

SCI-CONF.COM.UA

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**ABSTRACTS OF IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 29-31, 2020**

**KYOTO
2020**

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference

Kyoto, Japan

29-31 December 2020

Kyoto, Japan

2020

UDC 001.1

The 4th International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (December 29-31, 2020) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2020. 808 p.

ISBN 978-4-9783419-5-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-29-31-dekabrya-2020-goda-kioto-yaponiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyoto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 CPN Publishing Group ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Azimova Bahtigul Jovli kizi, Peng Ting, Zhang Guolin, Wang Fei</i> EFFECT OF HESPERETIN ON MORPHOLOGICAL PARAMETERS OF DHEA-INDUCED PCOS FEMALE MOUSE MODEL.	14
2.	<i>Baratashvili E., Baratashvili I.</i> MAKING CREATIVE MANAGEMENT DECISIONS.	18
3.	<i>Borodai E. M.</i> PATRIOTIC EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF PRE-CONSCRIPTION TRAINING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM.	24
4.	<i>Gagauz F. M., Litvinov R. B.</i> SYNTHESIS OF A METHODOLOGY FOR CALCULATING THE BUCKLING OF COMPOSITE STRUCTURAL ELEMENTS IN A COMPLEXLY LOADED STATE.	28
5.	<i>Halitsan O., Bartienieva I.</i> MODERN TRAINING OF DOCTORS OF PHILOSOPHY (PHD) IN UKRAINE.	32
6.	<i>Honcharuk L. M., Pidubna A. A., Mikulets L. V.</i> PEDAGOGICAL ASPECTS OF DISTANCE LEARNING OF A MEDICAL STUDENT.	37
7.	<i>Hryhorova N. V.</i> METAL CONTENT IN GRANULOCYTES OF RAT'S BLOOD GRANULOCYTES WITH STREPTOZOTOCIN-INDUCED DIABETES OF DIFFERENT DEGREE OF DIFFICULTY.	43
8.	<i>Husakova A. D., Hoshko K. O., Fedotov O. V.</i> THE ROLE OF HEREDITARY IN THE ETIOLOGY OF MENTAL ILLNESS.	48
9.	<i>Khrystenko A., Yurchenko V., Smirnov O., Rachkovskyi O.</i> MEMBRANE BIOLOGICAL REACTORS AND PRACTICAL EXPERIENCE OF THEIR USE.	52
10.	<i>Kondratenko O., Kovalenko S., Tkachenko O., Kapinos Ye.</i> SOME ASPECTS OF COMPLEX CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF THE LEVEL OF ECOLOGICAL SAFETY OF THE EXPLOITATION PROCESS OF RECIPROCATING INTERNAL COMBUSTION ENGINES.	56
11.	<i>Kolecka A. M.</i> THE BIOPSYCHOSOCIAL DIMENSION OF PLAY ACTIVITY IN CHILD`S HOLISTIC DEVELOPMENT.	67
12.	<i>Kulak N.</i> THE INSTITUTION OF THE BAR IN UKRAINE.	79
13.	<i>Mamporia B., Sanikidze Z., Berikashvili V.</i> THE SET OF OPTIMAL SOLUTIONS IN SCHEDULING PROBLEMS.	81

14.	<i>Naumova M. A., Honcharuk N. S.</i> THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE GDP AND EMPLOYMENT IN FRANCE.	89
15.	<i>Oliinik O. V., Tisheninova V. O.</i> OVERVIEW OF THE DEMPSTER–SHAFER THEORY.	95
16.	<i>Pervak M. P., Onishchenko V. I., Yehorenko O. S.</i> THE IMPORTANCE OF ORGANIZING OBJECTIVE STRUCTURED CLINICAL EXAMINATION (OSCE) DURING COVID-19 PANDEMIC.	97
17.	<i>Piddubna A. A., Modyn L., Ohorodnik R.</i> ON THE CONTENT OF AESTHETIC EDUCATION OF PERSONALITY IN MEDICAL STUDENTS.	100
18.	<i>Solovei V., Rykhlo I., Ratusha I.</i> RISK FACTORS AND PREDICTORS OF PREECLAMPSIA.	107
19.	<i>Zolkover A.</i> MACROECONOMIC STABILITY AND ITS IMPACT ON THE LEVEL OF SHADOW ECONOMY.	112
20.	<i>Аветісова І. С., Семак А. В.</i> СУЧАСНЕ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.	116
21.	<i>Азаренко С. М., Чеверда Т. Е.</i> РОЛЬ ПЕПТИДОВ В РЕГЕНЕРАЦИИ КОСТНОЙ ТКАНИ ПРИ ТРАВМАХ.	124
22.	<i>Ащепкова Н. С., Ащепков С. А.</i> АНАЛИЗ ДИНАМИКИ АНТРОПОМОРФНОГО МАНИПУЛЯТОРА.	128
23.	<i>Бабіч В. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ.	133
24.	<i>Байназаров Х. Р., Маъмиров Ё. Т., Ибрагимжанов Б. Х.</i> УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЫСОКОКЛИРЕНСКОГО ЧЕТЫРЕХКОЛЕСНОГО ТРАКТОРА.	136
25.	<i>Балахтар К. С.</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗВО.	139
26.	<i>Барановська Л. В., Верейко Ю. О.</i> МАНИПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ.	147
27.	<i>Бейсенбаева Б. А., Айтбаев А. Б.</i> PRACTICE OF USING ZOOM IN THE PROCESS OF REMOTE TEACHING ENGLISH.	152
28.	<i>Белянська О. Р., Кузьменко І. С.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ І УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДДІЛЕННЯ МЕХАНІЧНОЇ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД.	161
29.	<i>Бідюкова А. О.</i> ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ.	167

30.	Білик Я. С. СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ МЕТАФОРИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ СТУСА).	174
31.	Білостоцька О. В., Гунько В. В., Хохлова С. С. НАУКОВІ ДОРОБКИ З ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	182
32.	Бодрецький М. В. УПОДОБАННЯ БАНКІВСЬКИХ ФАХІВЦІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ (ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ).	189
33.	Бродюк Ю. М. ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ХАРАКТЕРУ ІВАНА ЖМЕНЯКА В РОМАНІ «ЖМЕНЯКИ» М. ТОМЧАНІ.	195
34.	Бойко Л. П. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОСТИХ УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ Н. ДОЛЯК «ЧОРНА ДОШКА».	199
35.	Верголяс О. О. СПЕЦІАЛЬНІЕ ІНФОРМАЦІОННІЕ ОПЕРАЦІЕ КАК ІНСТРУМЕНТ ВЕДЕНІА ІНФОРМАЦІОННОЇ ВОЙНИ.	204
36.	Вересоцька Н. І., Кернечишин О. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.	213
37.	Висоцька Т. М., Короткова С. В. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ.	218
38.	Воробйова С. В. ВПЛИВ ПЕРЕДСТАРТОВОГО СТАНУ У СПОРТСМЕНІВ- ПЛАВЦІВ.	225
39.	Горголь Н. І., Бадалов Заур Адалят огли, Ворушило В. В., Базян А. А., Седнєва Л. Р. ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ХОЛЕЦИСТИТ ЗА ДАНИМИ АРХІВУ ПРОЗЕКТУРИ «ОКЛ ЦЕМД і МК».	229
40.	Горобець С. І. РЕАЛІЗАЦІА КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.	234
41.	Городинський С. І. ЗНАЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.	240
42.	Грицишен Д. О., Лисак С. П., Опанасюк А. А. СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.	244

43.	<i>Грігор'єва І., Дорогейко Л., Лук'яненко М., Могила В.</i> МЕДСЕСТРИНСТВО В ДОКАЗОВІЙ МЕДИЦИНІ.	251
44.	<i>Грудок-Костюшко М. О., Варинська А. М.</i> КОМУНІКАТИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК СПОСІБ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ПРОЖИВАННЯ І НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ.	257
45.	<i>Гурський В. Є., Сердечний А. Б.</i> ПСИХОЛОГІЯ ПРАВООХОРОНЦЯ.	261
46.	<i>Дардан Т. С.</i> ДИТИНА — ЦЕ ТУРБОТА СЬОГОДЕННЯ І ЗМІСТ ЗАВТРАШНЬОГО ДНЯ.	265
47.	<i>Дворецька Л. П.</i> ПРО ФОРМУ І ФОРМАТ: ТЕРМІНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ.	281
48.	<i>Дорофєєв Д. Д.</i> РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ПОНЯТТЯ.	291
49.	<i>Заремба О. О., Мостовенко А. І.</i> ЕТАПИ РОЗВИТКУ АУДИТУ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.	295
50.	<i>Зрибнєва І. П., Дузяк К. І., Павлюк А. І.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.	303
51.	<i>Зубенко І. Р., Кондрацький Б. В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ МАРКОВА ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РЕМОНТУ ЕЛЕКТРОНІКИ.	307
52.	<i>Калинич К. Ф.</i> ВПЛИВ ПІФАГОРІВСЬКОЇ ШКОЛИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВИШУ.	314
53.	<i>Кальницька В. Д.</i> МОВНА КРИТИКА В МОВІ ПРОГРАМУВАННЯ GO.	322
54.	<i>Каюмов У. А., Хаджієва С. С., Ібрагімҗонов Б. Х., Фозилҗонова Окибатхон Абдумалик кизи</i> НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИЙ ПО ПРИМЕНЕНИЮ ПОРОШКОВЫХ СПЛАВОВ ПРИ ВОССТАНОВЛЕНИИ ДЕТАЛЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕХНИКИ СПОСОБАМИ ПЛАЗМЕННОЙ НАПЛАВКИ И НАПЫЛЕНИЯ.	330
55.	<i>Клочко Н. І., Алиєва С. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ШКІРИ Й ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНОГО ПОКРИТТЯ ПРИ ГЛИБОКИХ ПОРАНЕННЯХ.	339
56.	<i>Киян Т. А., Березенко В. С., Вороніна С. С.</i> КЛІНІЧНО-АНАМНЕСТИЧНА ОЦІНКА ПЕРЕБІГУ ХРОНІЧНОГО ГАСТРИТУ ТА ХРОНІЧНОГО ДУОДЕНІТУ У ПІДЛІТКІВ З ХАРЧОВОЮ ГІПЕРЧУТЛИВІСТЮ.	344

57. **Ковач І. В., Хотімська Ю. В., Лавренюк Я. В., Тарасенко Ю. О., Хотімська А. Б.** 350
 СТАН ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ АНТИОКСИДАНТНОЇ СИСТЕМИ В ДИНАМІЦІ ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО ГЕНЕРАЛІЗОВАНОГО КАТАРАЛЬНОГО ГІНГІВІТУ У ПАЦІЄНТІВ З ОРТОДОНТИЧНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ В ПОРОЖНИНІ РОТА.
58. **Колоша В. П.** 359
 ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД ВПЛИВОМ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.
59. **Кондратюк Л. Р., Васильківський Я. С.** 363
 КРИЗА СУЧАСНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ БАЗОВИХ КОНЦЕПТІВ.
60. **Кононенко Н. М., Чікіткіна В. В.** 369
 ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ COVID-19 У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ.
61. **Коржавих І. М., Дорошенко В. В.** 374
 ХУДОЖНЯ ТЕХНІКА ДИРИГУВАННЯ.
62. **Корінна Г. О.** 382
 СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.
63. **Коротіч Г. В.** 387
 ЕТИКА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.
64. **Коссе Д. Д.** 392
 ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТА В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.
65. **Костишин Р. С.** 400
 ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА КОХАНА В ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ.
66. **Косюга В. В.** 410
 ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.
67. **Котвицька К. А., Котвицька Л. А.** 414
 ФАЗОВИЙ ПЕРЕХІД БЕРЕЗІНСЬКОГО, КОСТЕРЛІЦА І ТАУЛЕСА В 2D СИСТЕМАХ.
68. **Куртєва О. М.** 419
 СПИРТНІ НАПОЇ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЗМУ ГЕРОЇВ У ТВОРЧОСТІ Е. М. РЕМАРКА.
69. **Кундеренко Д. І.** 424
 МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА-ВІДВІДУВАЧА ВЕБ САЙТУ ЗАСОБАМИ VIRTUEMART ДЛЯ JOOMLA.

70. *Криничко Л. Р., Криничко Ф. Р., Малігон Ю. М.* 431
 ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДЕРЖАВНОГО
 УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.
71. *Ладна І. В., Алиєва С. В.* 442
 КРОВОПОСТАЧАННЯ СПИННОГО МОЗКУ Й НАСЛІДКИ
 ПОРУШЕННЯ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ.
72. *Лемко Г. І., Філіпова Р. О.* 447
 ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ.
73. *Лещинський В. П.* 455
 РОЗВИТОК ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ
 ЗАЯВНИКІВ - ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ВДОСКОНАЛЕННЯ
 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
 ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
 МІСТОБУДУВАННІ.
74. *Марченко О. А., Ткаченко Г. Д., Юрків М. М.* 460
 МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМИ
 ЗМІНАМИ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ.
75. *Малишко В. В., Дем'яненко Л. О.* 467
 РЕФОРМУВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.
76. *Маматова З. Р., В'ялий Б. К.* 478
 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ В
 ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ.
77. *Манелюк О. І.* 483
 З ІСТОРІЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ М.
 ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА.
78. *Мидловець К. В., Астахова Л. Є.* 492
 ВИДОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОДУ SPIRAEA L. В
 УРБАНОФЛОРИ ЖИТОМИРА.
79. *Михайлюк М. М., Гош В. Є.* 495
 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ
 ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ» ЗА УМОВ
 ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ
 СТУДЕНТІВ.
80. *Мітрахович М. М., Расстригін О. О., Комаров В. О., Сащук С. І.* 503
 ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ НЕРУЙНІВНОГО
 КОНТРОЛЮ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНЬ У СИЛОВОМУ
 НАБОРІ КРИЛА ЛІТАКА.
81. *Нагасєва С. П., Чернякова О. І., Демчук Д. В.* 514
 ОЦІНКА ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ
 СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В
 ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ.
82. *Нігода В. В., Пасенко О. О.* 518
 ОТРИМАННЯ НАНОСТРУКТУРНИХ СОРБЕНТІВ НА ОСНОВІ
 Fe_3O_4 .

83. **Опошнян С. І., Пономаренко Н. О.** 522
ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ НА
ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА ТА ДОГЛЯДУ ЗА
ХВОРИМИ.
84. **Оскома О. В., Бут К. А., Буцанова К. Г., Тодоренко І. О.** 526
ОСОБЛИВОСТІ ІНФЛЯЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.
85. **Паршаков В. М.** 529
СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЧНОГО АУДИТУ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ.
86. **Пашко Т. А.** 536
ВПЛИВ ДОСВІДУ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ НА
СУЇЦИДАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
УКРАЇНИ.
87. **Перченко М. Г., Юрасов С. М.** 544
ОЦІНКА ВПЛИВУ СКИДУ СТИЧНИХ ВОД АКЦІОНЕРНИМ
ТОВАРИСТВОМ «ДНІПРОАЗОТ» НА ЯКІСТЬ ВОД Р. ДНІПРО.
88. **Пилипенко О. О., Святенко Л. К., Оковитий С. І.** 547
ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАКЦІЙНОЇ ЗДАТНОСТІ ПОХІДНИХ 5-(2-
АМІНОФЕНІЛ)-1,2,4-ТРИАЗОЛУ МЕТОДОМ ГРАНИЧНИХ
МОЛЕКУЛЯРНИХ ОРБИТА ЛЕЙ.
89. **Попович Л. М.** 550
ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОПОРНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В
УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.
90. **Поцулко О. А.** 556
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ДО
ФЕНОМЕНУ ЛІВОРУКОСТІ.
91. **Приходько Д. О., Фролова Ю. С., Ізотова Ю. Р.** 564
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ З
РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ЗАЛІКОВОЇ КНИЖКИ.
92. **Решетняк С. О., Євтушенко Д. В., Ібрагімова Шафаг Ельнур кизи** 574
ОРГАНОЗБЕРІГАЮЧІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ОПТИМАЛЬНИЙ МЕТОД
ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З ЛОКАЛЬНИМ РАКОМ НИРКИ:
РЕТРОПЕРІТОНЕОСКОПІЧНИЙ ДОСТУП З СЕЛЕКТИВНОЮ
ЕМБОЛІЗАЦІЄЮ СУДИН ТА ФЛУОРЕСЦЕНТНОЮ
ВІЗУАЛІЗАЦІЄЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ICG.
93. **Савченко І. С.** 577
АНАЛІЗ ПУНКТУАЦІЙНИХ НОРМ В «УКРАЇНСЬКОМУ
ПРАВОПИСІ» 2019 р.
94. **Садовенко С. М.** 587
МУЗИЧНО-ІГРОВИЙ ФОЛЬКЛОР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ФОЛЬКЛОРНОЇ ДИТЯЧОЇ
ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ.
95. **Садикова В. В.** 598
ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ
Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

96. **Сайнчин О. С.** 605
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ (ПО СПРАВІ СЕРЖАНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ВІТАЛІЯ МАРКІВА).
97. **Святенко А. С., Святенко Л. К.** 610
ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНО-ЕЛЕКТРОННИХ ПОТЕНЦІАЛІВ ОКИСНЕННЯ АЗАЦИКЛІЧНИХ СПОЛУК.
98. **Старикова Г. Г., Важинський Б. В., Курьянов А. И.** 615
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛИЧНОСТІ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ: ПРОБЛЕМИ И ВОЗМОЖНОСТИ.
99. **Середницька І. А., Церковна О. В.** 620
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ) ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.
100. **Тарарук Д. П.** 626
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ПРЕДМЕТІВ.
101. **Тещук В. Й., Тещук Н. В., Руських О. О.** 633
ДО ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ БУЛЬБАРНОГО І ПСЕВДОБУЛЬБАРНОГО СИНДРОМІВ.
102. **Ткач В. В., Кушнір М. В., Мінакова Т. Г., Петрусяк Т. В.** 640
ТРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ПОПУЛЯРНОЇ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ ПІСНІ.
103. **Товкайло Т. І., Довбня Л. Е.** 645
МОВОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ М. МАКСИМОВИЧА.
104. **Томашевська А. В., Козак Н. Я.** 654
МЕХАНІЗМ РОЗРАХУНКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ.
105. **Форос А. І., Танасійчук П. М.** 658
ВПЛИВ СПОЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ НА ТКАНИНИ ПАРОДОНТУ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.
106. **Харахайчук И. А.** 666
ПРОБЛЕМЫ ПОСТРОЕНИЯ КВАНТОВЫХ КОМПЬЮТЕРОВ И МЕТОДЫ ИХ РЕШЕНИЯ.
107. **Харченко О. В., Лічконенко Н. В.** 670
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕПЛОВИХ ЕФЕКТІВ МАТЕРІАЛІВ В ПРОЦЕСІ ВЕЛР НИЗЬКОЛЕГОВАНОЇ СТАЛІ.
108. **Хоменко Л. М.** 675
АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ОСНОВ СУЧАСНОГО ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ.

109. *Хорошилов Г. Є., Зьома І. А.* 685
 ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
 ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
 ПОНЯТТЯ « π -СТЕРЕОІЗОМЕРІЯ» В ОСЕРЕДКАХ МАЛОЇ
 АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ.
110. *Ченцов А. В.* 690
 ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО
 ПЛАНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 ПІДПРИЄМСТВА.
111. *Черкас В. М.* 695
 СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ РИЗИКУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ.
112. *Черняк Е. Б., Мищенко С. П.* 700
 К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ПСИХОЛОГО-
 ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
 КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА.
113. *Чуріканова О. Ю.* 705
 ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ
 СТАЛОГО РОЗВИТКУ.
114. *Шевченко І. Ю., Цема В. Є.* 712
 ЦІЛЬОВА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ
 ОСВІТИ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО
 ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.
115. *Шейкіна Н. В., Матус Т. А.* 719
 ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ
 ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА COVID-19 В
 УКРАЇНІ.
116. *Шейкіна Н. В., Кахніашвілі А. С.* 727
 МОДЕЛЬ «ХИЖАК – ЖЕРТВА» НА ПРИКЛАДІ ІМУННОЇ
 СИСТЕМИ ЛЮДИНИ.
117. *Шейкіна Н. В., Голубцова Г. С.* 737
 ФІЗИЧНІ ОСНОВИ РЕАБСОРБЦІЇ ПЕРВИННОЇ СЕЧІ У ПРОЦЕСІ
 ФІЛЬТРАЦІЇ НИРОК ЯК ДОПОМІЖНИЙ ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ
 АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ.
118. *Шеремет Б. Г., Зейкан І. А., Павловська В. В.* 752
 ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У
 СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОЗДОРОВЧОЇ МЕТОЮ.
119. *Шеремет Б. Г., Лашук Л. О., Тернавський Є. В.* 755
 ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
 ВІКУ З ВІДХИЛЕННЯМИ В СТАНІ ЗДОРОВ'Я.
120. *Шермухамедов А. А., Байназаров Х. Р., Бобоев Н. К.* 760
 УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОНСТРУКЦИИ
 АВТОТРАКТОРНЫХ САМОСВАЛЬНЫХ ПРИЦЕПОВ.

121.	<i>Шестаков В. І., Кузеванова М. В., Мікрюкова Н. Г., Малишев В. В., Сильченко М. В., Стьопкіна О. О.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ.	764
122.	<i>Шетеля Н. І.</i> ЦІННІСНА ОСВІТА: СУЧАСНИЙ ЗМІСТ.	773
123.	<i>Шостак Ю. О., Яковенко Є. О.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ КОМПРОМІСУ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИНИХ ПРАВИЛ.	778
124.	<i>Шрам П. І.</i> КОРПОРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ.	782
125.	<i>Юдіна Е. О.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.	786
126.	<i>Яковенко В. В., Гречишкин Д. С., Коробкіна Т. В.</i> НЕОБХОДИМІ НАВЬКИ ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ ПРОЕКТОМ.	790
127.	<i>Яковенко Є. О., Гердова К. О.</i> МИТНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.	795
128.	<i>Яцкевич І. В., Стєрхова А. С.</i> ОНЛАЙН ТА ОФЛАЙН ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.	800
129.	<i>Тонких О. Г., Ковтуненко Д. І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ.	805

EFFECT OF HESPERETIN ON MORPHOLOGICAL PARAMETERS OF DHEA-INDUCED PCOS FEMALE MOUSE MODEL

Azimova Bahtigul Jovli kizi

PhD in Biology

Tashkent pharmaceutical institute

Tashkent, Uzbekistan

Peng Ting

PhD student

Chengdu institute of Biology

Chengdu, China

Zhang Guolin

Wang Fei

Professors

Chengdu institute of Biology

Chengdu, China

Abstract: Polycystic ovary syndrome (PCOS) is common metabolic, endocrine and reproductive disorders among young women. Clomiphene citrate is a standard drug for the treatment of ovulation induction in women, however long-term use of chemical drugs could cause adverse effects. The present study was designed to detect the possible inhibitory effect of hesperetin, a natural bioflavonoid in DHEA-induced PCOS mouse model.

After establishing the PCOS model, mice were randomly divided into seven groups of 10 animals each. After treatment, the mice of each group were scarified and the ovaries were collected for the quantitative assessment of follicle numbers and to study the histological changes in the ovary: many cysts were observed in the ovary of PCOS mouse model leading to an increase weight of the ovaries.

The treatment of PCOS mice with hesperetin showed a decrease of the ovarian weight. The current study also showed that hesperetin inhibits estrogen biosynthesis

by suppressing aromatase activity and could significantly improve the ovulation in PCOS-induced mice.

Keywords: Hesperetin, Aromatase, Estrogen, Granulosa cells, PCOS.

The development of suitable animal models of PCOS has become a key area of research to further understand the etiology of PCOS disorders, which is often found in women of reproductive age. PCOS has become one of the most common causes of menstrual and reproductive dysfunction, which can lead to infertility [1, p.2; 2, p.1]. Clomiphene citrate is a standard drug used as first-line option for the induction of ovulation in women, however its long-term use could cause serious adverse effects [3, p.113; 4, p.1].

Therefore, bioflavonoids are now considered as potential therapeutics that can be used in the treatment or prevention of various diseases with low adverse effects [5, p.2; 6, p.20].

In the current work, we investigated the potential of hesperetin (HSP) to modulate some endocrine and metabolic parameters in a polycystic ovarian condition induced by hyper androgenization with DHEA in C57Bl/6 mice. Effect of HSP on the morphological micrographs of the liver, kidney and heart tissues are examined in the current work. The morphological observation of liver sections in all groups showed a normal hepatic architecture with normal hepatocytes, normal sinusoidal spaces and a central vein.

There was no abnormalities or histological changes in the liver of mice treated with HSP at different doses (5, 10, 25 and 50 mg/kg/day), as well as LET and CC. On the other hand, the histological examination of heart sections of all groups showed the cardiac muscle, the myocardium constituted of cross-striated muscle cells, cardiomyocytes with one centrally oval single nuclei. No abnormality in histology of the heart was observed in all experimental groups as seen under microscope.

No changes were found in cardiomyocytes after treatment with HSP at doses up to 50 mg/kg/day for 30 consecutive days. Similarly, histological micrographs showed that the kidney of all groups had normal renal structure of cortex, which

showed normal histological structures of the glomeruli surrounded with Bowman's space, and renal tubules in the cortical and medullary portions without any inflammatory changes.

All these results demonstrated that HSP can be administered intraperitoneally up to 50 mg/kg/day for 30 consecutive days without notable adverse effect on liver, heart and kidney which therefore warrants its safe usage in the treatment of DHEA-induced PCOS mouse model.

All these results highlighted that HSP at 5, 10, 25 and 50 mg/kg for 30 days restored the morphology of ovary and ameliorated hormonal changes without any adverse effect on liver, heart and kidney.

It therefore suggests that HSP can be further explored as an alternative treatment for the alleviation of major disturbances observed in PCOS. However, further studies are needed to confirm therapeutic effects of HSP.

REFERENCES

1. Bednarska S., Siejka A. The pathogenesis and treatment of polycystic ovary syndrome: What's new? *Adv Clin Exp Med.* 2017 Mar-Apr;26(2):359-367. doi: 10.17219/acem/59380.
2. Barthelmess E.K., Naz R.K. Polycystic ovary syndrome: current status and future perspective. *Front Biosci (Elite Ed).* 2014 Jan 1;6:104-19. doi: 10.2741/e695.
3. Kamath M.S., Maheshwari A., Bhattacharya S., Lor K.Y., Gibreel A. Oral medications including clomiphene citrate or aromatase inhibitors with gonadotropins for controlled ovarian stimulation in women undergoing in vitro fertilisation. *Cochrane Database Syst Rev.* 2017 Nov 2;11(11):CD008528. doi: 10.1002/14651858.CD008528.pub3.
4. Sachdeva G., Gainer S., Suri V., Sachdeva N., Chopra S. Prediction of Responsiveness to Clomiphene Citrate in Infertile Women with PCOS. *J Reprod Infertil.* 2019 Jul-Sep;20(3):143-150.
5. Muhammad T., Ikram M., Ullah R., Rehman S.U., Kim M.O.

Hesperetin, a Citrus Flavonoid, Attenuates LPS-Induced Neuroinflammation, Apoptosis and Memory Impairments by Modulating TLR4/NF- κ B Signaling. *Nutrients*. 2019 Mar 17;11(3):648. doi: 10.3390/nu11030648.

6. Wolfram J., Scott B., Boom K., Shen J., Borsoi C., Suri K., Grande R., Fresta M., Celia C., Zhao Y., Shen H., Ferrari M. Hesperetin Liposomes for Cancer Therapy. *Curr Drug Deliv*. 2016;13(5):711-9. doi: 10.2174/1567201812666151027142412.

MAKING CREATIVE MANAGEMENT DECISIONS

Baratashvili Evgeni

Doctor of Economics

Professor of Georgian Technical University

Tbilisi, Georgia

Baratashvili Irma

Doctor of Business Administration

Professor of Caucasus International University

Tbilisi, Georgia

Abstract: The article examines the process of making managerial decisions and notes that managerial decisions in the general sense are the development and implementation of managerial influences on the object of management. The author examines the process of solving the problem and notes that a fundamentally new, non-standard, often not copied and innovative solution is made. According to the author, non-standard management decisions in themselves are a choice of one of the many alternative ways of solving complex problems according to the chosen criteria, but non-standard ones, i.e. creative management decisions are the result of the creative work of one or a group of people.

Keywords: management decision making, creative decision.

Management decisions in the general sense are the development and implementation of management impacts the object of management.

According to the existing typologies of governance decisions, there are three main types of decisions:

– **Routine management decisions.** These are decisions whose mechanisms are already well known or are even typical and have no creative character.

– **Combined management decisions.** In the process of making these decisions and their implementation, initiative and freedom of action are revealed only to a limited extent. Their development combines well-known decision-making mechanisms with new non-standard, original creative approaches.

– **Non-standard management decisions.** These are decisions that involve creative, original, non-traditional, non-copying decisions to "unsolved problems". These are decisions that are developed and implemented in difficult, unforeseen, crisis and non-standard situations; When it is necessary to solve a problem, a fundamentally new, non-ordinary, often non-copied and innovative decision is made.

Non-standard management decisions are in themselves the selection of one of a variety of alternative ways of solving complex problems according to selected criteria. Non-standard (creative) management decisions are the result of the creative work of the decision-maker, or a group of individuals.

Non-standard management decisions are characterized by:

- The choice made by the supervisor (manager) to achieve specific organizational goals to solve specific organizational tasks;

- The choice, made by the manager, in the process of performing his/her duties under the position held by him/her;

- An act of management entities, which is aimed at achieving the goals of the organization and minimizing costs, from the unity of possible development options to the selection of one of the best.

As for the main characteristics of non-standard (creative) management decisions, in this regard, noteworthy is, first of all, a creative approach based on new, non-traditional decision-making and high efficiency, or the effectiveness of decisions based on management.

It is also undeniable that non-standard (creative) management decisions are generally recognized as one of the manifestations of specific forms of management innovation. Therefore, their development and implementation should be based on accounting for the regularities and peculiarities of the development and implementation of managerial innovations.

Managerial innovations in themselves are changes in the tools, methods, technologies and mechanisms of the enterprise management process, which are fundamentally different from previous analogies and which were introduced in the management practice and aimed at increasing the efficiency of the enterprise.

Distinctive features of managerial innovations are the following:

First and foremost, the role of external agents, namely scientists and consultants, is of paramount importance. These external entities very rarely develop new practical initiatives independently, but they make a significant contribution to both the experimentation process and the post-ratification phase of the innovation.

On the other hand, there is a great deal of scattering and gradualness of the process, which is usually more noticeable, for example, in technological innovations. The process of introducing most of the new ideas into management takes several years, and sometimes it even becomes impossible to say with certainty when a given innovation emerged.

It should also be noted that non-standard management decisions differ from typical decisions in several ways, namely:

- Non-standard management decisions for a particular enterprise and organization are characterized by their specific features in contrast to management decisions in the field of technical, technological and productive innovations, which are subject to replication and are easily transferred to other enterprises without changes in techniques and technologies;

- Managerial innovations, as a rule, are substantially adjusted taking into account the unique features and specifics of the staff, the management system, the specificity of its structure, etc.

Non-standard management decisions are usually more complex to justify in the socio-economic context of assessing the effectiveness of their subsequent implementation;

- The adoption of non-standard management decisions in material production is related to socio-psychological factors and, above all, resistance to change, which concerns the material and moral interests of specific managers and specialists;

- The implementation of non-standard management decisions is accompanied by substantially low costs for their development and implementation, and they are usually implemented simultaneously.

Non-standard management decisions are a specific object in the creative management system, the peculiarities of which are determined by the following circumstances:

– On the continuity of innovative growth in the field of strategic management of enterprises, the operational assimilation of the latest achievements in science and technology in the activities of enterprises;

– Increasing the importance of financial mechanisms to improve the financial soundness of enterprises and reduce costs;

– Enhancing the role of intangible assets of enterprises by creating productive innovations that enjoy increased demand;

– By strengthening the human resources in the organizational system of the enterprise - especially in the field of effective decision-making;

– Increasing competition, which necessitates enterprises to develop and implement fundamentally new, non-standard business ideas and transform them into profitable products;

– In search of new directions of enterprise development in the conditions of emerging crises, conflicts, catastrophes, emergencies, which are needed constantly and require non-standard, and often non-copied decision-making, etc.

Thus, non-standard management decisions are characterized by a fundamental difference compared to traditional and technical-technological solutions, which even gives some uniqueness to the process of their processing.

This is reflected in the essential role of consultants, managers-innovators, management scientists in various fields, which leads to the possibility of conducting experiments in the field of management and which leads to the formation of non-traditional decisions and the introduction of socio-psychological factors in company management.

The development and implementation of non-standard management decisions imply step-by-step. Some of the key stages in developing and making non-standard management decisions in the management system include the following:

1. To select and involve consulting companies or individual experts, specialists, consultants to participate in joint activities for the development of non-standard management decisions to solve the problems of production organization and management improvement in modern conditions;

2. Detection and monitoring of problematic and narrow areas, emergencies, crises and non-standard situations in the enterprise management system;

3. Forming an innovative management idea, creating non-standard management decisions. Such ideas should be the basis for the creation and practical implementation of managerial innovations. At this stage, new ideas and proposals are usually formed based on the generalization of foreign and domestic experience, as well as on the scientific elaborations of management and their related sciences, adapting them to the specifics of the management activities of specific industrial enterprises;

4. Creation of the concept of managerial innovation (non-standard management decision), in the process of which the idea put forward in the second stage, is realized. In this case, new innovative solutions are practically implemented in the management of the enterprise and the necessary conditions for their implementation in the management of the enterprise are defined;

5. Identify resources for the acquisition of managerial innovations and the implementation of non-standard management decisions. At this stage, to successfully implement non-standard management decisions, as well as organizational, technical, technological, economic, social and other measures, the necessary amount of specific types of resources is determined;

6. Modeling the implementation of non-standard management decisions in the enterprise management system and the functioning of management innovations;

7. At this stage, a systematic-creative analysis of the possible consequences of the implementation of non-standard management decisions or the introduction of managerial innovations is already taking place and a complex evaluation of their effectiveness;

8. Inspection, either approbation of the implementation of non-standard decisions, or the introduction of innovations by the management, and the elaboration of the mechanism of its implementation following the specific conditions of the given enterprise;

9. At this last stage, the implementation of non-standard governance decisions in the management of the enterprise and the introduction of governance innovations are carried out. This is the beginning of mastering managerial innovations in the enterprise management system, their adaptation and the peculiar elaboration of all the necessary components of the enterprise management system. At this stage, important issues such as the adaptation of managerial innovations to the production process and the organizational-production structure of the enterprise are finally resolved.

REFERENCES:

1. Dobson, Michael (2010) Creative Project Management, McGraw-Hill Education; 1st edition
2. Henry, Jane (1991). Creative Management, Sage Publications Ltd, London,

**PATRIOTIC EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE
PROCESS OF PRE-CONSCRIPTION TRAINING
AS A PEDAGOGICAL PROBLEM**

Borodai Eduard Mykolayovych

getter of the Department
of Pedagogical Mastery and Management
named after I. Zyazyun
of Poltava National Pedagogical University
named after V. Korolenko, Poltava, Ukraine

Abstract: The article is devoted to military-patriotic education of high school students in the process of pre-conscription training. In the process of achievement the basic provisions, directions, forms of military-patriotic education in general educational institutions are considered. Particular attention is paid to the specifics of teaching the subject "Defense of Ukraine".

Key words: patriot, patriotism, patriotic education, military-patriotic education, "Defense of Ukraine".

Ukraine's integration into the world and European community determines the modernization of patriotic education of schoolchildren. Today it is becoming important to rethink the education of students' sense of patriotism, commitment to strengthening statehood, civic self-determination, national identity. In the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021, the Laws of Ukraine "On Education", "On General Secondary Education", "Concepts of Civic Education of the Individual in the Development of Ukrainian Statehood", "Program of Ukrainian Patriotic Education of Children and Students" and other normative documents define the basic requirements for patriotic education. At the same time there is an urgent need to comprehend, generalize the main ways of forming patriotic

education of schoolchildren, determining priority prospects for creating conditions for free self-development of students, preserving their individuality and personal responsibility for the fate of the state and the Ukrainian people.

Patriotic upbringing presupposes the upbringing of feelings, means the formation of a high ideal of service to the people, readiness to defend the Motherland at any time, to study the fighting traditions and heroic pages of the Ukrainian people of its Armed Forces.

An integral part of patriotic education is military-patriotic education, which is focused on the formation of a growing individual's readiness to defend the Fatherland, the development of the desire to acquire military professions, to serve in the Armed Forces of Ukraine, in particular, civil service. It changes the definition of Ukraine's national interests and calls for active participation of citizens in maintaining security from external threats [1; 2].

In accordance with the requirements of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Military Duty and Military Service" and the "Concept of pre-conscription training and military-patriotic education of youth", approved by the Decree of the President of Ukraine of October 25, 2002 № 948/2002, military and patriotic education of students. They study the new subject "Defense of Ukraine" for three periods: in grades 10-11 and in field training.

The content of the subject "Defense of Ukraine" provides acquaintance of students with the specifics of military training and contains the following sections: "Armed Forces for the Defense of the Fatherland"; "Statutes of the Armed Forces"; "International Humanitarian Law"; "Tactical training"; "Fire training"; "Military training"; "Applied physical training"; "Military topography"; "Military medical training" and "Fundamentals of civil protection".

By studying the subject "Defense of Ukraine", students learn about the peculiarities of service in the Armed Forces of Ukraine, prepare for the duties of a soldier. Military service is a constitutional duty of a citizen of Ukraine, which ensures the development and formation of personality, promotes the formation of self-awareness, character, tempering of body and spirit, the use of knowledge, skills and

abilities in everyday life. Studying the subject "Defense of Ukraine" allows you to use in each lesson materials from the lives of soldiers in peacetime, to promote examples of the heroic past and present of the Ukrainian people.

Military-patriotic education is carried out primarily in the learning process, where students lay the foundation of deep knowledge, formed a worldview, national consciousness. In schools, military-patriotic education is carried out in the form of conversations, stories, meetings with war veterans, military service, UN peacekeepers, participants in anti-terrorist operations, trips to places of military and labor glory, excursions to museums of military units. It is expedient to spend days and months of the Defender of the Fatherland, search and local lore work, military sports games, etc. During the educational classes, much attention is paid to the positive aspects of students' development: cheering for the fate of their homeland, pride in the work achievements of parents and grandparents, respect for teachers and elders, labor veterans, war and anti-terrorist operations. Other subject teachers should be involved in military-patriotic education. The State Standard of Basic and Complete General Secondary Education states that "teaching of historical disciplines is aimed at educating the personality of a patriot of Ukraine, an active competent citizen, a person with humanistic and democratic values" [2; 3].

Thus, in history lessons, students are introduced to the laws of social development, the Cossack era, which is rich in events and heroes, travel to the past, and at the same time comprehend the latest pages of history. Literature lessons form the moral ideals of young people on the examples of positive heroes of works of art, cultivate a sense of pride for their homeland, for the high achievements of compatriots in Ukraine and the world. In lessons of mathematics, physics, chemistry, biology, students receive the basics of knowledge, without which it is impossible to master modern military equipment and weapons, means of protection against weapons of mass destruction, and so on. Mass media play an important role in patriotic education: radio, television, Internet, theatrical performances, concerts, etc.

Work on military-patriotic education should be carried out comprehensively in the unity of all its components, the joint efforts of public administration bodies,

educational institutions, families, public organizations and associations, the Armed Forces of Ukraine and other law enforcement agencies [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Experience shows that military-patriotic education is a component of personal development, and therefore it must be carried out systematically, purposefully and persistently in the educational process, and not only in senior and graduate classes, as it is done today.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy O. (2001). Teoretychni osnovy pedahohiky : pidruchnyk dlia studentiv. Drohobych : Vidrozhennia. 268 s.
2. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.
3. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : osvita.ua/legislation/other/36322/.

UDC 629.735.33.02

**SYNTHESIS OF A METHODOLOGY FOR CALCULATING THE
BUCKLING OF COMPOSITE STRUCTURAL ELEMENTS IN A
COMPLEXLY LOADED STATE**

Gagauz Fedir Myronovych

Candidate of Sciences in Technology

Associate professor

Litvinov Rostyslav Borysovych

Student 2nd year magistracy

National aerospace university

"Kharkiv Aviation Institute"

Kharkiv, Ukraine

Abstract. The urgency of the problem of predicting the buckling of elements of composite structures is described. The calculation is given and the dependence of the coefficient of general buckling on the length of the shell in a complexly loaded state is obtained.

Key words: composite, buckling, FEM, aviation structures, complexly load state.

Modern trends in aircraft construction are mainly based on the economic and mass efficiency of the structure. Therefore, composite materials are becoming widespread among this type of technology. Rational use of composites in the structure of an aircraft can not only reduce the total weight and the number of structural elements, but also make the product much more efficient from an economic point of view. Despite the fact that it is necessary to make the most of the capabilities of composite materials, that is to apply a load along the fibers and in the plane of laying layers, there are many methods for the calculation of such structures with the above load. In practice, it is very difficult to realize the full potential of the

composite, especially when the structure perceives various force factors simultaneously (concentrated or distributed forces and moments in the plane of the material and across). Now there are certain methods for calculating the strength of complexly loaded structural elements, but predicting the buckling of a composite is poorly understood and is unpredictable in real aircraft structures. The study of the influence of factors that can cause the buckling of a composite structural element, and their interaction, as well as the synthesis of an algorithm for calculating the bearing capacity of buckling under the action of various combinations of force factors is an urgent task for research. Influencing factors include a combination of force factors, elongation of a structural member, cross-sectional shape, boundary conditions, and others. The calculation under the influence of influencing factors is carried out using the finite element method (FEM). The data obtained are subject to factor analysis and finding their interaction, as well as formulating the result in a mathematical formula. The result of the work is expected to be a semi-empirical mathematical formula for calculating the buckling loss of composite shells and cylindrical structures in a complex loaded state [1].

The solution to the problem of obtaining the dependence of the buckling factor on the length of the cylindrical shell was carried out with the assumption that the shell loses its overall stability. To do this, it is necessary to cut off the axisymmetric and non-symmetric forms of buckling of the shell, presenting the model as a beam of length L . The loading of the beam is carried out by the following forces: compressive force at the end of the beam $N_c=1000$ N, bending force at the end of the beam $N_b=1000$ N, distributed along the length the entire beam force $q=100$ N/m, bending moment in the middle of the beam $M=100$ N·m. Fastening - cantilever, in-plane deformation [2]. Geometrical parameters of the calculated beam: average diameter $D=100$ mm, shell thickness $\delta=1$ mm, length $L=0,1..1$ m (with a step of 0,1 m to form a dependence). Thus, the elongation L/D lies within [1; 10], the ratio $\delta/D = 0,01$ (the condition of the shell thinness). The material used is carbon fiber, in which the modulus of elasticity along the length $E_x=120$ GPa, shear modulus $G_{xy}=7$ GPa, Poisson's ratio $\mu_{xy}=0,27$ [3]. The output parameter of the solution is the coefficient of

total buckling K_b , which, by means of analysis, is reduced to a dependence on the length $K_b(L)$. The calculation is carried out by the FEM in the MSC Patran/Nastran package. The length of finite elements in all design cases is 2 mm. A visual representation of the design model is shown in fig. 1.

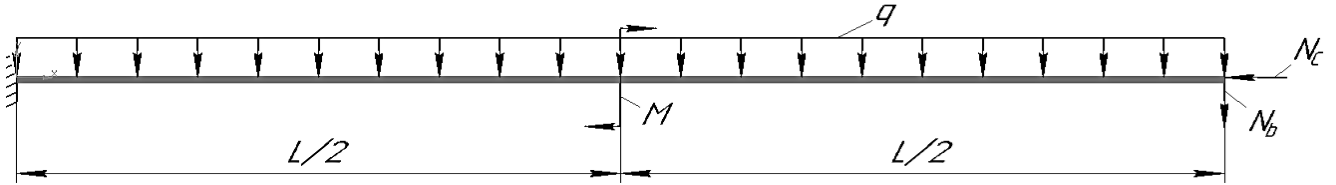

Fig. 1. Calculation model

According to the accepted initial data, the FEM is calculated for the overall stability of the shell. The results obtained are summarized in table 1 and build the dependence graph shown in fig. 2.

Table 1

Calculating results

L, M	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1
K_b	843,12	664,98	524,22	418,92	322,71	254,83	198,58	154,63	122,19	95,89

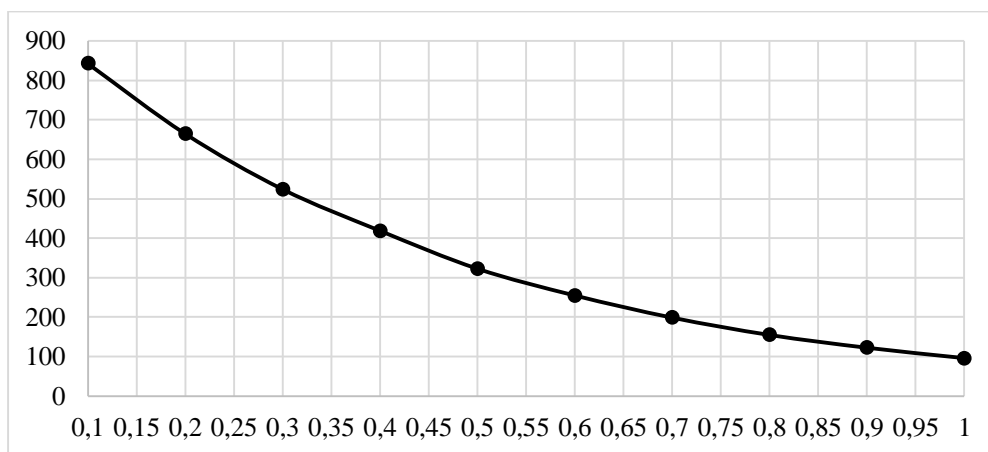

Fig. 2. Dependency graph $K_b(L)$

To obtain the equation of the obtained dependence used the built-in Excel tools, namely, building a trend line with various approximation options and obtaining the R^2 parameter, which shows the error of the formed numerical dependence relative to the experimental data. It is necessary to strive for such a dependence that gives $R^2=1$. Thus, we get:

– Linear approximation: $K_b(L) = -794.03 \cdot L + 796.72$; $R^2 = 0.9225$ (1)

– Logarithmic approximation: $K_b(L) = -340.6 \cdot \ln(L) + 90.239$; $R^2 = 0.9947$ (2)

– Polynomial approximation:

$K_b(L) = 896,55 \cdot L^2 - 1780.2 \cdot L + 993.96$; $R^2 = 0.9978$ (3)

$K_b(L) = -622.35 \cdot L^3 + 1923.4 \cdot L^2 - 2253.8 \cdot L + 1047.4$; $R^2 = 0.9999$ (4)

– Power-law approximation: $K_b(L) = 134,59 \cdot L^{-0.951}$; $R^2 = 0.9016$ (5)

– Exponential approximation: $K_b(L) = 1084.6 \cdot e^{-2.425 \cdot L}$; $R^2 = 0.9999$ (6)

Thus, we have two approximations that are as close as possible according to the criterion R^2 to 1, they are polynomial of the cubic power and exponential. Based on the fact that the polynomial is more difficult to calculate and takes more machine time, we choose the exponential function as the final approximating function:

$K_b(L) = 1084.6 \cdot e^{-2.425 \cdot L}$ (7)

In the future it is planned to refine the obtained dependence for different diameters and ratios of thickness to diameter, varying the position of the applied forces, their magnitude, as well as various options for displacement of the shell. The characteristics of the composite, namely, the elasticity and shear modules, Poisson's ratio, have a direct impact on the behavior of the composite during buckling and will also be taken into account in the mathematical model.

REFERENCES

1. Фокін В. Г. Метод скінчених елементів у механіці деформованого твердого тіла / В. Г. Фокін. – Самара: Самар. держ. техн. ун-т, 2010. – 131 с.

2. Гагауз П. М., Гагауз Ф. М., Карпов Я. С., Кривенда С. П. Проектування і конструювання виробів з композиційних матеріалів. Теорія і практика [Текст]: підручник. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2015. – 672 с.

3. Любин Дж. Довідник з композитних матеріалів / Дж. Любин. – М.: Машинобудування, 1988. – 584 с.

**MODERN TRAINING OF DOCTORS OF
PHILOSOPHY (PHD) IN UKRAINE**

Halitsan Olha

State Institution

“South Ukrainian National
Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky”

PhD, Associate Professor
of the Department of Pedagogy

Odesa, Ukraine

Bartienieva Iryna

State Institution

“South Ukrainian National
Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky”,

PhD, Associate Professor
of the Department of Pedagogy

Odesa, Ukraine

Relevance of the research. An important factor that determines the development of the government in modern conditions is the staffing of science and higher education. Therefore, the implementation of national scientific policy, which includes, among others, the definition of strategic directions for the development of the system of training highly qualified scientific personnel, is currently one of the main functions of the government. It is important to further search for the optimal model of scientific training system, aimed at achieving domestic science and higher education of the modern world level. Therefore, the implementation of national scientific policy, which includes, among others, the definition of strategic directions

for the development of the system of training highly qualified scientific personnel, is currently one of the main functions of the government. It is important to further search for the optimal model of scientific training system, aimed at achieving domestic science and higher education of the modern world level, while preserving its original national character, and the growth of intellectual potential of the country.

The aim of the study is to characterize the specifics of modern training of doctors of philosophy in Ukraine.

Research Methods. The research has been carried out using the following methods: analysis and systematization, generalization and comparison of scientific sources, PhD students' curricula review.

Research results. Training of highly qualified specialists is rightly recognized as one of the most authoritative branches of the domestic educational system. The need to modernize the training of highly qualified scientific personnel is due to the challenges of a new information, globalized society, the priority of which is sustainable innovative development. Renewal of approaches to the training of future doctors of philosophy based on the development of educational and scientific programs taking into account the leading domestic experience, major European trends and modern requirements, will make it possible to significantly improve the quality of human resources, its consistent restoration and improvement by attracting talented young people and professionals and also to focus highly qualified scientific personnel on the priority areas of basic and applied research that determine the innovative development of industries and the economy as a whole. Ukraine's achievement of technological development at the level of developed countries directly depends on the quality of the intellectual potential of its citizens, which is formed, above all, by higher education and research institutions. During the twenty years of Ukrainian statehood, the domestic system of training and attestation of highly qualified scientific personnel has passed a difficult path of formation, during which it has repeatedly undergone significant transformations, in connection with which the need for further research in this area is urgent.

Many scholars emphasize the need to modernize the training system in line with the basic requirements of the Bologna Process and the International Standard Classification of Education, in particular: the introduction of a three-cycle system of training with higher education (bachelor - master - doctor of philosophy), integration of doctoral programs into a single education system giving greater autonomy to specialized scientific councils to decide on the award of degrees, etc. It is the training of postgraduates who actively implement the reform transformations in accordance with the challenges of time and innovative development of society, is an extremely important process for each country.

Let us consider the methodological approaches to the training of students of educational and scientific level of Doctor of Philosophy in Ukraine. We will focus on systemic approach. The system approach assumes integrity of educational process and purposeful activity of its participants. The purpose of this training is to form a competent doctor of philosophy. The personal approach recognizes the individual as the main focus (center) of the educational process, creating conditions for its self-development, self-realization, self-affirmation. Due to this, the PhD applicant consciously masters the whole complex of general, common professional and professional competencies. The activity approach is aimed at active cognition, work and communication of the subject, which affects its development. This approach allows the graduate students to manage their own scientific and professional development, during which they thoroughly acquire certain skills, abilities and experience, thus the competence is formed. The aim of the acmeological approach is to maintain the integrity of the individuals and help them reach a higher level. The synergetic approach lies in realization of self-realization and self-development of the person on the basis of constant interaction with environment which promotes formation of new qualities of the person. Scientific and pedagogical research cannot develop in a closed environment, because education works for the future. At the same time, this study is interdisciplinary in nature and focuses on new trends in society. This convincingly confirms the content of competencies that the PhD applicant must master in the field of education, namely: the ability to generate new ideas in solving

research and practical problems, in particular in interdisciplinary areas; ability to communicate with different target audiences; ability to assess the possible risks of implementing the results of pedagogical research in the educational and socio-cultural environment. Thus, the purpose of postgraduate study for each applicant is to carry out a comprehensive research and successful defense of the dissertation, which will maximize the unity and systematization of all competencies acquired by him.

In addition to the general theoretical and professional training of candidates for the degree of Doctor of Philosophy, within the educational and professional program is teaching (assistant) practice. Pedagogical practice is comprehensive and provides for the professional activities of future doctors of philosophy in the following areas: 1) teaching - training graduate students to teach basic, professionally-oriented disciplines in the specialty and mastering the methods of their teaching in higher education; 2) organizational and educational - training of the future doctor of philosophy to organize educational work in the academic group (as a tutor of the academic group); 3) research - training of the graduate student to conduct research work. The program of pedagogical practice provides development of scientific skills of postgraduate students which can be used in the future professional activity of a teacher, an assistant, a researcher in higher educational institutions. During the internship, graduate students acquire skills and abilities to organize and carry out research, which they use in the process of performing qualification work. In the conditions of realization of the educational and scientific program of preparation of scientific and pedagogical staff in postgraduate study on a specialty 015«Professional education» also training includes pedagogical practice for the purpose of mastering by postgraduate students of modern methods, forms and means of training, formation in them on the basis of the knowledge received in higher education pedagogical disciplines, professional skills and abilities to solve specific educational tasks in a real pedagogical process, educating the need to systematically update their knowledge and creatively apply them in practice.

Conclusions. To sum up, we can say that the training of future doctors of philosophy is a new field for domestic higher education. The normative content of

this training is presented in educational and scientific programs, which in the absence of standards of higher education are considered by each institution of higher education separately. These documents define the competencies that a future doctor of philosophy (PhD) must master. In the context of the transition to a new educational model, marked by the competence and joint responsibility of stakeholders for the quality of higher education, the issues of continuity in the training of doctors of philosophy, designing integrated indicators of mastering educational and scientific programs in the relevant cycle are becoming rather urgent. Since future teachers and researchers will determine the success of further educational transformations in the system of higher pedagogical education, it is necessary to take into account European trends in the implementation of the third degree of higher education, to highlight prospects for further improvement of modern theory and practice of training specialists of the highest qualification for the higher pedagogical school of Ukraine. In general, the leading principles of training doctors of philosophy in the modern conditions are the following: consistency of qualifications at the doctoral level; competence, interdisciplinary, developmental approaches to the development of educational and scientific programs; priority of innovative research tasks, subordination of the educational component to the scientific one; compliance of doctoral programs with current requests and needs; flexibility, variability of doctoral programs; the integrity of the training of a doctor of philosophy as a researcher and teacher.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On higher education»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» [Law of Ukraine «On Scientific and Scientific and Technology Activity»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

УДК 378.018.43:61

**PEDAGOGICAL ASPECTS OF DISTANCE LEARNING
OF A MEDICAL STUDENT**

Honcharuk L. M.

pHD, associate Professor
of the Department of Internal
Medicine and Infectious Diseases
Higher state educational institution of Ukraine
"Bukovinian State Medical University"

Piddubna A. A.

pHD, associate Professor
of the Department of Clinical Immunology
Allergology and Endocrinology
Higher state educational institution of Ukraine
"Bukovinian State Medical University".

Mikulets L. V.

pHD, assistant
of the department propedeutics
of internal diseases
Higher state educational institution of Ukraine
"Bukovinian State Medical University"

Abstract. This article considers the relevance of distance learning in higher medical education in quarantine. The method of conducting practical classes in synchronous mode with the use of remote technologies at the Department of Internal Medicine and Infectious Diseases is covered.

Key words: distance learning, medical student, quarantine.

One of the main conditions for mobility, compatibility and attractiveness of the higher education system of any country is to ensure the quality of education, which is the main component of the prestige of the Higher Education Institution. Ensuring the quality of education, in particular vocational education, in the formation of the European education zone is one of the main conditions for trust, mobility, student motivation, compatibility and attractiveness of European higher education. As you know, the educational process in the university, which trains medical professionals, is very specific and is characterized primarily by its focus in terms of obtaining valuable knowledge, the implementation of vital medical measures to ensure and maintain the health of people whose lives depend from the correct and timely actions of the doctor. The main success in achieving the goals is achieved in the case of the implementation of all links in the chain of the famous pedagogical triad "knowledge - skills - skills". One way to improve the quality of training of medical students is to improve the consistency and continuity in the teaching of disciplines throughout the period of study, which allows them to acquire stronger fundamental and special knowledge that lasts a long time. This aspect is one of the main criteria for successful passing of the licensed exams "Step-1", "Step-2", "Step-3", and in the future - the acquisition of other medical specialties [1,2].

Distance learning, also known as distance education, is not a new learning phenomenon today. In the last century, office correspondence was transformed into a teleconference, and now it has changed to the use of the Internet and modern Web-technologies. Such a technical evolution in recent years has embraced all branches of society and contributed to the emergence of new approaches to teaching in higher education. Modern knowledge requires the modernization of educational technologies and methods of their implementation. Many experts on strategic issues of education call distance learning "the educational system of the XXI century", and today it is a big bet [3,4]. Distance learning has similar goals to classical education, due to the social order, the content defined by the current programs for a particular type of educational institution, methods, organizational forms and means of education. The last three components are directly dependent on case technologies (for example,

computer telecommunications in combination with printed media, CDs, etc.) [5]. European educators have developed and implemented the main approaches to distance learning [6] that can be used in higher education in Ukraine. In particular, there is a psychological testing of the student before the start of distance learning to develop an individual approach to learning, as well as the presentation of educational material in a structured form, which allows to obtain systematic knowledge of each thematic module. An important place in this process belongs to the curriculum, which includes information about the system of distance education, methods of distance learning; biographical information about the teacher; technology of structure and goals of the training course; completion criteria; hours of telephone consultations or communication via Skype on-line; description of exams, projects of written works; instructions for practical work, etc. The e-textbook is also an important component of distance learning, it is divided into independent thematic modules, each of which provides a holistic view of the outlined thematic area and contributes to the individualization of the learning process. Literature sources indicate a direct dependence of the effectiveness of distance learning on the teacher who works with the student on the Internet. In particular, with the fact that this teacher must be universally prepared, have modern pedagogical and information technologies and be psychologically ready to work with students in a new educational and cognitive network environment [7-9].

It should be noted that distance learning in the modern world was carried out using a variety of technologies, which differ in: the form of presentation of educational materials; the presence of an intermediary in the training system or a centralized form of training; by the degree of use of telecommunications and personal computers; on the technology of control of the educational process; by the degree of implementation in the technology of teaching the usual methods of conducting the educational process; by methods of identification of students when taking exams [10]. But most often, three types of technologies are used to support distance education: case technologies, television-satellite and network technologies. Characteristics of the main technologies of distance education: Key technologies -

Training on the basis of paper and audio media (teaching aids, cassettes, textbooks). A teacher who works with a student checks the performance of tasks sent by mail and is ready to answer students' questions by phone or hold a consultation in special training centers. Educational and methodical materials are completed in a special set (case), which is sent to the student for independent study. Television-satellite technology Based on the use of television lectures and involves the broadcast of lectures or seminars simultaneously in several classrooms. This is the most expensive of the technologies, and therefore it is still little used. Network technologies Internet technology and technologies that use the capabilities of local and global computer networks. The Internet is used to provide students with teaching materials, as well as for interactive interaction between teacher and students.

Although all the above technologies are used in different proportions in the process of distance learning, however, recently, network technologies are gradually displacing others. This is due to many factors. First of all, efficiency (no need to wait for a letter from the teacher for weeks), simplicity (almost everyone today has a good idea of how Skype or e-mail works), relative cheapness, and so on.

Therefore, distance learning technologies can be considered as a natural stage in the evolution of the traditional education system from chalk to electronic boards and computer learning systems, from book library to e-mail, from ordinary audience to virtual audience.

In connection with the coronavirus epidemic, Ukrainian higher education institutions have received new recommendations from the Ministry of Health on student education. Universities are advised to closely monitor quarantine in student dormitories. It is forbidden to hold classes for medical students in classrooms located in hospital buildings. Distance learning is recommended. Innovative distance learning technologies used in medical higher education have become a key link in the organization of students' work during quarantine and have led to significant changes in the organization of the educational process. In particular, this applies to the departments of therapeutic profile.

From the very beginning of the distance form of study, the Department of Internal Medicine and Infectious Diseases of the Higher State Educational Institution of Ukraine "Bukovynian State Medical University" began to use the synchronous form of studying the material. During the practical session, students in the Hangouts meet program are actively involved in discussing new material through oral answers or chats. During the practical classes students also consolidate knowledge, solving clinical problems, where it is necessary to establish a preliminary diagnosis, prescribe laboratory and instrumental methods of examination to confirm and differential diagnosis of the proposed diagnosis, make a final clinical diagnosis, prescribe treatment. The practical lesson also includes analysis of clinical tasks and tests in preparation of students for LI "Step-2". Due to the fact that during the quarantine period it is not possible to show patients in the therapeutic department of the basic hospital, videos are shown in practical classes. The analysis and evaluation of the results of instrumental research methods is analyzed. The page of the department on Moodle is clearly structured in separate sections ("Gastroenterology", "Rheumatology", "Nephrology"), which allows students to navigate well in the provided material. Due to quarantine, teachers are learning new forms of learning and control. The most effective solution to the problems of the educational process in universities has become distance learning, the main purpose of which is to train a specialist whose knowledge and skills fully meet the conditions of the modern information society. Thus, there is a need to teach students to solve typical and atypical problems, search for information and constantly master new knowledge.

LIST OF REFERENCES:

1. Крицький І. О. Шляхи підвищення якості навчання іноземних студентів вищого медичного навчального закладу / МЕДИЧНА ОСВІТА. - 2019. - № 2. – С. 19-23.
2. Беляєва О.М. Деякі аспекти викладання клінічної термінології студентам-іноземцям // «Особливості організації навчально-виховного процесу

зі студентами-іноземцями у медичному ВУЗі» Матеріали доповідей навч.-метод . конф . – Полтава. – 2003. – С. 14-17

3. Гончарова Н.Г., Кірсанова О.В., Светлицький А.О. Реалізація моделей дистанційного навчання у вищих медичних навчальних закладах / Актуальные вопросы фармацевтической и медицинской науки и практики. – 2014. – № 1 (14). – С. 93–96.

4. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 4-е изд. – М.: Школьная Пресса, 2002. – 512 с.

5. Михальченко М. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації / М. Михальченко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 14–23.

6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навчальний посібник / З.І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.

7. Шахмаев Н.М. Технические средства дистанционного обучения / Н.М. Шахмаев. – М.: Знание, 2000. – 276 с.

8. Katia Passerini. A developmental model for distance learning using the Internet / Katia Passerini, Mary J. Granger // Computers and Education. – 2000. –№ 34. – P. 1–15.

9. Haertel G., Means B. & Penuel W. (2008). Technology tools for collecting, managing, and using assessment data to inform instruction and improve achievement. In L. Smolin, K. Lawless, & N., Burbules (Eds.), NSSE yearbook 2007, Information and communication technologies: Considerations for teachers and teacher education. Chicago: National Society for the Study of Education.

10. Толочко В. М. Проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php

**METAL CONTENT IN GRANULOCYTES OF RAT'S BLOOD
GRANULOCYTES WITH STREPTOZOTOCIN-INDUCED DIABETES OF
DIFFERENT DEGREE OF DIFFICULTY**

Hryhorova Natalia Volodymyrivna

Candidate of Biological Sciences, Docent

Zaporizhzhya National University

Zaporizhzhya, Ukraine

Abstract: in the blood granulocytes of rats with streptozotocin-induced diabetes, the metal content was determined using cytochemical reactions developed in our laboratory: zinc content – sulfarsazen reactions, magnesium – magnesone reactions, dithiooxamide – copper reactions. It was found that in the studied cells with increasing severity of diabetes, the content of zinc and magnesium decreases, and copper, on the contrary, increases.

Key words: streptozotocin, diabetes mellitus, blood granulocytes, zinc, magnesium, copper

Zinc, magnesium and copper play an important role in the life of a living organism [1, p. 185]. They determine the state of various processes that affect the activity of body cells, including granulocytes [1, p. 190; 2, p. 23]. The role of zinc and magnesium in the regulation of the activity of enzymatic systems of leukocytes has been established [2, p. 34; 3, p. 52]. Zinc stabilizes cell membranes, forming bridges between phospholipids and proteins.

Copper also maintains stability with cytolemma. Together with zinc, it is part of the active center of superoxide dismutase – an enzyme that performs the initial enzymatic detoxification in the body of reactive oxygen species [1, c. 193]. Magnesium ions strengthen lipoprotein membranes due to the binding of negatively charged carboxyl groups [1, p. 18]. Zinc deficiency reduces the phagocytic ability of

polymorphonuclear neutrophils. The phagocytic function of neutrophils suffers to a lesser extent than their chemotaxis [1, p. 205]. Copper has the property of stimulating the chemoattraction of phagocytes. The uptake activity of a phagocyte directly depends on the amount of copper-containing protein in it. Zinc at a concentration of 10^{-6} M – 10^{-4} M slows the release of histamine from granulocytes [1, p. 207]. Magnesium affects the ability of granulocytes to accumulate and secrete histamine [3, p. 54]. In its insufficiency, the number of polymorphonuclear and eosinophilic cells in the blood decreases [3, p. 55].

Given the role of metals in the functioning of granulocytes, it was interesting to investigate the content of intracellular zinc, magnesium and copper in diabetes – endocrine disease, which is based on deep metabolic disorders, including mineral [4, p. 64; 5, p. 231; 6, p. 87]. There are no data on the content of these metals in blood granulocytes due to the lack of perfect cytochemical methods for their determination. The development of such methods in the conditions of our laboratory allowed to carry out research of the content of metals in blood leukocytes at experimental diabetes mellitus.

The aim of work was to determine the content of zinc, magnesium and copper in the granulocytes of blood of animals with streptozotocin-induced diabetes of varying severity.

The study material was peripheral blood smears of 61 rats, among which control (intact) were 16 animals. Other rats were intraperitoneally administered streptozotocin at a dose of 200 mg/kg as a 2% aqueous solution.

Five days after the injection of the diabetogenic substance, the animals were bled from the tail for life to prepare swabs. Research using laboratory animals was conducted in accordance with the requirements of Article 26 of the Law of Ukraine "On Protection of Animals from Cruelty", "European Convention for the Protection of Vertebrate Animals" (Strasbourg, 1986) and the principles of bioethics.

To determine the metals in the blood granulocytes, blood smears were fixed in ascending formalin pairs. In the case of a cytochemical reaction to zinc, after the end of the fixation period, the smears were immersed for 3 hours in a staining mixture

containing solutions of sulfarsazen, sodium acetate and ammonium hydroxide, and distilled water. Stained blood smears were examined under a light microscope. On the preparations, zinc was determined in granules of granular leukocytes by orange color.

To establish the cytochemical reaction to magnesium, fixed blood smears were stained in a mixture consisting of solutions of magnesium, sodium acetate, ammonium hydroxide, and distilled water. Drugs examined under a light microscope. Magnesium was determined in the cytoplasm of granular leukocytes by the red color of the granules.

Cytochemical determination of copper was performed as follows: blood smears after fixation in formalin vapor were stained with a solution of dithiooxamide (DTO), that is a mixture of solutions of rubean acid, sodium acetate, ammonium hydroxide and distilled water. The drugs were examined under a light microscope. Copper was determined in the cytoplasm of blood granulocytes by the dark green color of the granules.

Evaluation of the intensity of cytochemical reactions in blood granulocytes was performed according to the tribal system in conventional units (c.u.). The obtained results were statistically processed according to the Student's t-test using the program Statistica, 6.0.

The obtained results indicate that in control (intact) rats in the granulocytes of the blood zinc content was $1,0 \pm 0,06$ c.u., magnesium content – $0,8 \pm 0,06$ c.u., copper content – $0,5 \pm 0,02$ c.u. In rats with severe streptozotocin-induced diabetes, the zinc content in blood granulocytes decreased by 70% ($0,3 \pm 0,04$ c.u.; $P < 0,001$), in moderate diabetes – 40% ($0,6 \pm 0,07$ c.u.; $P < 0,001$), mild diabetes – 30% ($0,7 \pm 0,05$ c.u.; $P < 0,01$), in cases where diabetes did not develop – by 10% ($0,9 \pm 0,08$ c.u.; $P > 0,05$). On average, the content of this metal in the studied cells was less than the control by 40% ($0,6 \pm 0,05$ c.u.; $P < 0,001$).

Similar changes were observed in the blood granulocytes of diabetic rats when determining the magnesium content: in severe diabetes, the content of this metal decreased by 62% ($0,3 \pm 0,05$ c.u.; $P < 0,001$), in moderate diabetes – 37% ($0,5 \pm 0,04$

c.u.; $P < 0,001$), mild diabetes – 25% ($0,6 \pm 0,02$ c.u.; $P < 0,01$), in cases where diabetes did not develop, – at 12% ($0,7 \pm 0,05$ c.u.; $P > 0,05$). On average, the magnesium content in the studied animal cells was less than the control by 37% ($0,5 \pm 0,03$ c.u.; $P < 0,001$).

Thus, in rats, the development of severe streptozotocin-induced diabetes was accompanied by a significant deficiency of zinc and magnesium in blood granulocytes. Less pronounced changes in the content of these metals in the studied cells were observed in moderate diabetes.

Even less intracellular metal deficiency has been found in animals with a relatively mild form of the disease and especially in cases where diabetes has not developed.

The copper content in the granulocytes of the blood of rats in severe streptozotocin-induced diabetes increased by 80% ($0,9 \pm 0,10$ c.u.; $P < 0,001$). In moderate diabetes, changes in the index corresponded to 60% ($0,8 \pm 0,06$ c.u.; $P < 0,001$). In granulocytes of rats with mild diabetes, the amount of copper increased by 40% ($0,7 \pm 0,06$ c.u.; $P < 0,01$). In the case when diabetes did not develop, the obtained values differed from the control by 20% ($0,6 \pm 0,06$ c.u.; $P > 0,05$). On average, the copper content in granular blood leukocytes was higher than control values by 40% ($0,7 \pm 0,05$ c.u.; $P < 0,001$).

Therefore, in rats, the accumulation of copper in blood granulocytes depends on the severity of diabetes. The development of severe streptozotocin-induced diabetes was accompanied by a significant increase in copper in granular blood leukocytes. Less pronounced changes in the content of this metal in the studied cells were observed in moderate diabetes.

An even smaller increase in copper content in blood granulocytes was found in animals with a relatively mild form of the disease and, especially, in cases where diabetes did not develop.

LIST OF REFERENCES

1. Haase H., Maret W. Cellular and molecular Biology of metals // CRC Press. – 2010. – Vol. 10, № 5. – P. 181-212.
2. De Baaij J. H., Hoenderop J. G., Bindels R. J., Baay J. H. Magnesium in man: implication for health and disease // *Physiol. Rev.* – 2015. – Vol. 95, № 1. – P. 1-46.
3. Mooren F. C., Golf S. W., Volker K. Effect of magnesium on granulocyte function and on the exercise induced inflammatory response // *Magnes Res.* – 2003. – Vol. 16, № 1. – P. 49-58.
4. Ponomarenko-Jones R. Overview of diabetes // *Nurse Stand.* – 2017. – Vol. 31, № 3. – P. 64-65.
5. Гарднер Д., Шебек Д. Базисная и клиническая эндокринология. – М.: Бином, – 2016. – 464 с.
6. Демичева О. Ю. Сахарный диабет. – М.: Эксмо, – 2016. – 160 с.

THE ROLE OF HEREDITARY IN THE ETIOLOGY OF MENTAL ILLNESS

Husakova Anhelina Dmytrievna

Hoshko Kseniia Olexandrivna

students

Fedotov Oleh Valeriiovich

Doctor of Biological
Sciences, Senior Researcher, professor

Dean of the Medical Faculty № 3
Donetsk National Medical University

Kramatorsk, Mariupol, Ukraine

Introductions. Until now, the exact cause of mental illness is debatable or not established. However, scientists have already concluded that they are usually triggered by several factors, including genetic (hereditary), psychological and social factors. An important, although not the main, role is played by heredity. It was revealed that it is not a disease that is transmitted, but a predisposition to it, therefore, people who are prone to some (not only mental) diseases, with a proper lifestyle and normal living conditions, most likely will not get sick. But the propensity for mental impairment should not be underestimated.

Aim. To investigate the role of heredity in the etiology of mental disorders.

Materials and methods. The study used data on mental patients and their relatives.

Results and discussion. In families of mentally ill people, there are often people suffering from psychosis, alcoholics, epileptics, psychopaths, neurotics. Excessive enthusiasm for the role of hereditary workload created its time the doctrine of degeneration. This teaching was developed by Morel and Magnani. Degeneration was understood as the deterioration of mental health from generation to generation, which leads to the decline and complete destruction of the family. [1-3]

Morel compiled a special scheme for the growth of mental decline phenomena: 1 generation - nervous diseases and licentiousness of behavior, 2 - attacks of epilepsy, cerebral hemorrhage, hysteria and alcoholism, 3 - suicides, psychosis and mental retardation, 4 - congenital deformities, idiocy and termination of the genus. Degeneration was viewed as something fatal, with which no struggle was possible. The causes of degeneration were reduced exclusively to hereditary encumbrances. Social factors were not taken into account at all. Morel's facts may be true, but their significance has been overestimated. Morel's main mistake is that he spoke of degeneration as something that inevitably leads to the death of the genus. Meanwhile, the phenomena of degeneration do not happen even if there is a hereditary burden both on the part of the father and on the part of the mother. Morel's second mistake is to overestimate the role of heredity and completely ignore social factors. The importance of heredity should not be denied, although it is not necessary to give it the main meaning. A set of distinctive features and properties that determine the reaction of a person to external stimuli can be inherited, which is called "constitution". It is not the mental illness itself that is inherited, but a predisposition to it. Lack of communication, instability of the emotional sphere can be transmitted hereditarily. The very appearance of psychosis is closely related to the social conditions in which a person lives and develops. And if these conditions are favorable, then the hereditary burden in itself does not cause psychosis. The action of an unfavorable environment with burdened heredity can provoke psychosis. Many people with a hereditary burden remain mentally healthy throughout their lives. It is far from always necessary to transfer the propensity to the disease from parents to son or grandson. If both parents suffer from the same disease, then the inclination towards it is more likely. But even if the father and mother have psychosis, the offspring can be healthy. [5, 8]

As statistics show, psychoses are not much more common among relatives of mentally ill people than among relatives of mentally healthy people. But a slightly different result in people suffering from cyclophrenia and schizophrenia, more severe endogenous diseases. In persons suffering from manic-depressive psychosis (cyclophrenia), aggravated heredity is found in 92 percent of cases. Schizophrenics

also give large numbers of hereditary burden. Long-term studies of families, twin couples, and foster children with these mental disorders have come to this conclusion. Schizophrenia is a disease characterized by various psychological deviations associated with impaired perception, thinking, behavior, emotional sphere, movement. The prevalence of this disease is approximately 1-2%. Schizophrenia is strongly associated with genetic factors and is inherited. The estimate of the likelihood of inheriting schizophrenia has a very high percentage - from 68 to 89%. However, the real risk of developing this disease (even in the presence of a genetic predisposition) is much lower - even in single-egg twins, it is only 48%. The risk of schizophrenia in a child has one sick father - 13%, with both sick parents - 46%. If sick relatives of the second degree of kinship (grandmothers, grandfathers, uncles, aunts), then the magnitude of the risk of developing schizophrenia is only 4-5%. [6, 7]

To analyze the degree of inheritance of schizophrenia and cyclophrenia, various kinds of studies are carried out. In general, such studies confirm the fact that children born to parents with schizophrenia have a higher risk of developing this disease than children whose parents are mentally healthy.

Despite the fact that when schizophrenia and manic-depressive psychosis occur, genetic factors are most often responsible, one should not forget about the influence of external factors on the development of this disease. Many scientists attach great importance to the role of the external environment in the development of schizophrenia in a patient. To date, researchers have identified several non-genetic factors that increase the risk of schizophrenia: birth in the winter months, birth in a densely populated area, viral infections, complicated pregnancy and childbirth, and some psychosocial factors, for example, emigration. [4]

Conclusions. Therefore, as already mentioned, some diseases have a higher percentage of transmission from father to son, and some have a younger one. In general, heredity matters, but not the main thing - the main factor will be the social, living conditions of a person, the environment. Heredity simply increases the likelihood of a mental disorder, but does not provoke it.

LIST OF REFERENCES

1. Dudley R. Fermenting fruit and the historical ecology of ethanol ingestion: is alcoholism in modern humans an evolutionary hangover? *Addiction* 2002; 97. – P. 381-388.
2. Folstein S.E., Rosen-Sheidley B. Genetics of autism: complex aetiology for a heterogeneous disorder. *Nat Rev Genet* 2001; 2. – P. 943-955.
3. MacIntyre D.J., Blackwood D.H., Porteous D.J., Pickard B.S., Muir W.J. Chromosomal abnormalities and mental illness. *Mol Psychiatry* 2003; 8. – P. 275-287.
4. Ng M.Y.M., Levinson D.F., Faraone S.V., Suarez B.K., DeLisi L.E., Arinami T. et al. Meta-analysis of 32 genome-wide linkage studies of schizophrenia. *Mol Psychiatry* 2008; 14. – P. 774-785.
5. O'Donovan M.C., Craddock N, Norton N., Williams H., Peirce T., Moskvina V. et al. Identification of loci associated with schizophrenia by genome-wide association and follow-up. *Nat Genet* 2008. – P. 40-42.
6. Rhee S.H., Waldman I.D. Genetic and environmental influences on antisocial behavior: a meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychol Bull* 2002; 128. – P. 490-529.
7. Taylor P.J. Heritability and heterogeneity: on the limited relevance of heritability in investigating genetic and environmental factors. *Biol Theory* 2006; 1. – P. 150-164.
8. Uher R. Forum: the case for gene–environment interactions in psychiatry. *Curr Opin Psychiatry* 2008; 21. – P. 318-321.

UDC 628.35

**MEMBRANE BIOLOGICAL REACTORS AND PRACTICAL EXPERIENCE
OF THEIR USE**

Khrystenko A.

Postgraduate Student

Yurchenko V.

Doctor of Technical Sciences, Professor

Smirnov O.

Engineer

Rachkovskiy O.

Candidate of Technical

Sciences, Associate Professor.

Kharkiv National University of

Civil Engineering and Architecture

Kharkiv, Ukraine.

Membrane bioreactor (MBR) combines biological treatment using active sludge with mechanical membrane filtration. The membrane module separates the sludge mixture being an alternative to the widely applicable method of active sludge sedimentation in secondary sedimentation tanks. The latter is practiced in traditional biological treatment systems using aeration tanks. To date, MBRs are introduced in more than 200 countries and the number of devices increases annually by about 1,000, of which 40% in the United States.

The purpose of the work is to analyze the main characteristics of modern ICBMs and their operation by inspection of wastewater treatment facilities. The membrane is selective material to the components passing through it: those able to pass are called permeate; those unable to pass are called retentate.

One of the key parameters for membrane process operation is the pressure applied to make water flow through the membrane. All in all, the retention of particles upon the membrane surface establishes a fundamental limitation for all

membrane processes. The components of the retentate accumulate on the surface of the membrane (contamination), thus decreasing the flow through the membrane at a given transmembrane pressure (TMP). Since membrane contamination is the main limitation of the membrane process, most of the researches and developments are dedicated to improving the characteristics of membrane materials [1-2].

Each of these bioreactor configurations is commercially available and capable of operating under aerobic, anoxic, and anaerobic conditions. In the configuration of MBRs, a high concentration of biomass (more than 10 g vss /dm³) is achieved through the absolute content of suspended solids, or the use of a membrane block of microfiltration or ultrafiltration.

Concentrations of biomass which excess of 30 g v.s.s / dm³ was maintained in MBR systems upon the basis of the external membranes (the ones installed outside the bioreactor, which operate at high ratings of cross-flow velocity and transmembrane pressure).

Since the development of more economical and efficient membrane modules, MBR systems have become more energy efficient. Specific advantages of the MBR system in the treatment of industrial wastewater treatment [3-5] are the following:

- Slow-growing microorganisms (nitrate bacteria) and those capable of oxidizing complex organic substances might be preserved inside MBR;
- MBR allows operating of a bioreactor containing very long sludge age and its significant concentrations, which reduce growth and save resources in the process of dehydration;
- Leaner dimensions of the bioreactor allow minimizing the territory of water treatment facilities;
- Biologically non-degradable compounds are usually removed with activated sludge, not with purified water;
- It eliminates problems with changes in sedimentation characteristics of biomass (swelling);
- MBR systems enjoy a high level of automation;

– it is attractive in terms of modernization or expansion of the existing biological treatment system, which experience problems with the productivity of sedimentation tanks and lack of free spaces; thus can be essential for solving the problem of increasing the operation period of existing facilities;

– It is the perfect first stage for the production of recycled water.

In Ukraine, BRM technologies are being implemented quite slowly. It is now known only about the effective operation of MBRs at some enterprises of the food industry. The efficiency of wastewater treatment for organic compounds (COD), even without additional flows, reaches 94.5-97.8%.

The positive side of the process is also effective nitrification, which allows reducing the concentration of N-NH₄ by 93.7 - 99.5%.

Conclusions

The analysis of scientific and technical literature data shows the great advantages of ICBM technologies over traditional technologies of biological treatment of industrial and urban wastewater currently used in Ukraine and their intensive implementation abroad. The experience of our inspections of existing ICBM installations proves their high efficiency in removing both organic and inorganic contaminants.

REFERENCES

1. Kyoko Yamashita, Hiroki Itokawa, and Toshikazu Hashimoto. Demonstration of energy-saving membrane bioreactor (MBR) systems. *Water Science&Technology* (2019) Vol 79 №3 pp. 448 – 457.

2. H. Noguchi, E. Fong, M. H., Y. Nakamura, T. Niwa, Y. Fukuzaki, B. Wett G. Tao. Alternative approach to improving operating flux of MBR. *Water Practice&Technology* (2018) Vol 13 №1 pp. 39 – 44.

3. H. Lee, J. Han and Z. Yun. Biological nitrogen and phosphorus removal in UCT-type MBR process. *Water Practice&Technology* (2009) Vol 59 №11 pp. 2093 – 2099.

4. S. Kitanou, M. Tahri, B. Bachiri, M. Mahi, M. Hafsi, M. Taky, A. Elmidaoui. Comparative study of membrane bioreactor (MBR) and activated sludge processes in the treatment of Moroccan domestic wastewater. *Water Practice&Technology* (2018) Vol 78 №5 pp. 1129 – 1136.

5. J. Comas, E. Meabe, L. Sancho, G. Ferrero, J. Sipma, H. Monclus, I. Rodriguez-Roda. Knowledge-based system for automatic MBR control. *Water Practice&Technology* (2010) Vol 62 №12 pp. 2829 – 2836.

UDC 504.064.4 : 621.431 : 389.14 : 528.088

**SOME ASPECTS OF COMPLEX CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF
THE LEVEL OF ECOLOGICAL SAFETY OF THE EXPLOITATION
PROCESS OF RECIPROCATING INTERNAL COMBUSTION ENGINES**

Kondratenko Oleaxndr

Cand.Sc.(Eng.), Assoc. Prof., Assoc. Prof. of Dept

Kovalenko Svitlana

M.Sc., Lecturer of Dept.

Tkachenko Olexandra

Kapinos Yelizaveta

Student and Cadet

National University of Civil Defence of Ukraine

Kharkiv, Ukraine

Annotation: in the study methods of calculation assessment of reference values of complex fuel-ecological criterion of Prof. Igor Parsadanov as reference points of psychophysical scale of partial disability function at its use as the ecological safety factor of exploitation process of power plants with reciprocating ICE are developed as well as was improved methods of calculated assessment of the magnitudes of this criterion and the Index of ecological and chemical assessment of Prof. Pavlo Kanilo, taking into account: emissions of sulfur oxides and benzo(a)pyrene and other polycyclic aromatic hydrocarbons in the composition of exhaust gases diesel engine.

Key words: ecological safety, criteria-based assessment, internal combustion engine, benzo(a)pyrene, reference values, transport technologies, ponderability

Part 1. Determination of reference values of complex fuel-ecological criterion and ponderability of its fuel component

Introduction. The relevance of this study is due to the following. In the mono-

graph [1] the analysis of 9 known mathematical apparatuses suitable for realization of complex calculated assessment of ecological safety (ES) level of accident-free exploitation process of power plants (PP) with reciprocating internal combustion engines (RICE) is carried out. According to the results of analysis and systematization in the form of appropriate classification, it is established that the most suitable for achieving this goal can be considered mathematical apparatuses of complex fuel and ecological criterion of prof. Igor Parsadanov K_{fe} and the generalized desirability function of Harrington D . In the same source a comparative analysis of the advantages and disadvantages of selected alternative criterion mathematical apparatuses is made and it is concluded that it is expedient for further research to use both apparatuses with mutual strengthening of advantages and weakening of disadvantages. The first step in this way is to use the mathematical apparatus of the generalized desirability function with the structure of the considered influencing factors, identical to the complex fuel-ecological criterion. Since the main advantage of the K_{fe} criterion is taking into account the mass hourly fuel consumption G_{fuel} of RICE, to use this advantage it is necessary to determine the ponderability of this environmental damage factor compared to others – emissions of legislative normalized pollutants with exhaust gas (EG) flow G_k , carried out in the monograph [2]. The source [1] also provides an improved classification of ES factors, the source of which is the RICE in PP, which consists of 15 items, as well as the character of the impact of G_{fuel} on all other ES factors in this classification. However, the analysis of scientific and technical literature did not reveal the results of such a study, so obtaining a set of magnitudes of the criterion K_{fe} , which can be correlated with the reference points of the scale of partial desirability function d , is an urgent scientific and technical problem.

Purpose of the study: determination of reference values of complex fuel-ecological criterion of prof. Igor Parsadanov as reference points of the psychophysical scale of the partial function of desirability. *Object of the study:* quantitative characteristics of the fuel-ecological criterion of prof. Igor Parsadanov as the ES factor. *Subject of the study:* magnitudes of reference values of fuel-ecological criterion of prof. Igor Parsadanov for different levels of legislative established

environmental standards and depending on the level of fuel efficiency of RICE.

Material and research results. Given that the fuel component of the K_{fe} criterion completely determines its ecological component, as detected in the monograph [1], it is rational to explore the features of another approach, namely the use of the K_{fe} criterion as a separate influencing factor in the structure of the generalized desirability function D . At the same time it becomes possible to consider indicators of vibration (degree of non-uniformity of crankshaft rotation δ_{cs} , Klimov-Stechkin criterias ξ_{cs} and η_{cs}), noise (equivalent L_{Aequ} and maximum L_{Amax} noise level), thermal pollution (mass hourly fuel consumption G_{fuel} separately from fuel component of the K_{fe} criterion), emission of sulfur oxides G_{SOx} , etc. To implement such approach, as follows from the algorithm for applying formula (1), which describes the Harrington generalized desirability function given in [1], it is necessary to have data on the values of such ES factor (i.e. the response of the local quality criterion r), which can be correlated with the reference points of the psychophysical scale of evaluation of desirability of the response value r «good» and «badly», as well as their corresponding magnitudes of the scale of values of the basic evaluation of the magnitudes of the partial desirability function $d = 0.63 \dots 0.8$ and $d = 0.2 \dots 0.32$.

$$D_i = \sum_{k=1}^n v_k \sqrt[n]{\prod_{k=1}^n d_{ki}^{v_k}} = (v_{k_1} + v_{k_2} + \dots + v_{k_n}) \sqrt[n]{d_i(k_1)^{v_{k_1}} \cdot d_i(k_2)^{v_{k_2}} \cdot \dots \cdot d_i(k_n)^{v_{k_n}}}, \quad (1)$$

$$d_{ki} = \exp[-\exp(a_{ki} + b_{ki} \cdot r_{ki})]; k = \{K_{fe}, G_{SOx}, \delta_{cs}, \xi_{cs}, \eta_{cs}, L_{Aequ}, L_{Amax}, \dots\}, \quad (2)$$

where d_k – partial desirability function that meets the kth quality criterion, $d_k = 0$ 1,0, and $k_1 = K_{fe}$; n – the number of considered quality criteria; v_k – ponderability coefficient of considered k^{th} quality criterion, $0 < v_k \leq 1$, and $v_{k_1} = 38,4 + 245,3 = 283,7$, r_{ki} – the actual value of the kth quality criterion on the ith representative RICE operation regime in the model of its exploitation; a_{ki} and b_{ki} – coefficients determined on the basis of establishing of correspondence between a pair of characteristic values r_{ki} and d_{ki} according to following data: $r_{ki} = \text{«Very good»} \rightarrow d_{ki} = 1.0 \dots 0.8$; $r_{ki} = \text{«Good»} \rightarrow d_{ki} = 0.8 \dots 0.63$; $r_{ki} = \text{«Satisfactory»} \rightarrow d_{ki} = 0.63 \dots 0.37$; $r_{ki} = \text{«Badly»} \rightarrow d_{ki} = 0.37 \dots 0.2$; $r_{ki} = \text{«Very badly»} \rightarrow d_{ki} = 0.2 \dots 0.0$ [1, 2, 4].

It is proposed to choose as the reference value of emissions of legislative normalized pollutants contained in the relevant standards (see [1 – 3]) for the current values («good» and $d = 0.8$) and previous scores «badly» and $d = 0.2$) EURO levels. However, different RICE which are currently in exploitation belong to different generations of such equipment and are in different current technical condition (corresponding to the degree of physical wear and compliance with the order of routine maintenance and repair) and therefore are characterized by different levels of fuel efficiency, i.e. magnitude of specific effective mass hourly fuel consumption g_e . Therefore, it is necessary to obtain the dependences of the magnitudes of the criterion K_{fe} , in the structure of which the indicators of the ecological component acquire the legislative normalized values, from the magnitude of the fuel component of the criterion for different levels of EURO standards. The data allowing to choose the parameters of the components of formula (2) for the partial desirability functions d_k are obtained by solving of systems of two equations (see [4]) for cases that correspond to each other the characteristic values of r_{ki} and d_{ki} , known from practice or regulations.

The essence of the proposed method is that as the magnitudes of r_{kiup} will be used the individual regime magnitude of the criterion K_{fe} (see formula (3)), the factors of the ecological component of which (G_{PM} , G_{NOx} , G_{CnHm} , G_{CO}) meet current legal standards (i.e. EURO level VI, the most stringent in terms of historical retrospect), and as the magnitudes of r_{kidn} – the magnitudes of the criterion K_{fe} , the factors of the ecological component of which meet less stringent in terms of historical retrospect standards (i.e. levels EURO I...VI). Such requirements in historical retrospect are summarized in [4].

The standards of toxicity of EG of RICE [1 – 5] indicate the maximum allowable values of specific effective mass hourly emissions of pollutants with the EG flow (g_{PM} , g_{NOx} , g_{CnHm} , g_{CO} in kg/(kW·h)), and not the values of their mass hourly emission (G_{PM} , G_{NOx} , G_{CnHm} , G_{CO} in kg/h), which appear in the formula (3) for determining the magnitude of the criterion K_{fe} .

Magnitude of the mass hourly emission of the kth pollutant G_k , which corres-

ponds to the normatively established magnitude of the specific effective mass hourly emission of the same pollutant g_k , depends on the value of RICE effective power N_e in kW, and therefore, from the coordinates of the field of operating regimes of the engine (crankshaft speed n_{cs} in rpm and torque M in N·m).

Dependence of the reference values of the K_{fe} criterion on the magnitude of the specific effective mass hourly fuel consumption of RICE g_e for different levels of EURO and the basic magnitudes of coefficient $\sigma = 1,0$, factor $f = 1,0$ and value $H_u = 42,7$ MJ/kg, shown in Table 1.

Table 1. Dependence of the reference values of criterion $K_{fe} = f(g_e)$ for different levels of EURO and $\sigma = 1,0, f = 1,0$ and $H_u = 42,7$ MJ/kg

$K_{fe}, \%$		$g_e, \text{g}/(\text{kW}\cdot\text{h})$										
		0	50	100	150	200	250	300	350	400	450	500
Level EURO	I	183.6	165.5	150. 7	138. 4	127. 9	118. 9	111. 0	104. 2	98.1	92.7	87.9
	II	251.5	218.8	193. 7	173. 7	157. 5	144. 0	132. 7	123. 0	114. 7	107. 4	100. 9
	II I	367.0	301.4	255. 7	222. 0	196. 2	175. 7	159. 1	145. 4	133. 9	124. 0	115. 5
	I V	558.9	419.8	336. 1	280. 2	240. 3	210. 3	187. 0	168. 3	153. 0	140. 3	129. 5
	V	952.5	608.7	447. 2	353. 5	292. 2	249. 0	217. 0	192. 2	172. 6	156. 5	143. 2
	V I	3484. 9	1136. 3	678. 8	484. 0	376. 0	307. 5	260. 0	225. 3	198. 7	177. 8	160. 8

Part 2. Taking into account of emission of polycyclic aromatic hydrocarbons in criteria-based assessment of ecological safety level of vehicle with RICE exploitation process

Introduction. The relevance of this study is due to the following. According to the results of the analysis of the mathematical apparatus of the complex fuel-ecological criterion of prof. Igor Parsadanov K_{fe} in the monograph [1], which also proposed a faceted classifier of such mathematical apparatuses, found that it should be classified as «Internal» or «Causal». The main alternative to it is the mathematical apparatus of the integral index of ecological-chemical evaluation prof. Pavlo Kanilo. The original

versions of these apparatuses is described respectively in monographs [3, 8]. The main disadvantage of the K_{fe} criterion is the absence in the composition of the considered ecological safety (ES) factors, specified in their hierarchical classifier, proposed in the monograph [1]. The same source formulates the concept of improving the mathematical apparatus and methods of applying the K_{fe} criterion, one of the main points of which is the partial overcoming of this disadvantage, namely, the introduction of the criterion of new ES factors, which are essentially emissions of gaseous pollutants. In particular, in the classification of ES factors improved by the author, the source of which is reciprocating internal combustion engine (RICE) in the power plant (PP), with the corresponding hierarchical classifier in addition to legally regulated directly gaseous and aerosol pollutants in the exhaust gases (EG) flow, there are also legally regulated indirectly – sulfur oxides SO_x , polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH) (including benzo(a)pyren (B(a)P)) etc., as well as legally unregulated – emissions of vapors of motor fuel and oil, aerosol of crankcase gases and etc. However, the analysis of scientific and technical literature by the authors of the study to expand the range of ES factors taken into account by the mathematical apparatus of the K_{fe} criterion is not revealed, so the implementation of such research and analysis of its results is an urgent scientific and technical task.

Purpose of the study: expansion of the nomenclature of ES factors, which are taken into account by the mathematical apparatus of the complex fuel-ecological criterion K_{fe} , in particular B(a)P and PAH. *Object of the study:* the place of emissions of B(a)P and PAH in the structure of the influencing ES factors of the complex fuel-ecological criterion K_{fe} and the integrated index of ecological-chemical assessment F . *Subject of the study:* quantitative and qualitative aspects of the object of the study.

Material and research results. Magnitudes of the criterion K_{fe} for i -th RICE steady representative operational regime with value of weight factor WF are determined by formula (3) and its components – by formulas (4) [1–4]. Average exploitation magnitude of criterion K_{fe} is described by formula (5) as it proposed in study [2].

$$K_{fe} = \eta_e \cdot (1 - \beta) \cdot 10^3 = f \left(\frac{\sum_{m=1}^h (A_k \cdot G_k) / G_{fuel}}{G_{fuel}} \right), \% \quad (3)$$

$$\sum_{m=1}^h (A_k \cdot G_k) = A(PM) \cdot G(PM) + A(NO_x) \cdot G(NO_x) + A(C_nH_m) \cdot G(C_nH_m) + A(CO) \cdot G(CO), \text{ kg/h} \quad (4)$$

$$K_{feme} = 7 \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (K_{fei}^7 \cdot WF_i)}{\sum_{i=1}^N (WF_i)}} \cdot 1000, \% \quad (5)$$

where the index i indicates the values for a separate representative mode of RICE operation or range in the its exploitation model; G_{fuel} – mass hourly fuel consumption, kg/h; G_k – mass hourly emission of k -th pollutant in EG flow, kg/h; A_k – dimensionless index of relative aggressiveness of k -th pollutant in EG flow; $h = 4$ – number of pollutants in EG flow; η_e – effective efficiency coefficient; β – coefficient of relative exploitation ecological monetary costs.

In present study the following methods is proposed for such assessment that takes into account the toxic influence of B(a)P and PAH emission on a human in accordance of which formula (2) converts into the formula (6) where value of coefficients $A(B(a)P)$ and $A(PAH)$ determine the approach from [3, 7 – 10].

$$\sum_{m=1}^h (A_k \cdot G_k)_{improved} = \sum_{m=1}^h (A_k \cdot G_k)_{basic} + A(B(a)P) \cdot G(B(a)P) + A(PAH) \cdot G(PAH). \quad (6)$$

In studies of prof. Pavlo Kanilo which analyzed in study [9, 10] was proposed the integral index of ecology-chemical evaluation of RICE and degree of efficiency of its improving that in accordance with develops by author of this study classification of criteria-based mathematical apparatuses that are suitable for implementation of complex calculated assessment of operation efficiency of ES management system of the process of accident-free exploitation process that was developed in study [1] also related to types of «Internal» or «Causal».

Magnitudes of the index F for one complete cycle on testing of RISE of the test bench with running drums are determined by formula (7) [1, 8].

$$F_j = 10^{-3} \times \left\{ \left(\frac{M_{CO}}{[CO]} + \frac{M_{CH}}{[CH]} + a \cdot \frac{M_{NO_2}}{[NO_2]} + b \cdot \frac{M_{Soot}}{[Soot]} \right) + \left(c \cdot \frac{M_{SO_2}}{[SO_2]} + d \cdot \frac{\Sigma CA_{(EG)}}{[B(a)P]} \right) \right\}_{tc} \quad (7)$$

where M_k – mass of emission of k -th pollutant during one complete cycle on testing of RICE (see index « ts »), kg/cycle; $[k] = [MPC_k]_{dn}$ – maximum permissible concentration of k -th pollutant, kg/m³; $a = 3,0$; $b = 3,0$; $c = 2,0$; $d = 4,0$ – coefficients that take into account the further intensification of the total effect of toxic and carcinogenic substances in the composition of EG of RICE on humans.

In this study was used modified variant of formula (7), i.e. index F , in which instead the values of mass of emission of k -th pollutant during one complete cycle on testing of RICE M_k (in kg/cycle) author is proposes to use the values of mass hourly emission of of k -th pollutant $G(k)$ on individual regime of exploitation model (in kg/h). Such approach which will allow except solution of problem of absence of initial data of appropriate type (i.e. values of M_k) also obtained the individual regime values of index F that is values for each separate representative steady operational regime of RICE exploitation model. Because of this, the index F gets the dimension $[kg/h] / [kg/m^3] = [m^3/h]$.

The main problem of application of index F and formula (7) is the uncertainty of magnitudes of empirical coefficients a , b , c and d for RICE of different types and models besides for wich studies described in monograph [2] was carried out. In this study the values of the empirical coefficients recommended in prof. Kanilo`s studies were used. In this case appears the need for determination of middle exploitation value of index F what in this study author is proposes to obtained as the weighted arithmetic mean i.e. by the formula (8).

$$F = \frac{\sum_{i=1}^N (F_i \cdot WF_i)}{\sum_{i=1}^N (WF_i)}; \sum_{i=1}^N (WF_i) = 1,0. \quad (8)$$

Thus, distributions of magnitudes of values criterion K_{fe} and index F on operational regimes field of 2Ch10.5/12 autotractor diesel engine obtaines with using of proposed in study [9, 10] approaches are illustrated of Fig. 1.

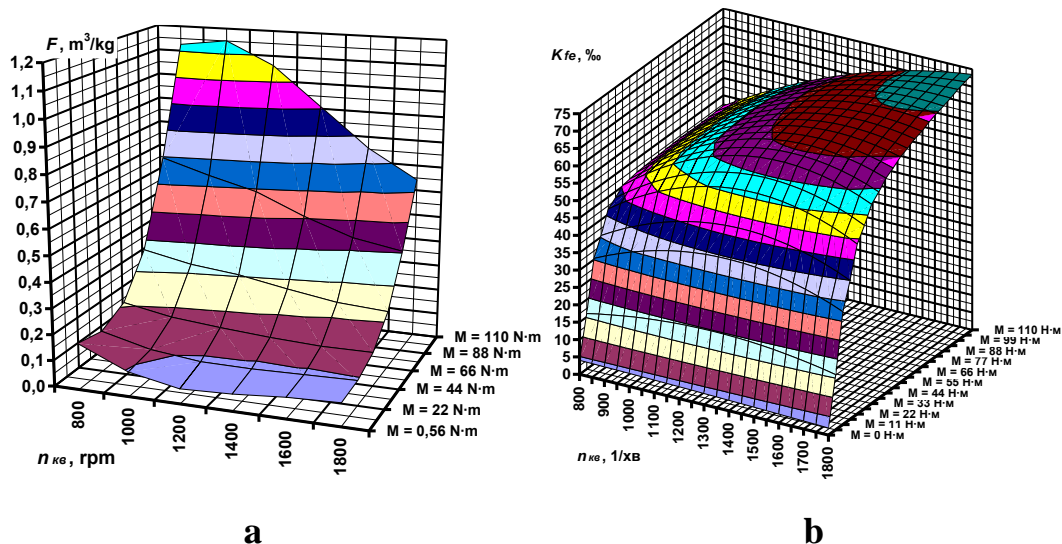

Figure 1. Distribution of magnitudes of index F (a) and criterion K_{fe} (b) on operational regimes field of diesel engine 2Ch10.5/12

It is necessary to be noted that from structure of formula (1) can be seen that the larger the index F the lower the ES level of exploitation process of RICE on separate operational regime unlike the complex fuel-ecological criterion K_{fe} and generalized desirability function of Harrington D.

Conclusions.

1. Methods of calculation assessment of reference values of complex fuel-ecological criterion as reference points of psychophysical scale of partial function of desirability at its use as the ES factor of exploitation process of PP with RICE are developed. The calculated study of reference values of RICE ecological indicators as components of the complex fuel-ecological criterion is carried out. The calculated evaluation of the reference values of the complex fuel-ecological criterion and its fuel and ecological components is performed. The calculated evaluation of the values of the coefficients of partial desirability functions for the complex fuel-ecological criterion in accordance with the selected reference values of the response functions and the desirability scale is carried out.

2. Methods of calculated assessment of the magnitudes of the complex fuel and ecological criterion of prof. Igor Parsadanov and the Index of ecological and chemical assessment of prof. Pavlo Kanilo, taking into account: emissions of sulfur oxides and consumption of engine oil for fumes and emissions of B(a)P and other PAH in

the composition of EG diesel RICE. Set of initial data for calculated assessment for a standardized steady testing cycle ESC was obtained. Calculated assessment of the magnitudes of the criterion and the index is carried out taking into account the RICE emissions of the specified pollutants.

REFERENCES

1. Vambol S.O., Vambol V.V., Kondratenko O.M., Mishchenko I.V. (2018) Criteria-based assessment of ecological safety level of exploitation process of power plants : monograph, Kharkiv, Publ. Styl-Izdat, 320 p.

2. Kondratenko O.M. (2019) Metrological aspects of complex criteria-based assessment of ecological safety level of exploitation of reciprocating engines of power plants: monograph Kharkiv, Publ. Styl-Izdat, 532 p.

3. Parsadanov, I.V. (2003), Improving the quality and competitiveness of diesel engines based on complex fuel and ecological criteria: monograph, Kharkiv, Publ. NTU «KhPI», 244 p.

4. Kondratenko O., Koloskov V., Derkach Yu., Kovalenko S. (2020) Physical and mathematical modeling of processes in particulate matter filters in the practice of criteria-based assessment the ecological safety level: monograph, Kharkiv, Publ. Styl-Izdat, 522 p.

5. Kondratenko O., Mishchenko I., Chernobay G., Derkach Yu. and al. (2018) Criteria based assessment of the level of ecological safety of exploitation of electric generating power plant that consumes biofuels, 2018 IEEE 3rd International International Conference on Intelligent Energy and Power Systems (IEPS–2018): Book of Papers, 10–14 September, 2018, Kharkiv, Ukraine, pp. 57-1 – 57-6, DOI: 10.1109/IEPS.2018.8559570.

6. Kondratenko O., Koloskov V., Stokov O., Kovalenko S., Derkach Yu. (2020) Criteria based assessment of efficiency of conversion of reciprocating ICE of hybrid vehicle on consumption of biofuels, 2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology: Conference Proceedengs (05 – 10 October 2020, NTU «KhPI», Kharkiv), pp. 177 – 182, DOI: 10.1109/KhPIWeek51551.2020.9250118.

7. Bystrov A.S., Varankiv V.V., Vilensky M.A. et al. (1986) «Temporary standard methodology for determining the economic efficiency of environmental protection measures and assessing the economic damage caused to the national economy by environmental pollution», Moscow, Publ. Ekonomika, 96 p.

8. Kanilo P.M., Bey I.S., Rovensky O.I. (2000), Automobile and environment, Kharkiv, Publ. Prapor, 304 p.

9. Kondratenko O.M. (2020) Assessment of ecological and chemical efficiency of exploitation process of reciprocating ICE of vehicle with consideration of emission of sulphur oxides, benzo(a)pyrene and polycyclic aromatic hydrocarbons, Technogenic and Ecological Safety, № 7(1/2020), pp. 38 – 50, DOI: 10.5281/zenodo.3780076.

10. Kondratenko O.M. (2020) Assessment of fuel and ecological efficiency of exploitation process of reciprocating ICE of power plants with consideration of emission of benzo(a)pyrene and polycyclic aromatic hydrocarbons, Internal combustion engines, № 1, pp. 52 – 59, DOI: 10.20998/0419-8719.2020.1.07.

THE BIOPSYCHOSOCIAL DIMENSION OF PLAY ACTIVITY IN CHILD'S HOLISTIC DEVELOPMENT

Kolecka Aleksandra Mariola

Master, neurobiopsychologist,
Polish Association for People
with Intellectual Disability,
Ostróda, Poland

Abstract: The article deals with the topic of fun in relation to the learning process. The basic functions of play and its importance in the holistic development of each person were discussed, especially during childhood. The biopsychosocial dimension of play activity is emphasized. The article aims to indicate fun as an important factor that determines the proper, overall development of the individual, as well as encouraging joint play activity of children with parents, teachers, guardians in order to acquire specific cognitive, emotional and social skills.

Key words: play activity, learning process, holistic development, basic fun functions

Introduction Human development depends on the influence of many different biological, social and psychological factors. It is well known that one of the factors conditioning the proper growth and development of an individual is physical and cognitive activity and social. In this article, I would like to emphasize the role of fun in the child's development process as a variable that allows human formation in a complex biopsychosocial dimension. Play as the basic and spontaneous activity of a child is an opportunity and space for the holistic development of the individual. At the same time, fun directly creates conditions for effective learning, as well as for self-expression, exploring the surrounding world, building relationships with others, discovering own passions and interests¹.

This understanding of fun should translate into the entire area of upbringing and education of the young individual, you should accompany man at every stage of his life, opening new perspectives for activity, development and self-knowledge.

Purpose of the article The aim of this article is to present the most important functions of play and its role in the biopsychosocial development of a person. The indicated functions of play demonstrate their role as an important factor conditioning the proper, comprehensive development of an individual. For this reason, it is important to encourage children to play together with their parents, teachers and caregivers in order to acquire specific cognitive, emotional and social skills.

Materials and methods The collection of previous scientific reports and popular literature was analyzed, the assumptions were verified and the references to the function and role of play in human development were verified. Based on the analysis of the collected materials, a clear, summarizing description was developed, showing the biopsychosocial dimension of play activity in the development of a person.

Analysis results and discussion Definitive meaning of fun. German poet and philosopher Fridrich Schiller wrote that "a man is a man only when he plays". This interesting statement aptly introduces us to the original meaning of fun and refers us to the roots of this concept. The word "fun" is derived from Latin and means "carefree, free movement fun" (Latin: *ludus*) [4]. In Polish, the definition of fun is associated with the phrase "to entertain", "do something", "labor". Only with the passage of time did the concept of fun receive an emotional color referring to pleasantly spent time, rest and pleasure. Today's understanding of the concept of fun is far from the original definition of fun as "laboring." We currently define fun through the prism of activity undertaken only for pleasure, forgetting about its natural and significant importance in human development, especially in the first years of life. Schiller's quoted statement reveals to us a deeper sense of fun and emphasizes its significant role in the development of a young person, in the process of forming personality and identity. When playing, man discovers himself, faces his face with himself, with his possibilities and incapacibilities, with interests and dislikes, he meets

with himself, with his own humanity, but also with other people, with society. The process of learning, shaping personality, and building relationships does not close with age reaching the age of majority or broadly understood maturity, but lasts throughout life. Also, the role of fun does not close at any stage of human development, but accompanies the individual throughout his entire existence, actively interacting with the person. In addition, the fun itself is subject to numerous external influences (social, cultural, environmental) throughout the life of the individual. Therefore, play is a plastic form of activity that undergoes modifications, thus adapting itself to man and responding to his current development needs. According to Anna Brzezińska, "fun is one of the basic forms of human activity at all ages. It appears in various stages of development and plays a different role in them. By contributing to development, it is also subject to development. However, it develops most fully during childhood and is therefore considered to be the kind of activity without which the child's development simply cannot proceed properly" [4].

Functions of play in the child's holistic development. The role of play is associated with the various living spaces of the individual, which is why its multiple functions are distinguished. According to the classification adopted by M. Kwaśniewska, we can distinguish seven basic fun functions [5]. Discussing each of them in turn will highlight the role of fun in the holistic, physical and mental, development of the individual, as well as highlight the multidimensionality of the impact of play on the person and its essence in the learning process.

First of all, fun as a form of learning primarily has an educational function. It serves the development of cognitive processes, stimulation of the senses, improvement of various physical and intellectual skills and abilities. Learning through fun covers all possible areas of human life, enriches the individual not only with the knowledge about himself, his own interests, but also develops understanding of the world, its principles and relations prevailing in society [8]. Any sham or imitation play undertaken by the child enriches his repertoire of behavior with new ways of responding, creates the child's person in relation to specific life situations. Fun allows you to easily absorb messages, expand the child's vocabulary, stimulate

the development of perceptual functions, build the right motivation system based on the internal, creative enthusiasm of the individual. The child's experience, cognition and creative act uses the Montessori method, in which learning, based on action, spontaneous activity, play, supports the child's comprehensive development. Thanks to the adopted assumptions, children develop their individual skills and gain experience in a real assessment of their own abilities and capabilities.

Fun plays an educational role because it creates conditions for people to establish contacts with their closest relatives in their development, as well as to build the ability to engage in interpersonal relationships in the social environment of an individual's life. The fun teaches a young person to enforce basic norms, rules and principles prevailing in a family in a given social group, develops an understanding of social exchange relations and allows them to embed themselves in the complex space of the group. The play prepares a person to take up an active social role, develops personality in terms of responsibility, responsibility, perseverance, resourcefulness and mental resistance to failure. It builds self-esteem, educates people to live in a family, professional, local and national community. It shapes the individual and social identity of the individual. According to the views of the German educator Frederick Fröbel, the child's free activity during play has a positive effect on the development of his feelings, will and character, creating optimal conditions for self-expression. Emphasizing the importance of fun in the educational process and the child's freedom in his activities, Fröbel wrote: "play is the child's life in preschool; so base your educational activity on it, cover the fun and manage it [1]. Freedom of play is the first right. Caring for a child leaves him free to play calmly and rationally and spontaneously play as long as he wants" [7].

Another fun function is compensation (also often referred to as repair, therapeutic, corrective or curative function). Fun is the free activity of an individual, which releases him from tension, negative emotions, releases him from the effects of stress-bearing factors, breaks inhibitions and internal blockades [5]. Play teaches you how to deal with difficult situations and negative emotions. Children have especially a lot of vitality and often imitate adults in playing. Referring to the above, Herbert

Spencer, an English philosopher, created the theory of excess energy, according to which fun would play an important role in satisfying the basic needs of a young person, giving an opportunity to discharge the excess of life force. According to the scholar, the child's energy richness spontaneously pushes them to action, because the excess vital force is an independent source of activity. Compensation closed under this theory would only concern energy expenditure and the regulation of biophysical and mental tensions. The compensatory role of fun, however, covers a broader spectrum of personality and behavior of the child. The Swiss psychologist, Edward Claparède, understood the compensatory function of play as the ability to realize oneself, develop one's personality, passion and interests in such cases where it could not be done through "serious activity" [4]. The theory of substitute function created by Claparède treats fun as a form of compensation for unmet needs, compensation in entertainment activities for non-serious activities. It should be noted that the child, due to his age and activities and duties adapted to him, has particularly few opportunities to undertake these "serious activities". Childhood activity in a world of mature and challenging reality is limited because of the child's physical and mental inability to perform such roles. The inability to fulfill the important roles of the adult world compensates for fun, allowing participation in this world through realized dreams and fantasies [7]. Therefore, play becomes a space to overcome one's own weaknesses and deficiencies, compensates for the deficiencies and unmet needs of man, alleviates the negative impact of the external environment. The child, while playing, learns many different skills at the same time, acquires specific abilities, which leads to a gradual improvement of functions in the cognitive, social and emotional-motivational sphere [4]. The entirety of the activities undertaken contributes to the harmonious development of the young individual and equipping him with the competences necessary for subsequent independent and satisfying life of the individual.

The fun has a projection role, which means the possibility of constant observation of the child's biopsychosocial development, how to respond to various types of stimuli and situations. Projection lets you explore and learn about current

changes occurring in the area of the child's personality and accompany the development of his emotionality [5]. The fun creates conditions conducive to a special socio-emotional exchange between the parent, guardian and child. These are often more secure and free conditions than face-to-face conversation about important matters of a young, developing person. A child feeling situational comfort, in a more free and confident way, can externalize their problems by using a space of fun, half-joke, exchange of views or free observations. For adults (play partners), it makes it easier to see the fears, internal problems and uncertainties that the child struggles with, and gives the possibility of a satisfactory answer to existing needs, eliminating negative emotions and reactions [6].

In addition to projection, fun also serves us a diagnostic function, because it allows you to accurately know the development possibilities of a person, assess needs and deficiencies [5]. Thus, it enables the creation of optimal conditions for harmonious development by taking specific pedagogical and therapeutic interactions to meet the individual needs of the child. The fun teaches the teacher and parent how to deal with the child and how to direct his activities.

Fun also has a relaxing function, giving a sense of pleasure, the ability to regulate internal tensions, and reduce the feeling of fatigue. Activity understood in this way fills the everyday, often monotonous, reality of the individual by introducing elements of entertainment, detachment from rituals and hardships. Karol Bűchler, a Viennese psychologist, put forward a bold hypothesis that the most important and basic motivation that induces a child to take up activity is the pleasure found in playing [6]. The theory of functional pleasure developed in later years defined fun as a form of action aimed primarily at obtaining satisfaction and pleasure, while giving the child the opportunity to master various skills in the field of large motor skills (global movements of the whole body), as well as small motor skills (movements of hands and fingers) in handling capabilities [7]. While playing, the child undertakes physical activities in every plane of the body (runs, crawls, jumps, manipulates objects, transfers them from hand to hand, etc.). Movement, on the other hand, was

an important element of every fun, understood as the main source of pleasure, which made playing a great activity [3].

The last function of fun is to prepare a person for life, study, work and broadly understood social activity. The purpose of the play and its main occupation is to practice such activities that will be useful and necessary for the individual in the later years of life. According to Karol Groos, a German scholar who was the creator of the theory of the preparatory exercise, "plays always bring benefits that cannot be calculated. This benefit consists of exercising in advance and of adapting to important life duties under the guise of playing." The period of childhood should therefore be particularly rich in various kinds of experiences and activities, so that proper mental development of the individual is possible, guaranteeing good preparation for life in adulthood. The preparatory function combines all the above-described fun functions, combining them into one specific and transparent goal, which serves to lead the child into the world of adults [7]. On the other hand, he provides adults with a comprehensive range of traits and skills that ensure the construction of appropriate patterns of attitudes and behaviors, good embedding in their social roles, and also condition the proper development of personality and identity.

Play activity as a form of learning on biological, psychological and social dimension. All former "theories of play" placed special emphasis on its biological background. Contemporary theories shift the focus on the qualitative features of fun regarding the development of cognitive, emotional-motivational and social functions. It is emphasized that fun is a form of learning that fully equips the individual and extends his own mental resources. Learning through fun not only allows you to acquire a repertoire of specific skills, but also provides positive experiences, creates conditions for the proper mental development of the child. Learning through fun develops imagination, creative and abstract thinking skills, awakens general mental curiosity, interest in ongoing processes in the world, and complex relationships. The connection between fun and science has been repeatedly emphasized by S. Szuman describing the benefits of play for the child's mental, emotional and social development. "Playing" is your own natural activity that allows your child to gain

experience, knowledge and specific skills [6]. The child undertaking spontaneous activity of play, irrevocably undertakes a certain "learning" of learning. Referring to Szuman's thought, we can say that "at its source and its basis, every fun is an expression of the need to have fun, an activity that updates itself more or less impulsively and spontaneously in various situations; depending on the given conditions, it is something in which the child's initiative and own ingenuity play and should play some important role, but it is also an activity in which the child is working hard and should work to achieve his goals. "Children, spending a lot of time playing, expand the circle of experience, learn to intentionally and effectively act in the environment and react to them. Although the child, especially in the early stages of life, is not aware of the fact that thanks to play and activities undertaken in a spontaneous way, he develops his cognitive and social skills, but he is realistically preparing in this way for the future role of the student. Then, with full awareness, he will be able to attend school using the resources and abilities acquired during childhood plays. Experience gained, observations made and insights, adopted ways of thinking and reasoning condition mental capabilities and provide knowledge necessary in the later stages of life and development. Fun, being a kind of learning, contributes to the child's emotional and social maturity. It can certainly be emphasized after D. B. Elkonin that fun is "a specific form of a child's relationship with society" and teaches how to establish social relations [6]. We can safely say that the best platform for learning and the thread of communication between people, between a child and an adult, is entertainment, fun in its simplest, uncomplicated form [2]. Fun is a special form of learning how to build relationships, build a sense of understanding and acceptance. Finally, it is also a form of learning specific social skills, or even individual elementary activities (as in the case of young children), which can be particularly important for a child / student, although they seem to be extremely simple, and for parents or teachers easy to grasp. It should be emphasized that thanks to these simple activities, included in the repertoire of all activities within the framework of everyday play with the child, it is possible to work permanently, personally with the child [4]. During play, parents and guardians have a chance to

look at the child in the most real way, fulfill the previously mentioned functions (educational, educational, compensatory, projection, diagnostic, relaxing, preparatory) and gain a sense of satisfaction from parenthood and professional service. We gain absolute certainty that we have done everything possible to improve the quality of young life.

It is worth noting that fun is a form of science, but it is not a theoretical science. In this sense of the concept, play would be much closer to art than to science. Incorrect understanding of the concept of play results, to a large extent, that many parents have a feeling and belief (quite wrong) that they do not know how to play with their child, that they are unable to introduce the child to the world of learning seen from the side of fun, spontaneous and free activity that would trigger creative processes, develop mental, cognitive and social resources. However, for specialists, the wrong concept of fun can turn into a stream of frustration and irritation, a sense of failure to fulfill the role of a guardian, educator, teacher or therapist. It can finally become a huge burden beyond the daily routine. However, it is worth looking at fun as an ideal tool for shaping a person and as the best conditions for the growth and development of an individual in the area of knowledge and new skills [8]. In addition, according to the literature on the subject, play greatly contributes to the optimization and actual improvement of children's functioning. This means that fun can have a truly therapeutic function, in which a child - growing in conditions that do not fully meet his / her developmental, educational, emotional or social needs - finds a safe and optimal space to learn, activate or meet individual needs [4]. The play can bring current development conditions to the so-called "optimum" beneficial for the child, which harmonizes the process of his development, but also compensates for deficiencies and absorbs the impact of the effects of environmental impacts.

For fun and learning, it is best to use natural circumstances. Every everyday situation can be a great opportunity to have fun, and thus foster the acquisition of new skills. Learning through fun is one of the most convenient forms of shaping new skills in children [5]. This is the simplest form and, as the research says at the time, the most effective. The conscious relaxation of standard teaching principles is part of

the fun. The game does not require the precision of the rules used, it does not provide for the use of specific procedures. It's a skillful way of being with a child and spending time with him. Learning is a natural, spontaneous effect, addition, and at the same time a legitimate fruit, good fun. Play facilitates the generalization of skills - the child likes play, while playing as an act does not require additional reinforcements, because it is a reward in itself (learning rather requires strengthening, e.g. in the form of good grades). Fun is and should be a pleasure, for children and for parents, carers, therapists. Science is connected with making effort, trouble. Learning through fun also often has to face specific challenges. It is known that to master some skills it is necessary to have appropriate cognitive capabilities (e.g. adequate memory capacity, attention) or the occurrence of an appropriate motivating stimulus. Our motivation largely depends on reinforcements and rewards that work for us. The experience of pleasure that comes from play, activities performed together with the child, spontaneously stimulates the desire to repeat it. The children want to play. Taking care of a child is beautiful learning and fun for parents, it is an honor and indescribable satisfaction. It's an affirmation of life.

Conclusion The purpose of fun as a form of learning is to extract, activate and use those resources of the child that he currently possesses and create the basis for further development on them. Play is a special form of learning that allows children to spontaneously receive, process and absorb information. This child "decides" how much knowledge he will get. Fun creates opportunities, does not force successes and effects. Fun, with its natural form, encourages learning and requires it in its own way, but never forces it.

As parents, guardians, teachers or therapists, we must be able to accept the uncertainty of the effects of the learning process, but we cannot be able to give up playing as this original form of learning. We must believe in our own capabilities, which inevitably become an inexhaustible source of opportunities for our children and students. It is worth drawing motivation to search for answers, to find a new way of own development and child development from uncertainty or ignorance. Openness to changes, to new tests, to effort and trouble, to failures and successes builds a real

path of growth and progress in the learning process. Let's remember how many times we got on and off the bike before we learned to ride it. Children need more time more than once. Maybe even more - they need additional side wheels - to maintain a balanced ride, because they will not go alone. It should be remembered, however, that neither a parent nor a therapist can be that "circle", constantly supporting, protecting, maybe even replacing the child's own, undiscovered possibilities. An additional circle is to be mentioned by us, discovered and extracted by parents and therapists, resources, abilities and skills that create the child's own individual potential and are able to self-sustain functions and their further development.

The basic repertoire of parental competences should therefore be associated primarily with the ability to spend time with your child in a useful way, the ability to organize free time in the form of various types of plays, activities performed during daily housework. Parental ability to follow your child is the basis for shaping proper relationships and promotes effective learning.

REFERENCES

1. Bilewicz-Kuźnia, B. (2014). Dar zabawy. Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebela. Lublin, Pobrano z lokalizacji: www.Froebel.pl
2. Bisson, Ch., Luckner, J. (1996). Fun in Learning: The Pedagogical Role of Fun in Adventure Education. *Journal of Experiential Education*, issue 19(2), pp. 108-112.
3. Bondarowicz, M., Staniszewski, T. (2016). Podstawy teorii i metodyki zabaw i gier ruchowych. Warszawa, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.
4. Chojak, M. (2017). Zabawa jako warunek prawidłowego rozwoju dzieci i przygotowania studentów do zawodu nauczyciela – przykład dobrej praktyki. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, issue pp.235-252.
5. Łuszczak, G. (2011). Zabawa – czynnikiem wspomagającym rozwój dziecka w młodszym wieku szkolnym. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, pp. 22-29.

6. Przetacznik-Gierowska, M., Makiełło-Jarża, G. (1985). Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, pp. 214-239.

7. Przetacznikowa M., Makiełło-Jarża G. (1977). Psychologia wychowawcza, społeczna i kliniczna. Warszawa. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, pp. 37-93, 94-148

8. Żebrowska, M. (1986). Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa, PWN, pp. 354-373.

THE INSTITUTION OF THE BAR IN UKRAINE

Kulak Nataliia

PhD in of Sciences in
Public Administration
Kyiv National University
of Technologies and Design
Kiev, Ukraine

At the current stage, Ukraine is in the process of developing civil society and the rule of law. The rule of law and civil society are interdependent phenomena. Improving the means for protection of human rights is an integral part of the overall process of developing the rule of law, so the study of the legal nature of the bar is a relevant issue nowadays.

The bar plays a leading role in establishing and upholding the rule of law and protection of human rights. It creates conditions for ensuring citizens' rights and freedoms.

The objective of the paper. The topic of the research is to determine the legal nature of the institution of the bar.

Presentation of the main material. The bar has an important role in establishing and upholding the rule of law and protection of human rights. Because of the bar, a country with the rule of law can exercise the possibility of ensuring rights and freedoms of its citizens. The bar is the only organization that performs a public legal function but is not a public body at the same time.

In a state governed by the rule of law, observing the principle of independence of professional practice of lawyers is directly related to the dual nature of the institution of the bar: a lawyer is, firstly, a vital element of the justice system and, secondly, a professional adviser to citizens and their associations. A dual function of a lawyer can be delivered only if a lawyer is an independent person.

Yu. F. Lubshev argues that the bar is a professional organization, legally independent from the state, of legal specialists who, through their own views, skills, and existing knowledge, have undertaken to protect human rights and freedoms [1]. Thus, the bar combines private, professional, and public nature of activities. All the above gives grounds to distinguish three statuses of the bar, i.e. it can be considered as: a profession and professional activity; a community of lawyers; a human rights institution. Art. 59 of the Constitution of Ukraine defines the following objectives of the bar:

- 1) ensuring the right to defense against prosecution;
- 2) providing legal assistance during the hearing of cases in courts;
- 3) providing legal assistance during the handling of cases in other public bodies. To implement those objectives, the bar performs its functions in various areas of activity: from advising to defending in criminal proceedings and representation in civil, commercial and administrative cases.

The Law of Ukraine on the Bar and Practice of Law also states that a lawyer is a natural person practicing law in terms of defense, representation and provision of other types of legal assistance to the client on the grounds and in the manner as established by that Law.

Conclusions. The bar is a human rights institution that interacts with the state and society to protect the rights and legitimate interests of individuals and legal entities. In addition, the bar acts as a legal instrument for upholding law and order in the state.

LITERATURE

1. Лубшев Ю. Ф. Курс адвокатского права : учеб. для вузов / Ю. Ф. Лубшев. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Профобразование, 2004. – 392 с.
2. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.

THE SET OF OPTIMAL SOLUTIONS IN SCHEDULING PROBLEMS

Mamporia Badri

PhD, Main Researcher

Sanikidze Zaza

PhD, Scientific Secretary

Berikashvili Valeri

Doctoral Student, Researcher

Muskhelishvili Institute of

Computational Mathematics

of the Georgian Technical

University, Tbilisi, Georgia

Abstract. Some scheduling problems are considered and the set of optimal solutions of these problems are described. Stochastic analogs of scheduling problems are discussed and the effectiveness of symmetrically truncated Gaussian random variables for modeling stochastic parameters of tasks is noted.

Keywords: Combinatorial optimization, scheduling theory.

Introduction. A scheduling problem is characterized by the three distinct components: the tasks or activities that one wishes to perform, the resources available for their implementation, and the aims or objectives that one wants to achieve (that identify the best solutions). Different characteristics of jobs and machines together with different optimality criteria originate a vast amount of the scheduling problems.

Let us describe the scheduling problem that we consider in this article. This problem is abbreviated as $1|r_i, q_i|C_{\max}$. We have one machine and n jobs J_1, J_2, \dots, J_n . Each job J_i becomes available at its release time r_i , it needs continuous processing time p_i , after the completion of processing of the job J_i on the machine it is

delivered to the customer that needs an additional delivery time or tail q_i . The release times and delivery times are non-negative real numbers, while a processing time is a positive number. A feasible schedule S assigns every job J_i to the machine in time interval $[t_i(S), t_i(S) + p_i]$ on a non-negative time axes so that $t_i(S) \geq r_i$ and this interval has no intersection with the interval of any other job (we consider half-open time intervals), where $t_i(S)$ is the starting time of processing of job J_i and $t_i(S) + p_i \equiv c_i(S)$ is the completion time of processing of that job in schedule S . The full completion time of processing of job J_i in schedule S is $C_i(S) \equiv c_i(S) + q_i$. The objective is to find an optimal schedule, a feasible one S minimizing the maximum job full completion time $C_{\max}(S) = \max_{i \leq n} C_i(S)$. So the optimal objective value is $C_{opt} = \min_{S \in \pi(J(n))} \max_{i \leq n} C_i(S) = \min_{S \in \pi(J(n))} C_{\max}(S)$, where $\pi(J(n))$ is the set of all feasible schedules.

Aim. In Scheduling theory the main problem is to find the optimal schedule. In many tasks the optimal solution is not unique moreover, the set of optimal solutions is significantly rich. To describe this set is very important in many directions: among the optimal solutions we can choose the solution, which satisfies one or more additional properties, or give priority to concrete schedule according to the financial or other interest. In this article we have deal to some scheduling problems and find the set of optimal solutions. Further, we concern there stochastic scheduling analogs and consider random parameters as a mean value plus symmetrically truncated Gaussian random variables. Another benefit to find the set of optimal solutions is that when we simulate the stochastic scheduling process, the full processing times of the deterministic case optimal schedules is different in the stochastic scheduling case (of course it is same in deterministic case). After multiply simulation of the scheduling process and calculating the sample mean values of the full processing times of the pre-selected optimal (of deterministic case) schedules, we choose the schedule with minimal sample mean full processing time as a optimal schedule in stochastic scheduling.

Materials and methods. we deal with the special case $1|q_i|C_{\max}$ of our scheduling problem in which the release time of all jobs is the same, i.e., $r_1 = r_2 = \dots = r_n = r$. Without loss of generality, we assume that $r = 0$ and the numbering of the jobs is such that $q_1 \geq q_2 \geq \dots \geq q_n$ (proposition 1).

It is well known, that in this case the schedule $\sigma = (j_1, j_2, \dots, j_n)$ is optimal and there exists $k, 1 \leq k \leq n$, such that, $C_{opt} = p_1 + p_2 + \dots + p_k + q_k$.

Further, we consider the case, when the job released times and delivery times are sets, containing only two elements each. Even in this case this problem is NP-hard [1]. Thus, we consider the problem $1|r_i \in \{r_1, r_2\}, q_i \in \{q_1, q_2\}|C_{\max}$. Without loss of generality, assume that $r_1 < r_2$ and $q_1 < q_2$.

We need the following notations: denote by $J(r_i, q_j)$ the set of jobs with release time r_i and delivery time q_j and by $J(r_i)$ ($J(q_j)$ respectively) the set of jobs with release time r_i (delivery time q_j); for any set of jobs A , denote by $P(A)$ the sum of the processing times of jobs from the set A . Denote by $J(r_1, q_2, r_2 - r_1)$ the minimal subset of set $J(r_1, q_2)$ ordered in non increasing order with $P(J(r_1, q_2, r_2 - r_1)) \geq r_2 - r_1$, i.e., by removing any element from this set, the above inequality will not more holds. It is clear, that such subset is not unique. Denote by $A(r_1, q_2, r_2 - r_1)$ collection of such sets:

$$A(r_1, q_2, r_2 - r_1) = \{J(r_1, q_2, r_2 - r_1), J(r_1, q_2, r_2 - r_1) \subset J(r_1, q_2)\}.$$

We similarly denote by $J(r_1, r_2 - r_1)$ the minimal subset of the set $J(r_1)$ ordered in non- increasing order with $P(J(r_1, r_2 - r_1)) \geq r_2 - r_1$ and denote by $A(r_1, r_2 - r_1)$ the collection of such sets:

$$A(r_1, r_2 - r_1) = \{J(r_1, r_2 - r_1), J(r_1, r_2 - r_1) \subset J(r_1)\}.$$

The corresponding complement sets are:

$$J^c(r_1, q_2, r_2 - r_1) = J(r_1, q_2) \setminus J(r_1, q_2, r_2 - r_1) \text{ and } J^c(r_1, r_2 - r_1) = J(r_1) \setminus J(r_1, r_2 - r_1).$$

Results and discussion. The following result is true:

Proposition 1. Suppose that for problem $1|q_j|C_{\max}$ and $\sigma \equiv (j_1, j_2, \dots, j_n)$ — optimal schedule $C_{opt}(\sigma) = p_1 + p_2 + \dots + p_k + q_k$, for any $0 < k \leq n$.

If $q_s + p_s \geq q_l$ for any $1 \leq l < s \leq k-1$ and $q_r \geq p_{r+1} + \dots + p_t + q_{r+1}$ for any $k \leq r < t \leq n$, then for all permutations of numbers $l, l+1, \dots, s-1, s$; $i_l, i_{l+1}, \dots, i_{s-1}, i_s$ and for all permutations of numbers $r, r+1, \dots, t-1, t$; $i_r, i_{r+1}, \dots, i_{t-1}, i_t$, a schedule of the form

$$J_1, J_2, \dots, J_{l-1}, J_{i_l}, J_{i_{l+1}}, \dots, J_{i_{s-1}}, J_{i_s}, J_{s+1}, \dots, J_k, J_{k+1}, \dots, J_{r-1}, J_{i_r}, J_{i_{r+1}}, \dots, J_{i_t}, J_{t+1}, \dots, J_n$$

Is optimal.

Studying the problem $1|r_i \in \{r_1, r_2\}, q_i \in \{q_1, q_2\}|C_{\max}$, in [2] is considered all of various cases. Here we suggest more interesting and non-trivial cases when the following condition is satisfied:

$$r_1 + P(J(r_1, q_2)) < r_2 < P(J(r_1)). \quad (1)$$

Denote by $L = (J_1, J_2, \dots, J_k)$ the sequence of all jobs from the set $J(r_1, q_1)$ sorted in non-increasing order of their processing times. Denote by $J_1(r_1, q_1)$ any subset of the set $J(r_1, q_1)$ such that

$$P(J_1(r_1, q_1)) = \max_{J \subset J(r_1, q_1)} P(J), \quad P(J) \leq r_2 - r_1 - P(J(r_1, q_2)).$$

and by $J_2(r_1, q_1)$ any subset of $J(r_1, q_1)$ such, that

$$P(J_2(r_1, q_1)) = \min_{J \subset J(r_1, q_1)} P(J), \quad P(J) \geq r_2 - r_1 - P(J(r_1, q_2)).$$

Consider now two schedules

$$S' = (J(r_1, q_2) J_1(r_1, q_1) J(r_2, q_2) J(r_2, q_1) J_1^c(r_1, q_1))$$

and

$$S'' = (J(r_1, q_2) J_2(r_1, q_1) J(r_2, q_2) J(r_2, q_1) J_2^c(r_1, q_1)).$$

Now we describe the conditions under which one of them is optimal. We will use $N(A)!$ for the factorial of the number of elements of the set A .

Theorem 1. Let the condition (1) be satisfied. If

$$q_2 \geq P(J_1^c(r_1, q_1)) + P(J(r_2, q_1)) + q_1$$

then the schedule $S' = (J(r_1, q_2), J_1(r_1, q_1), J(r_2, q_2), J(r_2, q_1) J_1^c(r_1, q_1))$ is optimal, any schedule, composed from this schedule by permutations of elements of the sets

$(J(r_1, q_2) \cup J_1(r_1, q_1))$, $J(r_2, q_2)$ and $J(r_2, q_1) \cup J_1^c(r_1, q_1)$ are optimal. The total amount of all optimal schedules is

$$N_{opt} = N(J(r_1, q_2) \cup J_1(r_1, q_1))!N(J(r_2, q_2))!N(J(r_2, q_1) \cup J_1^c(r_1, q_1))!$$

The optimal full completion time is

$$C_{opt} = r_2 + P(J(r_2, q_2)) + q_2.$$

Further, denote $\varepsilon_1 \equiv r_1 + P(J(r_1, q_2)) + P(J_2(r_1, q_1)) - r_2 \geq 0$. It is clear, that $\varepsilon = 0$ if and only if, when $P(J_1(r_1, q_1)) = P(J_2(r_1, q_1))$. Denote also $\varepsilon_2 \equiv P(J_1^c(r_1, q_1)) + P(J(r_2, q_1)) + q_1 - q_2$. Then we have

Theorem 2. Let the condition (1) be satisfied. If

$$P(J_2^c(r_1, q_1)) + P(J(r_2, q_1)) + q_1 \leq q_2 \leq \varepsilon_2 + q_2,$$

Then:

if $\varepsilon_1 - \varepsilon_2 < 0$, the schedule $S'' = (J(r_1, q_2)J_2(r_1, q_1)J(r_2, q_2)J(r_2, q_1)J_2^c(r_1, q_1))$ is optimal,

$$C_{opt} = r_1 + P(J(r_1, q_2)) + P(J_2(r_1, q_1)) + P(J(r_2, q_2)) + q_2,$$

$$N_{opt} = N(J(r_1, q_2) \cup J_2(r_1, q_1))!N(J(r_2, q_2))!N(J(r_2, q_1) \cup J_2^c(r_1, q_1))!;$$

if $\varepsilon_1 - \varepsilon_2 > 0$, the schedule $S' = (J(r_1, q_2)J_1(r_1, q_1)J(r_2, q_2)J(r_2, q_1)J_1^c(r_1, q_1))$ is optimal,

$$C_{opt} = r_2 + P(J(r_2)) + P(J_1^c(r_1, q_1)) + q_1,$$

$$N_{opt} = N(J(r_1, q_2) \cup J_1(r_1, q_1))!N(J(r_2, q_2))!N(J(r_2, q_1) \cup J_1^c(r_1, q_1))!,$$

$$N_{feas.} = N(J(r_1) \setminus J_1^c(r_1, q_1))!N(J(r_2) \cup J_1^c(r_1, q_1))!$$

In real situations the values — the released times, the processing times and the delivery times are random variables. As they are the results of measuring, by the Central limit theorem they are Gaussian (normally distributed) random variables. Frequently the job releasing times assumed to be nonrandom and it is considered the following cases:

a) the processing times are independent Gaussian random variables X_i with means $p_i, i = 1, \dots, n$ and fixed variances, delivery times are non random;

b) the processing times are non-random and delivery times are independent Gaussian random variables with means $q_i, i=1, \dots, n$ and fixed variances;

c) both — processing times and delivery times are random variables.

Developing the stochastic schedule problems, we simulate the job scheduling process in computer. To receive effective schedule, it is important, that the realizations of the stochastic values would be very close to there mean values (real outcomes). Using Gaussian random variables, it is possible to receive the realization of the processing time or delivery time negative random variable as Gaussian random variable receives less then arbitrarily small negative value with a positive probability. By this reason, we prefer to use instead of Gaussian random variables the non-random variables (mean) plus symmetrically truncated Gaussian random variable.

Let $\gamma(\sigma) \equiv \gamma(0, \sigma)$ be Gaussian (normally distributed) random variable with mean 0 and variance σ^2 . The distribution function of this random variable is

$$F_{\gamma(\sigma)}(t) \equiv P(\gamma(\sigma) \leq t) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \int_{-\infty}^t e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} dx.$$

For any positive numbers M and σ , denote by $\Gamma(\sigma, M)$ the random variable with following distribution function

$$F_{\sigma, M} \equiv F_{\Gamma(\sigma, M)}(t) \equiv P(\Gamma(\sigma, M) \leq t) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \rho \int_{-M}^t e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} dx,$$

$$-M \leq t \leq M,$$

where

$$\rho = \frac{1}{F_{\gamma(\sigma)}(M) - F_{\gamma(\sigma)}(-M)} = \frac{\sqrt{2\pi}\sigma}{\int_{-M}^M e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} dx}.$$

The distribution density of the random variable $\Gamma(\sigma, M)$ is

$$f_{\sigma, M}(x) \equiv f_{\Gamma(\sigma, M)}(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \rho e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} \sqrt{2\pi}\sigma \left(\int_{-M}^M e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}} dx \right)^{-1} =$$

$$\frac{e^{\frac{-x^2}{2\sigma^2}}}{\int_{-M}^M e^{\frac{-y^2}{2\sigma^2}} dx},$$

$$-M \leq x \leq M.$$

Such random variable is called symmetrically truncated Gaussian random variable with bound M and parameter σ . For any fixed M , the sequence of densities of symmetrically truncated Gaussian random variables with parameters σ_n tends to the density of uniformly distributed random variable when σ_n tends to infinity

$$\lim_{\sigma_n \rightarrow \infty} f_{\sigma_n, M}(x) \rightarrow U_{[-M, M]}(x),$$

uniformly in x on the segment $[-M, M]$, where $U_{[-M, M]}(x)$ is the density of uniformly distributed random variable ($U_{[-M, M]}(x) = \frac{1}{2M}$, $x \in [-M, M]$). If σ_n tends to zero, then the sequence of densities of symmetrically truncated Gaussian random variables with parameters σ_n tends to the Dirac delta function. Therefore, using this property of the truncated Gaussian random variable, we choose the parameter σ according to the character of the randomness of job processing or delivery time.

To use symmetrically truncated Gaussian random variables in stochastic scheduling, we give some observations concerning to these random variables.

Let $\sigma < \theta$. Compare the densities $f_{\sigma, M}$ and $f_{\theta, M}$. Denote

$$x_0 = \frac{\sqrt{2}\sigma\theta}{\sqrt{\theta^2 - \sigma^2}} \sqrt{\ln \frac{\int_{-M}^M e^{-\frac{y^2}{2\theta^2}} dy}{\int_{-M}^M e^{-\frac{y^2}{2\sigma^2}} dy}}.$$

Proposition 2. Let $0 < \sigma < \theta$. If $-M < x < -x_0$ or $M > x > x_0$, then $f_{\sigma, M} < f_{\theta, M}$ and if $-M < -x_0 < x < x_0 < M$, then $f_{\sigma, M} > f_{\theta, M}$. If $-x_0 < -M < x < M < x_0$, then $f_{\sigma, M} > f_{\theta, M}$.

Proposition 3. The completion rate of symmetrically truncated Gaussian random variable is an increasing completion rate if $t_1 < t_2 < 0$, and it is a decreasing completion rate if $0 < t_1 < t_2$ and is equal

$$c(t) = \frac{f_{\sigma, M}(t)}{1 - F_{\sigma, M}(t)} = \frac{e^{-\frac{t^2}{2\sigma^2}}}{\int_t^M e^{-\frac{x^2}{2\sigma^2}} dx}.$$

Proposition 4. Let $\gamma(\sigma)$ be Gaussian random variable with mean 0 and variance σ^2 , M – be any positive number. The corresponding symmetrically

truncated Gaussian random variable $\gamma(\sigma, M)$ is received as a conditionally expectation of γ by the Borel σ -algebra \mathfrak{B}_M of the segment $[-M, M]$.

The general inverse transform method for arbitrary random variables is used to simulate symmetrically truncated Gaussian random variables, but there are different methods, suggested by different authors see [3]–[5].

Conclusions. Many tasks from the scheduling theory have significant amount of optimal solutions. To describe the set of optimal solutions is important for many reasons. In real situations the parameters of the scheduled jobs are random variables. As they are the product of measuring, by the Central Limit Theorem, they are Gaussian random variables. To effectively simulate the scheduling process, we prefer to use symmetrically truncated Gaussian random variables.

Acknowledgements. This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) DI-18-1429 / “Application of probabilistic methods in discrete optimization and scheduling problems”.

REFERENCES

1. E. Chinos and Nodari Vakhania. Adjusting scheduling model with release and due dates in production planning. *Cogent Engineering* 4(1), p. 1-23, 2017.
2. Badri Mamporia, Zaza Sanikidze and Nodari Vakhania. On Number of Optimal Solutions in some Scheduling Problems. *Bulletin of TICMI*, Volume 24, No. 1, p. 11-23, 2020.
3. Marsaglia, G. (1964) Generating a variable from the tail of a normal distribution. *Technometrics* 6, 101-102.
4. C.P. Robert. Simulation of truncated normal variables. *Statistics and computing*, 5(2):121–125, 1995.
5. N. Chopin. Fast simulation of truncated Gaussian distributions. *Statistics and Computing*, 21(2):275–288, 2011.

**THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE GDP AND
EMPLOYMENT IN FRANCE**

Naumova M. A.

PhD in Physics and Mathematics,
Associate Professor of the
Faculty of Economic of
Vasyl's Donetsk National University

Honcharuk N. S.

PhD in Economics
Senior lecturer of the Faculty of Economic of
Vasyl's Donetsk National University

Annotation. The main indices of the digitalization and the rating of France have been analyzed. Correlation-regression equations for the influence of the main factors of digitalization on the level of employment and GDP have been constructed. A system-dynamic model for forecasting employment and GDP for 2021-2022 has been developed.

Keywords: system-dynamic model, digital economy, employment, GDP, index DESI, NRI.

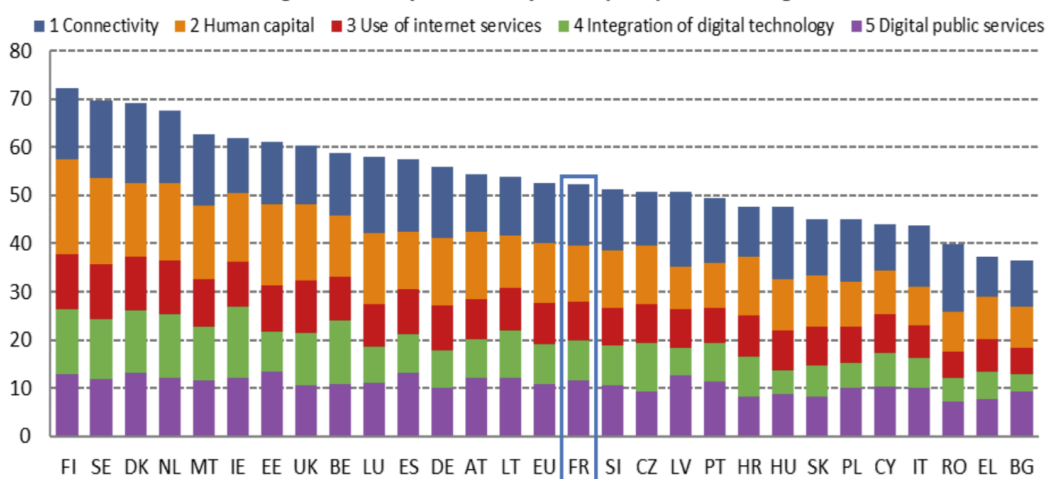
Today, the digital economy plays a decisive role in the development of society and the economy itself. It has been already covered various industries: the introduction of electronic business, Internet banking, the provision of educational and health care services, etc. In addition, many countries of the World have their own Electronic government for the introduction of electronic document management on a specialized platform, that ensures communication power with its citizens. All of it predetermines the expansion and deepening of the use of the digital economy in combination with the development of the IT industry in the field of processing large

amounts of data and their forecasting. So, the rapid development of the digital economy presupposes the determination of its regularities, the scale and dynamics of development and its impact on the economies of the countries of the European Union [1-2].

Nowdays different ratings include different indicators to analyze the impact of digitalization on the economy. For example, DESI (Digital economy and society index) includes:

- 1.Connectivity - Broadband market developments in the EU.
- 2.Human capital/Digital skills.
- 3.Use of Internet Services by citizens.
- 4.Integration of Digital Technology by businesses.
5. Digital Public Services.

In pic.1 showed rating France in DESI [3].

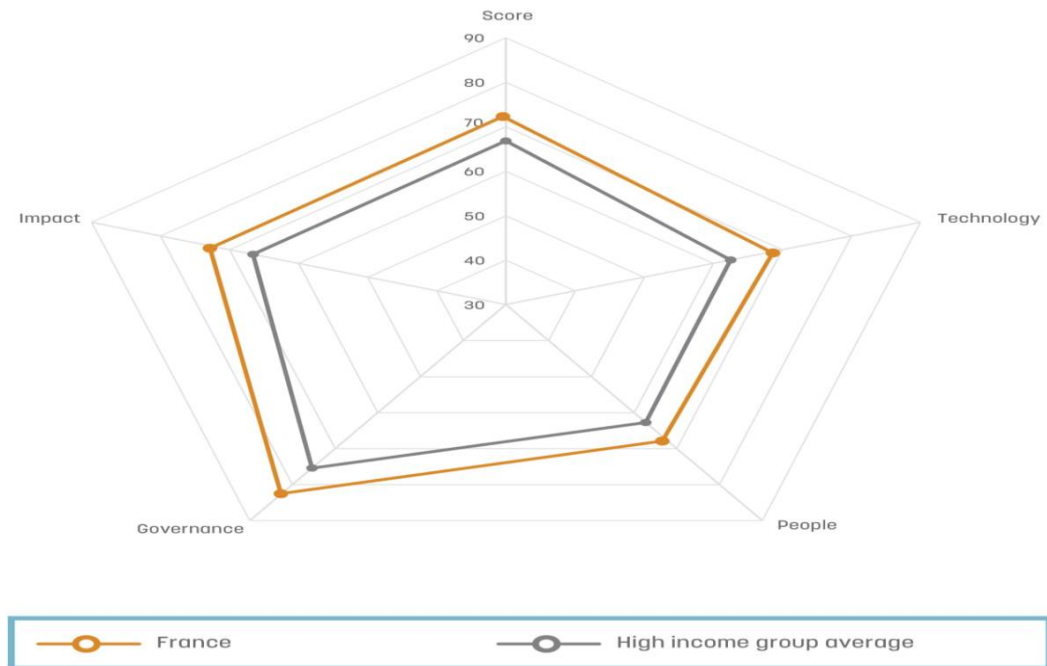
Pic.1. Digital economy and society index (DESI) 2020 raking

For example, Network readiness index estimates such indicators as:

- 1.Technology (access, content, future technologies).
- 2.People (individuals,businesses, governments).
- 3.Governance (trust, regulation, inclusion).
- 4.Impact (economy, quality of life, SDG contribution) [4].

The France received 17th place in the Digital ranking (NRI - Network readiness index) because such indications as gender gap in Internet use, active mobile-broadband subscriptions, mobile tariffs, ICT skills and other were estimated

low rating.[4]. In the pic.1 it can be seen in more details with the high income group average.

Pic.2. Performance of France against its income group and region [5]

Correlation-regression models of the influence of the main factors of digitalization on employment and GDP in France (tabl.1)

Table 1

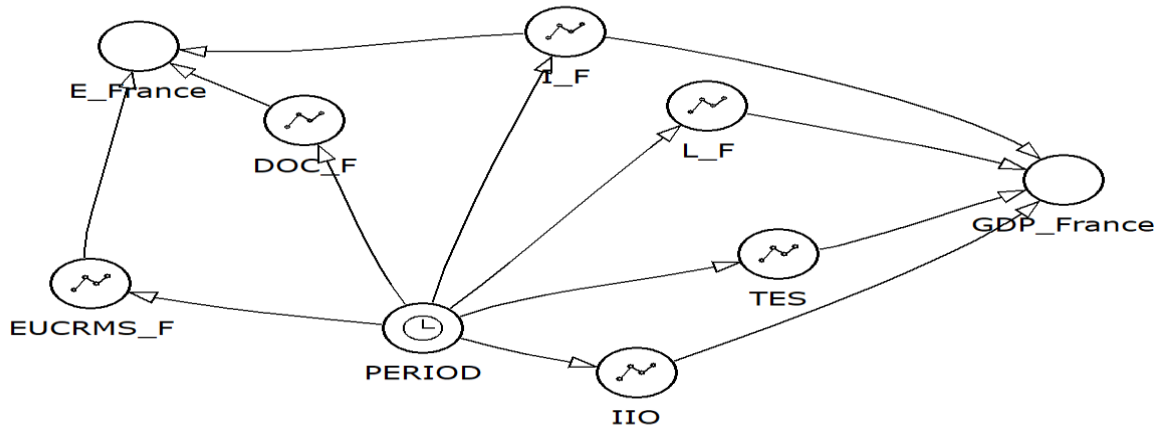
Equations for Employment and GDP of France

Variables	Equation
Y — Employment to population ratio, 15+, total (%) (modeled ILO estimate), X1 — Individuals who are regular internet users (at least once a week), Active labour force (employed and unemployed), X2 — Doing an online course (in any subject), Active labour force (employed and unemployed), X3 — Enterprises using Customer Relationship Management (CRM) software (percentage of enterprises)	$Y = 61.902 - 0.181X_1 + 0.43$
Y — GDP (constant LCU), X1 — Individuals who are regular internet users (at least once a week), Active labour force (employed and unemployed), X2 — Looking online for a job or sending a job application, Active labour force (employed and unemployed), X3 — Individuals interacting online with public authorities, last 12 months, Active labour force (employed and unemployed), X4 — Total electronic sales by enterprises, as a % of their total turnover	$Y = 1694553.342 - 6890.216X_1 +$

Based on the above equations, a system-dynamic model is built in the program “Powersim” (pic.3) [6].

The description of the variables is shown in pic. 4.

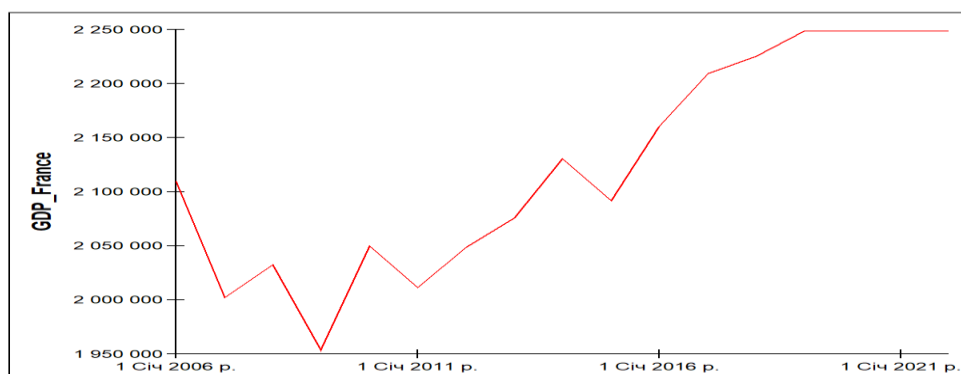
The employment of France will be 63,039% in 2022 year. Accordingly, the forecast growth rate compared to 2016 will reach a negative value for France -5.27%.

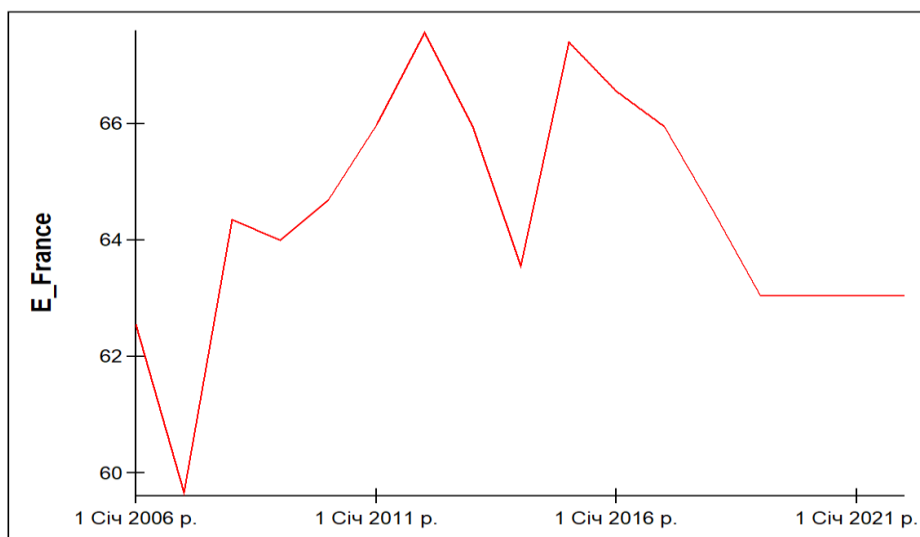
Pic.3. System-dynamic model for forecasting GDP and employment in France

Name	Definition
L_F	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {48,9882;65,144;71,1557;75,743;80,1647;82,3419;85,9408;85,5921;87,016;88,5044;88,4007;90,3442;91,3189;92,6987})
PERIOD	(TIME-STARTTIME)/TIMESTEP
E_France	$61,902-0,181*L_F+0,431*DOC_F+0,99*EUCRMS_F$
DOC_F	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {1,7;1,7854;4,3799;3,6523;5,0459;4,4366;5,14465;5,8527;5,48925;5,1258;5,1218;6,51404;7,11034;7,70664})
EUCRMS_F	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {8,87;8,87;13,57;14,3782;15,2711;17,23175;19,1924;17,18985;15,1873;19,4986;18,6315;17,7644;16,253;14,7416})
GDP_France	$1694553,342-6890,216*L_F+9923,745*L_F+6429,833*IIO+19970,173*TES$
IIO	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {56,1;56,5;56,9052;56,27;66,8657;66,2922;71,6988;68,8548;72,8968;72,0757;75,8515;77,8966;79,3504;83,5927})
L_F	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {15,58;15,5845;19,555;16,2309;19,6469;18,6128;20,6252;22,6376;21,9417;21,2458;20,9225;20,5992;21,13635;21,6735})
TES	GRAPH (PERIOD; 0; 1; {11,9;11,95;13,4355;12,9219;14,159;13,6788;14,0514;15,2104;17,482;16,6656;19,023;21,6372;22,0333})

Pic.4. Description of variables of the system-dynamic model

Pic.5. Forecasting GDP of France (2021-2022)

Pic.6. Forecasting employment of France (2021-2022)

The GDP of France will be 2248417,48 \$. Thus, the projected value of the growth rate in 2021 compared to 2016 for France - 4.06%.

Conclusion. A significant factor in the economic and GDP growth in the EU is to increase the operational productivity of companies through innovations, automated analysis, IT product development, optimization of production and logistics operations, more efficient using of resources, increasing returns on productive and non-productive assets.

The digitalization of industries leads to a change in demand for factors of production and manufactured goods and services.

The model of value added formation is being changed, the influence of intermediaries has been decreasing.

The importance of an individual approach for the formation of demand through the creation of unique digital services and flexible digital interaction of companies with customers has been growing. The need of enterprises and individuals for digital services that accompany consumption is growing at a faster pace.

REFERENCES:

1. Гончарук Н.С. Развитие цифровой экономики в странах Европейского Союзу /Н.С. Гончарук //Наукове забезпечення технологічного прогресу ХХІ сторіччя: матеріали міжнародної наукової конференції (Т.1), 1 травня, 2020 рік. Чернівці, Україна: МЦНД. – С.67-70.
2. Гончарук Н.С. Моделирование влияния диджитализации на функционирование рынка труда стран Евросоюза // Научные исследования в условиях глобализации современного мира '2020: [кол. моногр.] / М.В. Наумова, Н.С. Гончарук. –Одесса.–2020. С.176-182.–Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/simpua15/sua15-1.pdf>
3. The Digital Economy and Society Index (DESI). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>
4. Honcharuk N. Measuring the digital economy/ N. Honcharuk //Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica:der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (B. 1), 5.Juni, 2020. Stuttgart, Deutschland: Europäische Wissenschaftsplattform.P.2426.URL:<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/3248/3161>
5. Network readiness index(2020).URL:<https://networkreadinessindex.org/countries/france/>
6. Сидоренко В.Н. Системно-динамическое моделирование в среде POWERSIM: Справочник по интерфейсу. МАКС-ПРЕСС. 2001. 159 с.

OVERVIEW OF THE DEMPSTER–SHAFER THEORY

Oliinik Olena Volodymyrivna

Senior lecturer of the department
of Software Engineering
Kharkiv National University of
Radio and Electronics, Ukraine

Tisheninova Varvara Oleksandrivna

Second-year student
Kharkiv National University
of Radio and Electronics, Ukraine

The modern world is full of a variety of events that occur with or without human participation. For a long time, people have been using different theories to calculate some situations' probability. However, the drawbacks of pure probabilistic methods and the certainty factor model led mathematicians to consider alternate approaches years ago [1]. One of them is the Dempster-Shafer theory.

Dempster–Shafer theory, also called evidence reasoning or evidence theory, originated from Dempster. His student Shafer further developed it. Through a series of improvements and reinforcements, they formed a method of uncertainty reasoning using “evidence” and “combination” [2].

This theory of evidence potentially suitable for knowledge-based systems. The system is based on “basic probabilities. It considers sets of propositions (instead of just single propositions) and assigns each set an interval within which the degree of belief for the set must lie. It is especially useful in situations where each piece of evidence implicates multiple candidate conclusions, and the support for each conclusion is computed from the overlapping contributions of various pieces of evidence.

From these basic probabilities, we can derive upper and lower probabilities or belief functions and plausibilities. The means of combining basic probabilities is using Dempster's Rule, which is valid given independent pieces of evidence. Unlike classical probability theory, Dempster–Shafer theory also enables some portion of the belief “unassigned” to any candidate conclusion. A complete ignorance about a hypothesis is represented by having an upper probability of one and a lower probability of zero. Complete certainty about a hypothesis's probability is represented when the upper and lower probabilities are equal [3].

Reasoning with uncertainty was not the main task for the Dempster–Shafer theory. Only in 1980s its application for expert systems and data fusion become apparent[4]. However, later it was recognized that features of the theory make it very suitable for knowledge representation in specific domains, notably legal reasoning. Also, Dempster–Shafer theory is often applied to pattern recognition, fault diagnosis, uncertainty modelling, clustering, decision making, risk analysis, and other hot fields.

REFERENCES:

1. Gordon, I., & Shortliffe, E. The Dempster-Shafer theory of evidence. Retrieved 24 December 2020, from https://www.researchgate.net/publication/242392452_The_Dempster-Shafer_theory_of_evidence
2. Li, J., & Pan, Q. (2020). A New Belief Entropy in Dempster–Shafer Theory Based on Basic Probability Assignment and the Frame of Discernment. Retrieved 25 December 2020, from <https://www.mdpi.com/1099-4300/22/6/691/htm>
3. Bundy, A., & Wallen, L. (2020). Dempster-Shafer Theory. Retrieved 27 December 2020, from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-96868-6_52
4. Das, A. (2003). Dempster-Shafer Theory - an overview | ScienceDirect Topics. Retrieved 26 December 2020, from <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/dempster-shafer-theory>

УДК: 614.461+613.6.027

THE IMPORTANCE OF ORGANIZING OBJECTIVE STRUCTURED CLINICAL EXAMINATION (OSCE) DURING COVID-19 PANDEMIC

Pervak Mykhailo Pavlovyh

Candidate of Medical Science

Vyacheslav Onishchenko Igorevich

Yehorenko Olha Serhiivna

Assistants of the Department of
robotic and endoscopic surgery

Odessa national medical university

Odessa, Ukraine

Abstract. One of the main trends in the transformation of forms and methods of state certification of graduates of medical schools around the world is the introduction of an OSCE (Objective Structured Clinical Examination) as a system of comprehensive assessment of competencies of medical students [1, 5]. Due to the development and widespread of the COVID-19 pandemic around the world, and the need to continue the educational process at both undergraduate and postgraduate levels, many universities and other educational institutions have undergone changes in the educational process [2, 3]. Thus, the Odessa National Medical University has implemented online educational programs for the students with the use of Microsoft Teams [4].

Key words: practical skills, OSCE, COVID-19, simulation, online, offline, distance education.

Materials. During the COVID-19 pandemic and official quarantine restrictions, OSCE was conducted under online conditions. Therefore, some stages of the exam were taken out of the scope of the examination, and some, on the contrary, were more attention paid.

Results and discussions. So, the list of the following competencies students could demonstrate entirely during the online exam:

- history taking;
- medical knowledge;
- interpersonal skills;
- communication skills;
- professionalism;
- data collection information;
- understanding of the development of pathological conditions;
- evidence-based decision making;
- patient-centered care;
- health promotion;
- disease prevention.

While some practical competencies failed to be fully assessed due to online mode:

- physical examination;
- primary care skills;
- clinical management skills;
- safe and effective medical practice.

Conclusions. The downside of taking the OSCE in online modes is the lack of assessment of students' mastery of practical skills. From the other hand online learning is very convenient and effective for mastering the theoretical knowledge base, it is possible to implement both during quarantine restrictions, and in general to move partially to this type of training, namely: lectures - can be in the form of recorded videos (gives more free time for lecturers for other science activities) and online through Microsoft Teams, Zoom and many other platforms; testing - conducting any testing of students in online forms, the use of Google forms allows to do it for free.

In addition to reducing the possibility of contracting infectious diseases, another advantage is the reduction of travel time, i.e. increasing the time for other

types of trainings. Also, for educational institutions, an obvious advantage is the increase in the area of educational facilities for other types of educational and scientific activities.

LITERATURE:

1. Marichereda V.G., Mogylevkyna I.O., Konkov D.G. et al. by com. red. DMs, prof. V.G. Maricheredy (2020) Organization and conduction of objective structurized clinical exam: methodical recommendations / *Odesa: Odes. nat. med. un-y*, 2020. 84p.

2. Aryaev M.L., Kaplina L.Y., Senkivska L.I., Pavlova V.V. (2020) First experience of online education in medical Universities of Ukraine during COVID-19-quarantine conditions. *Zdorov`e Rebenka*. 2020; 15(3):195-199. doi: 10.22141/2224-0551.15.3.2020.204555.

3. Zagorodnya L.I., Yamilova T.M., Chernecka H.V. (2020) Organization of online education for interns by speciality “Internal Medicine” in Odessa National Medical University. *Ukrainian research institute of transport medicine* July 7, 2020: 3-6. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3967694>.

4. Louis Martin, Dave Tapp (2019) Teaching with Teams: An introduction to teaching an undergraduate law module using Microsoft Teams. *Innovative Practice in Higher Education*, Vol 3 (3) April 2019 ISSN: 2044-3315

5. Marichereda V.G., Rogachevsky O.P., Borsh V.I., Kryvtsova N.V. (2018) Modern technologies of advancing the qualities of medical education. *Integrative anthropology*. 2018. № 2 (32):70-74.

UDC 613.0

**ON THE CONTENT OF AESTHETIC EDUCATION OF PERSONALITY IN
MEDICAL STUDENTS**

Piddubna A. A.

Candidate of medical sciences

Docent of Endocrinology

Allergology and Immunology Department

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Molyn Liliia

^{4th} year student,

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Ohorodnik Roman

^{5th} year student

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. Aesthetic education becomes a practical task for pedagogical and scientific-pedagogical workers of all educational institutions. Aesthetic education acts as an integral part of the general educational process of medical students. This means that all the work in this direction has an ideal meaning when it comes to shaping the personality of a young person. The main reference point of education is the personality, the quality of the content of quality and properties, which are generally accepted prices, which characterizes it as a unique personality.

Key words: aesthetic education, medical students, educational process, personality, individuality.

Human education is a process of purposeful formation of personality. This process takes place according to special laws. These patterns are discovered, studied and implemented by pedagogy. Training is the most important part of education. The main reference point of education is the personality, which embodies the qualities that are generally accepted values and characterize it as a unique personality. Understanding and creating the beautiful affects a person in a way that enhances and ennobles him spiritually. This has always been the case, but the influence of beauty on all aspects of people's lives and activities is especially pronounced in modern society; in modern society created conditions for attracting all citizens to beauty, to create beauty in all spheres of life [1]. Aesthetic education is the subject of special attention of all employees of educational institutions of our state. Theoretical and practical foundations of education and training are constantly considered by many domestic scientists. At the same time, it is appropriate to consider separately the components of aesthetic education of medical students.

The purpose of the article is to find out the components of the process of aesthetic education and to reveal their content in the general system of personality education. Aesthetic education is developing in our society in inseparable connection with the comprehensive development of the cultural life of society, in all its diversity of aspects and breadth of content. This completely new approach to aesthetic education, characteristic of the period of development of our state, is an essential feature of the spiritual life of the majority of the population of our state. Of course, education is based on education, the acquisition of a certain amount of knowledge in aesthetics and art. But education and scholarship are not identical phenomena. Education transforms knowledge into the inner convictions of man, contributes to the development of certain moral, ideological principles, which are transformed into a guide to action, into conscious actions. Undoubtedly, medical education is extremely important for aesthetic education [2]. But it is wrong to equate aesthetic education

with medical education. And not only because "aesthetic" - in its semantic meaning - is broader than "medical". You can know medicine well and still not have a good upbringing in communication with patients, know the theoretical principles of aesthetics, but behave inappropriately. It was emphasized above that aesthetic culture consists of the accumulated amount of aesthetic values, of the skills, methods, means by which they are created, of the ability to "consume" them (to understand, evaluate, use). Aesthetically educating a person means teaching him not only to "consume" aesthetic values, but also to teach them to create. Aesthetic values are understood as objects and things created by man, natural phenomena, works of art that evoke positive emotions in people, delight with their perfection, fascinate with their beauty [3]. One of the signs of beauty is the conformity of the form of content, function, purpose of the subject. After all, this or that form is good not in itself, but as a form of this content.

In order to fully experience the beautiful, you need to know the essence of 40 objects and phenomena of reality. Therefore, one cannot imagine aesthetic education as something unrelated to the development of the mind, the cognitive ability of man. Beautiful requires understanding, knowledge of its laws. At the same time, the beautiful is a holiday of feelings. Its perception occurs not only through the mind, but also directly through human feelings. Aesthetic human attitude to reality includes aesthetic experience. To understand the essence of aesthetic education, it is important to emphasize that the enjoyment of beauty and the desire to create beauty is at its core deeply humanistic [4]. Love for people, the desire to see and make them happy, inspiration in the perception of the world - all these feelings are awakened by the beautiful and generate a desire for new, even higher aesthetic values. Thus, the purpose of aesthetic education is to expand people's knowledge of reality, to shape the world of their feelings, to develop and affirm an ideological, humanistic and creative attitude to life. In determining the goals of aesthetic education, the following two circumstances should be borne in mind. First, the understanding of beauty is not identical at all in people who belong to different members of the population, share opposing social ideas, the aesthetic values that our society is rich in. Secondly, not

every reality, not every social condition is equally favorable for aesthetic education. In the aesthetic attitude of man to reality, his freedom is of great importance - freedom from need, from the subordination of interests only to gross material necessity, from exploitation and oppression [5]. However, one should not think that the aesthetic development of people is carried out automatically, in itself. He needs to be promoted - to actively help people to get involved in aesthetic culture, to fight for good aesthetic taste, to promote the principles of beauty of work, behavior, etc. The field of aesthetic education in our society is expanding, covering essentially all areas of human activity.

Aesthetic education is the education of the ability to enjoy the true beauty of life in all its diversity, the need to work creatively for the benefit of society, to strive for the harmonious development of their talents. The role of aesthetic education in the development of healthy, moral relations between students and teachers is extremely important. The task is to reveal to people the beauty, aesthetic essence of a healthy lifestyle, character and actions of a new young person; show the negative aspects (forms and actions) of a certain category of young people [6]. The behavior of a young person is due not only to certain material incentives, for example, factors of encouragement and punishment (although all this plays an educational role); it is largely due to a deep inner conviction in the correctness of modern moral norms, active acceptance of the beauty of moral behavior and denial of the ugliness of immorality. Therefore, the education of modern morality is impossible without the formation in the worldview of each person of the appropriate aesthetic ideal - a specific idea of beauty in people, in their relationships, in the real form of a modern active young person [8]. It is important for each person to feel what his actions are, how other people perceive his actions, his appearance. Misunderstanding of beauty can lead to very sad moral results .

The formation of concepts about the aesthetics of human behavior in everyday life, at work, in public places should not be carried out with the help of some recipes of "good tone". The most important thing here is the assimilation by people of the beauty of the principles of social morality. But on this general basis can unfold

individual, appropriate to the character, temperament, characteristics of a person tastes relating to the external aspects of individual behavior. One should not equate the inner and outer aesthetic culture of a person, but one should not oppose them excessively [9]. Of course, it is premature to make a categorical conclusion about the character, spiritual world, inner essence of man on the basis of purely external observations. However, sometimes you have to face the idea that by appearance you can not judge a person at all. But the aesthetic culture of man, based on his worldview, moral principles, finds its real expression in his form, actions, behavior, in the things he surrounds himself.

Education of the ability to understand and correctly assess a situation, to perceive its beauty is an essential component of aesthetic education of medical students.

Aesthetic education in modern society begins at preschool age. In the family, kindergartens, children receive a variety of artistic impressions, well-known practical skills and some knowledge of artistic culture, which creates the ground for creative expression of the child. Already in this period of education it is necessary to establish the correct relationship between the means of aesthetic development of the child (means of reality and art), use appropriate organizational forms of aesthetic education (games, classes, excursions, holidays, entertainment) and methods for each art and age. A special role in the aesthetic education of the younger generation belongs to secondary schools and universities [10]. Documents of the Ministry of Education, government decisions have repeatedly stressed the need to overcome the underestimation of aesthetic education and indicated that the formation of a sense of beauty, high aesthetic ideals and tastes should be the result of all educational work in school and university, carried out in a certain system. to be an organic component of the activities of universities and public organizations for the education of youth [11]. Measures to improve aesthetic education, taken by education and culture, NGOs, creative unions, revived and stimulated work in this area, which unfolded in the system of activities in universities contribute to the enrichment of ideological content and greater diversity of forms of aesthetic education.

Thus, we have considered the main components of aesthetic education of medical students, which must be taken into account in the education of modern youth and the organization of the educational process in educational institutions. The direction of further research may be other components of the overall process of education of the individual.

REFERENCES:

- 1 Karpenchuk S.G. Theory and methods of education / S.G . Karpenchuk. - K .: "Higher school",1997. – 305 p.
- 2 Mi Feng, Sun Ying, Song Yaixin, Chu Zhiwei The Function of Aesthetic Education to Medical Students' Professional Aesthetic Literacy Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR), volume 156 2nd International Seminar on Education Innovation and Economic Management (SEIEM 2017)
- 3 C. McManus , A. Furnham Aesthetic activities and aesthetic attitudes: Influences of education, background and personality on interest and involvement in the arts. *British J. of Psychology* Volume 97, Issue 4 (2006) p.555-587. Available at: <https://doi.org/10.1348/000712606X101088>
- 4 James U. Gray. (1974) A Teaching Strategy for Clarifying Aesthetic Values. *Art Education* 27:7, p.11-14.
- 5 Kong Jin Some Ideas about Aesthetic Education in Higher Vocational General Education. *Journal of Yangzhou College of Education* 2011-02. Available at: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTTotal-YZJY201102014.htm
- 6 Jonathan Lake, Louise Jackson, Claire Hardman A fresh perspective on medical education: the lens of the arts. *Medical education* 49- 8 (2015) P.759-772 . Available at: <https://doi.org/10.1111/medu.12768>
- 7 Shen, Zhilong. "On Transforming a Score-Driven System of Education through Aesthetic Education." *Journal of Aesthetic Education* 31, no. 2 (1997): 87-91. Accessed December 2, 2020. doi:10.2307/3333435.

8 Jing Lu Strengthening Aesthetic Education to Improve the Undergraduates' Quality. Journal of Huizhou University 2007-01. Available at: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTototal-HZDB200701017.htm

9 Yuan Cheng, Chao Du Research on the Application of Virtual Reality System in Higher Education to Aesthetic Education. Proceedings of the 2017 2nd International Conference on Humanities and Social Science (HSS 2017). Available at: <https://doi.org/10.2991/hss-17.2017.14>

10 Wang Xin An Analysis of the Effectiveness of the Teaching of Aesthetics in Enhancing the Aesthetic Capacity of College Students. Journal of Aesthetic Education 2012 02 Available at: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTototal-MYXK201202010.htm

11 Wang Weiping On Medical Aesthetic Creation of Medical and Nursing Staff . Journal of Jinzhon Medical College 2004-03. Available at: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTototal-JZYK200403005.htm

RISK FACTORS AND PREDICTORS OF PREECLAMPSIA

Solovei Valentyna

Assistant Professor of Gynaecology
Obstetrics and Perinatology Department

Rykhlo Inna

student

Ratusha Iryna

student

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi

Ukraine

Abstract. The main task of modern obstetrics and perinatology include timely diagnosis, prediction and prevention of complications of the gestational process that cause perinatal losses and maternal morbidity and mortality. Preeclampsia is one of the most serious hypertensive disorders due to the impact on the health of mother and child. There are more than 30 etiopathogenetic assertions about the occurrence of preeclampsia. However, none of them clearly explains the development of morphofunctional and clinical changes [1, p.13]

Preeclampsia is a disorder of widespread vascular endothelial malfunction and vasospasm that occurs after 20 weeks' gestation and can present as late as 4-6 weeks post partum. It is clinically defined by hypertension and proteinuria, with or without pathologic oedema.

Preeclampsia is one of the most important problems of scientific and practical obstetrics. According to the WHO, preeclampsia is diagnosed in 28% of pregnant women, representing the main part of hypertensive conditions during pregnancy. This disease complicates from 1.3% to 6.7% of all pregnancies and remains one of the leading causes of maternal and perinatal morbidity and mortality worldwide.

Preeclampsia, premature placental abruption, foetal growth retardation and miscarriage are among the "Great Obstetric Syndromes". More than 75% of maternal mortality is caused by four main conditions: preeclampsia, sepsis, bleeding and extra-genital diseases.

Key words: hypertension, preeclampsia, mortality, morbidity

Nowadays , in Ukraine it is customary to predict the development of preeclampsia based on the presence of certain clinical and anamnestic risk factors in pregnant women. Western sources also consider it appropriate to group risks of preeclampsia into two categories - high and moderate risk factors. [2, p.135] High risk factors include a history of preeclampsia, multiple pregnancies, chronic hypertension, kidney disease, autoimmune diseases and diabetes. Moderate risk factors: obesity, family history of preeclampsia, no history of childbirth, age ≥ 35 years, interval between pregnancies > 10 years, sociodemographic factors, genetics.

The most common risk factor for preeclampsia is the first pregnancy. In women who give birth for the first time, the risk increases from 3 to 11, compared with women who give birth again. One theory that explains this connection is that the immune system of primiparae has limited exposure to parental antigens, and this lack of desensitization can play a role in the pathogenesis of the disease. Also, a significant increase in the risk of preeclampsia will be observed in women with the interval between pregnancies less than 2 or more than 10 years. From 6 to 7 years the risk of development is 1.10 (1.02–1.18), from 7 to 8 years 1.15 (1.06–1.24), 9-10 years 1.30 (1.20–1.41). [3, p.456;12, p.11]

In multiple pregnancies, preeclampsia develops 5 times more often than in singleton, due to hypoxia, increased demand for blood supply, increased placenta and increased maternal cardiac output.

An important factor in the development of preeclampsia is the pathology of kidneys and CKD itself, diabetic nephropathy, lupus nephritis and reflux nephropathy. The risk of developing PE is from 5.3% to 8%, while in women who do not have CKD, it is 1.8% [4 ,11,p.10].

The accession of preeclampsia to chronic hypertension in pregnant women significantly worsens the prognosis of pregnancy, increases the risk of maternal and perinatal complications. Preeclampsia that has developed on the background of pre-existing hypertension is called combined preeclampsia. Its signs are: the appearance of proteinuria ≥ 300 mg / day in the second half of pregnancy (probable sign); progression of hypertension and decreased effectiveness of previous antihypertensive therapy (probable symptom); appearance of generalised oedema; occurrence of such threatening symptoms as severe persistent headache, visual disturbances, epigastric pain, hyperreflexia, oliguria [5,p.27].

Type 1 diabetes, type 2 diabetes and gestational diabetes further increase the risk of preeclampsia [6,p.1512]. The number of pregnant women with pre-existing diabetes and the difficulty of diagnosing preeclampsia in women with pre-pregnancy proteinuria are significant barriers to research in this high-risk population. Gestational diabetes mellitus (GDM) also increases the risk of preeclampsia, although it is unclear whether these two conditions share a common pathophysiological pathway. Women with a history of diabetes but preeclampsia are more likely to develop type 2 diabetes later in life. A history of preeclampsia in women with type 1 diabetes is associated with an increased risk of retinopathy and nephropathy. Additional studies are needed to study the pathophysiology, treatment, and long-term consequences of preeclampsia in women with pre-existing and gestational diabetes [7,p.13;8,p.99].

An increase in body mass index (BMI) is directly proportional to the risk of preeclampsia and hypertension in pregnant women. In pregnant women with a BMI , the risk of preeclampsia is doubled and for women with a BMI 30 - tripled. However , weight loss during pregnancy is not recommended, recent studies have shown that the excessive weight gain in the mother increases the risk of preeclampsia, so weight loss is recommended for obese, overweight or those who are planning a pregnancy [10,p.13].

Thus, preeclampsia is still one of the leading causes of maternal and perinatal morbidity and mortality worldwide. Analysis of risk factors of preeclampsia allows

us to assess the likelihood of this pathology. The ability of prediction preeclampsia will facilitate early detection of the disease, the formation of risk groups and better treatment of these women to prevent serious complications.

LITERATURE:

1. Cunningham F, Leveno K, Bloom S, Spong C Y, Dashe J, Hoffman BL, et al. Williams obstetrics. 24th ed. New York: McGraw-Hill Professional Publishing; 2014.

2. American College of Obstetricians and Gynecologists' Committee on Practice Bulletins—Obstetrics. Gestational Hypertension and Preeclampsia: ACOG Practice Bulletin, Number 222. *Obstet Gynecol* 2020; 135:e237.

3. Henderson JT, Thompson JH, Burda BU, Cantor A. Preeclampsia Screening: Evidence Report and Systematic Review for the US Preventive Services Task Force. *JAMA* 2017; 317:1668.

4. Society of Obstetricians and Gynaecologists of Canada. SOGC clinical practice guideline No. 307. Diagnosis, evaluation, and management of the hypertensive disorders of pregnancy: Executive summary. <http://sogc.org/wp-content/uploads/2014/05/gui307CPG1405Erev.pdf> (Accessed on July 27, 2016)

5. Dubrovina SO, Mutsalkhanova Yu.S., Vasilieva VV Early predictors of preeclampsia. *Obstetrics and Gynecology of St. Petersburg*. 2018; (1): 26-30.

6. Ali S., Khalil R. Genetic, immune and vasoactive factors in the vascular dysfunction associated with hypertension in pregnancy. *Expert Opin Ther Targets*. 2015; 19: 1495-1515.

7. Iacobelli S., Bonsante F., Robillard P. Comparison of risk factors and perinatal outcomes in early onset and late onset preeclampsia: A cohort based study in Reunion Island. *J. Reprod. Immunol*. 2017; 123: 12-16.

8. Chen J., Khalil R. Matrix Metalloproteinases in Normal Pregnancy and Preeclampsia. *Prog Mol Biol Transl Sci*. 2017; 148: 87-165.

9. WHO Guidelines for the prevention and treatment of pre-eclampsia and eclampsia. WHO. 2014. 48p.

10. Anthony J, Damasceno A, Ojji D. Hypertensive disorders of pregnancy: what the physician needs to know. *Cardiovasc J Afr.* 2016;27(2):104-110. doi: 10.5830/CVJA-2016-051

11. Helou A, Walker S, Stewart K, Aust GJ. Management of pregnancies complicated by hypertensive disorders of pregnancy: Could we do better? *N Z J Obstet Gynaecol.* 2016. doi: 10.1111/ajo.12499.

12. Bartsch E, Medcalf KE, Park AL, et al. Clinical risk factors for pre-eclampsia determined in early pregnancy: systematic review and meta-analysis of large cohort studies. *BMJ* 2016; 353:i1753.

13. Khlestova GV, Karapetyan AO, Shakaya MN, Romanov A.Yu., Baev OR. Maternal and perinatal outcomes in early and late preeclampsia. *Obstetrics and gynecology.* 2017; 6: 41-47.

MACROECONOMIC STABILITY AND ITS IMPACT ON THE LEVEL OF SHADOW ECONOMY

Zolkover Andrii

PhD in Economics, Doctoral Student
Kyiv National University of
Technologies and Design, Ukraine

Introductions. A characteristic feature of the world's economic development in recent years is the economic imbalances, constant crisis transformations of business conditions, significant variability of economic indicators, and more. All these factors highlight the need to improve the tools for stabilizing the national economy and finding additional financial reserves to maintain its level in a crisis.

One of the most significant components of this process at the international level is the reduction of the shadow economy in the country. This presupposes the constant development of preventive measures aimed at preventing the implementation of shadow operations and/or establishing the fact of their implementation.

Aim. The purpose of the paper is to investigate the macroeconomic stability and its impact on the level of the shadow economy of the country.

Materials and methods. Theoretical and practical aspects of ensuring the stability of the national economy are studied in the works of V. Heitz, M. Skrypchenko, O. Lyulyov, S. Fischer, etc. The issues of shadowing of the economy and its impact on the indicators of economic development of the country are reflected in the works of F. Schneider, E. De Soto, O. Golovnenko, V. Zakharchenko, O. Turchynov, and others.

At the same time, the role of macroeconomic stability in decreasing the level of shadow economy remains poorly studied. There are almost no instruments in world models to manage macroeconomic stability as a prerequisite for changing the level of shadowing.

Results and discussion. Macroeconomic stability is a component of the security of the national economy and combines the main characteristics of its financial, production, political, investment, innovation, and budget components.

The constant change of business conditions and the expansion of the list of factors influencing the country's development indicators lead to a constant transformation of the concept of macroeconomic stability and its management tools. Since its inception (since Keynesian times), the definition of macroeconomic stability has been constantly improved and, today, most scholars consider it as the ratio of the external and internal balance of the country, characterized by such indicators as employment, GDP growth, inflation index, national currency, etc.

In addition, macroeconomic stability is often identified with the concepts of "economic security", "economic balance", "economic growth", "economic stability" and others.

One of the unexplored aspects of macroeconomic stability is its impact on the level of the shadow economy, as an indicator of legal and illegal production of goods and services that are deliberately hidden from public authorities in order to:

- concealment of part of their income or value-added;
- tax evasion;
- non-compliance with legal requirements for the functioning of the labor market (minimum wage, working hours, labor protection requirements, etc.) [1].

Most scientific papers conclude that there is an inverse relationship between a country's macroeconomic stability and the level of its shadow economy. The main argument in favor of the hypothesis of the positive impact of macroeconomic stability is that in conditions of imbalances in the economy reduces the efficiency and accuracy of developed forecasts, strategies, and other programs of economic development, in the long run, weakens the control over economic entities and accuracy of financial flows in the financial statements.

On the other hand, the shadowing of the economy itself is seen as a tool to stimulate the growth of macroeconomic stability [2]. Thus, part of the income received in the shadow sector of the economy is spent in the official. F. Schneider

claims that at least 66% of such income is directed to the official sector of the economy.

According to the results of the research of scientists, we can identify several areas of impact of reducing the level of macroeconomic stability on the volume of shadow financial flows (Table 1).

Table 1

Directions of bilateral influence the level of macroeconomic stability on the volume of shadow financial flows

The decrease in the level of macroeconomic stability	The increase in the level of macroeconomic stability
The weakening of control over economic entities	GDP growth
Reducing the protection of economic competition in the country	Creating additional jobs, reducing unemployment
Reducing the rate of implementation of reforms, including not favorable for economic entities	Growth of innovative development of the country, due to the intensification of interest of participants of the official sector of the economy in the financing of R&D
Increasing inequality in income distribution, increasing the level of income of individuals, mainly due to participation in shadow transaction	

Conclusions. Thus, the low level of macroeconomic stability in most countries has economic and social consequences both at the level of the individual country and in the world as a whole. One of them is the increase in the share of the shadow sector of the economy, which leads to a violation of the principles of fair competition, material security of the population, compliance with the quality of working conditions and products, and so on.

According to the results of the analysis, it was concluded that there is no unified approach to understanding the nature of the impact of the stability of the national economy on the level of shadowing in the country. At the same time, studies confirm the inverse relationship between these components and the possibility of

influence by public authorities on the level of shadowing through the prism of increasing the level of economic stability in the country.

REFERENCES:

1. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E. (2014). New estimates for the shadow economies all over the world. *International Economic Journal*, 24(4), 443-461.

2. World Data Bank (2020). Retrieved from:
<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

СУЧАСНЕ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Аветісова Ірина Сергіївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Семак Артур Віталійович

Студент 3 курсу медичного факультету

Донецький національний медичний університет

Анотація: У європейських країнах сьогодні, відбуваються інтенсивні процеси діджиталізації освіти, а саме пошук шляхів до підвищення результатів якості загальної освіти, також інвестуються великі фінансові ресурси у розробку і впровадження новітніх інформаційних технологій. Україна вже задекларувала свій європейський вибір і має наміри увійти в єдиний простір європейської вищої освіти.

Ключові слова: інформаційні технології, дистанційне навчання, іншомовна комунікація.

Європейський вибір України, що був згаданий в анотації, має на увазі виконання державою окремих зобов'язань про узгодження національних стандартів вищої освіти з загально прийнятими світовими, а, окремо, завданнями Болонського процесу, що стосуються високого рівня якості підготовки студентів; зміцнення довіри; відповідності сучасному європейському ринку праці; сумісності кваліфікації на рівні ВНЗ та після вузівському етапу підготовки; підвищення конкурентоспроможності Українських ВНЗ в Європейській освітній системі. Освітня система нашої країни, наприклад, зайшла а нову фазу розвитку через інтенсивне освоєння можливостей новітніх інформаційних технологій.

Сили великої кількості спеціалістів в сфері освіти саме в наш час зосереджені в області комп'ютерних технологій освіти і пов'язаних із цим різних видах організаційної діяльності дистанційного навчання. Розвиток

дистанційного навчання, має стати рушійною силою для прогресивної освітньої реформи загалом, переходу від загальноприйнятої до активної парадигми освоєння знань, що заснована на активній спільній діяльності викладача і включеності студента в плані здобутку знань. Якщо ми подивимось на концепцію створення і розвитку загальної системи дистанційної освіти в Україні і методологічних передумов вивчення іноземної мови, як засобу іншомовної комунікації, ми можемо зробити висновок, що покращення викладання іноземних мов у ВНЗ залежить від реалізації наступних принципів організації освітнього процесу, по типк: відмови від авторитарного стилю викладання; орієнтація на особистісні якості студента, удосконалення технологій викладання, а саме: відхід від монологу, як традиційної форми навчання, розвиток такої форми навчання, як полілог (спілкування, обговорення); розуміння іншомовної комунікації, як здібність перетворення інформації в структуру і форму іноземної мови, але і, як залучення партнера в певну дію мовного і немовного порядку, а також, як варіант реалізації самовираження співрозмовника, розуміння знання мови, як безособистісної інформації, а сукупності навичок, що є актуальними в сфері діяльності суб'єкта (наприклад в сфері медицини).

У сучасності, з пандемією коронавірусу, активізується дистанційна педагогічна діяльність. Тому коли ми кажемо про дистанційну форму навчання, маємо згадати про створення єдиної інформаційної структури, в яку ми маємо включати різні електронні джерела інформації, типу, електронних бібліотек, баз даних, консультаційних служб і т.д.. Як нам показує сучасна практика України, використання інформаційних технологій та Інтернету в закладах освіти поки ще обмежене різними факторами і спов'язане з навчальним процесом лише в форматі пандемії. Дистанційне навчання студентів зараз знаходиться у початковому стані. Нажаль зараз повільно просувається розробка і популяризація україномовних освітніх інтернет-ресурсів. Аналізуючі наукові данні, можемо побачити, що незважаючи на класичне просування, які з'явилися останнім часом в реалізації різноманітних комп'ютерних технологій освіти,

наразі, і в дистанційному навчанні іноземним мовам, потенціал інформаційних технологій реалізується в навчально-виховному процесі ще недостатньо через відсутність мультимедійних навчальних комплексів, алгоритмів розробки цих комплексів і застосування, методичних рекомендацій з їх ефективного застосування в навчальному процесі.

Підвищення ефективності навчання іноземним мовам за допомогою використання інформаційних технологій буде успішним, за умови того, що вони будуть конкретно визначати їх відповідні ролі і місце в навчальному процесі. Наприклад характерні риси сучасних комп'ютерних технологій навчання. На підставі аналізу педагогічної і психологічної літератури можна охарактеризувати сучасні мультимедійні технології навчання зокрема, дистанційну освіту, як педагогічний феномен, його змістовні основи і структури. Аналіз базується на психолого-педагогічному досвіді, характерних рисах і новій ролі викладача в процесі дистанційного навчання на основі робіт відомих авторів.

Основою праць вищевказаних авторів найбільш універсальними визначеннями дистанційного навчання, що характеризують його як навчальний процес, є наступне: дистанційне навчання - це навчання, що протікає в ситуації, коли викладач і суб'єкт навчання розділені просторово, і так само можуть бути розділені один з одним інші суб'єкти навчання [3, с.6]. Невизначеність поняття дистанційної освіти і дискусії у науково-педагогічному співтоваристві про те, що це таке - нова форма освіти, технологія, або різновид або синонім заочної освіти, як може і повинен бути організований навчальний процес ДН визначає можливість і необхідність подальших психолого-педагогічних досліджень даної області. Наприклад дистанційне навчання можна розглядати як альтернативу, кардинальну зміну усієї вищої освіти загалом. Сучасна ситуація в системі освіти пропонує навчальним закладам лосить цікаву можливість для створення такого освітнього середовища, де технології будуть в першу чергу орієнтовані на потребі суб'єктів навчання-студентів.

Раціональність використання новітніх технологій у навчанні іноземним мовам у вищому навчальному закладі полягає в тому, що навчання за допомогою комп'ютерів дає найбільший ефект, коли суб'єкти навчання, залучаються до активної когнітивної діяльності з осмислення і закріплення навчального матеріалу, застосування знань у ході рішення задач. Комп'ютерні навчальні програми такого типу дають студенту, що дистанційно навчається, завдання вправ, оцінюють їх виконання, надають відповідний теоретичний матеріал. В контексті сучасної освіти багато вузів України вже побудували корпоративні комп'ютерні мережі на основі технологій Інтернет. Ці мережі розглядаються і використовуються як засіб виходу у зовнішній світ. Світовий досвід переконливо засвідчує, що віртуальні університети потрібні, вони справді затребувані.

Прикладом цього є створення Українського центру інформаційних технологій в освіті та відкриття Центральноросійськевропейського віртуального університету (СЕЕVU) [1, с.68]. Слід зазначити, що з ідеєю створення СЕЕVU виступило керівництво НТУУ «Київський політехнічний інститут». Почин київських політехніків підтримали ЮНЕСКО та 15 університетів із дев'яти країн Центральної і Східної Європи. Включення сучасних інформаційних технологій в освітній процес створює реальні можливості підвищення якості освіти, але нам потрібно визнати, що рівень інформатизації навчальної і наукової діяльності залишається ще досить низьким. Ця проблема повинна бути вирішена в найближчі роки і таким чином, ми, розробляючи концепцію дистанційного навчання іноземним мовам повинні брати до уваги, з одного боку, дидактичні властивості і функції телекомунікацій, мультимедійних засобів у якості технологічної основи навчання, а з іншого боку - концептуальні напрями дидактичної організації такого навчання, як елемента загальної системи освіти на сучасному рівні. Аналіз можливостей доступу в Інтернет на території України показує, що практично в усіх регіонах можна одержати доступ в Інтернет і через нього - до постачальників послуг дистанційного навчання.

Розгляд і аналіз організації навчання іноземній мові дистанційно на базі комп'ютерних телекомунікацій показав, що дистанційне навчання іноземним мовам має свою специфіку, обумовлену тим, що припускає навчання різним видам мовленнєвої діяльності. Важливо, наприклад, що для навчання таким видам мовленнєвої діяльності, як читання і написання, можна в значній мірі обмежитися мережним курсом, оскільки особливості цих видів мовленнєвої діяльності не вимагають самі по собі об'ємної графіки і навіть значного за обсягом звукового супроводу. Проте, при навчанні говорінню, вимові й аудіюванню обмежитися тільки текстовими файлами не вдається, необхідна опора на звуковий супровід, а також створення різних ситуацій, що стимулюють усні висловлювання суб'єктів навчання, тобто виникає потреба опори на ілюстративний матеріал.

Використовувати такий матеріал у навчальних курсах, як ми вже знаємо, технічно цілком можливо, але практично, з огляду на реальну ситуацію, поки досить проблематично через великий обсяг пам'яті, що вимагають такі файли. Провідною метою навчання іноземній мові у вузі є формування комунікативної компетенції, тобто вміння отримувати досить повну інформацію при читанні іншомовних текстів, вміння зрозуміти співрозмовника, а також виразити свою думку, точку зору усно і письмово. Таким чином, особливість предмета "іноземна мова" полягає в тому, що метою навчання є не стільки знання про самий предмет, тобто про мову (мовна компетенція), скільки вироблення певних навичок і умінь різних видів мовленнєвої діяльності на основі знань про спосіб діяльності (комунікативна компетенція). Відповідно до теорії діяльності навчати будь-якому виду діяльності можна лише в ході виконання цієї діяльності. Звідси випливає, що при навчанні іноземній мові необхідно організувати самостійні дії суб'єктів навчання (причому кожного) у тому виді мовленнєвої діяльності, якому їх навчають. Якщо навчають читанню, то суб'єкту навчання, необхідно надати можливість читати, вправлятися у читанні. При навчанні говорінню - кожному варто надати можливість говорити,

виражати свої думки іноземною мовою. При навчанні аудіюванню кожен слухач повинен отримати можливість слухати іншомовну мову.

Також маємо на увазі й існуючу закономірність, сформульовану у свій час відомим методистом Рахмановим І.В., що каже про те, що в основі навчання будь-якому виду мовленнєвої діяльності лежать слухо-моторні навички, а, отже, усна практика необхідна при формуванні умінь будь-якого виду мовленнєвої діяльності.

Також важливою умовою ефективного використання цих технологічних можливостей є високоякісне інформаційне наповнення, що забезпечує підтримку процесу дистанційного навчання і керування освітнім процесом. Проведений аналіз дозволив сформулювати для системи освіти найважливіші характеристики розвинутого інформаційно-освітнього середовища масового високотехнологічного ДН:

1. Системність – середовище повинне являти собою завершений, системно погоджений комплекс програмно-методичних засобів для всього циклу дисциплін, необхідних для побудови затребуваних споживачем освітніх програм;

2. Принципово нова якість програмно-методичного забезпечення, що виникає при максимальному використанні візуалізації навчального матеріалу засобами мультимедія, організації інтерактивної взаємодії з суб'єктом навчання за рахунок логічних засобів комп'ютерних програм і можливостей телекомунікації;

3. Широка багатофункціональність, що дозволяє використовувати розроблені дидактичні засоби в різних формах одержання освіти (денній, вечірній, заочній, екстернаті) і при різних конфігураціях технічних засобів, як розвинених, так і самих мінімальних;

4. Висока адаптивність суб'єктів навчання, до розмаїття вимог і викладачів до змісту навчання – опора на масив уже виданих і доступних для суб'єктів навчання різноманітних підручників і навчальних посібників, створених у різних вузах, забезпечення можливостей для викладачів і суб'єктів

навчання активно змінювати елементи середовища з обліком своїх специфічних вимог;

5. Технологічна мобільність - можливість використання елементів середовища в різних технологіях дистанційного навчання, що використовуються у вузах, у тому числі в системах "кейс-ДН" (курс навчання на друкованих носіях, що може містити в собі аудіокасети), "теле-ДН" (відео-курс навчання з додатковими друкованими матеріалами) і "Інтернет-ДН" (комп'ютерні програми, електронна пошта, Інтернет). [2, с.33].

Для впровадження комп'ютерних технологій у процес навчання іноземним мовам існує алгоритм, який включає: установлення вихідного рівня компетенції суб'єкта навчання, вибір навчальних елементів і визначення вимог до якості засвоєння; добір змісту і засобів педагогічної комунікації (передача інформації); планування в часі і просторі ієрархії і послідовності операцій навчального процесу; реалізація програмного забезпечення; пізнавальна діяльність суб'єктів навчання; керування пізнавальною діяльністю через регульовані параметри і визначення якості по навчальних елементах підготовки; тестовий контроль результатів навчальної діяльності; відпрацьовування мовних навичок; тестовий контроль практичних умінь; перевірка мовної компетенції на певному етапі процесу навчання; виконання вправ і контрольноталікових завдань; контроль результатів; оцінка досягнутих результатів. Доцільним представляється подальший пошук нових технологій, психолого-педагогічних умов, що сприяють розвиткові комп'ютерних технологій навчання іноземним мовам у вузах України.

Висновок полягає в тому, що сучасним студентам потрібен особливий підхід фахівців у сфері сучасної освіти, які б могла захопити сучасне молоде покоління до вивчення іноземних мови та любові до навчання. Викладачі іноземних мов, що працюють з сучасними студентами, усвідомлюють, що такі учні думають і поведуть себе по-іншому, ніж попередні покоління. Ці учні народилися у світі інформаційних технологій; вони приділяють досить багато часу у соціальних мережах, на різних веб платформах та взагалі у мережі

Інтернет, та довіряють ідеям веб-простору більше, ніж постулатам у відомих підручниках. Цифрове покоління займає значну частину людства.

Ці молоді люди потребують особливого підходу та належної технологічної платформи для формування знань та навичок. Дистанційне навчання, що набуло широкого використання під час пандемії, значно полегшує для деяких студентів підготовку, одночасно балансує між роботою та сімейними зобов'язаннями. Більшість програм дистанційного навчання дозволяють студентам працювати в їх власному місці і у вільний час. З більшою гнучкістю приходиться більше відповідальності з боку учня.

Використання системи дистанційної освіти під час викладання іноземної мови – це великий прорив у навчанні студентів, які не мають можливості бути присутніми в аудиторіях з поважних причин і отримувати знання традиційним способом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Павлова Т. Прикладна лінгвістика та навчання іноземних мов в НТУУ «КПІ» / Т. Павлова Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця:

Матеріали VII Всеукраїнської наук. практ. конф. (м. Київ, 29-31 берез. 2006 р.) -К.:НАУ, 2006.- С.356.

2. Снісарєва Д. “П'ятнадцять поверхів із видом на ЮНЕСКО” // Дзеркало тижня. – 2004. - № 42 (517).- 16 - 22 жовт. 2004.

3. Угольков В.В. Компьютерные технологии как средство обучения иностранным языкам в вузе: Автореф. дис. на соиск. уч. степ. ...к-та пед. наук: 22.12.2004

УДК 615.036

РОЛЬ ПЕПТИДОВ В РЕГЕНЕРАЦИИ КОСТНОЙ ТКАНИ ПРИ ТРАВМАХ

Азаренко Светлана Михайловна

Ассистент кафедри

«Анатомии человека» ДНМУ

врач-анестезиолог

Студенты

Чеверда Тимофей Евгеньевич

Донецкий Национальный медицинский университет

Медицинский факультет №3

Мариуполь Украина

Актуальность темы: Травмы, полученные в результате дорожно-транспортных аварий, и насилие в виде физического насилия, насилия, причиняемого самому себе, или военных действий ежегодно , причиняют вред здоровью многих миллионов людей. Значительная доля людей, выживших после полученных травм, страдает от временной или постоянной инвалидности [1,1с.]. Длительный процесс реабилитации и в частых случаях после перенесенных травм-инвалидизация пациента, все это приводит к нарушению продуктивной трудовой, социальной ,а также- жизнедеятельности в целом; создает условия для дискомфортного существования человека в обществе. Поэтому, в настоящий момент все больше врачей различных специальностей задаются вопросом: как минимизировать последствия травм ,ускорить процесс реабилитации пациента, сделать более комфортной и экологичной жизнь человека в посттравматическом периоде.

Ключевые слова: травма, пептиды.

Цель: Рассмотреть , что такое регенерация костной ткани в целом, а также влияние пептидных препаратов на регенеративную функцию костной ткани. Костная ткань представляет собой единство белковой основы и минерального субстрата взаимно проникающих друг в друга. Белковая основа кости составляет 30 %, минеральная субстанция — 60 %, вода — 10 %. Минеральный компонент костной ткани включает 1050–1200 г кальция, 450–500 г фосфора, 5–8 г магния. В костной ткани содержится 85 % фосфата кальция, 10 % карбоната кальция, 1,5 % фосфата магния, 0,3 % фторида кальция, 0,001 % различных микроэлементов (хлор, алюминий, бор, фтор, медь, марганец, серебро, свинец, стронций, барий, кадмий, кобальт, железо, цинк, титан, кремний и др.). Микроэлементы играют решающую роль в вегетативных процессах, протекающих в костной ткани. Например, медь активирует ферменты, вырабатываемые остеобластами, марганец ускоряет деятельность щелочной фосфатазы, цинк способствует работе ферментов окислен[1,с.5]

Частота переломов костей скелета составляет 8–15 %. Из них на долю костей конечностей приходится 65–70 %. Большинство переломов происходит у людей от 20 до 45 лет, у мужчин значительно чаще, чем у женщин. Наиболее частыми причинами переломов, особенно в крупных городах, являются дорожно-транспортные и уличные травмы[2,с.11]. Регенерация костной ткани — это биологический процесс, заключающийся в образовании новой костной ткани, ее перестройке или восстан

Нарушение целостности кости является пусковым моментом для процесса репаративной регенерации, итогом которого является образование костной мозоли. Длительность ее образования определяются множеством факторов, как местных, так и общих: состоянием организма, характером травмы, локализацией перелома, степенью кровоснабжения зоны перелома и всей конечности в целом, особенностями фиксации костных фрагментов овлении после повреждения [2,с.13] . Перелом при заживлении проходит четыре стадии: 1. Первичная бластома; 2. Образование и деифференцирование тканевых структур; 3. Образование ангиогенных костных структур; 4. Реституция кости. Первичные признаки образования костной

мозоли появляются на 3-4 неделе после перелома. Полное сращение происходит за 4-8 месяцев (в зависимости от травмы), иногда-до года. Методы лечения: преломы без смещения-иммобилизирующая повязка, препараты кальция, лечебная физкультура. При переломах со смещением: сопоставление отломков костной ткани безоперационным и операционным путем, а также-медикаментозное. Для того, чтобы костная ткань быстрее восстанавливалась, необходим баланс кальция и фосфора в организме человека. Пептиды регулируют множественные процессы в организме человека и участвуют в регенерации тканей организма, однако, с возрастом образование количества пептидов уменьшается, соответственно уменьшается и образование необходимых аминокислотных комплексов, в связи с этим нарушается обмен веществ, что, в итоге, приводит к замедлению регенеративной функции в организме. Рассмотрим частный клинический случай: пациентка, 39 лет, прелом плечевой кости в области анатомической шейки. Произведена иммобилизация мягкой повязкой типа Дезо. Из препаратов: обезболивающие препараты(Диклак в таблетках 1 таблетка в сутки в течение 5-и дней) и пептидный комплекс НПЦРиЗ №5, в состав которого входят: вода дистиллированная, пептидный комплекс А-4, глицерин, биоантиоксидантный комплекс «Неовитин»®, феноксиэтанол с этилгексилглицерином, пропиленгликоль, ксантановая камедь, ПЭГ-40, касторовое масло, эфирное масло лимона, метилхлоризотиазолинон, метилизотиазолинон. Пептид в растворе, наносился по 8 капель 1 раз в день, действие-трансдермальное. На рентген-снимке образование костной мозоли видно уже на 10-й день с момента перелома. На 14-й день на предплечье в согнутом положении удерживался груз в 4 килограмма. На 30-й день пациентка активно работала кистью, выполняя бытовые работы по дому,34-й день периодически пациентка на 3 часа снимала иммобилизирующую повязку и выполняла уход за больным. Через 1,5 месяца пациентка выполняла осевую нагрузку(поднимала груз до 10 кг), делала домашнюю работу. Через два месяца- движения и сила в конечности полностью

восстановились, болевой синдром отсутствовал и пациентка была выписана к труду.

Выводы: Таким образом, нельзя отрицать возможную эффективность при применении пептидов в регенерации костной ткани, в том числе- трансдермальное их использование. Что в свою очередь приводит к комфортному существованию пациента в условиях травмы и быстрейшему его восстановлению.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. ВОЗ | Травмы - World Health Organization www.who.int › topics › injuries , -2000-2020.-1с.
2. Министерство здравоохранения Республики Беларусь Белорусский Государственный Медицинский Университет кафедра Травматологии и Ортопедии А. И. Волотовский , Е. Р. Макаревич, В. Э. Чирак Регенерация Костной ткани в норме и при патологии,-2010.-5с., 13с.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ АНТРОПОМОРФНОГО МАНИПУЛЯТОРА

Ащепкова Наталия Сергеевна

к.т.н., доцент

Днепровский национальный университет

имени Олесь Гончара

г. Днепр, Украина

Ащепков Степан Андреевич

студент

Национальная Metallургическая академия Украины

г. Днепр, Украина

Аннотация. В докладе обоснована целесообразность использования пакета прикладных программ Mathcad для анализа динамики антропоморфного манипулятора. Приведены расчетные примеры решения прямой и обратной задач динамики для представленных кинематических схем манипуляторов. По результатам анализа выбирается оптимальная конструкция манипулятора.

Ключевые слова: манипулятор, кинематическая схема, полюс схвата.

Для эффективного выполнения манипулятором технологических операций необходимо провести анализ динамики манипулятора с учетом ограничений в кинематических парах и приводах обобщенных координат, построить границы рабочего пространства манипулятора, определить достижимость точек рабочего пространства, рассчитать точность позиционирования схвата манипулятора.

Исходными данными для динамического анализа манипулятора являются: кинематическая схема, конструктивные ограничения в кинематических парах и приводах обобщенных координат, чертеж детали, характеристики технологического оборудования.

Критериями оценки поставленного задания является обеспечение заданных критериев качества (быстродействие, точность позиционирования и т. д.) в ходе выполнения схватом промышленного робота (ПР) технологических операций при автоматизации производства заданного изделия [1–3]. Этапами выполнения проекта являются: выбор законов изменения обобщенных координат, мощности приводов, конструкции и эксплуатационных характеристик кинематических передач и кинематических пар. Проверка результатов проектирования проводится при математическом и имитационном моделировании движений манипулятора.

На основе полученных данных и требуемого закона движения нагрузки проводится расчет управляющих сил и моментов для обеспечения требуемых параметров траектории схвата манипулятора. По результатам расчетов выполняется численное или имитационное моделирование рабочего цикла манипулятора при автоматизации производства заданного изделия [1–5].

Метод для решения задач кинематического и динамического анализа, моделирования движения манипулятора, синтеза и анализа траекторий схвата ПР с использованием пакета прикладных программ Mathcad подробно представлен в [6]. На основе предложенной методики проведен сравнительный анализ манипуляторов, кинематические схемы которых приведены на рис. 1.

Прямая задача динамики: по заданному закону движения (закону изменения обобщенных координат $q_i(t), i=1, 2, \dots, n$) требуется определить обобщенные силы, обеспечивающие это движение. Дифференцируя $q_i(t)$, получим $\dot{q}_i(t)$, $\ddot{q}_i(t)$ и вычислим величины, входящие в левую часть матричного уравнения Лагранжа II-го рода [6]:

$$\sum_{i=jk=1}^n \sum_{i=1}^i tr(U_{ij} \cdot H_i \cdot U_{ik}^T) \cdot \ddot{q}_k + \sum_{i=jk=1}^n \sum_{i=1}^i \sum_{l=1}^i tr(U_{ij} \cdot H_i \cdot U_{ikl}^T) \cdot \dot{q}_k \cdot \dot{q}_l - \sum_{i=j}^n m_i \cdot G^T \cdot U_{ij} \cdot \bar{P}_i = Q_i, \quad (1)$$

где H_i – матрица, характеризующая инерцию i -го звена; $\bar{q}_i, \dot{\bar{q}}_i$ – матрицы столбцы обобщенной координаты и обобщенной скорости; m_i – масса i -го звена; U_{ij}, U_{ijk} – служебные матрицы преобразования координат; G^T – вектор-строка

ускорения тяжести; \vec{P}_i – радиус-вектор особой точки i -го звена манипулятора в системе координат $O_i X_i Y_i Z_i$; Q_i – обобщенные непотенциальные силы, т.е. проекции на оси кинематических пар моментов (если пары вращательные) и сил (если пары поступательные).

Следовательно, обобщенные силы Q_i будут однозначно определены. На этом алгоритм решения прямой задачи динамики завершен.

Обратная задача динамики состоит в определении закона движения по заданным обобщенным силам Q_i . Считая известными значения обобщенных координат $q_i(t_0)$ и скоростей $\dot{q}_i(t_0)$ в начальный момент времени t_0 , уравнение (1) можно преобразовать к виду:

$$\sum_{i=1}^n a_{ij}(t_0) \cdot \ddot{q}_i(t_0) = b_j(t_0), \quad j = 1, 2, \dots, n, \quad (2)$$

где $a_{ij}(t_0), b_j(t_0)$ – коэффициенты, определенные для момента времени t_0 , зависящие от $q_i(t_0), \dot{q}_i(t_0), Q_i(t_0)$.

Решение системы уравнений (2) будем искать по формуле:

$$\ddot{q}_i(t_0) = \left(a_{ij}(t_0) \right)^T \cdot b_j(t_0), \quad i = 1, 2, \dots, n.$$

Придавая бесконечно малые приращения Δt можно восстановить зависимость $\ddot{q}_i(t_0)$, и вычислить $q_i(t) = \iint \ddot{q}_i(t) dt^2$. На этом алгоритм решения прямой задачи динамики завершен. При наличии определённых навыков составление матричного уравнения Лагранжа (1) сводится к выполнению формальных процедур преобразования известных матриц. Задачи такого класса решаются в Mathcad с использованием встроенных функций, что уменьшает число ошибок при матричных вычислениях.

Моделирование движения манипулятора проводим по такому алгоритму:

1) определим границы участков траектории точки P, в рамках которых параметры нагрузки постоянны S_0, S_1, \dots, S_m .

2) выполним последовательно кинематический анализ для участков траектории $S_0 S_1, S_1 S_2, S_2 S_3, \dots, S_{m-1} S_m$. Определим значения обобщенных

координат, скоростей и ускорений соответствующие точкам $S_v, v = \overline{1, m}$ траектории полюса схвата манипулятора. В граничных точках траектории должны стыковаться по координате, скорости и ускорению.

- 4) определим инерционные характеристики звеньев манипулятора;
- 5) определим силы и моменты сопротивления движению полюса схвата;
- 6) определим движущие силы и моменты в кинематических парах;
- 7) составим математическую модель динамики манипулятора с нагрузкой.
- 8) выполним динамический анализ для участков траектории $S_0S_1, S_1S_2, S_2S_3, \dots, S_{m-1}S_m$.

Для представленных на рис.1 кинематических схем манипуляторов проводился динамический анализ при реализации различных законов изменения обобщенных координат манипуляторов.

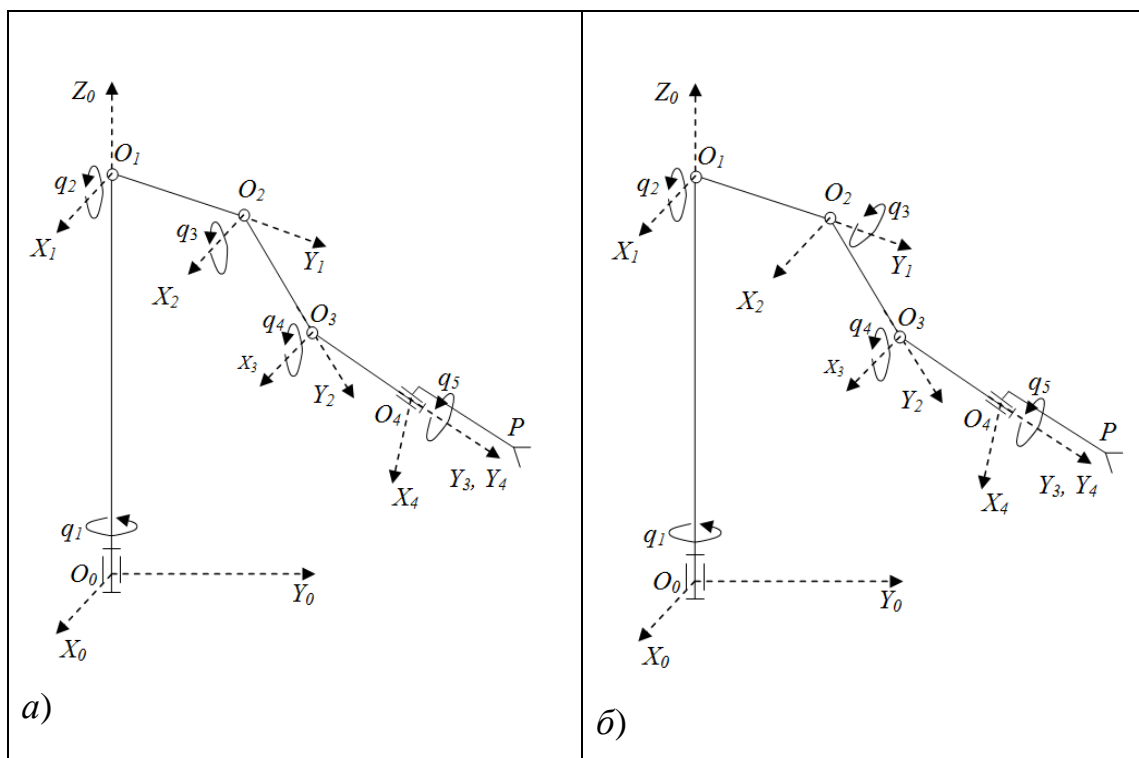

Рис.1. Кинематические схемы манипуляторов

Установлено, что для конструкции представленной на рис. 1 б существуют точки рабочего пространства, которые полюс схвата достигает только при одной конфигурации манипулятора. Конструкция представленная на рис. 1, а обладает более высокой точностью позиционирования.

Выводы. Анализ динамики для рассмотренных кинематических схем

манипуляторов позволяет сделать вывод, что конструкция представленная на рис. 1, а обладает лучшей маневренностью, большими пределами досягаемости, более высокой точностью позиционирования.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Механика промышленных роботов. Кн.1. Кинематика и динамика: учеб. пособие / Е. И. Воробьев, С. А. Попов, Г. И. Шевелёва. / под. ред. К. В. Фролова, Е. И. Воробьева. – К.: Вища школа, 1988. – 304 с.

2. Шахинпур М. Курс робототехники. Пер. с англ. / М. Шахинпур // – М.: Мир, 1990. – 527 с.

3. Бурдаков С. Ф. Проектирование манипуляторов промышленных роботов и роботизированных комплексов / С. Ф. Бурдаков, В. А. Дьяченко, А. Н. Тимофеев // М.: Высшая школа, 1986. – 264 с.

4. Юревич Е. И. Основы робототехники: учеб. пособие / Е. И. Юревич // – СПб.: БХВ-Петербург, 2017. – 304 с.

5. Колюбин С. А. Динамика робототехнических систем. Уч. пособие / С. А. Колюбин. – СПб.: Университет ИТМО, 2017. – 117 с.

6. Ащепкова Н. С. Метод кинематического и динамического анализа манипулятора с использованием Mathcad / Н. С. Ащепкова // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – Харьков.. – 2015. - № 5(7) 77. – С. 54 -63.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

Бабіч Володимир Андрійович

магістрант ОП «Адміністративний менеджмент»

Сумський національний аграрний університет

В сучасних умовах управління персоналом вважається найважливішим напрямком менеджменту лікувальних установ. На жаль, аналіз даної проблеми у вітчизняній соціологічній і управлінській літературі має ряд істотних недоліків. У науковій літературі з проблем управління персоналом, в останні десять років публікації стосуються в основному напрямку нормативного та документального регулювання. Що стосується аналізу реального стану питань підготовки кадрів на підприємствах, установах та організаціях то на цій проблемі приділяється мало уваги.

Кадровий менеджмент - це створення оптимального механізму управління персоналом у всіх сферах і галузях економіки, що забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем ефективного використання людського фактора [1]. Правильне управління людськими ресурсами сприятливо діє на діяльність медичної установи.

Кожен співробітник при виборі роботи націлений на отримання максимально можливих благ від виконаної роботи, тому керівники медичних установ розуміють, що для збільшення продуктивності і зацікавленості персоналу в їх спільній справі необхідно створювати підлеглим можливість для отримання тих самих можливих благ.

Головне в цьому процесі те, що чим краще ти працюєш, тим більша ймовірність отримати більше благ. Успішна праця персоналу відбивається в підвищенні адаптаційних здібностей установи в умовах сучасної ринкової

економіки, тому гарантія отримання необхідних благ для співробітників є стимулом до якісного підходу щодо виконання своєї роботи [2].

Установам та організаціям складно залучити хороших фахівців якщо вони не можуть надати пакет соціальних послуг, таких як наприклад дитячий садок, можливість займатися спортом, відпочинок з колективом, підвищення кваліфікації [3]. Таким чином, керівникам медичних установ необхідно пам'ятати про надання повного переліку необхідних благ для своїх співробітників.

Також підвищенню продуктивності праці і, як наслідок, поліпшенню адаптаційної здатності підприємства до умов сучасної ринкової економіки сприяє неформальне спілкування керівників зі своїми підлеглими. Менеджери лікувальних в тій чи іншій мірі копіюють стиль її керівника. Якщо керівник не приділяє достатньої уваги спілкуванню зі співробітниками, йому необхідно переглянути свою стратегію поведінки, розвивати емоційний інтелект і навчати цьому своїх підлеглих [3].

Великий вплив на зниження потенціалу працівників має ефект «професійного вигорання». Воно настає за умови, якщо працівник оцінює свою роботу як незначну; не задоволений професійним ростом; відчуває нестачу самостійності; відчуває рольову невизначеність внаслідок нечітких до нього вимог; відчуває перевантаження або недовантаження та інше. В завдання будь-якого керівника входить створення таких умов праці, при яких співробітники не тільки могли, але і хотіли б працювати, тому що кожною людиною керує його особиста мотивація, завдяки якій він працює. Працюючи медичний працівник отримує стимул від керівника, який впливає на його особисту мотивацію, змушуючи його працювати більше і краще.

Підсумовуючи вищенаведене можемо сказати, що система управління персоналом у закладах охорони здоров'я на нашу думку більш ефективна порівняно з іншими сферами діяльності. Відмінності в системі управління персоналом закладів охорони здоров'я визначаються специфікою їх діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кадровий менеджмент. - URL: http://www.psy.msu.ru/educat/dopoln/personnel/cadr_man.htm (дата звернення: 20.11.2020).

2. Путіхін Ю.Є., Яковлева Н.В. Переваги та недоліки бізнесу, в порівнянні з великими компаніями. *Економіка і соціум*. 2013 р №3 (8). С. 545-547.

3. Управління персоналом. - URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Управление_персоналом (Дата звернення: 20.11.2020).

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЫСОКОКЛИРЕНСКОГО ЧЕТЫРЕХКОЛЕСНОГО ТРАКТОРА

Байназаров Хайрулло Рахимович

докторант

Маъмиров Ёркинбек Турсуналиевич

старший преподаватель

Ибрагимжанов Бахромбек Хамидович

ассистент

Андижанский машиностроительный институт

Введение. Известно, что хлопок является основной культурой нашей стране. Хлопчатник относится высокостебельным растениям. Рост его достигается до одного метра и выше. Для междурядной обработки его в настоящее время используется трехколесные тракторы, которые выполняет все работы необходимые в хлопководстве начиная с подготовки земель к посеву, кончая уборкой урожая и гузапай. Высокая маневренность и достаточный агротехнический просвет (клиренс) являются основными преимуществами этих тракторов, которые устраняют повреждение хлопчатников при междурядной обработки.

Несмотря на этих достоинства, трехколесные тракторы имеют ряд существенные недостатки:

1. Низкая продольная устойчивость, которая ограничивает применения тяжелых навесных машин и орудий.
2. Низкая поперечная устойчивость, которая исключает работы на наклонных полях и на транспортных работах.
3. Невозможность использования полной тяговой мощности из-за продольной неустойчивости.
4. Невозможность использования полной навесной мощности из-за поперечной неустойчивости.

5. Недостаточная грузоподъёмность.

Выше указанные отрицательные характеристики устранены на имеющем в настоящее время четырех колесном тракторе, однако у него недостаточный агротехнический просвет.

Цель работы. Выше указанные проблемы приводит к необходимости создания высококлиренсного четырехколесного трактора для междурядной обработки высокостебельных культурных растений преимущественно хлопчатника.

Материалы и методы. Анализ конструкций существующих трех и четырёхколесных тракторов показывают, что за базу для создания высококлиренсного четырехколесного трактора, наиболее подходящий аналог (прототип), оказывается это трех колесный трактор, который в настоящее время используется для междурядной обработки высокостебельных культурных растений. Конструкция этого трактора позволяет, по сравнению четырёхколесного трактора, усовершенствование проектируемого трактора с минимальными конструкционными изменениями.

Результаты и обсуждение. Выводы. Формирования нового трактора осуществляется в следующем образом:

1. Направляющее колесо с вилкой базового трактора выбираются в сборе в количестве два штук. При этом на вилке производится небольшие изменения:

- Фрезерование опорной поверхности выполняется с наклоном к оси колеса $\gamma=2^\circ$ для получения развала колес.

-Расположения отверстий под крепления на вилке и фланце поворотного вала выполняется так, чтобы при этом обеспечилась необходимую сходимость колес $L=5\text{мм}$.

2. Поворотного вал корректируется по длине.

3. Подшипниковый узел поворотного вала остается как у базового трактора.

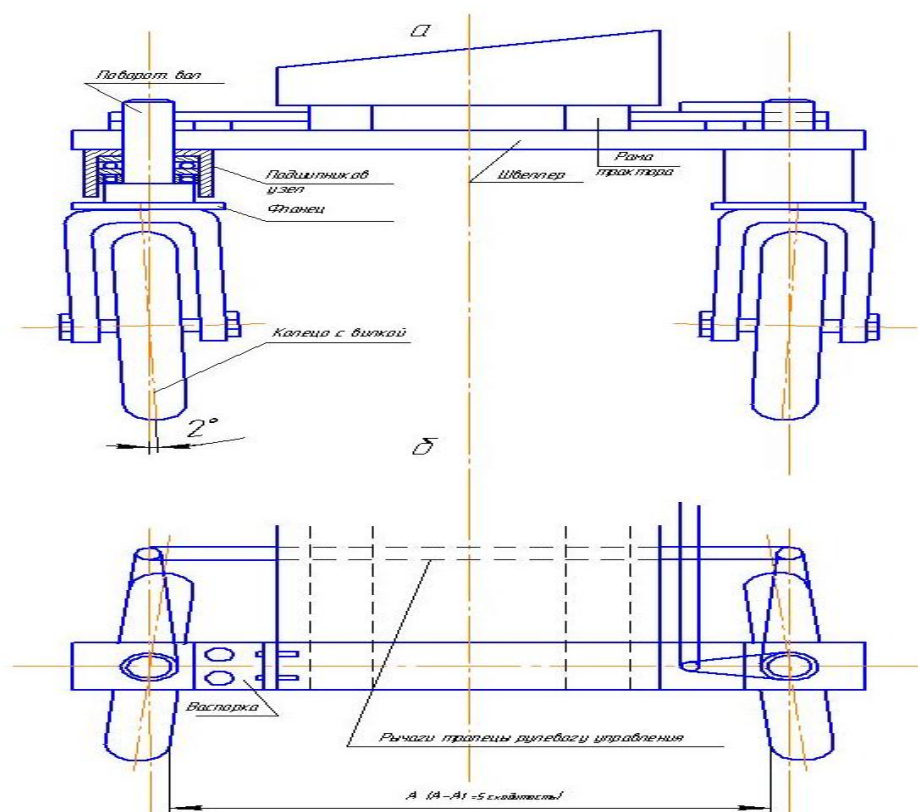
4. Сверху поворотного вала крепятся рычаги рулевого управления.

5. Для соединения направляющих колес между собой применяется балка из швеллера N20, которая одновременно крепится с рамой трактора.

6. Усиления жесткости, рами и балки обеспечивается соединением их между собой распорками с двух сторон.

7. Требования сельскохозяйственных машин обеспечивается исполнением ширины колеи передних колес 1800мм.

8. Габаритные размеры (ширина, длина, высота) остаются как у базового трактора.

9. Масса будет увеличена не более 200 кг.

Рис. 1 Общий вид высококлиренсного колесного трактора,
а- вид спереди, **б-** вид сверху

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЕ ЛИТЕРАТУРЫ.

1. Барский И. Б. Конструирование и расчёт тракторов. М.: Машиностроение, 1968.

2. Техническое описание и инструкция по эксплуатации. М.: Колос, 1975.

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗВО**

Балахтар Катерина Сергіївна

асистент кафедри комунікативної

лінгвістики та перекладу

факультету іноземних мов Чернівецького

національного університету ім. Ю. Федьковича

Чернівці, Україна

Анотація. У статті розглянуто сутність ціннісних орієнтацій як одного з найважливіших новоутворень у структурі свідомості й самосвідомості викладача іноземних мов, що сприяє реалізації його особистісного потенціалу з метою досягнення професіоналізму, майстерності у професійній діяльності. Висвітлено вплив ціннісних орієнтацій на формування суб'єктивного благополуччя особистості викладача іноземних мов, та результати дослідження ціннісних орієнтацій, які виступають важливою умовою становлення особистості викладача іноземних мов у складних реаліях сьогодення. Наведено результати емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій, які дозволили виявити найбільш значущі термінальні, а також найменш значущі.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, компоненти ціннісних орієнтацій, суб'єктивне благополуччя, особистість, викладач, професійна діяльність.

У сучасному кризовому суспільстві проблема ціннісних орієнтацій як чинника формування суб'єктивного благополуччя в особистості викладача іноземних мов, реалізації його особистісного потенціалу з метою досягнення майстерності у професійній діяльності набуває особливої ваги в умовах сьогодення.

Особливо актуальним вирішення зазначеної проблеми є саме для освітян, оскільки цінності визначають способи ставлення до світу, людей і самого себе, виступають еталоном, ідеалом для всіх людей [13, с. 15]. Науковці, досліджуючи ціннісні орієнтації, трактували їх як: «ідеологічні, політичні, моральні, естетичні тощо підстави оцінки суб'єктом дійсності та орієнтації в ній»; «спосіб диференціації об'єктів за їх значимістю» тощо. При цьому пояснювали, що ціннісні орієнтації «формується при засвоєнні соціального досвіду і проявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших виявах особистості».

Варто зазначити, що здебільшого ціннісні орієнтації аналізують залежно від сфер життєдіяльності особистості [15], оскільки соціально-психологічні особливості професійної діяльності вчителя зумовлюють потребу формування його суб'єктивного благополуччя, яке існує у його свідомості і виступає суб'єктивною реальністю, сукупністю емоцій та почуттів, характеристикою цілісності [17].

Як зазначають В. Ольшанський та А. Титаренко, ціннісні орієнтації складають прагнення, цілі, життєві ідеали, бажання тощо. На думку А. Здравомислова та В. Ядова, ціннісні орієнтації формують матеріальні та духовні цінності культури суспільства. Крім того, ціннісні орієнтації також досліджували І. Попова (ціннісні уявлення), В. Водзинська (ставлення до оточуючого середовища) та ін. [4; 7; 12; 14; 19].

Натомість актуальним уявляється вплив ціннісних орієнтацій на формування суб'єктивного благополуччя особистості викладача іноземних мов ЗВО. Крім того, вагомий внесок у вивчення проблеми суб'єктивного благополуччя особистості зробили зарубіжні (N. Bradburn, J. Myers, E. Diener, R. Ryan, E. Deci) та вітчизняні науковці (О. Бондарчук, А. Москальова, Т. Шевеленкова та ін.) Зокрема, науковці (Р. Шаміонов, І. Джидарьян, Р. Еммонс, Н. Бахарева та ін.) стверджують, що суб'єктивне благополуччя формують два провідних компоненти: домінування позитивних емоцій над негативними і позитивне оцінювання власної життєдіяльності, а ціннісні

орієнтації особистості вчителя – емоційний, когнітивний, поведінковий (Л. Антілогова), інтелектуальний, поведінковий, мотиваційний, оцінно-емоційний (А. Іващенко і Н. Фролова) [1; 8, с. 75].

Варто звернути увагу на аналіз змісту ціннісних орієнтацій М. Казакіної, як компонентів професійної діяльності викладача іноземних мов ЗВО, які визначають різні форми його активності: мотиви і вчинки, життєві цілі, самооцінку, моральні ідеали, реальну поведінку, ті чи інші способи участі в різних видах діяльності, основні життєві відносини тощо [9, с. 25-26].

Ціннісні орієнтації виступають одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості викладача іноземних мов ЗВО, зумовлюючи формування суб'єктивного благополуччя особистості. Такий вплив спричинений системою цінностей конкретної особистості та визначають зміст, спрямованість та психологічну вагомість орієнтацій у професійній діяльності викладача іноземних мов. Не менш суттєвим моментом, що зумовлює психологічну значущість системи цінностей у формуванні благополуччя особистості викладача іноземних мов, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві в цілому та у кожній окремої особистості [18].

Важливу роль у формуванні суб'єктивного благополуччя особистості викладача іноземних мов відіграє також життєвий досвід, набутий викладачем упродовж професійного становлення, що являє собою серцевину свідомості, з огляду на яку викладач приймає рішення щодо важливих педагогічних проблем. У ціннісних орієнтаціях виявляється стійке, соціально-зумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ, які також формують суб'єктивне благополуччя особистості викладача іноземних мов.

Дослідниками зроблено спроби класифікувати ціннісні орієнтації. Так, в основу класифікації ціннісних орієнтацій М. Яницький поклав класифікацію людських потреб (біологічні, афіліативні, духовні потреби людини). Автор

запропонував виокремити вітальні, афіліативні і духовні ціннісні орієнтації [20, с. 16].

Актуальною в контексті досліджуваної проблеми є класифікація F. Kluckhohn та F. Strodtbeck. Науковці, аналізуючи культурні ціннісні орієнтації, виокремили наступні кластери: 1) орієнтації, зумовлені уявленнями щодо людської природи (добро або зло); 2) орієнтації, зумовлені уявленнями щодо характеру відносин людини і природи; 3) орієнтації, зумовлені взаєминами між людьми (індивідуальні, групові, родові); 4) орієнтації, зумовлені уявленнями щодо особистості («робити», «бути», «зростати»); 5) часові орієнтації (щодо минулого, теперішнього або майбутнього) [22].

Цікаву класифікацію культурних ціннісних орієнтацій, що також впливає на формування суб'єктивного благополуччя особистості викладача, розробив G. Hofstede. Науковець визначив п'ять кластерів культурних ціннісних орієнтацій: 1) орієнтації відповідно до взаємин між людьми; 2) орієнтації, зумовлені ставленням до життя, часу та близьких людей; 3) фемінна чи маскулінна орієнтація; 4) орієнтації, зумовлені ставленням до ситуацій невизначеності; 5) орієнтації, зумовлені ставленням до органів влади [21].

Окрім того, на формування суб'єктивного благополуччя особистості викладача впливають також й інші види ціннісних орієнтацій, що передбачають творчу, матеріалістичну, гедоністичну, егоцентричну, антисоціальну орієнтацію на працю, здоровий спосіб життя тощо. Проблематика класифікації видів ціннісних орієнтацій усе ще потребує детального вивчення і може бути предметом подальших досліджень у царині ціннісно-сміислової сфери особистості.

В емпіричному дослідженні ціннісних орієнтацій викладачів іноземної мови закладів вищої освіти взяли участь 208 викладачів іноземної мови з різних регіонів України, з них 60,6% досліджуваних жінки і 39,4% – чоловіки.

У дослідженні використано методику М. Рокича [10], що дозволило дослідити ціннісні орієнтації викладачів іноземної мови закладів вищої освіти. За результатами дослідження виявлено, що найбільш значущими

термінальними цінностями для викладачів іноземної мови закладів вищої освіти, є: здоров'я (16,27), щасливе сімейне життя (14,71), любов (13,63), впевненість у собі (13,10), активне діяльне життя (11,50), цікава робота (10,25). Водночас, викликає стурбованість той факт, що найменш значущими виявилися: краса природи і мистецтва (4,48), щастя інших та творчість (5,83), свобода (6,13), розваги (6,47), суспільне покликання (6,79).

Щодо інструментальних цінностей, то найбільш значущими виявилися: освіченість (12,47), відповідальність (12,35), чесність (11,85), раціоналізм (11,23), терпимість (10,85), вихованість (10,74), а до найменш значущих віднесено: непримиренність до недоліків у собі та інших (3,35), високі запити (5,51), чуйність (7,25), сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів (8,13), широта поглядів (9,11), старанність (9,27).

Інструментальні цінності виступають засобами досягнення термінальних цінностей, що підкреслює їх особливий характер та значення у процесі становлення поля цінностей, оскільки вони забезпечують активність викладача іноземної мови закладів вищої освіти. Визначення невисокого рівня прояву «сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів», «широта поглядів», «старанність», «чуйність», «непримиренність до недоліків у собі та інших» свідчить про певну невідповідність інструментальних ціннісних орієнтацій викладача іноземної мови і завданням професійної складової викладача іноземної мови ЗВО.

Отримані дані свідчать про те, що структура термінальних і інструментальних цінностей викладачів іноземної мови ЗВО є доволі неоднорідною. Найбільш гармонійно представлені цінності «здоров'я», «щасливе сімейне життя», «любов». Найменше – «краса природи і мистецтва», «щастя інших», «творчість», а також «свобода», що суперечить ціннісним орієнтаціям креативного викладача іноземних мов.

Отже, ціннісні орієнтації з огляду на їх єдність, взаємозв'язок компонентів (елементів) як цілісного утворення, є, на нашу думку, вкрай

важливим чинником формування суб'єктивного благополуччя особистості викладача іноземних мов ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антилогова, Л. (2003). О взаимосвязи ценностных ориентаций и нравственной активности личности. *Сибирская психология сегодня*: сб. науч. трудов. Кемерово: Кузбассвуиздат. Вып. 2. URL: <http://hpsy.ru/public/x2629.htm>.
2. Бахарева, Н. (2004). Субъективное благополучие как системообразующий фактор толерантности. Автореф. дис. канд. психол. наук по спец. 19.00.01. Хабаровск. URL: <http://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-01/dissertaciya-subektivnoe-blagopoluchie-kak-sistemoobrazuyuschiy-faktor-tolerantnosti>
3. Бондарчук, О. (2015). Психологічні засади розвитку ціннісно-сміслової сфери керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти*: зб. наук. пр. редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.], голов. ред. В. В. Олійник. Ун-т менедж. освіти НАПН України, 2005. Київ: АТОПОЛ ГРУП. Вип. 15(28) 276 с. С. 178-188.
4. Водзинская, В. (1968). Понятие установки, отношения и ценностной ориентации в социологическом исследовании. *Философские науки*. № 2. С. 46–56.
5. Джидарьян, И. (1995). Проблемы общей удовлетворённости жизнью: теоретическое и эмпирическое исследование. *Сознание личности в кризисном обществе*. Москва: Интут психологии РАН. С.76-94.
6. Эммонс, Р. (2004). Психология высших устремлений: мотивация и духовность личности. *Под ред. Д. А. Леонтьева*. Москва: Смысл. 416 с.
7. Здравомыслов, А. (1986). Потребности, интересы, ценности. М. : Политиздат. 222 с.

8. Иващенко, А., Фролова Н. (1996). Нравственные ценности и особенности их освоения школьной молодежью в современных. Москва. 158 с., с. 75
9. Казакина, М. (1989). Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе. Л.: Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена. 86 с., С. 25–26.
10. Леонтьев, Д. А. (1992). Методика изучения ценностных ориентаций . М. : Смысл.
11. Москальова, А. С. Методи психодіагностики в навчально-виховному процесі: навч. посіб. 360с.
12. Ольшанский, В. (2001). Личность и социальные ценности. *Социально-гуманитарные знания*. №3. 51 с.
13. Пірен, М. (2016). Європейські цінності – детермінанта змін в сучасній Україні: навч. посібник-практикум. Чернівці : Друк Арт. 256 с.
14. Титаренко, А. (1974). Структуры нравственного сознания: опыт этико-философского исследования. Москва: Мысль. С. 25–28.
15. Шайгородський, Ю. (2010). Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. № 1 (39). С.94–106.
16. Шамянов, Р. (2004). Психология субъективного благополучия. Саратов: Сарат. гос. ун-т.,. 174 с. ISBN 5-292-03115-1
17. Шевеленкова, Т. (2005). Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) *Психологическая диагностика: Ежеквартальный научно-методический и практический журнал*. №3. С. 95-129.
18. Щопова, Д. (2010). Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства *Вісник Запорізького національного університету*. №2. С. 181 – 184
19. Ядов, В. (1975). О диспозиционной регуляции социального поведения личности. *Методологические проблемы социальной психологи*. С. 89–105.

20. Groningen, R. (2008). Mean or green? Value orientations, morality and prosocial behavior. Berlin.
21. Kluckhohn, F. Strodtbeck, L. (1961). Variations in value orientations. Evanston, IL: Row, Peterson, P. 5–48.
22. Van Lange, P. Bekkers, R., Schuyt, T. (2007). From games to giving: social value orientation predicts donations to noble causes. *Basic and applied social psychology*. № 29 (4). P. 375–384.

МАНІПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ

Барановська Людмила Володимирівна

к.п.н., викладач

Верейко Юрій Олексійович

курсант

Житомирський військовий
інститут імені С.П. Корольова
м. Житомир, Україна

Анотація: стаття має на меті ознайомити читачів з терміном «маніпуляція» та пояснити, чому маніпуляція має як позитивні, так і негативні наслідки для об'єкта маніпуляції залежно від ситуації.

Ключові слова: маніпуляція, свідомість, вплив, релігія, пропаганда.

На сьогоднішній день слово «маніпуляція» дуже часто звучить в теленовинах, газетах, журналах або від інших людей. Насамперед складається враження, що слово «маніпуляція» використовується не в самому кращому розумінні. Обман, шахрайство, злочин – приблизно в цих рамках воно загалом згадується в нашому світі. Хоча насправді маніпуляція використовується в багатьох сферах життя людини. Але це робиться непомітно й іноді настільки обережно, що не завжди можна зрозуміти, маніпулюють тобою чи ні.

Зростання кількості наукових досліджень і публікацій, які стосуються цієї теми [1–8], викликане, перш за все, прикладним її значенням. Часто дослідження в цій галузі і застосування її методів пов'язане з фінансовими та політичними інтересами. Так, сучасне інтернет-джерело енциклопедія Вікіпедія дає таке визначення. Маніпуляція — різновид соціального впливу, який використовується для прихованого впровадження в психіку жертви цілей, бажань, намірів, відносин або установок маніпулятора, які не збігаються з

актуально існуючими потребами жертви. Це приховане управління людьми та їх поведінкою. Головними ознаками маніпуляції є те, що це не фізичне насильство, а різновид психологічного, духовного впливу. Також об'єкт не помічає самого факту маніпулятивного впливу на нього.

З метою досягнення власної мети набагато простіше здійснювати психологічний вплив не на окрему людину, а на цілу їх групу. Людина в натовпі втрачає такі якості особистості, як відповідальність за власні дії та думки. У подібних групах є свої лідери, що, немов ватажки, ведуть стадо в потрібному для них напрямку. Отже, можна застосувати термін «маніпулювання масовою свідомістю» — програмування думок і прагнень людей, їхніх настроїв і психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка необхідна групі небагатьох власників засобів маніпуляції, що здійснюють такий вплив, переслідуючи свої особисті корисливі цілі.

Яскравий приклад маніпуляції натовпом продемонстровано в подіях 2014 року в Україні. На перший погляд мирна демонстрація справжніх думок українців переросла у криваву трагедію. Цього могло б і не статись, якби не провокації як з боку правоохоронних органів, так і з боку протестувальників, які під впливом ефекту натовпа не розуміли до кінця, до чого можуть призвести їх дії. Можна навести приклад СРСР, коли пропагандистська кампанія зробила за два роки так, щоб радянський народ прийняв думку про приватизацію промислових підприємств за власну. І на сьогоднішній деньце має наслідок не тільки економічної кризи, але й культурної.

Можна сказати, що в справі маніпуляції фахівці США досягли досконалості. Відомий американський учений Ноам Хомський у книзі «Необхідні ілюзії: контроль над свідомістю у демократичних суспільствах» пише: «протягом 80-х років урядам Рейгана та Буша у США вдавалося провадити цілком праву соціальну та мілітаристську політику навіть за обставин, коли в суспільній думці простежувався сильний зсув у бік соціал-демократичних принципів. При опитуванні переважна більшість підтримала введення державних гарантій повної зайнятості, державне медичне

обслуговування та будівництво дитячих садків, а спів-відношення прихильників і супротивників військових витрат складало 3:1. Майже половина населення США була впевнена, що фраза «від кожного за здібностями, кожному за потребами» – стаття Конституції США, а не гасло з «Комуністичного маніфесту» Маркса» [8]. Це є прикладом негативного маніпулювання не просто однією людиною, а цілим народом заради досягнення власних інтересів. Для запобігання повторення подібної ситуації потрібно володіти якостями, що притаманні населенню з критичним мисленням та вмінням аналізувати, а саме: розуміння тих методів, якими впливають на нашу свідомість, й аналіз особистого сприйняття схожих дій.

Розглянемо ще один приклад маніпуляції – релігію. Так, С. М. Гувер і Дж. К. Парк вважають, що формування власного «Я» й ідентичності, зважаючи на інші соціальні проекти, виглядає як сучасний релігійний проект [2, с. 251]. Тема дуже багатостороння, але наведемо факти. Взагалі сама віра не є поганою, а навпаки – допомагає людям відчувати себе впевненіше й позбавити страху. Віра з'являється в момент страху, страху перед невідомим. Наприклад, коли первісні люди дізнались про існування блискавки, вогню, вітру, землетрусу та інших природних явищ та катастроф. Не знайшовши відповіді, вони поклали все на плечі вищих сил, яких самі й придумали. Минали століття, і це переросло у релігію. З'явилися боги землеробства, стихій, праці, війни та інші, тобто в кожній сфері діяльності людини була власна вища сила, що наглядала за ними з небес. З плином часу люди стали використовувати це на власну користь – маніпулювати. Через це відбувалися війни, геноцид, страждання. Релігією були прикриті багато злочинів, за які раніше не було іншої кари, окрім страти. Інший приклад. Зустрічаються люди, які щиро висловлюють свої емоції та наміри. Нажаль, ними маніпулювати простіше за все, тому що в основному це люди похилого віку й переконати їх у своїй правоті для підготовлених спеціалістів не викликає труднощів. Як правило, це використовується у політиці або певних акціях.

Однак, як було сказано вище, термін маніпуляції застосовується не тільки з негативної точки зору. Прикладом може бути любов. Любов – це та сама маніпуляція, метою якої є піклування про об'єкта маніпуляції, й самому об'єкт від цього приємно. Любов батьків до дитини з малого віку, які піклувалися в процесі її зростання. Моменти, коли заборонялось робити ті або інші дії, що могли призвести до негативних наслідків. Моменти піклування про ваше здоров'я, коли була застуда, коли за вікном була негода й в такій ситуації заставляли тепліше одягатись, а ви не хотіли цього зробити. Через деякий час, коли настає період отримання освіти, в житті з'являється учитель і викладач, що піклується про вас під час навчання.

Ще одним прикладом маніпуляції в позитивному вигляді є ситуації, коли лікар намагається обмежити негативні звички свого пацієнта. Переконає останнього вести здоровий спосіб життя й слідкувати за собою. Також в медицині існує термін «ефект плацебо». Плацебо – це речовина, що за своїми властивостями не є ліками і не виліковує захворювання. Покращення здоров'я пацієнта відбувається завдяки тому, що він вірить в ефективність даного препарату, хоча насправді він нейтральний. Прикладами такого ефекту можуть бути не тільки препарати, а й певні фізично-розвиваючі вправи, прямий ефект яких не спостерігається одразу. Рівень впливу ефекту плацебо залежить не тільки від того, наприклад, наскільки дорогокоштує препарат, а й від рівня довіри пацієнта лікарю або клініці. Можна зробити висновок, що маніпулювання свідомістю використовується в нашій повсякденній діяльності як в позитивному, так і в негативному прояві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мазоренко М. О. Маніпулювання масовою свідомістю в сучасному світі як чинник виникнення культу / М. О. Мазоренко // Вісник Нац. ун-ту оборони України. – 2014. – № 1 (38). – С. 247-252.

2. Соціокультурні механізми формування ментального імунітету проти зовнішніх маніпуляцій свідомістю населення України : монографія / В. Горовий

та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НВЦ Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2015. – 226 с.

3. Лісовський П. М. Феномен маніпуляції свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / П. М. Лісовський ; АПН України, Ін-т вищ. освіти. – К., 2009. – 17 с.

4. Лісовський П. М. Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз) / П. М. Лісовський. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 200 с.

5. Юричко А. В. Інформаційні маніпуляції у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / А. В. Юричко ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 19 с.

6. Барановська Л. В. Етика військово-професійної діяльності офіцера : курс лекцій / Л. В. Барановська. – Житомир : ЖВІНАУ, 2011. – 151 с.

7. Барановська Л. В. Особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх офіцерів військового управління тактичного рівня : методичні рекомендації щодо впровадження в навчальний процес особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх офіцерів військового управління тактичного рівня /Л. В. Барановська. –Житомир: ЖВІ НАУ, 2013. – 72с.

8. Карпухин О. Формирование масс: Природа общественных связей и технологий «паблик рилейшнз»: Опыт историко-социологических исследований / О. Карпухин, Э. Макаревич. – Калининград: ФГУИПП Янтар. Сказ, 2001. – 547с.

УДК : 372. 881. 111.1.

**PRACTICE OF USING ZOOM IN THE PROCESS OF REMOTE
TEACHING ENGLISH**

Бейсенбаева Бакыт Айтжановна

м.п.н., старший преподаватель

Айтбаев Адил Берікулы

магистрант

Карагандинский университет

им. Е.А. Букетова

г. Караганда, Казахстан

Abstract: The article deals with the current practical issues of using the Zoom and Webinar online platforms, through which both video conferencing and webinars can be implemented. The author focuses on the fact that the use of online platforms allows, on the one hand, to systematize the Kazakhstan experience of distance learning, and on the other one, to integrate the experience and capabilities of foreign and leading Kazakhstan universities in the education system of the republic. The article identifies the advantages of using these platforms in order to organize video conferences, webinars in the process of teaching a foreign language. Aspects of teaching a foreign language to students using remote technologies are considered. The advantages of distance learning are studied, the learning technology is described, and the impact on the learning process is described.

Keywords: online platform, distance learning, webinar, video conferencing, teaching foreign languages, zoom chat.

The use of online platforms for distance learning is due to the global interest of Universities and the current situation with the pandemic, which makes it necessary to improve the quality of the educational process, expand the opportunities of the educational environment and increase the effectiveness of student learning. The use

of online platforms allows, on the one hand, to systematize the Kazakhstan experience of distance learning, and on the other, to integrate the experience and capabilities of foreign and leading Kazakhstan Universities into the education system in our republic.

From Kazakhstan's Universities, we can cite the example of Buketov Karaganda University, where distance learning is actively used: a personal account with course materials, webinars with the possibility of repeated viewing, and online certification. Distance learning with using online technologies is used in other Universities.

The main goal of teaching a foreign language is the development of communicative competence, which, in turn, implies the formation and development of students' communication skills in understanding spoken speech by ear, speaking, reading and writing in a foreign language.

Thus, for the development of the above-mentioned skills, the most productive from the point of view of learning English are the following features of online platforms: a large audience for general classes, the ability to divide into groups, pairs; ability to comment, ask questions; multichannel, focused on all types of speech activity (writing, speaking, listening, reading); use of interactive teaching methods in addition to traditional methods; possibility to use electronic educational materials, interactive whiteboard;

the function of monitoring students progress and the ability to evaluate directly in the classroom [1,p.55].

Accordingly, for the development of communicative competence in the framework of distance learning of a foreign language, our university actively uses the Zoom platform, through which it is possible to conduct both video conferences and webinars.

Let's look at the advantages of using video conferences on the Zoom platform in the process of learning a foreign language.

1. Create a video conference and conduct classes online with the ability to exchange messages in a chat, as well as save and view them later for those students

who were not present at the class. 2. Breakout function, rooms or session rooms, for pair or group work. The essence of this function is that couples or groups are in a separate session hall and do not hear others. For the teacher, this function makes it possible to distribute students in halls, visit a particular hall, close the hall and return students to the common room . 3. Sending links to training materials, tests, and tests by variants to the chat (the restriction function allows you to send a link to both a group and a certain person).

4. The screen demonstration function allows you to display presentations, videos, and other material from the teacher's screen to the students ' screens. 5. The comment function allows you to select fragments of text/diagram/drawing in order to draw students ' attention to a particular exercise, for example, "Connect the picture and the term for it". 6. Transferring mouse control to the student allows you to see how the student understood the topic/vocabulary/task in the "here and now" mode, and correct errors in a timely manner. 7. Interactive whiteboard allows you to display all the necessary information on the topic.

In turn, the use of the webinar format in foreign language classes is due to the need to develop and improve students ' communicative competence in real time and the desire to create a genuine online foreign language environment for communication through:

- exchange of written, audio and video content;
- invitations to guests (experts, foreign specialists, etc.);
- opportunities to get and analyze statistics on students ' involvement in the process of learning a foreign language;
- save the recording of the webinar;
- conducting surveys, interviews and their online broadcast [2, p.125].

In practice, it is possible to organize several types of webinars in the process of learning a foreign language. A simple webinar is suitable for lectures: the teacher introduces the audience to the topic and relevant information in a foreign language, using only the typeface and presentation slides. Students can ask questions about the topic in the chat at the end of the lecture. A webinar in the

format of a panel discussion requires one moderator (it can be a teacher/student/guest) and several experts (invited guests). During the webinar, the moderator monitors the progress of its implementation by organizing discussions and questions for experts and a group of students. This webinar allows you to get acquainted with the topic and several points of view on a particular issue [6]. Webinar involving a remote guest, for example, during a virtual tour of a Museum or exhibition. For example, the compatibility of the Zoom online platform with mobile devices allows a Museum employee to easily conduct excursions directly from their phone. Students, in turn, have the opportunity to visit any cultural event without leaving their homes and ask questions, discuss the topic, etc. Similarly, it is possible to conduct lectures from professionals from anywhere in the world as a Supplement to the curriculum. In other words, a teacher who leads a group can contact a teacher from another University /school / College in the country of the language being studied and invite them to act as an analyst or teacher, or to conduct a guest lecture. The webinar format gives you the opportunity to provide students with authentic language practice and a direct acquaintance with language and culture, contact with native speakers, allows to increase the motivation of students to study a foreign language, the quality of knowledge and level of communication skills allows the organization of webinars with representatives from various companies, pre-agreeing on topics of discussion, for example, about training, about careers in a specific field of activity, the types of internships at the enterprise [3, p.48].

Thus, the use of online platforms for distance learning of a foreign language at a University allows you to solve the following tasks:

- formation of an individual training plan and schedule;
- training opportunities for students with disabilities;
- organization of team work on projects and ideas;
- use of communicative teaching methods (chat, conferences, debates, round tables);

- expansion of the geography format (the possibility of video communication with foreign students of the same age, representatives of various business areas and organizations, participation in press conferences of politicians, Economics, art, etc.);

- constant updating of information, timeliness of its receipt from various sources, easier perception of information, its visualization;

- use of practice-oriented teaching methods (discussions, projects, training in collaboration, research activities);

- a unified educational process that combines full-time, part-time and distance learning opportunities.

Features of distance learning in a foreign language are: diverse multi-stylistic educational, methodological and practical materials; doubled feedback mechanism; Internet as a source of information; knowledge of technical skills. The task of distance learning a foreign language at a higher education institution is to facilitate the assimilation of linguistic material through e-learning materials, video materials, consultations, discussions on forums and chats.

Forms of distance learning classes in a foreign language are:

1. Synchronous chat classes with simultaneous access to the chat room to communicate with lecturers.

2. Web classes, lessons, conferences, seminars, business games, laboratory work, and workshops are conducted using specialized thematic forums and website entries, which is due to the work program and asynchronous nature of student interaction and lecturer.

3. Training teleconferences are conducted on the basis of a mailing list and email.

Didactic properties of language materials for students: interaction efficient transfer of visual, audio, textual, graphical, multimedia information; storing the information for editing, processing, printing; operational feedback and access to web sites, remote databases, conferences; organization of video-conferencing in

real-time for request information; online Skype dialogue with the lecturer. [4, p. 26]

Learning using remote technologies is a holistic process that includes searching for information in networks, exchanging messages with the lecturer, other students, accessing the methodological database, and periodic information publications. As a rule, this training consists of "an instructional block, an information block for filling the resource, a control block for testing and evaluation, and a communicative block for interactive teaching". The principles of distance learning at the University are: interaction of the lecturer and the student (the communicative principle), various types and forms of visibility (the principle of visibility), the software of the telecommunications network, the development of educational materials of different levels of complexity (the principle of accessibility).

Requirements for distance learning are: high motivation; setting a learning goal; creating prerequisites for the perception of the material; strategy for submitting and framing frames on the screen; ensuring communication "student-lecturer-students"; assessment of tasks. The distance learning control system is based on operational feedback connections in the structure of the training material, access to the lecturer, automatic control through the testing system and deferred control.[5, 78]

For example, distance learning of a foreign language for students at Karaganda University includes 1 hour of interactive interaction between the lecturer and the student based on the means and methods of gradual complication of work and 100 hours (or more) for independent learning.

At the present stage of development of society, the training process should provide each future specialist with not only fundamental theoretical knowledge, but also a wide range of practical professional skills, as well as professionally significant personal qualities. One of the important advantages of using distance learning at Karaganda University for learning foreign languages is that students have the opportunity to use various multimedia tools and applications, such as

reference materials in the form of images, sounds, and animation. Thus, students simultaneously study and practice four types of speech activity—speaking, listening, writing, and reading. Here are examples of how we use platform Zoom.us in our classes:

I am sharing with you five ways you can incorporate Zoom to help you with your synchronous remote teaching and to engage and interest learners with lessons.

Background Image. One way you can engage your learners is adding a suitable background image to your webcam. The good thing about Zoom is that you can create a virtual background image without the need of a green screen. The best way to engage students online is downloading a background suitable for the topic of your lesson. For example, if you are teaching about transport, you can download an appropriate background and upload it for Zoom. Students will know what your topic is or you could get students to learn or guests about the topic. There are more creative possibilities with the virtual background within Zoom.

Share Documents. Using Google Documents or Word would be a good opportunity for students to review written contribution. You could share documents or student essays via Google Drive or Word via the share tool within Zoom. If you give students the opportunity to annotate during the lesson, they will be able to highlight particular corrections or comment on suggestions to help each other. Also, rather than just sharing the screen with students, you could share Google Documents with learners but make sure you allow them the opportunity to edit documents. Within Google Documents, you could comment on particular areas so that students are aware of possible changes.

Use The Whiteboard. Using the whiteboard creatively can aid your remote teaching. One of the best things about Zoom is the fact that you have a remote whiteboard which students can see as well. You can use this whiteboard just like any physical whiteboard. The only thing missing from this is the capacity to import images within the whiteboard. If you were able to do this, then it would be great. There is so much potential but hopefully with future updates, there will be

improvements. One game you could play remotely with the students is that they choose a word (which you have written on the whiteboard, along with others) and have to describe the word without telling other students the word they are describing. The other students have to guess what the word is that the student is describing. Once a student guesses correctly, that student then chooses another word to describe and the game continues.

Get Students To Use Chat. Zoom has a lot of functionality during lessons

What is Zoom Chat? Zoom started life as a cloud-based video conferencing platform designed for quick and immersive collaboration. Zoom Chat takes the values and technology skills of Zoom and brings it into the enterprise messaging space. As email becomes less relied upon, in favor of real-time messaging solutions, Zoom Chat offers users a way to collaborate when voice or video is not needed or not appropriate.

One thing that I learned after teaching remotely with my normal face-to-face class is that they can usually hide behind their devices and become less vocal. I would recommend teachers to get students to engage with the lesson and communicate by asking questions and responding where appropriate or suitable via the Chat function within Zoom. One of the initial obstacles that I faced was that students would turn off during the lesson by switching off their webcam or removing themselves from activities. This isn't anything new but by getting students to agree to rules by responding to questions from students or the teacher as soon as possible would alleviate the possibility of students becoming detached from the lesson.

Use Kahoot With Zoom. You could use Kahoot with Zoom to review language but also connect Zoom with your iPad or iPhone via MacBook

One of the good things about Kahoot is the opportunity to share websites that you have loaded up. Kahoot is a great tool to review language or topics that you have covered during the lesson with your learners. Combining Kahoot remotely with Zoom is a wonderful chance for students to compete with each other online. It adds an element of fun and competitiveness which is sometimes lacking

with remote teaching. Considering the above, it can be noted that teachers and students of Karaganda University successfully use distance learning when studying a foreign language. Distance learning in universities is gaining popularity among students who are satisfied with their experience of learning remotely. The globalization of society contributes to the emergence of new approaches in education. IT technologies, with the potential for interactivity and distance learning, are part of the new methods in teaching foreign languages. Distance learning based on new IT technologies is an alternative to traditional training for students. It can be characterized by the presence of motivation for an active cognitive learning process, effective feedback and interactivity, which contributes to the creation of comfortable conditions for the educational independence of students.

As for learning English, on the one hand, distance learning using technology contributes to the achievement of both personal and interdisciplinary results, which leads to the formation of the necessary competencies. On the other hand, the introduction of information technologies in the teaching of foreign languages sets teachers the task of studying modern teaching tools, analyzing new technical means necessary for teaching a foreign language.

REFERENCES

1. Andreev A. A. Introduction to distance learning: educational and methodological guide. M., 2010. 85 p.
2. Romanova, N. L. Online courses as an innovative form of distance learning / N. L. Romanova // Pedagogy of higher education. - 2018. - No. 2. - P. 5-8.
3. Polab E. S., Moiseeva M. V., Petrov A. E. Pedagogical technologies of distance learning. Moscow: Academy, 2016. 65 p.
4. Atropschenko, I. G. Mobile applications and their use in the educational process / I. G. Atropschenko, A. S. Kovalenko, T. V. Lebedeva // Bulletin of Tver state University. Ser.: Pedagogy and psychology. - 2019. - No. 2. - Pp. 160-166
5. Khutorskoy a. b. Distance learning and its technologies // Computerra. 2014. Issue 36, Pp. 26-30.

УДК66.06

ДОСЛІДЖЕННЯ І УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДДІЛЕННЯ МЕХАНІЧНОЇ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД

Белянська Олександра Ростиславівна

к.т.н., доцент

Кузьменко Ірина Сергіївна

магістрант

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Анотація: У роботі були розглянуті останні досягнення в галузі очистки промислових вод від зважених часток. Визначили, що дослідження ефективності фільтрування стічних вод через шари фільтру піску, пластику і піску є актуальним. Досліджено ефективність очищення стічних вод від зважених речовин при застосуванні комбінованого фільтру, що містить шари піску і подрібнених шматків пластику.

Ключові слова: стічна вода, зважені речовини, фільтрування, очисні споруди, пластик.

На сьогоднішній день вода являється глобальною проблемою людства. Причиною є вкрай незадовільна якість продукції, що поставляється населенню. Незадовільний стан обладнання централізованої водоочистки і використання застарілих технологій очистки стічних вод. Зміна із часом якісних показників води природних джерел, підвищення вимог до якості очищеної води вимагає інтенсифікації роботи технологічних схем або підвищення продуктивності [1-2]. У значній мірі в цих випадках навантаження лягає на фільтри. Тому предметом дослідження стали конструкції фільтрів з різними технологічними показниками, обладнаннями та матеріалами. Дослідження проводили на

комбінованому фільтрі, що містить шари піску і подрібнених шматків пластику [3-4].

Метою роботи було дослідити зміну залишкової концентрації в очищеній воді від зміни початкової концентрації при використанні комбінованого фільтру; визначити оптимальне співвідношення фільтруючого матеріалу загрузки яке допоможе якісно очищувати стічні води від зважених речовин.

Методи дослідження: для визначення речовинного складу і властивостей води використовувався гравіметричний, потенціометричний метод.

Поняття "стічні води" включає різні походження, склад і фізико-хімічні властивості води, які використовуються людиною для домогосподарств і технологічних потреб. В цьому випадку вода забруднена, і її фізико-хімічні властивості змінюються. Стічні води різноманітні за складом і, отже, за своїми властивостями. Розрізняють три основні категорії стічних вод залежно від їхнього походження: господарсько-побутові; виробничі; атмосферні [1-3].

Скидання виробничих стічних вод в міську каналізацію регламентується правилами прийому виробничих стічних вод у системи каналізації населених пунктів. Надходження виробничих стічних вод в міську каналізацію може бути рівномірним або нерівномірним, безперервна або залпового, цілорічним або сезонним [3-4]. Механічне очищення здійснюють методами, що ґрунтуються на використанні гравітаційних і відцентрових сил, а також проціджуванням і фільтруванням [1,4]. В наш час фільтри успішно експлуатуються на багатьох очисних спорудах. З середини 70-х років експлуатуються гравійно-піщані фільтри. Процес фільтрування біологічно очищеної води дозволяє стабільно знижувати концентрацію зважених речовин. Підраховано, що використання фільтрування у технологічній схемі очищення стічних вод може збільшити загальну вартість очисних споруд об'єкта до 30%. Отже, додаткове видалення тільки зважених речовин на фільтрах являється затратним [1,3]. Альтернативним рішенням застосуванню зернистість фільтрів може стати використання сучасного фільтрувального устаткування: дискових фільтрів, обладнаних дисками із закріпленими на них фільтруючими полотнами різної

крупності, з інтегрованою в їх конструкцію системою промивки, або дискових фільтрів, що промиваються, автоматичних, вакуумних і ін. Також цікавим є рішення використання у якості фільтруючої складової – прошарку із вторинної сировини, подрібненої ПЕТ пляшки [4], що можливо у подальшому переробляти у технології покриття доріг.

Дослідження проводили на лабораторній установці. Установа складалася з чотирьох фільтрувальних колонок, що працюють паралельно на одному джерелі стічних вод. Габарити кожної колонки: висота 40 см, висота шару завантажувального матеріалу – 30 см. В якості завантажувального матеріалу використано пісок річковий, подрібнена ПЕТ пляшка з діапазоном крупності шматочків від 0,5 см до 1,5 см. Колонки працювали в режимі постійної подачі вихідної води зверху в режимі зрошення поверхні фільтра. На очистку подавалася біологічно очищена стічна вода каналізації підприємства ОАО «Хімдівізійон» (так–далі – вихідна вода). Вихідна вода представляла собою стічну воду, попередньо очищену у відстійниках. Концентрація зважених речовин у вихідній стічній воді, яка подається на фільтри, в діапазоні від 20 до 150 мг /дм³ [3,4]. Відбирали по 4 проби по 500 мг стічної води підприємства ОАО «Хімдівізійон» і заливали у насипний піщано–пластиковий фільтр. По завершенню фільтрування (10–30 хв) отриману воду аналізували на вміст зважених речовин гравіметричним методом. рН метром визначали водневий показник у вихідній і очищеній стічній воді. Дослідження проводили при чотирьох різних температурних режимах: 10, 20 °С. Площа фільтру – 20 см², висота загального фільтруючого шару – 30 см. Почергово досліджували ефективність фільтрування через шари: 10 см піску, 10 см пластику і 10 см піску (колонка №1); 10 см пластику, 10 см піску і 10 см пластику (колонка №2); 20 см пластику, 10 см піску (колонка №3); 20 см піску, 10 см пластику (колонка №4).

Розмір шматків пластику коливався в межах від 0,5 см до 1,5 см. Пластикові шматочки були отриманні при подрібненні використаних ПЕТ

пляшок. По завершенні експериментів отримані дані були усереднені і представлені на рисунку 1, 2.

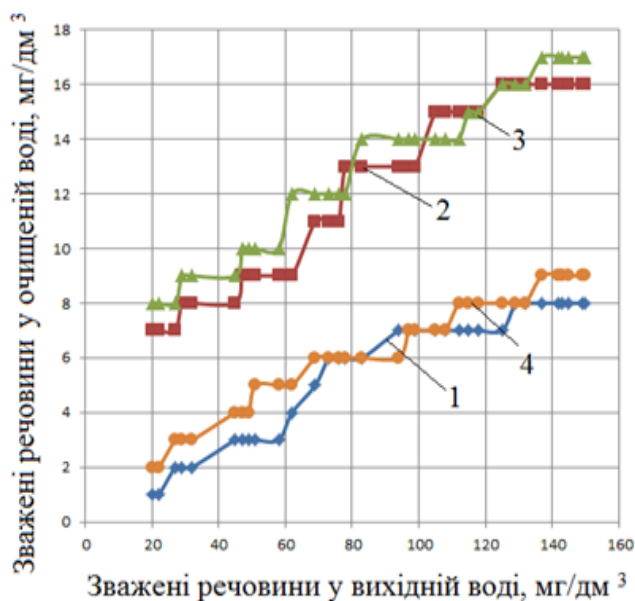

Рис. 1. Залежність концентрації зважених речовин у відфільтрованій воді на комбінованому фільтрі від початкової при температурі 20 °C

1 – 10 см піску, 10 см пластику і 10 см піску (колонка №1); 2 – 10 см пластику, 10 см піску і 10 см пластику (колонка №2); 3 – 20 см пластику, 10 см піску (колонка №3); 4 – 20 см піску, 10 см пластику (колонка №4)

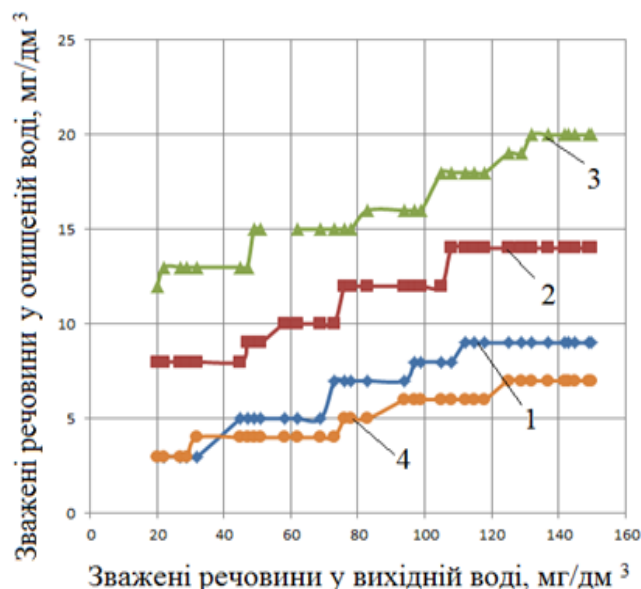

Рис. 2. Залежність концентрації зважених речовин у відфільтрованій воді на комбінованому фільтрі від початкової при температурі 10 °C

1 – 10 см піску, 10 см пластику і 10 см піску (колонка №1); 2 – 10 см пластику, 10 см піску і 10 см пластику (колонка №2); 3 – 20 см пластику, 10 см піску (колонка №3); 4 – 20 см піску, 10 см пластику (колонка №4)

Встановлено, що очищення стічних вод на колонці із завантаженням фільтру 10 см піску, 10 см пластику і 10 см піску (колонка №1) було найефективніше. При зростанні вихідної концентрації зважених речовин з 20 до 150 мг/дм³ у очищеній воді концентрація становила всього 1 – 8 мг/дм³.

При зниженні температурного режиму очищення до 10 °С залишкова концентрація на самому ефективному фільтрі (колонка №1) становила 3 – 9 мг/дм³. Ці дані необхідно враховувати при розрахунку і впровадженні промислового фільтру на хімічному підприємстві.

Саму низьку ефективність очищення стічної води спостерігали на колонці №3 – 20 см пластику, 10 см піску, що пояснюється малою поглинальною площею насипаного матеріалу – пластику.

Висновки. Отже, вперше встановлено залежність концентрації зважених речовин у відфільтрованій воді на комбінованому фільтрі від початкової при температурі 10 °С: при поєднанні 2:1 піску:пластику досягається ефективне вилучення зважених речовин до 1–8 мг/дм³. Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати проведених теоретичних та експериментальних досліджень дозволяють розробити ефективний комбінований фільтр широкого спектру застосування. Розроблено раціональний підхід до очистки води та екології планети використовуючи повторно ПЕТ пляшки (завантаженням фільтру 10 см піску, 10 см пластику і 10 см піску).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шатохіна Ю.В. Якість процесу очищення стічних вод як функція складу вхідного потоку / Ю.В. Шатохіна, Л. М. Клінцов, О. М. Шкінь // Технологічний аудит та резерви виробництва. – 2013. – Т. 1. – № 1 (9). – С. 36-34.
2. Буторіна М.В. Інженерна екологія та екологічний менеджмент / М.В. Буторіна, П.В. Воробйов, А.П. Дмитрієватаін. – Москва : Логос. – 2002. – 528с.
3. Ксенофонов Б.С. Флотаційна очистка стічних вод: Нові технології. – 2003. – 160 с.
4. Очеретнюк О. Р. (Белянська), Волошин М. Д., Іванченко А. В. Кінетичні закономірності зневоднення диспергованого активного мулу. / О. Р. Очеретнюк (Белянська), М. Д. Волошин, А. В.Іванченко // Вопросы химии и химической технологии. – 2012. – № 7. – 120 с.

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Бідюкова Анна Олександрівна

студентка Юридичного інституту

Київського національного економічного

університету імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Анотація: в статті проаналізовано поняття множинного громадянства в багатоетнічній країні, законодавче врегулювання громадянства в Україні, визначена проблематичність обраного кола питань, зокрема, були узагальнені позитивні і негативні аспекти біпатризму та поліпатризму в умовах глобалізації суспільства.

Ключові слова: біпатризм, глобалізація, громадянство, міграційна політика, множинність громадянства.

Вступ. Актуальність обраної теми обумовлена неоднорідною міграційною політикою та неоднозначним трактуванням норм щодо регулювання правового інституту: інституту громадянства. Громадянство є основним елементом правового статусу особи, тож має принципове значення для дієвого взаємозв'язку громадянина та держави. Відповідно до ст. 4 Конституції в нашій державі існує єдине громадянство, але подвійне громадянство є існуючим явищем сьогодення [5].

Внаслідок процесу глобалізації та ліквідації кордонів та заборон для пострадянських країн відкрилася можливість стати громадянином не тільки однієї держави. Питання подвійного громадянства є актуальним не тільки для нашої держави, а й для інших багатоетнічних держав та тих, що мають неоднозначні суміжні кордони з сусідніми країнами.

Проблематика стосується того, що на законодавчому рівні політика представників влади бере вектор на уникнення подвійного громадянства та зменшення проявів колізій в цій сфері, хоча де-факто багато можновладців мають більше, ніж одне підданство. Поняття «біпатризм» унікається законотворцями можливо через існуючу думку, що такі дії стосовно законодавчого закріплення будуть суперечити ст. 4 Основного закону України [5].

Треба зазначити, що принципу недопустимості набуття громадянином України громадянства іншої держави відсутній, бо наразі Україна наряду з Австрією, Данією, Білоруссю відноситься до тих держав, де не визнається множинне громадянство, але було досить багато законопроектів (№5433 від 21.11.2016 р.; №6139 від 20.03.2017 р.; №6175 від 13.03.2017; № 6175-1 від 15.03.2017 р.; №6131 від 24.02.2017 р.; №6131-1 від 09.03.2017 р.; № 6196 від 15.03.2017 р., де було запропоновано законодавче закріплення такого явища, як множинність громадянства, вищезазначеного принципу недопустимості, введення відповідальності за порушення обов'язку громадянина щодо повідомлення про набуття підданства іншої держави, але вони були відкликані [3].

Метою цього дослідження- виявити основні проблемні аспекти в законодавстві, що призводять до неоднозначної інтерпретації громадянства, та сформулювати основні ризики та шляхи вирішення цієї неоднозначності.

Методологічна база цієї роботи складається з таких методів, як формально-юридичний метод: застосовувався під час опрацювання понять; метод наукової об'єктивності застосовувався для встановлення вірогідності інформації; історико-правовий метод – для хронологічної послідовності законодавчого закріплення правового регулювання правового інституту громадянства; порівняльно-правовий – при порівнянні правових систем регулювання правового статусу особи; системно-структурний аналіз, застосований з метою класифікації країн, які по-різному регулюють предмет дослідження.

Багато науковців через зростання сепаратизму та ускладненої зовнішньої політики з сусідніми країнами дотримуються вектору захисту єдиного громадянства, до яких можна віднести таких дослідників, як: Великоречанін П.О., Дрьомов С.В., Мітенко О.В., Слюсарчук І.В., Сподинський О.О., Ткаля О.В. та ін.

Громадянство відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадянство України» (далі - Закон) є правовим зв'язком між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках та існує відповідно до принципу єдності [8].

Множинне громадянство означає одночасну належність особи до громадянства двох або більше держав згідно зі ст. 2 Європейської конвенції про громадянство (далі – Європейська конвенція), яка складає частину вітчизняного законодавства, бо була ратифікована Верховною Радою України ще в 2006 році [4]. Європейська конвенція надає право державам-учасницям самостійно дозволяти чи забороняти множинне громадянство. Внаслідок цього багато держав визнають множинність громадянства, але з певними обмеженнями та власне особливостями.

Наприклад, до держав, що визнали на законодавчому рівні біпатризм можна віднести такі країни, як: «Франція, Іспанія, Болгарія, Кіпр, Чехія, Данія, Фінляндія, Німеччина (за особливих умов), Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва (в індивідуальних випадках, передбачених законодавством), Люксембург, Мальта, Португалія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія (за особливих умов), Швеція та ін. у свою чергу, множинне громадянство не визнається Австрією (за винятками), Хорватією, Естонією, Ісландією (за винятками), Молдовою (за винятками), Монако, Нідерландами, Норвегією, Польщею (законодавство не регулює питання множинного громадянства, але й не забороняє його)» [2].

За конституційною нормою Верховна Рада України не має встановити біпатризм всупереч Конституції відповідно до якої в нас діє єдине

громадянство, яке виключає існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць.

Але особливістю українського врегулювання цього питання є те, що в нас існують як внутрішні, так і зовнішні загрози суверенітету, що виражається в сепаратизмі, воєнних конфліктах та складними відносинами з сусідніми державами, що значно ускладнює визнання такого поняття «біпатризм» [1; 9].

Слід зазначити, що громадянин України, який набув громадянства іншої держави, визнається лише громадянином України у правових відносинах з Україною; якщо ж іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [7].

Іншим колізійним аспектом є не врегулювання порядку притягнення до відповідальності за умисне приховування факту набуття подвійного громадянства через неможливість на практиці довести цей факт- деякі країни, в тому числі Ізраїль, Румунія, Угорщина не дають довідок про подвійне громадянство [6].

Справедливим є досвід Молдови, де чинне законодавство зобов'язує особу, яка балотується на пост народного депутата, у разі її обрання, надати документи, що могли б підтвердити відмову від другого громадянства, у разі його існування; в іншому випадку вона позбавляється депутатського мандата [6].

В Законі існує непряма заборона набувати подвійного громадянства, тож у разі добровільного набуття громадянином України громадянства іншої держави є підстава втрати українського. Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави звернувся із заявою/клопотанням про таке набуття [7]. Але процедура припинення громадянства не автоматична, механізм процедури доволі ускладнений, де кінцевим етапом є особисте прийняття Президентом України указу щодо втрати українського громадянства.

Чому ж множинність громадянства така проблематична?

На нашу думку, проблематика криється в низці реальних ризиків: створення передумов для витоку відомостей з обмеженим доступом, закріплення позицій впливу іноземних держав, поліпшення умов для військових конфліктів задля задоволення територіальних претензій, зниження обороноздатності держави, що може підірвати суверенітет та ін.

Багато українців мають громадянство інших країн, враховуючи ситуацію з тимчасово окупованими територіями, з великою кількістю українців, які постійно проживають закордоном/працюють в країнах ЄС.

До об'єктивних причин виникнення інституту подвійного громадянства можна віднести територіальні зміни, міграцію, ріст біженців, колізії в законодавстві різних країн [11].

Підсумовуючи вищенаведену інформацію, хочемо додати, що множинність громадянства потребує більш чіткого закріплення в законодавстві з її подальшим визнанням, але з певною низкою обмежень стосовно державних службовців.

Висновки. До позитивних аспектів подвійного громадянства відносять можливість підприємницької, інвестиційної діяльності, що безпосередньо пов'язана з оподаткуванням доходів. До негативних: дипломатичний захист, військові ризики, загрози суверенітету, можливість інтервенцій, послаблення спроможності держави впливати на громадян та захищати їхні інтереси [6; 10]. Можна сказати, що плюси пов'язані з внутрішньою політикою, а зовнішня політика повністю підпадає під ризики, тож стає зрозумілим побоювання та не рішучі дії народних депутатів щодо однозначного вирішення цього питання.

Змінити Закон набагато легше, ніж внести зміни до Конституції, тож було б актуальним та дієвим кроком доповнити Закон задля юридичного закріплення дієвого механізму врегулювання множинності громадянства та доопрацювання процедури інституту позбавлення громадянства. Вводити відповідальність ж за подвійне громадянство вбачається, на нашу думку, неправомірним засобом вирішення цієї проблеми, бо покарання у виді кримінальної відповідальності не буде пропорційним відповідній шкоді (можливій/існуючій).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великоречанін П. О. Множинне громадянство : конституційно-правове дослідження : автореф. дис. канд. юрид. наук / П. О. Великоречанін; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – С. 1.
2. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення у відповідність до Конституції України, Закону України «Про громадянство України» щодо уникнення множинного (подвійного) громадянства» (реєстр. № 6178 від 14.03.2017 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60558 (дата звернення 31.10.2020)
3. Дрьомов С.В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / С.В. Дрьомов. – К. : НІСД, 2017. – 52 с.
4. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення 31.10.2020)
5. Конституція України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – ст. 141
6. Мітенко О.В., Слюсарчук І.В. Подвійне громадянство: реальні та потенційні загрози національній безпеці. Законодавче регулювання. URL: http://www.academy.ssu.gov.ua/ua/page/page_1581428424.htm (дата звернення 31.10.2020)
7. Правові наслідки виявлення випадків подвійного громадянства. URL: <https://dmsu.gov.ua/faq/pitannya-gromadyanstva/yaki-pravovi-naslidki-viyavlennya-vipadkiv-podvijnogo-gromadyanstva.html> (дата звернення 31.10.2020)
8. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 року №2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №13. – ст. 65
9. Сподинський О.О. Полігромадянство: позитивні і негативні сторони / О.О. Сподинський // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2018. – №5. – С. 37-41

10. Сподинський О.О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення / О.О. Сподинський // Часопис Київського університету права. – 2017. – №4. – С. 83–86

11. Ткаля О. В. Теоретичні та практичні проблеми множинного громадянства / О.В. Ткаля // Людина, суспільство, держава : публічно-правовий аспект : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «VIII Прибузькі юридичні читання» / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С.197-199

**СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ МЕТАФОРИ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ СТУСА)**

Білик Яна Степанівна

кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький національний медичний
університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Анотація: Стаття продовжує ряд публікацій про поетичний ідіолект В. Стуса, зокрема мовні форми, які матеріалізують потужну систему почуттів. Розглянуто стилістичну функцію метафори емоційно-психологічного змісту в поетичній збірці В. Стуса «Палімпсести».

Ключові слова: мовна естетика, метафора, «біль», ідіолект, ідіостиль.

До питання про використання різних стилістичних фігур у художніх творах зверталися Єрмоленко С., Супрун А., Чабаненко В. та ін. Лірика Василя Стуса є об'єктом вивчення Бондаря М, Ільницького М., Коцюбинської М., Плюща Л., Рубчака Б, Чеховської Л., Шевельова, Оліференко Л. та ін. [2, с. 315].

У сучасному мовознавстві відсутні праці, присвячені аналізу мовної естетики синтаксичного рівня творів поета, зокрема детальному описові поетизму *біль* як ключового слова авторського ідіолекту. Цей факт і зумовлює актуальність пропонованої роботи. Структура поетичних творів В. Стуса дає можливість простежити найрізноманітніші типи метафор, до складу яких увійшло слово *біль*. Причому це не лише прямі чи приховані літературні асоціації, а й уведений до художнього тексту історико-культурний матеріал, що має суттєвий естетичний вплив на тематичний і формотвірний характер поезій творця.

Метою статті є системний опис такого засобу мовного вираження естетичної категорії поезії В. Стуса, як метафори *біль*.

Завдання статті – подати структурно-семантичну та функціональну характеристику досліджуваних метафор, з'ясувати стилістичне використання поетизмів (ключових слів) у поезії письменника.

Об'єкт дослідження – поетичний ідіолект Василя Стуса (на прикладі ліричної збірки «Палімпсести»). Поетичному ідіостилю Василя Стуса притаманні мовні форми, які набувають великого значення, матеріалізуючи, так би мовити, потужну систему переживань, почувань, страждань тощо. Ключові слова у збірці «Палімпсести» демонструють діалектику почуттів, що виражають емоційні та морально-психічні стани, формуючи категорію ліричного суб'єкта як героя драми почуттів, якому притаманні *біль, жаль, жалюці, жаління, туга, журба, зажура, крик, сльози, зойк, ридання, самота, німота*. Така мовно-естетична поведінка виявляє екзистенціальний тип сприйняття світу – через почуття, почування, яке «нібито висвічує існування людини, її буття у світі» [1, с. 47].

Поезія В. Стуса – наскрізь людська й людяна, вона повна піднесень і падінь, відчаїв і спалахів радості, прокльонів і прощень, криків болю й скреготів зціплених зубів, зіщулень у собі і розкривань безмежності світу. Перед нами не «живий смолоскип», а людина. Людина, так би мовити, з великої літери.

У контексті словообразної антропології поета людина виступає істотою, яка страждає. Продовжуючи художні традиції сакрального письменства, де страждання постає важливим моральним концептом (у стилістичній системі Біблії, життійній літературі), страждання у творах В. Стуса посідає високе місце, набуваючи загальнолюдського філософського змісту – одвічного болісного пошуку людиною «пристановища духу, гармонії всередині внутрішнього світу» [1, с. 47], про що свідчить вірш «*Земля гойдається під нами*».

Поетизми *журба, туга, жаль, сум* виявляються стилістично маркованими у поезіях поета, часто становлять структурний і змістовий каркас тексту. Це

явище спостерігалось, насамперед, і у творчості поетів, у яких ліричний струмінь викладу домінує над епічним, – М. Вінграновського, Л. Костенко. Така ж тенденція помітна у творах І. Драча, Б. Олійника, Д. Павличка, які розширювали асоціативне поле слів-експресем *біль, сльоза, туга, печаль, самотність* тощо.

В. Стус чи не найповніше з-поміж інших представників його доби розвинув пошук нових відтінків слів емоційно-психологічного змісту. Поет демонструє таке бачення внутрішньої форми мовного образу, коли підставою для зближення понять, що означають реалії зовнішньої і внутрішньої сфери, виступає емоційний зміст предмета.

Метонімія почуття, перенесення рис внутрішнього світу у реальний світ, мотивується у В. Стуса не лише тим, що ліричний суб'єкт, який має у собі певний емоційний стан, перебуває у певному оточенні, а співмірністю двох субстанціальних сфер – матеріальної і духовної: реаліям внутрішнього світу відповідають певні денотати зовнішнього.

Зупинимось на авторській вершині мовно-поетичної системи *болю* – *нагірний біль, горній біль*, що має у собі семантику прилучення до справжнього, абсолютного, виявляючи позитивний морально-етичний зміст почуття. Поезія «*У небо, у надвиш, у стужу прелюту*» показує індивідуальну семантизацію лексеми *біль*, що виростає на основі внутрішньої будови макроконтраксту: *У небо, у надвиш, у стужу прелюту, до сонця, Ікаре, ти, рабе, розкриль! Отам і одержиши останню покуту, розпалиши, як горно, нагірний свій біль.*

Через *біль* матеріалізується усвідомлення поетом своєї творчої індивідуальності (*я магма магми, голос болю болю*) і неповторності свого життєвого шляху – дороги *болю*: *Благословляю твою сваволю, дорого долі, дорого болю* («*Уже Софія від струменіла*»). Одночасно *біль* виступає і каталізатором творчості (*так тяжко мною пише біль*). Одночасно *біль* виступає і каталізатором творчості (*так тяжко мною пише біль*), і її результатом (*І ти підносишся, гінкий, як слово – біль*). Зрештою, у поезії «*Мені здається, що живу не я*» сам ліричний суб'єкт Стусових поезій окреслюється через

метафоризовану сполуку *кавалок болю*, де це почуття розуміється в знаходженні, формуванні, утвердженні себе: *Мені здається, що живу не я, а інший хтось живе за мене в світі в моїй подобі... Очужілий в своєму тілі. І, кавалок болю, І, самозамкнений, у тьмуцій тьмі завис.*

Концептуальні ознаки поняття «*біль*» містяться у метаформах-символах, де *біль* виступає атрибутом духовного злету (*крилатий біль*), просвітлення, осяяння (*свічка болю, ясен біль, і просвітилась болем далина*), гносеологічною призмою, яка змінює усталений порядок речей (*усевитончуваний біль*).

«Почуттєва» інформація, яку добуває поет з конкретного предмета, стає певною мовною формою емотивного змісту, що, у свою чергу, набуває ознак опредмеченої реалії – відправної точки асоціації, ведучи за собою okazіональні словосполучення типу *грона болю; грона зажур; антрацитний біль; сон одвертий, як біль; курчаточко жовтаве, наче жаль; небо, наче біль, голубе*. Перенесення ознак з конкретно-чуттєвого на внутрішньо-почуттєве, викликане ціннісним осмисленням, спостерігається в тексті вірша «*Ярій, душе! Ярій, а не ридай*», у якому *біль* набуває форми грона калини – символу України: *Застерігає доля нас зарання, що калинова кров – така густа, така крута, як кров у наших жилах. У білій стужі білих голосінь це грона болю, що паде в глибіню, на нас своїм безсмертям окошилось!*

Василь Стус зазначає, що емоційні розпади енергії факту, предмета, явища залежать від маси ірадійованого предмета. Обов'язком поета є використати цю енергію в міру вміння бачити, відчувати і відображати. Від уміння автора «вслухатися» в предмет, який, навіть будучи віддзеркаленим, може зберегти свою емоційну послідовність [4, с. 30].

Смислова структура слова *біль* в індивідуально-авторському ракурсі демонструє утворення на його основі лексичних okazіоналізмів (*стобіль, передбіль, самобіль*) і okazіональних синтаксичних сполук (*тороси болю, груди болю, тіню болю, біль мічений, на попіл вигорілий*), на ґрунті яких виростає уявлення про масштабність, глибину відчуття.

Біль у поезіях В. Стуса реалізується також у спектрі світлотіньових, акустичних параметрів, дотикових властивостей (*цятка болю, грім болю, голос болю, біль загуслий, пелехатий*). Особлива виразність при цьому може досягатися, наприклад, в опредмеченні: *В овали болю безкінечний світ вривається захланно, ніби злодій...* . Завдяки використанню метафоричного сполучення *овали болю* одночасно умовно позначається і грань високої духовності, і так би мовити, силове поле «відчуття-недосягання», яке призначене служити захистом від зовнішнього втручання.

Традиційні метафори допомагають зрозуміти авторський стиль, зокрема зміст мовних образів. Так, глибинний внутрішній зміст словосполучень *скалок болю, грудка болю, головошка болю, цівка болю* може асоціюватися з фразеологізмами *колоти серце, муляти на серці, пекти серце, серце кров'ю сходить*. Чудо перетворення відбувається в тій «*грудці болю*», «*скалку болю*», якими став поет, коли він нарешті відчуває *власну смерть живою, як і загибель самовороттям...*, коли він знаходить у собі ж таки своє місце в світі, коли відшукує сенс свого життя.

Якщо назвати поетових героїв настрої і почуття, то ці герої в усіх його найкращих творах народжені болем емоцій, душевних рухів у процесі їхнього оформлення, самоформування тощо. Коли психологічна суть Стусової поезії відображається у схоплюванні почуттів перед тим, як вони скристалізувалися, коли його поетичний зір здатний бачити форму ще неоформленого, а його поетичне слово в найкращих поезіях «Палімпсестів» спроможне знайти шлях до самопізнання, до пізнання життя взагалі, парадокс полягає в тому, що, заглиблюючись в себе, концентруючись на збагненні плинності свого внутрішнього я, поет краще, ніж хто інший, досягає можливості відтворювати світ, що йому протистоїть, в самій істоті цього світу атрибутів і проявів.

Прикметники *червоний і білий* допомагають створити колористичну гаму слова *біль*. Наприклад, у поезії «*Стовпами кригу облягло*» конструкцію *червоний біль* структурують семи «яскравий», «виразний», створюючи у підтексті конкретно-чуттєвий образ крові – «*біль од нагая*», позначаючи

емоційну глибину. Метафорична сполука *білий біль* створюється за подібністю звукових комплексів слів або на основі омонімічності слів *біль* (почуття), *біль* (*білі* нитки) і *біль* (яскраво-білий колір) Різні віршові контексти поглиблюють інтегральну структуру цього образу, дають підставу по-різному тлумачити його зміст. У вірші «*Нічна хмарина зупинилась...*» біль набирає білого кольору у зв'язку з тим, що створює емоційний фон спогаду про травневе цвітіння: *Це біла ніч? Чи біла маячня, чи сніг травневий, чи білий біль мій, а чи полудневий непроминальний сон мій?* У поезії «*Горить сосна – од низу до гори*» структура за *біль біліша* становить психологічну деталь портрета, що видає хвилювання, острах: *Пустіть мене, о любчики, пустіть! Голосить Галя, криком промовляє,... Прив'язана за коси до сосни, біліє, наче біль, за біль біліша.* Разом з тим вона передає моральну оцінку ситуації, зображеної в народній пісні: поет подає героїню як безвинну жертву, її страждання – чистим, світлим (пор. у Одкровенні Іоанна Богослова: «*І сказав він мені: це ті, що прийшли від великої скорботи; вони омили одяг свій і убілили його кров'ю Агнеця*») [1, с. 50].

Метафора *білий біль* настільки органічна в ідіолекті В. Стуса, що авторський індивідуалізм *біль-білий світ* іде від поетичної фраземи *білий світ*, яку поет виводить від слова *біль* («*Ми нібито обернені свічаддя*»).

Дослідники-літературознавці творчості поета звернули увагу на тавтологічні звороти типу *біль болю, самота самоті*, позначивши відповідні конструкції як "поняття у квадраті" [3, с. 159]. Сміслові навантаження подібних стилістично маркованих зворотів виявляється у підсиленні, акцентуації шляхом взаємодії однакових понять у складі мікрообразу їх смислової квінтесенції. Оскільки семантична взаємодія різних форм одного і того самого іменника уявляється як процес віднайдення у назві предмета його сутності, то сполука, наприклад, *біль болю* – це біль у найвищому вияві його сутності.

Біль як універсальне, всеосяжне почуття у Стусовому ідіолекті — *впізнаний*. У зіставленні з узуальним *впізнаний* має підсилену атрибутивну

семантику, тобто абсолютної ознаки і міг би тлумачитись як *«такий, що його кожен може впізнати»*.

В поезії «Костомаров у Саратові» експресема *біль*, її, так би мовити, внутрішня форма відображає ті смислові сегменти, які розкривають конкретно-чуттєвий, фізичний зміст цього поняття: *«Забуті Богом і забуті світом, ми заселяєм голу порожнечу якимись духами, для нас чужими, щоб настромитись на впізнаний біль»*. До речі, сам В. Стус зауважує, що через тропи, як «спосіб точнішого виявлення змісту» [4, с. 26] детальніше розкриваються нові складові семантики поетизмів *біль, журба, самота, туга* тощо, розширюється їх асоціативний зміст.

Поетика В. Стуса має свої особливості у плані мовного оформлення рис почуттів, станів, настроїв, адже у Стусовій мовній системі лексика емотивного змісту сполучається з рідковживаними, оказіональними елементами типу *простаний біль, надим туги, чистопис журби* тощо.

Слід зауважити також, що твори поета поповнюють і фразеологію національної поетичної мови словосполученнями, в яких ключовими є назви емоційних переживань: *відринуті від болю, пити тугу, обперезати розпач, причаститися печалі* тощо.

Таким чином, лексична парадигма із семою «болю» розширюється за рахунок сполучуваності назв опредмечених понять, їх атрибутів. Генітивна і прикметникова метафори – конструкції, в межах яких реалізуються виражальні можливості номенів емоційно-психологічного, – служить знаряддям зміщення меж зовнішнього і внутрішнього світу у мовній картині синкретизму буття, де матерія і дух існують нерозривно. Назви морально-психічних станів, емоцій із знаком «мінус» В. Стус підняв до рівня універсальних форм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко А. І. Лексична парадигма «страждання» в поезиці В. Стуса. *Мовознавство*. 1995. № 2. С. 47 – 54.
2. Оліфіренко Л. В. Функціонально-естетичне навантаження ремінісценцій та парафраз у художніх творах В. Стуса. *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2004. № 12. С 315.
3. Павлишин М. Квадратура круга: пролегомени до оцінки Василя Стуса. *Всесвіт*. 1993. № 11. С. 159.
4. Стус В. Вікна в позпростір. Київ, 1993. С. 30.

УДК 373.31

НАУКОВІ ДОРОБКИ З ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білостоцька Ольга В'ячеславівна

к.п.н., доцент

Гуцько Вікторія Вікторівна

Хохлова Софія Станіславівна

Студенти

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна

академія»

м.Харків, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема виховання молодших школярів засобами музично-театральної діяльності, шляхи залучення їх до театру, що синтезує в собі цикл гуманітарних дисциплін, а також виявлення соціально-педагогічних умов активізації творчої діяльності учнів.

Ключові слова: особистість, музично-театральна діяльність, виховання, молодші школярі.

У молодшому шкільному віці інтенсивно формуються індивідуальні якості дитини, її ставлення до людей і загалом до світу, саме тому цей вік є одним із найважливіших періодів у вихованні особистості. Особливо важлива роль серед інших засобів виховання в початковій школі належить мистецтву й, зокрема, музично-театральному мистецтву, яке завдяки своїй художньо-синтетичній сутності та ігровій природі здійснює комплексний вплив на емоційну, інтелектуальну й вольову сфери особистості молодшого школяра. Сутність театралізованого дійства виявляється через втілення високої творчої ідеї задуму в яскраву емоційно-вольову форму.

Широкого розуміння ролі й місця театралізованої роботи у вихованні набуло в дискусіях науковців і митців Д. Генкін, А. Конлович, І. Туманов та інші науковці довели, що театралізовані дійства є значимими соціально-виховними феноменами, які в художній формі відтворюють події реальної дійсності. Суттєвий потенціал театрального мистецтва як засобу виховання особистості розкрили І. Зайцева, В. Ульянова, М. Шевченко, Л. Масол, Н. Миропольська та інші. У науковій літературі також визначено, що характерними ознаками музично-творчої активності є: ініціативність і творча потреба (О. Матюшкін), творчий поштовх до саморозвитку дитини (О. Хижна), особлива здібність особистості, котра проявляється в цілеспрямованій діяльності здатність до творчості (В. Старостін), самореалізація особистості (О. Борисова). Ученими також приділялася належна увага дослідженню психолого-педагогічних основ виховання музично-театральної активності особистості (Л. Виготський, Л. Єрмолаєва-Томіна, Н. Киричук, В. Козленко, Г. Костюк та ін.), методам творчої дії та етапам розвитку творчої особистості (Н. Гурець, М. Каган, О. Кудін, Ю. Львова), дослідженню умов розвитку і формування творчої активності, творчого потенціалу (А. Капська, О. Коротєєва, О. Хижна, К. Щербакова та ін.). Вивченню проблеми музично-творчого розвитку молодших школярів присвячено праці О. Борисової, В. Барко, Є. Єлагіної, Н. Вітківської, І. Гадалової, Н. Гурець, Д. Джоли, А. Тютюнникова, А. Щербо та інших. Особливого значення самодіяльній дитячій театральній творчості як засобу різнобічного розвитку особистості надавали Я. Коменський, А. Макаренко. В. Сухомлинський. Роль театральної діяльності в гармонійному розвитку школярів, виховання в них гуманності висвітлюють О. Комаровська. Л. Масол, Н. Миропольська, А. Єршов В. Ширяєва, Є. Сазонов. Питання про значення дитячого дидактичного театру в навчально-виховному процесі обговорюються у працях К. Пратта («ігрова школа»), В. Шахрай. Розвитку творчої активності молодших школярів засобами театральної самодіяльності присвячено дослідження Г. Костюшка. Надзвичайно цінним для нашого дослідження є теоретичне обґрунтування театральної педагогіки, що знайшло відображення у

працях С. Гіппіуса, К. Станіславського, а також ідеї використання театральної педагогіки для підвищення ефективності педагогічного впливу в навчально-виховному процесі (В. Абрамян, І. Зязюн).

Науковцями гідною мірою не висвітлено можливості дитячого театру як виховної технології залучення учнів до гуманістичних цінностей, недостатньо розкрито взаємодію освітніх закладів і сім'ї у процесі виховання дитини засобами музично-театральної діяльності, не визначено напрями застосування виховного досвіду українського самодіяльного театру в сучасному педагогічному процесі. Зауважимо також, що репертуар дитячих театральних колективів недостатньо сприяє активному залученню молодших школярів до моральних цінностей загальнолюдської та національної культури, він характеризується більше розважальністю, ніж зверненням до глибоких духовно-моральних проблем. Ці міркування і зумовили вибір теми статті.

Мета статті – проаналізувати наукові доробки з проблеми виховання молодших школярів у процесі музично-театральної діяльності, узагальнити власний практичний педагогічний досвід з цієї проблеми.

Розглядаючи психофізіологічні особливості дітей, можна стверджувати, що кожна вікова група має всі передумови для ефективних занять сценічним мистецтвом. Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що розвиток музично-творчої активності людини як динамічний процес має свої особливості, оскільки готовність особистості до творчої активної діяльності інтегрується в різні види діяльності: у навчання, громадську чи культурологічну діяльність тощо. У цьому плані особливо перспективним є молодший шкільний вік, який характеризується безпосередністю, емоційним відгуком на красу в будь-яких її проявах, розвитком фантазії, творчої уяви. Зокрема, психологи виділяють такі основні мотиви інтересу молодших школярів до театру: 1) пізнавальний (« У театрі щоразу пізнаєш багато нового»); 2) мотив-«актор» («Я люблю ходити в театр, там виступають актори»); 3) мотив-«декорації» («Там живі люди і гарні декорації») [1, с.16].

У дошкільному віку, в якому провідним типом діяльності є гра, можна пояснити прагнення молодших школярів відображати життя на сцені. Причому у процесі гри, через гру відбувається усвідомлення ними важливих специфічних елементів мови театрального мистецтва. Тому музично-театральна діяльність допомагає учням початкової школи органічно перейти від ігрової діяльності до навчальної, де зберігаються елементи ігрового плану. Важливо також звернути увагу на двоплановість гри, що присутня і в театральному мистецтві. Перш за все, дитина, що грає, задіяна у реальних подіях, а це вимагає від неї виконання дій, розв'язання конкретних, нестандартних задач, пов'язаних з цим процесом. У той же час ця діяльність носить умовний характер, оскільки стосується виконання рольової поведінки персонажа художнього твору, що дозволяє дитині абстрагуватися від реального життя і позбавляє її відповідальності за вчинки героя в різноманітних обставинах. Це знімає напругу й дає їй можливість проявляти й розвивати уяву, варіативність мислення, що є важливим у виховному процесі. Синтетичність театрального мистецтва дозволяє вирішувати цілу низку виховних завдань, причому вирішувати їх комплексно – і в самодіяльності школярів, і в організації сприйняття ними вистав, і у процесі набуття знань про театр. [3, с.18]. Музично-театральну творчість дітей можна успішно організовувати в різних типах закладів освіти та різних соціокультурних сферах (сім'я, дозвілля з ровесниками тощо). Самодіяльна театральна творчість активно сприяє розвиткові емоційної сфери дітей, створює умовну реальність, в якій молодший школяр вчиться визначати і розвивати свої потреби, інтереси. За допомогою механізмів перевтілення в образи героїв п'єси відбувається невимушене, мимовільне засвоєння моральних норм, розвиток духовних почуттів, творчих здібностей. [4, с.72].

Залучення до мистецтва (особливо театрального) можна вважати своєрідним практикумом, тренажером перед самотійним виходом людини на «життєву сцену». Успішне виховання засобами театрального мистецтва сприяє розширенню діапазону життєвих можливостей дітей. Музично-театральне

мистецтво може розвивати здібність дитини до ідентифікації, здатність розрізняти й розпізнавати емоції й почуття іншого, зіставляти їх з еталоном нормативної поведінки. Виховання молодших школярів засобами музично-театральної діяльності передбачає формування в них знань і умінь використовувати у проблемних ситуаціях елементи театрального мистецтва, щоб комфортно себе почувати, впевнено й адекватно діяти. У процесі гри, через гру відбувається також усвідомлення ними важливих специфічних елементів мови театрального мистецтва. Причому для посилення виховної функції театру доцільно поєднувати театральну діяльність з вивченням певних навчальних дисциплін: музики, хореографії, ораторського (мовного) мистецтва, образотворчого мистецтва (сценографії) тощо[3, с.26].

Організація діяльності театру як виховної технології спрямована на розвиток у дитини структурних компонентів її ціннісних орієнтацій (когнітивного, емоційно-сміслового, мотиваційного-діяльнісного) в їх гармонійній єдності. Причому розвиток емоційно-сміслового компонента в музично-театральної діяльності передбачає вироблення у молодших школярів позитивного емоційного сприйняття цінностей та їх осмислення як особистісно значущих. Для розвитку емоційно-сміслового компонента науковці Л. Виготський, Г. Костюшко, Н. Миропольська пропонують використовувати насамперед такі методи: 1) створення виховуючих ситуацій; 2) приклад (вчинки, дії позитивних героїв, особистий приклад педагога); 3) навіювання; 4) заохочення (підтримка, схвалення дитини; 5) створення та розігрування етюдів, тематика яких пов'язана з проблемами особистого життя та життя рідного народу; 6) усний опис подій чи героїв, малювання; 7) дискусії, обмін думками щодо сприйняття подій, вчинків героїв спектаклів тощо.

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на створення позитивної емоційної атмосфери в колективі, поглиблення знань дітей про емоційне багатство сприйняття та враження людиною власного та навколишнього світу, на розвиток їхньої потреби в емоційно-естетичному переживанні. Причому робота з формування емоційно-почуттєвої сфери має будуватися з врахуванням

джерел емоційного зараження: емоційності матеріалу театральних занять, емоційності педагога, емоційної атмосфери міжособистісного спілкування дітей. [2,с.13].

Зацікавлюючи молодших школярів театром, залучаючи їх до конкретного різновиду сценічної творчості, необхідно враховувати специфічні особливості естетичного ставлення дітей цього віку до музично-театрального мистецтва. А воно, як правило, не збігається в жанрових уподобаннях дітей-глядачів та дітей-творців, що має об'єктивні витoki – у природі сприймання, природі виконавської творчості, фізичних та психологічних виконавських можливостей школярів. Зокрема, молодший школяр-глядач вважає найпривабливішим для себе лялькову та драматичну вистави, далі – мюзикл та оперу.

З метою виховання молодших школярів засобами театральної діяльності кожному педагогу треба пам'ятати, що в організації театральної творчості школярів слід запобігати порушення цілісного естетичного ставлення до вистави як синтезу мистецтв. Така небезпека має об'єктивні підстави: різна природа мистецтв зумовлює різну природу сприймання і як наслідок – різну міру естетичного осягнення їх особистістю. Адже всі діти різні, в них неоднаковий тип художніх здібностей – музичних, літературних, драматичних, пластичних, образотворчих, а також індивідуальний досвід, набутий під час занять конкретним видом художньої творчості.

Підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що театральна діяльність передбачає й вимагає виховання у молодшого школяра емпатійної культури, дару пізнання іншої людини, що ґрунтуються на таких загальнолюдських рисах, як здатність до співчуття та співпереживання, терпимість, доброзичливість. Доцільно більш ретельно простежити виховні можливості такого важливого родинно-педагогічного засобу залучення дітей до гуманістичних цінностей, розвитку їх творчого потенціалу, самореалізації членів родини, як домашній театр, в якому може відбуватися театралізація різних за напрямком свят. Важливо також відзначити, що заняття дітей мистецтвом – це не тільки задоволення, але і праця, яка пов'язана з

необхідністю оволодіння ними новими знаннями й уміннями. Причому ця праця має творчий, радісний і завзятий характер, оскільки спрямована на досягнення певного результату й вимагає від особи прояву допитливості, ініціативи, уміння переборювати труднощі, критично ставитися до зробленого. Театральні заняття мають виховувати у молодших школярів суспільну активність, прагнення й потребу у творчій віддані отриманих знань і вмінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: ВЛАДОС, 2001. – С.15 – 22.
- 2.Халабузарь П., Попов В. Методика музыкального воспитания: учеб. пособие. – М.: Музыка, 1989. – 175 с.
- 3.Чурилова Э. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников / Э. Чурилова. – М., 2003. – 106с.
- 4.Школяр Л. В. Музыкальное образование в школе. – М.: Академия, 2001. – 232 с.

**УПОДОБАННЯ БАНКІВСЬКИХ ФАХІВЦІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
РОБОТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ (ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ)**

Бодрецький Михайло Вікторович

к. е. н., доцент Кафедри фінансів
банківської та страхової справи

ВНЗ «МАУП»

м. Київ, Україна

Анотація: в статі наведено результати дослідження уподобань банківських фахівців щодо організації роботи в кризових умовах (під час та після карантину), врахування яких може бути корисним, як для керівників банківських установ так і для директорів та антикризових менеджерів, що працюють в інших галузях для налагодження ефективної роботи персоналу в умовах кризи.

Ключові слова: антикризове управління, ефективність організації, менеджмент, банк, криза, вподобання персоналу, дистанційна робота

Банківські установи України постають перед необхідністю врахування нових загроз та кризових явищ. Особливістю саме 2020 року стало поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. До 2020 року таких підстав для виникнення гострих криз, як протікання та наслідки пандемії COVID-19 не відбувалось. Актуальною проблемою є організація роботи персоналу в складних умовах карантину, коли відвідування офісу може нести підвищений ризик для здоров'я людей, а також коли фізично може бути ускладнено доставатись до місця роботи.

Для виявлення вподобань співробітників банківських установ було проведено опитування, у якому прийняли участь 30 осіб. Опитування здійснювалось у вересні 2020 року та включало 5 питань.

Питання № 1 щодо впливу на ефективність роботи співробітника дистанційної роботи. Результати опитування наведені на рис. 1.

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання № 1

Аналіз результатів: 36,7% респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б: «Залишити їх на частково-дистанційній роботі з можливістю працювати в офісі компанії 2 – 3 робочих дні на тиждень».

23,3 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б: «Забезпечити їм робоче місце в офісі компанії на повний робочий тиждень».

13,3 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б: «Залишити їх на частково-дистанційній роботі з можливістю працювати в офісі компанії 1 робочий день на тиждень»

При цьому близько 10% респондентів вважають, що можуть працювати повністю дистанційно.

Попередній висновок:

Близько 75 % співробітників можуть працювати дистанційно в тій чи іншій мірі, при цьому близько 10 % співробітників можуть працювати повністю дистанційно.

Питання № 2 щодо контакту з безпосереднім керівником. Результати опитування наведені на рис. 2.

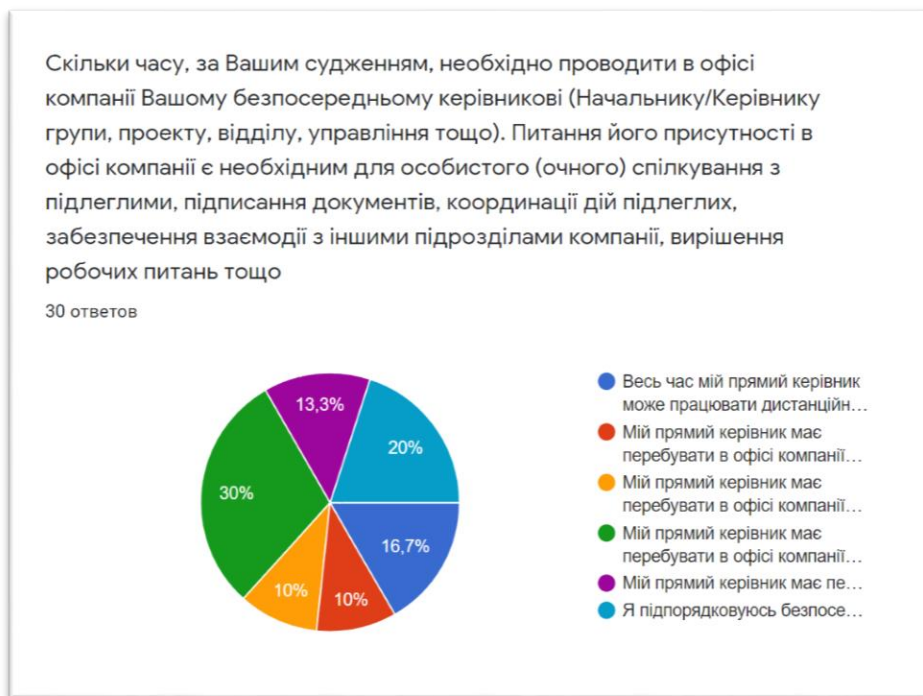

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання № 2

Аналіз результатів: 30,0 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б щоб: «Їх прямий керівник перебував в офісі компанії 2 - 3 дні на тиждень».

20,0 % респондентів відповіло, що підпорядковуються безпосередньо вищому керівникові.

23,3 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б щоб: «Весь час їх прямий керівник працював дистанційно (при нерегулярному відвідуванні офісу компанії, згідно його особистого графіку)»

Лише 13,3 % респондентів вважає за необхідне щоб: «Прямий керівник перебував в офісі компанії повний робочий тиждень».

Попередній висновок:

Близько 86 % співробітників можуть працювати підтримуючи дистанційний (частково або повністю) зв'язок зі своїм безпосереднім керівником.

Питання № 3. щодо контакту з вищим керівництвом. Результати опитування наведені на рис. 3.

Рис. 3. Розподіл відповідей на питання № 3

Аналіз результатів: 26,7 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б щоб: «Їх вищий керівник перебував в офісі компанії 2 - 3 дні на тиждень».

26,7 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б щоб: «Весь час вищий керівник працював дистанційно».

20,0 % респондентів відповіло, що найбільш ефективним було б щоб: «Вищий керівник перебував в офісі компанії повний робочий тиждень»

Попередній висновок:

Близько 73 % співробітників можуть працювати підтримуючи дистанційний (частково або повністю) зв'язок зі своїм вищим керівником.

Питання № 4 щодо організації зон вільних робочих місць. Результати опитування наведені на рис. 4.

Рис. 4. Розподіл відповідей на питання № 4

Аналіз результатів: 53,3 % респондентів відповіло, що є доцільним організувати зони вільних робочих місць для співробітників, що працюють дистанційно або частково-дистанційно.

40,0 % респондентів відповіло, що не доцільно організовувати зони вільних робочих місць для співробітників, що працюють дистанційно або частково-дистанційно.

Попередній висновок:

Опитувані співробітники мають діаметрально протилежні точки зору по заданому питанню.

Питання № 5 щодо необхідності організації доставки працівників з/на робочі місця. Результати опитування наведені на рис. 5.

Рис. 5. Розподіл відповідей на питання № 5

Аналіз результатів: 40,0 % респондентів відповіло, що: «Забезпечення корпоративним транспортом є важливим, але не критичним. (Буду добиратися власним/громадським транспортом)».

26,7 % респондентів відповіло, що: «Забезпечення корпоративним транспортом є не важливим. (Практично не користувався та/або не планую користуватись корпоративним транспортом)».

20,0 % респондентів відповіло, що: «Забезпечення корпоративним транспортом є досить важливим. (Відсутність корпоративного транспорту (розвозки) спричинить значний дискомфорт і я буду розглядати варіанти альтернативного працевлаштування)».

Лише для близько 3 % (однієї особи з опитаних) респондентів забезпечення корпоративним транспортом є критичним і може призвести до їх звільнення.

Попередній висновок:

Близько 97 % співробітників не мають гострої потреби у забезпеченні корпоративним транспортом, при цьому це все ж таки є суттєвим питанням для 20 % співробітників.

Загальні висновки. Дослідження уподобань банківських фахівців щодо організації роботи в кризових умовах (під час та після карантину) демонструє необхідність шукати більш виважені підходи до організації роботи персоналу в умовах кризи. При цьому більшість співробітників готові працювати дистанційно при регулярному відвідуванні офісу, контакт з керівництвом, як прямим так і вищим загальною може підтримуватись дистанційно, невизначеним залишається питання щодо доцільності організації вільних робочих місць в офісах, при цьому організація доставки персоналу в банківських установах не є доцільним.

**ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ХАРАКТЕРУ ІВАНА ЖМЕНЯКА В РОМАНІ
«ЖМЕНЯКИ» М. ТОМЧАНІЯ**

Бродюк Юлія Миколаївна

к.філол.н., доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав, Україна

У статті розкрито основні засоби творення характеру Івана Жменяка в романі «Жменяки» М. Томчання, серед яких: художня деталь, портрет та його деталі, психологізм (мотивація поведінки, вчинків). Своєрідним мірилом моральних якостей особистості виступає образ поля, на якому працює селянин.

Ключові слова: засоби, характер, художня деталь, портрет, психологізм.

Проблема вивчення засобів творення характеру Івана Жменяка в романі «Жменяки» М. Томчання є актуальною, оскільки сучасне літературознавство, яке стоїть на позиціях антропологічної концепції, цілком вмотивовано потребує «цілісного, синтезованого бачення людини крізь призму художньої дійсності... окреслення прийомів та засобів відтворення загальнолюдського у канві художнього тексту» [1, с. 163]. У сучасній літературознавчій думці до цього часу відсутній цілісний об'єктивний аналіз творчого доробку М. Томчання, хоча проблематика його текстів і на сьогодні актуальна: новели, оповідання та романи цього митця розкривають його своєрідне бачення концепції людини: закарпатського селянина на його різноманітних життєвих шляхах.

Творчість прозаїка досліджували Ю. Бадзьо, Ю. Балега, І. Вишневський, В. Дончик, О. Мишанич, М. Наєнко, Л. Новиченко, В. Поп та ін. Проте засоби творення характеру Івана Жменяка досі не стали об'єктом окремої наукової розвідки.

Мета статті – з'ясувати та проаналізувати найхарактерніші засоби творення характеру Івана Жменяка в романі «Жменяки» М. Томчания.

Центральним образом усієї трилогії, на наш погляд, виступає Іван Жменяк. Саме цей персонаж композиційно пов'язує романи між собою, адже, наприклад, Юрко Телегазі з «Тихого містечка» є його далеким родичем, а твір «Брати» сюжетно розкриває долю Жменякових нащадків після другої світової війни. Цей образ розкриває сакральне значення родини в житті закарпатців – усю сім'ю він «тримає» в своїй міцній жмені; є своєрідним стержнем для основи на якій вона тримається. Це – цільна і цілеспрямована особистість: «він наче виріс з кореня, що глибоко сидів у цілому роду Жменяків» [2, с. 23].

Характер старого Жменяка М. Томчаний висвітлює через його ставлення до землі, жінки, власних дітей. Майстерне змалювання митцем різних граней душі селянина оживлює образ. Письменник прагне зусібич вияскравити характер Жменяка, тому його справжнє духовне обличчя розкривається читачем поступово. Так, у праці на полі письменник позиціонує Жменяка як працелюбного та заможного газду. У сім'ї Жменяків панує патріархат. Дружина Варка підкоряється чоловікові, цього ж навчає і дітей. Її вислів «газда робить, що хоче» [3, с. 43] розкриває сильну та вольову натуру Івана, який завжди самостійно приймає рішення та звик до послуху в родині. Однак при пильному вчитуванні в художній текст проявляється тонка психологічна деталь характеру Жменяка: твердий та неговіркий у житті, він довірливо зізнається дружині: «я про всіх вас думаю, Варко, але ви це не хочете знати» [3, с. 87]. По-новому розкривається образ Жменяка у ставленні до власних дітей. Невлаштованість соціального побуту накладає на героя відбиток суворості. Та за цим першим враженням заховані справжні ніжні почуття люблячого батька. Він свариться із сином за те, що той просить купити йому нову сорочку, а ввечері накладає віз рубаних дров, щоб продати і купити дітям все необхідне. Понад усе Жменяк прагне зібрати більше землі для своїх дітей, щоб ті не ходили у найми та не терпіли голоду. Роботу Михайла на панських виноградниках він вважає ударом по власній гідності. Жменяк переконує синів у тому, що бажає їм добра.

Селянська мудрість підказує йому, що землю легше приженити, ніж дістати потом і кров'ю. Тому він лише бажає легшої долі своїм дітям.

Одним із улюблених засобів характеротворення для М. Томчани є портрет, який розкриває внутрішній світ персонажа через особливості його зовнішності, інтонації, тембру мовлення тощо. Інколи елементи портрета подаються через суб'єктивне сприйняття одного персонажа іншим, проте його думка повністю дотична до авторської: «У няня мого не рука, а кийок дубовий. Коли вгатив мене по голові, то я серед білого дня зорі побачив на небі. Такою довбнею і коня можна звалити з ніг» [3, с. 30], - так Михайло відзначає силу батька.

Особливу увагу митець приділяє художній деталі, завдяки якій створює цілісний образ, доповнюючи його додатковими авторськими штрихами впродовж усього твору. Остання засвідчує Томчанивську «здатність вихопити з-поміж безлічі речей чи явищ таке, що у сконцентрованому, спресованому вигляді економно і з великою експресивністю дає змогу виразити авторську ідею» [4, с. 719]. Укрупнення деталей зовнішнього вигляду персонажів дає змогу письменнику створити випуклий, зусібич «обтесаний» портрет, образно кажучи, ніби вирізьблений із каменю. Завдяки художній деталі актуалізується також і внутрішня сутність героїв, через яку митець вказує на домінуючі риси у вдачі селян. Наприклад, мовлячи про ощадливість Жменяка, М. Томчани акцентує на такій деталі як ключі від гелетки із салом, які старий постійно тримає в себе в кишені тощо.

Отже, основними художніми засобами моделювання характеру Івана Жменяка є художня деталь, портрет та його деталі, психологізм (мотивація поведінки, вчинків). Своєрідним мірилом моральних якостей особистості виступає образ поля, на якому працює селянин. Через образ землі автор вияскравлює антеїзм старого Жменяка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Музика Т.Є. Домінанти художнього втілення антропологічної концепції Василя Барки // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2012. – Вип.65. – С.163–167.
2. Балега Ю. «Зміст «похвали» і закидів» // Літературна Україна. – 1965. – 25 травня.
3. Томчаній М. Жменяки : трилогія. Повість / Передм. і приміт. В. С. Попа. – К. : Дніпро, – 1989. – 680 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ «Академія», – 2006. – 752 с.

УДК 811.161.2'38'367.33:821.161.

**СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОСТИХ УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ У
РОМАНІ Н. ДОЛЯК «ЧОРНА ДОШКА»**

Бойко Лариса Петрівна

к.ф.н., доцент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: У статті схарактеризовано стилістичні можливості простих ускладнених речень з однорідними, відокремленими та відокремлено-уточнювальними членами, які використовуються для відтворення трагічних подій 1933 року, з'ясовано, що за допомогою таких конструкцій письменниця відтворює фізичний стан персонажів, створює портретні характеристики, а також зображує навколишнє середовище.

Ключові слова: просте ускладнене речення, порівняльний зворот, відокремлені члени речення, однорідні члени речення, відокремлена прикладка

Роман Н. Доляк «Чорна дошка» – літопис винищених голодомором 32-33-го років селянських родин. Щоб передати невиліковний біль та страждання, які довелося пережити мешканцям подільського села Веселівка, авторка послуговується різноманітними мовними засобами, з-поміж яких вагоме місце займають прості ускладнені речення. Досить часто письменниця використовує речення, ускладнені відокремленими означеннями та обставинами, вираженими порівняльними зворотами, за допомогою яких передається не лише фізичний стан людей, але й стан довкілля. Зокрема, в описі села використано низку таких порівнянь, поєднаних із однорідними означеннями та додатками, з метою підсилення того жахіття, на яке перетворилося заможне і сповнене людського сміху село, показано колосальні та непоправні зміни як в житті селян, так і в природі: На початок тридцять третього Веселівка перетворилась на абсолютно

занедбане, непристойно німе село. Лежало бездиханне між голими лісами, як старчиха у брудному й подертому лахмітті. Покосились колись справні тини, наче безпробудні п'яниці. Запорпались між снігами хатки, скоцюрбились, як хворі на невиліковні сухоти, припадаючи до землі. У селі не чуто було ні живності, ні людей [1, с. 270]. За допомогою порівняльних конструкцій Н. Доляк показує, до якого стану людей призвів голод: Дивилася скоса на худого, як жердина, батька<...>. У матері на обличчі так натягнуло шкіру, аж випирало кожну кісточку, і вона у свої тридцять походила на старчиху [1, с. 324]; Худий, як тичка, чоловік стояв над останньою ямою як над могилою [1, с. 154]; Мефодій станув, як свічка [1, с. 265]. Письменниця майстерно вводить порівняння, що деталізують та увиразнюють образи персонажів, а однорідні присудки посилюють трагічність зображуваного: Вона, наче якесь звірятко, зістрибнула з лави, схопила здобич, вмить вигризла та з'їла посірілі зогнілі плями [1, с. 109]; Вона боляче щипає його за плече й кричить, мов навіжена, повторюючи його ім'я [1, с. 89]; Василько кілька днів кашляв, горів, як вуглина, вкривався буйно потом [1, с. 300]. Потужний стилістичний потенціал мають однорідні члени речення, виражені дієслівними формами, найчастіше інфінітивами. Вони сприяють змалюванню психічно-напруженого стану людини, посилюють емоційно-експресивний заряд: Односельці його остерігались і намагались за нагоди обійти десятою дорогою [1, с. 17]; Чому прямо зараз хочеться їхати, бігти, нестися, летіти на той хутір Зарічний, хапати на руки тих дітей, пестити їх, заспокоювати, оберігати [1, с. 69]; Нарешті є кому поскаржитись, вилити душу, почути розраду [1, с. 81]; Люди он гомонять про антихриста, йдуть молитись аж до Києва – просити заступництва [1, с. 82]; Перша п'ятирічка накинула на село цупку петлю, заарканила, стриножила селянина [1, с. 147]. Досить поширена однорідність у мові роману при відокремлених, відокремлено-уточнювальних членах речення, що надає зображуваному ще більшої правдивості й переконливості: Широкі, мало не на всю райдужку, зіниці перетворили звичну ясну зелень Гаврилових очей на темно-сіру каламуть [1, с. 227]; За один місяць, за отой страшний грудень,

батько із синами тричі ходив на цвинтар [1, с. 255]; Дівчата побрели далі селом на свій куток, до батьківського будинку [1, с. 285]; Здається, їх навіть чути, ті глухі дзвони – звідкілясь здалеку і не зрозуміло, чи то згори, чи то з-під землі [1, с. 11].

Письменниця часто вдається до використання відокремлених обставин, виражених дієприслівниковим зворотом, що виступають своєрідними конкретизаторами описуваних явищ, подій, персонажів: Склавши на колінах великі натружені руки, старий важко дихав, звівши голову на груди [1, с. 26]; Пересилуючи гнів, огиду, бажання задушити Заболотного, вислуховував довгу тираду цього бандюги [1, с. 107]; Солдати дерли подушки, вивалюючи їх із вишитих пошивок [1, с. 158]; Дівчина, збираючи до купи усі сили, різко відкриває повіки [1, с. 124]; Дід впав, схопившись за розбиту потилицю, засовав ногами від болю [1, с. 334].

Послуговуючись відокремленими означеннями, авторка змальовує змучених голодом тварин, змінену довкола природу та відтворює внутрішній стан персонажів: Сухоребра конячка повільно тягла воза по шляху, вкритому ямами [1, с. 123]; Чомусь саме до пайкового хліба, принесеного упирем, молодому робкору несила було доторкнутись [1, с. 133]. За спостереженнями С. О. Карамана, відокремлені члени речення містять елемент додаткового повідомлення, тому набувають більшої синтаксичної ваги і стилістичної виразності в реченні, ніж невідокремлені. Відокремлені другорядні члени функціонують переважно в літературно-книжній мові, виконуючи функцію економізації вислову; вони збагачують гнучкість синтаксичної структури літературної мови, збільшують кількість можливих паралельних конструкцій (синтаксична синонімія) [3, с. 423].

Одним із виразних стилістичних засобів у романі виступає прикладка, яка, з одного боку, дає змогу в стислій формі висловити думку, з іншого – конкретизує або дає оцінку зображуваному: Білобровий Валеріан, хлопчина років п'ятнадцяти, пропихався ближче до відчинених дверей [1, с. 202]; Шафу відремонтував колгоспний столяр Славко – старий дівак із випнутими очима [1,

с. 273]; У цій хатинці колись мешкав Сидір Пелюк – сільський гробар [1, с. 275]; Не личить мені, роботязі, на жебрака перетворюватись [1, с. 294]; От, тепер і він, цей Кузьма Лукич, уже мабуть політичним себе вважає, – думалось роббору [1, с. 92].

Трапляються прикладки, які мають уточнювальне або уточнювально-видільне значення: Він їх знаходив, ті сенсації, й строчив під вигаданим псевдо – Пришибайло [1, с. 66]; Й далі вів зручною мовою, дозволяючи в моменти найвищого ораторського піднесення вставляти матюки, чим виводив із напівсонного стану слухачів, особливо жіночої статі [1, с. 112]; Голова колгоспу, підстаркуватий Гілько, був від народження горбатим та ще й прізвище мав відповідне – Кривий [1, с. 140]; У передостанній день листопада вночі тихо відійшла в потойбіччя бабуся – мати Дмитра Стецюка [1, с. 211]; Чого їм, колгоспникам, вдома не сидиться? [1, с. 231]; Обговорювали якісь дрібниці, як-от погоду чи моду на жіночі короткі зачіски, опустивши очі додолу [1, с. 241]. Як зазначає О. Д. Пономарів, «прикладки, що виступають у ролі художнього засобу мови, допомагають виявити позитивне чи негативне ставлення мовця до висловлюваного» [2, с. 200].

Невід'ємним складником стилістичної палітри розгляданого роману є нанизування однорідних членів речення, що виступають засобом глибокого розкриття сутності описуваних подій, портретної характеристики персонажів, впливаючи на читача через призму вдало дібраних художніх засобів. У портретних характеристиках використовуються речення з однорідними членами, які детально описують мешканців села, вимучених голодом: Аркуш легенько підскакував від його подиху й, на мить заспокоївшись від дрижаків, пестив загрубле, вивітрене вітрами, виморожене морозами та висушене сонцем обличчя Тернового [1, с. 45]; В обдертій засмальцьованій одежині, брудний, виголоднілий та завошивлений, аж ті воші дибки ставили його відросле світле волосся (Юрко Калитко) [1, с. 221]. За допомогою однорідних членів авторка деталізує описувані події: Отак зненацька, нагло й підступно на Веселівку навалився важкою ступнею новий, ще більш голодний, смертоносний тисяча

дев'ятсот тридцять третій [1, с. 267]; До села припинилось постачання солі, мила, сірників [1, с. 246]; Обласна багатотиражка за допомогою кореспондентів день у день тлумачила громадянам країни Рад усю важливість суворості нових законів, усю непохитність курсу нової влади, усю партійну правильність і єдиноправдивість [1, с. 153]; Окрім глечика із пшеницею, на підводи погрузили діжу з огірками та яблуками, десять качанів капусти, піввідра буряків і два мішки дрібної барабошки [1, с. 167]. Письменниця вводить у канву роману, а саме в мовлення окремих персонажів, русизми, серед яких звертання та однорідні другорядні члени. Ці мовні одиниці відтворюють реалії того часу. Зображуючи, здавалося б, абсолютно рівних людей у таких складних життєвих ситуаціях, письменниця намагається показати, наскільки різний рівень людяності та розуміння людського горя в цих персонажів: Ви, таваріщі, самі себе падасралі. В тот час, кагда вся страна работает на общюю цель, ви, таваріщі, паказалі сваю хіщньую суцність, свой закаренєлий націоналізм і узконаправленое сознание [1, с. 230].

Отже, Н. Доляк широко використовує різноманітні за семантикою та типом ускладнювальних компонентів прості ускладнені речення, щоб відтворити одну з найтрагічніших сторінок в історії українського народу – голодомор 1933 року.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доляк Н. Чорна дошка. – Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. – 368 с.
2. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
3. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для стуц. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 560 с.

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОПЕРАЦИИ КАК ИНСТРУМЕНТ ВЕДЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ВОЙНЫ

Верголяс Александр Александрович

к.ю.н.

старший преподаватель кафедры права

Мелитопольский государственный

педагогический университет

имени Богдана Хмельницкого

г. Мелитополь, Украина

Аннотация В этой статье анализируются современные тенденции информационного противоборства, рассматривается сущность информационной безопасности, информационных угроз и информационной войны, а также специфика применения информационного оружия и суть специальных информационных операций. В статье также исследуется роль и значение специальных информационных операций в осуществлении информационного противоборства. В частности, рассматривается использование специальных информационных операций как в качестве инструмента ведения наступательной информационной войны, так и в качестве средства обеспечения национальной безопасности в ходе оборонительной информационной войны.

Ключевые слова: информационные операции, специальные информационные операции, информационная война, информационная угроза, информационное оружие, информационная безопасность.

Постановка проблемы. Глобальная историческая тенденция движения мировой цивилизации в информационную эпоху развития обуславливает актуальность проблемы информационного противоборства в деятельности

органов государственного и военного управления в контексте обеспечения информационной безопасности и национальной безопасности в целом в современных условиях. Не смотря на то, что информационное воздействие использовалось в ходе социальных конфликтов (в том числе вооруженных) с древнейших времен, волна технического прогресса внесла существенные изменения у методы решения геополитических, военных, экономических, торговых и других конфликтов, и в настоящее время силовые методы уступают место методам информационным. По мере накопления опыта практического осуществления информационного воздействия на целевую аудиторию в более широком понимании - в военных конфликтах, экономических спорах, политической борьбе и т.п., - возникла потребность в его теоретическом осмыслении, которое вызвало к жизни незаурядный научный интерес к проблематике обеспечения информационной безопасности, ведения информационной войны и применения информационного оружия, в частности в рамках проведения специальных информационных операций (далее - СИО).

Результаты анализа научных публикаций. Среди ученых, занимавшихся исследованием проблематики информационной войны и информационной безопасности, могут быть названы О.Баранов, И.Бачило, К.Беляков, Н. Брусницын, И.Доронин, А.Довгань, Г.Грачев, Г.Емельянов, Е.Ерофеев, В.Копылов, Г.Красноступ, В.Криысько, Д.Ланде, А.Литвиненко, В.Лопатин, А.Манойло, И.Мельник, В.Ченцов, В.Наумов, И.Панарин, В.Пилипчук, Г.Почепцов, М.Рассолов, И.Рассолов, Н.Савинова, О.Стрельцов, Н.Ткачук, Т.Ткачук, Ю.Уфимцев, А.Фатьянов, М. Федотов, Д.Фролов, А.Явтушенко, М.Якушев и прочие. Проблематике информационных войн, информационных операций, информационных влияний и т.п. были посвящены и диссертационные исследования В.Гарева, Д.Фролова, А.Денщикова, Г.Крылова, К.Будилина, Е.Соловьевой, Д.Щербины, Л.Шишкиной, О.Губарева, О.Горбенка и других исследователей. Актуальные подходы к определению сущности и особенностей проведения СИО с точки зрения права рассмотрены, в частности, в научных работах В.Липкана, В.Петрика, А.Заруби, О.Кушнир.

Вместе с тем, пока остаются недостаточно изученными проблемы информационно-правового обеспечения СИО, а также их значение как инструмента ведения информационных войн и средства обеспечения национальной безопасности.

Целью статьи является исследования современных тенденций информационного противоборства, в частности роли и значения СИО как инструмента ведения информационных войн и средства обеспечения национальной безопасности.

Изложение основного материала. Информационная безопасность, которая сегодня обоснованно считается одной из самых важных и системных составляющих национальной безопасности, в обобщенном виде может быть определенная как защищенность жизненно важных интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере, при которой обеспечиваются формирования, использование и развитие информационной сферы в интересах ее субъектов, постоянное развитие общества, своевременное выявление, предотвращение и нейтрализация реальных и потенциальных угроз национальной безопасности путем развития собственного информационного пространства, сведения к минимуму причинения вреда, вызванного неполнотой, несвоевременностью и недостоверностью информации, информационным воздействием, негативными последствиями функционирования информационных технологий, а также несанкционированными действиями с информацией. Принимая во внимание то, как Закон Украины "О национальной безопасности Украины" определяет угрозы национальной безопасности Украины [1], под угрозами информационной безопасности следует понимать явления, тенденции и факторы, которые делают невозможной или усложняют реализацию национальных интересов и сохранение национальных ценностей Украины, а также достижение национальных целей Украины в информационной сфере. Такое общее определение позволяет предположить, что угрозы информационной безопасности могут иметь разную природу, причем не всегда

информационную. Поэтому следует выделить собственно информационные угрозы из общего спектра угроз информационной безопасности - под информационными угрозами можем понимать информационные влияния технического или психологического характера, которые делают невозможным или усложняют сохранение национальных ценностей, реализацию национальных интересов и достижения национальных целей Украины. Особенностью информационных угроз является то, что влияя непосредственно на информационную сферу, они могут нести негативные последствия для любых составных национальной безопасности.

Термин "информационная война" впервые оказался в фокусе внимания ученых и практиков в связи с войной в Персидском заливе в 1991 г. Некоторые авторы сводят понятие информационной войны к отдельным информационным мерам и операциям, информационными способам и средствам корпоративной конкуренции, ведению межгосударственного противоборства или вооруженной борьбы [2].

В.Маркоменко выделяет следующие проявления информационной войны: физическое подавление элементов инфраструктуры государственного и военного управления (поражение центров командования и управления); электромагнитное воздействие на элементы информационных и телекоммуникационных систем (радиоэлектронная борьба); получение разведывательной информации путем перехвата и анализа больших объемов информации (радиоэлектронная разведка); осуществление несанкционированного доступа к информационным ресурсам путем использования программно-аппаратных средств прорыва защиты телекоммуникационных и информационных противника с последующим искажением, уничтожением или хищением информации или нарушением нормального функционирования этих систем (кибернетическая война); формирование и массовое распространение по информационным каналам противника или глобальным сетям информационного взаимодействия дезинформации или тенденциозной информации для влияния на оценки,

намерения и ориентацию населения и лиц, которые принимают решения (психологическая война) [3, с.19-20].

Итак, информационная война, с учетом существующих точек зрения на ее природу, может быть определена как совокупность целенаправленных информационных воздействий, которые осуществляются субъектом влияния на информационные системы или социальные процессы с использованием средств информационных технологий, информационных ресурсов и коммуникаций путем создания факторов замедления постоянного развития или трансформации стабильности государства, общества, человека с целью удержания (достижение) господства, преимущества, монополии в разных сегментах человеческого бытия [4]. Отличительными признаками информационной войны А.Манойло считает применение информационного оружия и особую организационную форму ведения подрывных действий - информационно-психологические операции [5], поэтому далее следует остановиться на содержании этих понятий детальнее.

В узком смысле под информационным оружием понимают совокупность специализированных (физических, информационных, программных, радиоэлектронных) методов и средств временного или постоянного выведения из строя функций или служб информационной инфраструктуры в целом или отдельных ее элементов. В широком смысле - способ целенаправленного информационного воздействия на противника, рефлексивного управления ним с целью изменения его замысла на проведение стратегических или тактических действий в нужном направлении [6-7].

Информационное оружие характеризует прежде всего его целевое назначение и адресный контекст, ведь неких фиксированных форм и содержания оно не имеет. Так, информация "становится" информационным оружием в случае включения в целенаправленную программу влияния на информационную систему, способную привести к достижению запланированных субъектом воздействия результатов. Как информационное оружие могут использоваться и информационные технологии - не только как

потенциально предназначенные для обработки, передачи и выполнения других запланированных действий с информацией, но и в сочетании с передачей адресату информации определенного характера, в частности, в целях воздействия на информацию, которая циркулирует в информационных системах, или ее получение. Применение информационного оружия и наступление в результате запланированных последствий опосредствуются надлежащим восприятием содержания информационного воздействия той мишенью, против которой информационное оружие было применено.

«Поражающая способность» информационного оружия и его целевое назначение контекстно зависят от качеств мишени, а также определяются потенциальной способностью эффективно вызвать в состоянии, структуре или поведении мишени информационного воздействия последствия, желательные для субъекта воздействия. Информация, с помощью которой осуществляется информационное воздействие, должна быть индивидуально предназначена для соответствующей мишени: в частности, компьютерный вирус может эффективно влиять на информацию, которая циркулирует в автоматизированных системах (если планируется ее уничтожить, блокировать или модифицировать), а компрометирующая информация так же эффективно будет влиять на общественное отношение к определенному лицу, однако взаимное изменение мишеней воздействия для этих разновидностей информационного оружия не приведет к ожидаемому результату. Информационное оружие также может быть предназначена для воздействия на ограниченное или же неограниченное количество мишеней. За пределами определенного контекста применения информация или информационные технологии не только теряют «поражающую способность», но и прекращают существование в качестве информационного оружия, то есть теряют качества алгоритма, с помощью которого может быть осуществленное эффективное воздействие на конкретную мишень. Это вызвано возможностью разностороннего применения одной и той же информации [12, с. 99, 142, 160, 398].

В.Петрик предлагает следующее определение СИО - "это спланированные действия, направленные на вражескую, дружескую или нейтральную аудиторию, с целью склонения к принятию управленческих решений или (и) совершению действий, выгодных для субъекта информационного воздействия. СИО могут включать также влияние на информационно-техническую инфраструктуру, но для более эффективного влияния на сознание и поведение людей" [8]. Такое определение, по нашему мнению, имеет сугубо психологический уклон и не в полной мере отвечает универсальному характеру применения информационного оружия, ведь СИО могут носить как психологический, так и технический характер. Итак, фактически СИО представляет собой комплекс акций по реализации информационных угроз или предотвращению и нейтрализации таких угроз со стороны противника с использованием информационного оружия.

Исследуя проблематику использования СИО в ходе информационных войн также нужно обратить внимание на то, что они могут проводиться как в ходе наступательной, так и в ходе оборонительной войны. Наступательная информационная война предполагает использование инициатором различных средств и методов воздействия на информационные системы противника с целью снижения эффективности функционирования его системы принятия решений, тогда как оборонительная - предусматривает проведение СИО с использованием средств и методов противодействия эффективному применению информационного оружия противником [9-10]. Использование СИО в ходе оборонительной информационной войны позволяет рассматривать СИО не только как инструмент нападения, но и как средство обеспечения национальной безопасности. Классическим примером таких СИО могут служить антитеррористические СИО, которые предусматривают осуществление информационно-психологического воздействия не только на террористов, но и на население страны в целом, а также на общественное мнение как в собственной стране, так и в иностранных государствах. Такие СИО могут подразделяться на: превентивные операции, рассчитанные на предотвращение

массовых проявлений любых форм терроризма; операции в поддержку (для обеспечения) специальных операций относительно борьбе с террористами и терроризмом; операции по использованию в сфере информации и коммуникации результатов действий антитеррористических подразделений и служб (как успешных, так и неудачных); операции прикрытия и т.п. Как средство обеспечения национальной безопасности нужно рассматривать также СИО, целью которых является нейтрализация информационных операций, направленных против Украины (или иного обороняющегося государства).

Выводы. Концепция информационной войны предусматривает использование информационного оружия путем проведения информационных операций, разновидностью которых являются СИО. СИО могут носить как информационно-технический, так и информационно-психологический характер, охватывая все направления информационного противоборства. Понимание вредоносности и разрушительной силы информационной войны требует более глубокого исследования этого феномена с правовой точки зрения, поскольку соответствующее явление препятствует не только развитию информационного общества, но и затрагивает буквально все стороны общественной жизни в глобальном масштабе. Особого внимания в этом контексте заслуживают СИО, которые представляют собой содержательное наполнение информационной войны наступательного и оборонительного направления, выступая в последнем случае средством обеспечения национальной безопасности.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/paran355#n355> (дата обращения 16.07.2018).

2. Брусницин Н.А. Информационная война и безопасность. М.: Вита-Пресс, 2001. - С. 9. Коцюбинская Л.В. Понятие «информационная война» в современной лингвистике: новые подходы: [Электронный ресурс]. – Режим

доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-informatsionnaya-voyna-v-sovremennoy-lingvistike-novye-podhody> (дата обращения 13.11.2018);

3. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях. -М.: МИФИ, 2003. - 388 с.

4. Маиойло А.В., Петренко Л. И., Фролов Д. Б. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны. — М., 2003. - С. 208.

5. Ж.Мина, А.Яновська та О.Матвійчук. Інформаційна зброя як інструмент впливу на сучасне суспільство: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/33315/1/34-84-85.pdf> (дата обращения 25.11.2018).

6. Расторгуев С.П. Информационная война. - М.: Радио и связь, 1998. - 415 с.

7. С. Макаренко. Информационное противоборство и радиоэлектронная борьба в сетевых войнах начала XXI века: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://psyfactor.org/t/Makarenko_InfPro_2017.pdf (дата обращения 03.12.2018).

8. Додонов А.Г. Распознавание информационных операций/ А.Г. Додонов, Д.В. Ландэ, В.В. Цыганок, О.В. Андрейчук, С.В. Каденко, А.Н. Грайворонская. – К.: ООО «Инжиниринг», 2017. – 282 с.

9. Деньщиков А. Л. Информационная стратегия США (анализ, стратегия, перспективы): дисс. .канд. педаг. наук. - М, 2008. - 186 с.

10. Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції / О.Литвиненко. – К.: ВКФ. Сатсанга, 2003. – 240 с.

УДК 373.5.016:62/64]:37.015.31-028.22

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Вересоцька Наталія Іванівна

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики технологічної освіти

та комп'ютерної графіки

Кернечишин Олександр

Студент групи ТН-1пм

Анотація: У статті розглядаються теоретичні основи розвитку графічної компетентності на уроках трудового навчання. Аналізуються різні аспекти тлумачень змісту категорії «компетентність», «конструкторсько-технологічна компетентність». Розкрито теоретичні основи формування графічної компетентності учнів на уроках трудового навчання.

Ключові слова: компетентність, графічна компетентність, навчально-виховний процес, трудове навчання.

Сучасний темп розвитку освіти породжує нові вимоги до випускників вищих навчальних закладів. Виникає необхідність віддавати перевагу предметам, які розвивають інтелектуальні здібності, ініціативність, пристосованість і впевненість для роботи в сучасних умовах [10].

Усі процеси роблять життєво важливою спрямованість у вищій освіті на найбільш орієнтованих у нових умовах спеціалістів і нових моделей їх підготовки. Наразі адекватна модель спеціаліста є не кваліфікацією, а компетентністю [2].

Поняття «компетентність» з'явилося в педагогічній літературі порівняно недавно і не є на сьогодні досить дослідженим. Так вислів «компетентнісна освіта», як досягнення певного освітнього результату, з'явилося у 60-х роках минуло століття у США, Великобританії й Німеччині [5].

Поняття «компетентність» знаходиться нині в епіцентрі світової думки тому що, воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, й бере на себе відповідальність за певну діяльність [7].

Компетентність – це ступінь кваліфікації працівника, яка дозволяє успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним [6].

Одним із напрямків розвитку конструкторсько-технологічної компетентності учнів є графічна підготовка, основне завдання якої полягає у усебічному розвитку особистості, яка прагне до подальшого збагачення та зростання свого освітнього потенціалу.

Аналіз навчальних програм з графічних дисциплін [4], шкільних програм з креслення [7; 8] дає змогу стверджувати, що формування конструкторсько-технологічної компетентності починається з креслення на рівні шкільної освіти й продовжується упродовж всього навчання у ВНЗ. Кожен етап забезпечує оволодіння певною сукупністю графічних компетенцій, що надалі сприяє формуванню готовності майбутнього інженера до свідомого використання отриманих знань у професійній діяльності.

«Елементарна графічна грамотність» – уміння правильно читати графічні зображення (креслення, схеми, малюнки, таблиці), будувати їх за допомогою креслярських інструментів (циркуля, лінійки, транспортира). Учень повинен уміти виконувати низку операцій, що є необхідним у процесі розв'язування графічних завдань: поділяти відрізок графічним способом на дві рівні частини або більше, проводити перпендикуляр від точки до прямої, через дві точки

проводять коло, через точку дотичне коло, що сприятиме ефективному засвоєнню нових знань у процесі графічної підготовки [5].

Графічна підготовка на етапі навчання в школі відіграє значну роль у подальшій навчальній діяльності студентів, бо закладає основи елементарної графічної грамотності. Одним із головних недоліків у навчальній діяльності щодо опанування графічних дисциплін є недотримання єдності між окресленими позиціями методики викладання в середній та вищій школах, а відтак і недостатньою фактичною підготовленістю учнів, а згодом і студентів до вивчення означеного курсу [7].

Графічна компетентність є складником професійної готовності майбутнього фахівця. О. Деджула розглядає графічну компетентність як складник професійної компетентності майбутнього інженера, що відображає готовність усвідомлено використовувати графічні уміння та навички, які спираються на знання та досвід графічної професійно-орієнтованої діяльності [2].

Компетенції – це інтеграційна цілісність знань, умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність, це здатність людини реалізовувати на практиці свої здібності. Оскільки реалізація здібностей відбувається в процесі виконання різноманітних видів діяльності для вирішення теоретичних і практичних задач, то в їх структуру, крім діяльнісних (процедурних) знань, умінь і навичок, входять також мотиваційна і емоційно-вольова сфери. Важливим компонентом компетенції (здібності) є досвід – інтеграція в єдине ціле засвоєних людиною знань, окремих дій, способів і прийомів розв’язування задач [5].

Розглянемо поняття «здібності» більш детально [7; 8; 9].

З точки зору психології, здібності це:

– індивідуально-психологічні особливості людини, які забезпечують успішне оволодіння знаннями, навичками, вміннями та ефективно їх реалізацію в трудовій діяльності. Виявляючись в оволодінні знаннями, навичками і вміннями, здібності, проте, до них не зводяться. Вони виступають лише як

можливість розвитку цих необхідних компонентів діяльності і характеризуються динамікою оволодіння останніми – швидкістю, легкістю, глибиною, міцністю:

– спостережливість, зорова пам'ять, емоційна пам'ять і уява, технічна уява, а також ті якості розуму, які є умовою успішного виконання багатьох видів діяльності);

– діяльність, яка орієнтована на те істотне, що лежить в основі великої кількості часткових явищ. Тому той, хто опанував такою діяльністю, надалі без усякого навчання успішно справляється з будь-яким частковим явищем даного класу. І він вважається здібним (Н. Тализіна [8]).

Таким чином, здібності, зокрема конструкторсько-технологічні це індивідуально-психологічні особливості, які забезпечують успішне оволодіння знаннями, організаційними, технологічними, проектувально-конструкторськими і управлінськими навичками та вміннями, що забезпечують їх успішну реалізацію у навчальній діяльності.

Проведений аналіз наукових досліджень показав, що для формування конструкторсько-технологічних знань і вмінь учнів під час розв'язання конструкторсько-технологічних задач краще всього використовувати різні пристосування. Використання пристосувань, як об'єктів конструювання, забезпечує технічну спрямованість навчального процесу, тому що сприяє ознайомленню учнів з основами виробництва. При конструюванні пристосувань розв'язуються відразу дві задачі – конструкторська і технологічна. Вони спрямовані на пошук оптимального варіанту виготовлення цього виробу і пристосування, що активно розвиває технічну творчість, ініціативність і самостійність учнів [2; 9].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Джеджула О. М. Теорія і методика графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2007. 44 с.
3. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Підготовка студентів технічних університетів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності : дисс. канд. пед. наук: 13.00.04. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, – 2018. – 358 с.
4. Закон України «Про середню освіту» // Освіта. 2002. 20-27 лют. (№ 12-13). – С. 5-12.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. *Интернет-журнал «Зйдос»*. 2006. 5 мая.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. К. : «К.І.С.», 2004. 112.
7. Підбуцька Н.В. Особливості креативності майбутнього інженера як складової його професіоналізму. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КНПУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2014. Вип. 26. – С. 468-477.
8. Галызина Н.Ф. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 1998. 288 с.
9. Тхоржевський Д. О. Система технологічних задач. К. : Рад. шк., 1989. 198 с.
10. Тхоржевський Д.О. Методика трудового навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін. К.: *Вища школа*. 1985. 175 с.

**ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ**

Висоцька Тетяна Миколаївна

к.ф.н., доцент

Короткова Світлана Віталіївна

к.ф.н., доцент

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць з точки зору їх походження. Розглянуто основні групи фразеологізмів за походженням, а саме: споконвічно англійські фразеологічні одиниці, міжмовні запозичення, внутрішньомовні запозичення, фразеологізми, запозичені в іншомовній формі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, походження, споконвічно англійські фразеологізми, запозичені фразеологізми, міжмовні запозичення, внутрішньомовні запозичення.

Стійкий інтерес лінгвістів до вивчення фразеологічних одиниць пояснюється перш за все тим, що, будучи найбільш специфічними елементами лексико-фразеологічної системи мови, ці одиниці відображають своєрідність культури і ментальності того чи іншого етносу.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що нагальною залишається потреба всебічного дослідження й опису великої кількості різноструктурних сталих одиниць.

У роботі поставлено за мету визначити особливості походження фразеологічних одиниць. Завдання: 1) визначити споконвічно англійські

фразеологічні одиниці та запозичені фразеологічні одиниці; 2) виділити групи запозичених фразеологізмів; 3) коротко описати кожен з визначених типів.

Існує низка класифікацій фразеологічних одиниць, побудованих за різними параметрами. Одним з таких параметрів є визначення джерела, етимології, походження того чи іншого фразеологізму.

Джерела походження фразеологізмів в англійській мові дуже різноманітні. За походженням англійські фразеологізми можна розділити на два класи:

1) споконвічно англійські фразеологічні одиниці; 2) запозичені фразеологічні одиниці.

Запозичені, в свою чергу поділяються на 1) міжмовні та 2)внутрішньомовні.

Також запозичення в іншомовній формі виділяються в особливу групу. Отже, можна виділити чотири групи фразеологізмів:

1) споконвічно англійські фразеологічні одиниці;

2) міжмовні запозичення, тобто фразеологізми, які запозичені з іноземних мов шляхом того чи іншого виду перекладу;

3) внутрішньомовні запозичення, тобто фразеологізми, які запозичені, наприклад, з американського варіанту англійської мови;

4) фразеологізми, запозичені в іншомовній формі [2, с. 9].

Коротко опишемо кожен з цих типів.

Споконвічно англійські фразеологічні одиниці. Більшість фразеологізмів в англійській мові є споконвічно англійськими, а їхні автори невідомі. Вони пов'язані з традиціями, звичаями і повір'ями англійського народу. Не менш важливу роль у їхньому становленні зіграли історичні події, перекази. Тут можна виділити власні підгрупи:

а) фразеологізми, пов'язані з англійськими реаліями: *Be born within the sound of Bow bells* – «народитися в Лондоні» (в центрі Лондона знаходиться відома своїми дзвонами церква St. Mary-le-Bow) [2, с. 213];

б) фразеологізми, що відображують традиції та звичаї англійського народу: *Cut somebody off with a shilling* – «залишити когось без спадку» (заповідачі часто залишали позбавленим спадщини один шилінг в доказ того, що позбавлення спадщини було навмисним); *Dance attendance on somebody* – «бігати за кимось», «бути завжди готовим до чіїхось послуг (за старовинним англійської звичаєм наречена на весільному вечорі повинна була танцювати з будь-яким гостем, який запросив її на танець); *Sit above the salt* – займати високе положення в суспільстві та *sit below the salt* – займати скромне суспільне становище (за старовинним англійським звичаєм сільничку ставили посередині столу, причому знаних гостей садили за верхнім кінцем столу, а незнаних гостей, бідних родичів і слуг – за нижнім) [1, с. 36];

в) фразеологізми, пов'язані з іменами англійських письменників, науковців, видатних історичних осіб: *Robson's choice* – «вимушений вибір» (за іменем Робсона, власника платної стайні в Кембриджі в 16-му столітті, який зобов'язував своїх клієнтів брати тільки найближчого до виходу коня) [2, с. 214].

г) фразеологізми, пов'язані з повір'ями: *Have kissed the Blarney stone* – «бути підлесником» (за переказами, кожен, хто поцілував камінь, що знаходиться в замку Бларні в Ірландії, отримував дар улесливої мови) [4, с. 183]; *A reering Tom* – «надто допитлива людина» (в легенді про леді Годиву, дружину графа Мерсійського, розповідається, що граф наклав непосильний податок на жителів міста Ковентрі. Коли леді Годива заступилася за них, граф сказав, що скасує податок, якщо вона наважиться проїхати оголеною опівдні через все місто. Щоби не бентежити її, всі жителі закрили віконниці своїх будинків. Єдиний, хто став підглядати в щілинку, був кравець Том, якого тут же вразила сліпота» [3, с. 148];

г) фразеологізми, пов'язані з астрологією: *Be born under a lucky star* – народитися під щасливою зіркою; *The stars were against it* – сама доля проти цього;

д) фразеологізми, пов'язані з творчістю В.Шекспіра: *A fool's paradise* (“Romeo and Juliet”) – примарне щастя, світ фантазій;

е) фразеологізми релігійного походження: одиниці біблійного походження доволі часто розходяться з власними прототипами: *To kill the fatted calf* – заколотити вгодованого тельця (для пригостання блудного сина), тобто зустріти радо, пригостити кращим, що є в будинку; *To apple of Sodom* – красивий, але гнилий плід; оманливий успіх; джерелом кількох фразеологізмів є молитовник («The Book of Common Prayer»): *for better or for worse* – на радість і горе, в щасті і нещасті; *From the bottom of one's heart* – від щирого серця, від усієї душі [4, с. 111];

є) фразеологізми, створені народом: *In for a penny, in for a pound* – ризикнув на пенні, ризикуй і на фунт; взявся за гуж, не говори що не дуж; *Bite off more than one can chew* – взяти до рота більше, ніж можеш проковтнути, тобто взятися за непосильну справу, горішок не по зубах [2, с. 213].

Фразеологічні одиниці, запозичені з різних мов:

а) фразеологізми, пов'язані з античною міфологією, історією та літературою: *Achilles' heel* – ахілесова п'ята; *the apple of discord* – яблуко розбрату; *the golden age* – золотий вік [4, с. 129-130];

б) фразеологічні запозичення з французької: *Castles in Spain* – «повітряні замки». Вираз, пов'язаний із середньовічним героїчним епосом *Chansons de Geste*, герої якого, лицарі, отримували в приватне володіння ще не завойовані замки в Іспанії [4, с. 167];

в) фразеологічні запозичення з німецької є нечисленними: *blood and iron* – «залізо та кров», нещадне застосування сили – принцип політики Бісмарка, який прагнув об'єднати Німеччину силою пруської зброї; *speech is silver, silence is golden* – «слова – срібло, мовчання – золото», прислів'я вперше зустрічається у Томаса Карлейла [4, с. 59];

г) фразеологічні запозичення з іспанської (їх декілька): *blue blood* – «блакитна кров», аристократичне походження; *tilt at windmills* – «битися з вітряними млинами, донкіхотствувати» [2, с. 9-10];

г) фразеологічні запозичення з голландської: *forlorn hope* – 1) загін, який виконує небезпечне завдання або приречений на неминучу загибель; 2) безнадійна, пропаша справа;

д) фразеологічні запозичення з китайської: *lose face* – втратити престиж – бути приниженим, збезчещеним;

е) фразеологічні запозичення з данської мови: *an ugly duckling* – «бридке каченя», людина, несправедливо оцінена нижче своїх достоїнств, що виявляються несподівано для оточуючих; за назвою казки Г. Х. Андерсена про бридке каченя, який виріс і став прекрасним лебедем;

є) фразеологічні запозичення з російської: *the Sick Man of Europe* – «хвора людина Європи», так називав цар Микола I Туреччину в 1853 році; зараз – будь-яка європейська країна, що знаходиться в скрутному економічному становищі;

ж) фразеологізми, що мають джерелом арабську літературу. З казок «Тисячі і однієї ночі» в англійську мову прийшло кілька виразів: *Aladdin's lamp* – чарівна лампа Аладдіна – талісман, що виконує всі побажання свого господаря; *rub the lamp* – легко здійснити своє бажання; *Alnaschar's dream* – порожні мрії, фантазування [2, с. 235].

А.В. Кунін [2, с. 9] виділяє сім основних типів фразеологізування в залежності від того мовного матеріалу, який став основою майбутньої фразеологічної одиниці, передуючи стадії потенційного фразеологізування, і способу її фразеологізування з урахуванням як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних чинників:

1) утворення фразеологічних одиниць внаслідок переосмислення змінних сполучень слів;

2) утворення фразеологічних одиниць внаслідок переосмислення сталих сполучень нефразеологічного характеру;

3) утворення фразеологічних одиниць на основі потенційних фразеологізмів;

4) утворення фразеологічних одиниць з авторських зворотів;

5) утворення фразеологічних одиниць на основі сюжету, але не сполучення слів;

6) утворення фразеологічних одиниць внаслідок каламбурного опрацювання омонімів;

7) утворення фразеологічних одиниць від фразеологічних одиниць (фразеологічна деривація).

Висновки:

1. Одиниці перших шести типів постають результатом первинного фразеологізування, а одиниці останнього, що виникли внаслідок фразеологічної деривації, – до вторинної.

2. Джерела запозичення того чи іншого фразеологізму не завжди вдається встановити з достатньою точністю, оскільки численні фразеологізми збігаються в різних мовах без будь-яких запозичень. Паралельне існування в різних мовах одних і тих же за значенням виразів можна пояснити спільністю суспільно-політичних умов життя народів, які розмовляють цими мовами, спільністю звичаїв, традицій і елементів культури народу.

3. Фразеологічні одиниці обов'язково повинні пройти стадію потенційного фразеологізування, і це не залежить від того, внаслідок чого вони з'являються. Потенційні фразеологізми набувають потрібних їм елементів фразеологічної стійкості, поступово розширюючи сферу свого вживання.

4. Точно встановити, коли саме непотенційний фразеологізм перетворюється на фразеологічну одиницю, неможливо. Фразеологізування можна потрактувати як утворення фразеологічних одиниць і стійких сполучень нефразеологічного характеру в результаті поступового процесу придбання тими чи іншими сполученнями слів всіх елементів фразеологічної стійкості або всіх елементів стійкості нефразеологічного характеру.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика. / Ю.Д. Апресян - М., 1995. – С. 36.
2. Кунин, А. В. Фразеология современного английского языка. / А. В. Кунин. - М. : Международные отношения, 1996. - 380 с.
3. Ожегов С. И. О структуре фразеологии. / С.И. Ожегов. - М., 1957. - С. 148.
4. Смит, Л. П. Фразеология английского языка. / Л. П. Смит. - М. : Дрофа, 1998. - 158 с.

ВПЛИВ ПЕРЕДСТАРТОВОГО СТАНУ У СПОРТСМЕНІВ-ПЛАВЦІВ

Воробйова Софія Володимирівна

асистент кафедри

Державний заклад «Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Анотація: Стаття присвячена висвітленню основних питань з впливу передстартового стану на організм спортсменів, які займаються плаванням. Доведена важливість вольової підготовки спортсменів-плавців до змагальної діяльності. Проаналізовані літературні джерела з питань передстартової готовності спортсменів до змагальної діяльності в плаванні.

Ключові слова: передстартовий стан, спортсмени-плавці, змагання, плавання, тренер.

Необхідною складовою частиною процесу формування готовності до змагання спортсменів будь-якої кваліфікації – є психологічна підготовка. Психологічна підготовка – є процес створення, підтримки і відновлення стану психічної готовності спортсмена до виступу в змаганні, до боротьби за досягнення найкращого спортивного результату [3; 1].

Практика спортивної діяльності доводить, що один з головних компонентів в спорті це розвиток фізичних якостей, але якщо спортсмен слабкий психічно, то надалі на одному зі своїх головних змагань може не справитися з психічним навантаженням. Отже, тренер повинен приділяти належну увагу цьому аспекту, а не чекати коли спортсмен зіткнеться з проблемою [1; 2; 3].

Спортсменам добре відомо так званий передстартовий стан перед змаганнями, який настає перед початком спортивних виступів.

На кожного спортсмена передстартовий стан діє по-різному: на більшість спортсменів воно робить позитивний вплив, а на деяких - негативний. Тренеру корисно познайомитися з причинами виникнення передстартового стану і його впливу на працездатність спортсменів в умовах змагань.

Аналіз літературних джерел показує, що фізіологічні дослідження передстартового і стартового стану (О. М. Крестовников, К. М. Смирнов) показали, що майже у всіх системах організму відбуваються фізіологічні зміни. При цьому виявлено збільшення частоти пульсу, підвищення кров'яного тиску, збільшення хвилинного обсягу серця, легеневої вентиляції, споживання кисню, зміна порогів чутливості різних аналізаторів.

У плавців можна розрізнити три передстартових стану:

Перший - перед стартом стан організму спортсмена знаходиться в оптимальному збудженні (тобто найкращому). У цьому випадку відзначається позитивний вплив на досягнення високих спортивних результатів.

Другий - перед стартом організм спортсмена знаходиться в надмірно збудженому стані. У таких випадках поряд з позитивним впливом на спортивні досягнення в змаганнях можуть бути так звані зриви і зниження результатів.

Третій - перед стартом стан організму спортсмена може бути в зниженому збудженні. Тут слід розрізнити два випадки:

1. спортсмен добре тренований, впевнений в своїх силах і за типом нервової діяльності відноситься до групи сильних і врівноважених. Такі спортсмени, незважаючи на те, що знижене збудження є для них нормальним, здатні досягти на змаганнях високих і навіть рекордних результатів. Відомі приклади, коли плавці перед рекордним запливом мали показники звичайні, такі ж як і на тренуваннях;

2. спортсмен по типу нервової системи відноситься до групи слабких, а сильний подразник (змагання) замість збудження викликає гальмівний процес. У таких спортсменів перед стартом з'являється апатія, небажання брати участь

в змаганнях; вони, як правило, не можуть показати навіть тих результатів, які мали на тренуваннях.

У практиці, чим у плавця тренуваність вище, тим він більш відповідально виступає на змаганнях. Іноді плавці напередодні змагань або за кілька днів починають сильно хвилюватися; внаслідок порушення нормального сну і втрати апетиту у них знижується працездатність організму. Зайве хвилювання є показником недостатніх вольових якостей спортсмена.

Через слабку вольову підготовку деякі хороші плавці не можуть досягти високих результатів в запливах з рівними за силою плавцями, в той час як при зустрічах зі слабкими плавцями нерідко показують рекордні результати.

Таким чином, для досягнення високих спортивних результатів, спортсмену необхідно мати гарну вольову підготовку. Спортсмен, який на змаганнях надмірно хвилюється, як правило, показує більш низькі результати, в той час як здатний на більше.

Вольова підготовка спортсмена являє собою процес виховання у нього якостей, які є конкретними проявами волі: цілеспрямованості, наполегливості та завзяття, самостійності та ініціативності, рішучості та сміливості, витримки та самовладання.

Так само, умови змагань виконують певний вплив на передстартовий стан плавця: незнайомий басейн, несприятливі температурні умови, невідомий склад учасників. Боязнь сильних учасників нерідко знижує активність плавця, що в підсумку призводить до зниження спортивних результатів.

Невпевненість в своїх силах, страх сильних учасників нерідко знижують активність плавця, а в підсумку все це призводить до зниження спортивних результатів. Тому розвивати вольові якості треба і в процесі тренування і на самих змаганнях.

Позитивну роль у боротьбі з негативним явищем передстартового стану може мати розминка. Після неї знижується зайва збудливість, з'являється впевненість у досягненні наміченого результату, особливо якщо розминка

пройшла успішно, плавець відчув легкість при плаванні на підвищеній швидкості.

На основі викладеного матеріалу можна зробити висновки, що психічний стан і самопочуття мають дуже важливе значення в спорті і впливають на спортивний результат плавця на змаганнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільїн Е. П. Психологія спорту / Е. П. Ільїн // Видавництво "Пітер", 2008. – 352 с.
2. Ільїн Е. П. Психофізіологія стану людини / Е. П. Ільїн // – Санкт-Петербург : Пітер, 2005. – 412 с.
3. Клименко В. В. Психологія спорту : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Клименко. – К. : МАУП, 2007. – 432 с.

**ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА ХОЛЕЦИСТИТ
ЗА ДАНИМИ АРХІВУ ПРОЗЕКТУРИ «ОКЛ ЦЕМД і МК»**

Горголь Наталія Іванівна

Кандидат медичних наук
доцент кафедри патологічної анатомії

Бадалов Заур Адалят огли

Ворушило Владислав Володимирович,

Базян Аїда Арменівна,

Седнєва Людмила Русланівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Аналіз захворюваності на холецистит за період 2018-2020 р.р. свідчить про невеликі коливання як сумарних показників, так і показників в групах чоловіків і жінок в різні роки. В цілому, відзначається превалювання даної патології серед чоловіків (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка захворюваності на холецистит

за даними архіву прозектури «ОКЛ ЦЕМД і МК»

Рік	Всього хворих (абс., 100%)	Чоловіків (абс., %)	Жінок (абс., %)
2018 р.	394	237 (60%)	157 (40%)
2019 р.	425	264 (62%)	161 (38%)
2020 р.	282	135 (48%)	147 (52%)
Всього	1101	636	465

Пацієнти були розділені за віковою категорією: групи пацієнтів віком, меншим за 18 років, віком 19-25, 26-35, 26-35, 46-55 років і група пацієнтів, старших за 55 років. Найменша частота патології відзначена в групі пацієнтів, молодших за 18 років. Надалі її частота зростає по мірі збільшення віку

пацієнтів, сягаючи максимуму в групі хворих, старших за 55 років. Така закономірність зберігалась в кожному з років всього періоду дослідження (Таблиця 2). Аналіз частоти клініко-морфологічних форм холециститу показав, що у всі роки превалювали гострі форми (таблиця 2). Серед гострих холециститів найчастішим був флегмонозний, другим за частотою – простий холецистит, а на третій позиції опинились приблизно з однаковою частотою калькульозний і гангренозний холецистит, а також ускладнені перихолециститом флегмонозна и флегмонозно-виразкова форми (таблиця 3). При хронічному перебігу захворювання найчастішим був хронічний холецистит, а другим за частотою – калькульозний холецистит (таблиця 4).

Таблиця 2

Динаміка захворюваності по роках, за віком і статтю за даними архіву прозекури «ОКЛ ЦЕМД і МК»

Рік	Вік пацієнтів в роках											
	<18		19-25		26-35		36-45		46-55		> 55	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
2018	2	1	8	5	20	17	33	24	59	29	115	81
	1%	1%	3%	3%	9%	11%	14%	15%	25%	18%	48%	52%
	3(1%)		13(3%)		37(9%)		57(15%)		88(22%)		196(50%)	
2019	3	1	11	6	25	18	42	25	64	29	119	82
	1%	1%	4%	4%	10%	11%	16%	15%	24%	18%	45%	51%
	4(1%)		17(4%)		43(10%)		67(16%)		93(22%)		201(47%)	
2020	1	2	5	7	12	17	17	14	25	22	75	85
	1%	2%	4%	5%	9%	11%	12%	9%	19%	15%	55%	58%
	3(1%)		12(4%)		29(10%)		31(11%)		47(17%)		160(57%)	
Всього	6	4	24	18	57	52	92	63	148	80	309	248
	1%	1%	4%	4%	9%	11%	14%	14%	23%	17%	49%	53%
	10(1%)		42(4%)		109(10%)		155(14%)		228(21%)		557(50%)	

Таблиця 3

Динаміка захворюваності на гострі форми холецистититу

Форма гострого холециститита	2018		2019		2020	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Простий холецистит (гострий катаральний)	19 (8%)	10 (7%)	30 (12%)	16 (8%)	17 (13%)	16 (11%)
Флегмонозний холецистит	66 (28%)	33 (20%)	61 (23%)	35 (22%)	19 (15%)	20 (13%)
Флегмонозно-виразковий холецистит	2 (1%)	1 (1%)	3 (1%)	1 (1%)	8 (6%)	5 (4%)
Флегмонозний холецистит з перихолециститом	4 (2%)	2 (1%)	5 (2%)	3 (2%)	5 (4%)	9 (6%)
Флегмонозно-виразковий холецистит з перихолециститом	12 (5%)	10 (6%)	13 (5%)	9 (6%)	5 (4%)	9 (6%)
Гангренозний холецистит	11 (5%)	8 (5%)	12 (5%)	7 (3%)	3 (2%)	4 (3%)
Флегмонозно-гангренозний холецистит	8 (3%)	5 (3%)	7 (3%)	4 (3%)	10 (7%)	14 (9%)
Флегмонозний калькульозний холецистит	9 (4%)	5 (3%)	10 (4%)	6 (3%)	2 (2%)	2 (1%)
Флегмонозно-виразковий калькульозний холецистит	2 (1%)	3 (2%)	3 (1%)	2 (1%)	2 (2%)	1 (1%)
Всього калькульозних форм	11 (5%)	8 (5%)	13 (5%)	8 (4%)	4 (4%)	3 (2%)
Всього	133 (63%)	77 (37%)	144 (63%)	83 (37%)	71 (47%)	80 (53%)

Таблиця 4**Динаміка захворюваності на хронічні форми холециститу**

Форма хронічного холецистита	2018		2019		2020	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Хронічний холецистит	75 (31%)	55 (35%)	80 (30%)	56 (35%)	41 (30%)	40 (25%)
Хронічний виразковий холецистит	4 (2%)	1 (1%)	5 (2%)	2 (1%)	3 (2%)	1 (1%)
Хронічний поліпозний холецистит	5 (2%)	2 (2%)	6 (2%)	4 (2%)	3 (2%)	5 (3%)
Хронічний холецистит з загостреннями ³	5 (2%)	3 (2%)	6 (2%)	4 (3%)	11 (8%)	16 (11%)
Хронічний калькульозний холецистит	15 (6%)	19 (12%)	22 (8%)	13 (8%)	5 (4%)	6 (5%)
Всього	104 (56%)	80 (44%)	119 (60%)	79 (40%)	63 (48%)	68 (52%)
	184(47%)		198(47%)		131(47%)	

Висновки:

1. За даним проведеного аналізу холецистит зустрічається у чоловіків частіше, ніж у жінок. По мірі зростання віку пацієнтів збільшується кількість хворих на холецистит.

2. В структурі патології відзначається переважання гострих форм холециститу протягом всього періоду дослідження.

3. Зменшення кількості хворих на гострі і хронічні форми холециститу в 2020 р. може відображати зменшення оперативної активності в умовах сучасної епідеміологічної ситуації.

Планується продовження вивчення частоти зазначеної патології в наступні роки, що дасть можливість більш глибокого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Hanbidge AE, Buckler PM, O'Malley ME, et al. From the RSNA refresher courses: imaging evaluation for acute pain in the right upper quadrant. *Radiographics* 2004;24:1117–35. [PubMed]
2. Kim SW, Kim HC, Yang DM, et al. Cystic duct enhancement: a useful CT finding in the diagnosis of acute cholecystitis without visible impacted gallstones. *AJR Am J Roentgenol* 2015;205:991–8.
3. Ottinger LW. Acute cholecystitis as a postoperative complication. *Ann Surg.* 1976;184(2):162–165.
4. Choo SK, Park HJ, Oh HK, Kang YK, Kim Y. Acute cholecystitis in elderly patients after hip fracture: incidence and epidemiology. *Geriatr Gerontol Int.* 2016;16(3):380–383.

УДК 811.161.2(07)

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.**

Горобець Світлана Іванівна

керівник навчального відділу

Інституту філології

Київський університет імені Бориса Грінченка

Анотація. Реформування школи, оновлення змісту й структури загальної середньої освіти актуалізують проблему якісної підготовки вчителя взагалі і вчителя початкових класів зокрема, формування предметних компетентностей майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти. З огляду на це актуалізувалась така важлива наукова проблема розроблення й упровадження ефективних підходів до формування риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів, зокрема: компетентнісного.

Ключові слова: компетентнісний підхід, риторична особистість, реформування освіти, риторична компетентність.

Сучасне суспільство потребує зміни акцентів з принципу адаптивності на принцип компетентності випускника. Надзвичайно важливим стає не лише набуття суми знань, а й наявність певних особистісних характеристик, стійких умінь застосувати потрібні в конкретний момент знання. У цьому аспекті компетентнісна модель освіти відрізняється від знанневої. Особистісний підхід потребує формування в майбутніх учителів української мови та літератури ціннісних орієнтацій, моральних якостей. Компетентнісний підхід має значний потенціал для забезпечення діяльнісної, практикоорієнтованої спрямованості навчання майбутніх учителів української мови та літератури. На важливості застосування сучасних підходів до навчання акцентовано в багатьох

дослідженнях (З. Бакум, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, , О. Копусь, О. Кучерук, В. Ницета, М. Пентилюк, О. Пометун, Г. Сагач, Т. Симоненко, А. Хуторського та ін.).

Мета статті – з'ясувати суть та шляхи реалізації компетентнісного підходу в

навчальному процесі майбутніх учителів української мови та літератури у процесі формування риторичної компетентності.

Логіка нашого дослідження вимагала тлумачення дефініції «підхід» з огляду на термінологічну невизначеність її в сучасній лінгводидактиці. У лексикографічних виданнях поняття «підхід» визначається як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [64, с. 785].

Слушно зауважує С. Омельчука, який семантично наповнює поняття «підхід» як методологічну категорію лінгводидактики, що позначає складне багатовимірне явище, структурними компонентами якого є принципи, технології, методи, прийоми, засоби та форми навчання і якому властиві концептуальність, процесуальність, системність, керованість та дієвість.

Сучасні українські дидакти та лінгводидакти наголошують на те, що застосування компетентнісного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій вищої освіти, веде до розроблення нових стратегій змісту і технологій освіти.

Компетентнісний підхід спрямований на формування в студентів предметних і ключових компетентностей. Цей підхід передбачає, на думку А. Хуторського, не засвоєння розрізнених фрагментарних знань, а оволодіння ними в комплексі.

На думку О. Пометун, «під поняттям компетентнісний підхід розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою

особистості. Така характеристика має формуватися в процесі навчання і містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості» [3; с. 333].

Основна з характеристик компетентнісного підходу - це активізація прагматичної та гуманістичної спрямованості освітнього процесу майбутніх вчителів української мови та літератури. Реалізація даного підходу під час вивчення мовознавчих дисциплін дозволяє вирішити проблему, коли студенти не лише бездоганно володіють теоретичними знаннями, а й відчують певні ускладнення в діяльності, що потребує залученню цих теоретичних знань для вирішення конкретно поставлених завдань та створених проблемних ситуацій.

Сучасне суспільство потребує зміни акцентів з принципу адаптивності на принцип компетентності випускника. Надзвичайно важливим стає не лише набуття суми знань, а й наявність певних особистісних характеристик, стійких умінь застосувати потрібні в конкретний момент знання. У цьому аспекті компетентнісна модель освіти відрізняється від знаннєвої. Особистісний підхід потребує формування в майбутніх учителів української мови та літератури ціннісних орієнтацій, моральних якостей. Компетентнісний підхід має значний потенціал для забезпечення діяльнісної, практикоорієнтованої спрямованості навчання майбутніх учителів української мови та літератури.

Реалізація компетентнісного підходу до навчання в процесі формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури сприяє формуванню практичних професійних умінь і навичок, розвитку пізнавальної активності, уможлиблює проектування індивідуальної траєкторії дослідницького пошуку в умовах вищого закладу освіти.

У процесі формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури вважаємо необхідним формулювати завдання компетентнісного спрямування, які відобразатимуть єдність знаннєвого (глибокі знання граматичного рівня мовної системи), діяльнісного (граматичні уміння і навички, навички використання граматичних знань у нестандартних ситуаціях) і особистісного (цінності, потреби, мотиви) компонентів.

Перед сучасною освітою постає завдання – сформувати компетентнісну риторичну особистість, особливе значення надаючи практичній спрямованості навчання. На сучасному етапі концептуальним напрямом освіти в Україні є компетентнісний підхід до формування її змісту і визначення технологій. Впровадження в систему освіти України ключових компетентностей базувалося на численних дослідженнях зарубіжних вчених і спричинювало появу нових праць в українській лінгводидактиці. Нині активно досліджуються різні аспекти компетентнісного підходу, який спрямований на розвиток базових предметних компетентностей риторичної особистості студента, передбачає створення внутрішніх мотивів, що визначають готовність його до такої навчально-пізнавальної діяльності, в основі якої є компетентності; формування розуміння суті мовно-мовленнєвих компетентностей, вироблення суб'єктивного досвіду застосування предметних компетенцій і предметних компетентностей у процесі мовленнєвих завдань у різних навчальних і життєвих соціально-комунікативних ситуаціях, використання рефлексії та аналізу власної діяльності, її результатів [1; с. 61].

Тож актуальність дослідження зумовлена потребою узагальнення наукових розвідок учених-педагогів та лінгводидактів щодо засад формування мовної особистості студента на компетентнісній основі та уточнення певних, важливих на думку авторів, аспектів цього процесу.

Сучасна лінгводидактика, в межах виникнення нової стратегії освіти, вагомого значення надає компетентнісному підходу до вирішення проблем навчання української мови. Погоджуємось із думкою, що «провідною стає необхідність у підготовці грамотної людини з належним рівнем мовномовленнєвих компетентностей, що ґрунтуються на системі знань про мову». Зокрема, у Концепції нової української школи зазначено: «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації,

розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя». Слід зауважити, що реалізація цього підходу «означає для педагогів і студентів поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією на освоєння знань, умінь, навичок, створенням умов для оволодіння комплексом компетенцій, що сприяють формуванню риторичної особистості, здібностей адаптуватися в умовах соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційного і комунікаційного насиченого простору». Зауважимо, що вирішення цього завдання потребує конкретизації компетентнісної структури риторичної особистості студента, яка викликає чимало дискусій серед науковців. У цьому контексті слухним є зауваження Л. Лічман, яка наголошує на тому, що «саме компетентністний підхід дозволяє перетворювати концепт «мовної особистості» з теоретико-аналітичного конструкту на прагматичний інструмент мовної освіти» [2; с. 63]

Висновки

Проблема формування риторичної особистості студента на компетентнісній основі пов'язана насамперед з перебудовою та реформуванням системи освіти в Україні. Сучасне суспільство вимагає конкурентоспроможного фахівця, який зможе реалізувати себе повною мірою у системі комунікації, а отже вагомим значення набуває конкретизація компетентностей у структурі риторичної особистості, необхідних для вирішення цього завдання як підґрунтя для успішної реалізації нової освітньої стратегії. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у формуванні риторичної компетентності на комунікативній основі з використанням новітніх та перспективних підходів до навчання української мови у вищих закладах освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дика Н., Микитенко В. Формування мовної особистості студента на засадах компетентнісного підходу в умовах реформування освіти в Україні. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2017. Випуск 12. С. 59-63.
2. Лічман Л. Ідеї компетентнісного підходу як інтелектуальний ресурс розвитку мовної освіти. *Вісник Запорізького національного університету* 2012. № 1(17). С. 62-66.
3. Пометун О. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири сучасної школи. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 332-344.
4. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. М.: [Б.В.], 2003. № 2. С. 58-64.

УДК 796.012:613

ЗНАЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Городинський Сергій Ілліч

старший викладач кафедри МК та ВМ

ВДНЗ Буковинський державний

медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація. Розвиток економіки потребує підготовки висококваліфікованих здорових фахівців, гідних йти в ногу з розвитком галузей та бути фізично готовими до постійних професійних навантажень. Збільшення кількості рухової активності надає можливість студентам не лише покращувати рівень якості здоров'я, а й забезпечити як фізичний так і морально-етичний розвиток особистості.

Ключові слова: студенти, рухова активність, фізичне навантаження, здоров'я.

Погіршення екології, неповноцінне харчування, негармонійне чергування праці та відпочинку спричиняють системне зниження рівня здоров'я, погіршення працездатності, збільшення захворюваності на серцево-судинні хвороби, погіршення якості життя населення України.

За науковими дослідженнями Запорожанова В.А. незаперечним фактом виступає зв'язок рухової активності зі станом фізичного здоров'я людини, яке, у свою чергу, визначається резервами енергетичного, пластичного і регулятивного забезпечення функцій організму, характеризується стійкістю до впливу патогенних факторів і здатністю протидіяти патологічним процесам та є основою здійснення соціальних і біологічних функцій [1; с. 14].

Рухова активність - невід'ємна частина поведінки людини. Відомо, що рух є основним стимулятором життєдіяльності організму людини. Ще С.П. Боткін зазначав, що ні напружена праця, ні форсовані, стомлюючі походи самі по собі не у змозі спровокувати проблеми зі здоров'ям, якщо нервові апарати працюють злагоджено. І навпаки, при недостатній кількості рухів спостерігаються, як правило, ослаблення фізичних функцій, знижується тонус і життєдіяльність організму.

А отже, тривале перебування в одноманітному положенні (наприклад, за партою на заняттях, вдома за столом після занять) викликає статичне навантаження на певні групи м'язів, що призводить до їх стомлення і посилює несприятливий вплив гіпокінезії.

Гіпокінезія (грецьке *huro* – зниження, зменшення, недостатність; *kinesis* – рух) – особливий стан організму, який обумовлюється недостатністю рухової активності. Тому фізична активність і загальнолюдська активність – це взаємопов'язані фактори, що мають величезне значення для збереження здоров'я індивідуума. Відповідно для виховання здорової, соціально активної, розвиненої особистості можуть з успіхом застосовуватися засоби фізичної культури.

За останній час у зв'язку із змінами навчального процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ) спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів (Ю. П. Ядвіга, 2011; Л. П. Пилипей, 2011) [9; с.202].

Нервово-емоційна й розумова напруженість розумової діяльності студентської молоді, яка часто супроводжується недотриманням режиму навчання та відпочинку, нераціональним харчуванням, погіршенням екологічної обстановки й іншими факторами, поглиблюється недостатнім рівнем рухової активності – як наслідок негативні зміни у стані здоров'я.

Рухова активність лежить в основі фізичної культури, хоча і не є єдиною її складовою. Вона може використовуватися як профілактика, лікувального або розвиваючого факторів в процесі формування особистості. Проявлятися рухова

активність може, як у типовій ситуативній, так і в наднормативній діяльності індивідуума. Причому самооздоровча фізична активність, за нашими спостереженнями, буває виключно наднормативною. Ось чому питання нормування рухового режиму студентів залишаються дискусійними.

Велика кількість досліджень із проблем організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах указує на необхідність пошуку нових технологій, які сприятимуть формуванню в студента престижності мати високий рівень здоров'я.

Викладачі вищих навчальних закладів перебувають у постійному пошуку раціональних шляхів викладання фізичного виховання задля зміцнення здоров'я студентської молоді. Дослідження проблеми дефіциту рухової активності дітей і молоді, які провели Д. М. Анікєєв, Г. Н. Арзютов підтверджують той факт, що сьогодні одним з основних факторів кризового стану здоров'я населення України є обмежена рухова активність.

За даними наукових досліджень Т. Ю. Круцевич рухова активність людини зумовлена трьома факторами – біологічним, соціальним та особистісним. У той самий час слід зазначити, що недостатність рухової активності сучасної молоді є соціальним, а не біологічним феноменом [2;с. 4].

Найбільш ефективною формою відпочинку і відновлення працездатності як розумової так і фізичної вважається активний відпочинок. Особлива роль належить м'язовій діяльності, в процесі якої в роботу задіюються нервові центри, відміні від тих, які задіяні при різних формах інтелектуальної діяльності. Перемикання із розумової роботи на фізичну дозволяють, по-перше, зберігати і покращувати діяльність організму в цілому, по-друге, удосконалювати координаційні механізми в його функціонуванні.

Ці всі вище наведені факти необхідно враховувати при подальшій роботі із студентами в період трансформації системи вищої освіти України у європейський простір, адже збільшення самостійності студента в підготовці до занять і неадекватність інтелектуального навантаження в умовах навчання може привести до зниження успішності виконуваної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Запорожанов В.А. Физическая активность человека / В.А. Запорожанов, В.К. Бальсевич. – К.: Здоровье, 1987. – 132 с.
2. Круцевич Т.Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді / Т.Ю. Круцевич. – К.: Олімп. л-ра, 2011. – 224 с.
3. Мазур В. А. Вплив рухової активності на організм людини / В. А. Мазур, О. П. Скавронський // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. - 2016. - Вип. 9. - С. 256-264.
4. Мовчан В.П. Рухова активність як чинник, що визначає здоров'я людини / В.П. Мовчан/ Молодий вчений.- «Молодий вчений» - 2019-№ 4.1.-С 56-58.
5. Носко М. О. Рухова активність і заняття фізичними вправами як необхідна умова здоров'язбереження / М. О. Носко, О. М. Воєділова, С. В. Гаркуша, Ю. М. Носко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 151(2). - С. 44-51.
6. Перекопський С. Вплив рухової активності на емоційний стан студентів / С. Перекопський, О. Порохненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2016. - № 3. - С. 246-253.
7. Самохін, М. К. Вплив рухової активності на організм молодшої людини / М. К. Самохін // Молодь і ринок. – 2012. – С. 212-216.
8. Селіванов Є. В. Значення фізичної активності студентської молоді у процесі формування особистості. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення. 2018. С. 220-226.
9. Ядвіга Ю. П. Вплив рухової активності на психоемоційний стан студентів ВНЗУ економічних спеціальностей в сучасних умовах навчання / Ю. П. Ядвіга, Г. В. Коробейніков, Г. С. Петров [та ін.] // Педагогіка, психологія та медико-біол. проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2009. – № 12. – С. 202–204.

УДК 351

**СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Грицишен Дмитрій Олександрович

д.е.н., професор

Лисак Сергій Петрович

Опанасюк Андрій Анатолійович

здобувач кафедри інформаційних

систем в управлінні та обліку

Державний університет “Житомирська політехніка”

м. Житомир, Україна

Анотація. Розглянуто підходи до визначення поняття економічної злочинності в контексті праць закордонних та вітчизняних вчених. В процесі дослідження було встановлено, що в науковій літературі та нормативно-правових актах різних країн поняття економічні злочини вживається по різному, зокрема: злочини в економічній сфері, злочини в економіці, злочини економічної діяльності. На основі проведеного дослідження та запропонованого механізму формування категоріального апарату запропоновано наступні тлумачення економічної безпеки: економічна злочинність як соціально-економічне явище, економічна злочинність як об'єкт кримінального права, економічна злочинність як об'єкт державного управління, економічна злочинність як загроза національній безпеці.

Ключові слова: злочин, економічний злочин, злочинність, державне управління, національна безпека.

Важливою складовою формування теоретичних положень державного управління протидією економічній злочинності як складовою національної

безпеки держави, є обґрунтування змісту та властивостей об'єкту. В сучасній науці питання економічної злочинності як об'єкту державного управління є мало вивченим і в більшості праць це питання розвивається з правової позиції. Проте, на сучасному етапі економічна злочинність значно вийшла за межі системи права та сьогодні стосується національної безпеки держави. Зазначене актуалізує питання вивчення сутності економічної злочинності як об'єкту державного управління та формування її класифікації для цілей ідентифікації властивостей.

«Наукову розробку цього поняття почали у 1945 р. американські дослідники так званої “білокомірцевої” злочинності, до якої були причетні високопоставлені особи у сфері бізнесу. Потім до цих злочинів стали відносити кримінальне ухиляння від сплати податків, комп'ютерні та інші злочини ринкової економіки, що завдавали збитків окремим групам, секторам економіки, підприємницькій діяльності й державі» [15, с.45-59].

Варто зауважити, що в науковій літературі та нормативно-правових актах різних країн поняття економічні злочини вживається по різному, зокрема: злочини в економічній сфері, злочини в економіці, злочини економічної діяльності. «У тих країнах, де норми про економічні злочини виокремлені в самостійні розділи кримінального закону, ці розділи мають такі назви: економічні злочини (Угорщина, Молдова, Монголія); злочини у сфері економічної діяльності (Казахстан, РФ); злочини у сфері економіки (Польща); злочини проти порядку здійснення економічної діяльності (Білорусь); злочини проти економічної діяльності (Вірменія); злочини та кримінальні проступки у сфері економічної діяльності та підприємництва (Литва). При цьому кримінальні закони деяких країн додатково, на рівні окремих глав, виокремлюють злочини проти фінансової системи держави. Наприклад, у КК Грузії існує глава XXVI «Злочини проти підприємницької чи іншої економічної діяльності» та глава XXVII «Злочини у грошово-кредитній системі»; у КК Польщі – розділ XXXVI «Злочини у сфері економіки» та розділ XXXVII «Злочини у сфері обігу грошей та цінних паперів»» [6, с. 250].

Визначення сутності економічних злочинів для даного дослідження є важливим з наступних причини:

- по-перше, дозволяє окреслити об'єкт дослідження та визначити його властивості з позиції формування нового теоретичного знання;
- по-друге, визначає місце економічної злочинності в системі об'єктів державного управління;
- по-третє, ідентифікує сфери державної політики, які пов'язанні із боротьбою з економічними злочинами;
- по-четверте, визначає значення економічної злочинності в суспільних відносин як загрози національній безпеці.

Аналізуючи наукову літературу з питань економічних злочинів, нами встановлено відсутність однозначного розуміння та визначено ключові точки на які варто орієнтуватися при формуванні механізмів державного управління.

Погляди вчених на сутність економічної злочинності не мають єдиного підходу, як за змістом так і за наслідками та сферою їх скоєння. Так, власне до сутності економічного злочину як явища можна виділити наступні підходи:

- суспільно-небезпечні діяння ([13], [11, с.40], [14, с.8], [1].);
- навмисне або необережне діяння ([16, с. 19]);
- посягання на економічні інтереси ([10, с.5]);
- сукупність посягань ([7, с. 126], [2, с.72]);
- умисні корисливі злочини ([9], [3, с. 9], [17, с. 8], [8, с. 257]);
- протиправна діяльність ([12, с. 59], [4]);
- соціально-економічне явище ([5, с. 124]).

Наступною змістовною складовою сутності економічної злочинності є сфера їх посягання на:

- суспільні економічні відносини ([13], [11, с.40], [7, с. 126], [14, с.8], [2, с.72], [9, с. 102], [17, с. 8]);
- завдає шкоди системі господарства ([16, с. 19]);

- нормальний порядок ведення економічної діяльності ([10, с.5], [12, с. 59]);

- господарську діяльність ([1], [5, с. 124], [8, с. 257]);

- суб'єктів господарювання різних форм власності ([4], [3]);

- економічні права й інтереси особистості ([14, с.8]).

Особливо важливим при визначенні сутності економічної злочинності є визначення її наслідків:

- порушує принципи свободи економічної діяльності ([13]);

- завдає шкоди систем господарювання ([16, с. 19]);

- порушує нормальний порядок ведення економічної діяльності ([10, с.5], [2, с.72]);

- не визначають наслідки ([11, с.40], [7, с. 126], [3, с. 9], [5, с. 124], [8, с. 257]);

- істотної економічної шкоди інтересам держави, приватній підприємницькій діяльності або груп громадян ([12, с. 59], [17, с. 8]);

- заподіюють шкоду економічним інтересам ([9], [1], [4]).

Мету економічних злочинів в блумаченні зазначеного питання вказують лише: Даньшин І.М., Голіна В.В., Валуйська М.Ю. [7, с. 126] - отримання економічної (корисливої) вигоди; Предборський В.А. [12, с. 59] - отримання наживи як фізичними, так і юридичними особами; Денисов С.Ф. [5, с. 124] - одержання злочинних доходів;

В цілому кожен підхід має право на існування як в контексті певного дослідження так і в контексті загально прийнятого визначення. Для цілей державного управління є потреба у обґрунтування комплексного підходу до сутності економічної злочинності, яке б врахувало наступні позиції:

- по-перше, економічні злочини як соціальне явище;

- по-друге, економічні злочини як об'єкт системи права;

- по-третє, економічні злочини як об'єкт державного управління та державної політики.

Крім того, важливим моментом при формування комплексного підходу до сутності економічної злочинності варто врахувати як сферу посягання так і наслідки і мету економічних злочинів.

Таким чином, на основі проведеного дослідження та запропонованого механізму формування категоріального апарату пропонуємо наступні тлумачення економічної безпеки:

- економічна злочинність як соціально-економічне явище: економічна злочинність – це соціально-економічне явище, яке полягає в суспільно небезпечній діяльності, яка здійснюється учасниками економічних відносин через порушення законної діяльності або здійснення незаконної діяльності та призводить порушення інтересів економічних агентів (держава, суб'єкти господарювання, населення, міжнародні партнери та інші), принципів економічної свободи та дисбалансу в суспільних відносинах;

- економічна злочинність як об'єкт кримінального права: вид злочинної діяльності особи або групи осіб, які здійснюють суспільно-небезпечні діяння в сфері економічної діяльності через законну та незаконну діяльність з метою отримання економічних вигід та порушуючи права інших осіб та призводячи до економічних збитків;

- економічна злочинність як об'єкт державного управління: Економічна злочинність є об'єктом державного управління, що проявляється як соціально-економічне явище, що переслідується законом, адже має на меті отримання незаконної економічної вигоди особою чи групою осіб, суб'єктом господарювання або іншими особами та реалізується через законну та незаконну економічну діяльність та чинить вплив на суспільні відносини, що загрожує національній безпеці держави;

- економічна злочинність як загроза національній безпеці: економічна злочинність є загрозою національній безпеці держави, адже чинить вплив на суспільно-економічні відносини, що призводить дисбалансу економічної системи, соціально-економічні наслідки чого викликають ризики для їх безпеки.

В цілому запропонований підхід дозволяє в комплексі підійти до вивчення економічної злочинності, сформувавши теоретико-методологічну конструкцію державного управління протидії економічній злочинності та визначити її місце в загрозах національній безпеці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безверхов А.Г. Теория экономических преступлений: предпосылки становления [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tisbi.ru/science/vestnik /2001/issue4/urist%5B2%5D.html>.
2. Білоус ВТ. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. 449 с.
3. Бучко М.Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т внутр.спр. Х., 2002. 24 с
4. Головкін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки. Форум права. 2013. № 3. С. 128-133.
5. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г. Кримінологія. Особлива частина: [Навчальний посібник]. Запоріжжя: КПУ, 2012. 705 с.
6. Дудоров О.О., Каменський Д.В. Класифікація економічних злочинів у кримінальному праві України та США: основні підходи. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2014. № 4(1). С. 245-253.
7. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
8. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / [В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодєд та ін.]; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 513 с

9. Курс сучасної української кримінології : у 3 кн. / А.П. Закалюк. К. : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. [Б. м.] : [б.в.], 2007. 712 с.
10. Леонтьев Б.М. Ответственность за хозяйственные преступления.- М., 1993.
11. Лопашекко НА. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, система, проблемы квалификации и наказания: Монография. -Саратов: СГАП, 1997. - 256 с.
12. Предборський В.А. Економічна безпека держави: [монографія]. К.: Кондор, 2005. 391 с.
13. Пчолкін В.Д. Проблеми визначення поняття та класифікації злочинів у сфері економіки. Право і безпека. 2005. №4. С. 104-107.
14. Саенко В.П. Экономическая обусловленность уголовно-правовых норм об ответственности за хозяйственные преступления: автореф. дис... канд. юрид. наук. М., 1994. 18 с.
15. Сатерленд Эдвин Х. Являются ли преступления людей в белых воротничках преступлениями? Социология преступности. М., 1996. С.45-59.
16. Таций В.Я. Ответственность за хозяйственные преступления: объект и система. Харьков, 1984. 319 с.
17. Ярыгин В.Г. Экономическая преступность в современных условиях: теоретико-прикладные аспекты : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Нижний Новгород, 2006. 20 с.

МЕДСЕСТРИНСТВО В ДОКАЗОВІЙ МЕДИЦИНІ

Грігор'єва Ірина
Дорогейко Любов
Лук'яненко Марина
Могила Віта

Викладачі

Комунального закладу освіти
Полтавський базовий медичний фаховий коледж
Полтавської обласної ради
м. Полтава, Україна

This is to substantiate that evidence-based medicine is a guarantee of high professionalism of nurses in providing medical services. It creates a harmonious relationship between patients, healthcare professionals and the healthcare system.

Обґрунтовується теза, що доказова медицина є гарантом високого професіоналізму медсестер у наданні медичних послуг. Вона робить гармонійними стосунки між пацієнтами, медичними працівниками та системою охорони здоров'я.

Вступ. Доказова медицина виникла наприкінці ХХ століття і започаткована канадськими вченими університету Мак Мастер (Торонто). Найбільш повне визначення цього важливого напрямку медицини дав М. П. Скакун, який стверджував, що доказова медицина – це стратегічний напрямок сучасної медичної науки і практики, який ґрунтується на бездоганній науковій інформації і зорієнтований на підвищення рівня наукових досліджень, суттєве поліпшення діагностики, профілактики, лікування і прогнозу захворювань людей, оптимізацію діяльності органів державної системи охорони здоров'я.

Причиною виникнення такого спрямування в медицині був бурхливий розвиток фундаментальних наук: біологічної хімії, фізіології, клінічної

епідеміології, новітніх методів лабораторної та інструментальної діагностики, фармакології тощо, що спричинило розмаїття трактувань діагнозу, проблем пацієнта, та їх верифікацію, лікування, профілактику захворювань та ін. Зрозуміло, що впорядкувати ці питання можна лише опираючись на доказову медицину.

Сьогодні спостерігаємо становлення медицини, яка, ґрунтуючись на доказовій медицині, зробила лікувальний процес і догляд за хворими доступним, незважаючи на постійне зростання вартості медичних послуг.

Рухаючись до суспільства, в центрі якого повинна знаходитись людина, а не держава, участь пацієнта і врахування його думки та отримання його згоди у лікувальному процесі є обов'язковим. Всі ці чинники приводять до гуманізації охорони здоров'я, а це, в свою чергу, спонукає до створення правової бази захисту як пацієнта, так і медичного працівника. Звідси витікає, що будувати юридичні відносини в медицині без доказової медицини неможливо.

Основна частина. Критерії доказової медицини, які регламентують діяльність лікаря після трансформації в постулати діяльності медичної сестри, виглядають так:

- догляд за хворими та лікування конкретного пацієнта ґрунтується на обдуманому, точному використанні найкращих сучасних досягнень медичної науки;

- медсестринські втручання повинні бути найбільш ефективними, безпечними, економічно виправданими і засновані на найнадійніших із доступних доказів;

- діяльність медичної сестри повинна базуватися на процесі безперервного самокерованого навчання, яке дозволяє поєднати найнадійніші з існуючих доказів з індивідуальним досвідом.

Розвиток і становлення доказової медицини забезпечує подальший прогрес медицини і, зокрема медсестринства, через звільнення її від застарілих, малоефективних методів догляду та лікування, котрі не відповідають сучасним вимогам. Працюючи з пацієнтом, медсестра повинна витратити зусилля на

розв'язання глобальних кінцевих проблем догляду: перехід захворювання у хронічну форму, а не на короткочасні зміни в перебігу захворювань та їх реєстрацію.

Основою доказового медсестринства є клінічна епідеміологія, яка ґрунтується на сучасних наукових поглядах етіології, патогенезу, клінічних проявів захворювань. Саме ці факти дають можливість передбачити перебіг захворювання, його раціональне лікування та догляд.

Проте є багато інших чинників, що впливають на перебіг захворювання: генетичні, фізичні, соціальні, психологічні. Зрозуміло, що догляд за хворими медична сестра повинна проводити, виходячи із середньостатистичного розуміння хвороби з урахуванням біологічних, фізичних і особливо психічних та соціальних чинників. Останні два фактори притаманні людині, як соціальній істоті і суттєво впливають на перебіг хвороби.

З огляду на це, можна зробити висновок у філософському розумінні, що догляд за хворими має початок і завжди далекий до завершення. Чим допоможе ін'єкція строфантину, яку виконала медична сестра за вказівкою лікаря в амбулаторних умовах, коли вона не звернула увагу на порушення гігієни житла, особистої гігієни, санітарної безпеки, раціонального харчування?

Найважливішим у медсестринській практиці, виходячи з доказової медицини, є нормативи та інструкції. Саме вони здатні стандартизувати діяльність медичної сестри, з одного боку, і створити систему контролю за виконанням стандартів догляду – з іншого.

Створення статуту діяльності медичної сестри має на меті:

- розповсюдження найкращих, виважених в науковому і практичному відношенні рекомендацій;
- підвищення професіоналізму медичної сестри;
- підвищення якості догляду за пацієнтами;
- покращення діяльності системи охорони здоров'я через втілення стандартів у медичну практику і можливість проводити контроль за діяльністю медичної сестри.

Ми вважаємо, що одним із важливих розділів медсестринства в доказовій медицині є стандарти сестринської діяльності. Стандарти догляду за хворими знаходяться на межі інтересів як медичних сестер, так і організаторів системи охорони здоров'я. Алгоритми є виважені в науковому й практичному відношеннях, доступними для медичних сестер і написані зрозумілою мовою вказівок.

Алгоритми маніпуляцій, адресовані практичним медичним сестрам є свого роду інструментом, який дозволяє трансформувати результати наукових досліджень у рекомендації з найкращих клінічних практик, як основи для підвищення якості медсестринських послуг.

Доказова медицина вимагає конкретний об'єм вмінь для дипломованої медичної сестри і вимагає виконувати той чи інший стандарт медсестринських втручань, відповідно у кожного окремо взятого пацієнта.

Наступним важливим розділом у медсестринських справі є сестринський діагноз. Встановлення медсестринського діагнозу медичною сестрою спрямоване на людину, тоді як медичного діагнозу – на хворобу. Це означає, що лікар займається діагностикою та лікуванням, а медична сестра – доглядом за пацієнтом, володіючи конкретним арсеналом медичних послуг. Догляд за хворим за об'ємом послуг перевищує діагностично-лікувальну роботу лікаря. Медсестринський діагноз зорієнтований на пацієнта і є клінічною оцінкою наявних чи потенційних проблем, що породжує комплекс заходів медичної сестри з їх ліквідації.

Підбір індивідуального плану догляду для кожного окремо взятого пацієнта та задоволення зростаючого числа потреб пацієнта, згідно з ієрархією потреб людини за А. Маслоу, створили розмаїття медсестринських моделей. Медсестринські моделі є не що інше, як ревізіонізм у медсестринстві.

Медична сестра, працюючи з пацієнтом, прагне надати медсестринський догляд через біомедичну допомогу, яка ґрунтується на медичному та фізичному втручанні і зосереджує свою увагу лише на лікуванні хвороби. Якщо ж вона буде враховувати у своїй діяльності соціологічні, культурні, економічні,

релігійні та інші відмінності і буде робити на цьому акцент, то такий підхід медсестринської діяльності і породжує певну модель догляду. Частина з них досить абстрактна, суперечлива, мало відмінна одна від одної, а тому має переважно науково-дослідницьке значення.

На практичних заняттях ми даємо завдання студентам створити медсестринську модель з урахуванням, наприклад, професійної діяльності. Треба сказати, що у окремих студентів медсестринська модель виходить досить пристойною і могла б мати право на життя.

Виходячи з вище сказаного, хочеться відмітити, що розмаїття медсестринських моделей не вписуються в строгі рамки доказової медицини. Серед моделей є універсальна, яка витікає з гуманістично-холістичної теорії Вірджинії Хендерсон. Вона визначила 14 основних людських потреб (фізіологічні потреби, потреби у безпеці та соціальні потреби) і взяла їх за основу медсестринського догляду. Кінцевою метою догляду є набуття пацієнтом незалежності через замісну, допоміжну чи комплементарну роль медичної сестри. Саме ця модель відповідає вимогам доказової медицини.

Медсестринський процес також повинен бути атрибутом медсестринської діяльності, тому що він регламентований, контрольований, зрозумілий у виконанні, створює певний ритм у діяльності сестри медичної.

Хочеться відмітити, що 5 етапів медсестринського процесу є не що інше, як усвідомлення загальнолюдського розуміння, будь-якої діяльності, роботи людини. Адже щоб виконувати будь-яку роботу потрібно:

1. Зібрати інформацію всіх даних майбутньої роботи.
2. Визначити проблеми, з якими можна зустрітися і можливість їх подолання.
3. Планування дій із виконання роботи.
4. Виконання роботи.
5. Оцінка ефективності та якості виконаної роботи.

Все це і є не що інше, як 5 етапів медсестринського процесу, медсестринського догляду.

Висновок. Побудова демократичної держави, ринкових відносин, створення бюджетно-страхової медицини ставить перед нами нові вимоги у вирішенні питань освіти та практичної охорони здоров'я. Подолати труднощі і наблизитись до європейських стандартів у медицині можна через основи доказової медицини. Саме вона дає можливість підвищити професіоналізм сестер медичних у наданні медичних послуг, робить гармонійними відносини між пацієнтом, медичними працівниками та системою охорони здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Передерій В.Г., Безюк Н. Н. Медицина, основанная на доказательствах или эмперическое интуитивное лечение. Что предпочтительнее сегодня? // Укр.кардіол. журн.- №3.-С.73-78.
2. Скакун М. П. Основи доказової медицини-Тернопіль: Укрмедкнига, 2005.-244с.
3. Трещинский А. И.,Глумчер Ф. С., Гуляев Д. В. Сущность доказательной медицины // Біль, знеболювання, інтенсивна терапія. 2003. С. 3-4.

УДК:811.161.2'243:378.147

КОМУНІКАТИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК СПОСІБ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ПРОЖИВАННЯ І НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Грудок-Костюшко Марина Олександрівна

к. пед.н., доцент

Варинська Алла Михайлівна

к. філ. н., професор

Національний університет

"Одеська морська академія"

Одеса, Україна

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність використання комунікативних тренінгів у процесі викладання української мови як іноземної. Роль тренінгу під час адаптації іноземних студентів до умов нової комунікативної культури значна. Створення діалогового дискурсу, постановка поведінкових навичок - основні завдання, які вирішуються за допомогою цього методу.

Ключові слова: адаптація, іноземні студенти, комунікативний тренінг.

В епоху глобалізації інтенсивно розвиваються міждержавні освітні контакти, активно вдосконалюється індустрія вищої освіти. За останні десять років в світі кількість студентів, які здобувають вищу освіту поза країною проживання (мобільних студентів), зросла майже на 70%. Станом на початок 2020 року в українських ВНЗ навчалось 80,5 тисяч осіб зі 158 країн світу.

Для іноземного студента входження в українську культуру є складним процесом. Досвід життєдіяльності в умовах нової культури набувається нелегко. Безліч проблем і труднощі при адаптації, мовний і культурний бар'єри, кліматичні умови, національна кухня – проблеми, з якими зустрічаються студенти в перші дні перебування в Україні.

Оволодіти правилами ведення діалогу в умовах нового культурного середовища, адаптуватися до умов освітнього простору з іншими національно-культурними традиціями, освоїти нові форми навчальної діяльності, підготуватися до успішного навчання за професійною програмою – спільні завдання, які необхідно вирішити викладачам і студентам.

Особливої ваги у процесі викладання української мови як іноземної набувають тренінги, які вчені поділяють на комунікативні, тренінги особового зростання та бізнес-тренінги. Так, існують різні визначення поняття тренінг. Л. Петровська розглядає тренінг як засіб психологічного впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних настанов, умінь і досвіду в галузі міжособистісного спілкування. Ю. Ємельянов визначає його як метод розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням. За А. Ситником, це синтетична антропотехніка, що поєднує навчальну й ігрову діяльність, яка проходить в умовах моделювання різних ігрових ситуацій. С. Макшанов називає його багатофункціональним методом навмисних змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини. За А. Прутченковим – це тренування, а за Т. Зайцевою – своєрідна культурна зброя [1].

Основне завдання комунікативних тренінгів – це постановка поведінкових навичок. Такі тренінги призначені для навчання ефективної поведінки в різних ситуаціях спілкування; передбачається, що вміння і навички, сформовані в штучно створених і «безпечних» умовах психологічного тренінгу, допоможуть подолати труднощі в реальному житті [2]. На комунікативних тренінгах студенти навчаються вирішувати складні проблеми, які виникають у процесі міжособистісного або ділового спілкування у кожної особистості. Для цього використовуються спеціальні вправи, що моделюють різні життєві ситуації. Виконуючи їх, учасники тренінгу вчаться налагоджувати міжособистісні стосунки з одногрупниками і краще пізнавати їх, акцентувати увагу на всьому, що відбувається на невербальному рівні, і вступати в контакт,

використовуючи інші засоби, інших засобів, ніж слово (погляд, поза, дотик, жести та ін.). Особливостями тренінгів є те, що за декілька днів, які триває тренінг, зробити зі студента «майстра спілкування», «гросмейстера впливу» неможливо, оскільки розумові схеми і стереотипи поведінки, які формуються протягом усього життя, не можна поміняти за короткий час. Потрібна наполеглива і систематична робота над собою. Комунікативний тренінг підвищує комунікативну компетентність студентів, професійна підготовка яких висуває високі вимоги до рівня формування комунікативної компетентності.

Як приклад, пропонуємо тренінг з теми «Норми та правила ведення діалогу в різних видах діяльності (комунікативній, пізнавальній, навчальній, творчій та ін.), спілкуванні, з урахуванням полікультурного середовища».

На першому етапі студенти ознайомлюються з інструктивно-методичними вказівками щодо підготовки до тренінгу «Давайте говорити один одному компліменти!». Для досягнення мети і навчальних результатів учасникам необхідно також детально ознайомитися з правилами тренінгу та ходом його проведення. Метою цієї роботи є удосконалення умінь складати діалоги згідно з нормами та правилами. Перша вправа, яка пропонується викладачем, – «Діалоги ролей». Керівник (викладач) ставить завдання і пояснює їх умови учасникам (студентам). Група поділяється на пари. Кожна пара шляхом взаємних консультацій складає спільний діалог та презентує його. Для того, щоб правильно скласти діалог в залежності від ситуації спілкування, учасники заздалегідь отримують ролі, в яких зазначена ситуація спілкування (опозиція, дружні стосунки). Наприклад: студенти ведуть діалог перед контрольним випробуванням. Вони - друзі. Їм потрібно скласти діалоги, в яких можна використати компліменти, запропоновані нижче.

« Ви (ти) – чудовий організатор! »

« У тебе золота голова! »

« Від Вас (тебе) можна багато чому навчитися! »

« Вам (одному тобі) ця робота по силах ».

« Бачити, як ви працюєте (ти працюєш), одне задоволення! »

Підведення підсумків: керівник порівнює діалоги, повідомляє результати, аналізує групову діяльність її учасників, співвідносить її з отриманими результатами. Критеріями оцінки є час виконання і правильність розв'язання завдання. На завершальному етапі аналізуються типові помилки і проводиться рефлексія – «розумовий (раціональний) процес, який спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, стану, здібностей, характеру, ставлення до себе інших, своїх завдань, призначення» [3]. Рефлексія може бути груповою та індивідуальною. Рефлексія процесу навчальної діяльності і продукту (отриманого результату) допомагає кожному визначити його особистісний рівень просування, групі – покращити процес підвищення рівня знань та зробити сумісну діяльність найбільш комфортною та продуктивною.

Отже, роль тренінгу у процесі адаптації іноземних студентів до умов нової комунікативної культури значна. Тренінг – це навчання з добре організованим зворотним зв'язком суб'єктів і об'єктів, із двобічним обміном інформацією між ними, яке дозволяє відпрацьовувати на кожному занятті в різних формах комунікативні вміння студентів; справедливо давати оцінку кожному учаснику освітнього процесу; формувати їхню активно-пізнавальну позицію і пізнавальний інтерес, що відповідає вимогам адаптації до проживання та навчання в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Качалова Л.П. Педагогічні технології: учеб. посібник для студ. педвузів / Л.П. Качалова, Д.В. Качалов, Э.В. Телеева. — Шадринськ, 2001. — 220с.
- 2 Данилова О. Роль ситуативно-моделюючих завдань у формуванні мовленнєвої культури учнів / О. Данилов // Вивчаємо українську мову та літературу. — 2008. — № 10. — С. 217.
- 3 Рогов Е.И. Психология общения / Е.И. Рогов. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 336 с.

ПСИХОЛОГІЯ ПРАВООХОРОНЦЯ

Гурський Віктор Євгенович

завідувач кафедри спец.дисциплін к.п.н

Сердечний Артем Борисович

Курсант 3-го курсу ДЮІ МВС України

Донецький юридичний інститут МВС України

м. Маріуполь, Україна

В сучасних умовах провідною сферою соціальної реалізації людини виступає сфера професійної діяльності. Саме в ній актуалізується творче начало в людині, спрямоване не на біологічне самоствердження, а на утвердження себе як суб'єкта в продуктивній праці з метою соціального визнання: суспільством, значущими оточуючими чи самим собою. Професійна діяльність постає для сучасної людини сферою, що дозволяє визначити суспільний статус, сформувані стратегію спілкування з оточуючими, забезпечити певний рівень матеріального достатку тощо.

Водночас, наявні психологічні дослідження дозволяють стверджувати, що особливості будь-якої професійної діяльності суб'єкта обумовлюються суспільними умовами її реалізації. Суперечливі політичні перетворення в Україні викликали появу нового, незвичного для радянського суспільства, феномену соціальної уваги до особливостей діяльності МВС України.

Неординарна увага зі сторони представників громадських організацій, засобів масової інформації, владної еліти до змісту та результатів діяльності правоохоронців спричинила асиметричну тенденцію в суспільній свідомості: жагу до рішучих дій щодо боротьби з корупцією, іншими негативними проявами суспільного життя та апатичності позиції щодо ресурсного забезпечення засад її діяльності (нормативно-правового, матеріально-технічного, кадрового тощо).

Визначення психологічних особливостей особистості працівника поліції потрібно здійснювати через призму специфіки самої діяльності, що передбачає опис її психологічних особливостей.

На думку В. О. Коновалової, до таких чинників належать:

- 1) детальна правова регламентація основних форм діяльності;
- 2) наявність владних повноважень і підвищеної відповідальності за прийняті рішення (їхня важливість і суспільна значущість);
- 3) дефіцит часу;
- 4) протидія зацікавлених осіб;
- 5) різноманіття та творчий характер розв'язання розумових (логічних і психологічних) задач;
- 6) виховний вплив діяльності [1].

Вітчизняні науковці В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв, І. М. Охріменко, Г. О. Юхновець та ін. визначають такі психологічні особливості професійної діяльності працівників підрозділів кримінальної поліції: жорстка правова регламентація та наявність владних повноважень; високий рівень відповідальності за результати й наслідки роботи; висока соціальна й особистісна значущість можливих помилок; наявність протидії з боку правопорушників і злочинців; екстремальний характер через наявність ризику для життя й здоров'я; дефіцит часу для аналізу обставин і прийняття рішень; значні психічні й фізичні навантаження;

Також потрібно врахувати фактори, які зумовлюють негативний психологічний вплив на особистість правоохоронця: правовий нігілізм та аномічність населення, поява нових видів злочинів, зростання екстремальності службової діяльності; організаційні недоліки щодо попередження надзвичайних подій; «омолодження» професійного ядра внаслідок плинності кадрів; високий рівень завантаженості, ненормований робочий день, відсутність можливостей для повноцінного відпочинку; недостатній рівень соціальної захищеності, невідповідність заробітної плати сучасним стандартам життя; підвищення вимог до фізичних і психологічних якостей працівників.

Деструктивний вплив цих чинників породжує небезпеку руйнування соціально-психологічної адаптації працівників, загальної психічної та фізичної астенизації і, як наслідок, може спричинити виникнення психогенних розладів[2].

З наведеного теоретичного аналізу випливає, що останнім часом усе більше актуалізуються дослідження окремих напрямів психологічного забезпечення правоохоронної діяльності на основі вивчення особистісних особливостей самого працівника та його професійно значущих якостей. Таким чином, можна зробити висновок, що емпіричні дослідження залежності особистісних якостей правоохоронця від особливостей його професійної діяльності у межах системи МВС України вже тривалий час проводять науковці Національної академії внутрішніх справ та інших наукових шкіл.

Тому, спираючись на накопичений науково-теоретичний досвід, ми маємо можливість сформулювати підґрунтя для визначення конкретизованих особистісних характеристик, що постають детермінантами ефективної діяльності на основі вивчення: зовнішніх обставин, які зумовлюють професійну діяльність; психологічних рис, що є протипоказаннями; структури професійно-психологічних вимог до особистості поліцейського. На основі здійсненого аналізу професійної діяльності правоохоронця нами визначено, що в структурі особистості працівника поліції найбільш суттєве значення має виокремлення рис за такими параметрами: а) індивідуально-психологічний та психофізіологічний; б) соціально-психологічний; в) діяльнісний [3].

Названі підходи надають можливість створити узагальнену професійно-психологічну модель особистості працівника поліції, що створює перспективи оптимізації організації професійного відбору кандидатів на службу і подальшого психологічного супроводу проходження служби у поліції на основі врахування потенціалу професійної адаптивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коновалова В. Е. Правовая психология : учеб. пособие / В. Е. Коновалова. – Харьков : Основа, 1990. – 199 с.
2. Дулов А. В. Судебная психология : учеб. пособие для студ. юрид. ин-тов и фак. / А. В. Дулов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Минск : Вышэйшая школа, 1975. – 464 с.
3. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва ; кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін. – Київ : КНТ, 2007. – 360 с

ДИТИНА — ЦЕ ТУРБОТА СЬОГОДЕННЯ І ЗМІСТ ЗАВТРАШНЬОГО ДНЯ

Дардан Тетяна Савівна

Вчитель-методист

вчитель початкових класів

Тернопільський ліцей № 21

спеціалізована мистецька школа ім. Ігоря Герети

м. Тернопіль, Україна

« Живые борются, а живы только те, чье сердце преданно возвышенной мечте. Кто цель прекрасную поставил пред собою, к вершине доблести - идут крутой тропой. И точно факел свой в грядущее несут. Великую любовь или священный труд.»

Виктор Гюго.

Ключові слова: мудрість, духовність, творчість, істина, дух, свобода, майбутнє, розвиток, самовдосконалення, освітнє середовище, діти з особливими потребами, мистецтво, свідомість, підсвідомість, творчий потенціал.

« Істинне виховання дитини — у вихованні самих себе» Ш. Амонашвілі.
В сучасному світі вчителі зобов'язані перевершити самі себе, вдосконалювати, цілеспрямовано вдосконалюючи свій духовний світ, свою благочестивість, своє професійне мистецтво. Ми можемо спрямувати наших дітей туди, куди прагнемо самі.

Гуманна педагогіка стверджує:

- Особистість, виховується особистістю.
- Доброта виховується добротою.
- Любов виховується любов'ю.
- Благородство виховується благородством.
- Цілеспрямованість виховується цілеспрямованістю.

— Людина виховується людиною.

Власність передбачає бути таким, коли забуває про самовдосконалення, духовність та добродішність. Усвідомлення необхідності свого духовного вдосконалення, почуття відповідальності і совість дають кожному з нас сили будувати свій особистий шлях сходження. Кажуть, потрібно спалити залишки дратівливості і грубості та закаляти терпіння. Комусь потрібно попрацювати над розширенням своєї свідомості для розуміння суті духовного гуманізму. Комусь потрібно спрямувати себе до краси у всьому, творити красу в собі та навколо себе. Комусь потрібно задуматись та переосмислити відношення до навколишнього світу в цілому.

Навчитись бути великодушними, сердечними, возвеличитись над буденням. Хтось наповнює себе почуттям любові, доброзичливості, прощення, співчуття, сопереживання. Нам потрібно навчитись сопереживати, наслідувати фундаментальні ідеї. Наша свідомість і воля визначають буття, вони творять умови життя. Якість нашого життя залежить від того у що ми віримо, що стверджуємо.

Сучасному поколінню дітей призначено дати великий імпульс, поштовх цивілізованому розвитку людства та змінити обличчя світу. Відкидається матеріалістичний погляд на світ у цілому. Змінилось багато суджень в житті світового суспільства людей, в житті країн, зміни політичних карт світу – це подих у наше майбутнє. Сучасне покоління дітей складають особливу расу людей – не признавання більш високе та довготривале, ніж було у попередніх поколінь.

Нова раса, яка народжується, буде різко відрізнятися від сучасної, від усіх поколінь, які існують зараз на Землі, закріпили в собі цінності та зразок життя попередніх поколінь. Головне для майбутніх людей буде ідея – давати. Зараз ми повинні будувати в собі вічні якості, які не можуть бути забуті. Давати не чекаючи чогось на обмін. З приходом нової раси зміниться свідомість, бажання зробити більше і краще те, що кожний здатний зробити заради загального

блага. Мудрість буде вищою мірою свідомості. Щей процес повільний, але направлений до серця речей. Досконала мудрість вмикає в собі всі пізнання.

Підростаюче покоління повинно навчитись цінувати мистецтво та красу, як результат внутрішньої краси. У виконанні повинна переважати краса повинна знайти своє вираження у формі, рухах, голосах, вільному спілкуванні. Внутрішня краса, буде слугувати зовнішнє середовищеї вираження стане прекрасним. Сучасна педагогіка- це педагогіка любові, добра, розуміння, співпраці. Співчуття, захисту. Вона повертає людям мудрість, яка зрощує духовність.

- Тербота про дитину- це турбота про самих себе і наше майбутнє
- Дитина – є носій нового життя
- Носій – духа Істини
- В новому- могутність Неба і Землі, духа і природи.
- В ньому суть свободи і волі.
- Він єдиний на Землі і у всьому Всесвіті.
- Він є довіра Бога до нас
- Він є камінь зіткнення для нашої людяності
- Він є шлях нашого удосконалення, можливість стати кращим.

Гарно сказав класик світової педагогіки Ян Амос Коменський : - « Якщо кого побажав ґрунтовно обговорити, чому Бог так любить маленьких дітей і дає можливість опікуватись ними, той найде для цього багато причин».

По- перше , якщо тепер діти не заслуговують на увагу, то подивись не на те, які вони тепер , а на те, які вони повинні бути за кресленням Бога. Ти побачиш в них не тільки мешканців світу, а благодійників Всесвіту, але на рівні з нами

- соучасників Христа
- вибраний народ
- супутників ангелів
- втіху небес
- нащадків небес у всі віки

Сучасна школа направлена створювати, формувати людей активних, завзятих, готових до прийняття самостійних рішень, встановлення своєї точки зору, відповідальних за результати і наслідки своєї діяльності.

Взаємодія держав передбачає формування, виховання носіїв цивілізовані випереджувального і адекватного відображення дійсності. Здатної самостійно і твердо розв'язувати проблеми, виконувати завдання з найменшими затратами. Щоб така особистість була сформована, треба створити умови для саморозвитку, інтелектуально-моральної особистості, вміння відстоювати свої думки.

Соціально-економічні умови вносять корективи у підготовку дітей до життя і праці. Одна з новітніх вимог - розвиток ділових якостей людини. Досягти успіху в умовах ринкових відносин зможе лише той хто навчився чітко визначати ціль діяльності, прогнозувати варіанти її досягнення, вибирати серед них найбільш раціональний і морально виправданий варіант, аналізувати хід роботи і результати роботи висновки невдач, переборювати позитивно труднощі.

В умовах сучасного соціуму багатьом молодим людям не вистарчає таких якостей і знань, як психологічна і соціальна готовність жити й працювати в нових умовах, готовність і здатність гідно виходити із незвичайних і складних ситуацій, моральна стійкість, відповідальність, діловитість, здатність до співпраці.

У дитячому шкільному віці, у дитячому середовищі дуже часто спостерігається стан тривоги, агресивність, дратівливість, імпульсивність дій та вчинків, що свідчить про стан незадоволення чимось, розгубленість, невпевненість у завтрашньому дні, сумніви у своїх силах на стані початку самостійного життя.

Становлення особистості ділові якості зкладаються у молодшому шкільному віці, щоб розвинути тягу до самоствердження, успіху, які б відповідали високим вимогам на ринку праці. Реалії сучасного життя вимагають ясних і обґрунтованих цілей. Ясність у питанні про особисті цілі –

це основний засіб здійснення більшості можливостей. Для людини важливо навчитись розглядати та розпізнавати свої можливості, використовувати шанс. Якщо немає цілі – немає вердості і рішучості. Ціль – образ бажаного результату ситуації, предмета, положення. Ціль, спрямовує і регулює свідому людську діяльність, надаючи ослідовність і систематичність. Постановка мети означає погляд у майбутнє, орієнтацію й концентрацію наших сил і активності, тобто ціль визнати наш кінцевий результат. Щоб досягти успіху, необхідно правильно вибрати ціль та з'ясувати мету.

Одним із найважливіших чинників прогресивного розвитку суспільства є гуманне, милосердне та дбайливе ставлення до дітей і молоді, які не можуть вести повноцінне життя внаслідок вад фізичного та психічного розвитку. Довгий час в Україні ця категорія залишалась соціально незахищеною. На даний момент ситуація змінилась докорінно. В Україні є законодавні акти, спрямовані на захист і допомогу таких сім'ям, у яких є діти – інваліди. Бездумовно такі сім'ї отримують соціально- психологічну підтримку та реабілітацію. Проблема соціалізації дітей з особливими потребами вирішене шляхом реформування освітнього середовища. Найважливішим аспектом для адаптації є забезпечення умов для одержання освіти і фахової підготовки відповідно до їх можливостей. В процесі гуманізації та підвищення якісного рівня функціонування освітнього простору країни.

Актуальними стають питання, які пов'язані з особливостями форм і змісту навчання дітей з вадами, психологічного розвитку в закладах освіти. Однією з таких форм визнана в країнах світу із інклюзивним навчанням. Завдання педагогів, спеціалістів психологічної служби – створення спеціального емоційно-когнітивного настановлення щодо дітей з особливими потребами. Перевага віддається турботі, чуйній, тактовній взаємодії з ними, ставлення до таких дітей як до рівноправних членів колективу.

Кожна дитина приходить у цей світ іншою. Ми не можемо вплинути на це, якою саме вона народиться – ми можемо лише співпрацювати з природою, щоб дозволити кожній дитині розвинути відповідно до її потенціалу і до її

внутрішньої таємниці. Найважливіше завдання дорослих, що оточують дитину – церозпізнати особливі задатки, таланти, її внутрішню програму розвитку, підтримати дитину на шляху життя. Не існує такої книжки з інструкціями по використанню за допомогою якої можна виростити дитину. Не можливо замінити інстинктивне відчуття дитини у щоденній неповторності життя і стосунків? Відповідь – ні.

Діти з особливими потребами – які, знаходяться в освітньому середовищі «інші» і мають свої особливі потреби. Вони приходять з різною назологією. Але з особистої практики хочу зацікавити, що на всіх без винятку дітей безвідмовно впливає мова, мова- як добре слово, музика, твори художнього мистецтва, хореографія, навчання грі на музичних інструментах. У нашому закладі це реально.

Дає вагомі результати. Діти не відчувають себе відокремленими, обливими. Вони приймають участь у всіх виховних заходах, які проводяться. Від однокласників та вчителів отримують підтримку та похвалу. Дітям Світла потрібні батьки Світла. Ми повинні такими стати. Нам потрібно розширювати свідомість, нашу уяву про дитину її виховання. Наша свідомість та мислення є опорою для педагогічної діяльності.

Як говорили мудреці сходу : - «Щоб отримати оновлену свідомість, потрібно навчитись припускати оновлення в собі». Чому не виставчає нашої свідомості ? Воно не в різнобічних знаннях, а в звеличенні та сприйнятті світу, духовного початку.

Без духовності спільноти, виховання не відбудеться. Духовність- це викуп степенів нашої діяльності. В нашій підсвідомості прихована сила, здатна перевернути світ. Могутність підсвідомості дуже велика. У підсвідомості закарбовано все, що відбувається з людиною. В ньому карбуються любі ситуації, які перевертаються в житті, почуття, сказані слова.

Сучасна школа – це школа позитивного мислення. Всі позитивні думки закладені у підсвідомості дитини і проявляються відношенням до себе та оточуючого світу. Позитивні думки можуть відкрити шляхи до творчості в будь-

якій галузі життя. Позитивні думки- надихають і видають думку на новий рівень сприйняття. Нові підходи у вихованні дітей вимагають творчого підходу як і в музиці так і в мистецтві в цілому.

Воно допомагає розвинути фантазію. Викликати почуття натхнення, творчості у всіх сферах життя. Всі люди володіють творчим потенціалом, дарованим природою – це невід’ємна частина людини. Але, багато людей з дитинства переконані в тому, що їх в них немає, в результаті творчі здібності приглушуються. Нам їх тільки потрібно відродити. Тому у своїй роботі я намагаюсь впроваджувати дослідницьку діяльність. Вона допомагає відкрити дорогу свіжим думкам. Дослідницька діяльність з дітьми допомагає поглянути на питання з різних ракурсів. Почуття успіху в результаті роботи викликає в дітей щастя, позитивні емоції. Таким чином воно відкриває дорогу до творчості. Жити творчим життям- означає бути в безперервному пошуку.

Бінарний урок

(Позакласне читання, українська мова, англійська мова, сольфеджіо.)

Провела : Дардан Т,С. –вчитель початкових класів

Тема: Мова і мовлення. Легенда «Вавилонська вежа». Назви шкільного приладдя, кольори. Балет «Лебедине озеро» П.І. Чайковського.

Мета: Ознайомитися із поняттями про різні види мовлення літератури та мистецтва для вираження думок і почуттів .Розширювати знання учнів про різні види мовлення як найважливіший скарб - надбання людства; вчити спостерігати за звучанням, написанням і значенням слів у споріджених мовах; розвивати діалектичне, монологічне мовлення, фонетичний слух; уміти розрізняти музичні твори композиторів; збагачувати словниковий запас; викликати бажання більше дізнатися про рідну мову та мови народів світу; розвивати цілісне сприйняття навколишнього світу. Виховувати любов до рідної мови. Розвивати та виховувати естетичні смаки.

Обладнання: Електронні носії, слайди кращих художників які зображали «Вавилонську вежу», дидактичний матеріал, картинки

П.І.Чайковського,картинки з японською каліграфією,текст легенди «Вавилонська вежа»,відео балету П.І.Чайковського «Лебедине озеро»

Хід уроку

Організаційні моменти

Сьогодні ,як і завжди у нас дуже цікаво буде на уроці,запевняю вас. І ми повинні працювати з вами швидко ,уважно,та злагоджено ,щоб дізнались якомога більше .В кінці уроку ви скажете ,що найбільше вас зацікавило,або сподобалось.

Повідомлення теми та мети уроку.

1.Вишукана бесіда вчителя.

- Ось і розпочинається наша подорож. Ми з вами сьогодні будемо подорожніми кореспондентами (це людина яка веде нотатки –записи своїх вражень у блокнот,або листок). Такий подорожній листок є перед вами із записами плану нашої мандрівки.(На дошці записаний план подорожі).

А) Літературне читання. Мова і мовлення ,Легенда«Вавилонська вежа».

Б) Англійська мова: « Назви предметів».

В) Сольфеджіо П.І.Чайковського - балет«Лебедине озеро» (уривок) по мотивам казок Гофмана.

- На подорожньому листку відзначений перший пункт нашої мандрівки» «Мова і мовлення» легенда«Вавилонська вежа».

2.Монітор (електроні носії) – на ньому з’являється планета Земля що обертається.

- Погляньте на монітор. Що ви там побачили ?(Нашу планету Землю).

- Це наша планета її називають «голубою»планетою. Більшість її поверхні зайнято водою -80% ,20% займає суходіл на якому мешкають люди ,тварини,комахи,ростуть рослини,З космосу вона виглядає дуже красивою. Сьогодні ми будемо говорити не про рослин, тварин,комах, а про людей, які на ній оселилися,головних її мешканців – людство .І самим великим її надбанням,яке воно принесло собі та усій планеті - воно створило мову. Мова є одним із найважливішим скарбом. Століттями мова була тією повноводною рікою яка давала людині можливість висловлювати свої почуття,переживання,просувала людину в науковому прогресі. На нашій планеті існує понад 5 тис. різних мов. Тільки 2 тис. мов мають класичне мовлення ,які мають умовні знаки - алфавіт який допомагає записувати всі надбання народу. Наукові та літературні. В нашій мові є 53 знака,які допомагають складати слова.,речення,висловлювати та записувати свої думки,історію свого народу нації. Наша мова вважається серед не багатьох самою співучою,завдяки головним звукам які в ній є.

Люди що вивчають мову називаються - мовознавцями.

3.Словникова робота:

- Запишіть у словничок «подорожника»

- це нове слово – мовознавець.

- То що воно означає ?

Мовознавці науковці вченні,які подорожують по всіх куточках нашої планети та вивчають різні мови. Вони знайшли на Африканському континенті,плем'я яке користується для спілкування тільки двома звуками,які вони не видихають,як ми а вдихають у себе.Виходять звуки які схожі на клацання.

4.Гра «Мозковий штурм»

- А зараз дайте відповідь на запитання !

1.Якими словами називають нашу мову?

- Запишіть на листочках для нотаток.

2.Пригадайте вірші про мову,вислови.

Відповіді дітей.

Ознайомтеся з легендою«Вавилонська вежа».

Словникова робота:

- запишіть у нотатки слово-легенда,вежа.

5.Гра «Мікрофон»

- Хто вже знайомий із цими словами ?

Відповіді дітей(легенда-це така розповідь яка дійшла до нас з давніх часів. В ній існує правда.)

- Що таке вежа ?(Висока будівля)Зв'язок із сучасністю зводують дуже високі будинки називаються –вежами.

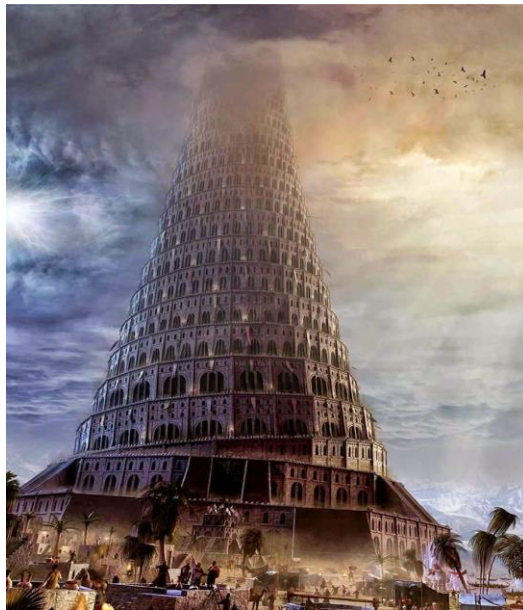
Бесіда вчителя :Дійсно виникли так давно коли люди ще не мали письмового мовлення і змушені були розповідати про визначні події .Говорили з уст в уста (колись уста називали –рот).

Словникова робота:

- Запишіть в словники слово уста-рот.

6.Знайомство із легендою «Вавилонська вежа».

А) На моніторі з'являються репродукції картин художників, які зображали «Вавилонську вежу».

- Так ознайомившись з легендою художники зображали її у своїх картинах.

- Так що таке вежа?(Висока будівля розширена знизу і звужена до верху. Дуже висока).

- Чим вона стала їм так до вподоби ми зараз дізнаємося

7. Читання легенди «Вавилонська вежа»

А) Читання легенди учням

Б) Обговорення прочитаного

- Про що ми дізналися ?

Відповіді учнів :

- Чому легенда називається «Вавилонська вежа»?

- Де відбувалася подія ?(У місті Вавилоні)

- Чому таке трапилося з людьми ?

- Чи можна назвати цю подію правдивою ?

Робота в парах

А) Попрацюйте разом в парі та підготуйте короткий переказ легенди.

Б) Короткий переказ тексту

9. Підсумкова бесіда вчителя.

- Тож існує на планеті безліч різних споріднених тобто нових мов і зовні не схожих одна на одну.

10. Робота з дидактичним матеріалом

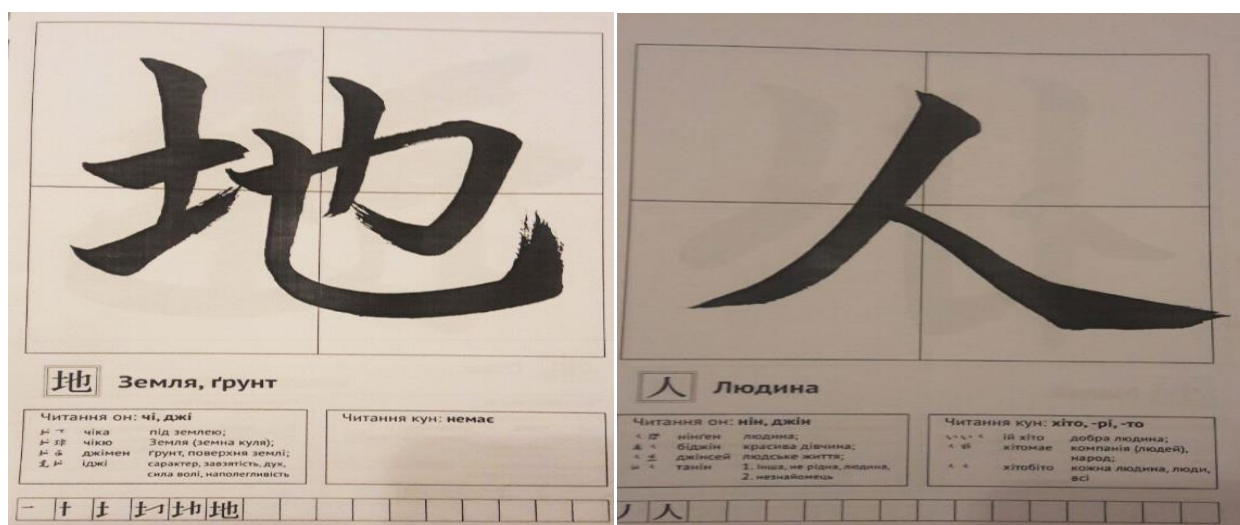
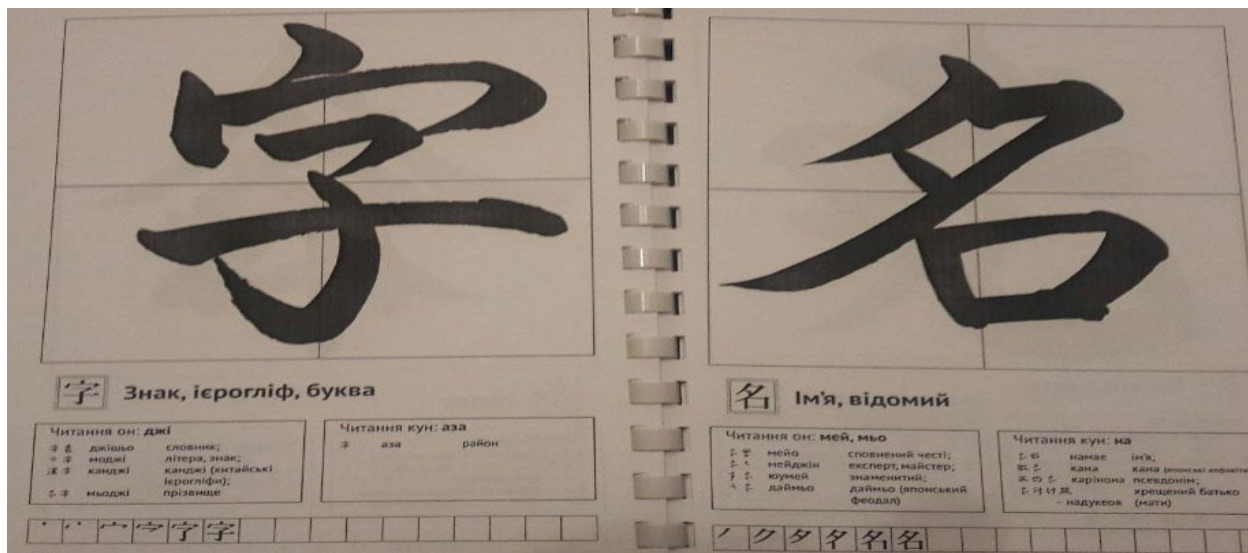
- Ваші увазі я хочу запропонувати ознайомитися із умовними знаками японської каліграфії яка налічує понад 5 тис. знаків. І кожний знак або графічний малюнок означає не одне слово, а 8-10. Навіть цифрова система відрізняється.

11. Робота в парах

А) Розгляньте карти з позначеннями слів, чисел та їх вимовою.

Б) Прочитайте значення слів, що вас зацікавили (на картці дано запис вимови японської мови українськими буквами).

- Що нагадує їхнє письмо (малюнки з рисочок).

12. Підсумок

- Чи відрізняється написання та вимова (Так)

13. Перехід до вивчення матеріалу з англійської мови

A) Вишукана бесіда вчителя

Спілкуючись одне з одним люди запозичують слова з інших мов та використовують у своєму житті. Подорожуючи вивчають мови інших народів.

- Але їх так багато що вивчити усі неможливо.

14. Сторінками історії

У сиву давнину князував у Київській Русі Ярослав і прозвали його Мудрим за те що він знав аж 16 мов. Був дуже миролюбивий. Їздив по різних державах вчив мови і привозив звідусіль де бував книжки. Вперше заснував у Софіївській Лаврі бібліотеку.

Тепер самою уживаною мовою для спілкування обрана англійська мова, якою ви вчитеся розмовляти.

Зараз вчитель англійської мови продовжить нашу подорож.

15. Перехід від вивчення англійської мови до сольфеджіо робить вчитель загальноосвітніх предметів.

Бесіда вчителя:

Усне і писемне мовлення служить нам засобом спілкування . Для передачі один одному вражень та почуттів. Але існують різні способи проявів почуттів у вигляді картин художників, музикальних творів, танцю.

16. Бесіда вчителя загально освітніх предметів.

- Знайомство з легендою продовжується.

- Я хочу розповісти ще одну легенду яка слугувала до написання музичного твору – балету «Лебедине озеро» П.І. Чайковського. Цей композитор у юнацькому віці теж був кореспондентом. Його відправили написати статтю про сцену «Золото Рейна» на той час дуже відомого композитора Діхарда Вагнера до Боварії в місто Байройн .В залі його побачив король Людвіч та запросив його до себе в лоджу , бо вже був знайомий з його музичними творами. Король поспілкувавшись з композитором (кореспондентом) запрошує його до себе Чайковський приймає запрошення .На наступний день він приїздить в замок Нойшвайштайн та залишається на ніч - і чує лебедину пісню на озері. Почути лебединий спів рахувалося надзвичайним дивом. Пари лебедів змінювали одна одну. Чарівнішої та таємничішої події він ніколи ще не бачив і не чув. Вражений він повертається додому, та пише балет «Лебедине озеро».Із самим композитором та балетом вас познайомить ближче вчитель сольфеджіо.

5.1. Вишукана бесіда вчителя сольфеджіо.

Балет (від італ. *Balciare* – танцювати) – вид сценічного мистецтва ,танцювальна, театральна вистава ,у якій музика поряд з танцем відіграє важливу роль у розвитку сюжету і створенні відповідного настрою.

2. Запишіть у свій подорожній листок слово –балет.

3. На дошці виставляється портрет композитора.

4.Цікаві факти про П.І.Чайковського.

У віці п'яти років Петро Чайковський вже вмів грати на фортепіано, ще через три роки чудово грав по нотах. Також Петро складав вірші з 7 років.

Композитор мав широкий кругозір і тягою до знань, його бібліотека нараховувала 1 239 книг. Крім художніх творів є праці з зоології, астрономії, медицини і філософії. Чайковський все життя збирав гербарії, деякі з них збереглися в його бібліотеці. Петро Ілліч багато часу проводив в поїздках. Він жив за кордоном, диригував і писав музику. Навесні 1891 року Чайковського запросили на відкриття знаменитого концертного залу в Нью-Йорку — Карнегі-хол. Петро Ілліч сам диригував кілька днів симфонічним оркестром, що виконував його твори.

5.Ознайомлення із балетом П.І.Чайковського «Лебедине озеро»

6.Знайомство із сюжетом – змістом балету.

Балет «Лебедине озеро»

Мелодія, якою починається балет, немов музичний поводитир, вводить нас у світ, де на березі таємничого озера народилося почуття прекрасної принцеси Одетти і юного принца Зігфріда. Але злий чарівник Ротбарт і його дочка Оділля – що була дуже схожа на Одетту , - щосили намагалися згубити їхнє кохання. Принцеса Одетта чарами лютого чарівника перетворилася на лебедя. Врятувати Одетту може тільки чоловік , який покохає її, і дасть обіцянку вірності та дотримається її. Принц Зігфрід під час полювання на березі озера зустрічає дівчат-лебедів,і серед них лебідь - Одетта. Він дає їй обіцянку , що він усе життя буде вірний їхнім почуттям і врятує її від чар .В той час мати Зігфріда - влаштовує в своєму замку свято, на якому принц повинен вибрати собі наречену. З'являється чаклун Ротбарт з дочкою Оділлеєю, що схожа на Одетту. Введений в оману принц обирає Оділля. Злий чарівник тріумфує. Коли Зігфрід розуміє свою помилку-стає надто пізно. Він просить пробачення в Одетти але чари виявилися дуже сильними.

Тому чарівник вирішив погубити принца. Піднімається буря, озеро виходить з берегів. Розуміючи , що коханому загрожує смерть, Одетта готова

на самопожертву. Кохання перемагає. Чарівник загинув. Буря стихає. Білий лебідь стає красивою принцесою Одетт.

7. Перегляд на моніторі уривка «Лебедине озеро» П.І. Чайковського.

8. Обговорення побаченого.

- Чи все зрозуміло з побаченого?

Висновок:

Отож балет – це класичний танець під супровід класичної музики.

- Чи можна передати через хореографію свої почуття і переживання?

- Чи сподобався вам балет і мелодія?

- Які почуття він у вас викликав?

- Чи хочете почути цю музику ще?

- Чи впізнаєте цю мелодію, якщо почуєте?

Підсумок уроку: (вчитель початкових класів)

- Ось і підходить до завершення наша подорож

- Чи сподобалася вона вам?

Д/з Намалюйте на аркуші паперу ту зупинку нашої подорожі яка найбільше сподобалася і запам'яталася.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ш. Амонашіфлі «Баллада о воспитании» К. 2008р «Міжнародні читання з гуманної педагогіки»

2. І. Подгласов «Виклики життя і виховання молоді» М. 2008р

3. В. Кремень «Освіта і інтелект. Розум про інтеграцію»

4. Джон Кехо «Подсознание может все» М. 2007р

5. Едвард де Боно «6 кар обуви образа действия» М. 2008р

6. Винсонт Райн Руджеро «Искусство креативного мышления» 2000р

7. Патрик К. Портер «Розбуди в себе генія» 2006р

8. Бред Дн Хевен «Мудрость в 140 символах» 2016р

9. Олег Романюк «Гіперактивний розлад з дифіцієм уваги у дітей»

Навчально-реабілітаційний центр «Джерело» К. 2008р

УДК 37.013

**ПРО ФОРМУ І ФОРМАТ: ТЕРМІНОЛОГІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ**

Дворецька Лариса Павлівна

науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто проблему термінологічної уніфікації у тестології. Здійснено аналіз наукової літератури з теорії і практики педагогічних вимірювань щодо використання понять «форма тестового завдання» і «формат тестового завдання». Надаючи означення поняттю «формат тесту», автор наголошує на розширенні меж використання слова «формат» як у суто термінологічному значенні, так і детермінізованому значенні, що пов'язано з розвитком словотворення сучасної доби. Серед чинників, що впливають на використання та поширення наукової термінології у галузі педагогічних вимірювань, автор виокремлює роль зовнішнього незалежного оцінювання та організацій, що адмініструють стандартизовані тести, розглядаючи досвід України через призму світового досвіду.

Ключові слова: тестологія, форма, формат, тестове завдання, формат тесту, термінологічна уніфікація.

Тестологія, як наука про тести, з'явилася і сформувалася у кінці 19 – на початку 20 ст. на стику психології, соціології, педагогіки та інших так званих поведінкових наук (Behavioral Sciences) [1]. За В. С. Аванесовим, це – «прикладна наука про педагогічні тести, методи їх укладання й ефективного застосування» [2, с.14]. Якщо у США центром наукових досліджень у галузі педагогічних вимірювань вважають ETS (Educational Testing Service), утворений у 1947 р. для розроблення й адміністрування вступних іспитів до

закладів вищої освіти (тест SAT, з 2016 р. аббревіатура розшифровується як Scholastic Assessment Test), то в Україні установа з подібними функціями, УЦОЯО (Український центр оцінювання якості освіти), з'явилася лише 31 грудня 2005 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти». Зазначимо, що стандартизований тест SAT отримав міжнародне визнання. Результатами абітурієнтів за виконання цього тесту послуговуються не лише університети США, але й Канади, Європи, Австралії. Цей тест складають щороку більше мільйона абітурієнтів. На противагу ETS у США утворено іншу тестову компанію, яка з 1959 р. адмініструє тест АСТ (American College Testing). Попри однакову мету тестувань, що проводять ці потужні тестові компанії, стандартизовані тести, які вони використовують для відбору абітурієнтів на навчання у закладах вищої освіти, різняться. Про популярність у випускників старшої школи та, власне, закладів вищої освіти США, які визнають результати саме цього тесту, свідчить інформація з підсумкових звітів АСТ. Більше половини випускників старшої школи щороку складають тести АСТ. У 2016 р. цей відсоток зріс до 64 (більше 2 млн. тестованих). Зазначимо, що результати, отримані абітурієнтами за складання тестів SAT і АСТ, використовуються безстроково. Цей факт свідчить про довіру до якості інструментів вимірювання, розроблених тестовими компаніями, до методів оброблення отриманої інформації та інтерпретації отриманих тестових балів, до процедур проведення тестування тощо. Безперечно, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання зі стандартизованими тестами й процедурами спирається на наукові дослідження в галузі педагогічної тестології, дає прискорення розвитку науки, використанню і поширенню відповідної термінології.

Метою дослідження є виявлення чинників впливу на термінологічну уніфікацію педагогічної тестології та обґрунтування впливу чинника «розвиток мови» (на прикладі використання понять «форма» і «формат»).

Зазначимо, що появі у 2005 р. в Україні Центру оцінювання якості освіти передував невдалий досвід запровадження зовнішнього оцінювання навчальних досягнень випускників закладів загальної середньої освіти у 1993 р. Однак завдяки цій спробі вперше були створені колективи авторів (науковці, вчителі, методисти) для укладання збірників завдань у тестовій формі з різних предметів. Відбулися навчальні семінари з основ конструювання тестів і тестових завдань для вчителів. Було опрацьовано інформаційні матеріали за підсумками вперше проведеного у 1995 р. міжнародного порівняльного дослідження TIMSS для учнів 4-х і 8-х класів (характеристика інструментарію дослідження, зміст тестів, типи тестових завдань, зміст анкет, методика формування вибірки для проведення дослідження тощо) попри те, що Україна не брала участі у дослідженні.

Влучну характеристику стану педагогічної тестології того часу, останнього десятиліття ХХ ст., дав Є. А. Михайличев: «Термінологічна анархія негативно впливає на педагогічну тестологію, яка формується в наші дні» [3, с. 16]. Появу плутаної та некоректної термінології він певною мірою пояснює наслідками хаотичного перенесення психодіагностичної і соціологічної термінології у педагогіку та авторськими амбіціями творців термінів.

За ці роки для розвитку, популяризації та деякого усталення термінології педагогічної тестології в Україні найбільший вклад зробило запровадження зовнішнього незалежного оцінювання. Наразі вітчизняні науковці, вчителі й викладачі закладів вищої освіти спираються на термінологію щодо освітніх вимірювань, яку використовує й популяризує УЦОЯО на сторінках щорічних звітів про результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Зазначимо, що становлення зовнішнього незалежного оцінювання в Україні відбувалося й завдяки зусиллям науковців-експертів зі США, Литви, Польщі, Грузії, Росії [4, с. 19-20]. Тож не варто применшувати вплив термінології, яку використовують експерти (термінологію перекладачів з іноземних мов), «мову» підручників і посібників з освітніх вимірювань у перекладі з англійської, польської, російської та інших мов. Попри наявне ядро

однакових уживаних в різних мовах термінів і понять, окремі з них не знайшли підтримки вітчизняних наукових редакторів щодо правильного тлумачення та уніфікації. Розглянемо суть означеної проблеми докладніше.

Відомий факт, що сучасна наука тяжіє до використання інтернаціоналізмів у термінології та до семантичної уніфікації систем термінів однієї й тієї самої науки у різних мовах. На противагу філологи радять не обтяжувати мову іншомовними словами і пропонують шукати їм аналогі-замінники.

На прикладі використання понять «форма» і «формат», «форма тестового завдання» і «формат тестового завдання» розглянемо вплив розвитку мови на термінологічну уніфікацію педагогічної тестології.

Аналіз вітчизняної наукової літератури з освітніх вимірювань свідчить про те, що термін «формат» майже не використовується (використовується дуже обережно, невпевнено). І це попри популярність традиційного поняття «формат тестового завдання» у зарубіжній науковій літературі. Так відомі американські дослідники С. Кейс і Д. Свенсон понад двадцять років вивчали різні *формати* тестових завдань і їхні властивості, щоправда, для створення тестів у галузі медицини. Саме їм належить ідея позначення форматів тестових завдань літерами: А, N, X, B, TF, K, E, H, I тощо [5].

Тестове завдання (далі – ТЗ) формату А – ТЗ з вибором однієї найкращої або правильної відповіді;

ТЗ формату N – ТЗ із декількома найкращими чи правильними відповідями;

ТЗ формату X – ТЗ, формат якого ідентичний формату А, однак з будь-якою кількістю правильних відповідей;

ситуаційний кластер – опис певної ситуації з наступними завданнями до неї;

ТЗ формату B – логічні пари або встановлення відповідності;

ТЗ формату TF – ТЗ на визначення істинності/хибності твердження;

ТЗ формату К – комплексне ТЗ на визначення істинності/хибності твердження тощо.

Цікаво, що у середині 80-х років у США переглянули типи тестових завдань, що використовували для оцінювання знань, необхідних для одержання сертифікату Національної Ради Медичних Екзаменів (National Board of Medical Examiners /NBME). Залишили 4 формати (А, В, С і К). До цього протягом 25-и років використовували в екзаменаційній роботі 7 форматів тестових завдань (А, В, С, G, К, Х, М). Наразі ліцензійні екзамени містять тестові завдання лише двох форматів: А і R [5]. Ці ж автори ввели поняття «кладовище форматів тестових завдань», підкресливши, що формати тестових завдань мають життєвий цикл.

Зазначимо, що за період від 50-х рр. минулого століття дотепер розроблялося й було апробовано більше 40 різних форматів тестових завдань. І. Булах, вітчизняний науковець, у 2006 р. описала 14 із них, навела приклади тестових завдань різних форматів, продемонструвала переваги й недоліки використання того чи іншого формату [6, с. 49-59].

У вітчизняній практиці педагогічного тестування не використовуються назви форматів ТЗ за С. Кейс і Д. Свенсоном. Не використовують (майже не використовують), власне, й сам термін «формат». У специфікації тестів, на зорі зовнішнього незалежного оцінювання в Україні, було покладено типологію тестових завдань за їхніми *формами* (за В. С. Аванесовим) [7]. Ця типологія є актуальною й зараз.

Вважаємо, що настав час «реабілітації» поняття «формат», за яким має відбутися більш активне, правильне використання цього поняття у педагогічній тестології.

Звернімося до тлумачення слів «форма» і «формат» у Словнику української мови (в 11 томах) (СУМ – 11) та етимології слів.

Слово «форма» (від лат. forma – вигляд, образ, устрій) в Академічному тлумачному словнику має 13 значень. Зазначимо, що у відповідності до основних принципів лексикографування, якщо слово має кілька значень, то на

першому місці у Словнику зазвичай подається значення, найуживаніше в мовній практиці.

Зі збереженням послідовності викладу у першоджерелі розглянемо кілька з них.

1. Обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд.

2. Пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь (переважно якійсь масі) надають певних обрисів, якогось вигляду.

3. *друк.* __Поверхня з рельєфним зображенням для друкування; друкарський набір, уміщений в раму.

4. Тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом.

5. *філософ.* Спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз. (Єдність форми і змісту).

9. Суворо встановлений порядок у будь-якій справі, встановлений зразок чого-небудь (заповнення якогось документа, словесного звертання тощо).

13. Стан людини, який дозволяє повністю виявити свої сили, уміння, здібності (Добра спортивна форма) [8, с. 617].

Додамо, що значення поняття «форма» в етиці, естетиці, метафізиці та логіці також різняться.

Щодо тлумачення слова «формат» встановлено таке. Всього два значення:

1. Розмір книги, газети, аркуша, ілюстрації і т. ін. (Портрет кабінетного формату).

2. *друк.* Довжина і висота полоси набору, довжина рядка [8, с. 622].

Слово походить від лат. *formatus* – сформований; лат. *fōrmo* (дієсл.), *fōrmāre* (дієсл.) перекладається як надавати форму, формувати; російською «формат» запозичено з нім. (чи фр.) *format* (друкарський термін).

Зазначимо, що у першому «Шкільному словнику іншомовних слів» (1990 р.) слово «формат» має лише одне значення: «Розмір книги, аркуша, картки тощо». На відміну від «формату» слово «форма» має 8 значень [9, с. 226-227].

Вітчизняний мовознавець Є. А. Карпіловська, досліджуючи розвиток словотворення, стосовно слова-категоризатора «формат» зазначає, що до 1998 р. це слово використовувалося ще у суто термінологічному значенні, стосовно типу оформлення графічної інформації або типу її носія (*полігр.*), що передбачає певний спосіб упорядкування даних. Наразі це слово використовується й у *детермінізованому* значенні: «спосіб, тип упорядкування». Наприклад, «новий дискусійний формат» [10].

Отже, на сучасному етапі розвитку словотворення, слово «формат» має три значення, а саме:

1. *полігр.* Розмір книги, газети, аркуша, друкованого видання і т. ін.
Формат А4, формат А3.
2. *техн., комп.* Спосіб внутрішньої організації, спосіб упорядкування даних, структурування інформації тощо.
Формат MP3, формат JPEG тощо.
3. Спосіб упорядкування, форма проведення будь-чого.
Нормандський формат, дискусійний формат, телевізійний формат тощо.

Тож актуальні явища сучасного життя, науково-технічна революція, розвиток комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток міжнародних контактів у галузі науки, техніки і культури, глобалізація спонукають до поповнення лексики новими словами, до використання термінів-інтернаціоналізмів, до впорядкування та поглиблення зібраної раніше інформації, що, відповідно, повинно знайти відображення в осучасненні змісту тлумачних словників та унормуванні наукової лексики.

Бурхливий розвиток тестових технологій оцінювання якості освіти та стрімке поширення знань з педагогічної тестології в Україні на початку XXI століття супроводжуються невпорядкованістю тестової термінології. Попри те, що становлення професійної лексики – довготривалий і складний процес,

вважаємо, що певні кроки на цьому шляху можна зробити вже зараз. Це стосується використання терміну «формат» у педагогічній тестології. Заміна філософського значення слова «форма» (№ 5 у переліку значень багатозначного слова) на суто технічне (№ 2) значення слова «формат» вважаємо доречним у таких стійких поєднаннях слів: формат тесту, відкритий формат, закритий формат, комбінований формат, формат тестового завдання тощо. Нагадаємо, що формою тестових завдань (за В. Аванесовим) є спосіб організації, упорядкування й існування змісту тесту.

Конструювання тесту, інструменту вимірювання, розпочинається зі створення специфікації тесту. «Специфікація – технічне завдання на розроблення тесту» [11, с. 528]. Однією з *технічних* характеристик тесту є його формат. *Форматом тесту* вважатимемо спосіб упорядкування, спосіб внутрішньої організації тесту за використаними формами тестових завдань. Виокремимо три формати тесту: закритий, змішаний (комбінований) та відкритий. Оскільки існує різноманіття форм (форматів) тестових завдань та способів їхнього впорядкування у тест, то специфікація будь-якого тесту поряд із загальною характеристикою його формату (закритий, комбінований, відкритий) матиме й детальний опис формату.

З-поміж чинників впливу на термінологічну уніфікацію педагогічної тестології виокремимо такі негативні:

1. Повільне формування кола вітчизняних науковців у галузі освітніх вимірювань. Відставання від світового розвитку тестології пов'язане із ліквідацією у 1936 р. ланки педологів (саме вони на той час здійснювали наукові педагогічні дослідження шляхом анкетування й тестування учнів та їхніх батьків) та вилучення педологічних підручників, що призупинило відповідні дослідження й формування наукової школи у цій галузі на десятиліття.

2. Розповсюдження підручників, науково-методичних посібників і комплексів, навчальних посібників, термінологічних словників з педагогічної тестології (у перекладі з іноземної мови чи вітчизняних авторів) з

неунормованою термінологією для викладачів, учителів, методистів, студентів закладів вищої освіти.

3. Протиріччя між тяжінням сучасної науки до використання інтернаціоналізмів у термінології, семантичної уніфікації систем термінів однієї й тієї самої науки у різних мовах та намаганням філологів забезпечити мову від іншомовних слів.

4. Розвиток словотворення сучасної доби випереджає відображення цього процесу в Академічному тлумачному словнику (Словнику української мови в 20 томах), зміст якого є головним джерелом інформації для якісного наукового редагування.

Серед позитивних чинників, що впливають на використання та поширення наукової термінології у галузі педагогічних вимірювань, виокремимо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та появу організацій, що адмініструють стандартизовані тести, спираючись на кращий світовий досвід.

Автор обґрунтовує доречність використання слова «формат» у таких стійких поєднаннях слів: формат тесту, відкритий формат, закритий формат, комбінований формат, формат тестового завдання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Векслер В.А. Возникновение тестологии // Современные научные исследования и инновации. 2015. № 5. Ч. 4 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/05/48321> (дата обращения: 20.12.2020).
2. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий. Учебная книга. 3 изд., доп. М.: Центр тестирования, 2002 г. – 240 с.
3. Михайлычев Е. А. Дидактическая тестология. М.: Народное образование, 2001. – 432 с.
4. Дворецька Л. П. Зовнішнє незалежне оцінювання з математики в Україні через призму світового досвіду / Дворецька Лариса Павлівна // Наукові записки// – Випуск 8. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і

технологічної освіти. Частина 3. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 15–25.

5. Case S. M., Swanson D. B. Constructing written test questions for the basic and clinical sciences/National Board of Medical Examiners. – Philadelphia, 1998. — 180 p.

6. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: Навч. посіб. – К.: Майстер-клас. – 2006. – 160 с.

7. Аванесов В. С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля // Дис. ... доктора пед. наук. – СПб., 1994. – 339 с.

8. Словник української мови: [в 11 т.] / АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [ред. кол.: І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.] – Київ: Наукова думка. Том 10: Т – Ф / [ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк]. – 1979. – 658 с.

9. Школьный словарь иностранных слов / В. В. Одинцов, В. В. Иванов, Г. П. Смолицкая и др.; Под ред. В. В. Иванова. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 199. – 256 с.

10. Карпіловська Є. А. Нова Україна у словотвірній номінації: зміни у мовному «кресленні» світу // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів, Київ (25-28 травня 2010 р.)/ Упорядкування та наукове редагування Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. 2010. – С. 91-109.

11. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. –7-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 688 с.

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ПОНЯТТЯ

Дорофєєв Денис Дмитрович

аспірант

КНУТД

У науковій та навчально-методичній літературі, публіцистиці представлені різні точки зору на поняття «реструктуризація підприємства», разом з тим, чіткого тлумачення це поняття все ще не отримало. Саме цим викликана необхідність розкриття змісту даної категорії на основі критичного аналізу теоретичних поглядів. Проте дослідження не ставить за мету огляд всіх існуючих наукових поглядів та концепцій реструктуризації, а охоплює лише ті, що безпосередньо, на нашу думку, мають відношення до наукової проблематики реструктуризації підприємств. Відмінності у трактуванні цього поняття викликають розбіжність напрямів теоретичних досліджень, а також наступних розробок прикладних аспектів реструктуризації.

На основі здійсненого аналізу виділено низку теоретичних підходів до визначення поняття «реструктуризація підприємства», серед яких: структурний; радикальний; ринковий; адаптаційний; антикризовий; комплексний.

Термін «реструктуризація» запозичений з англійської мови. Структура (від лат. *structura* — будова, розташування, порядок) — сукупність стійких зв'язків об'єкту, які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах. В англійській мові префікс «re» означає «знову, наново, ще раз, назад», тобто терміни «реструктуризація», «реструктурування» можна розуміти як зміну існуючої структури, зв'язків суб'єкта» [1, с. 50].

У нормативно-законодавчих актах України термін «реструктуризація підприємства» вперше використано у Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2]. У цьому

Законі відзначено, що «реструктуризація підприємства – це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню рівня ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів».

У даному трактуванні реструктуризація розглядається як механізм реформування підприємства. Недоліком такого трактування, на нашу думку, є те, що акцент зроблено на фінансовому оздоровленні підприємства, задоволенні вимог кредиторів, тоді, як цілі й напрями здійснення реструктуризації є невизначеними. Дещо з іншого боку реструктуризація підприємства розглядається у «Методиці розробки планів реструктуризації державних підприємств та організацій»: реструктуризація підприємства – «це здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, здатність привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягу випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва».

Згідно Закону України «Про Державну програму приватизації», реструктуризація підприємства розглядається як «вдосконалення організаційної структури підприємства, структури управління, оздоровлення фінансового стану, забезпечення інвестиційної привабливості та ліквідності підприємства» [9].

Поряд з «реструктуризацією» в економічній літературі й практиці також широко використовуються поняття «трансформація», «реформування», «реорієнтація», «реорганізація», «реінжиніринг», «реконструкція», «ревіталізація», «регенерація».

Деякі автори, при визначенні поняття реструктуризації, приділяють більше уваги «радикальності змін на підприємстві». На думку М. Д. Аістової реструктуризацією є «радикальна зміна структури господарської організації (активів, власності, фінансів, управління, кадрів та ін.)»

В свою чергу. К. Кордон, Т. Фоллманн, М. Ванденбош підкреслюють, що реструктуризація – це не тільки покращення поточних результатів діяльності підприємства, а «проактивно здійснюваний розрив з існуючим статус-кво». Вважається, що точки зору цих авторів при визначенні змісту поняття «реструктуризація підприємства» відносяться до радикального підходу.

Таким чином, сукупність заходів, що стосуються реструктуризації підприємства, включає не тільки проведення заходів щодо зміни його організаційної й функціональної структур, але й форми, напряму господарської діяльності, перепроектування бізнес-процесів і т.д. Цілями реструктуризації конкретного підприємства є зростання рівня ефективності функціонування у ринкових умовах господарювання і підвищення його рівня конкурентоспроможності. Для досягнення цього підприємство реалізує низку локальних (проміжних) цілей: економічних, фінансових, структурних, управлінських, виробничих, техніко-технологічних, соціальних та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Смирнов Є.М. Визначення та класифікації основних видів конкурентоспроможності підприємства // Європейський вектор економічного розвитку. –2010. – № 2. – с. 190 –198.

2. Посторонко В.М. Поняття та категорійний апарат конкурентоспроможності під-ва та проблематики його визначення // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2011. - № 6, Т. 2 – с. 276-277

3. Конституція України, затверджена Законом України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р., із змінами, внесеними 12.04.2012 р. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р., із змінами, внесеними 19.01.2013 р. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Заславская М. Д. Механизм корпоративной реструктуризации в российской экономике: моногр. / М. Д. Заславская, Ю. А. Герасина, В. Е. Адамов. – М. : МГИУ, 2011. – 191 с.

6. Актуальні проблеми конкурентоспроможності підприємств: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих учених, (Севастополь, 29-31 берез. 2012 р.) / Севастоп. нац. техн. ун-т; [наук. ред. О.М. Філінков]. – Севастополь: СевНТУ, 2012. – 244 с.

7. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» № 3659-ХІІ від 21. 12. 1993 р., із змінами, внесеними 02.12.2012 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>

8. Кордон, К., Фоллманн, Т., Ванденбош, М. Пять важных подходов к осуществлению реструктуризации/ К. Кордон, Т. Фоллманн, М. Ванденбош // Маркетинг. 1999. - № 3. - С. 75-82.

9. Потенціал підприємства: формування, управління та розвиток [Текст монографії]: Колективна монографія за заг. ред. д. е. н., проф. Прохорової В.В. – Харків, видавництво «НТМТ», 2013. – 320 с.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ АУДИТУ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Заремба Ольга Олександрівна

к.е.н.

доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту

Мостовенко Анастасія Іванівна

Студентка

Київський національний

торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація: у роботі наведено основні етапи розвитку аудиту на світовому рівні та розкрито причини, що сприяли його розвитку, у тому числі й міжнародного аудиту. Виявлено та описано фактори, що сприяли появі та здобуттю успіху «Великої четвірки», описано її вплив на ринок аудиторських послуг. Описано основні тенденції на ринку аудиторських послуг у сьогоднішній час.

Ключові слова: аудит, велика четвірка, ринок аудиторських послуг, супутні аудиторські послуги, послуги з аудиту, розвиток аудиту.

Зараз ринок товарів та послуг, та загалом вся економіка, перебуває у стані розвитку та постійних змін. У такому середовищі послуги кваліфікованих аудиторів є невід'ємною частиною ринку, так як саме аудитори у ході перевірки надають впевненість усім користувачам фінансової звітності у її правдивості та достовірності [1].

Основними чинниками, що спричинили появу та розвиток аудиту були [2]:

- Інтенсивний розвиток промислових та торговельних підприємств;
- Розвиток податкової системи спричинив більшу зацікавленість з боку держави у своєчасній сплаті податків з боку підприємств;

- Велика хвиля банкрутства вплинула на збільшення попиту у контролі та аудиті підприємств з боку їх власників;
- Розвиток міжнародної торгівлі вплинув на розвиток саме міжнародного аудиту.

Відповідно етапи розвитку поділяються до функцій, що виконували аудитори у різні періоди часу. Основними етапами розвитку аудиту були [3]:

1. Античність – 1600 р. Наявні види аудиту: державний та незалежний. Мета: розкриття шахрайства з боку недобросовісних працівників;
2. 1600-1850 р.р. Аудит має на меті викриття шахрайства та виявлення помилок в облікових записах;
3. 1850-1905 р.р. Аудиторські перевірки проводились з метою визначення правдивості та якості фінансової звітності й викриття шахрайства. Саме у цей період офіційно виникає зовнішній аудит (23 жовтня 1854р., коли Спілці Бухгалтерів Единбургу був наданий статус Королівської, а її членам присвоєно звання «Привілейованих бухгалтерів»);
4. 1905-1940 р.р. Існував державний, незалежний та внутрішній аудит. Були здійснені перші спроби надання оцінки внутрішньому контролю на об'єктах перевірки;
5. 1940-1960р.р. Початок впровадження перевірки достовірності та правдивості фінансової звітності підприємств;
6. 1960р. - теперішній час. Поява нових нормативних документів, що сприяють розвитку аудиту, в т.ч. і незалежному.

З усіх наведених факторів, найбільшим каталізатором для розвитку саме зовнішнього аудиту був розвиток міжнародної торгівлі у світі. Важливим було не лише надання партнерам впевненості у діяльності клієнта, і й контроль підрозділів підприємств, що знаходилися в інших країнах під управлінням адміністративного персоналу, й не могли контролюватися безпосередньо власником.

Після перших спроб проведення перевірок фінансової звітності у 17 ст. популярність аудиту постійно зростала у зв'язку з високими результатами таких процедур. Тільки з будівництвом залізниць і зростанням страхових компаній, банків та акціонерних товариств в середині 19 століття професійний аудитор набуває ваги в діловому світі. Загалом же батьківщиною аудиту вважається Великобританія. Вже в 1844 році тут приймається пакет законів, розпорядчих акціонерним компаніям доручити незалежним бухгалтерам перевірку бухгалтерських книг і рахунків компаній із наступним звітом перед акціонерами. У США в 1887р. Була утворена Асоціація аудиторів, а в 1896р. в штаті Нью-Йорк законодавчим шляхом була регламентована аудиторська діяльність. Вже тоді посаду аудитора міг займати дипломований бухгалтер, який успішно склав іспит за фахом та отримав ліцензію на право займатися аудиторською діяльністю. Але лише з будівництвом залізниць і зростанням страхових компаній, банків та акціонерних товариств в середині XIX століття професійний аудитор набуває ваги в діловому світі.[4]

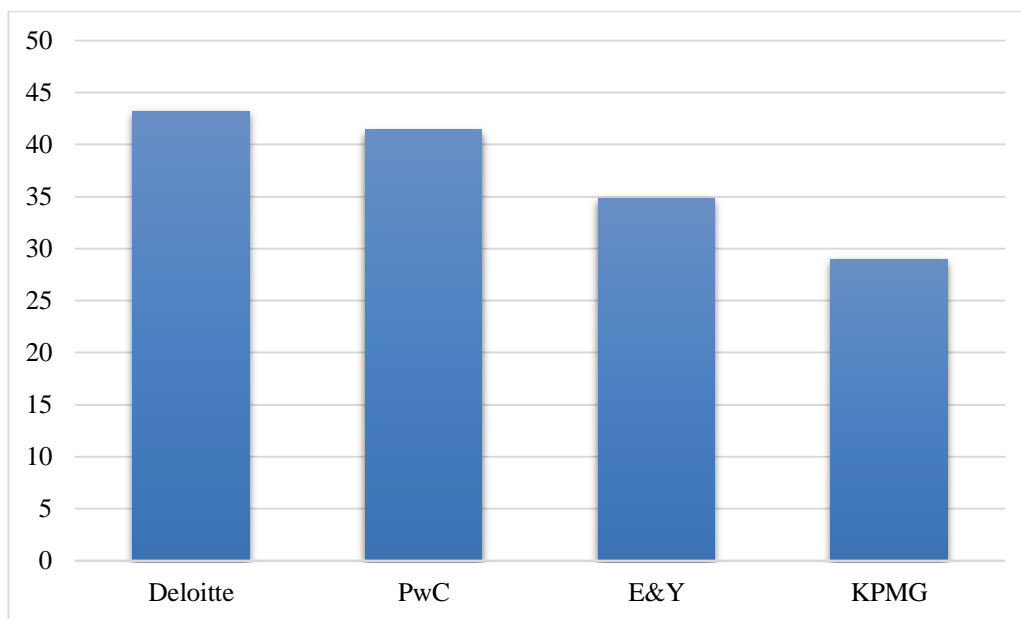
Аудит - системний процес об'єктивного збору і оцінки свідчень про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям і представлення результатів перевірки зацікавленим користувачам. Таке поняття аудиту дав Р.Монтгомері.[5]

З часом виділилися певні лідери у міжнародній аудиторській діяльності, наразі такі ведучі компанії отримали назву: «Велика четвірка». До неї входять: PricewaterhouseCoopers (1998 р., була створена шляхом злиття Price Waterhouse і Coopers & Lybrand), Deloitte (1845 р.), Ernst & Young (1989 р.) та KPMG (1987 р.). Але найбільших фірм колись було вісім, і називалися вони разом "Велика вісімка". У 1989-му році у результаті злиття Deloitte, Haskins and Sells і Touche Ross (об'єднана фірма стала називатися Deloitte & Touche), і Ernst & Whinney і Arthur Young (Ernst & Young) "вісімка" перетворилася на "шістку". З часом кількість найбільших компаній знову скоротилася в 1998 році після злиття Price Waterhouse і Coopers & Lybrand (в результаті виникла PricewaterhouseCoopers). Нарешті, "п'ятірка" стала "Великою четвіркою" у 2002 році після масового

відтоку клієнтів від Arthur Andersen. Як можна зазначити, майже всі представлені компанії почали свою діяльність саме на 6 етапі розвитку аудиту та стали яскравими представниками цього періоду.

Поява таких гігантів на ринку аудиту була неминучою, починаючи з шостого етапу розвитку вже здійснювали свою діяльність велика кількість корпорацій у різних країнах світу, що потребувало надання аудиторських послуг спеціалістами з досить ґрунтовними знаннями у різних сферах. До того ж, вже з'явилася певна нормативна база для здійснення аудиторської діяльності.

На Малюнку 1 наведена виручка Великої Четвірки за 2018 рік у розрізі кожної з компаній. Наразі ринкова частина компаній, що обслуговує «Велика четвірка» становить майже 40% [6].

Мал.1 Виручка «Великої Четвірки» за 2018р. у млрд.дол.

Звісно, на початку діяльності всі учасники «Великої четвірки» не мали такого різноманіття сфер діяльності, яке присутнє у сьогоднішні, але з розвитком аудиторської діяльності розширювали свою діяльність й лідери ринку, що допомагало утримувати їм свої провідні позиції. Слідуючи інноваціям та змінам на ринку компанії підтримують свій статус та вагомість для клієнтів.

Основними факторами, за допомогою яких «Велика четвірка» підтримує свій успіх упродовж довгого часу, є:

Велика кількість напрямів діяльності та висока кваліфікація спеціалістів у кожному з напрямків. Часто клієнту зручніше вирішити всі питання в одному місці. Основні послуги, що надаються наведено нижче:

1. Якісне проведення класичний аудит є одним з найважливіших факторів визначення рівня фірми. Послуги з проведення аудиту були найпершими, що представляла клієнтам кожна з наразі існуючих фірм Великої Четвірки. Також важливим фактором є те, що рівень надання такої послуги є досить високим й надається виключно висококваліфікованими спеціалістами, яких підбирає та навчає кожна з фірм, аби бути впевненою у якості проведеного аудиту;

2. Різноманіття консалтингових послуг. Сьогодні клієнту пропонується податковий, фінансовий, юридичний, кадровий, інвестиційний, маркетинговий консалтинг і багато інших можливостей професійного консультування [7];

3. Аутсорсинг: ведення обліку, розрахунок заробітної плати та складання фінансової звітності, тобто аутсорсинг функцій бухгалтерської служби. Такі послуги є досить популярними, так як у більшості випадків наймати висококваліфікованого спеціаліста є вигідніше та простіше для клієнта, ніж вести самостійно певні аспекти бізнесу та тримати окремий департамент та підприємстві;

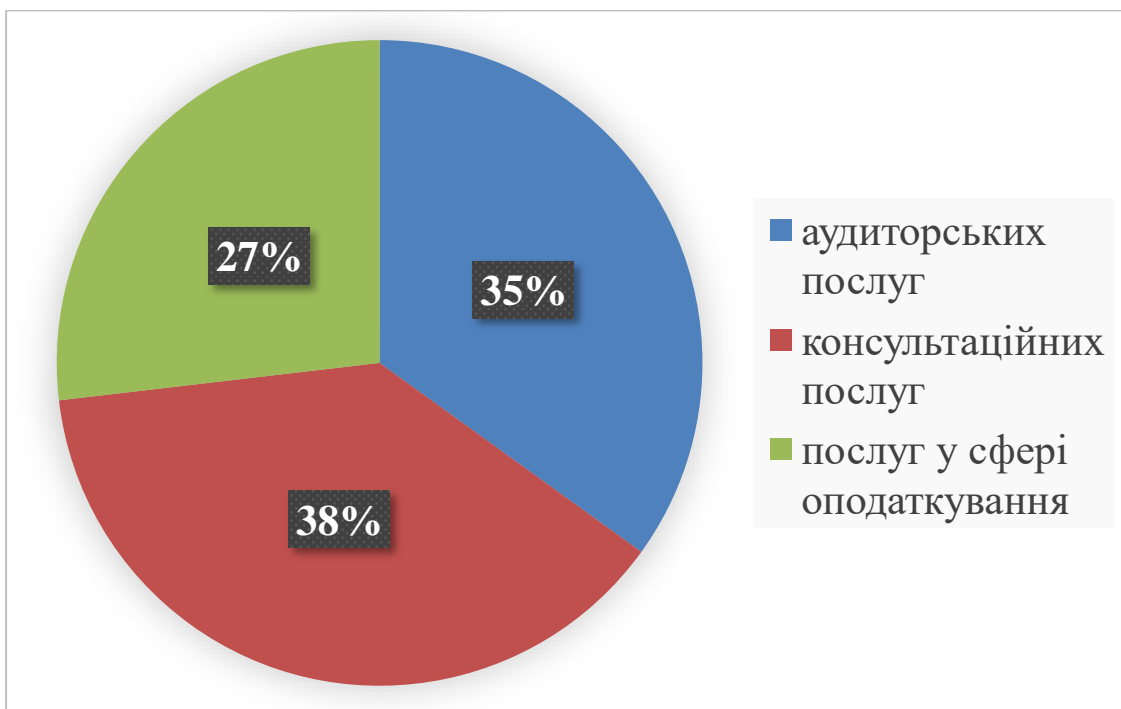
4. Форензінг. Поняття, що передбачає собою розслідування корпоративних фінансових злочинів [7]. Такий вид послуг стає все більше популярним у зв'язку з розширенням а ускладненням організаційної структури підприємств, коли за усіма процесами складно слідкувати, а недобросовісні працівники вирішують скористатися своїм положенням на фірмі;

5. Послуги у сфері оподаткування є досить важливими, у сьогоденні частка зміна нормативної бази країни стає значним поштовхом для збільшення попиту на ринку саме послуг у сфері оподаткування, особливо цінуються вузькі спеціалісти у даній галузі;

6. Професійне навчання працівників клієнтів. Сьогодні аудиторські фірми беруться і за навчання спеціалістів для клієнтів, при чому досить для різних аспектів діяльності підприємства, починаючи з впровадження МСФЗ у

діяльність до допомоги слідуванню останнім тенденціям у сфері діяльності клієнта.

Нижче наведено співвідношення основних видів послуг (Мал. 2), що надавалися фірмою Deloitte у 2018 році. Проаналізувавши діяльність Deloitte у розрізі послуг бачимо, що найбільшу частку наданих послуг займають саме послуги у сфері оподаткування.

Мал. 2 Основні види послуг, що надаються Deloitte

– Швидке підлаштування під ринок. У наш час все досить швидко змінюється, у тому числі економічний сектор, законодавча база будь-якої країни, технології, тощо. Саме швидка реакція лідерів ринку аудиторських послуг дозволяє їм займати перші позиції і дотепер.

– Якість наданих послуг. Як вже було сказано, Велика Четвірка надає велике різноманіття послуг, але важливими є не лише кількість, а й якість. У кожній з фірм-лідерів є окремі відділи для кожного з видів послуг, що є доцільним рішенням, так як при наявності вузької спеціалізації спеціаліст зазвичай має глибші знання саму у своїй сфері, та розуміється на всьому «підводному камінні» своєї діяльності.

На сьогоднішній день економічний сектор перебуває під значним впливом світової диджиталізації, що відповідно вимагає швидкої реакції та

підлаштування і від аудиторських компаній. Покращення швидкості й результативності власних процесів є досить важливим, аби лишатися актуальним для вже наявних та нових клієнтів. Швидке впровадження різноманітних технологій у повсякденні задачі фірми є невід'ємною частиною теперішньої діяльності суб'єкта господарювання. Таким чином постійний розвиток у ногу з часом є невід'ємною частиною функціонування на наведеному ринку. Окрім цього, зростає все більше зростання попиту на супутні аудиторські послуги. У зв'язку з поточними змінами на ринку аудиту, Комітет по міжнародним стандартам і підтвердження достовірності інформації (IAASB) надав основні завдання для суб'єктів аудиторської діяльності на найближчий період часу розвитку ринку [8]:

- вдосконалення внутрішніх процесів роботи аудиторів за рахунок впровадження новітніх технологій в робочі процеси;
 - правильний розподіл ресурсів;
- відповідність зростанню потреб ключових стейкхолдерів.

Проаналізувавши всі вище наведені факти, можна сказати, що розвиток аудиту було зумовлено певними історико-економічними факторами. В основному на становлення аудиту вплинув саме розвиток виробничої діяльності та торгівлі. Майже всі компанії «Великої четвірки» почали свою діяльність на останньому етапі розвитку аудиту, їх поява вплинула на збільшення конкуренції, рівень якості послуг та поглядів на міжнародну аудиторську діяльність та надання супутніх послуг, стави провідними компаніями на ринку, «Велика четвірка» продовжує підтримувати свій статус серед конкурентів за допомогою постійного вдосконалення власних напрямів діяльності, підтримкою високого рівня надання послуг та слідуванню сучасним тенденціям на ринку, таким чином цілковито задовольняючи попит своїх клієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Значення та роль аудиту для українських підприємств/Дмитрівська В. Я. Августова О. О.-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1854/>
2. Бондар М.І. Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 188 с.
3. Чічкань М.В . Історичний розвиток аудиту та його характеристика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62026.doc.htm
4. Косіченко І.І. Історія розвитку аудиту 2. УО «Поліський державний університет». 2008. URL: <https://ua-referat.com>.
5. Аудит Монтгомери: Пер. с англ. / Ф. Дефлиз, Г. Дженик, В. Рейлли, М. Хирш; Под. ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
6. Косіченко І. І. Мегатренди сучасної еволюції консалтингового ринку/ І. І.Косіченко //Інтелект ХХІ : наук. екон. журн.2020.- № 1. - С. 49-54.
7. Послуги аудиторських фірм сьогодні та в майбутньому, або До чого готуватися аудиторам, щоб лишатися потрібними клієнтам//Вісник МСФЗ.- 2017.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001368
8. А.Попов Тренди аудиторського ринку-2020//Попов А./kreston-gcg.com.-2020.URL: <https://kreston-gcg.com/ua/kreston-gcg-trendi-auditorskogo-rinku-2020/>

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Зрибнєва Ірина Павлівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри маркетингу, інновацій
та регіонального розвитку

Дузяк Ксенія Ігорівна

Павлюк Андрій Іванович

студенти

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича, Україна

Анотація: Метою статті є дослідження стану і тенденцій розвитку ринку послуг в період глобальних жорстких карантинних обмежень. У процесі дослідження було визначено, що умови діяльності на ринку послуг є складними і невизначеними для більшості його учасників, разом з цим спостерігається тенденції зміни поведінки споживачів послуг, зростання прибутків компаній, що надають ІТ-, телекомунікаційні й дата-послуги, збільшення попиту на послуги он-лайн освіти, логістики, консалтингу, страхування та охорони здоров'я. Виявлені тенденції розвитку ринку послуг є критично важливими для ефективної роботи кожної компанії з точки зору формування бізнес-стратегії, своєчасного впровадження інноваційних бізнес-моделей.

Ключові слова: ринок послуг, цифровізація, ІТ-послуги, поведінка споживачів, коронавірус, COVID-19

Сучасний ринок послуг проходить певну адаптивну еволюцію, що і є причиною нерівномірних структурних змін на ньому. Сфера послуг дає в

середньому 60-70 % валового внутрішнього продукту країни та 70-80 % усіх робочих місць.

Світова пандемія, спричинена COVID-19, і пов'язані з нею обмеження викликали у 2020 році спад в торгівлі послугами в усіх країнах світу та в більшості сфер послуг. За даними Всесвітньої організації торгівлі, світова торгівля послугами в другому кварталі 2020 року знизилася на рекордні 30% [1].

Особливо великих втрат зазнала сфера туристичних послуг: витрати міжнародних мандрівників зменшилися на 81% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року. Разом з цим, у зв'язку із обмеженнями пасажирських перевезень та падінням світового попиту на міжнародні поїздки, послуги транспортних компаній зменшилися на 31%. Ці дві сфери послуг складають 43% світового ринку торгівлі послугами. Якщо розглядати інші сфери ринку послуг, то введені карантинні обмеження вплинули на них досить нерівномірно. Сфери, що потребують фізичного контакту між людьми – зазнали різкого падіння обсягу виробництва послуг, це стосується будівництва (-25%), архітектурних й інженерних послуг та інших бізнес-послуг (-11%), аудіо-візуальних, художніх та рекреаційних послуг (-14%) [1].

У той же час відбувається значне збільшення попиту на ІТ- і дата-послуги, цьому сприяє перехід до віддаленої роботи і зростаючий попит на цифровізацію, також збільшився попит на послуги логістики, консалтингу, страхування та охорони здоров'я.

Згідно з базовим прогнозом всесвітнього банку (The World Bank), у 2020 році очікується скорочення світового ВВП на 5,2 % – цей спад у світовій економіці стане найглибшим за багато десятиліть [2].

В період глобальних жорстких карантинних обмежень умови діяльності на ринку послуг є складними і невизначеними для більшості його учасників. Разом з тим, прослідковуються тенденції формування нових можливостей розвитку, зокрема, прискорений розвиток електронної комерції є одним з основних факторів, що зумовлюють зростання ринку послуг. Також важливою є

тенденція щодо появи нових звичок споживачів послуг, які швидко стають стійкими. Так, зручність очолила список причин покупок в Інтернеті, в число яких у 2020 році додалися категорії продуктів, такі як напої та свіжа їжа. Посилення конкуренції та зміна поведінки споживачів змусили компанії покладатися на соціальні мережі як важливий інструмент цифрового маркетингу та контент-стратегії. Платформи соціальних медіа та сайти соціальних мереж генерують величезний обсяг даних, і це, як очікується, буде зростати і в майбутньому.

Процес прискореної цифрової трансформації спостерігається також і на ринку освітніх послуг, який, у своїй більшості перейшов на он-лайн освіту і знаходиться в стадії вибухового зростання. По-перше, зросла кількість індивідуальних споживачів освітніх он-лайн послуг, по-друге, за останні півроку відбувся майже 100% перехід середніх навчальних закладів та закладів вищої освіти на дистанційне навчання.

Підприємства телекомунікаційних послуг теж зіткнулися з значним зростанням попиту. Так, у Microsoft Teams за перші два місяці карантинних обмежень з'явилося 12 млн нових користувачів, а кількість користувачів Google Hangouts Meet кожен день зростає на 60%, це пов'язано із необхідністю організації віддаленої роботи.

Зростаюча залежність від хмарних послуг та заходів з модернізації інфраструктури суттєво стимулює попит на керовані ІТ-послуги такі як: ІТ-консалтинг, системна інтеграція, розробка спеціального програмного забезпечення, ІТ-аутсорсинг, ІТ-підтримка, технології хмарних обчислень, кібербезпека та створення інноваційних бізнес-моделей. Очікується, що ринок ІТ-послуг зареєструє показник CAGR близько 8,87% протягом прогнозованого періоду (2020-2025)[3].

Новий розвиток отримав розподільчий та логістичний потенціал: дистрибуційні компанії переживають величезний попит на швидку адресну доставку і безконтактну доставку, що стало стимулом будувати нові потужності.

Найближчим часом основним негативним ризиком залишається те, що вплив коронавірусу виявляється більш тривалим та більш інтенсивним, ніж передбачалось у прогнозах. Розуміння та дотримання сучасних тенденцій сприяє не тільки розвитку існуючих можливостей для зростання компаній, а й появі нових, завдяки яким компанії не лише збережуть, але й збільшать свої конкурентні переваги. Очевидно, що виявлені тенденції розвитку ринку послуг є критично важливими для ефективної роботи кожної компанії з точки зору формування бізнес-стратегії, своєчасного впровадження інноваційних бізнес-моделей. Але вже сьогодні можна упевнено стверджувати, що криза, спричинена пандемією COVID-19, призведе до постійних змін на ринку послуг, це відноситься як до поведінки покупців та способів ведення бізнесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. World Trade Organization (WTO). [Веб-сайт]. Services trade drops 30% in Q2 as COVID-19 ravages international travel. [Електронний ресурс] WTO, 2020. Режим доступу до ресурсу:
https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/serv_22oct20_e.htm
2. The World Bank Group. [Веб-сайт]. World Development Indicators. [Електронний ресурс]. WBG, 2020. Режим доступу до ресурсу:
<https://data.worldbank.org>
3. Mordor intelligence. [Веб-сайт]. It services market - growth, trends, forecasts (2020-2025). [Електронний ресурс]. MI, 2020/ Режим доступу до ресурсу: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/it-services-market>

УДК 519.876.5

ЗАСТОСУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ МАРКОВА ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РЕМОНТУ ЕЛЕКТРОНІКИ

Зубенко Ігор Ростиславович

к. п. н., Доцент

Кондрацький Богдан Васильович

Бакалавр

Національний університет «Острозька академія»

М. Острог, Україна

Анотація: В даній роботі представлено дослідження можливостей моделювання на основі ланцюга Маркова процесу ремонту електроніки. Для моделювання використовується модель, що базується на поглинаючих ланцюгах Маркова. Представлений метод забезпечує швидке визначення найважливіших операційних та статистичних параметрів процесу. Ці результати підтримують кілька управлінських рішень, що стосуються, вдосконалення процесу, контролю якості та розподілу ресурсів.

Ключові слова: постачальник послуг, процес ремонту електроніки, бізнес-процес, моделювання процесів, поглинаючий ланцюг Маркова

Протягом останніх десятиліть, внаслідок мінливості економічного середовища, покращення бізнес-процесів для підвищення організаційних показників стало важливою проблемою. Саме тому, аналіз та підвищення якості процесів є важливим напрямком досліджень. Компанії збирають величезні обсяги даних, виконують складні обрахунки та статистичний аналіз, використовують складні моделі. Цими діями вони намагаються провести аналітику явища і в цьому їм допомагає метод ланцюга Маркова [1; 2].

Перевагою моделювання на основі ланцюга Маркова є його швидкість. Це забезпечує своєчасність отримання результатів для планування і проведення

причинно-наслідкового аналізу [4], що має вирішальне значення для підприємства. Завдяки цьому даний метод часто використовується в галузі ремонту електроніки. Налагодження своєчасного отримання інформації щодо процесу задовольняють вимоги часової конкуренції та мінливий характер процесу ремонту електроніки (ПРЕ).

Протягом останніх десятиліть сфера електроніки зазнала значних змін. Складність та витонченість електроніки та її функціональних можливостей значно збільшились. Клієнти все частіше очікують високоякісних продуктів за конкурентоспроможною ціною. Такі тенденції породили попит на забезпечення високого рівня виробничих можливостей, проектування, інжиніринг та післяпродажного обслуговування [5]. Чим більший спектр додаткових послуг пропонується, тим більш привабливішим виглядає сервіс.

Спробуємо описати моделювання процесу ремонту електроніки поглинаючими ланцюгами Маркова. Кожен отриманий від кінцевих користувачів (або споживачів) виріб для відновлення, надходить у процес ремонту на етапі отримання. Вироби, що надходять для ремонту, не відповідають заздалегідь визначеним функціональним вимогам. Звичайно, на практиці може статися, що отриманий пристрій є функціональним. У цих випадках він позначається маркером «не виявлено несправності» (NFF), тобто виріб не потребує ремонту.

Метою етапу налагодження є виявлення причин несправностей виробу та проведення ремонтних дій для усунення дефектів, що спричиняють несправності. Важливо підкреслити, що налагодження є моментом прийняття рішення. З одного боку, вирішити, чи ремонт є технічно можливим та економічно доцільним; а з іншого боку, визначити фізичний зміст ремонту.

Якщо ремонт виправданий, на етапі процесу ремонту виконуються відповідні ремонтні дії. Ремонтні роботи, як правило, можна розділити на дві великі групи: модульний ремонт та ремонт на рівні компонентів. Модульний ремонт зазвичай означає заміну деяких модулів у виробі, тоді як ремонт рівня

компонентів являє собою більш складні технічні заходи, такі як заміна пасивних та активних електронних компонентів на збірках друкованих плат.

Ремонтні роботи, як правило, супроводжуються різними функціональними випробуваннями. У поданому процесі крок тесту втілює момент прийняття рішення, в якому перевіряється функціональність відремонтованого блоку. Якщо виріб працює належним чином, його можна відправити користувачу. Якщо все-таки виникають помилки, які перешкоджають його правильній експлуатації, пристрій повертається до етапу процесу налагодження.

Якщо ремонт був успішним і виріб відповідає функціональним вимогам, його можна доставити користувачу. У цьому випадку товар досягає етапу відправки. Якщо неможливо усунути несправність, виріб досягає етапу сміття.

Відобразимо цей процес математично. Цикл процесу є послідовністю станів продукту, де можливими станами є етапи процесу s_i ($i = 1,2,3$). Цю послідовність можна змодельовати як послідовність випадкових величин $\xi_1, \xi_2, \xi_3, \dots$, де $\xi_i \in S$ ($i = 1,2,3$), де S - набір можливих станів. Ймовірність того, що процес перебуватиме в стані s_j на етапі n , залежить лише від стану s_i , де процес був на попередньому етапі ($s_i, s_j \in S$).

Виходячи з цієї характеристики, процес ремонту електроніки можна розглядати як ланцюг Маркова з сукупністю можливих етапів, що відповідають простору станів ланцюга Маркова. За допомогою цього підходу процес ремонту електроніки можна змодельовати зразок процесу методом поглинаючого ланцюга Маркова з двома поглинаючими станами (відправка, сміття), як це видно на рис. 1.

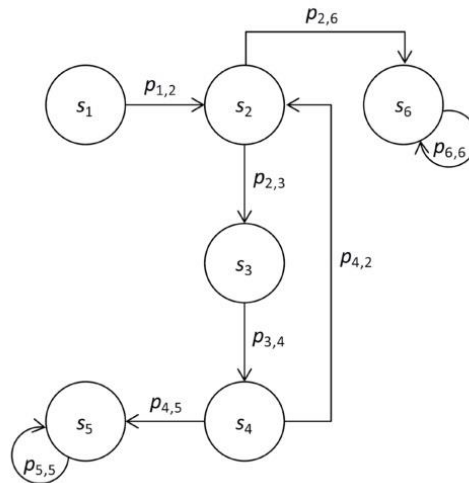

Рис. 1. Спрощена ПРЕ як поглинаючий ланцюг Маркова (s1 - отримання, s2-налагодження, s3-ремонт, s4- тест, s5- відправка, s6- сміття)

Рис. 1 є формальною моделлю нашої вибірки ПРЕ. Цей графік представляє поглинаючий ланцюг Маркова з наступними позначеннями та властивостями.

Вузлами графіка є можливі стани $S = \{s_1, s_2 \dots s_6\}$. Ймовірність переходу стану $p_{i,j}$ ($i, j = 1,2, \dots, 6$) вказує на ймовірність зміни стану процесу з s_i на s_j на одному кроці. Кожне ребро графіку процесу на рис. 1 позначено відповідною ймовірністю переходу. Ці ймовірності вважаються незалежними від часу, тому модель є однорідним за часом ланцюгом Маркова. Матриця ймовірності переходу стану P моделі на рис. 1 дорівнює,

$$P = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & p_{2,3} & 0 & 0 & p_{2,6} \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & p_{4,2} & 0 & 0 & p_{4,5} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

де $p_{2,3}, p_{2,6}, p_{4,5}, p_{4,6}$ - ймовірності переходу від i етапу до j . Ймовірності встановлюються менеджером на основі спостережень або інших аналітичних методів.

Виходячи з властивостей ланцюгів Маркова, сума ймовірностей переходу від стану до всіх інших станів дорівнює 1 для кожного стану, тобто

$$\sum_{j=1}^6 p_{i,j} = 1 \quad (i = 1,2 \dots 6).$$

Стан s_1 - це стартовий стан процесу, тобто початковий розподіл ланцюга Маркова

$$P(\xi_1 = s_i) = \begin{cases} 1, & i = 1 \\ 0, & i = 2, 3 \dots 6 \end{cases}$$

і лише стан s_2 пов'язаний з s_1 , отже $p_{1,2} = 1$.

Як тільки процес досягає одного зі станів s_5 та s_6 , він зупиняється. Отже, вузли (стани) s_5 і s_6 є поглинаючими, тобто $p_{5,5} = p_{6,6} = 1$ і, отже, $p_{5,j} = 0$ для будь-якого $j \neq 5$, і $p_{6,k} = 0$ для будь-якого $k \neq 6$.

Визначимо навантаження на кожен етап процесу ремонту електроніки. Припускаючи, що процес задається набором станів S та матрицею ймовірності переходу станів P , обчислимо величину $L(s_i) = \mu(s_i)T(s_i)$ для кожного з $s_i \in S$ стану, де $L(s_i)$ - навантаження, $\mu(s_i)$ - мультиплікатор процесу, а $T(s_i)$ - час обробки етапу процесу s_i . Мультиплікатор процесу $\mu(s_i)$ представляє кількість очікуваних відвідувань етапу s_i у ланцюзі Маркова, тобто практично він виражає, скільки разів в середньому продукти проходять етап процесу s_i , поки не досягнуть одного з кінцевих етапів процесу. Величина $T(s_i)$ являє собою час, який в середньому вимагає одне виконання етапу процесу s_i . Наприклад, якщо час обробки етапу процесу ремонту становить 10 хвилин, а мультиплікатор процесу цього етапу дорівнює 0,8, то навантаження на нього становить $0,8 \cdot 10 = 8$ хвилин. Це означає, що на виріб витрачається в середньому 8 хвилин ремонтних робіт, поки виріб не буде відремонтовано або списано.

Починаючи з цього моменту, ми використовуємо запис $Proc(S, P, T_S)$ для позначення процесу ремонту, який має набір етапів (станів) S , матрицю ймовірності переходу стану P і набір термінів обробки T_S , де $T_S = \{T(s_i) \mid s_i \in S\}$. Знання S і P дозволяє нам розрахувати мультиплікатор процесу $\mu(s_i)$, а також знаючи мультиплікатор процесу та час обробки $T(s_i)$, можна визначити і навантаження процесу $L(s_i)$. Це означає, що S , P і T_S однозначно визначають процес ремонту отже, і навантаження кожного кроку процесу теж.

Загальне навантаження процесу ремонту можна обчислити як $L[Proc(S, P, T_S)] = \sum_{s_i \in S} \mu(s_i)T(s_i)$. Це загальне навантаження на практиці

визначається хвилинами на одиницю або годинами на одиницю виробу. Спостерігаючи за найбільш завантаженими етапами, менеджер процесу може прийняти рішення щодо підвищення ефективності проблемного етапу.

Висновки. Отже, для моделювання процесу потрібні лише статистичні дані та ймовірності переходів з одного етапу на інший. Цю інформацію можна легко отримати під час спостереження та оцінки самого процесу на стадії планування. Знаючи значення стану та час обробки кожного етапу процесу, можна легко розрахувати навантаження на кожен етап.

За допомогою представленого методу можна моделювати процес ремонту електротехніки різного рівня складності та проводити його аналіз. На основі результатів аналізу приймаються відповідні управлінські рішення щодо удосконалення процесу ремонту та економії ресурсів, з погляду на найбільш завантажені етапи. Важливою характеристикою аналізованих ПРЕ є те, що вони низько автоматизовані; найважливіший ресурс - це людська праця. Проаналізувавши навантаження на різні види діяльності, можна не тільки уточнити попит на працю, але також сформулювати плани навчання персоналу. Також, ці плани можуть бути використані в звичайних робочих обставинах для підвищення кваліфікації робочої сили.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Девенпорт Т. Х. Змагаючись з аналітикою. *Harvard Business Review*, 84 (1), 2006. С. 98-107.
2. De Vries H. J. Стандартизація - діловий підхід до ролі національних організацій зі стандартизації. Академічні видавці Kluwer. 1999 р.
3. Агілар-Савен Е. С. Моделювання бізнес-процесів: огляд та структура. *Міжнародний журнал економіки виробництва*, 90. 2004. С. 129-149.
4. Сурі Р., Томісек М. Інструменти швидкого моделювання для моделювання та аналізу виробництва. У: WSC '88 20-та конференція з зимового моделювання, 1988. С. 25-32.

5. Zhai E., Shi Y., Gregory M. Зростання та розвиток можливостей компаній з виробництва електроніки (EMS). Міжнародний журнал економіки виробництва, 107 (1), 2007. С. 1–19.

6. Сальвадор Ф., Форца Ч., Рунгтусанатам М. Модульність, різноманітність продуктів, обсяг виробництва та джерело компонентів: теоретизування поза загальними рецептами. *Journal of Operations Management*, 20 (5), 2002. С. 549–575.

ВПЛИВ ПІФАГОРІВСЬКОЇ ШКОЛИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВИШУ

Калинич Катерина Федорівна

аспірантка

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Школа Піфагора (священне братство, община, спілка), створена у Кротоні (Південна Італія) Піфагором (570 – 490 рр. до н. е.), зробила чималий внесок у методику викладання вищих навчальних закладів.

Сам Піфагор, за свідченнями давньогрецького філософа-неоплатоника Ямвліха, отримав на той час дуже якісну освіту: навчаючись у Ферекида (584 – 499 рр. до н. е), Анаксимандра (610 – 546 рр. до н. е.), Фалеса (624 – 547 рр. до н. е), жерців Фінікії та Єгипту, відвідавши Крит і Спарту, йому вдалось освоїти «божественні предмети» (зокрема, астрономію, математику та музику) [20]. Натомість, імідж, створений філософом, став гарантом його успіху: «Приїхавши в Італію, він з'явився в Кротоні і відразу зарекомендував себе як людина, яка багато мандрувала, досвідчена й обдарована долею та природою: виглядав він велично і шляхетно, а краса і чарівність були у нього і в голосі, і в поведінці, і в усьому. <...> Він так приваблював до себе всіх, що одна тільки промова при в'їзді в Італію, полонила своїми міркуваннями понад дві тисячі осіб; жоден з них не повернувся додому, а всі вони разом з дітьми і дружинами створили величезне училище в тій частині Італії, яка називається Великою Грецією, оселилися при ньому, а зазначені Піфагором закони та приписи дотримувалися непорушно як божественні заповіді» [12, с. 71]. Однак, практикуючи вишівську традицію, потрапляли до священного братства Піфагора шляхом проходження випробувань (сьогочасні вступні іспити) та рекомендацій від батьків чи попередніх вчителів [17, с. 362]. У такий спосіб

реалізувалась ще одна характерна університетська ознака – виключно талановита молодь могла здобувати вищу освіту.

Крім того, між сучасними студентами та піфагорійцями простежуємо вагому спільну ознаку – інтелігентність. Цей термін походить від латинського «intelligence», однак його тлумачення зазнавало певних часових дефініцій: до XVIII ст. дане латинське слово означало «розуміючого, мислячого, розумність», а вже в кінці XVIII ст. воно слугувало розмежуванням між освіченими і неграмотними людьми; у 60-х роках XIX ст. російський письменник П. Д. Боборикін (1836–1921) створив і популяризував термін «інтелігенція» [13, с. 18]. Згодом інтелігентами називали тих, хто в умовах світової кризи здатен був віднайти баланс і вихід із неї [11, с. 37, 39]. Сьогодні ж словник української мови тлумачить «інтелігентність» як «культурність, розумову розвиненість, освіченість» [14, с. 36]. Крім цього, до уваги беруться і моральні якості особистості. Приміром, учений А. В. Соколов пропонує таку формулу: *«інтелігентність = самовизначення (усвідомлення загальнолюдського закону моральності, сенсу власного життя, цілей, ідеалів, принципів, совісті) + ерудиція (поєднання ґрунтовних знань з певної спеціальності з різнобічною освіченістю) + творчі здібності (створення нових духовних і культурних цінностей та вдосконалення, переосмислення, критична оцінка вже існуючого)* [15]. Отже, інтелігентна людина – це та, яка з повагою відноситься до інших індивідів і світових культурних надбань, всебічно розвинена, порядна, з високими моральними якостями, розвиває духовні й інтелектуальні цінності, має високу вимогливість до себе. Також, як підкреслює професор О. Ф. Лосев, інтелігента вирізняє і стійка громадська позиція: вміння проявляти активну діяльність, відстоювати інтереси загальнолюдського благоденства [8].

Беручи до уваги вище сказане, констатуємо, що піфагорійська община була осередком зародження інтелігентності: учнів вчили поважати батьків, цінувати дружбу, бути стриманими і небагатослівними, розвивати моральні якості, ерудованість, позаяк поведінка і знання вихованців безпосередньо впливали на благо держави [17, 3]. Крім того, піфагорійці започаткували термін

«калокагатія» (καλοκ'αγαθία – від καλόν – прекрасне і 'αγαθόν – добро) – поєднання естетичного та етичного начал, симбіоз найкращих духовних і фізичних якостей людини [3, с. 73], тому для самого Піфагора головно було виробити у своїх послідовників розумний баланс між турботою про себе, про своє тіло і про місто, в якому здійснювалося становлення особистості як такої «будь-яким способом потрібно було уникати і відсікати вогнем, залізом та іншими способами від тіла хворобу, від душі – невігластво, від шлунку – надмірність, від міста – смуту, від будинку – розбрат, від усього в цілому – непомірність» [10, с. 35]. Реалізація цього відбувалась завдяки спеціальній піфагорійській методиці – по-перше, використання акусм (аксіоми-вислови) і символів. Так, за свідченням Ямвлиха, вони давали відповідь на питання і, відповідно, класифікувались на три види: 1) «Що це?» (приміром, питання «Що таке Острова Блаженних?» мало чітку відповідь «Сонце і Місяць»); 2) «Що головує?» (тобто «Що найсильніше?» – «Розум»); 3) «Що варто, а що не варто робити?» (наприклад, не говорити без світла (тобто даремно)) [20]. По-друге, найважливіші правила моралі засвоювались вихованцями і за допомогою «Золотих віршів», що навчали: «Пам'ятати про закон причин і наслідків у своїй долі», «Будучи на одинці, і при людях – боятися звершення поганого вчинку!», «Берегти честь свою! Бути завжди справедливим і у словах, і у вчинках своїх, слідувати в них непохитно велінням і розуму, і закону», «Робити лише те, що потім тобі не спричинить горя і не послужить тобі причиною для докорів сумління!» тощо [18]. По-третє, сповідування орфізму (вчення про переселення душі) також відбилась на етичній складовій поведінки піфагорян – кінцева мета вбачалась у досягненні божественного стану шляхом багаточисленного переродження душі. Досягти цього могли лише непорочні індивіди завдяки духовному очищенню за допомогою науки та музики й тілесному очищенню – вправами і лікарським мистецтвом [див.: 10].

Зауважимо, що Піфагор був одним із перших, хто звернувся до музики як унікального явища не лише в медицині, а й в методиці викладання, позаяк вважав, що вона криє в собі виняткові знання про світобудову. За свідченням

Ямвлиха, за допомогою музики античний філософ «легко змінював і приводив у протилежний стан душевні пристрасті (печаль, гнів, радість, заздрість, страх, бажання, напади люті, почуття переваги, лінь, запальність). Він направляв кожен з них до чеснот за допомогою відповідних мелодій, ніби за допомогою правильно підібраних ліків» [20, с. 65]. Психологи ж вважають, що музика впливає і на інтелектуальні функції індивіда, позаяк викликані нею емоції активізують мозкову діяльність, стимулюють процес пізнання і підвищують мотивацію. Хоч піфагорійський метод прослуховування гри на лірі вранці/ввечері після/перед сном (іноді супроводжуючи її співом окремих Гомерівських і Гесіодівських віршів) більше орієнтувався на етичне виховання, однак він позитивно впливав і на когнітивну діяльність вихованців. Дану традицію прослуховування музичних творів часто використовують і у наш час, замінивши гру ліри на сучасні аудіо- та відеоматеріали. Так, викладачі зарубіжної літератури, розповідаючи про роман одного із представників «втраченого покоління» Р. Олдінгтона (1892–1962) «Смерть героя», можуть продемонструвати студентам джазові композиції; розглядаючи п'єсу норвезького драматурга і поета Г. Ібсена (1828–1906), обов'язково познайомити студентство з музичним доробком композитора Е. Гріга (1843–1907) («Ранок», «Смерть Озе», «Танець Анітри», «В печері Гірського короля», «Пісня Сольвейг» (1875)); вивчаючи роман французького письменника М. Пруста (1871–1922) «У пошуках втраченого часу», звернутись до музичного жанру симфонії тощо. Такий музичний супровід допомагає не лише краще роз'яснити архітектоніку і особливість твору, а й викликати зацікавлення до матеріалу, розширити знання реципієнта про міжмистецькі зв'язки, покращити емоційний стан.

Сучасна вузівська методика використовує й інші методи знаменитого філософа. Вище вже згадувалось, що потрапити до таємного братства можна було лише пройшовши певні випробування. За свідченнями Ямвлиха, спочатку наставник дізнавався про поведінку майбутнього учня у колі близьких йому людей (сім'я, друзі), його вподобання, звички, поведінку [20]. Згодом,

опираючись на езотеричну практику і міфологічну реконструкцію філософа Е. Шуре, припускаємо, що майбутнього вихованця чекали роки різноманітних перевірок (так реалізовувався перший, акустичний рівень навчання): самотнє дванадцятигодинне перебування в печері з привидами, що закінчувалось насмішками над страхами випробуванця; навчання без права на говоріння; сприйняття догм свого наставника виключно на слух, без зорового контакту [19]. У такий спосіб перевірялась любов, стійкість та моральний дух вихованця. Якщо учневі вдавалось пройти такий «іспит», він переходив на інший рівень (математичний) і заслуговував звання «есотерика» (отримував право бачити Піфагора, бути поруч з ним, вивчати всі таємничі концепції общини) [10, 6]. Така ієрархія здобування знань нагадує сучасні ступені вищої освіти – перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий – доктор філософії), для здобуття яких майбутні абітурієнти також здають вступні випробування (зовнішнє незалежне оцінювання, екзамени, захист кандидатських робіт). І хоча піфагорійські іспити орієнтувалися на виявлення більш особистісних і позитивних моральних якостей індивіда, сучасне тестування також розкриває внутрішні якості майбутніх студентів, їхню старанність, відповідальність і готовність до навчання.

Інший знаменитий Піфагорівський метод, популярний серед сучасників-педагогів – тренування пам'яті. Так, піфагорійці, прокидаючись вранці, згадували те, що відбувалось з ними напередодні: вони намагались відтворити події вчорашнього, позавчорашнього і т.д. дня в найдрібніших деталях. Античний філософ Порфирій відзначає, що кожен піфагорієць перед сном «Не допускав ледачого сну на втомлені очі, / Перш, ніж на три питання про справу денну не відповіли; / Що я зробив? Чого я не зробив? І що мені залишилося?» [12]. У такий спосіб розвивалась не лише пам'ять, а й розумова активність та продуктивність, тісно з нею пов'язана. Сучасна методика викладання часто використовує такий метод пригадування. Приміром, починаючи будь-яку лекцію, викладач обов'язково повинен згадати, яку тему і які питання розглядалися на минулому занятті: тезово окреслити пройдений матеріал;

влаштувати невелику дискусію, використовуючи проблемні питання; провести диктант / тестування тощо. Якщо, це ознайомлювальна лекція і подається новий матеріал, викладач–зарубіжник, приміром, повинен пригадати історико-культурні особливості доби та країни, в якій жив і творив письменник, а вже тоді подавати нову інформацію. Підсумкова ж лекція повинна закінчуватись модульною роботою (усне опитування, розгорнуті відповіді на питання, есе, реферати, творчі роботи, тестування тощо). Так, на думку психологів, найпродуктивнішим способом запам'ятовування матеріалу є його систематичне повторення ще до того, як мікроглії знищать в мозку молекулярно-клітковий «непотріб» [7]. У такий спосіб проведення заліків та іспитів є не лише ефективним способом перевірки отриманих знань, а й розвитку та функціонування пам'яті.

Однак зауважимо, що негативні фактори, оточуючі людину, деструктивно впливають на функції запам'ятовування, знижують гнучкість мислення та креативність. Також, беручи до уваги, що не лише почуті факти, а й зорові, слухові, тактильні тощо рецептори здатні впливати на процеси пам'яті, вважаємо, що заняття, проведені на свіжому повітрі (за наявних умов), як це робив Піфагор та його послідовники (Сократ, Платон тощо) [див.10, с. 69], досить продуктивні, позаяк, активізуючи усі рецептори, позитивні емоції безпосередньо впливають на функції мозку, а викладений матеріал краще засвоюється слухачами.

У такий спосіб сучасна методика викладання (літератури зокрема) отримала у спадок дещо модифіковані до теперішніх умов піфагорійські способи навчання, зберігаючи найпродуктивніші методичні максими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бахтизина Д. И. Влияние музыки на формирование мышления. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*. 2013. № 29. С. 44-48.
2. Веремчук А. С. Проблема формирования интеллигентности в вошей школе. *Научна мысль Кавказа*. 2016. № 4. С. 55-60
3. Волошинов А. В. Пифагор: союз истины, добра и красоты. Москва: Просвещение, 1993. 224 с.
4. Гаспаров М. Л. Интеллектуалы, интеллигенты, интеллигентность. *Русская интеллигенция: История и судьба*. 1999. С. 5-13.
5. Горелов А. А. Осознание возможности самотворчества в Античности: школа Пифагора. *Философия и современность*. 2019. № 3. С. 44-54.
6. Григорчук М. Від Піфагора до Архімеда. *Світогляд*. 2018, №5 (73). С. 40-55.
7. Зорина Е. Как человек забывает информацию. *Наука. Live 24* URL: <https://live24.ru/nauka/15448-kak-chelovek-zabyvaet-informaciju.html> (дата звернення 14.02.2020).
8. Лосев А. Ф. Об интеллигентности. *Последний предел* <https://www.limesinferior.ru/post/169814356153/%D0%B0%D1%84-%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B2-%D0%BE%D0%B1-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8> (дата звернення 17.01.2018).
9. Львов А. В. Образ идеального гражданина в учении Пифагора (часть I). *Вестник Московского городского педагогического университета. Серия : Юридические науки*. 2012. № 2 (10). С. 25-37.
10. Пичугина В. К. Педагогика «заботы о себе» Пифагора и пифагорейцев. *Научный диалог*. 2013. № 8(20) : Педагогика. С. 24–35.

11. Померанц Г. С. Интеллигенция, интеллигенты и интеллигентность. С. 37-43. URL: <http://www.intelros.ru/pdf/repnoe/2014/4.pdf> (дата звернення).
12. Порфирий. Жизнь Пифагора // Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / ред. и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосева, пер. М. Л. Гаспарова. Москва: Мысль.1986. 517 с.
13. Симаева Н. П. Развитие университетского образования: пути и условия формирования интеллигентности студента. *Вестник ВолГУ*. 2007. Вып. 10. Серия 6. С. 18-27.
14. Словник української мов: [в 11 т.] / ред. А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Науков думка, 1973. 840 с.
15. Соколов А. В. Групповой портрет библиотечной интеллигенции нашего поколения. *Научные и технические библиотеки*. 2002. № 5. С. 124-132.
16. Фунтікова Н. В. Інтелігентність та інтелектуальність: підходи до розуміння співвідношення понять. *Духовні особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. Вип. 5. С. 167-176.
17. Хуторской А.В. Педагогика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. Санкт-Петербург: Питер, 2019. 608 с.
18. Школа пифагора в прошлом и сей час. Золотые стихи Пифагора. URL: <http://www.ru.pythagoras.name/poems.html> (дата звернення 25.01.2019).
19. Шюре Э. Великие посвященные. Очерк эзотеризма религий / пер. с франц. Е. Писаревой. Репр. изд. Калуга: Типография Губернской Земской Управы, 1990. 419 с.
20. Ямвлих. О Пифагоровой жизни/ Пер. с древнегреч. И. Ю. Мельниковой. Москва: Алетейа, 2002. 192 с.

МОВНА КРИТИКА В МОВІ ПРОГРАМУВАННЯ GO

Кальницька Владислава Денисівна

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет комп'ютерних наук

Кафедра програмної інженерії

м. Харків, Україна

Анотація: Go (також Golang) - одна з мов, яка найбільше цікавить людей сьогодні. Станом на квітень 2018 року він посідає 19 місце в індексі TIOBE. Все більше людей переходять з мови програмування PHP, Node.js та інших мов на Go і використовують його у виробництві. Багато цікавих і відомих програм (такі як Kubernetes, Docker та Heroku CLI) були написані за допомогою Go. Одна з головних речей, яка зробила Go настільки популярним є його простота, як зазначає один із його творців Роб Пайк. З одного боку простота – дуже важлива та корисна характеристика, з іншого - інколи розробникам не вистачає деяких функцій, якими вони володіють в інших мовах, тому їм потрібно кодувати обхідні шляхи або писати більше коду в довгостроковій перспективі. В багатьох ситуаціях ви пишете більше коду, ніж в інших мовах програмування. Я опишу деякі такі випадки у своїй лінгвістичній критиці Go.

Ключові слова: Go, Голанг, критика, горутини, дженерики, лінгвістична критика, простота коду, мова програмування

Більшість скарг на Go пов'язані з об'єктно-орієнтованим програмуванням. Які є не зовсім обгрунтованими, адже Go насправді не є об'єктно-орієнтованою мовою.

До основних таких проблем відносять:

1. Відсутність дженериків.
2. Відсутність перевантаження оператора.
3. Ніяких винятків (exceptions).
4. Відсутність закінчення рядка з комою.
5. Проблеми з використанням умов (занадто багато операторів if).

Структури даних та алгоритми використовують різні типи даних. Наприклад, можна визначити карту (map) для зберігання одного типу даних або структур. Тобто, якщо вам потрібно буде написати алгоритм сортування дерева, то це можна зробити, але що якщо це дерево містить різні типи елементів. Тип даних дерева має кілька методів, таких як Вставити, Знайти, Видалити тощо. Якщо існує А методів дерева і В типів елементів, для яких ви хочете реалізувати дерево, то ви повинні будете реалізувати А * В методів. Для вирішення цієї проблеми в багатьох мовах програмування передбачено поняття «дженерики». Йдеться про те, щоб дозволити програмісту один раз написати код в абстрактній формі, використовуючи заповнювачі замість реальних типів. Мова програмування Go має систему статичного типу, але семантика системи типів обмежена [1]. Без можливості використовувати параметричний поліморфізм неможливо записати функції, які застосовуються до різних типів даних і можуть статично перевірятися за типом. Наслідком цієї ситуації є множинне копіювання коду та створення окремих спеціалізованих версій інакших ідентичних функцій. Неможливо точно сказати, чи корисні дженерики, але вони, безумовно, є складною функцією для реалізації. Це суттєво вплине на час компіляції Go, не кажучи вже про те, що ускладнить синтаксис.

Уявіть, що ви хочете написати функцію карти, де ви передаєте масив цілих чисел і функцію, яка буде застосована до всіх її елементів. Звучить достатньо просто.

```

1  package main
2
3  import "fmt"
4
5  func mapArray(arr []int, callback func(int) int) []int {
6      newArray := make([]int, len(arr))
7      for index, value := range arr {
8          newArray[index] = callback(value)
9      }
10
11     return newArray
12 }
13
14 func main() {
15     square := func(x int) int { return x * x }
16     fmt.Println(mapArray([]int{1, 2, 3, 4, 5}, square)) // prints [1 4 9 16 25]
17 }

```

Рис. 1. Функція карти (map)

Також уявіть, що вам треба зробити теж саме для строкового типу. Вам потрібно буде написати іншу реалізацію, яка точно така ж, за винятком підпису. Ця функція потребуватиме іншої назви, оскільки Golang не підтримує перевантаження функції [2]. В результаті у вас буде купа подібних функцій з різними іменами, і це буде виглядати приблизно так:

```

20 func mapArrayOfInts(arr []int, callback func (int) (int)) []int {
21     // implementation
22 }
23
24 func mapArrayOfFloats(arr []float64, callback func (float64) (float64)) []float64 {
25     // implementation
26 }
27
28 func mapArrayOfStrings(arr []string, callback func (string) (string)) []string {
29     // implementation
30 }

```

Рис. 2. Функції для різних типів даних

Це, безумовно, суперечить принципу DRY (Don't Repeat Yourself), який стверджує, що потрібно писати якомога менше копійованого/вставленого коду, а замість цього переміщувати його до функцій та використовувати їх повторно.

До речі, щодо перевантаження функцій у Го. Наведу приклад коду, який мені доводилось писати. Мені потрібно було написати функцію, яка має три параметри. Два з них були необов'язковими. Ось як це виглядає:

```
func (wd *remoteWD) WaitWithTimeoutAndInterval(condition Condition, timeout, interval time.Duration) error {
    // the actual implementation was here
}

func (wd *remoteWD) WaitWithTimeout(condition Condition, timeout time.Duration) error {
    return wd.WaitWithTimeoutAndInterval(condition, timeout, DefaultWaitInterval)
}

func (wd *remoteWD) Wait(condition Condition) error {
    return wd.WaitWithTimeoutAndInterval(condition, DefaultWaitTimeout, DefaultWaitInterval)
}
```

Рис. 3. Функції без перевантаження

Мені довелося реалізувати три різні функції, оскільки я не могла просто перевантажити функцію або передати значення за замовчуванням оскільки Го не передбачає цього. Треба визнати, що іноді перевантаження функцій може призвести до «брудного» коду. З іншого боку – програмісти змушені писати більшу кількість коду.

Проблема винятків у мові Golang. Проблема винятків вирішується їх відсутністю. Натомість Go дозволяє функціям повертати тип помилки разом з результатом через підтримку декількох повернених значень [3]. Оголошуючи повернене значення помилки типу інтерфейсу, ви вказуєте абоненту, що цей метод може працювати не коректно. Винятки - це, можливо, одна з найгірших особливостей ООП. Помилки слід обробляти, а не терпіти.

Чи можна назвати відсутність крапок з комою в кінці проблемою я не знаю, але таке я також чула. У Го крапки з комою не обов'язкові, але не схвалюються, їх треба ставити тільки там, де вони потрібні. Наприклад, цикли чи умови. Творці мови наполегливо працювали, щоб з'ясувати, як розробити їх синтаксис щодо рядків. Частина цього полягала в тому, щоб пропустити пропущену крапку з комою до помилки, інша частина - змусити людей перестати користуватися важким для читання дивацтвом на одному рядку.

Занадто багато тверджень if самі по собі непогані, але частини коду, які тривають і тривають без негайного завершення (break), можуть бути ознакою «брудного» коду програміста.

Що краще використовувати у мові програмування Golang?

1. Горутини.
2. Вбудовані інструменти Го.
3. Відкладені функції (defer).

Асинхронне програмування в Go стало набагато простішим. Доки багатопоточність у інших мовах програмування є достатньо складним для розуміння та використання, створення нового потоку та робота в новій функції, коли вона не блокує даний потік, це правда просто за допомогою горутин:

```
func doSomeCalculations() {  
    // do some CPU intensive/long running tasks  
}  
  
func main() {  
    go doSomeCalculations(); // This will run in another thread;  
}
```

Рис. 4. Приклад горутини

У той час, коли в інших мовах програмування вам потрібно встановити різні бібліотеки/інструменти для різних завдань (таких як тестування, форматування статичного коду тощо), існує багато цікавих інструментів, які вже включені в Go за замовчуванням, такі як:

– gofmt - інструмент для статичного аналізу коду. Порівняно з JavaScript, де вам потрібно встановити додаткову залежність, таку як eslint або jshint, тут вона включена за замовчуванням. І програма навіть не компілюється, якщо ви не пишете код у стилі Go.

– go test - інструмент тестування. Знову ж таки, порівняно з JavaScript, вам потрібно встановити додаткові залежності для тестування (Jest,

Mocha, AVA тощо). Тут він включений за замовчуванням. І це дозволяє робити багато цікавих речей за замовчуванням, таких як тестування, перетворення коду в документації на тести тощо.

- `godoc` - інструмент документації. Зручно та корисно включити його до інструментів за замовчуванням.

- Сам компілятор. Це неймовірно швидко, порівняно з іншими компільованими мовами.

Відкладені функції є одним з найзручніших методів реалізацій коду. Уявіть, що вам потрібно написати функцію, яка відкриває три файли. І якщо щось не вдається, вам потрібно буде закрити наявні відкриті файли. Якщо таких конструкцій багато, це буде виглядати як безлад. Розглянемо цей приклад псевдокоду:

```
function openManyFiles() {
  let file1, file2, file3;
  try {
    file1 = open('path-to-file1');
  } catch (err) {
    return;
  }

  try {
    file2 = open('path-to-file2');
  } catch (err) {
    // we need to close first file, remember?
    close(file1);
    return;
  }

  try {
    file3 = open('path-to-file3');
  } catch (err) {
    // and now we need to close both first and second file
    close(file1);
  }
  close(file2);
  return;
}

// do some stuff with files

// closing files after successfully processing them
close(file1);
close(file2);
close(file3);
return;
}
```

Рис. 5. Функції відкриття файлів

Виглядає складно. Тепер розглянемо той самий алгоритм, але з defer:

```
package main

import (
    "fmt"
)

func openFiles() {
    // Pretending we're opening files
    fmt.Printf("Opening file 1\n");
    defer fmt.Printf("Closing file 1\n");

    fmt.Printf("Opening file 2\n");
    defer fmt.Printf("Closing file 2\n");

    fmt.Printf("Opening file 3\n");
    // Pretend we've got an error on file opening
    // In real products, an error will be returned here.
    return;
}

func main() {
    openFiles()

    /* Prints:

    Opening file 1
    Opening file 2
    Opening file 3
    Closing file 2
    Closing file 1

    */
}
```

Рис. 6. Приклад коду з defer

Як ми бачимо, якщо ми отримаємо помилку при відкритті файлу номер три, інші файли будуть автоматично закриті, оскільки оператори відкладання виконуються перед поверненням у зворотному порядку. Крім того, приємно мати відкриття та закриття файлів в одному місці замість написання у різних частинах функцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Golang.org. 2020. The Go Programming Language Specification - The Go Programming Language. [online] Доступно за адресою: <<https://golang.org/ref/spec>> [Accessed 29 July 2020].
2. Pike, R., 2012. Go at Google: Language Design in The Service of Software Engineering.
3. Garcia, R., Jarvi, J., Lumsdaine, A., Siek, J. and Willcock, J., 2003. A comparative study of language support for generic programming. In: OOPSLA03. California: Association for Computing Machinery, New York, United States, pp.115-134.

УДК 621.791

**НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРИМЕНЕНИЮ ПОРОШКОВЫХ
СПЛАВОВ ПРИ ВОССТАНОВЛЕНИИ ДЕТАЛЕЙ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕХНИКИ СПОСОБАМИ
ПЛАЗМЕННОЙ НАПЛАВКИ И НАПЫЛЕНИЯ**

Каюмов Умид Ахмадхонович

ассистент

Хаджиева Салима Садиковна

старший преподаватель

Ибрагимжонов Бахрамбек Хамидович

ассистент

Фозилжонова Окибатхон Абдумалик кизи⁽

студентка

Андижанский машиностроительный институт

Аннотация. Практика применения плазменной наплавки и напыления в сельскохозяйственном и машиностроительном производстве для целей восстановления и упрочнения изношенных деталей сельскохозяйственной техники показала сравнительно высокую эффективность этих процессов. Для дальнейшего повышения эффективности этих способов восстановления и упрочнения деталей, использованы далеко не все возможности и резервы, к числу которых относятся снижение расхода и применение более дешёвых рабочих газов; расширение номенклатуры восстанавливаемых деталей, за счет комбинированного применения различных порошковых присадочных материалов.

Ключевые слова: плазменная наплавка и напыление, порошковые сплавы самофлюсующиеся и на железной основе, оптимальный состав, износостойкость, текучесть порошковых твёрдых сплавов, химический состав, эффективность самофлюсования.

Порошковый сплав для наплавки в первую очередь должен отвечать своему непосредственному назначению - получению наплавленного слоя (покрытия) с необходимыми служебными свойствами. Однако получение качественного наплавленного слоя сопряжено с целым рядом дополнительных требований к порошковому сплаву, возможности применения выбранного способа нанесения покрытий, а также касающихся их гранулометрического состава, текучести, насыщенности газами. Исследованные нами порошковые твёрдые сплавы на железной основе сормайт 1, УС-25, ФБХ-6-2, и Т-590 приготавливаются путем распыления жидкого металла водой или сжатыми газами или же механическим дроблением. Порошковые сплавы обычно поставляются в пластмассовых или металлических банках, герметично упакованными. Гранулометрический состав порошка довольно разнообразен, поэтому представляло интерес выявить наиболее желательный, с точки зрения технологичности, размеров фракции порошка для наплавки. Все выбранные для исследования сплавы тщательно просушивались при температуре 200⁰С. Испытанию подвергались порошки, прошедшие ситовой анализ.

Одной из важных характеристик порошка является текучесть. Текучесть определялась отношением навески порошка (в граммах) ко времени вытекания порошка (в секунду). Результаты опытов текучести порошковых твёрдых сплавов на железной основе, приведенные в таблице 1. показывают, что увеличение размеров фракции в значительной степени ухудшают текучесть материала.

Таблица 1.

Текучесть порошковых твёрдых сплавов на железной основе

Гранулометрический состав (мм)	Текучесть, (г/с)				
	сормайт	УС-25	ФБХ-6-21	Т-590П	ПГ-Л101
0,25...0,315	4,2	4,0	5,0	2,4	3,4
0,4...0,5	3,41	3,20	2,42	1,78	2,20
0,56...0,7	1,70	1,50	1,67	0,60	1,10

Другими важными факторами влияющим на текучесть порошка является химический состав, содержание растворенных газов.

В этой связи были определены качественные и количественные составы материалов, а также газов (табл. 2.)

Таблица 2.

Качество и количество состав материалов

Материал	Химический состав, (%)					
	C	Si	Cr	Mn	Ni	B
Сормайт	3,42	3,09	27,57	0,84	2,78	-
УС-25	4,85	2,08	41,06	0,78	1,36	-
Т-59ОП	5,10	2,54	46,00	0,65	-	2,0
ФБХ-6-2	4,00	2,28	33,97	1,98	-	1,35
ПГ-Л101	5,70	6,07	55,83	3,26	3,26	-

Определение химических элементов проводилось в соответствии с ГОСТ 16412.0-70. Газы определяли методом вакуум - плавки.

Таблица 3.

Химических элементов

Материал	Содержание газов, (%)		
	[O] ×10 ⁻²	[N] ×10 ⁻³	[H] ×10 ⁻³
Сормайт	8,2	3,8	1,7
УС-25	13,9	5,9	0,4
Т-59ОП	5,4	3,2	1,2
ФБХ-6-2	13,1	8,3	3,4
ПГ-Л101	13,0	6,7	0,9

Наличие газов в материале в значительной степени осложняет процесс наплавки. Как показали различные исследования содержание кислорода в железохромоуглеродистых сплавах, предназначенных для газовой и плазменной наплавки, не должно превышать 0,06-0,08%.

Содержание кислорода в порошках малых фракций, как правило, выше, так как уменьшение зерна приводит к увеличению удельной поверхности, а следовательно и увеличению содержания окисной пленки.

Порошки с крупным гранулометрическим составом содержат значительно меньше газа. Однако увеличение фракции снижает текучесть, в результате пульсирующий расход порошков резко ухудшает качество наплавленного слоя.

Как было установлено опытной проверкой, при подаче наплавочных порошков в плазмотрон, наилучшими свойствами текучести обладают порошки, имеющие шаровидную форму с гранулометрическим составом 0,4...0,5 мм. Порошки, получаемые распылением жидкого металла водой или инертным газом, удовлетворяют всем требованиям плазменной наплавки. Эти порошки обладают наилучшей текучестью. Однако из железохромоуглеродистых сплавов в настоящее время методом распыла производится только сплав сормайт. Все остальные литые порошки получены дроблением, что сказалось на их технологических свойствах. В месте с тем, определенный размер фракции – 0,5 мм удовлетворяет всем требованиям выбранным для анализа сплавов.

Из литературных источников установлено, что для обеспечения самофлюсования порошков на железной основе в них необходимо добавлять порошковый алюминий. При этом рабочими газами для плазменной наплавки и напыления могут быть аргон или азот.

Аналитический расчет требуемого количества вводимого алюминия весьма сложен и вряд ли необходим. Поэтому в данной работе решался вопрос принципиальной возможности снижения затрат защитного аргона введением активных добавок. Как было установлено из литературных источников, даже при минимальной добавке алюминия около 1% наблюдалось хорошее формирование валика.

Тем не менее качество наплавки не всегда удовлетворяло ряду требований. Поэтому было принято решение экспериментальным путем

определить состав, считая, что оптимальное количество алюминия соответствует минимальной добавке, обеспечивающей сплошной, беспористый шов. В качестве проб была произведена наплавка композиций с различным содержанием алюминия от 1 до 12%.

Необходимое количество алюминия по результатам исследований было установлено по диаграммам (рис.1.).

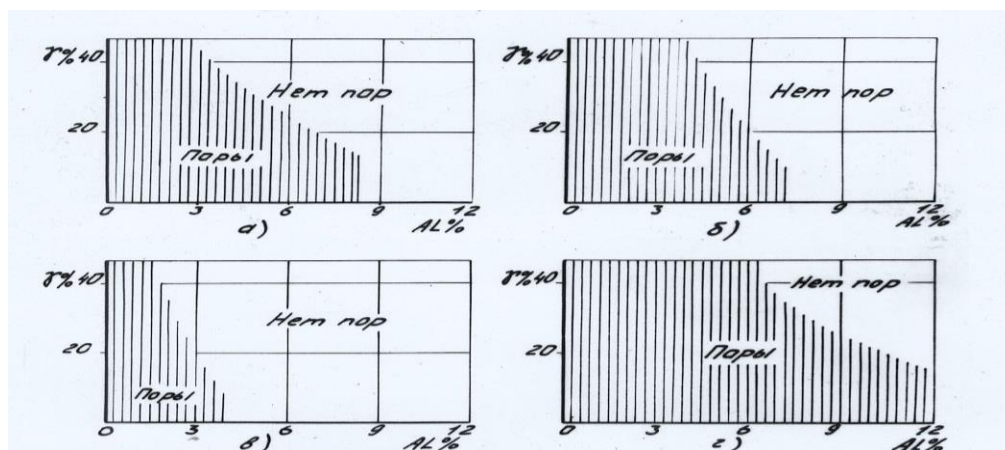

Рис. 1. Диаграммы влияния содержания алюминия и перемешивания сварочной ванны на пористость наплавков. а- сормайт; б-УС-25; в-ФБХ-6-2; г-Т-590П.

Лучшими из исследуемых композиций оказались: Сормайт + 6...8% Al; УС-25+6...7% Al; ФБХ-6-2 + 3% Al; Т-590П+10...12% Al.

Твердость наплавков с увеличением процентного содержания алюминия изменялась (рис 2.). Причем при малых значениях снижалась и после некоторого минимума монотонно возрастала.

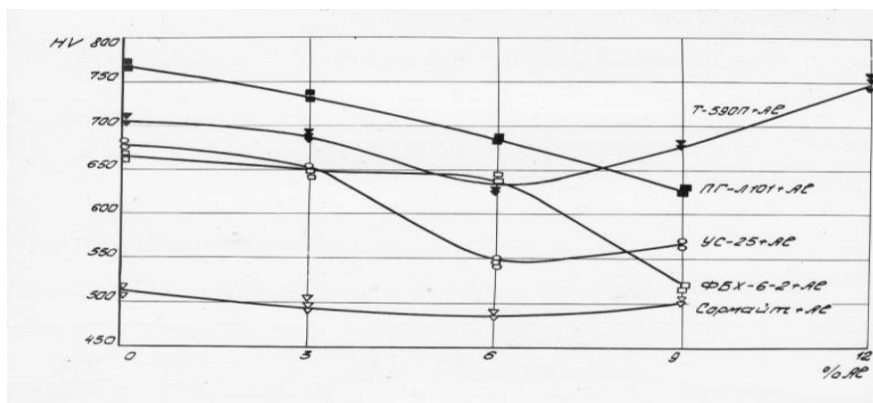

Рис. 2. График зависимости изменения твердости наплавков от содержания алюминия

Исследованию использования для плазменной наплавки и напыления твердых порошковых сплавов на железной основе посвящен целый ряд работ в которых, в частности, в работе Вагнера показана роль газовой защиты, определены наилучшие защитные среды. Отмечается, что тот или иной газ по разному влияет на формирование валика, причем в отдельных случаях в значительных пределах изменяются свойства самой наплавки и напыления.

Поэтому представляло определенный интерес сравнить результаты полученных порошковых композиций с наплавками, произведенными в газовой защите и без неё. Качество самофлюсования оценивалось по угару основных легирующих элементов, наличию пор, трещин, несплавлений. Угар основных элементов характеризуется данными, приведенными в табл. 4.

Таблица 4.

Угар основных элементов

Тип защиты	Химический состав в (%)					
	C	Si	Cr	Mn	Ni	Al
Аргон	2,50	2,48	21,47	0,55	1,04	1,37
Азот	1,9	1,69	14,82	0,45	2,17	1,16
Углекислый газ	2,05	1,69	14,67	0,40	2,15	0,95
Без газовой защиты	1,62	1,47	13,96	0,48	1,77	1,78
Исходный материал	3,42	3,09	27,57	0,84	2,78	6...8

Как видно из приведенной таблицы 4, наименьший угар элементов был получен при наплавке в аргоне. Что же касается наплавки в углекислом газе и в азоте, то в этих случаях выгорание элементов было приблизительно в пределах полученных и без газовой защиты, кроме того при наплавке в азоте были обнаружены поры. Трещины и несплавления во всех вариантах наплавки отсутствовали. Оптимальная величина присадки алюминия для всей группы исследуемых сплавов сормайт +6...8%; УС-25+6...7%; Al; ФБХ-6-2+ 2...3% Al; Т-59ОП +10...12% Al; ПГ-Л101 +2...3% Al.

Проверка эффективности самофлюсования в сравнении с защитой в газовых средах (Ar; N₂; CO₂) показала, что качество наплавленного слоя у

разработанных композиций не уступает наплавке в среде аргона. Важнейшим критерием качества наплавленного металла является его сопротивление износу. Поэтому при выборе сплава и способа его наплавки следует обращать внимание на итог всего процесса – получение желаемых свойств рабочих поверхностей.

Вместе с тем, сам процесс наплавки, сопряженный с протеканием целого ряда химических реакций и структурных превращений, может привести к изменению свойств покрытия. В процессе наплавки может изменяться глубина проплавления, разбавление металла наплавки материалом основы и как следствие – некоторое снижение твердости покрытий, что в известной степени отражается на износостойкости. Из обзора литературных источников установлено, что в настоящее время не достаточно экспериментальных данных, оценивающих влияние режима плазменной наплавки на главную характеристику, её стойкость истиранию. Кроме того, представляет определенный интерес выявить такую связь у разработанных самофлюсующихся композиций.

Испытания на трение и износ можно отнести к одним из самых сложных и длительных процессов. В связи с этим М.М. Хрущёв считает, что создание универсального лабораторного метода испытаний на износ является невозможным и в исследованиях необходимо стремиться применять тот способ, который в наибольшей степени имитирует условия работы материала при эксплуатации. В основу наших испытаний был положен сравнительный метод, при котором износостойкость наплавки сравнивалась с износостойкостью эталона из закаленной стали 45 (HRC 45), отвечающего по свойствам наиболее используемой в сельскохозяйственном машиностроении стали.

Полученные результаты испытания наплавки на изнашивание приведены на рисунке 3.

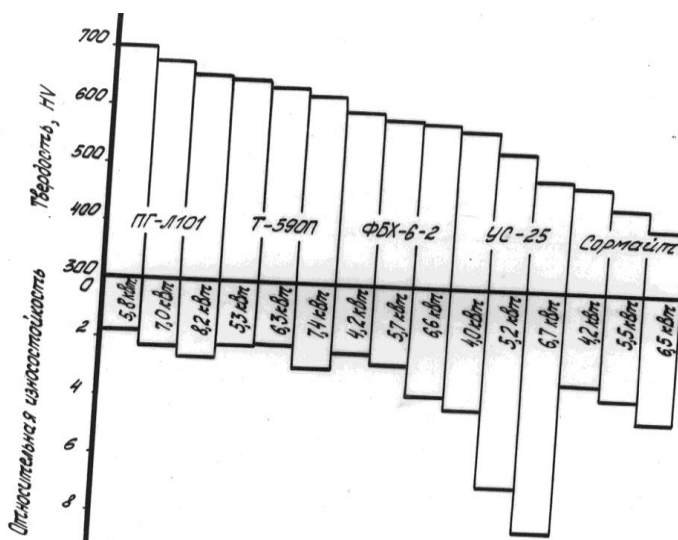

Рис 3. Диаграмма относительной износостойкости и твердости наплавков.

Наилучшая износостойкость получена у материалов УС-25 + Al и сормайт + Al, наплавленных на режимах со значительным проплавлением.

Исследования, направленные на снижение стоимости материалов для наплавки и напыления, проводились путем смешивания в определенных соотношениях порошков на никелевой и железной основах (таб.5). Опыты показали, что при напылении и наплавке смесей качество покрытий, их физико-механические свойства получаются даже выше, чем при использовании одного хромоникелевого порошка.

Следует отметить, что стоимость порошков на железной основе типа сормайт стоят значительно ниже хромоникелевых порошков. Твердость порошковых смесей составляет HRC 49-53. Износостойкость до 5 раз превышает износостойкость стали 45, закаленной до твердости HRC 54-56. Усталостная прочность повышается на 30-45%, в то же время при использовании одного порошкового хромоникелевого сплава (ПГ-ХН80СР2) усталостная прочность снижается на 5-10%. Добавление в состав сормайта 2-3% самофлюсующего элемента бора и их смешивание с хромоникелевым сплавом позволили уменьшить содержание последнего в смеси до 20% и тем самым значительно снизить стоимость материала покрытия.

Таблица 5.

Состав порошковых смесей

Условное обозначение порошковой смеси	Состав порошковой смеси
ПС-1	50% ПГ-ХН80СР2
	50% Сормайт-1
ПС-2	50% СНГН 60
	50% Сормайт-1 (ПГ-С1)
ПС-3	50% ПГ-ХН80СР2
	50% ФБХ-6-2
ПС-4	30% ПГ-ХН80СР3
	70% Сормайт-1
ПС-5	20% ПГ-ХН80СР4
	80% Сормайт-1

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1.А. Хасуи, О. Морчигаки. Наплавка и напыление. Перевод с японского. Москва, «Машиностроение», 1985.

2.Левитский И.С. и др. "Применение плазменной наплавки для восстановления деталей машин" Москва, Издательство Россельхозиздат 1986.

3.Н.А. Соснин, С.А. Ермаков и П.А. Тополянский "Плазменные технологии. Сварка, нанесение покрытий, упрочнение". Москва, "Машиностроение", 2008.

4.В.П.Иванов, В.С.Ивашко, В.М. Константинов, В.П. Лялякин, Ф.И. Пантелеенко. Восстановление и упрочнение деталей. Справочник. Москва, «Наука и технологии», 2013.

УДК 611.7

**ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ШКІРИ Й
ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНОГО ПОКРИТТЯ
ПРИ ГЛИБОКИХ ПОРАНЕННЯХ**

Клочко Наталія Іванівн

асистент

Алиєва Сусана Відадівна

студентка

Харківський національний медичний університет

м.Харків, Україна

Анотація. Актуальною проблемою лікування постраждалих з дефектами шкіри, опіками є забезпечення ефективними та доступними засобами для тимчасового закриття ран. Створення запасів таких покриттів має особливе значення при масовому виникненні постраждалих з важкими опіками шкірного покриву, що характерно для надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що супроводжуються пожежами. Незважаючи на широке застосування доступних в нашій країні препаратів зі шкіри тварин (ліофілізована свиняча шкіра), глибокі опіки понад 40-50% поверхні тіла практично зумовлюють летальний результат. Подолати це обмеження можливо за допомогою донорської шкіри людини (трупної шкіри), яка визнана експертами «золотим стандартом» для тимчасового закриття ран.

Ключові слова: трансплантація, трансплантація шкіри, трупна шкіра, аутоотрансплантація, ліофілізована шкіра.

Трансплантація шкіри - одна з найнеобхідніших методик пластичної хірургії та дерматології. З часу, коли Ревердін вперше здійснив аутоотрансплантацію шкіри в 1869 р., багато лікарів намагалися покращити результати трансплантації [1]. У 1929 р. Браун та ін. встановили свою техніку

розщеплення шкіри з розщепленою товщиною, і вони розмежовували повні товщини, проміжні та епідермальні (Тьєрш) трансплантати, вказуючи на переваги та недоліки кожного з них. Ці основоположні принципи трансплантації шкіри зберігаються і сьогодні. Шкірні трансплантати застосовуються в різних клінічних ситуаціях, таких як травматичні рани, дефекти після онкологічної резекції, реконструкція опіку, вивільнення рубцевої контрактури, вроджені дефіцити шкіри, відновлення волосся, вітіліго та реконструкція сосочків-ареол. Тому, пропонується розглянути деякі особливості такого явища як трансплантації шкіри.

По – перше, шкірні трансплантати, як правило, класифікуються як трансплантати з розщепленою товщиною або повною товщиною. Коли трансплантат включає лише частину дерми, це називається трансплантатом шкіри з розщепленою товщиною. Якщо ж трансплантат містить всю дерму, це називається трансплантатом шкіри повною товщиною. Шкірні трансплантати з розщепленою товщиною додатково класифікують на сітчасті шкірні трансплантати, штампи шкірних трансплантатів та шкіряні трансплантати на основі їх форми. Кількість дерми, що входить до складу трансплантата, визначає як ймовірність виживання, так і рівень контрактури. Тобто трансплантати з розщепленою товщиною можуть вижити в умовах з меншою судинністю, але вони мають більшу ймовірність контрактури. Навпаки, трансплантати з повною товщиною вимагають кращого судинного русла для виживання, але зазнають меншої контрактури [3, С.521].

По – друге, для покриття дефекту обличчя, при якому потрібно дотримуватися максимальної обережності, часто потрібні трансплантати шкіри на повну товщину. Загальні ділянки донорів для повної товщини шкірних трансплантатів голови та шиї включають передню вушну область, носогубну складку, надключичну область, повіки та шию. Навіть на одному і тому ж обличчі характеристики шкіри можуть сильно відрізнятися залежно від місця розташування. Наприклад, хоча шкіра повік тонка і має мало залозистих структур, шкіра носа товста і має відносно велику кількість залозистих

елементів. Інші ділянки тіла, наприклад, пахову область або низ живота часто використовують як ділянку донора, оскільки можна отримати достатньо шкіри, а ділянку донора можна в основному нашити. Крім того, шрам ділянки донора може бути прихований у нижній частині одягу. Шкірні трансплантати з розщепленою товщиною можна взяти з будь-якої ділянки тіла, включаючи шкіру голови. Незважаючи на здатність самовільно заживати, донорська ділянка трансплантата шкіри з розщепленою товщиною часто залишається рубцем або знебарвлюється. Якщо пацієнт погоджується побрити волосся, ефективно робити трансплантати з цієї ділянки, оскільки рубці після збирання шкіри можуть бути приховані у волоссі. Беручи трансплантат із зони, в якій є волосся, важливо взяти тонкий трансплантат, оскільки товщі трансплантати з розщепленою товщиною будуть містити небажані волосяні фолікули і врешті-решт призведуть до волосся в трансплантаті та випадіння волосся на донорській ділянці [3, С.526].

Тобто, аналізуючи вищезазначене можна зробити висновок, що трансплантація шкіри відбувається або взяттям трансплантата (донора) з власного тіла (окремих ділянок) або ж з тіла іншої людини, яка погодилась на це.

Однак, наразі дуже актуальним й популярним є використання у якості донора (трансплантата) трупну шкіру, яку закупають у країнах, що мають Закон про трансплантацію. Алгоритм приготування, зберігання та використання алотрансплантатів не є складним. Шкірні трансплантати зберігаються ліофілізацією або заморожуванням. Усі трансплантати шкіри можна умовно розподілити на дві групи: ті, що мають збережену життєздатність тканин, і ті, які позбавлені життєздатних клітин [4, С.40]. Ліофілізація - метод збереження шкірного алотрансплантата, що дозволяє тривалий час зберігати їх при температурі навколишнього середовища. Епідермальний шар шкіри людини збирають після отримання дозволу судово-медичного експерта та не пізніше 8 годин після смерті, за умови, що труп раніше зберігався при кімнатній температурі. Потім безпосередньо перед

консервацією аллотрансплантати розморожують, обробляють 3% розчином перекису водню, промивають фізіологічним розчином, випрямляють на поліпропіленовій сітці, покритий поліпропіленовим покриттям з двох сторін, і заморожений при -45°C . Висушені трансплантати упаковують у подвійні (внутрішні та зовнішні) пакети з поліпропілену та стерилізують іонізуючим опроміненням у дозі 15–20 кГр. Завершена стерилізація задокументована протоколом. Біобезпека ліофілізованої шкіри повинна бути підтверджена мікробіологічним тестом на стерильність 1–2 зразків із серії. Термін зберігання та зберігання таких людських алотрансплантатів епідермального шару становить не менше 2 років при температурі навколишнього середовища в місці, захищеному від сонячного світла. До недоліків такої процедури можна віднести певну втрату еластичності після регідратації та відсутність життєздатних клітин [2, С.37].

Дуже перспективною тенденцією у лікуванні глибоких опіків є використання децелюляризованої (безклітинної) трупної шкіри. Основні переваги такого біологічного матеріалу включають склад та організацію дерми, що використовується таким чином, як дерма пацієнта, що дозволяє використовувати його як тимчасове біологічне покриття. Безклітинна трупна шкіра не має імуногенних факторів, які можуть призвести до відторгнення донорського матеріалу. Тим часом природна структура та склад шкірного матриксу зберігаються.

Тобто, як убачається, використання трупних трансплантатів є доцільним, втім придбати їх наші медичні заклади не в змозі через надзвичайно високі ціни, які в десятки разів вищі. В Україні законодавство не дозволяє використовувати такий замінник шкіри як трупна шкіра, тому замість неї наші медики вимушені застосовувати ліофілізовані ксенодермоімплантати вітчизняного виробництва.

Отже, наразі наші українські вчені й закордонні продовжують досліджувати властивості трупної шкіри, роблячи препарати трупної шкіри надзвичайно затребуваними при лікуванні великих опікових ран і травматичних

дефектів шкіри. Прийняття простих у використанні стандартизованих протоколів для закупівлі та зберігання шкіри та інших алотрансплантатів, розробка законодавчої підтримки допоможе лікувати багатьох пацієнтів, які потребують трансплантації шкіри та не мають власних ресурсів шкіри, а також пацієнтів з загоєння ран, у яких застосування алотрансплантатів має стимулюючий ефект на загоєння. Адже потрібно розуміти, що використання трупних алотрансплантатів при великих дефектах шкіри та, зокрема, при опіках, дозволяє зменшити смертність, розширити можливості реконструктивної хірургії та значно сприяти розвитку медичної науки в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. J. L. Reverdin, “Greffes epidermiques,” *Bulletin de la Societe Imperiale de Chirurgie de Paris*, vol. 10, p. 51, 1869.
2. Pleshkov A.S. Development of allograft skin for wound coverage (Review of the literature). *Medico-Biological and Socio-Psychological Problems of Safety in Emergency Situations*. 2016;(2): 34-46.
3. I. C. Valencia, A. F. Falabella, and W. H. Eaglstein, “Skin grafting,” *Dermatologic Clinics*, vol. 18, no. 3, pp. 521–532, 2000.
4. Borisov V.S., Sachkov A.V., Kaplunova M.Yu., Titova G.P., Borovkova N.I., Ponomaryov I.N., Mironov A.S. Experience in use of biological coatings in complex treatment of extensive burn wounds. *Medical alphabet*. 2020;(13): 39-43.

**КЛІНІЧНО-АНАМНЕСТИЧНА ОЦІНКА ПЕРЕБІГУ ХРОНІЧНОГО
ГАСТРИТУ ТА ХРОНІЧНОГО ДУОДЕНІТУ У ПІДЛІТКІВ З
ХАРЧОВОЮ ГІПЕРЧУТЛИВІСТЮ**

Киян Тетяна Анатоліївна

к.мед.н.

асистент кафедри педіатрії №1

Березенко Валентина Сергіївна

д.мед.н.

професор кафедри педіатрії №1

НМУ імені О.О. Богомольця

Вороніна Світлана Степанівна

к.мед.н.

зав. відділенням ДКЛІ №9

м. Київ, Україна

Анотація: У статті досліджено особливості клініко-анамнестичного перебігу хронічного гастриту та хронічного дуоденіту у підлітків з харчовою гіперчутливістю. Для цього було обстежено 103 підлітки віком від 12 до 17 років із попередньо верифікованим хронічним гастритом та хронічним дуоденітом. Всі пацієнти були розподілені на II групи: I група (n=65, 63,0%) – діти з хронічним гастритом і хронічним дуоденітом та харчовою гіперчутливістю; II група порівняння (n=38, 37,0%) – діти з хронічним гастритом і хронічним дуоденітом без харчової гіперчутливості. Авторами було визначено особливості перебігу хронічного гастриту та хронічного дуоденіту у підлітків з харчовою гіперчутливістю.

Ключові слова: хронічний гастрит, хронічний дуоденіт, підлітки, харчова гіперчутливість, атопічний дерматит, гастродуоденальна зона, анамнез, пацієнти.

Згідно літературних даних у структурі гастроентерологічної патології дітей переважають захворювання органів гастродуоденальної зони: хронічний гастрит – 10-15% та хронічний гастрит та дуоденіт – 58-74%, виразкова хвороба – 1,7-16%. Розповсюдженість виразкової хвороби серед дитячого населення України складає 0,4-4,3% [1, с. 51]. До розвитку захворювань гастродуоденальної зони призводять цілий ряд ендогенних та екзогенних факторів. До ендогенних причин належать спадковий фактор, гастроінтестинальна гіперреактивність у дітей, деякі ендокринологічні захворювання, захворювання обміну речовин. До екзогенних факторів належить аліментарний, інфікування *H.pylori*, нервово-психічні розлади, ульцерогенна дія ліків, шкідливі звички [2, с. 59; 3, с.19].

Відомо, що алергічні ураження органів травлення зустрічаються так само часто, як і алергічні дерматити, але діагностуються рідко [4, с. 3]. Дія біологічно активних речовин, медіаторів алергії, сприяє розвитку запалення слизових оболонок шлунково-кишкового тракту [5, с. 24]. Тому для дітей з алергічними захворюваннями характерна гіперреактивність верхніх відділів травного каналу, яка проявляється яскравою клінічною симптоматикою у переддошкільному та шкільному періодах, а в більш старшому віці значно частіше розвиваються ерозивно-виразкові ураження органів гастродуоденальної зони [6, с.127; 7, с. 36].

За результатами оцінки тривалості перебігу хронічного гастриту та дуоденіту визначено, що 31,0% (n=20) пацієнтів I групи хворіли більше 6 років в той час, як в II групі таких пацієнтів було 13,0% (n=5) ($\chi^2=3,15$; $p=0,04$).

Встановлено, що пацієнти I групи достовірно частіше мали обтяжену спадковість щодо хронічних захворювань гастродуоденальної зони у найближчих родичів - 80,0% (n=52), порівняно з хворими II групи - 61,0% (n=23) ($\chi^2=4,6$; $p=0,04$; OR = 2,6; 95% CI 1,07- 6,35).

За даними алергологічного анамнезу у 75,0% (n=49) дітей I групи мав місце atopічний дерматит, який в подальшому трансформувався в ряд алергічних захворювань: алергічний риніт у 39,0% (n=25) підлітків,

бронхіальну астму у 9,0% (n=6) дітей. У 29,0% (n=19) дітей atopічний дерматит мав рецидивуючий перебіг і його прояви зберігались в підлітковому віці. У 8,0% (n=5) обстежених I групи мала місце хронічна кропив'янка, у 12,0% (n=8) – рецидивуючий ангіоневротичний набряк на вживання певних харчових продуктів. Медикаментозна алергія діагностована у 28,0% (n=18), а інсектна – у 5,0% (n=3) підлітків. Варто зазначити, що у 46,0% (n=30) підлітків мало місце поєднання декількох алергічних захворювань (найчастіше – atopічний дерматит поєднаний з алергічним ринітом).

За результатами фізикального обстеження встановлено, що 29% (n=19) пацієнтів I групи мали висипання на шкірі, як прояви atopічного дерматиту. За тяжкістю висипань по системі SCORAD легкий ступінь тяжкості atopічного дерматиту спостерігався у 4,0% (n=1), середній – у 9,0% (n=6) дітей, а тяжкий – у 18,0% (n=12) обстежених. «Географічний» малянок поверхні язика достовірно частіше мали 26,0% (n=17) підлітків I групи спостереження, в той час як у пацієнтів другої групи цей симптом відмічався лише у 3,0% (n=1) ($\chi^2=9,8$; $p<0,05$; OR = 8,38 95% CI 1,04 - 67,24).

При пальпаторному дослідженні живота болючість була виявлена у всіх дітей і локалізувалась переважно в епігастральній ділянці (78,0%, n=80), в пілородуоденальній зоні (58,0%, n=60), в правому підребер'ї (56,0%, n=58), та в лівому підребер'ї (23,0%, n=24). Болючість під час пальпації у навколопупкової ділянці спостерігалась у 11,0% (n=11) обстежених дітей. При пальпації печінки патологічного її збільшення не спостерігалось. У всіх пацієнтів край печінки був м'якої та еластичної консистенції. Позитивний симптом Менделя визначався у 93,0% (n=96) пацієнтів. Міхурові симптоми (Кера, Ортнера, Мерфі) були позитивними у 51,0% (n=53) підлітків обох груп.

Оцінка клінічного перебігу хронічного гастриту та хронічного дуоденіту в I та II групах спостереження показала, що больовий абдомінальний синдром мав місце у (95,0%, n=62) підлітків I групи та у (100,0%, n=38) пацієнтів II групи. Виразність та інтенсивність больового синдрому у підлітків обох груп

діагностувались від сильного нападаподібного до неінтенсивного ниючого (таб.1).

Таблиця 1

Характеристика абдомінального больового синдрому при ХЗ ГДЗ у дітей I та II групи, абс.ч. (%)

Складові абдомінального больового синдрому		Групи спостереження (n=100)	
		I група (n=62)	II група (n=38)
Характер абдомінального болю	Нападаподібний	20 (32)	21 (55)*
	Ниючий	42 (68)*	17 (45)
Інтенсивність абдомінального болю	Інтенсивний	19 (31)	16 (42)
	Неінтенсивний	46 (74)	22 (58)
Локалізація абдомінального болю	Епігастрій	55 (89)*	14 (47)
	Пілородуоденальна зона	7 (11)	24 (53)*
	Праве підребер'я	39 (63)	19 (50)
	Ліве підребер'я	10 (16)	10 (26)
Примітка. *- відмінність достовірна між I та II групами за характеристиками абдомінального больового синдрому ($p < 0,05$)			

У 68,0% (n=42) підлітків I групи мав місце переважно ниючий, неінтенсивний біль, який локалізувався в епігастральній ділянці, в той час як 45,0% (n=17) пацієнтів II групи скаржились на нападаподібний біль, не пов'язаний з прийомом їжі, переважно в гастродуоденальній зоні ($\chi^2=5,15; p < 0,05$).

Диспепсичний синдром у вигляді нудоти, відрижки, метеоризму спостерігався у 89,0% (n=58) підлітків I групи на відміну від 40,0% (n=15) дітей II групи ($\chi^2=28,7; p < 0,05$), (таб.2).

Таблиця 2

Характеристика диспепсичного синдрому у дітей I та II групи, абс.ч. (%)

Симптоми диспепсії	Групи спостереження (n=103)	
	I група (n=65)	II група (n=38)
Нудота	58 (89)*	15 (40)
Блювота	12 (19)	8 (21)
Відрижка	62 (95)*	17 (45)
Халітоз	23 (35)	15 (39)
Печія	22 (34)	17 (45)
Метеоризм	56 (86)*	18 (47)
Закреп	30 (46)	11 (29)
Нестійкі випорожнення	5 (8)	2 (5)
Примітка. *- відмінність достовірна між I та II групами хворих ($p < 0,05$)		

Аналіз наведених даних показав, що у 89,0% (n=58) підлітків з харчовою гіперчутливістю достовірно частіше зустрічалась нудота на відміну від 40,0% (n=15) дітей II групи ($\chi^2=28,7$; $p < 0,05$; OR = 8,3 95% CI 4,6 - 35,2). За нашими даними у 95,0% (n=62) пацієнтів I групи на відміну від 45,0% (n=17) підлітків II групи частіше відмічалась відрижка ($\chi^2=34,4$; $p < 0,05$; OR = 25,53 6,8 - 95,89). Метеоризм спостерігався у 86,0% (n=56) дітей I групи по відношенню до 47,0% (n=18) пацієнтів II групи ($\chi^2=17,8$; $p < 0,05$; OR = 6,91; 95% CI 2,68 - 17,86).

Прояви хронічної неспецифічної інтоксикації були у всіх хворих та не мали істотних відмінностей між досліджуваними групами і характеризувались слабкістю (89,0%, n=92), підвищеною втомлюваністю (72,0%, n=74) та головним болем (44,0%, n=45).

Отже, харчова гіперчутливість є важливим фактором в погіршенні перебігу хронічного гастриту та дуоденіту у дітей. У підлітків з харчовою гіперчутливістю достовірно частіше зустрічався обтяжений анамнез як по алергічним хворобам, так і по хронічним захворюванням гастродуоденальної зони. Доведено, що у 68% підлітків з харчовою гіперчутливістю, на відміну від

40,0% хворих без харчової гіперчутливості, проявами больового абдомінального синдрому був, переважно, ниючий, неінтенсивний біль, який локалізувався в епігастральній ділянці. Диспепсичний синдром також частіше діагностувався у дітей з харчовою гіперчутливістю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боброва В.І., Кошова А. О., Воробієнко Ю. І. Клініко-морфологічні аспекти перебігу хронічного гастродуоденіту у дітей різного віку. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2014. № 1. С. 51-53.

2. Шептулин А.А. Основные положения Киотского согласительного совещания по проблеме гастрита, ассоциированного с инфекцией *Helicobacter pylori*. Российский журнал гастроэнт., гепатол., колопроктол. (РЖГГК). 2016. Т. 26, №1. С.59–64.

3. Репецкая М.Н., О.М. Бурдина Современные особенности течения хронического гастродуоденита у детей. Пермский медицинский журнал. 2017. Т. 34, №3. С.19-24.

4. Недельская С.Н. Пищевая гиперчувствительность у детей: современные стандарты диагностики и особенности ведения. Педіатрія. 2018 Т .45, №2 . С.3-6

5. Боткина А.С. Пищевая аллергия у детей: современный взгляд на проблему. Лечащий врач. 2012. № 6. С. 24-26.

6. Боброва В.І., Богданова Т.А. Гастроінтестинальна гіперреактивність та її значення у формуванні хронічного алергічного гастриту у дітей. Современная педиатрия. 2016. Т 73, №1. С.127-130.

7. Балаболкин И.И. Пищевая аллергия у детей: современные аспекты патогенеза и подходы к терапии и профилактике. Иммунопатология, Аллергология, Инфектология. 2013. N°3. С.36-46.

УДК 616-08-031.84

**СТАН ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ АНТИОКСИДАНТНОЇ
СИСТЕМИ В ДИНАМІЦІ ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО
ГЕНЕРАЛІЗОВАНОГО КАТАРАЛЬНОГО ГІНГІВІТУ У ПАЦІЄНТІВ З
ОРТОДОНТИЧНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ В ПОРОЖНИНІ РОТА**

Ковач Ілона Василівна

д.мед.н., професор
завідувач кафедри дитячої стоматології

Хотімська Юлія Володимирівна

к.мед.н.
доцент кафедри дитячої стоматології

Лавренюк Яна Володимирівна

к.мед.н.
асистент кафедри дитячої стоматології

ДЗ «ДМА МОЗ України»

Тарасенко Юлія Олександрівна

лікар- стоматолог

Хотімська Анастасія Борисівна

лікар- стоматолог

ПП « Центр стоматології « Эстет»

м. Дніпро, Україна

Введення./Introduction. Запальні захворювання пародонту є однією з найбільш складних патологій щелепно-лицьової ділянки. За даними епідеміологічних досліджень найбільш частою патологією пародонту, яка зустрічається в підлітковому і молодому віці, є хронічний генералізований катаральний гінгівіт (ХГКГ)[1, 2].

Частота ХГКГ досягає майже 100 % у підлітків та людей молодого віку, які мають патологію прикусу або знаходяться на ортодонтичному лікуванні

[3,4]. Розробка та практичне впровадження ефективних методів профілактики й лікування захворювань пародонту протягом останніх 20 років займає одне з провідних місць у дослідженнях сучасних вчених [5]. Ефективність всіх засобів і методів лікування захворювань пародонту визначається тим, наскільки в разі їх застосування вдається усунути причинний фактор або унеможливити його вплив.

Зміни хімічного складу ротової рідини і зубного нальоту займають важливе місце у виникненні захворювань тканин пародонту, які можуть бути ускладненням, що виникає у пацієнтів на тлі зубо-щелепних аномалій (ЗЩА) або ортодонтичного лікування [6,7]. Кількісна оцінка деяких речовин, що містяться в слині, являється індикатором для характеристики порушення обміну і створення умов для розвитку локального та генералізованого запалення в тканинах пародонту порожнини рота [8].

Запальні процеси в ротовій порожнині протікають на тлі посилення пероксидації ліпідів (ПОЛ) та зниження активності фізіологічної антиоксидантної системи (АОС), що характеризується, як стан зниженої неспецифічної резистентності в ній. Про стан АОС об'єктивно відображає інформація про активність одного з основних ферментів цієї системи – каталази.

Ключові слова./ Keywords: антиоксидантна система, активність каталази, хронічний генералізований катаральний гінгівіт, ортодонтичне лікування, збагачена тромбоцитами плазма.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження стало вивчення біохімічних показників ротової рідини (каталази) у пацієнтів з хронічним генералізованим катаральним гінгівітом на тлі ортодонтичного лікування після застосування збагаченої тромбоцитами плазми в динаміці.

Матеріали і методи дослідження./Materials and methods. З метою оцінки ефективності застосування розробленого нами способу лікування ХГКГ з використанням збагаченої тромбоцитами плазми (PRP) проводили

дослідження 48 молодих осіб у віці від 18 до 25 років. Всі обстежені молоді люди були студентами навчальних закладів або звернулись за консультацією і лікуванням до стоматологічної клініки. При цьому інтенсивність ураження тканин пародонту у пацієнтів до проведення лікувальних заходів достовірно не відрізнялася в групах порівняння та спостереження.

Всі пацієнти, яким проводили клінічні дослідження, були розподілені на 2 групи – основну та порівняння. Пацієнтам даних груп проводили зняття зубних нашарувань і при необхідності проводили санацію порожнини рота до початку ортодонтичного лікування. Всі пацієнти обох груп гігієну порожнини рота здійснювали за допомогою зубної пасты Parodontacs classic і зубного еліксиру Лізомукоід, розроблений відділом біотехнології ДУ "Інститут стоматології АМН України" (зав. відділом - д.біол.н., проф. Макаренко О.А.).

Пацієнти основної групи були розділені на 2 підгрупи в залежності від методу лікування. Перша підгрупа використовувала гель G32, який містить лікарські рослини, карбонат натрію та рослинні олії у вигляді аплікацій та м'якого масажу ясен тричі на добу протягом 1 місяця.

Пацієнтам другої підгрупи основної групи крім застосування гелю G32, вводили в тканини пародонта збагачену тромбоцитами плазму крові за загальноприйнятою методикою. Для отримання збагаченої тромбоцитарної маси всім пацієнтам здійснювали забір крові із ліктьової вени вранці, натщесерце вакуумним методом системою TERUMOR (Бельгія) у пробірки з антикоагулянтом. Збагачену тромбоцитами плазму (PRP) отримували при RCF – 150 g, 1000 обертів/хв, впродовж 10 хвилин.

Повна оцінка ефективності комплексного застосування розроблених методів лікування була вивчена в клініці шляхом вивчення в ротовій рідині активності каталази за методом Королюк М.А. [9] протягом року спостереження.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Аналіз отриманих даних свідчить про низький вихідний рівень активності каталази в ротовій рідині досліджуваних пацієнтів ($0,13 \pm 0,007$ – $0,16 \pm 0,008$ мкат/л) у всіх групах.

Однак самий низький рівень вихідних даних було встановлено у пацієнтів з ХГГ, які мали незнімні ортодонтичні конструкції в порожнині рота, а ортодонтичне лікування проходили протягом 2-3 років. Це пов'язано, на нашу думку, з неспроможністю механізмів антиоксидантного захисту в даній групі пацієнтів на тлі ортодонтичного лікування. Разом з тим, цифрові значення вихідних даних показника каталази достовірно відрізняються і залежать від терміну ортодонтичного лікування ($p < 0,05$).

Застосування місцевого засобу лікування (мукозального гелю G32) у вигляді аплікацій сприяло підвищенню активності каталази у пацієнтів першої підгрупи основної групи. При цьому зразу після закінчення лікування активність каталази підвищилась максимально у всіх пацієнтів, які мали ХГГГ та знаходились на ортодонтичному лікуванні незалежно від терміну. Так, у пацієнтів, які проходили ортодонтичне лікування протягом 1,5-2 або 2-3 років, активність каталази збільшилась майже у 2 рази, а через 6 місяців нами було встановлено незначне зменшення цього показника. Однак незважаючи на це, в кінці дослідження цифрові значення каталази залишались досить високими ($0,24 \pm 0,012$ мкат/л та $0,20 \pm 0,012$ мкат/л відповідно) та достовірно відрізнялись від показань на початку дослідження ($p < 0,05$).

Таку ж тенденцію підвищення каталази було встановлено і у пацієнтів групи порівняння. В цій групі активність каталази підвищилась, однак її цифрові значення були меншими в порівнянні з основною групою та в кінці дослідження майже не відрізнялись від вихідних даних ($p > 0,05$). Дане явище, безсумнівно, обумовлено антиоксидантними властивостями інгредієнтів, що входять до складу ополіскувача “Лізомукоїд”.

Разом з тим, у досліджуваних пацієнтів другої групи спостереження ($p_1 < 0,05$) незалежно від терміну ортодонтичного лікування незнімною апаратурою, було встановлено стійке підвищення активності каталази, що, вочевидь, пов'язано з відновленням механізмів антиоксидантної системи і підвищенням рівня її активності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка змін активності каталази в ротовій рідині пацієнтів з хронічним катаральним гінгівітом на тлі ортодонтичного лікування, $M \pm m$

Показник	Групи		до лікування	після лікування	через 1 міс.	через 6 міс.	через 12 міс.
	Варіанти лікування						
Каталаза (мкат/л)	Основна	1 n = 23	0,16±0,00 8 p ₁ >0,05	0,31±0,01 6 p<0,05 p ₁ <0,05	0,28±0,01 4 p<0,05 p ₁ <0,05	0,24±0,01 2 p<0,05 p ₁ <0,05	0,20±0,01 1 p<0,05 p ₁ <0,05
		2 n = 23	0,15±0,00 8 p ₁ >0,05	0,33±0,01 7 p<0,05 p ₁ <0,05	0,31±0,01 6 p<0,05 p ₁ <0,05	0,27±0,01 4 p<0,05 p ₁ <0,05	0,23±0,01 2 p<0,05 p ₁ <0,05
	порівняння, n = 16		0,17±0,00 9	0,24±0,01 2 p<0,05	0,20±0,01 1 p<0,05	0,19±0,01 p>0,05	0,17±0,00 9 p>0,05

Примітка:

p-показник вірогідності відмінностей порівняно з вихідними даними;

p₁-показник вірогідності відмінностей порівняно з групою порівняння.

Так, при лікуванні ХГКГ у пацієнтів, яким застосовували PRP-терапію на тлі місцевого використання гігієнічного ополіскувача “Лізомукоїд”, активність каталази збільшилась майже в 3 рази, якщо незнімна апаратура (НА) в порожнині рота знаходилась не більше двох років та у 2 рази, якщо термін ортодонтичного лікування складав 2-3 роки і навіть в кінці спостережень достовірно відрізнялась від вихідного рівня та показників групи порівняння (p<0,05; p₁<0,05). При цьому зазначений показник через рік спостережень в обох групах пацієнтів, що мали НА в ротовій порожнині, становив 0,34±0,012 мкат/л при ортодонтичному лікуванні протягом 1,5-2 роки та 0,26±0,012 мкат/л – 2-3 роки, що в 2,3 рази та в 2 рази більше за вихідні дані (рис. 1-2).

Подібні зміни підвищення активності каталази були встановлені і у пацієнтів при лікуванні третім способом, що включав PRP-терапію та місцеве застосування мукозального гелю G32.

При вивченні змін цифрових значень активності каталази у пацієнтів третьої групи встановлено таку ж тенденцію, як і у пацієнтів першої та другої груп спостереження. При цьому, при лікуванні пацієнтів третім способом, цифрові значення активності каталази вже через 3 місяці склали $0,42 \pm 0,017$ мкат/л (1,5-2 роки ортодонтичне лікування) та $0,29 \pm 0,017$ мкат/л (2-3 роки ортодонтичне лікування), що в 2,8 та в 2,2 рази відповідно перевищували вихідні дані, а в кінці дослідження вони в 2 рази були вищі за дані на початку дослідження (рис. 1-2).

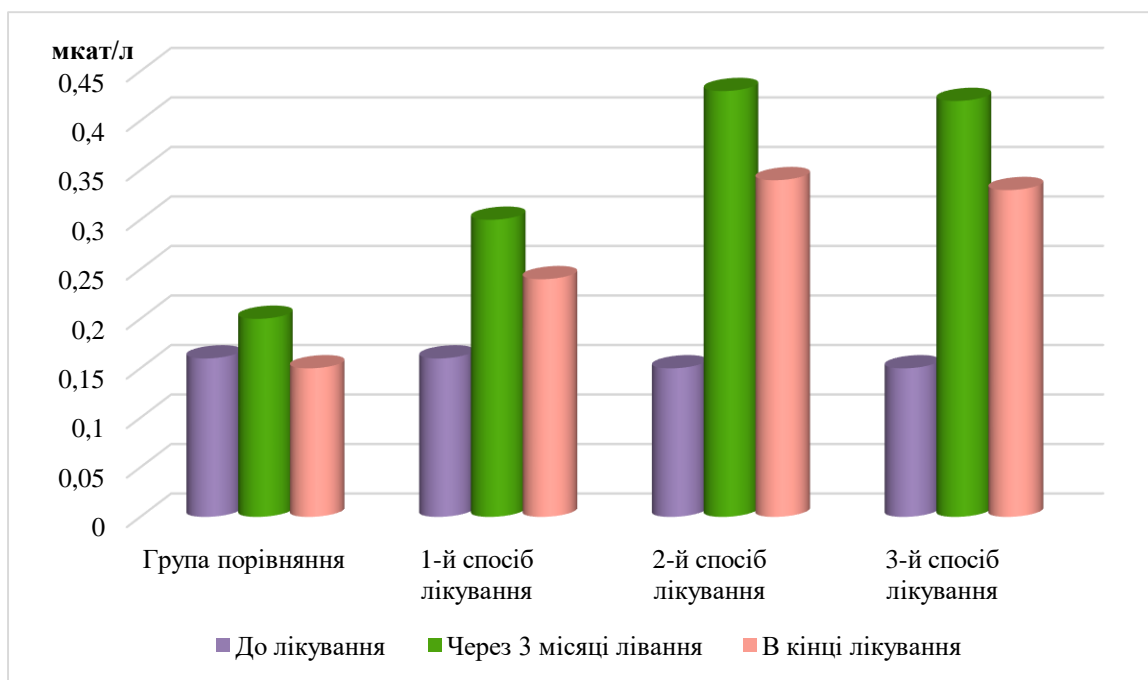

Рис.1 Динаміка змін активності каталази у пацієнтів з ХГКГ на тлі ортодонтичного лікування незнімною апаратурою протягом 1,5-2 років

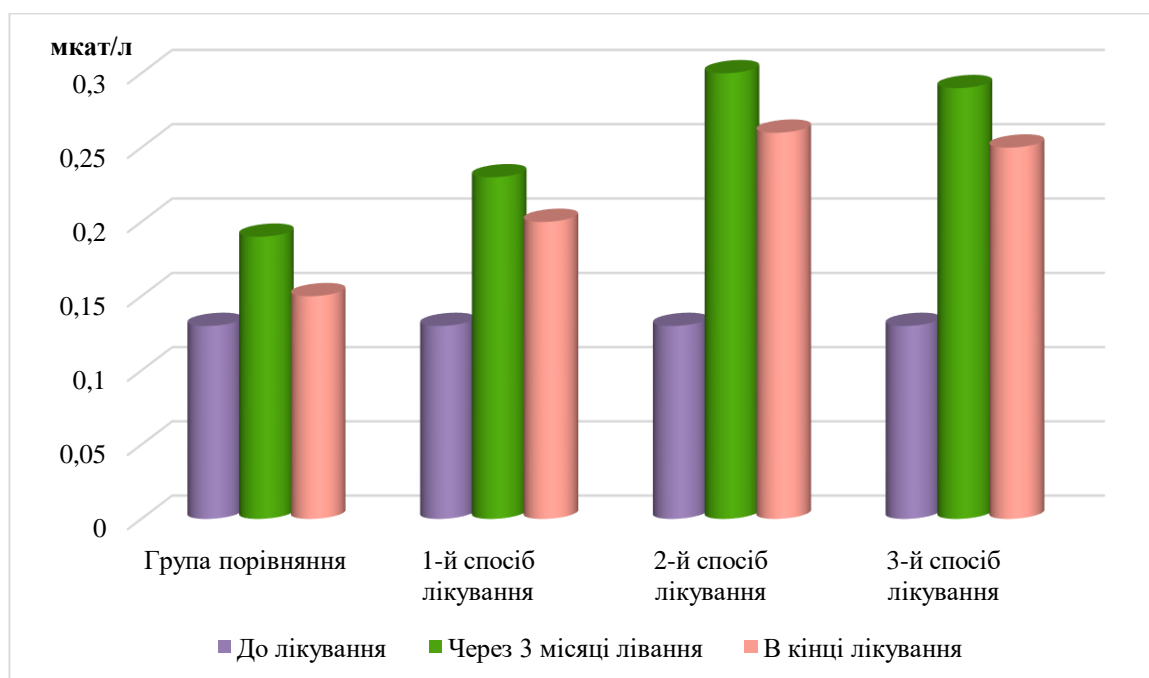

Рис. 2. Динаміка змін активності каталази у пацієнтів з ХГКГ на тлі ортодонтичного лікування незнімною апаратурою протягом 2-3 років

У всіх пацієнтів групи порівняння зразу після проведеного лікування зазначалося підвищення вивчаємого показника в 1,4 рази. При цьому і через місяць досліджень активність каталази була достовірно вищою за вихідні дані ($p < 0,05$). Дане явище, безсумнівно, обумовлено антиоксидантними властивостями інгредієнтів, що входять до складу гігієнічного ополіскувача “Лізомукоїд”.

Однак, у групі порівняння у всіх пацієнтів ці позитивні зміни носили нестійкий характер і на подальших етапах спостереження активність каталази ротової рідини достовірно не відрізнялася від вихідного рівня ($p_1 > 0,05$).

Висновки./Conclusions. Таким чином, застосування розроблених нами методів лікування ХГКГ на тлі використання незнімної ортодонтичної апаратури протягом 1,5-2 або 2-3 років, що складаються з місцевого використання мукозального гелю G32, гігієнічного еліксиру, що містить лізоцим та введення в тканини пародонта збагаченої тромбоцитами плазми, надає виражену стимулюючу дію на стан антиоксидантної системи, яка багато в чому визначає загальний стан тканин пародонту в порожнині рота. При цьому саме введення в тканини пародонта збагаченої тромбоцитами плазми

забезпечує стабільно високий рівень функціональної активності АОС у пацієнтів всіх груп спостереження, незалежно від терміну ортодонтичного лікування. Однак, звертає на себе увагу той факт, що найменші вихідні цифрові значення активності каталази, а також і їх збільшення, було встановлено у пацієнтів, що носили в порожнині рота ортодонтичну незнімну апаратуру протягом 2-3 років.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/ BIBLIOGRAPHY

1. Albandar, J.M. Global risk factors and risk indicators for periodontal diseases / J.M. Albandar // *Periodontol-2000*.—2012.—Vol. 29.—P. 177— 206.

2. Neely A.L. The natural history of periodontol disease in man. Risk factors for progression of attachment loss in individuals receiving no oral health care / A.L. Neely, T.R. Holford, H. Loe // *J. periodontol*—2011 — Vol. 72, № 28.—P. 1006— 1015.

3. Деньга О. В. Профилактика сопутствующих осложнений при лечении зубочелюстных аномалий у детей несъемными ортодонтическими аппаратами / О. В. Деньга, М. С. Раджаб, Б. Н. Мирчук // *Вісник стоматології*. – 2004. – No 2. – С. 63– 67.

4. Дрогомирецька М. С. Вибір оптимальної схеми лікувально-діагностичних заходів при патології пародонта в процесі ортодонтичного лікування / М. С. Дрогомирецька // *Вісник стоматології*. – 2010. – No 1. – С. 55– 58.

5. Жанабилов А. А. Микробиоценоз полости рта у ортодонтических пациентов / А. А. Жанабилов, К. С. Мухтарова, С. Т. Тулеутаева // *МНИЖ*. – 2015. – No 1–4 (32). – С. 22–25.

6. Зорина О. А. Микробиоценоз полости рта в норме и при воспалительных заболеваниях пародонта / О. А. Зорина, А. А. Кулаков, А. И. Грудянов // *Стоматология*. – 2011. – No 90 (1). – С. 73–78.

7. Москаленко В.Ф., Косенко К.М., Синіцин Р.Г., Бахуринський Ю.М.
Стан стоматологічної допомоги населенню України та перспективи її розвитку
// Вісник стоматології. – 2000. – №2. – С. 54-56.

8. Стальная И.Д., Гаришвили Т.Г. Современные методы в биохимии. –
М.: Медицина, 1977. – С. 66-68.

9. Карлюк М.А. Метод определения активности каталазы / М.А.
Карлюк, Л.И. Иванова, Н.Т. Майорова // Лаб. дело. – 1988. - №1. – С. 16-18.

**ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД
ВПЛИВОМ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Колоша Валерій Петрович
Директор ПСП «Пісківське»
м. Бахмач, Україна

Анотація: Зазначається, що принципи сталого розвитку сьогодні є провідними при проведенні при формуванні стратегій розвитку багатьох держав. В сільському господарстві дані принципи є особливо актуальним. Галузь тваринництва є однією з факторів, яка може забезпечити сталий розвиток сільських територій. Вона дає можливість як покращити екологічні складові землекористування, так і забезпечити соціальний розвиток сільських територій.

Ключові слова: сталий розвиток, структура виробництва, сільські території, агроландшапти, ефективність виробництва.

Початок теорії сталого розвитку можна пов'язати з роботами В. Вернадського, який уперше висунув концепцію ноосфери, в основі якої лежить ідея гармонізації взаємодії суспільства та природи [1]. Він вважав, що «людство, взяте в цілому, стає потужною геологічною силою, яка визначає нову геологічну еволюційну зміну біосфери», і попереджав про небезпеку, приховану у формуванні ноосфери.

У сучасному світі ця теорія фактично в новій інтерпретації з'явилась на початку 70-х років минулого століття. У 1972 році в Стокгольмі відбулась Конференція ООН із навколишнього середовища. На ній було заявлено про включення до програми дій на урядовому рівні заходів щодо вирішення проблем деградації навколишнього природного середовища й прийнято

програмну заяву учасників. Зокрема й рекомендацію для генеральної асамблеї ООН про створення програми ООН із навколишнього середовища.

Слід зазначити, що тваринництво є тією галуззю, яка може дати стрімкий поштовх вирішенню поставлених проблем. Це, по-перше, екологічний чинник. Наявність тваринництва в структурі виробництва дозволяє оптимізувати структуру посівних площ, водночас з можливістю використання органічних добрив. Ці чинники, в свою чергу, приводять до покращення, або відновлення родючості ґрунтів. По-друге, галузь тваринництва дозволяє значно збільшити рівень зайнятості на селі та усунути при цьому сезонність оплати праці. Нарешті, необхідно виокремити ще один важливий елемент, притаманний галузі тваринництва з точки зору сталого розвитку. Він полягає в можливості формування агроландшафтів. Сьогодні йому приділяється велика увага в країнах Європи. На жаль, в Україні поки що ця проблема не є актуальною. Однак, з огляду на загальну тенденцію, вона повинна постати найближчим часом. Розвиток агроландшафтів дасть можливість приваблювати туристів та відповідно розвивати дану галузь. Саме тому нами було вирішено включити проблеми сталого розвитку та їх взаємозв'язку з розвитком галузі тваринництва в окремий підрозділ дисертаційного дослідження.

Сталий сільський розвиток визначається як розширення (через ендогенне економічне зростання) доступних для місцевих громад ресурсів та інструментів індивідуальної і скооперованої діяльності селян, організації побуту, інституціонального і просторового середовища її взаємодії.

Безумовно, особлива роль у цьому процесі належить саме галузі скотарства. Тож відродження галузі скотарства потребує вирішення першочергових завдань:

1. Оцінка необхідності та можливостей відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах;
2. Визначення основних показників розвитку галузі;
3. Обґрунтування фінансового забезпечення відродження скотарства;
4. Удосконалення аграрної політики у тваринницькій галузі;

5.Покращання механізму державного регулювання та державної підтримки тощо [13].

Наразі аграрний сектор економіки перебуває на стадії перманентних економічних реформ. На думку П. С. Березівського, неефективні галузі звужуються до тих пір поки на ринку не лишаться тільки ті виробники, які здатні вижити в умовах жорсткої конкуренції [3]. Реалії ринку продукції скотарства вказують, на його думку, на неефективність розвитку галузі скотарства в малих господарствах, які наразі домінують, незабезпеченість нормами споживання продукції скотарства населення.

Слід окремо зазначити, що, підкреслюючи необхідність розвитку тваринництва, фактично йдеться про диверсифікацію аграрного виробництва як засобу сталого розвитку. Тобто на сьогодні все більше аграрних підприємств зменшує номенклатуру продукції, яку виробляють. В основі цього явища лежить кілька чинників. По-перше, це виробництво найбільш прибуткових культур, зокрема соняшнику, ріпаку, кукурудзи, сої, пшениці. По-друге, це дозволяє спростити технології виробництва, а, відповідно, і номенклатуру необхідних машин та обладнання. По-третє, дозволяє спростити систему керування підприємством через мінімізацію кількості найманих працівників та керівників підрозділів. Фактично виникає система управління, де управлінцями є сам керівник, агроном та бухгалтер. Їх, як правило, доповнюють кілька працівників. Безумовно, це в першу чергу економічно позитивні чинники. Однак, мають місце і серйозні проблеми, які породжує вузька спеціалізація. Це, в першу чергу, втрата робочих місць на селі. Тож, у свою чергу, це породжує відтік населення з сільської місцевості та занепад територій. Все більше сільських територій втрачають населення. В Україні ця проблема набула загрозливих масштабів. Саме тому вона останнім часом стала стрімко привертати увагу науковців. По-четверте, обмеженість сівозмін породжує порушення режиму відновлення поживних речовин в ґрунті, що несе стратегічну загрозу всій нації. Бо на те, щоб відновити природні властивості ґрунтів необхідно кілька тисячоліть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вернадский В. И. Живое вещество Москва: Наука. 1978. 358 с.
2. Мартинюк Г. П. Теоретичне обґрунтування етапів відродження галузі скотарства. Вісник ЖНАЕУ. 2012. № 1, т. 2. С. 204–211.
3. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози. Економіка АПК. 2010. № 2. С. 15–18.

КРИЗА СУЧАСНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ БАЗОВИХ КОНЦЕПТІВ

Кондратюк Любов Романівна

к. філос. н., доцент

Васильківський Ярослав Степанович

студент

Тернопільський національний педагогічний

університет

м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті на основі аналізу становлення і розвитку класичного лібералізму досліджується еволюція його основних концептів і зроблена спроба показати їх трансформацію в сучасному лібералізмі. Висловлена версія причин кризи сучасного лібералізму.

Ключові слова: лібералізм, свобода, приватна власність, право, держава, ідеологія.

Сучасне західне суспільство пронизане духом лібералізму, права і свободи людини є основою сучасної західної демократії. Проте в останні десятиліття багато дослідників констатують глибоку кризу ліберальної доктрини, зазначаючи, що «вона вичерпала себе ще у витоків» [2, с. 186]. Тому важливою задачею, на наш погляд, є дослідити систему цінностей лібералізму і показати способи і форми трансформації найбільш значимих його концептів.

Лібералізм як політична течія та ідеологія налічує вже більше трьохсот років. Він почав формуватися в Європі наприкінці XVII сторіччя. Його появі сприяла Англійська буржуазна революція 1640 року, яка була спрямована на повалення феодалізму та утвердження буржуазних відносин. Важливою віхою в становленні лібералізму був також реформаторський рух у Німеччині на чолі з М. Лютером. Ідейні засади народжуваного лібералізму пов'язують з роботами

таких видатних мислителів, як Дж. Локк, Т. Гоббс, А. Сміт, І. Кант, Б. Констан, А. де Токвіль та ін. Відомий американський дослідник лібералізму І. Валлерстайн, в своїй роботі «Після лібералізму», вказував на три основні завдання, які постали перед цією доктриною з її появою: це утвердження загального виборчого права, створення держави добробуту та пошук національної ідентичності. В теоретичному розвитку лібералізму навряд чи можна знайти роботи, які б достатньо повно і всебічно представляли його ідейну сутність. Та все ж, в більш-менш систематизованому вигляді, ця доктрина була описана лише в ХХ ст. в роботах Л. Мізеса, Д. Дьорінга, Д. Боуза, Ф. Хайєка

Протягом своєї тривалої історії лібералізм постійно еволюціонував, пристосовувався до нових умов, набував нового змісту, що й пояснює його велику живучість. Базові положення ліберальної доктрини стосуються фундаментальних засад політичної, економічної, соціальної, релігійної, культурної сфер суспільного буття. Як і будь яка ідеологія, лібералізм має свою систему цінностей, до основних з яких можна віднести: особисту свободу, індивідуалізм і індивідуальні права, вільний ринок і приватну власність, ліберальну демократію. Лібералізм проголошує історичну необхідність утвердження всебічної і якнайширшої свободи в сфері особистого життя (свобода самореалізації, самовираження), в сфері економічного життя (свобода підприємництва, торгівлі, володіння і розпорядження власністю), в сфері політичного життя (свободу обирати і бути обраним, свободу від незаконного примусу, верховенство закону і розподіл влад). Проголошуючи всебічну свободу, лібералізм надає їй часто негативного змісту, трактуючи, як «свободу від», свободу від будь якого примусу. Такі крайні форми лібералізму, як лібертаріанство та анархо-капіталізм, взагалі заперечують необхідність забезпечення будь-яких позитивних свобод з боку держави [3, с. 49].

Важливою світоглядною установкою лібералізму є проголошення індивідуалізму. Суспільство є сукупністю індивідів, здатних самостійно планувати і реалізовувати свої життєві стратегії. Індивідуалізм

протиставляється колективізму, етатизму і комунізму. Будь які прийняті в суспільстві стереотипи мислення й поведінки не повинні стримувати індивідуальні прагнення. Традиції, певні норми моралі, релігійні догми не повинні обмежувати свободу дій індивіда. У зв'язку з таким баченням індивідуалізму серед прихильників лібералізму виникла дискусія щодо того, як співвідносяться суспільне благо і індивідуальні свободи [4, с. 14]. З одного боку, лише сильна й ефективна держава може гарантувати найбільш повну реалізацію прав і свобод індивіда, з іншого – для того, щоб держава була сильною й ефективною, громадянин має делегувати їй певні повноваження щодо обмеження індивідуальних прав і свобод. На сучасному історичному етапі проблема утвердження політичних та економічних прав і свобод особистості вважається вирішеною в розвинутих демократичних країнах і наголос робиться на культурних і соціальних правах. Шлюбні відносини, недоторканість приватного життя, права сексуальних, національних, релігійних меншин перебувають в центрі уваги розвинутих країн.

В сучасній світовій суспільній думці склався певний консенсус з приводу наявного стану і подальших перспектив лібералізму. Більшість аналітиків зазначають, що він досяг піку у своєму розвитку і в подальшому, під тиском власних протиріч, або зазнає суттєвих змін, або взагалі відійде у небуття. Подібні погляди найбільш аргументовано виклали в своїх роботах Ф. Фукуяма – «Кінець історії і остання людина» та вже згаданий І. Валлерстайн – «Після лібералізму». Останній, зокрема, пов'язує крах лібералізму з крахом ринкової економіки, яка з початком ХХІ ст. увійшла у нерозв'язні протиріччя. Лібералізм виявив себе достатньо ефективним і перспективним у протистоянні з іншими ідеологіями ХХ ст., зокрема, з комунізмом і фашизмом. Фашистський і радянський тоталітаризм з їх повним контролем над особистістю, з запереченням індивідуального і возвеличенням колективного, навряд чи були привабливими для людей. Мільйони людських жертв, до яких призвели намагання втілити ці ідеї в реальність, засвідчили, в кінцевому рахунку, їх

згубність і безперспективність. Та іронія історії полягала в тому, що здолавши своїх ідейних ворогів, лібералізм сам опинився в серйозній кризі [1, с. 115].

Здавалося б, у багатьох країнах встановилися ліберальні демократії, які юридично закріпили в своїх конституціях пріоритет прав людини, верховенство закону, вільний ринок і підприємництво, парламентські республіки. Світ глобалізується, кордони між державами стираються, свобода впевнено крокує планетою. Втім, повне й послідовне втілення ліберальних ідеалів почало призводити до суттєвих деформацій суспільного прогресу. Лібералізм добре почувається у боротьбі за «свободу від», та не дає вичерпної відповіді на питання: «для чого свобода?», «що з нею робити?», «чи повинна свобода мати якісь межі?», «чи всі люди здатні продуктивно розпоряджатися своєю свободою?» Невже свобода існує заради свободи? За лібералізмом – саме так і виходить. Тому він перероджується у ліберальний нігілізм. Він руйнує всі форми колективності, а зруйнувавши, опиняється наодинці. Відоме висловлювання М. Тетчер – «суспільства не існує» ілюструє крайню нетерпимість лібералізму щодо колективізму у будь-яких його проявах. Лібералізм у своєму логічному завершенні ставить під удар державу. Державу має замінити громадянське суспільство, яке поступово виростає за її межі і стає глобальним. Держава має десоверенізуватися, зникнути. Інтернет, нанотехнології, транснаціональна економіка, фінанси, мігруючи трудові ресурси розмивають національні держави [1, с. 110].

Далі піддається ерозії цінність сім'ї, як форми колективної ідентичності. Сім'я у вигляді узаконеного державою і письмово скріпленого шлюбного союзу між чоловіком і жінкою не є більше обов'язковою. Формалізована сім'я, «штамп у паспорті» обмежують свободу партнерів. Цивільний шлюб є привабливою альтернативою, у якої сьогодні багато прихильників. Шлюб можуть укласти партнери однієї статі. Батьків жорстко обмежують у методах виховання дітей, не допускаються (під загрозою позбавлення батьківських прав) будь-які спроби насильства щодо дитини, примусу щодо неї. Простежується тенденція надання правам дитини пріоритету над правами

батьків, що деформує й дискредитує процес виховання. У деяких країнах одностатеві сім'ї отримують право на всиновлення дітей.

Необхідність ідентифікувати себе за статевою приналежністю також обмежує свободу індивіда. Він повинен мати можливість, за бажанням, змінювати стать. В Канаді, в серпні 2017 року, узаконено, так звану, третю стать – «Х». Стать має також поступово зникнути. Проблема рівних прав сексуальних меншин сьогодні активно лобіюється країнами ліберальної демократії. Лібералізм ставить під удар і саму людину. Відоме вчення Ф. Ніцше про надлюдину і є нічим іншим як концепцією подолання людини. Ліберальна ідея трансгуманізму втілюється у дослідженнях генної інженерії, у спробах вирощувати штучні людські органи, у розробках штучного інтелекту. Людина все більше має ставати сконструйованою штучною істотою. Ведуться пошуки способів якнайбільшого продовження тривалості життя.

В галузі економіки ліберальні стратегії призводять до суттєвих диспропорцій. В ліберальній економіці не виправдано велика роль надається фінансовому сектору й принижується значення реального сектора. В деяких розвинутих країнах основна доля ВВП створюється у сфері послуг, переважно, фінансових. Сьогоднішні гроші не забезпечуються товарним еквівалентом, фондові торги не здатні показати реальну вартість ресурсів. Фантастичний державний борг деяких країн, зокрема, США все більше загрожує перетворитися з економічного фарсу на економічну трагедію. Катастрофічний розрив між світовими фінансами і реальним сектором, за прогнозами значної кількості економічних експертів, в короткостроковій перспективі має призвести до обвалення світової економіки. Відомий американський економіст, нобелівський лауреат, Нуріель Рубіні, у вересні 2017 року, заявив, що глобальна фінансова криза нікуди не зникла, а набула нових більш загрозливих рис. За його словами, спочатку держави рятували людей, підприємства і банки, тепер настала черга рятувати держави. Його порада – більше місця держави в економіці [2, с. 190].

Розглянуті ознаки кризи ліберальних принципів та ідей підбивають довіру до них в сучасному світі, сприяють реанімації консервативних підходів. В низці країн на виборах перемагають політичні сили консервативного спрямування. Тому сучасна світова спільнота стоїть на порозі потужних соціально-економічних та політичних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш О. Криза демократії і складнощі лібералізму. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2019. Вип. 41. С. 103–117.
2. Денисенко В. Трансформація концепту свободи. Ліберальний та неоліберальний дискурс. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки.* 2013. Вип. 16. С. 186–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_philos_2013_16_23
3. Мошенський О. С. Криза сучасного лібералізму. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1 грудня 2017 р.).* Харків : ХНУВС, 2017. С. 48–52.
4. Шрьодер П. Лібералізм. Принципи і цінності лібералізму та їхній вплив на політичні цілі. Київ, 2014. 27 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ COVID-19 У ХВОРИХ
НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ**

Кононенко Надія Миколаївна

д.мед.н, професор

Чікіткіна Валентина Василівна

к.біол.н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: проведено аналітичний огляд особливостей патогенезу коронавірусної інфекції COVID19 у хворих на ЦД. Поєднання COVID-19 з ЦД та супутніми з ним порушеннями (змінена експресія рецепторів АПФ2, порушення імунної системи, альвеолярна та ендотеліальна дисфункція та посилення коагуляції) може бути значним фактором ризику тяжкого перебігу та ускладнень коронавірусної інфекції, що першочергово вимагає ретельного контролю глікемії у пацієнтів з діабетом.

Ключові слова: цукровий діабет, коронавірусна інфекція, COVID-19.

Вступ. Протягом 2020 року практично всі країни світу намагаються здолати новий виклик, у тому числі й для систем охорони здоров'я, - пандемію коронавірусної інфекції COVID-19. Перші повідомлення про випадки тяжкої атипової пневмонії з'явилися в кінці грудня 2019 р. з міста Ухань (провінція Хубей, КНР), 11 лютого 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) присвоїла офіційну назву інфекції, викликаній новим штамом коронавірусів, - COVID-19 («коронавірусна хвороба-2019»), а 11 березня 2020 р. внаслідок широкого розповсюдження інфекції було оголошено пандемію. Станом на 27 грудня 2020 р. зареєстровано понад вісімдесят мільйонів випадків інфікування, рівень летальності становить 2,2%.

COVID-19 - це новий коронавірус SARS-CoV-2, відноситься до сімейства Coronaviridae, лінії Beta-CoV B і є одноланцюговим РНК-вірусом. Вірус віднесений до II групи патогенності, як і деякі інші представники цього сімейства (вірус SARS-CoV, MERS-CoV). Коронавірус SARS-CoV-2 імовірно є рекомбінантним вірусом між коронавірусом кажанів і невідомим за походженням коронавірусом. Вважається, що вірус потрапляє в клітину, поширюється через слиз по дихальних шляхах, викликаючи значний викид цитокінів та імунну відповідь в організмі [1].

Сьогодні на основі даних практичної медицини ВООЗ виділені найбільш вразливі категорії людей (групи ризику), схильні до інфікування COVID-19 - люди у віці понад 60 років, пацієнти з серцево-судинними, хронічними респіраторними та онкологічними захворюваннями, і хворі на цукровий діабет (ЦД) [2]. Не зважаючи на те, що знання про розвиток COVID-19 нечисленні, дотепер встановлено, що перебіг коронавірусної хвороби у пацієнтів з груп ризику ускладнюється декомпенсацією хронічних захворювань, прогресуванням ускладнень, нетиповими проявами інфекційного процесу, що є додатковими факторами ризику передчасного летального результату. Крім того, важливим аспектом є лікарські взаємодії у коморбідних пацієнтів і вплив специфічної антивірусної терапії на перебіг хронічних захворювань.

Хворі на ЦД належать до групи високого ризику інфікування та тяжкого перебігу COVID-19. У цих пацієнтів існує фактор ризику розвитку тяжкої пневмонії, гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС), інфекційно-токсичного шоку з розвитком поліорганної недостатності, підвищенням ризику тромбоемболічних ускладнень, гострої дихальної недостатності і смерті [3]. Тому дослідження патогенетичних механізмів розвитку COVID-19 на тлі ЦД є досить важливою та актуальною проблемою.

Мета - аналітичний огляд особливостей патогенезу коронавірусної інфекції COVID-19 у хворих на ЦД.

Результати. Цукровий діабет - це хронічне захворювання, яке характеризується розвитком тяжких мікро- та макросудинних ускладнень

внаслідок тривалої гіперглікемії. Відомо, що близько 98% хворих на ЦД 2 типу мають одну супутню хронічну хворобу (артеріальна гіпертензія, надмірна вага/ожиріння, гіперліпідемія, серцево-судинні захворювання та хвороби нирок [4].

Доведено, що погана компенсація гіперглікемії підвищує сприйнятливність до інфекційних захворювань, співвідношення небезпеки для людини, яка страждає на ЦД від будь-якої інфекції становить 2,39. Це пояснюється як дисбактеріозом, так і дисфункцією імунної системи, яка проявляється порушенням фагоцитарної активності нейтрофілів та зниженням антитілоутворення [5]. У пацієнтів з ЦД реєструють знижену активність НК-клітин та дисбаланс у системі Т-лімфоцитів, що призводить до хронічного прозапального стану, який може бути одним із можливих механізмів посилення реплікації вірусу COVID-19 та тяжкого перебігу коронавірусної хвороби після зараження. Високий рівень прозапальної цитокінової відповіді, особливо інтерлейкінів типів 1 та 6 і фактору некрозу пухлин α , провокує ситуацію гіперцитокінемії, цитокінового шторму на фоні COVID-19, ускладненого ГРДС і системною поліорганною недостатністю [6].

На сьогодні існують дані щодо збільшення вірусного навантаження завдяки ефективному проникненню вірусу в клітини за допомогою приєднання до рецепторів ангіотензинперетворювального ферменту 2 (АПФ2), які використовує як вхідні ворота. АПФ2 є мішенню цілої низки лікарських препаратів (інгібітори АПФ і блокатори рецепторів ангіотензину 2), що широко застосовують у пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями, артеріальною гіпертензією, ЦД [6]. Ймовірно, взаємодіючи з АПФ2, вірус його виснажує, в результаті чого розвивається гостра симптоматика дефіциту цього ферменту, що і є однією з найчастіших причин тяжкого перебігу інфекції у, зокрема, хворих на ЦД. Оскільки рецептори АПФ2 мають мембрани клітин різних органів (легень, нирок, міокарда, кишечника), саме вони уражуться при COVID-19 [5].

Із хронічною гіперглікемією також пов'язують альвеолярну дисфункцію, яка характеризується зниженням життєвої ємності легень, проникності альвеолярної мембрани та альвеолярного газообміну, що значно підвищує схильність до зараження клітин легеневої тканини та може посилювати легеневі ускладнення COVID-19 [7].

Важлива роль у поліорганній недостатності при COVID-19 у хворих на ЦД відводиться ендотеліальній дисфункції. Пошкодження при коронавірусній хворобі не обмежується легеневою тканиною і виникає в багатьох органах, включаючи серце та нирки, що свідчить про те, COVID-19 може інфікувати судинні ендотеліальні клітини та циркулювати в інших органах [8]. Слід зазначити, що у хворих на ЦД ендотеліальна дисфункція передуює мікросудинним ускладненням, а її прояви - запалення ендотелію та звуження судин, підвищують ризик розвитку ішемії органів, набряку тканин та сприяють цитокіновому шторму та легневим ураженням. Питання щодо того, чи продукція цитокінів ендотеліальними клітинами сприяє ураженню легень у пацієнтів з COVID-19, залишається поки що не вирішеним.

Окрім вищенаведеного, тяжкий перебіг COVID-19 асоціюється із значно підвищеним ризиком тромбозу глибоких вен та легеневої емболії, що обумовлено розвитком гіперкоагуляційного протромботичного стану внаслідок глибокої запальної реакції [9].

Висновки. Таким чином, поєднання COVID-19 з ЦД та супутніми з ним порушеннями (змінена експресія рецепторів АПФ2, порушення імунної системи, альвеолярна та ендотеліальна дисфункція та посилення коагуляції) може бути значним фактором ризику тяжкого перебігу та ускладнень коронавірусної інфекції, що першочергово вимагає ретельного контролю глікемії у пацієнтів з діабетом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. de Wilde A. H., Snijder E. J., Kikkert M., van Hemert M. J. Host factors in coronavirus replication. *Current Topics in Microbiology and Immunology*. 2018. 419:1-42.
2. Шестакова М. В., Мокрышева Н. Г., Дедов И. И. Сахарный диабет в условиях вирусной пандемии COVID-19: особенности течения и лечения. *Сахарный диабет*. 2020; № 23 (2):132-139.
3. Журавльова Л. В., Огнева О. В. Нова проблема: цукровий діабет та COVID-19. *Ліки України*. 2020. №5 (241): 21-24.
4. Prevalence and co-prevalence of comorbidities among patients with type 2 diabetes mellitus / K. Iglay, H. Hannachi, P. Joseph Howie et al. *Current Medical Research and Opinion*. 2016. № 32(7): 1243-1252.
5. Erener S. Diabetes, infection risk and COVID-19. *Molecular Metabolism*. 2020. № 39:101044.
6. Цимбалюк В. І., Тронько М. Д., Антипкін Ю. Г., Попова В. В. цукровий діабет і COVID-19: актуальні питання патогенезу, клініки та терапії. *Репродуктивна ендокринологія*. 2020. № 4 (54): 8-21.
7. Anandhalakshmi S., Manikandan S., Ganeshkumar P., Ramachandran C. Alveolar gas exchange and pulmonary functions in patients with type II diabetes mellitus. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*. 2013. 7(9):1874-1877.
8. Wang T., Du Z., Zhu F. et al. Comorbidities and multi-organ injuries in the treatment of COVID-19. *Lancet*. 2020. 395(10228) e52.
9. Incidence of thrombotic complications in critically ill ICU patients with COVID-19 / Klok F. A., Kruip M. J. H. A., van der Meer N. J. M. *Thrombosis Research*. 2020.191:145-147.

ХУДОЖНЯ ТЕХНІКА ДИРИГУВАННЯ

Коржавих Іраїда Миколаївна

Доцент кафедри
вокально-хорової підготовки вчителя

Дорошенко Вікторія Валеріївна

Студентка

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «диригування» як процесу художнього спілкування диригента з виконавцями., проаналізовано невербальну поведінку диригента у процесі виконання музичного твору, яка виражає внутрішній емоційно-психічний стан диригента, його ставлення до змісту музичного твору і якості актуального звучання; передає цю інформацію виконавцям і слухачам за допомогою рук, міміки, поглядів, рухів корпусу; має здатність відображати особливості інтерпретаційної моделі даного виконавця і його особистісні якості.

Ключові слова: диригування, техніка диригування, невербальна поведінка, емоції, мистецтво диригування.

Постанова проблеми та її актуальність: Художня техніка диригента останнім часом досліджується досить інтенсивно. Значна кількість літератури висвітлює питання щодо вербальної, невербальної поведінки, мануальної техніки диригента .Актуальність теми зумовлена підвищенням інтересом сьогодення до мистецтва диригування, який виник в кінці ХХ- на початку ХХІ ст.

Метою статті є визначення ролі техніки диригування як необхідної складової диригентського мистецтва

Виклад основного матеріалу. Тракткування поняття про техніку диригування в науковій літературі розрізняється. Одні музичні виконавці розглядають техніку диригування як засіб уособлення музичного образу в жестах, засіб вираження змісту музичного твору. Таку думку поділяють С. Казачков, О. Іванов-Радкевич. Інші педагоги-музиканти під технікою диригування розуміють прийоми керування оркестром або хором у процесі виконання музичного твору (М. Канерштейн, І. Разумний). В. Ражніков, Ж. Дебелая вважають що, в понятті «техніка диригування» об'єднують і виразну, і керуючу її функції.

В сучасному розумінні диригентське мистецтво, як самостійний вид музичного виконавства, сформувалося відносно недавно, однак ще в Давньому Єгипті була поширена хейрономія, що в буквальному перекладі означає «рухати руками» - у сучасному уявленні це співвідноситься з диригуванням.

Жестикуляцію (рухи рук) прийнято вважати головним засобом управління у теорії – (Л. М. Андрєєва, М. М. Багриновський, Л. А. Безбородова, Ю. П. Борисов, Е. Кан, М. Ф. Колесса, Н. А. Малько, І. А. Мусін, К. А. Ольхов), більше того, існує думка, що «диригентське керівництво виконанням здійснюється включно за допомогою «мануальної техніки» [7,5].

З цією точкою зору важко погодитися, адже у багатьох авторів є окремі висловлювання, зі змісту яких стає зрозуміло, що управління виконанням у дійсності не обмежується тільки мануальними засобами.

Так, Л. С. Сидельников вважає, що до управління оркестром, крім рухів рук, необхідні виразна міміка і рухи корпусу, що пов'язані з музикою. С. А. Казачков частинами диригентського апарату називає руки, обличчя, корпус - торс, голову, ноги; А. П. Когадєєв – голову, корпус, руки, міміку, очі, артикуляційний апарат, ноги; Л. М. Андрєєва та Л. А. Безбородова – руки, голову - очі, обличчя, корпус - плечі, груди, ноги. І. А. Мусін, думку якого про керівництво виконанням як «виключно мануальне» ми навели вище, проте

вважає, що мануальна техніка - не єдиний засіб, за допомогою якого диригент уособлює зміст музичного твору, що «для диригента аж ніяк не байдужі міміка, положення корпусу, голови і навіть ніг» [6,22]

У теорії невербальної комунікації і невербальної семіотики сукупність засобів, про які йдеться мова в даних висловлюваннях, визначається як «невербальна поведінка»: «Жести, міміка, пози, інтонація – це цілісна підструктура невербальної поведінки, наділеного динамічністю, мінливістю і в той же час константністю, багатозначністю і одночасно ємною однозначністю» [11,434].

Якщо розглядати історію розвитку диригування з цієї точки зору, то легко можна помітити, що управління колективним виконанням ніколи не здійснювалося лише мануальними засобами (тільки за допомогою рук): ритмічні рухи тіла первісної людини під час танців були прообразом диригування; у Древній Греції, у Давньому Єгипті, в епоху Середньовіччя управління хором здійснювалося за допомогою хейрономії – системи умовних знаків, що показують відносну висоту звуку, його протяжність, напрямок мелодії рухами рук, пальців, тіла.

Таким чином, слід визнати, що арсенал диригентських засобів не обмежується тільки мануальними засобами: значна частина інформації передається за допомогою рухів корпусу, очей, голови, ніг.

На підставі цього ми пропонуємо диригентською технікою вважати сукупність рухів диригента– його невербальну поведінку в процесі музичного твору, а не тільки мануальну техніку. В. А. Лабунська, яка розробляє теорію невербальної комунікації, визначає невербальну поведінку як індивідуальну форму дій та вчинків, як засіб виразів емоцій і регулювання процесу спілкування.

На відміну від вербального тексту, який звучить як, дискретний, довільний, і розгортається послідовно більшість невербальних повідомлень мимоволі здійснюється одночасно по декількох комунікативних каналах, що надає їм просторове- часову цілісність і безпосередність, тобто, з погляду

теорії невербальної комунікації, невербальна поведінка - це цілісна багата функціональна система, яка в міжособистісній взаємодії виступає засобом вираження психофізичних і смислових якостей особистості й регулює процес спілкування. Цими ж властивостями володіє поведінка диригента в процесі управління музичним колективом.

А. М. Пазовський казав: «У гарного диригента весь організм насичений музикою, яку виконують кожен його рух, жест, вираз очей немов випромінюють її з себе» [9, 352]. У даному випадку це не метафора: у процесі спілкування відбувається підлаштування знакової системи мови тіла під конкретну мову, усвідомлене прагнення вибудувати на рівні корпусу, обличчя, рук ті знаки, які підтверджують істинність мови, при цьому «найбільша сила впливу буває там, де розум і не усвідомлено кероване тіло взаємодіють і однаково впливають один на одного» [2].

Тлумачення цього феномена можна знайти в теорії Н. А. Бернштейна, який пише: «кажучи про програму рухового акту в цілому, ми не знаходимо для неї іншого визначального фактору, ніж уявлення або образ того результату дії (поетапного або кінцевого), на який ця дія націлюється осмисленням виниклої рухової задачі» [1,385], тобто можна стверджувати, що для досягнення необхідної якості звучання хору або оркестру у свідомості диригента-виконавця має бути присутній образ- уявлення дії, необхідної для досягнення даного звучання. Він виникає у свідомості диригента в результаті розуміння сенсу й емоційного переживання змісту музичного твору й визначає якісний склад диригентських жестів- їх амплітуду, динаміку, виразність тощо.

Розглядаючи надалі диригування як процес художнього спілкування диригента з виконавцями, ми вважаємо за необхідно визначити засоби, за допомогою яких у диригуванні здійснюється передача художньої інформації.

Для відображення художнього виконання, наразі, в теорії диригування застосовуються терміни «виразна жестикуляція», «виразна техніка», «виразні рухи», «образно-виразна техніка», «образно-виразні прийоми», «виразні жести», зміст яких не розкритий і не конкретизований, але, як правило, під

ними мається на увазі також мануальна техніка. Разом із тим «усі утруднення, питання, проблеми і розбіжності пов'язані саме з іншою стороною диригентського мистецтва - з мануальними засобами керівництва виразного виховання. Саме це і є каменем спотикання не тільки для бажаючих займатися диригуванням, але й для розуміння природи, структури та змісту мануальних засобів» [7,13].

На наш погляд, проблеми з визначенням художньої диригентської техніки пов'язані з абсолютизацією провідної ролі мануальної техніки і зі зменшенням ролі інших засобів, наявних у розпорядженні диригента, і застосовуються ним у процесі управління колективним виконанням. Для вирішення даного протиріччя ми пропонуємо ввести в теорію диригування поняття «художня техніка диригування», першочергово розглядаємо прийняти в теорії диригування поняття «виразні рухи» з точки зору психології.

С. Л. Рубінштейн виразними рухами називає «широко розлиті периферичні зміни, що охоплюють при емоціях весь організм», які захоплюють систему м'язів обличчя й усього тіла й проявляються в міміці (виразні рухи обличчя), в пантоміміці (виразні рухи всього тіла) і в «вокальній міміці» (вираз емоцій в інтонації і тембрі голосу)» [10,566-567], при цьому «вираз» - це зміна, динаміка, перехід від одного емоційного стану до іншого, тобто виразні рухи це насамперед, несвідомий прояв внутрішніх почуттів, форма прояву емоцій, що робить їх інструментів пізнання внутрішнього світу особистості.

Про значення виразної міміки, пози, корпусу диригента в процесі керівництва виконанням у теорії диригування пишуть М. М. Багриновський, Г. Берліоз, І. А. Мусін, С. А. Козачкої, Р. Кан-Шпейр, А. Лазер, які вважають, що ці засоби доповнюють жести, допомагають донести до виконавців найменші зміни і деталі нюансів і передають інформацію, не піддається відображенню за допомогою рук; про значення погляду диригента в процесі виконання писали Ю. П. Борисов, К. К. Іванов, М. М. Канерштейн, І. А. Мусін, Ш. Мюнш, К. А. Ольхов, П. Г. Чесноков, підкреслюючи, наприклад, що виконавці «... не тільки стежать за рухом палички, але багато чого вгадують по очах керівника,

уловлюючи в них те, чого не може бути написано в нотах» [3,47]. Виразне значення корпусу полягає в характерності пози, яка відповідає тому чи іншому емоційному стану; рухи голови не тільки сприяють збільшенню діапазону зору, але й підсилюють пантомімічну виразність всього корпусу – його скульптурність [4,29], у якій фіксується характер музичного образу, його художня ідея, стилістичні та жанрові особливості. Різне ставлення ніг також впливає на виразність корпусу і додає зовнішності диригента той чи інший характер.

Отже, ми бачимо, що роль окремих виразних рухів диригента відзначається багатьма авторами і трактується ними як спосіб передачі інформації, яка не може бути зафіксована в нотному тексті й передаватися за допомогою рук, тобто художньої інформації – відображення емоційного стану диригента-виконавця, його відношення до змісту даного музичного твору, до його образу.

Подібним чином тлумаче сенс виразних рухів у процесі виконання ролі актор С. М. Ейзенштейн. Вирішальним фактором у створенні художнього образу він вважає взаємозв'язок жесту й інтонації, породжуваних однією емоцією- художню техніку, яка досягає результату, тобто захоплює глядача. Під художньою технікою С. М. Ейзенштейн розуміє охоплення виконавцем відчуттів, переживань, станів, які негайно «проявляються» у вірних і емоційно правильних рухах, діях, вчинках – «так перебувають відправні елементи правильної поведінки, правильної в тому сенсу, що вона відповідає справді пережитому відчуттю, почуттю» [12,81]. Під художньою технікою виконавця актор має на увазі поведінку відповідно до пережитого почуття, єдність внутрішнього емоційного стану та адекватних засобів його зовнішнього вираження.

Висновки. Отже, аналіз показав, що подібними можливостями володіє і невербальна поведінка диригента в процесі виконання музичного твору: вона виражає внутрішній емоційно-психічний стан диригента, його відношення до змісту музичного твору і якості актуального звучання; передає цю інформацію

виконавцям і слухачам за допомогою рук, міміки, поглядів, рухів корпусу; має здатність відображати особливості інтерпретаційної моделі даного виконавця і його особистісні якості.

У зв'язку з цим, спираючись на визначення сутності та функцій невербальної поведінки в теорії невербальної комунікації й невербальної семіотики за В. А. Лабунською, Л. Є. Туміною та Г. Є. Крейдлін, а також на визначення сутності художньої техніки в розумінні С. М. Ейзенштейна, ми пропонуємо вважати художньою технікою диригування невербальну поведінку диригента в процесі виконання музичного твору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернштейн Н. А. Назрілі проблеми регуляції рухових актів // Фізіологія рухів і активність / Н. А. Бернштейн. – М. : Наука, 1990. – С. 373-392
2. Зарецька Е. Н. Риторика. 4-е вид. – М. : Справа. 2002. – 480 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.koob.ru/zareckaja/zareckaja_ritorika
3. Іванов К. К. Чари музики / К. К. Іванов. – М. : Молода гвардія. 1983. – 160 с.
4. Казачков С. А. Диригентський апарат і його постановка. – М. : Музика, 1967, - 111с.
5. Крейдлін Г. Є. Невербальна семіотика в її співвідношенні з вербальною: Автореф. Дис. ... Д-ра філол. Наук. М., 2000. 68с.
6. Мусін І. А. Техіка диригування/ І. А. Сусін. – Л., 1967. – 352 с.
7. Мусін І. А. Мова диригентського жесту / І. А. Мусін. – М. : Музика, 2006. – 232с.
8. Ольхов К. А. Питання теорії диригентської техніки і навчання хорових диригентів / К. А. Ользов. – Л. : Музика, 1979. – 200 с.
9. Пазовський А. Записки диригента // Диригентське виконання: Практика. Теорії. Естетика / Ред. Сост., Автор вступ. Ст., доповлень і коментарів Л. Гінсбург // А. Пазховський. – М., 1975. – С.347-361

10. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. / С. Л. Рубінштейн. – СПб. : Пітер, 2007, - 713 с.
11. Туміна Л. Є. Невербальна поведінка // Ефективна комунікація: історія, теорія, практика: Словник-довідник // Л. Є. Туміна. – М. : ТОВ «Агентство КРПА Олімп», 2005. – С.434-440.
12. Ейзенштейн С. М. Монтаж / С. М. Ейзенштейн. – М. : ВДІК, 1998., - 193 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Корінна Ганна Олексіївна

студентка

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація. У статті здійснено аналіз питання статево-рольової соціалізації особистості та визначено сутність поняття «статево-рольова соціалізація» та «статево-рольова соціалізація дошкільників». Автором було визначені соціально-педагогічні умови статево-рольової соціалізації дітей на етапі дошкільного дитинства.

Ключові слова: соціалізація, статево-рольова соціалізація, статево-рольова соціалізація дітей, соціально-педагогічні умови.

В контексті соціальних перетворень, які відбуваються сьогодні не лише у нашому суспільстві, а й у всьому світі, пріоритетним стає питання статево-рольової соціалізації, як невід'ємної частини соціалізації особистості. У зв'язку з цим, цілком актуальним для сьогодення є вивчення питань статево-рольової соціалізації дітей на етапі дошкільного дитинства. Адже розв'язання цієї проблеми дає змогу розробити методи диференційованого підходу до навчання та виховання дітей різної статі у закладах освіти, здійснювати соціально-педагогічний супровід статево-рольової соціалізації дітей в закладах освіти та сім'ї.

Більшість вчених вважають, що основою статево-рольової соціалізації особистості є соціальний та індивідуальний досвід, набуваючи якого дитина саморозвивається, стає особистісно зрілою (І.Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, В. Мухіна, Т. Репіна,

Д. Фельдштейн, Л. Артемова, А. Богуш, Ю. Богінська, Л. Варяниця, Н. Гавриш, І. Рогальська, О. Караман, С. Козлова, В. Кузьменко, С. Курінна, О. Малахова, Т. Поніманська, Р. Пріма, С. Сайко).

На думку Л. Олійник, дитина постійно дізнається про різноманітні життєві явища попри бажання чи небажання дорослих, які керують та відповідають за їх виховання. Сучасний дошкільник статево соціалізується, отримуючи відповідні знання з потоку загальної інформації. Тому під статевою соціалізацією дошкільнят розуміється процес входження дитини в систему культурних норм поведінки та взаємин між статями [5, с. 7].

Аналіз наукового доробку провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців дозволяє класифікувати статево-рольову соціалізацію як набуття дитиною соціального досвіду і реалізацію нею соціальних зв'язків через знання, цінності, норми і традиції поведінки. Активне засвоєння та відтворення моральних норм статево-рольової поведінки та реалізація відповідних суспільних стандартів, які проявляються у соціально-прийнятих та схвалюваних форм поведінки в одностатевих та різностатевих угрупованнях [2].

Слід відзначити думку І. Ковальчук, яка розглядає процес статево-рольової соціалізації дітей у двох аспектах: як процес і результат загального і психосексуального розвитку дівчинки / хлопчика відповідно до вікових особливостей дорослішання, зумовлений конкретними соціальними умовами; як процес розвитку особистості, індивідуальності дівчинки / хлопчика, дівчини / юнака в реальній життєдіяльності, що здійснюється у взаєминах з дорослими, ровесниками своєї і протилежної статі й самим собою – що й становить її сутнісну характеристику. У ході її дослідження було виділено та розкрито основні особливості статево-рольової соціалізації дітей, які характеризують її як один з найважливіших напрямків соціалізації й показують її специфіку: 1) пряма залежність процесу статево-рольової соціалізації від біологічної статі людини, що визначає характер статево-рольової соціалізації людини як представника чоловічої чи жіночої статі; 2) процес статево-рольової соціалізації зумовлений психосексуальною культурою суспільства, сутність

якої полягає в розумінні процесів, що відбуваються у психосексуальній культурі сучасного суспільства, впливають на статево-рольову соціалізацію нового покоління та створюють зовсім інші, ніж були в їхніх попередників, умови для розвитку, особистісного становлення й удосконалення;

3) специфічна спрямованість на людські стосунки, де взаємини між чоловіком і жінкою мають абсолютну цінність, тобто важливі самі по собі, а не як засіб для досягнення певної мети [4, с. 11].

При аналізі сутності поняття «статево-рольова соціалізація дітей дошкільного віку» варто відзначити дослідження М. Радзівілової, яка зазначає, що статево-рольова соціалізація дітей – це «процес загального та психосексуального розвитку дівчаток / хлопчиків, обумовлений конкретними соціальними умовами» [6, с. 44].

У процесі дослідно-експериментальної роботи науковець визначила зміст статево-рольової соціалізації дітей у цілісному виховному процесі дошкільних освітніх установ, що включає в себе: розвиток різних сфер індивідуальності дитини (інтелектуальної, емоційної, мотиваційної, діяльнісної, саморегуляції); формування вміння диференціювати себе від представників іншої статі (статева диференціація); здатність адекватно усвідомлювати, приймати свої фізіологічні особливості та ідентифікувати себе із представниками своєї статі (статева ідентифікація); розвиток уявлень дітей про власний образ дівчинки / хлопчика (статева індивідуалізація); готовність встановлювати партнерські взаємини з однолітками своєї і протилежної статі, з дорослими; оволодіння основами статево-рольової поведінки й уявленнями про різноманітний статево-рольовий репертуар; формування здатності до емпатії (співпереживання), переживань і почуттів інших людей (любви, радості, горя); готовність протистояти негативним явищам стихійної статево-рольової соціалізації (вихід із будинку або дошкільного закладу без дозволу дорослих, спілкування з незнайомими людьми та ін.) [6, с. 44–45].

Значення процесу статево-рольової соціалізації дітей дошкільного віку обґрунтовує Л. Карнаух, яка зазначає, що «процес статево-рольової соціалізації

дитини буде ефективним за умови відповідності соціального середовища соціальним потребам дитини. У випадку несприятливих впливів найближчого оточення процес статево-рольової соціалізації дитини хоча й відбувається, але при цьому набуває рис нестабільності, соціальної малоцінності» [3, с. 219]. На статево-рольову соціалізацію дитини, на думку дослідниці, здійснює неабиякий вплив домашня атмосфера: стиль взаємовідносин у сім'ї між батьками, психологічний клімат, ставлення дорослих до різних подій, до інших людей. За допомогою батьків маленька дитина задовольняє потреби у психологічній і фізичній захищеності, емоційному спілкуванні, дізнається про правила поведінки серед людей протилежної статі [3, с. 221].

У своєму дослідженні за основу ми візьмемо визначення А. Аблітаровою, яка *статево-рольову соціалізацію дошкільника* потрактувала, як складний процес формування у хлопчиків і дівчаток дошкільного віку уявлень про чоловічість і жіночість, спрямований на вдосконалення їхньої індивідуальності (чоловічої або жіночої), орієнтований на становлення і розвиток їхньої статево-рольової поведінки [1].

А відтак, *соціально-педагогічними умовами статево-рольової соціалізації дітей старшого дошкільного віку* є: формування у дітей дошкільного віку знань щодо форм статево-рольової поведінки; активна соціально-комунікативна діяльність дітей задля усвідомлення себе як представника певної статі; оволодіння батьками необхідними знаннями, уміннями та навичками щодо статево-рольової соціалізації дітей.

Таким чином, проблема статево-рольової соціалізації дітей дошкільного віку є найбільш актуальною в загальному контексті основних напрямів освітньо-виховної роботи в освітніх закладах освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аблітарова А. Р. Особливості статевої соціалізації дітей старшого дошкільного віку в умовах полікультурного середовища / А. Р. Аблітарова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2006. – Вип. 9. – Кн. 1. – С. 227–234.

2. Алексеєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодого сім'ї: [навч. посібник] / Т. Ф. Алексеєнко. – К.: ІЗМН, 1997. – 116 с.

3. Карнаух Л. П. Сім'я як чинник статево-рольової соціалізації дітей старшого дошкільного віку в реаліях сьогодення / Л. П. Карнаух // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань :ФОП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 47. – С. 218–224.

4. Ковальчук І. А. Формування готовності майбутніх педагогів до статевої соціалізації учнів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. А. Ковальчук. – Л., 2004 – 28 с.

5. Олійник Лія. Статева соціалізація дошкільнят / Лія Олійник // Дошкільне виховання. – 2008. – № 11. – С. 7–10.

Радзівілова М. А. Виховання дошкільників в процесі статево-рольової соціалізації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Марина Анатоліївна Радзівілова. – Волгоград, 1999. – 159 с.

**ЕТИКА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Коротіч Галина Вікторівна

канд. філос. наук, доцент

доцент кафедри

філософських наук та історії України

Державний вищий навчальний заклад

«Приазовський державний технічний університет»

м. Маріуполь, Україна

Анотація: Досліджуються деякі проблеми, пов'язані із моральним самовдосконаленням людини. Підкреслюється величезне значення творчості А. Швейцера, особливо його етики благоговіння перед життям, а також тези про необхідність духовного самовдосконалення для розвитку філософських засад концепції сталого розвитку людства. Наголошується на справедливості тези видатного гуманіста про те, що дійсно моральна людина прагне допомагати збереженню і розвитку життя як такого.

Ключові слова: сталий розвиток, самовдосконалення, А. Швейцер, життя, людина, відповідальність.

Концепція сталого (збалансованого) розвитку й по сьогодні залишається такою, яка вважається за найбільш адекватну відповідь на глобальні виклики сучасності. До того ж, вона безперервно розвивається. Важливим завданням є визначення філософських засад цієї концепції. До головних із них належать учення про ноосферу, теза про коеволюційний розвиток природи і суспільства, теза про людину як мікрокосмос, принципи й закони діалектики, синергетика як теорія самоорганізації. Відомий сучасний український філософ А. М. Єрмоленко, аналізуючи екологічну кризу та її морально-етичні виміри,

справедливо охарактеризував її як кризу сучасної цивілізації, всіх її інституцій, систем і, насамперед, як кризу ціннісних орієнтацій і моральних норм [1, с. 91]. Тому неможливо осмислювати філософські підвалини сталого розвитку поза моральним аспектом. Сучасна пандемія коронавірусу також змушує нас замислитися над проблемами моралі, причому як в індивідуальному, так і в глобальному вимірах. Актуальними для нас залишаються роздуми великого гуманіста А. Швейцера щодо етики самовдосконалення, ідеї якої є засадничими для етики благоговіння перед життям. Ця етика самовдосконалення повинна бути спрямованою не тільки на суспільство в цілому, але й на життя як таке, адже ставлення людини до світу – це ставлення не тільки до інших людей, а ще до природи, як живої, так і неживої, а також до себе. Тому А. Швейцер називає таку етику універсальною, космічною, і це дуже важливо, адже концепція сталого розвитку спирається на взаємозв'язок людини й природи, людини й суспільства, намагаючись системно аналізувати світ як цілісність, що розвивається. Людина усвідомлює себе мікрокосмом, який є взаємопов'язаним із макрокосмом. Людина-мікрокосм – це одухотворений малий цілісний всесвіт, який у свій спосіб відображає макрокосм, поза котрим не існує і який часто уявляється як макроантропос. Дуже актуально звучать справедливі заклики А. Швейцера щодо морального і співчутливого ставлення до світу природи, яке вчений називає істинним ставленням. Власне кажучи, таке ставлення корінням сягає буддизму та індуїзму, а також ідей давньокитайської філософії. Мислитель наголошує на тому, що священним є життя як таке, само по собі. Тому, видається, все є достатньо зрозумілим: благо – це те, що сприяє збереженню й розвитку життя, зло – це те, що життя знищує або йому шкодить. Людина, яка є моральною, за власним вільним внутрішнім покликом допомагає будь-якому життю, сприяє його збереженню й розвитку, не чинить йому шкоди (робить останнє тільки тоді, коли це є необхідним і виправданим самим життям, і про це слід говорити окремо для кожного випадку, тут неминуче виникатимуть серйозні дискусії). А. Швейцер у своїх численних роботах розкриває нерозривний зв'язок суспільного прогресу із мораллю. Він

стверджує: «Етика є безмежною відповідальністю за все, що живе» [2, с. 218]. Через моральне ставлення до всіх створінь ми вступаємо у духовний зв'язок із Універсумом. Таке ставлення людини до світу ґрунтується на тому, що вона починає відчувати благоговіння перед життям як таким – своїм і чужим. Етику благоговіння перед життям, яка вимагає співчуття до всіх живих істот, А. Швейцер називає «природним світовідчуттям мислячої людини» [2, с. 507]. Цей стан передбачає усвідомлення людиною своєї величезної відповідальності, про яку йшлося раніше і поза якою є неможливою справжня гуманність. По відношенню до людини роздуми А. Швейцера означають узгодженість із Категоричним Імперативом І. Канта, який стверджує неприпустимість перетворення людини на річ, засіб для досягнення мети, на чийсь жертву [2, с. 208].

Міркування знаного гуманіста допомагають інакше поглянути на цей Імператив, а саме поширити його на сферу відносин людини до природи, як живої, так і неживої, а у випадку останньої – ще до штучно створеного людиною. Людське самовдосконалення вимагає також певного самообмеження, тобто певної жертви, і виникає питання щодо того, коли така жертва є припустимою і обґрунтованою.

Теза про самообмеження стала дуже популярною ще у ХХ столітті, коли розпочався розквіт ери масового споживацтва. Можна пригадати міркування Е. Фрома щодо *Homo consumens*, єдина мета якої – більше мати і використовувати, споживати, і яка визнає себе за допомогою такої формули: я є тим, чим я володію і що я споживаю. Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, починаючи з останньої третини ХХ століття, серед інших питань порушували питання про самообмеження у споживанні (звісно, це не стосувалося населення бідних країн).

На численних форумах доводилася шкідливість ідеології споживацтва, лунали й лунають заклики до дуже дбайливого (а отже, морального) ставлення до природних ресурсів, збереження тваринного й рослинного різноманіття. Однак бідність може штовхати людину на вчинки, які, з одного боку, не дають

їй вмерти з голоду й холоду (адже діє інстинкт самозбереження, притаманній живій істоті), а з іншого – причиняють природі величезну шкоду. Прикладом може стати знищення українських лісосмуг, які пішли на дрова, адже газ є дуже дорогим для більшості населення, але, водночас, це знищення не могло не вплинути на якість землеробства, клімат, тощо. Трагічні реалії нашого життя доводять справедливості тези про те, що ці проблеми необхідно вирішувати комплексно, системно, шукаючи допустимі компроміси, враховуючи інтереси як окремих людей, так і суспільства в цілому, планети в цілому, впроваджуючи збалансовану систему цінностей.

Міркування про духовний розвиток, про самовдосконалення і самообмеження не повинні суперечити тези про цінність життя як такого – як людського, так і природного. Відповідальне ставлення – це всезагальне взаємне ставлення всіх до всього, що є у всесвіті, і, насамперед, до себе самого і результатів власної діяльності.

Відповідальна людина є готовою на певні обмеження своїх бажань, свого часу, свого спокою, своєї власності, тобто свого життя в ім'я збереження життя як такого та інших вищих цінностей, однак ці обмеження не повинні знищувати її життя, здоров'я, її людську індивідуальність, право бути щасливою людиною. А. Швейцер слушно зауважував, що справжня справедливість є заснованою на ідеї цінності кожного людського буття [2, с. 229].

Він розповсюдив тезу про справедливість і на наше ставлення до природи, підкреслюючи самоцінність її існування. Вищі духовні цінності, насамперед, моральні, повинні бути покладені в основу осмислення критеріїв суспільного прогресу, у тому числі, науково-технічного, тобто в основу концепції сталого розвитку. Творчість А. Швейцера, його ідеї щодо етики благоговіння перед життям як таким, щодо необхідності духовного самовдосконалення в цьому напрямку є видатним внеском у розбудову цієї концепції, у розвиток її філософських підвалин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмоленко А. М. Екоетика у світлі парадигмального повороту в філософії (попередні зауваги до критики екологічного розуму) // Філософська думка. – 2008. – № 3. – С. 88-108.

2. Швейцер А. Благоговение перед жизнью : пер. с нем. / сост. и посл. А. А. Гусейнова. – М. : Прогресс, 1992. – 576 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТА В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА
ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Коссе Дмитро Дмитрович

кандидат юридичних наук (PhD)

доцент

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Анотація В дослідженні розглянуті правові особливості щодо визначення статусу податкового резидента країни на прикладі України та Грецької Республіки. Проведено порівняльний аналіз критеріїв визначення такого статусу відповідно до національних законодавств Грецької Республіки та України, Конвенції між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно. Визначено питання, що виникають у зв'язку із наявністю різних рівнів правового регулювання в тому числі щодо можливостей та юридичної відповідальності при наявності такого статусу в міжнародних правових актах та в національному законодавстві.

Визначено питання процесуального регулювання та можливостей щодо встановлення та визначення правового статусу податкового резидента відповідно до законодавства обох країн. Можливі правові механізми реалізації податкового статусу з боку впливу на остаточне місце виплати та адміністрування загальних світових податків, тенденцій що проявляються в міжнародному оподаткуванні. Розглянуто питання щодо існуючих особливостей що є чинними в країнах Європейського Союзу, в тому числі в Грецькій Республіці та не в повному обсязі реалізовані в Україні.

Проведено порівняльний аналіз щодо виявлення та використання податкової інформації між контролюючими органами за запитом та в режимі автоматичного обміну податковою інформацією за стандартами CRS та договору FATCA. Визначено ряд правових проблем в сфері отримання, обробки та застосування податкової інформації та процедур обміну такою інформацією, а також важливість їх вирішення на рівні національного законодавства за для впровадження кращих практик податкових взаємодій між контролюючими органами держав.

Проведено правовий аналіз можливостей імплементації міжнародного податкового досвіду з цього приводу до українського законодавства, та аналіз Європейських норм, на прикладі Грецької Республіки.

Ключові слова: податковий резидент, адміністрування податків, автоматичний обмін інформацією за стандартом CRS, правовий режим оподаткування доходів фізичних осіб, Foreign Account Tax Compliance Act.

Поняття податкового резиденства для фізичних осіб в будь-якій державі постає дуже актуальним для визначення місця сплати податків з доходів, майна, загальних світових доходів, особливо в аспекті роботи на умовах аутсорсингу, фрилансу та роботи поза межами офісу, порядку адміністрування цих податків.

На міждержавному рівні існує правовий режим міжнародного подвійного оподаткування, існують організаційно-правові міжнародні документи щодо уникнення подвійного оподаткування між податковими резидентами різних країн. Зазначені документи не в повному обсязі вирішують питання зі сплатою податків в державі громадянства, не надають в повному обсязі відповіді на питання отримання податкової інформації щодо місця отримання та виплати доходів фізичним особам поза межами країни резиденства, окрім визначення цих питань за окремими запитами щодо конкретно встановленої фізичної особи. Але все складнішим постає питання, наприклад, ідентифікування фізичної особи за податковим номером однієї країни в іншій країні, особливо якщо отримано новий номер в іншій країні та отримано документ про

можливість тимчасового або постійного проживання. Більш того в залежності від способів усунення міжнародного подвійного оподаткування виникають і негативні явища, такі як порушення принципів однократності оподаткування.

Зрозуміло що цей статус податкового резиденства визначається відповідно до податкового законодавства кожної країни. Розглянемо розуміння цього статусу на прикладі України та держави члена Європейського Союзу - Греції. В нашому прикладі, здійснюється це на підставі нормативних актів Європейського Союзу та Конвенції між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно та відповідного податкового законодавства Греції та України.

Так відповідно до статті 4 Конвенції між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно це податковий резидент це будь-яка особа, яка за законодавством відповідної Держави підлягає оподаткуванню в ній на підставі постійного місця проживання, постійного місця перебування, місця реєстрації або іншого аналогічного критерію. Але цей термін не включає будь-яку особу, яка підлягає оподаткуванню в цій Державі, тільки на підставі одержання доходів з джерел в цій Державі або стосовно майна, що в ній знаходиться. Додатковими критеріями розглядаються наявність у власності постійного житла в одній з держав, визначення країни центру життєвих інтересів фізичної особи, або навпаки відсутність в обох країнах постійного житла в розпорядженні тощо.

При цьому слід розуміти, що відповідно до статі 9 Конституції України, міжнародно-правові документи, згоду на які дала (ратифікувала) Україна стають національним законодавством України, хоча і мають більш високий статус порівняно із національним законодавством.

Відповідно до Податкового кодексу України, фізична особа – податковий резидент - це фізична особа, яка має місце проживання в Україні. Але українське законодавство додає також і такі критерії визначення податкового

резиденства в залежності від країни місця постійного проживання, важливість більш тісних особистих чи економічних зв'язків (центр життєвих інтересів) в Україні, або наприклад перебування в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року. При цьому достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів сім'ї такої особи або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення цього підпункту, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Таким чином, фактично чинне українське законодавство встановлює декілька критеріїв визначення статусу, але процедури – як це визначається, який саме орган це визначає або фізична особа самостійно, на підставі якої інформації чинне законодавство не визначає. Так, можна розглянути такий приклад для визначення правового статусу податкового резидента для фізичної особи, коли фізична особа громадянин України, має сім'ю в Україні, одна дитина проживає в Греції разом із татом і навчається в середній школі Греції, а тато працює віддалено в сфері ІТ (фрілансером або на аутсорсингу) і отримує дохід від компанії із Сінгапуру, а друга дитина з матір'ю живе в Україні. Доходи надходять на розрахунковий рахунок в Греції, а за допомогою кредитної картки в Грецькому банку (або apple pay) дружина розраховується в Україні. Питання які тут виникають – як українські контролюючі органи взагалі отримують інформацію про дохід у такого тата? Чи може такий тато взагалі не сплачувати податки ані в Україні ані в Греції?

Більш того, поки в Україні невисоке оподаткування доходів фізичних осіб порівняно з Грецькою Республікою та взагалі із країнами Європейського Союзу, резидент України буде хотіти оподатковуватися в Україні та бути податковим резидентом України, а у разі коли це зміниться, визначення такого статусу буде визначатися скоріш всього судами, і постає наступне важливе питання якими Грецькими чи Українськими судовими органами? В контексті

податкового кодексу України та не визначеності щодо критеріїв податкового резиденства в цій конкретній ситуації батьку потрібно просто буде зареєструватися фізичною особою підприємцем та вносити доходи як доходи від підприємницької діяльності у визначеному обов'язі і сплачувати єдиний податок. На підставі існування фізичної особи – підприємця він буде визначатися як податковий резидент України. І сплачувати в рази менше податків ніж в Європі. Виключенням будуть лише доходи отримані саме в Європі, але ж знову в цьому випадку будуть застосовуватися угоди про усунення подвійного оподаткування, на прикладі Греції це Конвенція між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно.

Щодо процедури визначення наявності доходу та коштів в світовій практиці існує дуже простий інструмент, але в Україні поки що в повному обов'язі він не працює. Йдеться про автоматичний обмін податковою інформацією за стандартом CRS (Common Reporting Standard – Єдиний стандарт з обміну податковою інформацією) у разі якщо країна приєдналася до такого стандарту. Вже більше 100 країн приєдналися. Європейські держави, в тому числі Греція його здійснює, а Україна ще поки ні

Багатостороння конвенція про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS (Common Reporting Standard – Єдиний стандарт з обміну податковою інформацією) [5] впровадила єдиний стандарт автоматичного обміну податковою інформацією (Automatic Exchange of Information – AEOI), який передбачає щорічний автоматичний обмін податковою та банківською інформацією щодо руху коштів на рахунках в банківських, страхових, брокерських тощо установах між державами (в тому числі фіскальними контролюючими органами), які впровадили його у будь-який законний спосіб.

Стандарт CRS не є імперативними та не є нормою права. Цей стандарт є показником для відповідних держав, які вирішили його впровадити до свого

чинного законодавства. Способи впровадження можуть бути різними в залежності від побудови системи оподаткування, контролю та адміністрування податків, фінансової та банківської системи в державі.

У разі виявлення того факту, що клієнт є податковим резидентом іншої країни-учасниці автоматичного обміну інформацією, на фінансову установу покладається обов'язок повідомити через компетентні контролюючі органи своєї країни надати контролюючим органам країни клієнта в якій він є податковим резидентом певну фінансову інформацію, що підлягає розкриттю. Зазначена інформація відповідно до чинного законодавства держави повинна ставати не банківською таємницею в межах передачі її компетентним органам відповідної країни та відповідних країн. Як правило, у більшості країн, в тому числі в Європейському Союзі, вона перестає бути банківською таємницею шляхом підписання відповідних документів при відкритті рахунків безпосередньо фізичною особою.

Відповідно до Грецького кодексу про податкові процедури (GCTP) та Грецького кодексу про доходи (GITC) податковий резидент Греції це фізична особа, економічні інтереси якої зосереджені в Греції (тут його бізнес, інвестиції, робота, інші основні джерела прибутків), або фізична особа працює в Греції та отримує дохід із джерела в Грецькій республіці, або проводить в Греції не менше 185 днів в календарному році, тут його основне місце проживання і сім'я (центр життєвих інтересів). Але за умови, що надання місця проживання не здійснено на умовах при яких фізичні особі забороняється працювати на території Грецької Республіки або засновувати бізнес (міграційне законодавство в частині надання візи D для забезпечених осіб та надання тимчасової можливості життя в зв'язку із купівлею нерухомості (золота віза).

Відповідно до ст. 26 Конвенції між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно компетентні контролюючі органи Договірних Держав обмінюються інформацією, що стосується виконання положень цієї Конвенції або національних законодавств

Договірних Держав, стосовно податків, на які поширюється вищезазначена конвенція, зокрема, щоб попереджувати ухилення від податків і полегшувати застосування встановлених законом положень проти легальних ухилень.

Висновки. Таким чином, правове визначення статусу податкового резидента має схожі критерії в країнах Європейського Союзу та України. Саме визначення особи як податкового резидента, а значить країни до якої відноситься основне місце сплати загальних світових податків буде в майбутньому мати велике значення. Для України це також набуває значення як для країни в якій більше одного мільйона осіб працюють за межами території країни, близько мільйона працюють в межах території країни, але отримують дохід із-за меж (фрілансери).

Статус податкового резиденства постає все більше значення у зв'язку із збільшенням безготівкових розрахунків в світі, необхідності кожного іноземного громадянина подавати до банківської установи де відкривається рахунок інформацію та документальне підтвердження свого податкового резиденства. Банк стає тією уповноваженою особою, що контролює цей процес, приймає безпосередню участь у наданні податкової інформації щодо обігу на рахунку, залишках по рахунку податкового резидента до контролюючих органів та фактично визначає адресу кожного власника рахунку. Знову ж у світі з'являється тенденція щодо утримання в своєму резиденстві більше платників податків, притягнення в своє резиденство більше осіб які можуть сплачувати податки. І це вже зараз стосується не тільки офшорних територій, які відомі у всьому світі. Наприклад, Грецька Республіка вводить законодавство щодо фіксованого податку з будь-яких загальносвітових доходів, сплату додаткового податку у разі зміни резиденства великими платниками податків із Греції тощо. А це вже країна Європейського Союзу. В Україні поки що, такі процеси не здійснюються, хоча відносно не великі розміри оподаткування притягнули би в Україну багато нових платників податку, але інвесторів та таких платників не задовольняє відсутність стабільності в податковому законодавстві, проблемному адмініструванні цих податків тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1 Демянчук Ю.Г. Оподаткування особистих послуг фізичних осіб за міжнародними договорами про уникнення подвійного оподаткування. Держава і право. 2012. Випуск 49. С. 268 – 273

2 Конвенція між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно: Конвенція, міжнародний документ від 06.11.2000 року. Офіційний вісник України. 2004. 30 січня.

3 Про міжнародні договори України: Закон України із змінами та доповненнями від 29.06.2004 № 1906-15. Офіційний вісник України. 2004. 17 вересня.

4 Податковий кодекс України: Кодекс України, Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Офіційний вісник України. 2010. 10 грудня.

5 Багатостороння конвенція про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS // URL: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/> (Дата звернення: 16.11.2020)

6 Коссе Д.Д. Правове забезпечення автоматичного обміну податковою інформацією за стандартом CRS щодо податкових резидентів України / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. м. Івано-Франківськ. 2020 Випуск № 52. С. 34 -45

7 Податковий процесуальний кодекс Грецької Республіки: Закон № 4174/2013, опубліковано Урядовий вісник Грецької Республіки AD 170 / 26.7.2013)//URL:http://www.publicrevenue.gr/kpi/static/doc/egkuglioi_n4172/kvdikasforologiaseisodimatos.html (дата звернення: 16.11.2020).

8 Greek Income Code (L. 4172/2013 “GITC” // опубліковано Урядовий вісник A16723.7.2013//URL:http://www.publicrevenue.gr/kpi/static/doc/egkuglioi_n4172/kvdikasforologiaseisodimatos.html (дата звернення: 16.11.2020).

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА КОХАНА В
ІСТОРИОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Костишин Роман Степанович

здобувач відділу новітньої історії

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

НАН України

м. Львів, Україна

Анотація: у статті проаналізовано стан дослідження українськими і польськими науковцями громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана – відомого українського політика, посла (депутата) до польського сейму, громадського діяча. Відзначено, що в українській і зарубіжній історіографіях найповніше проаналізовано 1920–1930-ті рр. життєвого шляху В. Кохана: його внесок у діяльність кооперативних, просвітницьких, спортивних громадських організацій Сокальщини; еволюцію його політичної діяльності (від УПНР до ФНС), взаємини з тогочасними політичними діячами. 1940–1960-ті рр. громадської діяльності В. Кохана в наукових розвідках залишаються також малодослідженими.

Ключові слова: Володимир Кохан, громадсько-політична діяльність, історіографія

Постать Володимира Кохана – українського політика, парламентаря, громадського діяча, – залишається малодослідженою проблемою в українській і зарубіжній історіографіях.

Мета даної статті – проаналізувати стан дослідження громадсько-політичної діяльності В. Кохана.

Степан Волинець – автор найповнішої (на сьогодні) статті про життєвий шлях В. Кохана [1, с. 283]. Він вважав, що В. Кохан належав до молодшого

покоління передвісників і творців Листопадового Зриву [1, с. 283]. Автор, по суті, тезово висвітлив головні етапи життєвого шляху відомого українського політика, громадського діяча, вихідця з Сокальщини.

Діяльність В. Кохана в період Першої світової війни та Української революції висвітлено побіжно. С. Волинець ствердив, що Велика війна захопила В. Кохана ще на шкільній лавці [1, с. 284]. У спогаді Семена Шилюка «Село Тудорковичі в роки 1918 – 1920» йдеться про встановлення влади ЗУНР у згаданому селі. У ніч на 1 листопада 1918 р. до батька С. Шилюка – Григорія (тоді вїйта села) прибув незнайомец і наказав від імені Української держави: «Під карою смерти до ранку ніхто не сміє знати про це, тільки ти і ті, кого ти покличеш. До 5-ої години ранку маєш роззброїти австрійську жандармерію в с. Старгороді» [2, с. 431]. Вїйт покликав на виконання наказу шістьох чоловіків зі зброєю, запряг коні й вони під керівництвом молодого студента В. Кохана поїхали в сусіднє село. «Точно о годині 5-їй ранку вони без одного пострілу роззброїли австрійських жандармів і незабаром повернулися до Тудоркович усі здорові, привезли з собою чимало зброї, а їхній провідник прибув на доброму коні» [2, с. 431].

Більше уваги дослідники присвятили громадсько-політичній діяльності В. Кохана в першій половині та середині 1920-х років. У статті Семена Романіва «Революційна Сокальщина в моїх спогадах» [3, с. 108] схарактеризовано початки утворення УВО в цьому повіті. За його словами, першим ініціатором й організатором УВО на Сокальщині був колишній старшина ГА М. Мельничук. Саме він сформував таємне ядро УВО з ветеранів УГА в Сокальському повіті: Володимир Кохан – кооператор з с. Тудорковичі, Володимир Матвіяс – син пароха зі с. Яструбичі, Кость Мигаль – громадський діяч із с. Себечів [3, с. 109].

1923 р. група членів УВО розпочала кроки щодо створення легальної організації, яка згодом оформилася як Українська партія національної роботи (УПНР). За словами відомого дослідника Михайла Швагуляка, УПНР «не стала тривким і дієвим фактором українського політичного життя» [4, с. 410]. У

1923 р. вони почали видавати свій орган – журнал «Заграва». Важливу роль у цій партії відігравали Володимир Кохан, Орест Левицький, Роман Сушко, Іван Кедрин-Рудницький, Мілена Рудницька і Ярослав Цурковський. [4, с. 410]. У статті С. Романіва «Промбанк (Промисловий банк) (Інституція, що будувала третій стан української спільноти в Галичині)» згадано працю В. Кохана в «Українбанку». Відзначаючи успіхи української кооперації в міжвоєнний період ХХ ст, автор ствердив, що Українбанк, Промбанк, Центробанк були кредитними кооперативами. С. Романів (у той час працював у Промбанку в Сокалі) виділив Сокальський Українбанк як один із найсильніших в Галичині, начальним урядуючим директором якого був В. Кохан [5, с. 253–254].

Аналізуючи суспільно-політичне і економічне життя краю, Т. Чубатий виділяв Сокальський повіт як один з найактивніших і національно свідомих. Він згадав «кадру вироблених селян-патріотів, що дотримували кроку інтелігенції, а не раз перевищували її як в ідейності, так і в культурній поведінці»: Володимира Кохана з Тудоркович, Костя Мигалья із Себечева, Костя Загороду з Довжнева, Миколу Голяра з Угринова та ін. [6, с. 285]. У статті «Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках». В. Максимець відзначив вплив політичних діячів, зокрема В. Кохана, на піднесення національної свідомості повіту [7, с. 214].

У нарисі невідомого автора про Костантина Загороду – шкільного товариша В. Кохана, - згадано участь першого у парламентській виборчій кампанії 1928 року до польського сейму на Сокальщині. За сміливі виступи на вічах на підтримку В. Кохана та культурно-просвітницьку діяльність його неодноразово арештовували місцеві польські власті [8, с. 860].

Анатоль Демусь у статті «Павловичі – село, якого нема» схарактеризував ситуацію, пов'язану з руйнацією старовинної дерев'яної церкви 29 серпня 1929 року. На захист української історичної пам'ятки виступив посол польського сейму В. Кохан. «За його антиурядову промову, - за словами автора статті, - його згодом позбавлено посольського імунітету і засуджено на довге ув'язнення» [9, с. 767].

У сучасній українській історіографії виділяються дослідження Миколи Кугутяка [10], Ігоря Соляра [11] та ін., які звертають увагу на діяльність В. Кохана в УНДО, його парламентську діяльність у польських сеймі та сенаті. У сучасній польській історіографії дана проблема висвітлена побіжно. Ришард Торжецький вважав, що Дмитро Паліїв з В. Коханом становили осередок опозиції в УНДО. На його думку, ця опозиція атакувала керівні кола УНДО ще наприкінці 1930 року за «угодову» позицію щодо політики польських властей. За словами Р. Торжецького, «опозиція Паліїва» («ідеологічна група «Нового часу») початково займала політичне становище між ОУН і УНДО [12]. Набагато інформаційнішим щодо праці В. Кохана у польському сеймі є дослідження Ришарда Томчика [13].

Найбільше уваги українські дослідники приділяють виходу В. Кохана з УНДО і організаційній діяльності у ФНС. В. Кохан в 1933-1942 рр. характеризується переважно в «тіні Д. Паліїва». Зокрема, у передмові до видання «Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896–1944» (Львів, 2007) Василь Верига зауважив, що в липні 1933 р. Дмитро Паліїв «разом із Володимиром Коханом і Миколою Шлемкевичем організував нову українську легальну націоналістичну партію Фронт національної єдності (ФНС), яка боролася проти т. зв. нормалізації, що її провадило УНДО, і проти тактики терору ОУН» [14]. Наталія Іщук-Пазуняк у статті «Дмитро Паліїв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920–1939 роки» відзначила його важливу роль у створенні та діяльності ФНС [15].

Василь Б. Крохмалюк у своїх споминах також зауважив тісну співпрацю Д. Паліїва і В. Кохана [16, с. 592]. Аналізуючи процес творення ФНС, автор споминів наголосив на тому, що партію можна було організувати лише в Галичині, в тому числі створивши обласну організацію в Сокалі під проводом Володимира Кохана [16, с. 597–598]. В. Крохмалюк згадав В. Кохана як члена Політичної колегії ФНС, яка була для провідника (Д. Паліїва – Р.К.) дорадчим органом у справах політики й громадського життя [16, с. 600].

Христина Паліїв-Турченко у Післяслові до збірника праць і матеріалів «Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944» згадала ще один факт зі взаємин Д. Паліїва та В. Кохана: «Памятаю ще такі моменти: одного зимового вечора тато (Д. Паліїв – Р. К.) прийшов до хати дуже схвильований. Був замах на В. Кохана – його вдарили ножом у спину. Але, на щастя, життя було врятоване. Бо В. Кохан мав плащ, підбитий дуже грубим хутром і рана не була смертельна. Тато тоді довго ходив схвильований з одного кінця нашої подовгастої кімнати у другий» [17].

Авторка Післяслова назвала В. Кохана вірним другом Д. Паліїва. Останній, за словами авторки, багато писав проти «війни всіх проти всіх», про міжпартійні чвари. За його словами, разом 12 партій, що вели між собою неперемінливу війну не тільки на вічах і у пресі, але були бійки, були поранені. Колишнього посла УНДО, члена ФНС В. Кохана поранили стилетом невідомі боївкарі» [18].

Франц Штик, згадуючи свої зустрічі з Д. Паліївим і перебування в тюрмі з ним, зауважив : «Після злопам'ятної пацифікації в Галичині в 1930 р. та по провалі політики «нормалізації» Д. Паліїв і посол В. Кохан зривають з УНДО, починають видавати новий журнал «Перемога», залучають співробітників.(...) Серед того безнадійного стану Д. Паліїв творить ідеологічну групу Фронт національної єдності (ФНС), що його кличем було: «Добро нації – найвищий наказ!» [19].

Михайло Марунчак, характеризуючи взаємини Д. Паліїва з тогочасними українськими політиками, колишніми військовими діячами, виділяв зустрічі з однопартійцями: «Часто приїжджали діячі ФНС з терену. Найчастіше з'являлися Володимир Кохан, Петро Чукур. З одним і другим велися довгі розмови. Мабуть, було добрим тоном бачити їх у селянських кожухах» [20]. Я. Падох у листі до Х. Паліїв-Турченко від 28 лютого 1978 р., стверджуючи «високу ідейність» Д. Паліїва, згадав, що був адвокатом колишнього посла В. Кохана у судовому процесі 1930 р. [21].

Дослідники звертають увагу, що окрім діяльності в УНДО і ФНС, В. Кохан продовжував займатися організаційною громадською діяльністю. У розвідці Ю. Шепаровича «Окружний союз кооператив у співпраці з філією товариства «С.Г.(Сільський господар – авт.)» у Сокалі». В. Кохана поряд з О. Ріпецьким, о. І. Кашубинським, Б. Чайковським, о. Є. Трешневським названо «живим бастионом, об який розбивалися всі противні хвилі міжвоєнного шляхетсько-польського лихоліття» [22, с. 263].

В. Кохан в 1932 р. став співорганізатором читальні «Просвіти» в м. Сокалі. Весною цього року Б. Стефанишин та О. Тріска, зустрівшись з шанованим громадським і просвітянським діячем Б. Чайковським, запитали про причини відсутності читальні «Просвіти» в місті, адже в повіті вона діяла активно. Голова Сокальської філії «Просвіти» Б. Чайковський порадив взяти статут товариства, зібрати 12 підписів представників інтелігенції міста і надіслати статут до староства для отримання дозволу на відкриття читальні. Цього ж дня 12 потрібних підписів зібрано: статут підписали: В. Кохан, Р. Перфецький, Л. Хомінський, В. Чарнецький, Ю. Шепарович, Б. Чайковський, В. Величко, о. С. Ничай, Н. Майбук, І. Рачинський, М.-В. Завидюк, М. Харко [23].

Є. Стефанишин у статті «Фізична культура і спорт у Сокалі», аналізуючи розвиток спортивного руху на Сокальщині, розповів про обставини сокільського гнізда в місті: «Бажання спортсменів мати своє окреме легально оформлене товариство було все таки живе. Тому, коли в селі Угринові постало затверджене староством Т-во «Сокол», тоді і в Сокалі спортсмени постановили спробувати оснувати сокільське «гніздо». Щоб легше й певніше дістати дозвіл староства на оснування такого товариства, вирішено у ряди членів-основників товариства притягнути старших громадян. І так, чоловіками громадянами, що підписали стандартний статут «Сокола- Батька», були: о. декан Степан Ничай, адвокат д-р Лев Хомінський (голова повітового УНДО), радник Микола Книш, о. Лука Салук, дир. ПСК інж. Юрій Шепарович, книговод ПСК Марія Хрущ, і, мабуть, дир. Українбанку Володимир Кохан...». Влітку 1937 р. староство затвердило статут товариства [24, с. 342–343].

Науковці також звертають увагу на дії польських властей, які прискіпливо сліdkували за активною громадсько-політичною діяльністю В. Кохана. Я. Гура описав проведення «пацифікаційної акції» 1930 року в Сокальському повіті, яка розпочалася 27 вересня з Сокаля та сіл Пархач і Сілець. Каральну акцію виконував 2-й ескадрон 6-го полку кавалерії, який розташовувався в Жовкві. Від 5 до 9 жовтня 1930 року вона проводилася в рідному селі В. Кохана – Тудорковичах. Обшуки проведено в господарствах Івана Робака, Семена Гулиди, Павла Сидора і Павла Кодана. «Але найбільшого знищення завдали вони хазяйству Семена Кохана – батька колишнього посла до польського сейму, Володимира Кохана, - зауважив автор.- Вони знищили обстановку в хаті, запаси в коморі та на подвір'ї, збіжжя і пашню вояки брали зі стодоли і кормили своїх коней» [25, с. 300].

Еміграційний період В. Кохана залишається також малодослідженим в українській історіографії. Найповніше з'ясовано напрями громадської діяльності М. Марунчаком в «Історії українців Канади» [26]. Поза відомою діяльністю в КУК, автор відзначив внесок В. Кохана разом з А. Палієм, А. Мудриком, А. Качором та іншими в розбудову кредитної кооперації [26, с. 296].

Окремі факти громадської діяльності в КУК проаналізовано в «Нарисі історії Конгресу українців Канади в Торонто» за редакцією В. Дідюка. Зокрема відзначено, що ексекютивний директор Централі КУК В. Кохан у Торонто в 1949 р. на чисельному вічу визначив цілі та завдання КУК і його «всебічну працю для української спільноти в Канаді і добра українського народу, що прибував до Канади» [27, с. 95]. Можна погодитися з В. Кубійовичем, який у листі до Х. Паліїв-Турченюк від 28 грудня 1970 р. жалів, що співробітники і друзі Д. Паліїва «з тих часів відійшли і не залишили споминів – д-р Шлемкевич, Степан Волинець, Володимир Кохан та інші» [21, с. 769]. Таким чином, проблема громадсько-політичної діяльності В. Кохана в українській та польській історіографіях залишається малодослідженою. У нечисленних працях побіжно висвітлено: участь В. Кохана в Першій світовій війні, встановленні влади ЗУНР на Сокальщині; його членство в УВО, УПНР, УНДО; громадську

діяльність; виборчу кампанію 1928 р. і парламентську діяльність політика в 1928 - 1933 рр.; організаційну діяльність у ФНС; еміграційну працю в Канаді, передусім, на посаді виконавчого директора КУК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волинець С. Володимир Кохан. *Передвісники і творці Листопадового зриву. Західньо-українські громадські і політичні діячі.* Вінніпег, 1965. 324 с.
2. Шилюк С. Село Тудорковичі в роки 1918 – 1920. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник.* Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 431–434.
3. Романів С. Революційна Сокальщина в моїх спогадах. *Надбужанина, Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник.* Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1989. С. 108–124.
4. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів, 2000. Вип. 7. С. 404–428.
5. Романів С. Промбанк (Промисловий банк) (Інституція, що будувала третій стан української спільноти в Галичині). *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник.* Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 253–262.
6. Чубатий Т. Про кооперацію в Сокальщині та сусідніх районах. Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник.* Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 284–288.

7. Максимець В. Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник*. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 211–214.
8. В. М. Константин Загорода. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник*. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 860–862.
9. Демусь А. Павловичі – село, якого нема. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник*. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 766–770.
10. Кугутяк М. *Українська націонал-демократія. 1918–1939*. Київ; Івано-Франківськ, 2002. Т. 1. 536 с.
11. Соляр І. *Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939)*. Львів, 2011. 354 с.
12. Torzecki R. Palijiw Dmytro. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 735.
13. Tomczyk R. *Ukrainskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne*. Szczecin, 2006. 336 s.
14. Верига В. Передмова. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896–1944: збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 5.
15. Іщук-Пазиняк Н. Дмитро Паліїв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920–1939 роки. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896–1944: збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 27.
16. Крохмалюк В. З моїх споминів. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 592–605.
17. Паліїв-Турченко Х. Післяслово. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 818.

18. Дурбак І. Спогади сучасників про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 790.
19. Штик Ф. З моїх спогадів про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 743.
20. Марунчак М. Дмитро Паліїв у моїх споминах. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 638.
21. Гірняк Й. Листи із згадками про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 769–774.
22. Шепарович Ю. Окружний союз кооператив у співпраці з філією товариства «С.Г.» у Сокалі. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. Т.1.* Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 263–267.
23. Стефанишин Б. Читальня «Просвіти» і аматорський гурток в Сокалі. (Спомин). *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. Т.1.* Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 216.
24. Стефанишин Є. Фізична культура і спорт у Сокалі. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. Т.1.* Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 337–346.
25. Гура Я. Пацифікація в Сокальському повіті. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. Т.1.* Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 294–301.
26. Марунчак М. *Історія українців Канади. Т.2.* Вінніпег, 1991. 568 с.
27. Нарис історії Конгресу українців Канади в Торонті / ред. В. Дідюк. Торонто, 1991. 590 с.

УДК: 334.012

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Косюга Володимир Володимирович

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Анотація. Виділено основні напрямки з організаційного забезпечення підтримки підприємницької активності в Україні та країнах Євросоюзу. Визначено основні складові допомоги підприємницьким структурам та розглянуто заходи консалтингової підтримки, які зараз дозволять підприємцям визначити шляхи розвитку в умовах Коронакризи.

Ключові слова: підприємницька активність, цифрова економіка, підтримка підприємництва, пільгове оподаткування, Коронакриза.

Зовнішні фактори здійснюють значний вплив на активність суб'єктів підприємництва в сучасних умовах. За рахунок карантинних заходів, які запроваджують країни світу в умовах пандемії значно прискорилося діджиталізація усіх видів підприємницької діяльності [1]. Однак, підприємницька активність залежить від організаційного забезпечення прийняття рішень та державної підтримки.

Метою дослідження є визначення напрямків організаційного забезпечення прийняття рішень щодо розвитку підприємницької активності в сучасних умовах на державному рівні.

Євросоюзом було визначено основні заходи, які повинні виконувати держави-учасники для підтримки суб'єктів підприємництва на своїй території, щоб уникнути серйозних економічних потрясінь, зокрема [2]:

-гранти, авансові платежі та податкові пільги, з розрахунку – до 800 млн. євро для однієї компанії;

-державні гарантії для отримання банківських кредитів;

-державні кредити бізнесу під помірний відсоток;

-підтримку банкам, які інвестують в підтримку економіки і бізнесу.

Також, Європейський Союз рекомендував виділяти кошти на допомогу суб'єктам підприємництва, що постраждали від коронавірусу. Сам Євросоюз зобов'язався виділити на підтримку підприємницької активності – 23 млрд. євро.

В Україні розроблена Програма підтримки малого бізнесу, яка покликана зняти фінансове навантаження з підприємців [3]. До організаційного забезпечення впровадження комплексу заходів відносяться:

1. Допомога у виплаті заробітної плати працівникам. Працівники підприємців, з числа малого і середнього бізнесу, які були змушені призупинити роботу, мають право отримати компенсацію заробітної плати. Така допомога офіційно називається «компенсація по частковому безробіттю», яку отримує підприємець на користь співробітників.

2. Кредитні канікули в банках і мікрофінансових організаціях. Однак, в період кредитних канікул банки продовжують нараховувати відсотки, але ж не застосовують штрафи і пеню для тих, хто допустив прострочення по платежах. Мікрофінансові організації відмовляються від нарахування підвищеної відсоткової ставки в разі прострочення кредитів, а інші – пропонують більш вигідні умови кредитування для клієнтів.

3. Скасування сплати єдиного соціального внеску та штрафів за прострочення подачі податкової звітності. Фізичні особи – підприємці звільнялися від сплати єдиного соціального внеску (1039,06 грн щомісяця); могли не вести книгу доходів; звільнялися від сплати податку на додану вартість, якщо ввезені товари були придбані для боротьби з поширенням

коронавірусу; звільнялися від сплати штрафів у разі несвоєчасної подачі податкової звітності; звільнялися від сплати податків за землю.

4. Допомога Євросоюзу в Україні під час Коронакризи. Європейський союз, в рамках раніше досягнутих домовленостей, для підтримки бізнесу та допомоги економіці України, виділив 500 млн. євро. Ці кошти компенсують відсутність податкових надходжень, які були тимчасово скасовані в рамках впровадження програми державної підтримки бізнесу.

В рамках програм для підтримки малого та середнього бізнесу під час пандемії коронавірусу Національний консалтинговий проект з розвитку підприємництва «Дія.Бізнес» офіційно відкрив свій перший Центр підтримки підприємців з консалтинговою зоною для представників мікро-, малого та середнього бізнесу.

Кожен підприємець зможе отримати в Центрі підтримки професійної консультації з пошуку і валідації бізнес-ідеї, створення бізнес-плану, систематизації бізнес-процесів, фінансового менеджменту, доступу до фінансів, HR, маркетингу, продажам, юридичної підтримки, фандрайзингу та т. д.

Також підприємці зможуть навчатися по системним освітніми програмами і відвідувати воркшопи, майстер-класи, використовувати поп-ап-локацію для тестування власного продукту. На порталі «Дія.Бізнес» з'явилася можливість безкоштовних онлайн-консультацій для підприємців за допомогою сервісів відеозв'язку.

Висновки. Визначено основні заходи, які застосовано в Євросоюзом для підтримки суб'єктів підприємництва, до яких відносяться: гранти, авансові платежі та податкові пільги, з розрахунку – до 800 млн. євро для однієї компанії; державні гарантії для отримання банківських кредитів; державні кредити бізнесу під помірний відсоток; підтримку банкам, які інвестують в підтримку економіки і бізнесу.

В Україні організаційне забезпечення підтримки малого бізнесу містить: допомогу з боку держави у виплаті заробітної плати працівникам; кредитні канікули в банках і мікрофінансових організаціях; скасування сплати єдиного

соціального внеску та штрафів за прострочення подачі податкової звітності; Допомога Євросоюзу в Україні під час пандемії. В рамках програм для підтримки малого та середнього бізнесу під час пандемії коронавірусу запущено Проект з розвитку підприємництва «Дія.Бізнес».

Напрямом подальших досліджень є формування організаційного забезпечення прийняття рішень щодо розвитку підприємницької активності в умовах цифрової економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION «Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak» URL: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/sa_covid19_temporary-framework.pdf

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

УДК 538.91

**ФАЗОВИЙ ПЕРЕХІД БЕРЕЗІНСЬКОГО, КОСТЕРЛІЦА І ТАУЛЕСА
В 2D СИСТЕМАХ**

Котвицька К. А.

доцент кафедри фізики
Український державний університет
залізничного транспорту
м.Харків

Котвицька Л. А.

студентка фізичного факультету
Харківський національний університет
імені В.Н.Каразіна
м.Харків

Анотація Ця робота присвячена 2D-моделі ХУ, що підтримує перехід Березінського, Костерліці і Таулеса (БКТ), розглядається відхилення від 2D-решітки та розраховується розмірність спіна. Представлено приклади переходів БКТ у реальних квазі-2D-магнітах.

Ключові слова: 2D-модель ХУ, фазові переходи, вихор, антивихор, перехід Березінського, Костерліца, Таулеса.

Поняття топологічних збуджень та топологічних фазових переходів було вперше введено в теорію 2D - легких площинних магнітів Березінським, Костерліцом і Таулесом у сімдесятих роках [1-4]. Березінський досліджував кореляції в 2D-решітці плоских ротаторів, 2D Бозе-рідині та 2D-магнітах ХУ та розглядав їх як еквівалентні [1,2]. Він виявив, що власні стани гамільтоніана, що описують системи, можна розділити на два класи; перший характеризується ненульовою циркуляцією по мінімально замкнутим контурам (граням) решітки, а другий - нульовою циркуляцією. Грані з ненульовою циркуляцією пов'язані з

"дефектом", який називається "вихором", а з нульовою циркуляцією - відповідають зміщеним гармонічним коливанням «спіновим хвилям».

Березинський показав, що повинна існувати критична температура, нижче якої вихори утворюють конфігурації з сумарною нульовою циркуляцією, а зменшення величини пов'язаній з фазовим переходом. Перехід повинен відбуватися при температурі T_C , де $\rho_s(T_C) = 0$. У випадку Бозе-рідини, ρ_s являє собою щільність надрідкого компонента в гідродинаміці дворідинної Бозе-рідини, тоді як у випадку 2D: XY магніт, ρ_s являє собою жорсткість спіна.

В роботі [3] Костерліц і Таулес ввели визначення топологічного порядку дальньої дії, що відповідає дислокаційній теорії плавлення. Показано, що у 2D-кристалі при низьких температурах дислокації з вектором Бюргерса b , як правило, утворюють тісно пов'язані дипольні пари з результирующим $b=0$. Імовірність появи одного дислокаційного простору у великій системі дуже мала, оскільки енергія E одиночної дислокації залежить від розміру системи A , як $E \sim \ln(A/A_0)$, де $A_0 \sim b^2$. Виявлено, що при високих температурах, вище деякої критичної температури T_C , спонтанно з'являються дислокації, при цьому пара пов'язаних дислокацій (або вихорів) дисоціює. Цей метод можна застосувати до 2D-моделі XY. Нехтуючи взаємодіями між вихорами, було записано, що для 2D-моделі XY існує умова

$$k_B T_C = \pi J, \quad (1)$$

де J - константа спін-спінового зв'язку.

У той час, як у 2D-моделі XY логарифмічно великий енергетичний бар'єр $V(r) \sim -\ln(r)$, стабілізує топологічний порядок, утворений пов'язаними парами вихрових конфігурацій, показано, що у випадку 2D-моделі Гейзенберга не існує топологічного порядку, оскільки енергетичні бар'єри, що розділяють різні конфігурації, малі, це дозволяє здійснювати постійні зміни між окремими конфігураціями.

Багато теоретичних досліджень показали, що фазові переходи в 2D-системах, таких як гранульовані надпровідні плівки, надрідкі плівки, 2D-кристали тощо, при безперервній симетрії параметра порядку, можуть бути

описані за допомогою 2D-моделі XY [4]. Ці топологічні фазові переходи пов'язані з дисоціацією пар топологічних збуджень (2D вихори у надпровідних або надрідких плівках, 2D дислокації в 2D кристалах, дипольні пари протилежно заряджених частинок у 2D плазмі тощо) і належать до універсального класу, який має назву перехід Березінського-Костерліца-Безолеса (БКБ), що проходить при критичній температурі $T_{\text{ВКТ}}$.

Класична двовимірна модель XY (або плоска модель ротатора) - це система спінів, які обертаються в площині решітки. Для простоти розглянемо просту квадратну решітку з постійною \mathbf{a} . Тоді гамільтоніан системи є

$$H = -J \sum_{i,j} S_i S_j = -J \sum_{i,j} \cos(\phi_i - \phi_j) \quad (2)$$

де $J > 0$, сума i, j проходить лише через найближчих сусідів, ϕ_i - це кут, між i -спіном та довільною віссю, і $S_i = s(\cos \phi_i, \sin \phi_i, 0)$.

Класична 2D-модель плоского ротатора (2) представляє парадигматичний приклад поведінки БКТ. У 2D-моделі XY збудження поділяються на спінові хвилі та вихори, де останні відповідають за топологічний фазовий перехід. Характерні особливості вихрової фази та переходу БКТ можна підсумувати наступним чином: при низьких температурах $T < T_{\text{ВКТ}}$ всі вихори та антивихори пов'язані з парами вихор (V) - антивихор (AV). Вони порушують феромагнітне впорядкування тільки в ближньому околі. Енергія такої пари $E_p \approx \ln(R)$, вплив вихорів на спіни, що лежать далеко від зв'язаних V-AV пар, незначний, отже, домінуючими збудженнями є спінові хвилі [5]. У цьому фаза спінових хвиль, двоточкова спінова кореляційна функція алгебраїчно згасає з відстанню, $\langle S_{r_0}^x S_{r_0+r}^x \rangle \approx r^{-\eta}$, за ступеневою залежністю від r з показником, $\eta(T) \approx T$, досягаючи при $T = T_{\text{ВКТ}}$ критичного значення, $\eta_c \approx 1/4$ [5-7]. Польова поведінка БКТ у сполуках з $S = 1/2$ експериментально спостерігалась у $\text{Cu}(tn)\text{Cl}_2$, $\text{Cu}(en)(\text{H}_2\text{O})_2\text{SO}_4$ ($en = \text{C}_2\text{H}_8\text{N}_2$, $tn = \text{C}_3\text{H}_{10}\text{N}_2$). У всіх випадках на основну особливість БКТ вказувало немонотонне підвищення температури переходу зі збільшенням магнітного поля. Дослідження методом Монте-Карло

квазі-2D антиферомагнетиків показали, що немонотонна поведінка може спостерігатися лише у сильно просторово анізотропних магнітах.

Теоретичні дослідження [8] показали, що така польова поведінка БКТ може експериментально спостерігатись у досить великих магнітних полях, що діють на квазі-2D антиферомагнетики, щоб переважати над малими прошарковими зв'язками та власними спіновими анізотропіями, присутніми в реальних системах. Незважаючи на те, що молекулярні магніти на основі Cu(II) розглядаються, як системи з досить малим J , відповідні поля насичення, B_{sat} , становлять від 20 до 50 Тл, що не є звичайними полями, і вивчення поведінки БКТ, навіть в околі насичення, непросте. З іншого боку, системи $\text{Cu}(tn)\text{Cl}_2$ і $\text{Cu}(en)(\text{H}_2\text{O})_2\text{SO}_4$ з їх ефективним внутрішнім зв'язком шарів $J/k_B \approx 3$ К і поля насичення близько 6Тл, дуже зручні для вивчення магнітних фазових діаграм. Обидві сполуки були досліджені в роботах [8,9] та визначені як квазівимірні антиферомагнетики Гейзенберга $S= 1/2$.

Ближня магнітна кореляція була описана в рамках моделі антиферомагнітної (HAF) квадратної решітки Гейзенберга з ефективним зв'язком $J/k_B \approx 3$ К. Гамільтоніан цієї системи

$$H = -J \sum_{i,j} (S_i^x S_j^x + S_i^y S_j^y + \lambda S_i^z S_j^z), \quad (3)$$

з $\lambda = 1$). Слабкий зв'язок, $J' \approx 10^{-3} J$, спричиняє відхилення від ідеальної двовимірної поведінки, що призводить до виникнення магнітного далекого порядку (LRO), що чітко проявляється в системі $\text{Cu}(en)(\text{H}_2\text{O})_2\text{SO}_4$, при появі невеликої λ - подібної специфічної теплової аномалії при $T_C = 0.91$ К. Різка аномалія спостерігається як у порошку, так і в монокристалічному матеріалі. З іншого боку, в $\text{Cu}(tn)\text{Cl}_2$, ніяких доказів LRO не спостерігалось аж до 60 мК.

Індукована полем аномалія в теплоємності з'являється в скінченних магнітних полях, і ця особливість пояснюється індукованим полем переходом БКТ. В нульовому полі магнітна питома теплоємність $\text{Cu}(en)(\text{H}_2\text{O})_2\text{SO}_4$ і $\text{Cu}(tn)\text{Cl}_2$ демонструє майже ідентичну поведінку, типову для внеску короткодіючих магнітних кореляцій. Значні відмінності, що спостерігаються

при низьких температурах, можуть відображати різницю принаймні в міцності та геометрії міжшарових взаємодій, а також у спіновій анізотропії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Berezinskii V. L. Destruction of Long-range Order in One-dimensional and Two-dimensional Systems having a Continuous Symmetry Group I. Classical Systems // *Sov. Phys. JETP*. – 1971. – V. 32, – P. 493.
2. Berezinskii V. L. Destruction of Long-range Order in One-dimensional and Two-dimensional Systems Possessing a Continuous Symmetry Group. II. Quantum Systems // *Sov. Phys. JETP*. – 1971. – V. 34, – P. 610.
3. Kosterlitz M. J., Thouless D. J. Ordering, metastability and phase transitions in two-dimensional systems // *J. Phys. C: Solid State Phys.* – 1973.– V. 6, – P. 1181.
4. Minnhagen P. The two-dimensional Coulomb gas, vortex unbinding, and superfluid-superconducting films // *Rev. Modern Phys.* –1987. – V. 59, – P. 1001.
5. Kosterlitz M. J. The critical properties of the two-dimensional xy model // – 1974.– V.7. – P. 1046.
6. Nelson D.R., Kosterlitz M. J. Universal Jump in the Superfluid Density of Two-Dimensional Superfluids // *Phys. Rev. Lett.* – 1977. – V. 39, – P. 1201-1205.
7. Gupta R , Baillie C. F. Critical behavior of the two-dimensional XY model // *Phys. Rev B.* – 1992. – V. 45, – P. 2883.
8. Cuccoli A., Roscilde T., Vaia R., Verruchi P. // *J. Magn. Magn. Mater.* – 2004. – V. 884. – P. 272-276.
9. Y. Kohama, M. Jaime, O. E. Ayala-Valenzuela, R. D. McDonald, E. D. Mun, J. F. Corbey, and J. L. Manson // *Phys. Rev. B.* – 2011. V. 84. – P. 84402.

УДК 1751

СПИРТНІ НАПОЇ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЗМУ ГЕРОЇВ У ТВОРЧОСТІ Е. М. РЕМАРКА

Куртєва Олена Михайлівна

Студентка 6 курсу факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

Анотація: У статті наведено порівняльний аналіз художніх образів головних героїв Ернста Вінтера («Мансарда мрій») і Роберта Локампа («Три товариші») у романах Е.М. Ремарка та вплив кулінарної метафори на інтерпретацію художнього портрета героя. Обрана тема дає можливість прослідити еволюцію проблематики життєвих пошуків психологічних героїв та виокремити спільні риси у формуванні художніх образів. Тема дослідження ранньої творчості Ремарка є упередженою та не достатньо освітленою. Серед літературних критиків «Мансарда мрій» часто згадується як сентиментальний, переповнений виснажливими роздумами роман у порівнянні з більш пізніми роботами Е.М.Ремарка, що стали прикладами німецької прози ХХ ст. В результаті дослідження було виявлено спільні та відмінні риси у формуванні авторського психологізму художніх образів Ернста Вінтера та Роберта Локампа, особливості психологічного портрету через інтерпретацію концепції кохання до жінки та світосприйняття світу. Виявлені алкогольні вподобання головних героїв дозволяють більш детально проаналізувати психологізм героїв та культурні символи літературного тексту Ремарка як такого.

Ключові слова: Е.М. Ремарк, спиртні напої, художній засіб, літературознавство, культурний символ, німецька проза, романістика.

Звернення до ранньої писемницької діяльності автора, не дивлячись на упередження, є невід'ємним аспектом аналізу його творчості як єдиного цілого.

Вся творчість Е. М. Ремарка пронизана його особистими соціально-філософськими поглядами, згідно яким головним для людини та героя є збереження людяності в будь-якій життєвій ситуації, також цілковите виключення війни, як методу становлення влади.

«Мансарда мрій» та «Гем» є першими романами Е. М. Ремарка, які містять відображення дійсності його життя на ранньому періоді письменництва. На момент виходу романів, Ремарк переживав не тільки тяжкий душевний стан, а й розгром від критиків: «В справжній момент у моїй долі все так переплелось й заплуталось, триває така жахлива творча боротьба, що я маю гостру потребу у добрих радниках»[1]. В той час в моді була зовсім інша література: Німеччина програла війну, зганьблена, вона зачитувалась простенькими детективами та еротичними розповідями, що відволікали від похмурої дійсності. Приречене юнацьке кохання «Мансарди мрій» на цьому фоні здавалось надуманим[2].

Що стосується роману «Три товариші», то він був написаний після літературного визнання Ремарка і критиками, і публікою та після пережитих жахів війни. Не дивлячись на те, що Ремарк знаходився на війні не більше двох місяців, літературна спільнота по-справжньому визнає його талант передавати дух часу Першої світової та характери людей, котрі виживали у цей час[3]. Обидва романи були написані в цілковито різних періодах життя автора і відповідно віддзеркалюють різні життєві проблеми головних героїв. Але все таки можна прослідити незмінну концепцію ідеї кохання до жінки, світосприйняття та направленості життя.

Порівняльний аналіз психологізму головних героїв Ернста Вінтера та Роберта Локампа спирається на співвідношення цих концепцій та дозволяє прослідити формування проблематики портрету чоловіка середніх літ під час війни та після неї. Не одразу читач здогадується у чому полягає життєва трагедія Фріца Шрама. Тільки на початку з'являється образ Елізабет Хайндорф, який дає натяк на формування любовної лінії, що бентежитиме читача протягом усього роману. Але згодом стає відомо, що Фріца не турбує пошук своєї майбутньої коханої. Для нього немає шансів знайти спокій після смерті Лу.

Образ Фріца будується на знаходженні натхнення у поєднанні страждання від смерті коханої Лу та енергії життя, яку він знаходить будучи наставником для великої кількості близьких людей.

Основну частину розповіді займають життєві пошуки Ернста Вінтера, історія яких є насправді історією молодого Фріца Шрама, але іншої інтерпретації та з іншими життєвими помилками. Концепція кохання у «Мансарді мрій» виконує роль засобу, який дає можливість віднайти гармонію до якої Ремарк сам прагне. У «Мансарді мрій» автор передає ідею кохання як чистого почуття, яке потрібно віднайти та мати перед собою постійну його ідею, у цьому полягає сенс дій героїв. Звідки і з'являється насиченість твору метафорами сенсу життя, спогадами про весну, філософію стилю Ніцше та натуралістичність. Звідси і цитати героїв про кохання як розчинення один в одному та проявлення егоїзму у формі цілковитої та глибокої самопожертви. Для Роберта Локампа і автора роману концепція кохання полягає найбільшим чином у спасінні від свого попереднього життя та жахів війни. Причиною необхідності кохати також є зміна життєвих обставин, яка відбувалася незалежно від внутрішнього світу героя та його психологічних якостей. Тому роман вимагає наївних, простих характерів як і простих істин: любов та віру в майбутнє. Але оскільки для Роберта кохання є життєвою необхідністю, то воно набуває характеру не як вільного почуття, незалежного від суб'єкту, а фатально впливає на нього. Фріц Шрам зміг віднайти життєву енергію та гармонію для подолання скорботи за померлою коханою, читач споглядає еволюцію персонажу, на відміну від Роберта, доля якого змушує його знаходитися на межі виживання через втрату коханої. Таким чином спостерігається еволюція концепції кохання у романах Ремарка. Крім того, значно закріплюється ідея впливу товариських відносин та дружби як рівнозначний аспект впливу на пошук сенсу життя. Засобом дистанціювання від кохання як фатальної необхідності автор обирає звернення героя до регулярного вживання алкоголю. Саме у «Трьох товаришах» спостерігається звернення Ремарка до цього художнього засобу. На сторінках роману спостерігається велика кількість

спиртних напоїв та їх варіацій. На відміну від майбутніх романів, у «Трьох товаришах» Ремарк не поглиблюється в метафоричний опис процесу та цілей вживання алкоголю, а просто визначає його як атрибут людини, що пережила війну та сприяє поширенню феномену самотності ХХ ст., що набуває масовий характер.

Спиртні напої як художній засіб використовуються Ремарком у значенні культурного концепту та виступають не лише як територіальний локус сюжету художнього витвору, де стіл – це олтар, бар закладу – олтар дарів, що має схожу риторику зі застіллями Древніх греків. В основному, «літературна кухня» вживається як метафорична, віртуальна площа смаків, запахів, форм, консистенцій та структур, також як комплекс харчових кодів та культурних символів у літературному інтертексті[4].

Категорія смаку у Ремарка відіграє свою роль на межі психологічного, етичного та естетичного. У солодких коктейлях, які частіше вживає Пат відображується потреба у «солодкому» житті, яке ні Пат, ні її друзі не можуть собі дозволити. У більш гірких напоях, як ямайський ром, шері бренді, крешон та інші відображується звичка до смуту, меланхолії та тяжких душевних спогадів.

Фізіологія смаку бере участь у формуванні не тільки звичної німецької національної культурної традиції, але й у формуванні такої тонкої структури як ментальності народу. Та виникає питання, чи можуть підлягати творчим метаморфозам усталені смаки всередині самих себе. Що стосується звичайної прісної їжі, у «Трьох товаришах», автор звертає на неї увагу тільки у часи, коли головні герої переносять піднесені відчуття. У цій ситуації Роберт знаходиться с Пат, своїми друзями або у вірного товариша, їжа якого складає гарне враження у першу ж зустріч с Пат. Коли ж Роберт відвідує заклади харчування і при цьому не має бажання там знаходитися, то опис чужих застіль, перелік окремих продуктів та страв не викликають почуття «задоволення» при відсутності апетиту. Але обов'язковою умовою для трапези для двох у Ремарка

є наявність кулінарного критика, який повинен донести ту чи іншу цінність страви, що подається.

Таким чином, у характерній для Е. Ремарка моделі світу, постійна спрага є символом витікання життя з людини. А кулінарна метафора не просто вписується в культурну картину світу, що представлена у літературних творах ХХ ст., а й часто саме формує її. Навіть незначні деталі беруть участь у будівництві творчої моделі світосприйняття героїв. Метафора алкогольних вподобань виступає як будівельний матеріал для створення так званих окремих художніх домінантів, які разом створюють авторську модель світосприйняття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ремарк Є.М. Я жизнью жил пьянящей и прекрасной... / Є.М. Ремарк, Перевод В.Куприянов, 2018. – Издание на русском языке AST Publishers, 2018. – С. 30
2. Галинская И.Л. Потерянное поколение и Гертруда Стайн / И.Л.Галинская.-Вестник культурологии, 2016. – с. 56
3. В.Н. Богословский История зарубежной литературы ХХ века: 1917-1945 / Богословский В.Н. – М.: Просвещение, 1984. – 304 с.
4. Сидорова С.Ю., Кулинарная метафора как культурная модель мира/ С.Ю. Сидорова.- Міжнародний журнал дослідництва культури, 2015.-с.151
5. Ремарк Э.М. Три товарища / Э.М. Ремарк. – К.: Радянський письменник, 1960. – 429 С.

МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА-ВІДВІДУВАЧА ВЕБ САЙТУ ЗАСОБАМИ VIRTUEMART ДЛЯ JOOMLA

Кундеренко Даниїл Іванович

Здобувач вищої освіти

Національний університет

водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Анотація: Автор корелює важливість моделювання поведінки споживача-відвідувача сайту на основі достовірних даних засобами Virtuemart для Joomla, при цьому беруться до уваги різні наукові підходи до власне моделювання такої поведінки. Об'єктом дослідження є створення сайту онлайн-аптеки засобом Joomla із використанням Virtuemart та наявні дані, які збирає цей інструмент.

Ключові слова: Virtuemart, Joomla, моделювання поведінки, розширення, модуль, компонент, дані.

Актуальність теми дослідження Складно уявити собі сучасне життя без веб сайтів, зокрема онлайн магазинів, каталогів та сервісів, які пропонують послуги. Особливу актуальність подібні веб сторінки набули завдяки карантинним обмеженням. Водночас з цим наявність різних аналітичних інструментів не гарантує успішного збору надійних та репрезентативних даних для подальшого моделювання власне поведінки відвідувача. Натомість маркетологи стверджують, що успіх продажів напряду залежить від розуміння поведінки відвідувача провайдером послуг або товарів. Доступні аналітичні інструменти, зокрема від Google analytics мають наступні недоліки: (1) знеособлюють дані; (2) є складними для повноцінного використання; (3) не містять інструментарію, який би відокремлював дані з доведеною залежністю

від тих, які мають кореляцію; (4) стикаються з труднощами при великій кількості відвідувачів, що зумовлює наступну **постановку проблеми** – дослідження вбудованого в VirtueMart інструментарію на предмет його використання для збору даних з подальшим використанням для моделювання поведінки відвідувача сайту.

Відтак, завданнями цієї доповіді є (1) виокремити переваги VirtueMart, (2) дослідити важливість поведінкового підходу до відвідувачів сайтів провайдерів послуг, (3) здійснити співставлення вбудованих у VirtueMart можливостей та наявних потреб у провайдера потреб максимізації використання вебсайту для збільшення прибутковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поведінкова економіка входить у сферу наукових інтересів наступних українських дослідників: Л. Коваль [3] та С. Романчук [3], Т. Григорчук [2], серед англомовних дослідників - М. Пенхейл [6] та багатьох інших. Успішні моральні цінності, які ведуть (з досвіду країн Північної Америки та західної Європи) докладно описані М. Вебером [1].

Можливості самого CMS Joomla [5], а також опис додатку Virtuemart [7] добре описані у документації для розробників, оскільки мануали для користувачів менш інформативні.

Проте у жодному із згаданих джерел не здійснене кореляція необхідного для моделювання поведінки користувача збору даних та наявні для цього можливості Virtuemart, що підкреслює актуальність нашого студіювання.

Виклад основного матеріалу

Чому власне Joomla та Virtuemart?

Розглянемо переваги використання CMS Joomla разом із інструментом Virtuemart. Вибір інструментів розробником веб сайтів має бути зумовлений кількома факторами, зокрема поставленими технічними завданнями та (у випадку комерційного використання в інтернет-магазинах постачальників платних послуг) обсягом продажів. Спробуємо довести, що для невеликого та

середнього бізнесу альтернативі Virtuemart практично не існує. Більш складним є вибір між Joomla та WordPress, який ми розглядаємо нижче.

Само по собі розширення VirtueMart є безкоштовним, проте з огляду на його безсумнівну популярність для нього створено багато платних доповнень. Цей інструментарій допомагає розгорнути як інтернет-магазин, так й «каталог» (без зазначення цін та можливості купівлі). Відтак можна виокремити низку переваг платформи VirtueMart:

Зручність для продавця: (1) *Гнучкість у встановленні цін.* Додаток дозволяє змінювати та налаштовувати ціни з урахуванням категорій користувачів, знижок, валюти або податків для певного регіону; (2) *Система звітів.* Додаток дозволяє робити різні звіти, а також витяги статистики кількох змінних – клієнтів, товарів, тощо за заданий період часу. Існує можливість додати платні розширення цього компоненту, які значно покращать звіти. Нижче ми розглянемо, чому це важливо; (3) *Система оплати.* Додаток дозволяє працювати з різними платіжними системами; (4) *Масштабованість.* Додаток дозволяє використовувати велику кількість різних категорій товарів, а також описових атрибутів самих товарів; (5) *Простота у використанні та сумісність.* VirtueMart не потребує особливого навчання, цьому компоненту властива та сама простота використання, яка є типовою для Joomla. Популярність компоненту зумовлює наявність великої кількості готових тем та розширень, зокрема додаток VirtueMart передбачає використання «магазину» у вигляді каталогу без цін.

Орієнтованість на клієнтів: (1) *Різні варіанти доставки.* Додаток дозволяє налаштовувати різні, зокрема локальні служби доставки. (2) *Передбачена можливість залишати коментарі до товарів, вести блог, оформляти підписку на новини та акції, вести історію переглядів і робити порівняння товарів.*

За звичайних обставин вибір CMS між WordPress та Joomla, на наш погляд, є лише справою смаку та звички. З огляду на те, що обидва є open source, складно назвати ці рішення «конкурентами» у класично-комерційному

значенні цього слова, водночас, наскільки нам відомо, додаток VirtueMart не існує для CMS WordPress (для цієї CMS існує інший додаток – WooCommerce), вибір на користь CMS Joomla був очевидним. Детальне студіювання-порівняння відмінностей між VirtueMart та WooCommerce не входить у завдання нашого дослідження, проте безперечно має бути зроблено із врахуванням можливостей міграції, сумісності, тощо. Відтак, констатуємо, що для невеликого та середнього бізнесу альтернативі Virtuemart практично не існує.

Моделювання поведінки Українські дослідники Л. Коваль та С. Романчук [3] студіюють різні напрямки відстеження поведінки споживача. З однієї сторони, згідно проведених ними розвідок моделювання заданого типу поведінки користувача безпосередньо впливає на успішність проекту сайту магазину. З іншої сторони, відсутність вивчення моделей поведінки, споживацької психології призводять до меншої окупності та прибутковості проекту, отже їх успішність залежить від нашого вміння моделювати поведінку споживача. Згідно розробок згаданих українських вчених, слід виокремити наступні погляди на моделювання поведінки споживача: (1) Мікроекономічний; (2) Психологічний; (3) Соціологічний; (4) Інтегрований.

Розглянемо кожний з них:

1. Мікроекономічний

Мікроекономічний погляд на поведінку споживача, керується припущенням, що споживач свідомий своїх фінансових обмежень, відносно чітко розуміє цілі купівлі, його поведінка схильна бути раціональною. Засіб Virtuemart дозволяє виводити інформацію по товарам або послугам за різними фільтрами, робити пошук за різними параметрами. Власне тому більшість таких пошукових атрибутів за задумом інструменту є інформативними (виробник, країна походження, тощо) та мають бути «clickable» (тобто посиланнями). Варто зазначити, що рішення Virtuemart надає саме таку можливість. Водночас з тим, в залежності від типу магазину, товарів тощо, може виявитися, що у стандартному релізі Virtuemart буде мало користувацьких полів, а окремі поля

будуть зайвими. Наприклад, потреби продавця побутової техніки та онлайн-аптеки будуть відмінними. «Вага» приладу може бути корисним параметром для одного типу онлайн магазину, втім бути недоречним для онлайн аптеки. «Відпуск лікарського засобу за рецептом», натомість, буде важливим тільки для аптеки та абсолютно зайвим для каталогу меблі.

Таким чином, інструментарію Virtuemart умовно достатньо для відстеження мікроекономічних показників. Більш повну відповідь можна надати після детального розгляду необхідних параметрів збору даних.

2. Психологічний

Психологічний погляд на поведінку споживача, керується припущенням, що споживач розуміє та оцінює чинники, які на нього впливають, виходячи із власного досвіду та наявних цільових установок. Іноді в контексті психологічного підходу використовують ті чи інші психологічні школи, зокрема теорії Г. Юнга або З. Фрейда. Мета нашого вивчення не потребує цього. Керуючись успішними морально-етичними принципами, які докладно описані М. Вебером [11], ми вважаємо, що слід уникати маніпулятивної подачі інформації, водночас необхідно створювати максимально user-friendly UX та user-friendly UI. Зазначимо, що VirtueMart має велику перевагу в цьому, як було розглянуто вище. Втім відзначимо, що реалізація цього підходу більш дотична дизайнерських питань (обраних зображень, кольорів), а також питань семантики (обраних формулювань, слів). Збір даних тут релевантний виключно з точки зору Test A/B, тобто коли існує алгоритм перенаправлення на один з варіантів («варіант А» або «варіант Б») сайту з подальшим відстеженням результативності. Відтак, інструментарій Virtuemart не призначений для відстеження поведінки користувача з психологічної точки зору, проте ми продемонстрували, що відсутня значущість такого моніторингу.

3. Соціологічний

Соціологічний погляд на поведінку споживача, керується припущенням, що споживач поводиться згідно заданій ролі (або статусу) властивій певній

соціальної групі. Вважаємо, що реалізація соціологічного підходу до моделювання поведінки відвідувачів сайту ускладнена в цілому та практично неможлива засобами Virtuemart, оскільки для цього слід провести збір фінансових та інших особистих даних. Відзначимо, що збір таких даних, навіть якщо припустити, що відвідувач у добровільному порядку (згідно законів про збереження персональних даних всіх залучених країн) надасть такі дані, підтвердити надану інформацію буде неможливо. Окрім цього така форма реєстрації або опитування відштовхне користувача. Якщо припустити існування провайдера послуг, скерованого виключно на певний соціальний статус, де належність до певного суспільного шару є умовою використання сервісу, такий магазин не потребує соціологічного моделювання, оскільки спрямований тільки на певну категорію за задумом.

4. Інтегрований

Інтегрований погляд на поведінку споживача, керується припущенням, що споживач керується на одним, а групою принципів, зокрема: чинники культурного порядку, соціальні чинники, особистісні, психологічні. Вважаємо, що вбудованого інструментарію Virtuemart умовно достатньо для відстеження групи показників. Серед наявних платних або безкоштовних розширень Virtuemart, створених сторонніми виробниками також немає готового рішення. Створення такого рішення зіткнеться зі всіма перешкодами, описаними вище [7].

Висновки Відтак приходимо до висновку, що подібно до стандартних недоліків наявних аналітичних інструментів, не зважаючи на всі численні переваги VirtueMart, має ряд недоліків за умов вирішення задачі – моделювання поведінки користувача сайту – а зокрема:

- провайдер послуг має позбутися знеособленого або умовного знеособленого доступу заради збору даних. Жодний виробник не піде на цей крок, оскільки це позбавить його всіх користувачів у дуже стислий термін;

- вибір моделі обробки даних ускладнить повноцінне використання такого інструментарію. Розібратися чи дійсно є залежність між певними атрибутами користувача та його поведінкою буде неможливо.

Водночас зазначимо, що ці недоліки не є унікальними для VirtueMart, а тому не є перешкодою для використання цього інструменту, разом з цим розгортання повноцінної аналітики та моделювання поведінки лишається недосяжною мрією або есхатологічним жахіттям (в залежності від світогляду).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М., *Протестантська Етика і дух капіталізму*. Київ, 2018. НАШ формат, 229 с.
2. Григорчук Т. В., *Брендинг, навчальний посібник*, 2020, режим доступу: URL: <https://sites.google.com/site/brendingsoccult/home>
3. Коваль Л.А., Романчук С.А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2010, випуск 18 ч. II, с. 117-122
4. Офіційний сайт додатків Joomla [Електронний ресурс]. – URL: <https://extensions.joomla.org/>
5. Joomla! Developer Network [Електронний ресурс]. – URL: <https://developer.joomla.org/cms/documentation.html>
6. Panhale, M. (2016). Native vs. Hybrid Mobile Applications. *Beginning Hybrid Mobile Application Development*, 15–20. doi:10.1007/978-1-4842-1314-8_2
7. VirtueMart Developer Manual [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dev.virtuemart.net/attachments/download/24/VirtueMart_1.1_Developer_Manual.pdf

УДК 351

**ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

Криничко Лілія Романівна

к.мед.н.

здобувач кафедри економічної безпеки
публічного управління та адміністрування

Криничко Фелікс Романович

Малігон Юлія Михайлівна

здобувач кафедри економічної безпеки
публічного управління та адміністрування

Державний університет

“Житомирська політехніка”

м. Житомир, Україна

Анотація. На сьогодні розвиток понятійно-категоріального апарату в контексті розвитку теорії, організації та методології державного управління в сфері охорони здоров'я піднімалося в працях багатьох вчених як в контексті підготовки монографічних досліджень так і в контексті здобуття наукових ступенів. Проте, для цілей власного дослідження та зважаючи на трансформаційні процеси, що відбулися в системі охорони здоров'я дане питання постійно актуалізується. Мета дослідження полягає в дослідженні понятійно-категоріального апарату державного управління в сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: охорона здоров'я, громадське здоров'я, медична послуга, державне управління.

Наукове дослідження в будь-якій сфері державного управління потребують обґрунтування властивостей об'єкту як теоретичного підґрунтя

розробки інноваційних підходів до державного управління чи державної політики. Більшість таких властивостей впливають із сутності об'єкту. Відповідно розвиток теоретичних положень державного управління системою охороною здоров'я має відбуватися в контексті розвитку понятійно-категоріального апарату.

«Сама категорія «державне управління» застосовується науковцями для позначення двох взаємозв'язаних понять:

1) сектора зайнятості, ініціатив і видів діяльності, що стосуються формування й упровадження управлінської політики за допомогою державних та інших громадських програм і менеджменту відповідних організацій та діяльності;

2) академічної галузі, що займається вивченням, удосконаленням і підготовкою кадрів сфери діяльності» [20].

В контексті об'єктно-предметного поля нашого дослідження – державне управління системою охорони здоров'я, основними складовими понятійно-категоріального апарату виступатимуть: державне управління системою охорони здоров'я, охорона здоров'я, громадське здоров'я, медична послуга. Зазначенні поняття є взаємопов'язаними та в окремих випадках впливають одне з одного.

Система охорони здоров'я.

Система охорони здоров'я є особливим об'єктом державного управління, що обумовлено його її значенням в забезпеченні життєдіяльності суспільства. В той же час дана сфері державного управління має значенні відмінності від інших, адже пов'язано зі здоров'ям людини та громадським здоров'ям в цілому. Сфера охорони здоров'я пов'язана із виконанням державою соціальної функції з одного боку та забезпечення безпеки з іншого. Крім того, система охорона здоров'я знаходиться на перетині інтересів різних соціальних інститутів та інституцій, що визначає необхідність їх врегулювання при розробці державно-управлінських рішень та формування державної політики. Адже, це дозволить

уникнути конфлікту інтересів та налагодити соціальний консенсус в суспільстві.

Власне науки державного управління при формуванні дефініції категорії «охорона здоров'я» («система охорони здоров'я») мають врахувати усі аспекти, адже державне управління потенціалом системи охорони здоров'я держави охоплює усі зазначенні властивості об'єкту дослідження.

Аналізуючи наукову та довідкову літературу ідентифіковано наступні підходи до сутності охорони здоров'я:

- *охорона здоров'я як галузь діяльності держави.* Такий підхід підтримує Опалько В.В. зазначаючи, що «охорона здоров'я - галузь діяльності держави, метою якої є організація та забезпечення доступного медичного обслуговування населення. Охорона здоров'я – це ключовий елемент національної безпеки держави» [16]. Відповідно до зазначеної дефініції система охорони здоров'я розглядається як галузь діяльності держави в контексті медичного обслуговування, що дозволить забезпечити національну безпеку держави. В такому ж контексті систему охорони здоров'я розглядає Дурманов Б. пропонуючи наступне визначення: «охорона здоров'я - це галузь економіки держави, що включає виробництво товарів і послуг, спрямованих на поліпшення та розвиток здоров'я громадян» [11]. Особливістю зазначеного тлумачення є те, що автор вважає охорону здоров'я як галузь економіки. З даним визначенням можливо погодитися лише частково, адже економічний аспект охорони здоров'я є занадто вузьким і не характеризує усю специфіку систем охорони здоров'я. Баранбаєва Л.З. пропонує під охороною здоров'я розглядати наступне: «сукупність галузей і організацій, що задовольняють потреби населення по охороні здоров'я. У цій сфері відбувається створення умов для відтворення працівника з метою продовження роду, підтримки і поліпшення його здоров'я» [6]. В даному випадку тлумачення є широким, адже охоплює не лише власне медицину, але й фармацією та інші галузі задіяні в забезпеченні здоров'я населення;

- *охорона здоров'я як система заходів*. В даному напрямі зміст охорони здоров'я розглядав Лисицин Ю.П., який зазначає наступне: «охорона здоров'я суспільства – це система громадських і державних соціально-економічних та медичних заходів, які забезпечують високий рівень охорони й поліпшення здоров'я народу» [13]. Так, автор вважає, що такі заходи забезпечуються як державою через систему державного управління так і громадськістю. В свою чергу, такі заходи носять як соціально-економічний так і медичний характер, що визначає властивості системи охорони здоров'я як об'єкту державного управління. Булеца С.Б. вважає, що «охорона здоров'я — це система державних і суспільних заходів, спрямованих на захист здоров'я, попередження і лікування захворювань та забезпечення довголіття людини» [5]. Визначення є подібним проте автор не надає характеристики таким заходам, зазначаючи, що вони направлені на захист здоров'я, попередження та лікування захворювань;

- *охорона здоров'я як медицина*. Даного підходу дотримується К.І. Вінслоу, який вважає, що «охорона здоров'я не є синонімом медицини, а одним з головних факторів і критеріїв прогресу розвитку суспільства, тому що практично немає жодної галузі діяльності, які б так чи інакше не позначалися б на здоров'ї людей» [1]. В свою чергу варто наголосити, що автор наголошує на важливості охорони здоров'я як критерію розвитку суспільства.

Різноманітність підходів до сутності охорони здоров'я можна пояснити наступним чином:

- об'єктно-предметним полем дослідження. Так, в залежності від об'єкту та предмету дослідження, вчені надають охороні здоров'я певних властивостей, що в результаті лягає в їх розуміння змісту зазначеного поняття;

- мета та завдання дослідження визначають особливості та вектор розвитку дослідження системи охорони здоров'я. Зазвичай поставлена мета дослідження характеризує об'єкт та проблему, що намагається вирішити автор;

- міждисциплінарність охорони здоров'я, обумовлює те, що охорону здоров'я характеризують різні сфери наук (економіка, право, медицина,

соціологія, державне управління та інші). В залежності від сфери наук визначається й зміст поняття;

- методологія дослідження. При вивченні будь-якого об'єкту дослідник обирає ту чи іншу сукупність методів, зазвичай вибір таких методів суб'єктивний характер, що призводить до висновків щодо змісту охорони здоров'я.

Вважаємо, що зміст поняття «охорона здоров'я» має врахувати усі зазначенні підходи, щоб вмістити в собі більшість властивостей як об'єкту впливу державно-управлінських рішень. Власний комплексний підхід до сутності охорони здоров'я надамо нижче в контексті встановлення сутності інших суміжних понять.

Громадське здоров'я.

«Одним з найважливіших досягнень науки XIX–XX ст. стало вироблення уявлення про громадське (суспільне) здоров'я, як сукупність здоров'я всіх членів суспільства. У той час як історія вчення про індивідуальне здоров'я нараховує майже дві тисячі років, беручи свій початок від медицини Древньої Греції і Древнього Риму, концепція суспільного здоров'я існує приблизно два століття. Її виникнення зв'язане з Великою французькою революцією і деякими іншими подіями кінця XVIII — початку XIX століття» [8].

«Питання забезпечення здоров'я населення є одним з найбільш важливих питань державної соціальної політики у всіх розвинутих країнах світу. Значна увага надається йому і у європейській та світовій практиці у сфері охорони здоров'я. Так, нова європейська політика щодо здоров'я вимагає критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я, удосконалення політики охорони здоров'я, розвитку структур громадського здоров'я, пріоритету надання медико-санітарної допомоги, впливу на провідні чинники ризику. Основи політики Здоров'я-2020 включають чотири пріоритетні напрямки стратегічних дій, серед яких слід виділити зміцнення систем охорони здоров'я, які мають бути орієнтованими на людину, потенціалу системи громадського здоров'я, готовності до надзвичайних ситуацій, епіднагляду та

реагування, підвищення «міцності» місцевих громад та створення підтримуючого середовища» [15, с. 58].

Більшого розвитку громадське здоров'я як наука та практична діяльність здобула в країнах Заходу. В Україні дане поняття почало поширюватися не так давно. У зв'язку із цим нами вивчено підходу до змісту поняття «громадське здоров'я» в працях зарубіжних вчених.

- Хелінгберг Б (Hallingberg B.) вважає, що «громадське здоров'я являє собою важливий атрибут суспільного життя та структурну умову відтворення соціально-біологічної детермінації суспільства, що дає змогу проаналізувати антропоцентричну цінність людини в конкретних історичних умовах та фізіологічної будови» [3];

- Фрейдсон Е. (Freidson Elliott) пропонує розглядати громадське здоров'я «як об'єктивний фактор самореалізації індивідів у суспільстві, а відтак один із параметрів якості життя індивідів, соціальних груп» [2];

- Вінслоу Ч.Е.А. (Winslow Charles-Edward Amory), зазначає, що «громадське здоров'я (англ. Public health) — це наука та практика попередження захворювань, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я шляхом організованих зусиль суспільства» [4].

Таким чином, громадське здоров'я можна розглядати як із статичної так і динамічної точки зору. З одного боку це стан здоров'я суспільства, а зі іншого процес забезпечення та вивчення здоров'я суспільства. В окремих випадках громадське здоров'я розглядають як науку, що вивчає здоров'я суспільства та механізми його забезпечення. Поняття громадського здоров'я та охорона здоров'я є взаємопов'язаними, а в окремих випадках вчені навіть вважають їх синонімами. На нашу думку, зазначенні поняття не є синонімами, хоча впливають одне з одного, що буде розглянуто нижче.

Медична послуга.

Медична послуга за своїм характером та змістом має економічну сутність проте за технологією все ж таки впливає з медицини. Якщо розглядати медичну послугу з точки зору державного управління то потрібно врахувати усі

можливі підходи. Янова В.В., Лесниченко Е.Н. вважають, що «Дискусія про природу і суть медичної послуги як соціально-економічної категорії виявилася в центрі теоретичної і практичної розробки проблем ефективного розвитку системи охорони здоров'я. Тим часом, за міру розвитку економічної науки погляди економістів на сутність медичної послуги і визначення медичної послуги як соціально-економічної категорії ускладнювалися і розвивалися» [21, с. 33]. Зарубіжна дослідниця проблем громадського здоров'я Крестьянинова О.Г. наголошує, що «Медичні послуги мають особливий статус. Їх кількість і якість, доступність і технологічний рівень, а також інші ознаки визначають рівень життя населення, впливають на стан здоров'я, якість і тривалість життя людей» [12].

Досить цікавою є думка вітчизняної дослідниці А. Мокрицької «На наш погляд, не можна говорити про те, що охорона здоров'я не може і не має розвиватися за законами ринкового господарювання. Саме в умовах ринкових відносин з'являються передумови радикальних змін в організації охорони здоров'я. Звісно, в Україні на даний момент ринкові відносини не можуть бути розповсюджені на всю систему надання медичної допомоги. Таке становище обумовлено, по-перше, практично повним державним регулюванням діяльності медичних установ, по-друге, обмеженим числом медичних установ, серед яких можлива конкуренція, регулююча роль якої стосовно якості медичних послуг очевидна. У зв'язку з цим, цілком виправданою є поява двох категорій, що позначають кінцеві результати лікарської діяльності. Так, “медична допомога” – це кінцевий результат безкоштовної медицини, тоді як “медична послуга” – це продукт або товар медицини платної. На нашу думку, безкоштовної медицини не існувало і не існує. Безкоштовне надання медичних послуг пацієнтам можливе тільки в тому випадку, коли оплата здійснюється іншими платниками (державою, підприємством або “знеособленим” платником податків до бюджету)» [14, с. 116]. Можна погодитися із авторкою в цілому проте окремі аспекти все ж потребують додаткового вивчення та уточнення з позиції формування та реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я.

Таким чином, вивчення наукової та довідкової літератури, дозволило сформулювати модель розвитку понятійно-категоріального апарату державного управління системою охорони здоров'я, що передбачає наступні комплексні підходи до змісту наступних категорій та понять:

1. Охорона здоров'я

- *як вид суспільної діяльності*: сукупність заходів та ресурсів в сферах матеріального та нематеріального виробництва, що в сукупності складає медичну послугу на платній чи безоплатній основі щодо забезпечення здоров'я окремою людиною та громадського здоров'я в цілому через профілактику, лікування, обслуговування та формування умов безпечної життєдіяльності суспільства, та як реалізується державними та / або приватними організаціями;

- *як наука*: система знань щодо заходів медичного, управлінського, економічного, правового, соціального, інформаційного характеру в забезпеченні здоров'я окремої людини та громадського здоров'я в цілому; - *як сфера державного управління*: це сфера державного управління, що регулювання, організації, реалізації та формування ресурсів для забезпечення заходів в сферах матеріального та нематеріального виробництва, що в сукупності складає медичну послугу на платній чи безоплатній основі щодо забезпечення здоров'я окремою людиною та громадського здоров'я в цілому через профілактику, лікування та формування умов безпечної життєдіяльності суспільства.

2. Громадське здоров'я:

- *як наука*: система знань, щодо попередження захворювань населення, інструментів вивчення стану здоров'я населення та факторів впливу на нього, формування профілактичних заходів та напрямів розвитку охорони здоров'я та ресурсів підвищення її якості;

- *як сфера суспільної діяльності*: сукупність заходів щодо вивчення стану здоров'я суспільства, факторів впливу на нього та формування заходів щодо підвищення якості та тривалості життя населення.

3. Медична послуга:

- *теоретичний підхід*: суспільне благо щодо забезпечення здоров'я людини (фізіологічного та психологічного), яке реалізується на платній (приватними закладами охорони здоров'я) та / або безоплатній основі (державними закладами охорони здоров'я);

- *практичний підхід*: послуга, яка полягає у правових взаємовідносинах людини із закладами охорони здоров'я, щодо профілактики, лікування (медичної допомоги) та медичного обслуговування, що спрямованні на забезпечення здоров'я людини.

Як об'єкт державного управління медичну послугу варто розглядати як: по-перше, державну послугу, що реалізується державними закладами охорони здоров'я; по-друге, об'єкт державного регулювання щодо забезпечення здоров'я людини та громадського здоров'я в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Epidemiology and Leadership in Public Health in the Americas. Milton Terris. Journal of Public Health Policy. 1998. № 2. V. 9. p.p. 250-260.
2. Freidson Elliott. The Social Organization of Illness. Brown, Phil. Perspectives in Medical Sociology. Illinois : Waveland Press, 2000. P. 285–294.
3. Hallingberg B. Do stronger school smoking policies make a difference? Analysis of the health behaviour in school-aged children survey [Електронний ресурс] / B. Hallingberg, A. Fletcher, S. Murphy, K. Morgan, H. J. Littlecott, J. Roberts, G. F. Moore // The European Journal of Public Health. 2016. Режим доступу: <http://www.shrn.org.uk/2016-publications/>
4. Winslow Charles-Edward Amory (1920). The Untilled Field of Public Health. Modern Medicine 2: 183–191.
5. Булеца С.Б. Деякі аспекти поняття права на охорону здоров'я, медичну допомогу та біоетики в Україні, Словаччині та Угорщині http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_038_04.pdf

6. Буранбаева Л.З. Реализация социально ориентированной стратегии регионального развития на основе совершенствования инструментов управления системой здравоохранения: дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук спец. 08.00.05. Казань, 2012.
7. Гаврилюк А.О., Жарлінська Р.Г., Даценко Г.В., Сорокоумов В.П., Міщук А.А., Котуза А.С. Особливості удосконалення надання медичних послуг в Україні. Світ Медицини та Біології. 2019. №3(69), С. 39-43.
8. Гладун З.С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): Монографія Тернопіль, „Економічна думка”, 2005 460 с.
9. Данилочкіна Ю.В. Правовое регулирование предпринимательской деятельности на рынке медицинских услуг. Волгоград, 2003. 24 с.
10. Дурманов Б. Экономическая сущность и природа здравоохранения: некоторые теоретические и практические аспекты. Экономика и финансы (Узбекистан). 2013. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-suschnost-i-priroda-zdravoohraneniya-nekotorye-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty>.
11. Дурманов Б. Экономическая сущность и природа здравоохранения: некоторые теоретические и практические аспекты // Экономика и финансы (Узбекистан). 2013. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-suschnost-i-priroda-zdravoohraneniya-nekotorye-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty>.
12. Крестьянинова О.Г. Исследование сущности медицинских услуг как экономической категории. Известия СПбГЭУ. 2019. №3 (117). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-suschnosti-meditsinskih-uslug-kak-ekonomicheskoy-kategorii>.
13. Лисицин Ю.П. Слово о здоровье. М.: Сов. Россия, 1986. С. 9.
14. Мокрицька А. Сутність та класифікація медичних послуг як основа їх фінансування. Світ фінансів. 2013. №4. С. 115-120.

15. Огнєв В.А., Чухно І.А. Громадське здоров'я: змістовно-управлінський аспект // УКРАЇНА. ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ. 2018. № 3 (50). С. 58-61
16. Опалько В.В. Реформування системи охорони здоров'я в Україні. Вісник Черкаського університету Науковий журнал. № 207, 2011
17. Пашков В. Сутність медичних послуг у системі господарського законодавств. Медичне право. 2013. 2 (12). С. 88-101.
18. Раменская А.А. Медицинская услуга: понятие и содержание. Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики: материалы XII Международной науч. практич. конф.: в 2-х ч. Ч. 2. Тольятти: Волжский ун-т им. В.Н. Татищева, 2015. С. 248-251.
19. Рожкова Е.В. Медицинские услуги: понятие и особенности // Russian Journal of Education and Psychology. 2011. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/meditsinskie-uslugi-ponyatie-i-osobennosti>.
20. Ткач А.Г. Теоретичні засади виникнення державного управління як наукової галузі. Галузь науки "Державне управління": історія, теорія, впровадження : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 28 трав. 2010 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. К. : НАДУ, 2010. Т. 1. 536 с.
21. Янова В.В., Лесниченко Е.Н. Сущность медицинской услуги как социальноэкономической категории. Пространство экономики. 2009. №2-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-meditsinskoy-uslugi-kak-sotsialnoekonomicheskoy-kategorii>.

УДК: 611.821

КРОВОПОСТАЧАННЯ СПИННОГО МОЗКУ Й НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Ладна Ірина В'ячеславівна

к.мед.наук

доцент кафедри анатомії людини

Алиєва Сусана Відадівна

Студентка

Харківський національний медичний університет

м.Харків, Україна

Анотація. У цій статті подано інформацію про топографічну та анатомічну будову основних артерій, що беруть участь у васкуляризації спинного мозку. Порухення кровообігу спинного мозку - це гострі та хронічні захворювання кровообігу, спричинені патологіями або екстравазальним здавленням судин, що постачають спинний мозок. Клінічні прояви цереброспинального розладу кровообігу можуть включати: пара і тетраплегію, парези, різні сенсорні розлади, дисфункцію малих тазових органів.

Ключові слова: спинний мозок, корінцеві артерії, зони васкуляризації, синкопальний хребетний синдром, мієлогенна переміжна кульгавість, каудогенна переміжна кульгавість.

Спинний мозок - це сукупність нервової тканини, що простягається від каудального відділу стовбура мозку до поперекової області спинномозкового каналу. Він закінчується приблизно на рівні тіла хребця L₂ як *conus medullaris*. Разом з мозком він включає центральну нервову систему (ЦНС). Спинний мозок виконує різні функції, які включають: передачу аферентної, сенсорної інформації від периферичної нервової системи до мозку; передача сигналів від рухової кори головного мозку на периферію; та слугує центром рефлекторних

реакцій. Артеріальне постачання спинного мозку життєво важливо для заповнення високих метаболічних потреб цієї нервової тканини.

У поздовжньому напрямку спинний мозок супроводжують одна передня спинномозкова артерія *a.spinalis anterior* (що розташована у *fissura mediana anterior*, діаметр 0,2-0,8 мм) і дві задні спинномозкові артерії *a.spinalis posterior* (що розташована у *sulcus intermedius posterior*, діаметр менше, ніж 0,5мм) [2]. *A. spinalis* виникає внаслідок з'єднання низхідних гілок передньої правої і лівої *a.vertebralis* (зазвичай одна з цих гілок є домінантним у діаметрі) на рівні C₂-C₄, а *a.spinalis posterior* - від *a.vertebralis* (або *a.cerebelli inferior posterior*).

Кровопостачання спинного мозку включає такі сегментарні артерії (ці великі артерії є дистальними артеріальними провідниками спинного мозку і несуть кров до передньої спинномозкової артерії):

1) у шийному (або шийно-грудному) відділі - екстракраніальна частина хребетної артерії *a.vertebralis*, яка є гілкою підключичної артерії (*a.subclavia*); інші проксимальні гілки підключичної артерії - *truncus costocervicalis* - відокремлені від реберно-шийного хребця (*a. cervicalis profundus* - глибока сонна артерія, *a. intercostalis suprema* - верхня міжреберна артерія, також звана *a. intercostalis superior*, яка може відходити від дуги аорти або хребетної артерії);

2) у грудному відділі - міжреберні артерії відходять від грудної аорти і називаються відповідно до сегмента ребра;

3) у поперековому відділі - сегментарні поперекові артерії *a.lumbalis*, що відходять з черевної аорти, які проходять паралельно міжреберним артеріям і складають чотири пари [3].

Ці сегментарні артерії васкуляризують хребетний стовп, паравертебральні м'язи, груди́ну та спинний мозок. Проходячи вздовж задньої (лівої) або задньої бічної (правої) поверхні тіла хребця, вони дають три основні гілки: латеральну, або вентральну (задня міжреберна або поперекова артерія); середню, або дорзальну (м'язові та шкірні гілки); медіальну, або спинномозкову.

Спинномозкова гілка кожної сегментарної артерії потрапляє в хребетний канал через міжхребцевий отвір і поділяється на гілки, які живлять спинний мозок.

Виділяють також передні і задні корінцеві артерії, які супроводжують передні і задні корінці спинномозкового нерва відповідно. Науково доведено, що ці артерії підходять до спинного мозку більш часто з лівого боку, і пов'язано це з лівостороннім розташуванням аорти. Кожна передня і задня корінцеві артерії біля передньої центральної щілини поділяються на висхідну та низхідну гілку, які анастомозують з аналогічними гілками вище і нижче розташованих корінцевих артерій. Ці анастомози утворюють на передній і задній поверхні спинного мозку в передній серединній щілині передню і задню спинномозкові артерії відповідно. Передня спинномозкова артерія сприймається як послідовний ряд анастомотичних судинних петель і васкуляризує передню 2/3 спинного мозку (включаючи передній ріг, спиноталамічний та кортикоспінальний тракти) через центральну та піальну гілки. Задня спинномозкова артерія утворює гілки, які приймають участь в утворенні вінцевого артеріального сплетення м'якої оболонки, піальну судинну сітку.

У спинному мозку в поперечному зрізі на всіх рівнях є 3 зони васкуляризації.

Перша зона-центральна, що являється наймасивнішим артеріальним басейном. Вона охоплює передній ріг, передню сіру спайку, основу заднього рогу. Кровопопстачає цю зону парні борознові гілки, що відходять від передньої спинномозкової артерії.

Глибокі гілки задніх спинномозкових артерій утворюють другу артеріальну зону спинного мозку (задня 1/3 перерізу спинного мозку)-дорзальну, до складу якої входять задні рога та задні канатики.

Третя артеріальна зона - це периферична зона, яка охоплює периферійні відділи передньої та бічної канатиків. Ця зона кровопостачається занурювальними гілками та із перимедулярної і піальної судинної сіток.

Найпоширенішими порушеннями кровопостачання спинного мозку є синкопальний хребетний (спинномозковий) синдром, мієлогенна переміжна кульгавість, каудогенна переміжна кульгавість.[1]

Синкопальний хребетний синдром характеризується раптовим, короткочасним, тимчасовим тетрапарезом на тлі втрати свідомості. Зазвичай це відбувається, коли людина головою робить різкі поворотні рухи. Після того, як хворий приходить до тями, гіпотонія та слабкість у м'язах зберігаються деякий час. М'язова слабкість відновлюється за 35 хвилин, і пацієнт відчуває занепокоєння, побоюючись чергового нападу. Вважається, що патогенетично синдром пов'язаний з ішемією верхніх шийних сегментів спинного мозку та кори головного мозку. Часто виникає при патологіях судин вертебробазиллярного басейну.

Мієлогенна переміжна кульгавість також виникає під час ішемії в нижніх артеріях. Спостерігається слабкість і оніміння ніг при тривалій ходьбі або фізичних навантаженнях. Може бути імперативний заклик до діурезу або дефекації. Після відпочинку протягом 5-10 хвилин ці симптоми проходять, і пацієнт продовжує ходити. Клінічно спостерігається центральний або периферичний параліч нижніх кінцівок, зниження м'язового тонуусу. Ця патологія зумовлена компресією однієї з коронарних артерій спинного мозку в результаті деструктивних змін у міжхребцевому сегменті. Іншими причинами являються васкуліт, атеросклероз черевної аорти або її гілок.

Каудогенна переміжна кульгавість зазвичай виникає в результаті вродженого або набутого стенозу поперекового відділу хребта. У цих пацієнтів під час ходьби або фізичних навантажень болісні парестезії спочатку з'являються в дистальних відділах нижніх кінцівок, а потім відчуття піднімається в пахову область і поширюється на статеві органи. Після 5-10 хвилин відпочинку ці відчуття проходять. У неврологічному статусі спостерігаються зниження пахового рефлексу, тимчасові периферичні парези нижньої периферичної мускулатури.

Отже, було проаналізовано топографічну та анатомічну будову основних артерій, що беруть участь у васкуляризації спинного мозку, обговорені синдроми, що виникають при ураженні спинномозкових судин і їх клінічне значення. Представлена тема має велике значення в клінічній практиці для неврологів,нейрохірургів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Черняк В.А., Шевченко О.О., Зоренко О.О., Левон М.М., Селиванов С.С., Голінко В.М. Анатомічні особливості кровопостачання шийного відділу спинного мозку (огляд літератури). *Клінічна анатомія та оперативна хірургія*. Том 18, № 1, 2019. С.88-101.
2. Santillan A, Nacarino V, Greenberg E, et al. Vascular anatomy of the spinal cord. *J NeuroIntervent Surg*. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/51710057_Vascular_anatomy_of_the_spinal_cord
3. Pisco K. Blood supply of the spinal cord and its clinical importance. *Schriftenr Neurol*.1972. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/5028382/>

ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Лемко Галина Іванівна

к.пед.н., доцент

Філіпова Романа Олегівна

студентка

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Анотація: у статті міститься аналіз проблеми лідерства у сучасній психолого-педагогічній літературі, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення проблеми виховання лідерських якостей старшокласників та характеристика практичної діяльності Долинської районної школи лідерів.

Ключові слова: лідер, виховання, якості, старшокласники, школа лідерів.

Складні події в Україні показали вагомість і значну цінність кожної особистості та її роль у суспільно-історичних перемінах. На сьогоднішній день найважливішою ідеєю є успішне майбуття наших дітей. Під час соціальних потрясінь найширше проявляється увесь існуючий потенціал особистості. Тому виховання лідерських якостей учнів є надзвичайно актуальним завданням закладів освіти та закладів позашкільної освіти.

Законом України «Про освіту» визначено, що позашкільна освіта являється ваговою складовою системи освіти, мета якої полягає у розвитку здібностей дітей і молоді у галузі освіти, науки, технічної та іншої творчості, культури, набуття ними первинних фахових знань, вмінь і навичок, які необхідні для їхньої соціалізації, самореалізації та/або фахової діяльності [4].

До проблеми виховання й розвитку підростаючого покоління в системі позашкільної діяльності зверталися видатні вчені й педагоги (П. Блонський, А. Макаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський,

С. Шацький та ін.), відомі психологи й філософи (І. Бех, І. Катарський, Г. Костюк, В. Шинкарук та ін.).

Питання лідерства вивчало багато науковців і трактували вони це поняття по різному. Наприклад, Б. Паригін пояснює лідерство як один з процесів організації та управління малої соціальної групи, який сприяє досягненню групових цілей в оптимальний термін і з оптимальним ефектом. На його думку, лідерство за своєю природою є результатом як об'єктивних (інтереси, мета, потреби і завдання групи в конкретній ситуації), так і суб'єктивних (індивідуально–особистісних характеристик людини) чинників [9, с.12]. Н. Жеребова вказує, що лідер – це член групи, який виявляється під час взаємодії її членів чи організовує їх навколо себе, коли його норми та ціннісні орієнтації узгоджені з груповими і сприяють організації й управлінню цією групою в ході досягнення групових цілей [3, с.60]. Інакше інтерпретує це поняття А. Єршов, який розуміє лідера як члена групи, який має необхідні організаторські здібності, займає центральне положення у структурі міжособистісних відносин і спонукає своїм прикладом, організацією й управлінням групою до досягнення групових цілей найкращим засобом [2, с.7]. Р. Кричевський, Б. Паригін, Л. Уманський [7; 9; 10], вивчаючи питання лідерства, стверджують, що лідерство – одна з форм суспільної активності особистості в групі. Лідируюча особистість завжди займає активну життєву позицію, вона авторитетна для членів групи, з нею вони ідентифікуються.

Науковці часто підкреслювали, що лідерам властиві своєрідні риси, які забезпечують здатність впливати на інших. У науці існує чимало підходів і класифікацій, які мають на меті визначити саме ті якості, які найбільше притаманні для лідера. Цікавим є той факт, що перерахування різними науковцями якостей часто являються не те, що не подібними, а навіть супротивними. Пояснюється це багатогранністю феномену лідерства. Під час аналізу лідерства як однієї із загальних якостей у відношенні підструктур було з'ясовано, з однієї сторони, різноманітність типів лідерства, що відносяться до кожної ділянки життєдіяльності угруповання, кожної його

підструктури. Лідерство постає лише на визначенім ґрунті активності різноманітних галузей колективної життєдіяльності. З іншої сторони – найчастіше в особистості можуть поєднуватися різні види лідерства. Тому слід зазначити, що керівник групи завжди являється лідером, але лідер – не завжди організатор. Поняття «лідерство» значно ширше, ніж організаторська діяльність. Організаторська діяльність – це практична діяльність з керівництва людьми, узгодження їх спільних дій і управління їх діяльністю [6, с.54]. Крім лідерів-організаторів у групах функціонують лідери-ініціатори, лідери-натхненники, лідери-генератори емоційного настрою, лідери-ерудити, лідери-умільці та ін.

Типологія лідерства, яка зустрічається у працях послідовників школи Л. Уманського [11, с.43], передбачає шість видів лідерства: організаційне, професійно-ділове, інтелектуальне, емоційне, вольове, за спрямованістю.

Більш інструментальною вважається диференціація лідерства, яку подав Б. Паригін, виокремивши три чітких її критерії – за стилем, характером і змістом діяльності [8, с.41]. За критерієм «стиль» автор виділив лідерів авторитарних і демократичних, за «характером діяльності» – постійних й ситуативних, за «змістом діяльності» – програмістів і виконавців.

Науковець Н. Шеванзін описує такі типи лідерства за мотивацією: інструментальний (орієнтація на завдання) та експресивний (емоційний, орієнтація на відносини членів групи), при цьому автор стверджує, що чоловіки переважно належать до інструментальних лідерів, а жінки – до експресивних лідерів [12, с.61].

Крім поданої класифікації за сферами життєдіяльності групи, необхідно розрізняти лідерство офіційне і неофіційне, номінальне і фактичне, загальне і функціональне [9; 10].

Теперішнє суспільство потребує лідерів сучасної формації. Це мають бути особи компетентні та відповідальні. Тому слід знаходити і підтримувати осіб, які мають організаторські здібності, прагнуть виконувати соціально

значущі справи, можуть витратити свою енергію та здібності заради інших й усвідомлюють себе потенційним лідером,.

Складно визначити найвагоміші лідерські якості в індивіда, які проявляються у різних лідерів по-різному. Залежать вони від рис характеру та особливості діяльності. Такі якості можна розділити на чотири основні групи:

– до когнітивно-емоційних якостей відносять: когнітивний, емоційний та соціальний інтелект особистості;

– до якостей морально-вольових належать: рівень морального розвитку, спрямованість на успіх, цінності особистості;

– до соціально-комунікативних якостей припадають: комунікативні та організаційні здібності, емпатія, вміння налагоджувати взаєморозуміння, відкритість новому соціальному досвіду;

– до індивідуально-парадоксальних якостей науковці зараховують такі риси особистості, які дають можливість «досягати більшого й формувати неповторний лідерський стиль» [2].

Будь-яка з даних груп якостей може виражатись більше чи менше в залежності від особливостей лідера. Однак, тільки гармонійне поєднання всіх груп якостей надає можливість лідеру виконувати покладені обов'язки найбільш ефективно: вести за собою інших, планувати діяльність, надихати послідовників, генерувати ідеї, візуалізувати майбутнє та інше.

Дитячий лідерський рух тепер – це погляд у майбутнє. Тому, що він являється одним із важливих та дієвих інститутів соціалізації особистості, що впливає на реалізацію інтересів, ініціативу, забезпечує спроможність самостійно приймати рішення, сприяє розвитку й удосконаленню здібностей. І такий багаж компетентностей є основою для щасливого та успішного дорослого життя. Діти-лідери є генераторами багатьох важливих ідей, ініціатив та проєктів.

Позашкільна освіта України, як інституція соціального виховання, має давні традиції і значний досвід. На теперішній час позашкільна освіта,

враховуючи міжнародний досвід і загальні освітні тенденції, інтенсивно розвивається, зважаючи на потреби дітей та відповідаючи запитам їхніх батьків, інтересам суспільства та зберігає в той же час національну специфіку.

Законом України «Про позашкільну освіту» сформульовано соціально-реабілітаційний напрямок позашкільної освіти, який повинен забезпечувати розвиток інтересів і соціальне становлення, здібностей, запитів у самореалізації школярів, їхню підготовку до ініціативної професійної і суспільної діяльності, організації їх змістовного дозвілля та відпочинку. Однак, враховуючи нормативне визначення і реальний стан практики, його зміст є соціально-педагогічним. До соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти належать: клуби спілкування, школи лідерів клуби старшокласників, об'єднання учнівського самоврядування, творчі об'єднання для дітей з особливими потребами євроклуби тощо [5].

У позашкільній освіті необхідною для становлення лідера, формування і розвитку лідерських якостей стає школа лідерів, де старшокласники набувають необхідних знань, тут в учнів виховують віру в себе, формують певні якості для ефективного лідерства та навчають організаторській роботі. Заняття в школі лідерів проходять за програмою, мета якої є: розвиток психологічної культури учнів, опанування учнями навичок самоаналізу і саморозуміння, розуміння почуттів і мотивів поведінки тих, хто оточує, вміння робити вибір і брати на себе відповідальність; розкриття і розвиток здібностей учнів; навчання вміння знаходити вихід у скрутних обставинах, долати блокуючи неприємні почуття і власну невпевненість; підготовка до свідомої активної участі в громадянському житті школи, міста, держави.

Програма занять школи лідерів передбачає різноманітні форми роботи: бесіди, дискусії, рольові та організаційно-діяльнісні ігри, тренінги, вправи, творчі завдання, розробку і захист проєктів, програм тощо. Реалізація цієї програми стане більш успішною, коли набуті лідерами знання, навички та вміння знайдуть застосування у практичній діяльності.

На Прикарпатті одним з осередків формування лідерів, їхнього організаторського мислення, інтуїції та організаційного експромту – є постійно діюча дитяча організація «Долинська районна школа лідерів». Даний проєкт був започаткований у 2008 році при Будинку дитячої та юнацької творчості м. Долини.

Метою проєкту районної школи лідерів є «формування активних лідерів учнівського самоврядування з глибоко усвідомленою громадянською позицією, почуттям відповідальності, здатних до самоаналізу і самовиховання; формування характерів, світогляду і самостійності молодих людей; сприяння розвитку особи; формування навиків цивілізованого спілкування, лідерства і партнерства» [1].

Учасниками школи лідерів є лідери органів учнівського самоврядування шкіл Долинської ОТГ віком від 14 до 18 років (по одному представникові від школи).

Школа лідерів функціонує задля підвищення духовно-етичного, інтелектуального, творчого потенціалу молодого покоління; активізації й удосконалення індивідуального досвіду кожного учасника; розвитку творчої і соціальної ініціативи молоді, високого рівня соціально-комунікативних здібностей учнів; засвоєння методів організаторської роботи, прийомів ефективного спілкування та взаємодії; уміння вести дискусію, публічно виступати, покращуючи навики і набуваючи упевненості; вміння володіти собою, приймати і виконувати правові і моральні зобов'язання; появи інтересу до соціально-значимої лідерської діяльності в рамках школи і в соціумі; об'єднання підлітків в процесі організації спільних соціально значимих справ; участі в роботі учнівського самоврядування і реалізації проєктів; самореалізації учасників проєкту.

Основними завдання Школи лідерів є:

- сприяння підвищенню самостійності учнівського самоврядування в плануванні, організації та аналізі повсякденної діяльності;
- створення умов для самовизначення і самореалізації особистості;

- сприяння глибокому розумінню змісту поняття «лідер»;
- виявлення та розвиток основних лідерських якостей, навичок та вмінь;
- виховання відповідальності, свідомої самооцінки, дисципліни, вміння керувати собою;
- формування вміння відстоювати свою точку зору, терпимості до іншої точки зору, права на особисте судження, спілкування старшокласників в демократичному середовищі;
- розширення особистих контактів, пошук нових друзів, однодумців;
- налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності роботи учнівського самоврядування;
- формування правової свідомості;
- вироблення навичок і потреб активної правомірної поведінки;
- сприяння свідомій мотивації до потреб здорового способу життя;
- створення передумов для виникнення середовища ділових цивілізованих, патріотично налаштованих людей в українському суспільстві [1].

Заняття з лідерським активом поєднують різноманітні форми роботи: ділові зустрічі, рольові ігри, ігри на увагу, лідерські форуми, лідерські змагання, тренінгові заняття, практичні лабораторії, психологічні вправи, практичні вправи, хвилинки змагань, розважальні ігрові компоненти, вправи на самостійне вивчення, організаційно-навчальні практикуми, майстер-класи тощо. Кожен з лідерів має право на власну думку, на творчу ініціативу, на потребу до самовдосконалення.

Отож, у роботі позашкільних навчальних закладів, зокрема у школах лідерів є суттєвий потенціал щодо формування системи цінностей особистості та її лідерських якостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Долинська районна школа лідерів.
http://dbdiut.at.ua/index/shkola_lideriv/0-25
2. Ершов А. Психология соактивности людей. СПб.: Знание, 1992. 32 с.
3. Жеребова Н. К вопросу о механизме выдвижения лидеров в студенческих группах. Сб. "Личность и группа": Уч. зап. ЛГПИ им. А. Герцена: Т. 468, Л., 1971. 74 с.
4. Закон України про освіту. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Закон України «Про позашкільну освіту».
<https://osvita.ua/legislation/law/2241/>
6. Концепція національної системи виховання. Київ: Освіта, 1994.
7. Кричевский Р., Рыжак М. Психология руководства и лидерства в спортивном коллективе. М.: Изд-во МГУ, 1985. 223 с.
8. Парыгин Б. Руководство и лидерство. Л.: Ленингр. Гос. пед. инс. им. А. Герцена, 1973. 143 с.
9. Парыгин Б. Регуляция социально-психологического климата трудового коллектива. Л.: "Наука", 1986. 16 с.
10. Уманский Л., Мангутов И. Организатор и организаторская деятельность Л.: Изд-во Ленингр. универ., 1975. 312 с.
11. Уманский Л. Организаторские способности и их развитие. М.: 1967. 189 с.
12. Шеванзин Н. Социальная психология в образовании. М., 1995. 430 с.

УДК: 342.95

**РОЗВИТОК ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАЯВНИКІВ
- ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО
ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСТОБУДУВАННІ**

Лещинський Віктор Петрович

к.держ.упр.

Київський національний університет

будівництва та архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: стаття присвячена обґрунтуванню тези, що розвиток гарантій прав та законних інтересів заявників є пріоритетним напрямом вдосконалення адміністративно-правового регулювання правовідносин щодо дозвільної діяльності у містобудуванні з огляду на людиноцентричну орієнтованість адміністративно-правового регулювання у сфері містобудування. Визначено, що при вдосконаленні засобів забезпечення законності у цій сфері мають враховуватись і відповідні гарантії. Дієвим засобом наукового забезпечення цього визначено поширення використання у наукових дослідженнях проблематики забезпечення законності дозвільної діяльності у містобудуванні актуальних надбань філософії права, зокрема щодо: значення людини у сучасній правовій системі; правової аксіології; актуальної (сучасної) парадигми правового пізнання.

Ключові слова: гарантії прав і свобод людини, заявник, адміністративно-правове регулювання, дозвільна діяльність, містобудування, законний інтерес.

Дослідження актуальної проблематики дозвільної діяльності загалом та такої діяльності у сфері містобудування зокрема має базуватись на сучасних науково-методологічних підходах у правопізнанні. Проведений вченими у

сфері філософії права аналіз напрямів наукових досліджень визнаних вчених у цій галузі свідчить про актуалізацію проблематики буття людини у сучасній національній правовій системі. Аналізуються питання: сутності та дотримання прав людини у контексті реалізації демократичних принципів (О. Петришин); права та свободи людини і громадянина та правоохоронна діяльність (М. Гуренко); буття людини та правосвідомість (М. Цимбалюк); філософія права у соціально-антропологічному вимірі (С. Рабінович); історичний аспект буття людини у праві, зокрема в античному історико-культурному середовищі (В. Вовк). Варто відмітити наукові напрацювання, в тому числі, таких дослідників, як Т. Гарасимів, О. Балинська, О. Омельчук, О. Грищук, А. Романова, Н. Гураленко. Необхідно відмітити зміщення акцентів у наукових правових дослідженнях у сфері гносеології, зокрема набуває розкриття тематика: правовий інструменталізм і прагматизм (Ю. Цуркан-Сайфуліна); інтелігібельний і сенсигельний виміри існування людини у природно-правовому просторі (А. Романова); семіотика права як філософсько-правова парадигма (О. Балинська); аксіологія права (С. Меленко) [1, с. 50-55].

Наведене підтверджує тезу Ю.М. Оборотова та К.В. Горобця щодо формування так званої сучасної парадигми у методології правового пізнання, відмітними рисами якої є міждисциплінарність, плюралізм, додатковість, інтерсуб'єктивність. Основою цієї парадигми є взаємопроникнення суб'єкта та об'єкта пізнання. І право, і знання про нього є сферами інтерпретації, а тому правове пізнання стає елементом правової реальності [2, с. 461]. Вказане підкреслює роль людини у сучасній правовій системі, її розвитку.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, а також її здоров'я та життя, гідність та честь, безпека та недоторканність є найвищими соціальними пріоритетами, в тому числі - стосовно розвитку правового регулювання. Вказані положення отримали свою реалізацію і при розвитку галузевого правового регулювання. Зокрема, як вказує О.В. Джафарова та визнають інші науковці, визначальною метою дозвільної діяльності є створення умов для реалізації певних суб'єктивних прав та законних інтересів за умови,

що така реалізація не створюватиме перешкод для реалізації прав та інтересів інших осіб [3, с. 21; 4, с. 203]. Р.А. Майданик слушно вказує про актуальність формування ліберальних тенденцій правового регулювання у національному приватному праві, підвищення значення приватного життя як цінності правового регулювання [5, с. 18-19]. Враховуючи спрямованість дозвільної діяльності, в тому числі і у сфері містобудування, на реалізацію саме приватних прав та законних інтересів, його висновки уявляються актуальними і стосовно врегулювання публічних правовідносин у частині організації дозвільної діяльності, врахування інтересів заявника у якісній та швидкій процедурі отримання дозволу.

Сервісна концепція діяльності держави вже тривалий час є усталеною основою організації врядування у державах Європейського союзу. Зокрема, виділяються такі принципи врядування, як: здійснення публічного адміністрування на засадах верховенства права; забезпечення законних очікувань; пропорційність; право бути почутим тощо [6, с. 23-24]. Стосовно дозвільної діяльності, в тому числі і у сфері містобудування, на особливу увагу, на наш погляд, заслуговують, фактично, усі перелічені принципи, а також такі, як принцип доцільності та обґрунтованості, своєчасності адміністративного рішення [6, с. 23-24; 7, с. 15-16; 8, с. 52].

Дослідження останніх наукових підходів щодо врегулювання дозвільної діяльності загалом та такої діяльності у сфері містобудування зокрема дозволяє вказати про поступову реалізацію зазначених тенденцій у сучасних наукових дослідженнях. Так, отримують увагу науковців такі засади дозвільної діяльності, як: спрямованість дозвільних процедур на реалізацію суб'єктивних прав та законних інтересів [9, с. 115], підконтрольність, відповідальність, пропорційність, відкритість та деякі інші [3, с. 23], передбаченість у процедурах видачі дозволу як процедурах надання адміністративних послуг [10]. Втім, окреслені вище загальнофілософські напрями ще мають перспективи для реалізації, зокрема у таких контекстах, як: зменшення бюрократичних бар'єрів у державному регулюванні містобудування; усунення колізій у чинному

законодавстві щодо підстав видачі дозвільних документів у сфері містобудування [11, с. 7, 14]; публічність та прозорість дозвільних процедур за рахунок зокрема, їх автоматизації [7, с. 4].

Отже, сучасна людиноцентрична орієнтованість правового регулювання у сфері містобудування зумовлює визначення пріоритетного напрямку розвитку законодавства щодо здійснення дозвільної діяльності у сфері містобудування: розвиток гарантій прав та законних інтересів суб'єктів, які звертаються щодо отримання документу дозвільного характеру. Тому при вдосконаленні засобів забезпечення законності у цій сфері мають враховуватись і такі гарантії. Дієвим засобом наукового забезпечення цього є поширення використання у наукових дослідженнях проблематики забезпечення законності дозвільної діяльності у містобудуванні актуальних надбань філософії права, зокрема щодо: значення людини у сучасній правовій системі; правової аксіології; актуальної (сучасної) парадигми правового пізнання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балинська О. М., Токарська А. С., Ященко В. А. Актуальні проблеми філософії права: посібник / за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. X.: Право, 2017. Т. 2: Філософія права. Редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. 1128 с.
3. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 39 с.
4. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
5. Майданик Р.А. Розвиток приватного права України: моногр. К.: Алерта, 2016. 226 с.

6. Стандарти європейського врядування: навч. посіб./ авт. кол.: І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, С. М. Гладкова та ін.; за заг. ред. І. А. Грицяка. К.: НАДУ, 2011. 184 с.
7. Концепція публічного управління у сфері містобудівної діяльності. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Kontsepsiya-na-sayt.pdf> (дата звернення: 21.12.2020).
8. Лещинський В. П. Система принципів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. № 1 (41). Р. 49-53. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/11.pdf> (дата звернення: 23.12.2020).
9. Стукаленко О.В. Адміністративно-правове забезпечення будівельної галузі: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2017. 376 с.
10. Ігнатенко О.П. Нормативно-правове забезпечення функціонування дозвільної системи у сфері благоустрою населених пунктів. *Публічне адміністрування: теорія і практика*. 2014. Вип. 2. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2014-02\(12\)/23.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2014-02(12)/23.pdf) (дата звернення: 23.12.2020).
11. Будівельне право: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. Вип. III. Матеріали Третьої наук.-практ. конф., (Київ, 4 грудня 2019 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ–Тернопіль: «Бескиди», 2019. В 2-х ч. Ч. 1. 231 с.

УДК 33.338:61.614

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМИ
ЗМІНАМИ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Марченко Оксана Анатоліївна,

д.екон.н., професор, завідувач кафедри
економіки та готельно-ресторанного бізнесу

Ткаченко Геннадій Дмитрович,

Юрків Марина Миколаївна

Студенти

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

Анотація. В статті розглядаються механізми державного управління системними змінами медичної галузі в Україні. Аналізуються причини недостатнього фінансування галузі. Обґрунтовані основні положення національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: медичне реформування, система охорони здоров'я, стратегія розвитку, медичне страхування

Конституція України визнає життя й здоров'я громадян найвищою соціальною цінністю та проголошує державу гарантом забезпечення та утвердження прав і свобод людини. Проте існуюча тенденція погіршення стану медичної системи в країні створює дедалі більші проблеми для подальшої реалізації задекларованого права людини на отримання медичної допомоги в нашій державі.

Економічні дослідження доводять, що причина в недостатньому фінансуванні медичної галузі, у недосконалості законодавства та застарілій моделі медичної освіти. Медицина країни потерпає від непослідовної

соціально-економічної політики та нерівних умов для ведення медичної практики різними суб'єктами господарювання. І хоча законодавство України і передбачає забезпечення цієї галузі бюджетними видатками в розмірі не менше ніж 10 % від обсягу національного прибутку, та за 13 років існування відповідного Закону жодного разу цю норму не було реалізовано. На фінансування медицини в Україні виділяється тільки 3 % ВВП країни [1]. Тобто на сьогодні державний бюджет забезпечує українську медицину тільки половиною необхідного мінімуму. Зараз ми маємо всі переваги й недоліки ринкової економіки, проте медична галузь в Україні все ще функціонує за успадкованим з радянських часів залишковим принципом розподілу фінансування.

Враховуючи вище зазначені аспекти доцільними стануть кардинальні зміни в системі охорони здоров'я, а саме реформування галузі медицини в цілому. Система охорони здоров'я країни знаходиться в умовах постійних трансформаційних змін. Будучи багаторівневою й розгалуженою структурою, система, перетворюючись, формує складні підходи щодо визначення механізмів управління у державному і приватному секторах охорони здоров'я. Саме у них держава відтворює нову систему механізмів управління, розглядати які потрібно у сукупності впливів мезо-, макро- і мікрофакторів із застосуванням нових форм управління на всіх рівнях. Національна стратегія реформування медичної системи України на період 2015–2020 роки визначає ключові проблеми, потенційні напрями і шляхи їх розв'язання для формування нової державної політики у галузі, включаючи глибинні нормативні трансформації та впровадження нових фінансових механізмів для забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я. За таких умов медична система країни має базуватися на трьох засадничих принципах: орієнтованість на людину, орієнтованість на результат, орієнтованість на втілення кращих технологій та кращого досвіду надання медичних послуг [2].

Аналізуючи ситуацію, що склалася в країні, можна констатувати: Українська держава посідає останнє місце за кількістю грошей, які витрачає

держава з бюджету на кожного пацієнта в рік – 149 дол. Наприклад, у Німеччині в чотири рази менше лікарень, ніж в Україні, а витрати на кожного пацієнта у 20 разів вищі. У лікувальних закладах країни кількість ліжок сьогодні вдвічі перевищує європейські нормативи. Через застарілі технології тривалість стаціонарного лікування в нашій країні на 50 % довша, порівняно з країнами ЄС. Тож трансформація фінансування вітчизняної медицини в умовах ринкової економіки просто необхідна, щоб зробити систему охорони здоров'я ефективною, а медичні послуги – якісними [1].

Управління системою охорони здоров'я потребує системних змін, якісно нових підходів, альтернативних шляхів реформування організаційно-економічного механізму медичної сфери, розробки нових моделей взаємодії механізмів державного управління захистом працюючого населення.

Радикальні перетворення почались в системі функціонування медичних закладів. Оптимізація мережі лікарень полягатиме в ліквідації багатопрофільних поліклінік при центральних районних і міських лікарнях. Самі ж лікарні набудуть автономності в адміністративній діяльності та розподілі свого фінансування, зможуть залучати кошти з різних джерел, матимуть свої банківські рахунки. Наразі медзаклади в Україні є дуже залежними від держави, яка чітко регламентує, серед іншого, і ставки медпрацівників, і вартість утримання пацієнта, не задовольняючи при цьому реальних потреб ні тих, ні інших. Автономність управління в лікарнях дасть можливість запобігти ситуаціям з надлишком чи дефіцитом лікарів, а відтак, кількість медичних працівників та їх спеціалізація будуть приведені до реальних потреб на місцях. Лікарям дадуть можливість ставати суб'єктами підприємницької діяльності.

Особисте ліцензування – нововведення стратегії, – цей термін лякає багатьох медиків. Насправді це оновлення наявної системи п'ятирічної атестації лікарів, який набагато краще зможе контролювати їх професійність та дасть змогу запровадити нові моделі стосунків між лікарями та громадою на принципах приватно-державного партнерства [3].

Також в ході реалізації пропонується пацієнтам обрати сімейного лікаря. Реформатори акцентують: медицина повинна бути заснована на сімейних лікарях, як це відбувається в розвинутих країнах. Так, у Великій Британії, чия система охорони здоров'я вважається однією з найефективніших у світі, 90 % послуг надається на первинній ланці медичної допомоги лікарями загальної практики, у Нідерландах – 93 %. На засадах сімейної медицини планується вдосконалити та розвинути систему первинної медико-санітарної допомоги задля забезпечення доступу населення до кваліфікованої та сучасної медичної допомоги шляхом створення на рівні міст і районів центрів первинної медичної допомоги [1].

Розробники системи реформування охорони здоров'я в Україні запевняють, що впровадження сімейної медицини дасть, нарешті, зконцентрувати належну увагу на заходах профілактики хвороб на рівні сімейного лікаря. Світовий досвід показує, що 60 % роботи сімейного лікаря полягає саме в профілактиці, тоді як у нашій країні сьогодні, на жаль, цим не займається жоден лікар.

Проте введення в Україні програм щодо впровадження сімейної медицини породило певний супротив з боку ряду фахівців, які не вважають за можливе прискорену підготовку необхідної кількості лікарів загальної практики з подальшою перекваліфікацією лікарів-терапевтів та лікарів-педіатрів на спеціальність «сімейний лікар/лікар загальної практики». Адже згідно з «орієнтовним переліком медичних послуг», сімейний лікар повинен однаково добре розбиратися в хворобах пацієнтів різного віку, знати офтальмологію, гінекологію, імунологію та інше. Поверхневе володіння предметом може бути небезпечним, тому короткострокові шестимісячні курси є неприйнятними для спеціалістів медичної галузі [4].

Належної уваги на шляху реформування української медицини приділено стану екстреної медичної допомоги, яка на сьогодні вже пройшла часткове реформування, проте вочевидь потребує подальших змін. Як показала практика, задекларовані раніше європейські стандарти з забезпечення приїзду

бригад швидкої до пацієнтів (у межах 10 хв у містах та 20 хв у сільській місцевості) у нашій державі залишаються невиконуваними. Водночас громадськість занепокоєна тим, щоб реформатори, вирішуючи проблеми своєчасності приїзду швидкої не оминули увагою і проблему якості самої екстреної допомоги, повні бригади та кваліфіковані лікарі для якої, на жаль, рідкість.

Негайної уваги в роботі служби потребує робота диспетчерів, адже загальновідомо, що існує так звана фільтрація екстрених викликів, наприклад, випадки відмови виїзду до людей похилого віку, що є неприйнятним для цивілізованої країни.

Існуючий стан справ в Україні доводить, що сьогодні наші лікарі зацікавлені у хворому пацієнті та в процесі лікування, а не одужанні. Отже, створення умов, за яких надавати неякісну медичну допомогу, стане економічно не вигідно, має стати, нарешті, пріоритетом у роботі з розбудови української медицини. Саме тому розробники вищезгаданого проекту стратегії реформування вітчизняної медицини порушують питання про необхідність поширення страхової медицини і в нашій країні [2].

Обов'язкове медичне страхування перебуває під жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю. Ця форма організації страхового фонду дає змогу планувати медичну допомогу завдяки тому, що надходження коштів до страхового фонду характеризується стабільністю. Основною перевагою обов'язкового медичного страхування є цільове та децентралізоване формування фінансових ресурсів, що спрямовані не в бюджет, а безпосередньо на потреби закладів охорони здоров'я.

Низький рівень платоспроможності та страхової культури громадян України наряду з відсутністю відповідної законодавчої бази стали актуальними проблемами сучасного страхового ринку нашої держави, що потребують вирішення.

Тільки незначна кількість країн може дозволити собі взяти відповідальність щодо майже повного забезпечення медичної допомоги

виключно на бюджетній основі. У більшості ж країн намагаються поєднувати різні системи фінансування системи охорони здоров'я. Постійне зростання потреб на підтримку галузі пов'язане зі збільшенням загроз здоров'ю громадян у сучасних умовах, серед яких особливе місце посідають глобалізаційні процеси, пов'язані з міграцією населення та поширенням інфекційних захворювань. Більше того, сам темп життя та розвиток інформаційних технологій, окрім позитивних зрушень в економіці, породжують цілу низку стресових ситуацій, які негативно впливають на стан здоров'я населення.

Проте, зауважимо, що розробниками стратегії цього разу таки передбачені доволі чіткі механізми для можливості здійснення належного фінансування медичної галузі. Ними усвідомлена та прописана необхідність таких важливих кроків на шляху підготовки реформування, як інформатизація усієї сфери з введенням персоніфікованої системи обліку фінансових потоків усіма страховиками та впровадження медико-економічних стандартів надання лікувальної допомоги. А от наскільки реальним буде втілення цих механізмів покаже тільки практика.

Отже, на країну чекає болючий процес реформування вітчизняної системи охорони здоров'я. Враховуючи, що глобальною проблемою в Україні й надалі залишається відсутність єдиної політичної волі та бачення вектора шляху розвитку нашої держави як органами центральної законодавчої і виконавчої влади, так і органами місцевого самоврядування, а сама підготовка до здійснення викладених у стратегії реформувальних є надзвичайно трудомісткою, для позитивних зрушень потрібні час і терпіння [5].

Трансформація системи охорони здоров'я стосується кожного. Її мета – забезпечити всім громадянам України рівний доступ до якісних медичних послуг та пербудувати систему охорони здоров'я так, щоб у її центрі був пацієнт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзеркало тижня. Україна (http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayincinazvalipershochergovi-reformidoslidzhennya-160271_.html).

2. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 роки / Міністерство охорони здоров'я України. URL: moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf (дата звернення: 13.08.2016).

3. Вовк С.М. Системні трансформації охорони здоров'я: монографія. Кривий Ріг: ДДУУ: Вид. Р.А. Козлов, 2017. – 315 с.

4. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України станом на 09.02.2016. № 42/2016 / Офіц. інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/> (дата звернення: 14.11.2016).

5. Державне управління реформуванням системи охорони здоров'я в Україні: навч.-наук.вид./авт.кол.: М.М. Білинська, Я.Ф. Радиш, І.В. Рожкова та інш., за аг.ред.проф. М.М. Білинської. К., Львів: НАДУ, 2012. – 240 с.

РЕФОРМУВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Малишко Віталіна Валеріївна

к.е.н., доцент

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет

імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав, Україна

Дем'яненко Леонід Олексійович

аспірант 2-го року

навчання кафедри фінансів

обліку і оподаткування

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет

імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав, Україна

Анотація: У статті охарактеризовано та проаналізовано систему міжбюджетних відносин в Україні. Зазначено, пріоритетний напрям розмежування дохідних джерел між місцевими бюджетами. Вказано, що передбачає забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, фінансовий стан, органи місцевого самоврядування, реформи, бюджетна система, фінансові ресурси.

Система міжбюджетних відносин є важливою складовою бюджетної системи як у федеративних, так і в унітарних країнах. Досвід зарубіжних країн

свідчить, що ефективне функціонування системи міжбюджетних відносин забезпечує зменшення вертикального й горизонтального фіскального дисбалансу, стимулює органи місцевого самоврядування до проведення політики, яка відповідає інтересам центральних (регіональних) органів влади, забезпечує рівний доступ громадян до суспільних послуг. Необхідною умовою ефективного функціонування системи міжбюджетних відносин є узгоджене, збалансоване застосування різних міжбюджетних трансфертів (податкових розщеплень, дотацій вирівнювання, цільових субвенцій) та впорядкована методологія розподілу обсягу трансфертів вирівнювання (формули вирівнювання). Для досягнення мети фіскальної децентралізації в сучасних соціально-економічних умовах розробляються нові підходи до визначення місця міжбюджетних відносин у бюджетній системі держави, впорядковується склад діючих міжбюджетних трансфертів або запроваджуються нові види інструментів міжбюджетного регулювання, що забезпечить реальне підвищення ефективності бюджетних видатків. Отже, одним із найскладніших завдань у сфері державних і місцевих фінансів є формування адекватної суспільним потребам системи міжбюджетних трансфертів.

Керівні принципи функціонування й розвитку елементів системи міжбюджетних відносин розроблені відповідно до положень ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, які були прийняті та ратифіковані більшістю держав – членів Ради Європи.

Підходи до формування цієї системи розроблені на основі:

1. Резолюції про місцеві фінанси, прийнята на Конференції європейських міністрів, відповідальних за місцеве самоврядування, в Лісабоні в 1996 р.

2. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (Rec(2004)1) щодо фінансового й бюджетного менеджменту на місцевому й регіональному рівнях.

3. Доповіді Керівного комітету з питань місцевої й регіональної демократії (CDLR):

– «Місцеві фінанси в Європі» (1997 р.);

- «Обмеження місцевого оподаткування, фінансове вирівнювання та методи розрахунку обсягу дотацій і блокових трансфертів» (1998 р.);
- «Фактори впливу на фінансову автономію органів місцевого й регіонального самоврядування в результаті обмежень державної політики у сфері державного боргу на європейському рівні» (2000 р.);
- «Методи визначення розмірів видаткових потреб органів місцевого самоврядування та методи оцінки дохідної спроможності» (2001 р.);
- «Ризики, пов'язані з обслуговуванням боргових зобов'язань органів місцевого самоврядування» (2002 р.);
- «Шляхи відновлення фінансової спроможності органів місцевого й регіонального самоврядування, що перебувають у скрутному фінансовому становищі» (2002 р.);
- «Бюджетні процедури та бюджетний менеджмент органів місцевого самоврядування» (2002 р.).

4. Рекомендації 79 Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи (2000 р.), прийнята за результатами моніторингу реалізації положень Європейської хартії про місцеве самоврядування й фінансові ресурси органів місцевого самоврядування щодо своїх обов'язків.

Місцеві податки і збори, державні субсидії та механізми фінансового вирівнювання повинні бути адаптовані до потреб місцевих громад із метою якомога ефективнішого застосування цих фінансових інструментів, у т. ч. у системі міжбюджетних відносин, а підходи до розв'язання фінансових проблем органів місцевого самоврядування – до особливостей кожної країни, зокрема її територіальної організації, розподілу повноважень між різними рівнями влади [1, с. 853-854].

Забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів передбачає: надання інформації про порядок складання бюджетів усіх рівнів, фінансовий стан органів місцевого самоврядування, підготовленої на основі методики збору, обробки та надання інформації; визначення порядку збору та узагальнення інформації, яка характеризує стан і якість управління

коштами місцевих бюджетів; удосконалення інформаційно-статистичної бази соціально-економічних показників розвитку регіонів; запровадження публічного обговорення щорічних звітів про виконання місцевих бюджетів органами місцевого самоврядування; введення міжнародних стандартів фінансової і статистичної звітності для проведення незалежної фінансової експертизи та зовнішнього аудиту на місцевому рівні.

Основні заходи з реформування реалізовуватимуться шляхом удосконалення чинного податкового і бюджетного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з урахуванням положень Концепції реформування місцевих бюджетів» [2, с. 91-92].

Розпочаті реформи у напрямі децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування спрямовані на створення: ефективної системи державного управління на регіональному рівні; спроможності збільшення якості рівня життя громадян; ширші повноваження органам місцевого самоврядування які необхідні для успішної реалізації економічних і соціальних реформ.

На сьогодні, реформування бюджетної системи передбачає реалізацію не лише тактичних, а й стратегічних цілей. Конкретизація цілей, визначення пріоритетів дають змогу акумулювати адміністративний і фінансовий потенціал держави для їх виконання. Дорожню карту, вектори руху держави передбачено у стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3].

В рамках національної економічної політики органи місцевого самоврядування повинні бути забезпечені власними ресурсами, що мають бути адекватними обсягам власних видаткових повноважень та якими ці органи можуть вільно розпоряджатися в межах законодавчо визначеної фінансової автономії.

Якщо справляння податків, зборів спричинює значні горизонтальні зовнішні ефекти, дисбаланс у структурі доходів місцевих бюджетів одного рівня бюджетної системи або між рівнями місцевих бюджетів унаслідок фіскальної конкуренції органів місцевого самоврядування, повноваження адміністрування таких податків і зборів закріплюється на вищому рівні

державного управління (принцип субсидіарності). У протилежному випадку повноваження на встановлення податкових платежів, зборів, зміну податкових ставок, пільг тощо слід закріплювати за органами місцевого самоврядування.

Надане органам місцевого самоврядування право встановлення податкових платежів має також передбачати закріплення повноважень щодо їх адміністрування з метою підвищення ефективності їх справляння (принцип фіскальної автономії). Фіскальна автономія передбачає закріплення за органами місцевого самоврядування деяких елементів податкової політики, особливо в частині встановлення ставок податків і зборів.

Пріоритетним напрямом розмежування дохідних джерел між місцевими бюджетами є забезпечення максимального покриття витрат на фінансування власних повноважень органів місцевого самоврядування за рахунок власних фінансових ресурсів (принцип фінансової еквівалентності базового рівня державного управління).

Фінансова еквівалентність на рівні індивідуума передбачає, що в рамках загальної нормативно-правової бази кожен громадянин забезпечуватиметься місцевими суспільними послугами відповідно до надходжень податкових платежів, сплачених ним і місцевими підприємствами, а також із урахуванням використання місцевої інфраструктури (принцип співвідношення фіскальних платежів та суспільних вигід).

Місцеві органи влади повинні забезпечити збалансоване фінансування суспільних послуг на основі оподаткування і зборів та водночас максимально врахувати державні й суспільні інтереси та вигоди. В разі прийняття урядом рішення про надання визначеній категорії громадян доступу до суспільних послуг необхідно виключити можливість застосування субсидій, надавати цільову фінансову допомогу для споживачів таких послуг причому, за можливості, в персоналізований спосіб.

Трансферти з центрального бюджету місцевим бюджетам надаються з різною метою, а тому можуть набирати різних форм. Загалом умови надання міжбюджетних трансфертів мають ґрунтуватися на чітких соціально-

економічних і фінансових критеріях, а власне порядок надання трансфертів – бути законодавчо визначеним. Максимальне уникнення впливу суб'єктивних факторів на методику обчислення обсягу трансфертів забезпечить її об'єктивність та розв'язання проблеми надання фінансової допомоги місцевим бюджетам.

Фінансова допомога органам місцевого самоврядування від центрального уряду повинна надаватися переважно у формі загальних субсидій. Органи державної влади зобов'язані забезпечити органи місцевого самоврядування стабільним алгоритмом розрахунку обсягу фінансової допомоги (шляхом законодавчого закріплення або укладення угод) із метою забезпечення соціальної й економічної стабільності, ефективної співпраці всіх рівнів державного управління. Протягом бюджетного року (бюджетного періоду) загальний обсяг фінансової допомоги не повинен переглядатися; внесення змін має бути пов'язане виключно з об'єктивними соціально-економічними чинниками.

Критерії розподілу обсягу загальних грантів повинні бути чітко визначені законодавчо, відповідати положенням бюджетного устрою. Це дасть змогу органам місцевого самоврядування проводити розрахунок планових обсягів фінансової допомоги у вигляді загальних трансфертів, приймати місцеві бюджети на стабільній фінансовій основі, а також забезпечити безперервність бюджетного процесу.

Будь-який значний перерозподіл обсягів фінансових ресурсів між місцевими бюджетами в результаті суттєвих змін у критеріях надання фінансової допомоги (методології розрахунку обсягів субсидій, складу закріплених податків або формул фінансового вирівнювання) треба здійснювати поступово, протягом достатнього періоду, що надасть можливість органам місцевого самоврядування привести показники місцевих бюджетів у відповідність із новими правилами надання фінансової допомоги.

Основними цілями надання міжбюджетних трансфертів є такі:

– коригування вертикальних фіскальних дисбалансів – покриття фіскального розриву між видатковими потребами та плановими обсягами закріплених доходів місцевих бюджетів. Трансферти використовуються з метою забезпечення достатньої дохідної спроможності місцевих бюджетів для виконання власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, за умови, що закріплені загальнодержавні податки і збори не можуть забезпечити необхідний обсяг фінансових ресурсів;

– фінансування, компенсація витрат (втрат) місцевих бюджетів, що пов'язані з реалізацією загальнодержавної політики, в т. ч. Виконання централізованих державних програм, повноваження на виконання котрих делеговані органам місцевого самоврядування;

– коригування горизонтальних фіскальних дисбалансів (фінансове вирівнювання). Трансферти використовуються для вирівнювання фінансових умов надання суспільних послуг органами місцевого самоврядування та забезпечують максимально однакові можливості надання базових суспільних послуг їх кінцевим споживачам. Критеріями надання фінансової допомоги є фінансовий (фіскальний) потенціал адміністративно-територіальних одиниць та/або нормативний обсяг видатків місцевих бюджетів;

– коригування зовнішніх ефектів, що виникають при наданні суспільних послуг або впливають на якість їх надання, – для компенсації органам місцевого самоврядування витрат за суспільні послуги, надання яких спричиняє позитивний та/або негативний вплив на інші адміністративно-територіальні одиниці. Найбільш актуальним є застосування таких трансфертів у сфері освіти, охорони здоров'я та захисту навколишнього середовища. Діяльність органів місцевого самоврядування зосереджена насамперед на власних повноваженнях, реалізація яких також може призвести до зовнішніх ефектів, зокрема до неоптимального надання певних суспільних послуг у країні;

– координація, гармонізація витрат місцевих бюджетів, що пов'язані з реалізацією державних цільових програм. Здійснюється з метою непрямого

стимулювання органів місцевого самоврядування до участі в реалізації заходів у визначених державою пріоритетних галузях.

Надання трансфертів має забезпечити управлінську гнучкість та фінансову автономію органів місцевого самоврядування не повинне призводити до встановлення адміністративного контролю пріоритетів витрачання коштів місцевих бюджетів;

– забезпечення ефективності справляння місцевих податків і зборів, фінансового управління на місцевому рівні. Умови надання трансфертів місцевим бюджетам мають забезпечити мінімізацію ризиків утворення негативних стимулів для органів місцевого самоврядування при формуванні доходів та проведенні видатків із місцевих бюджетів. Водночас надання трансфертів може бути стимулом діяльності органів місцевого самоврядування у сфері бюджетного чи податкового менеджменту;

– забезпечення гнучкості реалізації макроекономічної й соціальної політики центрального уряду. Забезпечення та підтримка необхідного рівня ділової активності в пріоритетних галузях економіки адміністративно-територіальних одиниць можуть здійснюватися через використання міжбюджетних трансфертів або їх комбінацій. Обмеженість застосування міжбюджетних трансфертів як інструментів соціально-економічного регулювання пов'язана з їх нестабільною ефективністю, складністю забезпечення прозорості впливу на фінансову політику органів місцевого самоврядування.

Серед найважливіших цілей, на досягнення яких спрямоване застосування міжбюджетних трансфертів, слід виокремити коригування вертикальних і горизонтальних фіскальних дисбалансів та фінансування витрат місцевих бюджетів на реалізацію заходів державної політики.

Інші цілі є другорядними: можливість і доцільність їх встановлення виникають після успішної реалізації першочергових [1, с. 858-859; 861-863].

Як стверджує Чекановський В.П. «в Україні на існуючій в сучасних умовах субнаціональній ланці адміністративного устрою (область – район –

місто – село – селище) з'явився новий суб'єкт міжбюджетних відносин – самоврядування місцевого і регіонального рівня, одиниці якого укрупнені, кількість їх зменшена, функції чітко визначені, видаткові повноваження розділені, фінансові ресурси – дохідні джерела – збільшені. Система міжбюджетних відносин має змінену форму функціонування, уніфікована з європейськими стандартами і принципами, що підвищує автономію органів місцевого самоврядування і має покращити забезпечення суспільними послугами громадян України. Також збережена логіка реформування економічної системи України у бік її децентралізації. Повинно відбутися поліпшення також управління фінансовими ресурсами суспільного сектора.

Сьогодні неефективно використовуються загальні методи управління державними фінансами, такі як фінансове прогнозування, регулювання, стимулювання, контроль. Немає адекватної оцінки стану фінансів у державі, не виявляються можливості збільшення фінансових ресурсів, їхнього найефективнішого використання, скорочення непродуктивних витрат. При прогнозуванні повною мірою не використовується інформація, що дало б змогу більш глибоко оцінювати ситуацію, яка склалася, і на цій основі приймати обґрунтовані рішення. В умовах становлення ринкової економіки фінансове прогнозування передбачає застосування більш широкого арсеналу прийомів і методів. Позитивний ефект у зв'язку з цим дало б запровадження при місцевих фінансових органах нових статистичних нормативів та засобів обліку.

Напрямами формування ефективної моделі міжбюджетних відносин на сучасному етапі є:

По-перше, визначення у законодавчих актах (Конституція, а також закон про місцеве самоврядування та закон про публічні фінанси) фінансово-економічної сутності сектора державного управління як суспільного (публічного) сектора, метою діяльності якого є ефективне використання фінансових ресурсів у процесі надання суспільних послуг громадянам.

По-друге, утворення сектора публічного управління з чітким визначенням функціональної відповідальності за надання державних (з боку центрального

уряду) та місцевих (з боку місцевого самоврядування) послуг та розділенням видів цих послуг відповідно до кожного рівня державного управління, рівнів самоврядування (регіональний, місцевий).

По-третє, процес оптимізації адміністративного устрою країни, який має бути пристосований до нових форм і методів управління, а саме: адміністративний устрій може бути «накладений умовно зверху» на територіальний устрій ізбереженням історичних назв і меж міст, сіл, селищ; адміністративний устрій має визначити межі управління територіальними громадами (як первинними одиницями місцевого самоврядування), їх кількість, а також визначити регіональний рівень (один або два) самоврядування та його одиниці (області, райони) і їхні кордони.

По-четверте, визначення суб'єктами міжбюджетних відносин відповідно до міжнародних стандартів статистики державних фінансів центрального уряду та місцевих урядів – виконавчих органів місцевого і регіонального самоврядування.

По-п'яте, забезпечення розподілу функціональних видатків бюджетів щодо надання державних і місцевих послуг між суб'єктами міжбюджетних відносин та достатнього рівня власних дохідних джерел бюджетів місцевого і регіонального самоврядування, їхньої фінансової автономії; утворення фонду фінансового вирівнювання згідно з принципом солідарних внесків; забезпечення фінансування агентських послуг (делегованих державою органам місцевого (регіонального) самоврядування повноважень щодо надання державних послуг) за рахунок цільових субвенцій з державного бюджету» [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012-2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України: у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління»; за заг. ред. Ф. О. Ярошенка. Київ, 2011. Т. 2: Бюджетна стратегія і Державний бюджет 2012: збалансованість, прозорість, реалістичність. – 2011. – 878 с.

2. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: Монографія / За ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с. [Антоніна Дем'янюк 1.6. Забезпечення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні. С. 90–100].

3. Чекановський В. П. Зростання економічної ролі місцевих бюджетів в умовах децентралізації // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Економічні науки. Хмельницький: Хмельницький нац. ун-т, 2017, №1(244), С. 186–189. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2017_1_40.pdf .

4. Задорожний В. П., Онищенко С. В. Удосконалення процесу формування міжбюджетних відносин в Україні // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 2(3). С. 54-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2015_3_2_10.

УДК 378

**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ**

Маматова Зульфія Раїсівна

викладач

В'ялий Богдан Кирилович

студент

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Анотація: Розглянуто та показано особливості здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів та використання засобів фізичного виховання. Розкрито механізми впливу оздоровчих вправ фізичного виховання та використання особистої гігієни, режиму життя студентської молоді.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична підготовленість, студентська молодь, стан здоров'я.

Охорона власного здоров'я – це безпосередній обов'язок кожного і ніхто не вправі перекладати обов'язки на оточуюче суспільство або на другу людину. Як ми знаємо, найчастіше буває і таке, що людина шкідливими звичками, переїданням, неправильним способом життя, гіподинамією вже до 30 років доводить себе до катастрофічного (критичного) стану організму а лише тоді згадує про здоровий спосіб життя.

З давнього світу було відомо, що здорова і духовно розвита людина – вона щаслива: відмінно себе почуває, одержує задоволення від своєї роботи, прагне до самовдосконалення, досягаючи нев'янучої молодості духу і внутрішньої краси [1, стор.18].

Гармонічність психічних та фізичних сил організму підвищує її резервні можливості та створює умов для творчого самовираження в різних областях нашого життя. Отже цілісність людської особистості можна виявити у взаємодії і взаємозв'язку психічних та фізичних сил організму. Активна і здорова людина надовго зберігає молодість, продовжуючи творчу діяльність, не дозволяючи «душі лінуватися». Академік Н. М. Амосов в своїх інтерв'ю, виступах та наукових роботах пропонує ввести новий медичний термін «кількість здоров'я» для позначення міри резервних можливостей організму [2, стор.119].

Як ми знаємо з фізіології, у людини в спокійному стані через легені проходить 5-9 літрів повітря в хвилину. Деякі високотреновані спортсмени можуть довільно протягом 10-11 хвилин, щохвилини пропускати через свої легені 150 літрів повітря, тобто з перевищенням норми в 30 разів. Це і є резерв організму. Якщо підрахувати потужність серця то можна виявити хвилинний обсяг серця: кількість крові в літрах, що викидається в одну хвилину. Виявляються вони за допомогою різних проб з навантаженням (наприклад: проба з присіданням, кліностатична, ортостатична та інше). Таким чином здоров'я можна визначити кількістю резервів в організмі та максимальною продуктивністю органів при збереженні якості їхньої функції [1, стор.108].

Фізична культура, як ми відзначили попередню, повинна входити в життя кожної людини з раннього віку і не залишати її до старості. При цьому дуже важливим є момент навантажень на організм і тут потрібний індивідуальний підхід.

Заняття фізичними вправами стимулює обмін речовин, збільшується сила, рухливість і урівноваженість нервових процесів. У зв'язку з цим зростає гігієнічне значення фізичних вправ, якщо вони проводяться на відкритому повітрі. У цих умовах підвищується їх загальний оздоровчий ефект, вони роблять дію, що загартовує, особливо, якщо заняття проводяться при низьких температурах повітря. При цьому поліпшуються такі показники фізичного розвитку, як екскурсія грудної клітки, життєва ємність легень. При проведенні занять в умовах холоду удосконалюється теплорегуляційна функція,

знижується чутливість до холоду, зменшується можливість виникнення простудних захворювань. Крім сприятливого впливу холодного повітря на здоров'ї відзначається підвищення ефективності тренувань, що розуміється великою інтенсивністю і щільністю занять фізичними вправами. Фізичні навантаження повинні нормуватися з урахуванням вікових особливостей, метеорологічних факторів [3 стор.213].

Важливим елементом здорового способу життя є *особиста гігієна*. Вона містить у собі раціональний добовий режим, гігієна за тілом, одягом і взуттям. Особливе значення має і режим дня. При правильному і суворому його дотриманні виробляється чіткий ритм функціонування організму. А це, в свою чергу, створює найкращі умови для навчання і відновлення організму в цілому.

Неоднакові умови життя, навчання, праці і побуту, індивідуальні розподіли студентів не дозволяють рекомендувати один варіант добового режиму для усіх. Однак його основні положення повинні дотримуватися усіма: виконання різних видів діяльності в суворо визначений час, правильне чергування роботи і відпочинку, регулярне харчування. Особливу увагу потрібно приділяти основному і нічим не замінному виду це відпочинку (активному та пасивному). Постійне недосипання, втома та стреси небезпечні тим, що може викликати виснаження нервової системи, ослаблення захисних сил організму, зниження працездатності, погіршення самопочуття [3, стор.48].

Вивчення захворюваності привело до висновку, що причиною гнітючої більшості захворювань є різні порушення режиму. Порушення планомірного розподілу роботи і відпочинку знижує працездатність, безладний прийом їжі в різний час обов'язково приведе до шлунково-кишкових захворювань, підхід до сну в різний час веде до безсоння, нервового виснаження та психозу.

Режим має не тільки оздоровче, але і виховне значення. Суворе його дотримання виховує такі якості, як дисциплінованість, акуратність, організованість, цілеспрямованість. Режим дозволяє людині раціонально використовувати щогодини, щохвилини свого часу, що значно розширює

можливість різнобічного і змістовного життя. Кожній людині варто виробити режим, виходячи з конкретних умов свого життя.

Молодому організму важливо дотримувати наступного режиму дня:

1. Вставати щодня в один і той же час.
2. Займатися регулярно ранковою гімнастикою, дотримуватися правил особистої гігієни.
3. Стежити за гігієною тіла, одягу та взуття.
4. Працювати і спати в добре провітрюваному приміщенні, лягати спати в той самий час, тому що це один з головних засобів, що попереджає багато хвороб.

В умовах сучасного світу з появою пристроїв, що полегшують трудову діяльність (гаджети, комп'ютери, технічне устаткування та ін.) різко скоротилася рухова активність студентів у порівнянні з попередніми 20-30 роками. В загальному підсумку це приводить до зниження функціональних можливостей людини, а також до різного роду захворюванням. Сьогодні чисто фізична праця не грає істотної ролі, його заміняє розумова, інтелектуальна праця яка різко знижує працездатність організму [3, стор.67].

Як ми вже визначили, що недолік необхідних для людини енерговитрат приводить до неузгодженості діяльності окремих функціональних систем (м'язової, кісткової, дихальної, серцево-судинної) і організму в цілому в навколишнім середовищі, а також до зниження імунітету і погіршенню обміну речовин.

Таким чином, першорядною задачею фізичної культури є збереження і зміцнення здоров'я, крім цього вона повинна бути невід'ємною частиною життя кожної людини зокрема студентської молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Круцевич Т.Ю. Контроль в физическом воспитании детей, подростков и юношей: уч. пособие для студ. высш. уч. завед. физич. культ. и спорта / Т.Ю. Круцевич, М.І. Воробйов. - Киев: Олимпийская литература, 2005. - 195 с.

2. Олексієнко Я.І. Основні чинники здорового способу життя молоді : навч.- метод. посіб. / Олексієнко Я. І., Дудник І. О., Курінна В. В. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 175 с.

3. Язловецький В. С. Коригувальна гімнастика : навч. посіб. /В. С. Язловецький, В. М. Мухін, А. Л. Турчак. – Вид. 2-ге, допов. й переробл. – Кіровоград : [б. в.], 2010. – 387 с.

УДК 7.071:787.5 (477.86)

З ІСТОРІЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Манелюк Оксана Іванівна

магістр, аспірант

Дрогобицького державного

педагогічного університету

імені Івана Франка

викладач вищої категорії

голова циклової комісії

хорового диригування

Івано-Франківського музичного училища

імені Дениса Січинського

Україна, Івано-Франківськ

Анотація. У статті подано стислу історію становлення ансамблевого бандурного виконавства Прикарпаття на базі Муніципальної капели м. Івано-Франківська, проаналізовано її творчі здобутки та схарактеризовано діяльність багатолітніх керівників колективу І. Стефанович і М. Шевченко.

Ключові слова: капела бандуристів, колектив, репертуар, Ірина Стефанович, Марта Шевченко.

Поширення бандурного мистецтва на теренах України сягає кінця XV – початку XVI ст. Перша згадка про інструмент датована 1580 р. (спомин про придворного бандуриста Войташека магната Христофора Зборовського) [5, с. 4]. Для галицької культури даний вид виконавства відносно східних земель був менш характерним. Відтак, професіоналізація регіональних бандурних традицій починається на початку XX ст. і пов'язана з іменами Гната Хоткевича та Юрія Сінгалевича [1, с. 17].

Одним із перших народно-інструментальних колективів Прикарпаття стала капела бандуристів, заснована з ініціативи викладачки народного відділу Івано-Франківського музичного училища ім. Д. Січинського Ірини Стефанович. Досвід на цій ниві мисткиня отримала у Луцькому музичному училищі, відтак у роботі з ансамблем бандуристів Івано-Франківського музичного училища. Однак, задум формування мішаного складу зумовив участь у капелі студентів хорового, теоретичного та народного відділів. Перший склад включав сьогодні знані прізвища, серед яких заслужені й народні артисти, діячі: П. Князевич, В. Савчук, М. Замрозович, М. Турянський, І. Семків, М. Андрусів, Б. Катрич, І. Курилів. До колективу долучились також викладачі училища і музичної школи: О. Шуляр, Г. Стефанович, О. Павлусик, С. і З. Дзівінські, А. Басова, О. Рудик та ін. Міцною опорою, порадником і помічником для талановитого педагога і організатора був її чоловік Б. Дебенко – концертмейстер капели. Згодом шеренги капели поповнили любителі бандурного виконавства і співу, люди різних професій – архітектори, інженери, лікарі, кравці, аптекар, слюсар [1, с. 64-65].

Хоча колектив було засновано 1966 р. при обласному Будинку народної творчості, повноцінна діяльність розпочалася лише у 1967–68 рр. За підтримки начальника обласного управління культури Я. Малашевського було виділено кошти на закупівлю 30 фабричних бандур.

Капела налічувала понад 40 учасників, однак склад партій був нерівноцінним. Для збагачення звукової палітри часом використовували контрабас, баян та цимбали, що, певною мірою, компенсувало відсутність альтових, басових і контрабасових бандур.

Репетиції відбувалися систематично (двічі на тиждень) у двох напрямках: вокально-хоровому та інструментальному. Одним із методичних прийомів І. Стефанович було поєднання інструментальної гри з одночасним наспівуванням вокальної партії, що скорочувало шлях вивчення твору. На додаткових заняттях Б. Дебенко та студенти училища допомагали з опануванням гри на інструменті. Починаючи з третіх бандур, одноголосії

партії, основних прийомів звуковидобування, новачки поступово знайомились з більш складною технікою, і з часом могли грати терціями й акордами. За відсутності оркеструвань, цим питанням займалась талановита І. Стефанович. Знаючи якнайкраще можливості свого «дітища» та враховуючи бандурну специфіку, перевагу надавала композиціям з арпеджованим та акордовим викладом, прагнула художньої виразності акомпанементу [1, с. 67]. Учасниця ансамблю О. Шкредко відзначає вимогливість і працьовитість І. Стефанович, вміння яскраво інтерпретувати твори і надзвичайно цікаво проводити репетиції [1, с. 69].

Метою репертуарної політики колективу було «відродження кращих перлин української музики, в т. ч. і раніше забороненої до виконання» [1, с. 87]. Це були різножанрові твори: українські народні пісні, авторські (багато в опрацюванні І. Стефанович), патріотичні, повстанські, стрілецькі, обрядові, композиції галицьких композиторів І. Легкого та А. Кос-Анатольського, твори про Україну, на тексти Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, локальних поетів Р. Юзви, С. Пушика, Я. Яроша, коляди, щедрівки, а також зарубіжна класика. З 1980 р. починається відродження духовної спадщини народу, знімається «табу» на заборонені твори, у програмах капели з'являються церковні твори М. Дилецького, композиторів «золотої доби», М. Лисенка, М. Леонтовича, М. Вербицького, О. Кошиця, Ф. Колесси, Б. Лятошинського та ін. Сьогодні репертуар капели налічує понад 70 найменувань. Урізноманітнювати творчі програми дозволяє наявність малих форм у складі капели – (дуети («Ладо»), тріо), солістів та чоловічого ансамблю бандуристів.

Пам'ятним у життєтворчості капели став 1972 р. Саме цього року їй присвоєно звання «народна аматорська». Колектив був неодноразовим переможцем республіканських оглядів-конкурсів та учасником багатьох всеукраїнських та міжнародних творчих заходів. 1973 р. він стає лавреатом обласного конкурсу народної музики, а в 1974 р. чоловічий склад капели разом із Струсівською капелюю мали честь грати в Києві у складі Заслуженої капели бандуристів України під орудою О. Мінківського, де й удостоїлись найвищої

нагороди – «Золотої медалі» [4, с. 134]. Успішні концерти капели отримували високе визнання [6]. Доробок капели був записаний на грамплатівки [3, с. 208]. На базі капели відбувалися диригентська практика та державні іспити вихованців Інституту мистецтв Прикарпатського університету ім. В. Стефаника та Калуського училища культури і мистецтв.

У червні 1991 р. з гастрольною поїздкою до Івано-Франківська завітала капела бандуристів із Детройда (США). Місцевий колектив мав честь співати для них у холі готелю «Україна» (нині – «Надія»). Гості заворожено слухали та записували на відеокамери українські композиції, серед яких звучали «Бандуристе, орле сизий», «Учітеся, брати мої» (Г. Давидовський – Д. Котко), «Через поле широкее» (Д. Котко), «Ревуха» (В. Матюк) та ін. [1, с. 87].

У різні часи капелою бандуристів керували Г. Керниця (1984-85), С. Жовнірович, Б. Дебенко, М. Кадаш, Т. Степаняк (1989). З 1 січня 1992 р. капелу незмінно очолює Марта Шевченко, з липня 2005 р. концертмейстером і другим диригентом стає І. Матіщук-Моргулець.

М. Шевченко – заслужений працівник культури України, доцент Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, член Національної спілки кобзарів України – талановитий керівник, ерудований педагог-організатор, вихователь. Спокійна і виважена, вихована і толерантна, дисциплінована і зібрана – вона є прикладом для наслідування, авторитетом для своєї творчої родини та приятелем в повсякденному побуті. Свої композиторські напрацювання (бандурний супровід) уклала у репертуарну збірку «Задзвенімо разом, браття» (40 творів), куди ввійшли аранжування популярних і менш відомих творів: «Колискова» А. Авдієвського на сл. Л.Українки, «Не пора» Д. Січинського на сл. І. Франка, «Марш УПА» Л. Вардзарука на сл. В. Беднарського, «Коломийки» М. Магдія та ін. М. Шевченко вдихнула у колектив новий струмінь, все частішими стали сольні виступи, участь у культурно-мистецьких імпрезах міста та обласних сателітів, ювілейних урочистостях, у патріотичному фестивалі «Воля» [3, с. 209].

Вражає активна концертна практика колективу. Так, 1994 р. капела бандуристів брала участь у таких мистецьких імпрезах:

9 січня – Вечір коляд (Будинок культури №1);

22 січня – День Злуки (Будинок культури № 1);

28 січня – 75 років ОУН;

9 лютого – 50-річчя С. Пушика (Прикарпатський університет);

20 лютого – концерт «Дзвени, бандуро» (Будинок культури № 1);

8 березня – святкування дня народження Т. Г. Шевченка (м. Долина);

18 березня – Державні экзамені студентів Калуського культосвітнього училища (в приміщенні Будинку культури № 1);

15 квітня – Перший тур мистецького конкурсу ім. Т. Г. Шевченка;

6 травня – II тур мистецького конкурсу ім. Т. Г. Шевченка;

21 травня – концерт пам'яті Героїв (Будинок культури № 1);

22 травня – Державні экзамені студентів (Будинок культури № 1);

28 червня – звукозапис на обласному радіо;

7 липня – концерт до дня Конгресу Союзу Українок (Народний дім «Просвіта»);

21 серпня – концерт у Народному домі м. Богородчани;

2-3 жовтня – концерт для ветеранів Вітчизняної війни (м. Рожнятів);

8 листопада – творчий звіт капели (25-річчя).

Серед творчих гастролей були святкування у м. Чернігові з нагоди 1300-річчя міста (18-21 вересня 1992 р.), участь у радіопередачах у м. Київ (7, 13 січня 1996 р.), творчих звітах області у Палаці «Україна» (1999 р., 2002 р.), проєкті «Від Говерли до Чернечої гори» (Київ – Канів 2004 р.).

Цікавою сторінкою для учасників колективу були творчі зустрічі з М. Досінчуком-Чорним – головним редактором журналу «Бандура» (США). Відголоском на одну з них стала стаття «Капела бандуристів в Івано-Франківську», де автор ділиться враженнями від почутого: «Такого широкого попису я досі не зустрічав. Вони мають колосальний потенціал...» [2, с. 49–51].

Пам'ятною і знаменною стала поїздка 1999 р. на IV Всеукраїнський конкурс-фестиваль «Дзвени, Бандуро» (м. Дніпропетровськ), де капела виборола найвищу нагороду – Гран-Прі. І. Матіщук-Моргулець розповідає про цю подорож: «Феєрверк захоплення професійністю хорового академічного співу, дикції, майстерності гри на бандурі, національного колориту пісень і костюмів об'єднав і публіку, і журі. Останнє щиро відзначило вишуканий репертуар: хорові твори М. Лисенка, В. Барвінського, В. Матюка, Д. Котка: «Стелися, барвінку», «Ой там, при долині», «Родимий краю», «Ревуха», лірницьку «Через поле широкее», а також пісню прикарпатських авторів – муз. І. Легкого, сл. С. Пушика «Де висока Чорногора» [1, с. 93].

9-12 жовтня 2001 р. у м. Стрегом (Польща) відбувався X Міжнародний фестиваль фольклору, задля якого капела об'єдналася з танцювальним колективом «Візерунки» (кер. Г. Бай) у ансамбль пісні і танцю «Прикарпатські візерунки». Серед учасників були колективи з Грузії, Греції, Словаччини, Мексики, Чехії, Бельгії, Франції, Македонії. Український колектив виконав двадцятихвилинну програму, в якій звучали: Є. Адамцевич «Запорізький марш», «Як ішов я з Дебречина», «Реве та стогне Дніпр широкий», М. Магдій (літ. ред. Я. Яроша) «Коломийки», які на прохання слухачів виконувались двічі. Новостворений ансамбль пісні і танцю виконав запальну «Рогатинську польку». У рамках фестивалю композиції звучали у костелі, де під час Причастя капела виконала «Через поле широкее» [1, с. 96].

На X Міжнародному фольклорному фестивалі «Коломийка – 2002» капела виборола диплом I-го ступеня. Серед програмних композицій були «Коломийки» М. Магдія, «Бандуристе, орле сизий» на сл. Т. Шевченка, муз. М. Гвоздя, «Родимий краю» муз. В. Матюка, обр. А. Кос-Анатольського, «Била жінка мужика» Д. Котка, «Любіть Україну» на сл. В. Сосюри, муз. Б. Шиптура [1, с. 98].

2003 р. на V Всеукраїнському фестивалі лемківської культури на Тернопільщині (м. Монастириськ) колектив зачарував публіку низкою

лемківських пісень: «Кед мі прийшла карта», «В гаю зелененькім», «Як ішов я з Дебречина» [там само].

У 2004 р. Помаранчева революція сколихнула патріотично налаштованих мешканців України. Відгуком на ці події стали творчі акції капели на сценах міста та області – Коломиї, Тлумача, Косова, Богородчан, на Тернопільщині й Хмельниччині, де звучали «Не пора» (сл. І. Франка, муз. Д. Січинського), «Хай живе вільна Україна» (муз. О. Камінського), «Любіть Україну» (сл. В. Сосюри, муз. Б. Шиптура), гімн України та ін. [там само].

Активна творча діяльність колективу, пропаганда взірців національної культури та шире вболівання керівників за справу відродження кобзарства на Україні було достойно оцінено. 27 квітня 2005 р. рішенням Івано-Франківської міської ради та виконавчого комітету капелі присвоєно статус «муніципальна», що надало ще більшої наснаги до творчості.

У 2006 р. за сприяння В. Дутчак та підтримки міського голови В. Анушкевичуса на «нових крилах» капела полинула до м. Ялти (Автономна Республіка Крим) на XV Всеукраїнський фестиваль кобзарського мистецтва ім. М. Лисенка «Дзвени, бандуро». «Безперечно, капела стала фаворитом свята, що відзначили члени журі, нагороджуючи капелу почесним Дипломом фестивалю...» [1, с. 101–102].

Надзвичайно тепло приймали львів'яни на своїй землі галицьких побратимів. Фестиваль кобзарського мистецтва ім. Ю. Сінгалевича (2008) приніс «тріумфальний» (В. Дутчак) успіх капелі. Композицію О. Камінського «Хай живе Україна» у переповненому філармонійному залі елітна публіка слухала стоячи. Професор Львівської національної академії ім. М. Лисенка В. Герасименко в антракті щиро привітав М. Шевченко з успішним виступом: «...Я не думав, що Ви, така крихітна, можете зробити такий сильний колектив». Високу оцінку виконавцям адресувала О. Герасименко. Окремі твори, інтерв'ю керівника та учасників були записані Львівським обласним телебаченням [1, с. 105].

Наступні роки позначені рядом нових виступів, присвячених знаменними датами (День Незалежності, День Прапора, День Героїв, День Злуки, УПА), видатним композиторам і письменникам; участю у концертах в селах області, загальноосвітніх школах та коледжах; участю у телепередачах ОТБ «Галичина» (2011) та радіопередачі «Бандура і Різдво» (2013). Традиційними для колективу стали щорічні колядування на Міжнародному фестивалі «Коляда на Майзлях» [4, с. 135].

2016 р. капела була учасником «Днів України» в Словаччині (м. Кошиця), де відбулися сольні концерти, зустрічі з аматорськими хоровими колективами та місцевою капелою бандуристів.

Щорічні звіти капели, участь у звітах муніципальних колективів та Центрального Народного дому ще раз засвідчують колоритність бандурного мистецтва і високу планку професійності колективу.

На даний час всі учасники колективу мають спеціальну музичну освіту, є талановитими фахівцями у царині бандурного мистецтва, вносять посильну лепту у спільну справу розвитку кобзарства в Івано-Франківську та Україні. Солісти – елітна інтелігенція міста: В. Турко, Л. Когут-Дуда, С. Березовська, В. Милик, В. Дутчак, С. Чубинський, М. Петрик, О. Турок. Сьогодні капела налічує 34 учасники, з яких 18 виконавців-бандуристів, 14 вокалістів, баяніст і контрабасист.

Муніципальна капела бандуристів під керуванням М. Шевченко успішно презентує ансамблеве бандурне виконавство на Прикарпатті і є одним з кращих колективів України даного напрямку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзвенить могутньо, святі бандури... До 40-річчя Івано-Франківської муніципальної капели бандуристів / Дутчак В., Жовнірович С., Шевченко М. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 148 с.
2. Досінчук-Чорний М. Капеля бандуристів в Івано-Франківському // *Бандура*. Нью-Йорк США. липень-жовтень 1994. С. 49-51.
3. Івано-Франківськ. Енциклопедичний словник / Карась Г., Діда Р., Головатий М., Гаврилів Б. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. 496.
4. Муніципальна капела бандуристів Івано-Франківська: історія становлення, творча діяльність, мистецькі здобутки / Шевченко М. // *Актуальні питання культурології*. 2018. вип. 18. С. 133–137.
5. Фаминцин А. Домра и сродные ей музыкальные инструменты русского народа. Балалайка. Кобза. Торбан. Гитара / СПб, 1891. С. 125.
6. Шпирка А. Дзвенить бандура в місті Франковім // *Західний кур'єр*. 18 червня 2009. №4.

**ВИДОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОДУ SPIRAEA L. В
УРБАНОФЛОРИ ЖИТОМИРА**

Мидловець Карина Вікторівна

студентка

Астахова Лариса Євгенівна

к.б.н., доцент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Анотація. Вивчено видовий склад роду *Spiraea* L. у зелених насадженнях м. Житомира. Виявлено 7 видів, з яких лише один є представником місцевої флори, а 6 – інтродуковані. Проведений порівняльний аналіз морфологічних ознак листків і суцвіть виявлених видів. З'ясовані особливості використання спірейних в озелененні міста.

Ключові слова: рід *Spiraea* L., морфологічні ознаки, озеленення, ландшафт, урбоекосистема.

У сучасному ландшафтному будівництві у більшості міст України широке використання мають рослини роду *Spiraea* L. Це пов'язано насамперед з тим, що вони належать до красиво квітучих чагарників, мають тривалий період цвітіння та характеризуються високою стійкістю і невибагливістю до умов зростання. Будучи включеними у склад різних рослинних композицій та архітектурних елементів, спіреї надають їм особливої художньої виразності та декоративності. У скверах і парках найчастіше вони зустрічаються як солітери на газоні або у невеликих групах серед листяних дерев, а на вулицях – як живоплоти і бордюри.

Рід *Spiraea* L. включає велику різноманітність видів, які легко схрещуються у природі, утворюючи міжвидові гібриди. За різними

літературними даними він нараховує від 100 до 120 видів, які поширені в Євразії та у Північній Америці [1, с. 44]. Якщо ж враховувати і культивари, то ця цифра буде перевищувати 200 [2, с. 66]. На території України у природних умовах зустрічається 7 видів спірей: *Spiraea media subsp. polonica* (Błocki) Dostal, *S. hypericifolia* L., *S. crenata* L., *S. pikoviensis* Besser, *S. chamaedryfolia* L., *S. litwinovii* Dobroc., *S. media subsp. media*, які переважно поширені у Лісостепу (6 видів). Менше видів росте у Степу і Карпатах – 3 і 2 види відповідно. У флорі Полісся спірейні відсутні [1, с. 48]. У садово-парковому будівництві на території України використовують як автохтонні так і інтродуковані види спірей. Мета нашого дослідження полягала у визначенні видової різноманітності роду *Spiraea* L. у зелених насадженнях м. Житомира, порівнянні морфологічних ознак листків та суцвіть у виявлених видів та з'ясуванні ролі спірейних в озелененні міста.

Маршрутним методом упродовж 2019-20 рр. були обстежені центральна частина м. Житомира та мікрорайони Смолянка і Східний. В ході досліджень виявлені 7 видів спірей: *Spiraea salicifolia* L., *S. cinerea* Zab., *S. japonica* L. f., *S. vanhouttei* (Briot) Zab., *S. flexuosa* Fisch. ex Cambess., *S. alba* Du Roi., *S. media* Franz. Schmidt. Лише 1 вид – *S. media* є представником природної флори України, інші 6 видів – інтродуковані. На основі порівняльного аналізу морфологічних ознак вегетативних і генеративних органів цих рослин з'ясовані відмінності у формі, розмірах, характері краю та розсіченості їх листкових пластинок, забарвленні квіток, типу суцвіть та особливостях розміщення на пагонах. Так, листки із цільнокрайною пластинкою характерні для *S. flexuosa* та *S. cinerea*. Проте, у першого виду листкові пластинки видовжено-еліптичної форми і майже вдвічі більші за розмірами порівняно із *S. cinerea*, у яких листки видовжено-ланцетні. У *S. salicifolia* та *S. alba* листки із широко-ланцетною листковою пластинкою із нерівномірно-пилчастими краями. *S. japonica* має видовжено-еліптичні, а *S. media* – яйцеподібно-видовжені листки із зубчастими краями. Обернено-яйцеподібна форма листкової пластинки із городчастим краєм характерна для *S. vanhouttei*.

Відрізняються виявлені нами види і за особливостями суцвіть. У *S. cinerea*, *S. vanhouttei*, *S. flexuosa* та *S. media* квіти мають біле забарвлення і зібрані у суцвіття щиток, які розміщені вздовж усієї довжини пагону. У *S. salicifolia*, *S. alba* та *S. japonica* суцвіття знаходяться на верхівці пагонів. У перших двох видів тип суцвіття – пірамідальна волоть, у останнього – складний щиток. За забарвленням квіток ці види також відрізняються: у *S. alba* вони білі, а у *S. salicifolia* і *S. japonica* – рожеві. В ході визначення місця рослин роду *Spiraea* L. у м. Житомирі було виявлено, що найчисельнішим видом у насадженнях є *S. vanhouttei*. Цей вид зустрічається у різних частинах міста як солітер, у групових насадженнях, у складі живоплотів. Він використаний в озелененні бульвару, парку, скверів, вулиць. Досить часто також зустрічаються насадження *S. japonica*, які розміщені у квітниках та групами на газонах. Кущі *S. salicifolia* та *S. alba* переважно висаджені на клумбах біля житлових будинків та формують смуги живоплотів, що відмежовують багатоповерхівки від тротуарів. По одному кущу представлені *S. cinerea* та *S. flexuosa*, розміщені в рекреаційній частині міста – в парку та на бульварі відповідно. Лише на території мікрорайону Східний виявлено *S. media*, з яких сформовані живоплоти поблизу житлових будинків. Таким чином, найбагатший таксономічний склад роду *Spiraea* представлений в центральній частині міста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Федорчук М.М., Белемець Н.М. Особливості зонального поширення аборигенних видів роду *Spiraea* (Rosaceae) в Україні. // Флористичне і ценотичне різноманіття у відновленні, охороні та збереженні рослинного світу: монографія. – Київ: вид-во Ліра-К, 2018. – С. 44–50.

2. Карпенко Ю.О., Потоцька С.О. Колекція роду *Spiraea* агробіостанції ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка та її видова і ресурсна цінність для озеленення території міста Чернігова. // Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Умань, 2011. – С. 66–67.

УДК 378.147+611/612

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ
ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ» ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ СТУДЕНТІВ**

Михайлюк Михайло Михайлович

к.в.н., доцент

Гош Вікторія Євгенівна

к.п.н., доцент

ПЗВО «Міжнародний європейський університет»

Анотація: у статті розглянуто особливості та складнощі проведення лекційних занять, що виникають при підготовці та проведенні мультимедійної лекції за умов карантинного навчання з фундаментальної дисципліни «Медична біологія». Акцентовано увагу на недоліки дистанційного навчання. Запропоновано шляхи та методи удосконалення подання лекційного матеріалу для успішного засвоєння теоретичних знань із дисципліни. Обґрунтовано доцільність використання мультимедійних технологій за умов карантинного навчання студентів.

Ключові слова: дистанційне навчання, медична біологія, лекційні заняття.

Загальнодержавний карантин на запобігання стрімкого поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, став викликом для забезпечення якості сучасної освіти в Україні.

Особливо гостро цю ситуацію відчували викладачі та студенти медичних ЗВО. За умов карантину студенти-медики опинилися в новій освітній реальності з її численними викликами та задачами, позитивами та негативами. І якщо раніше дистанційну освіту потребували лише окремі категорії громадян, зокрема, мешканці окупованих територій, люди з особливими потребами через

стан здоров'я, то наразі така освіта стала наріжною необхідністю для більшості ЗВО.

Більшість науковців та освітян впевнені, що після пандемії світ однозначно буде інакшим в освітньому просторі, і тому вже сьогодні необхідно робити певні висновки і працювати на випередження, максимально удосконалюючи дистанційну освіту. Адже саме якісна освіта дасть змогу українському суспільству подолати будь які кризи та виклики сьогодення, а здобувачам – бути конкурентоздатними в міжнародному просторі освіти та науки.

Тому метою нашої роботи став пошук шляхів удосконалення організаційної структури, методики та засобів проведення лекцій із дисципліни «Медична біологія» для студентів 1 курсу, що вступають після закінчення середньої школи та навчаються українською мовою.

Основна частина. Медична біологія розпочинається вже в першому семестрі на 1 курсі та вивчається впродовж академічного року. Викладання дисципліни регламентовано робочою навчальною програмою, складеної на основі зразкової програми навчальної дисципліни, розробленої Одеським національним медичним університетом та затвердженої заступником Міністра охорони здоров'я О. Лінчевським 16 вересня 2016 р.

Дисципліна базується на попередньо вивчених здобувачами в середній загальноосвітній школі таких предметів, як "Загальна біологія", "Біологія людини", "Біологія тварин", "Біологія рослин". «Медична біологія» закладає фундамент для подальшого засвоєння студентами знань та вмінь із профільних теоретичних і клінічних професійно-практичних дисциплін (біологічної та біоорганічної хімії, гістології, цитології та ембріології, фізіології, мікробіології, медичної генетики, клінічної імунології, інфекційних хвороб, епідеміології, педіатрії тощо).

Вивчення медичної біології формує у студентів цілісну уяву про загальні закономірності розвитку живої природи; про сутність життя, його форми, індивідуальний та історичний розвиток органічного світу та місце людини в

ньому; про форми біотичних зв'язків у природі, життєві цикли паразитів та паразитарні хвороби людини; про місце людини в біосфері; забезпечує фундаментальну біологічну підготовку та набуття практичних навичок для подальшої професійної діяльності лікаря загальної практики.

Враховуючи специфіку та багатогранність дисципліни «Медична біологія», при викладанні акцентується увага на рівні організації життя, спадкову патологію та паразитарні хвороби людини. В майбутньому студенти на теоретичних та клінічних кафедрах зможуть закріпити отриманні знання, а згодом використати їх у своїй практичній діяльності.

Однією з особливостей дисципліни є великий об'єм теоретичного матеріалу, що виноситься на лекційні заняття. Це зумовлено браком годин згідно з типовою навчальною програмою.

Студентам, що навчаються в ЗВО після медичних коледжів, опанувати медичну біологію набагато легше, оскільки значна частина інформації вже засвоєна і вони орієнтуються в більшості термінах, вміють вирішувати задачі з медичної генетики, складати родоводи, добре орієнтуються в тестових завданнях.

Студентам, що вступають після школи, вчитися набагато важче. Передусім, не існує м'якої системи адаптації до вузівської моделі навчання, яка передбачає великий об'єм самостійної та індивідуальної роботи, вирішення тестових завдань з бази «КРОК-1», задач із медичної генетики тощо.

Також у багатьох ЗВО не існує інституту наставників або кураторів академічних груп, що також поглиблює утруднену інтеграцію вчорашнього випускника школи у студентську спільноту. Адже саме наставник академічної групи в змозі створити морально-психологічні умови для саморозвитку студента. Сильний інститут кураторів призводить до виховання культурно-обізнаних, висококваліфікованих фахівців із урахуванням індивідуальних схильностей та інтелектуальних здібностей.

Крім вищезазначеного, власне дистанційне навчання вносить свої недоліки в навчальну систему.

Передусім, студентам, що навчаються дистанційно, необхідна сильна мотивація, оскільки більшість матеріалу має освоюватися самостійно. Це вимагає достатньої сили волі, самодисципліни, самоорганізованості, відповідальності та самоконтролю. На першому курсі, який перевантажений фундаментальними дисциплінами (медична біологія, анатомія людини) та великою кількістю теоретичних дисциплін, досить важко зрозуміти власну мотивацію, оскільки більшість студентів не розуміє навіщо так багато вчити теоретичного матеріалу і чому так мало інформації власне про хвороби, їх лікування тощо.

Відсутність сильної мотивації, заохочення, контролю батьків, призводить до поганого сприйняття фундаментальних знань, на які згодом опирається більшість клінічних дисциплін. Тому на цьому етапі дуже важливо доносити знання про міждисциплінарну інтеграцію, щоб студент чітко розумів для чого вчити саме цей предмет, і яке підґрунття буде потрібне в майбутньому.

По-друге, дистанційна освіта не підходить для розвитку комунікабельності та міжособистісних контактів.

У розумінні комунікативної культури студентів вищих медичних навчальних закладів є сукупність професійних якостей, моральних цінностей і комунікативних умінь майбутнього лікаря, що реалізуються під час спілкування. Так, до професійно-комунікативних якостей належать: професійна ерудиція, спостережливість, здатність до логічного осмислення діагностичних і лікувальних маніпуляцій, тактовність, обачність тощо [1,с.184]. У діяльності лікаря комунікативна компетентність обумовлює ефективність спілкування з пацієнтами, їхніми родичами, колегами та ін. Це така взаємодія, що сприяє успішному вирішенню проблем учасниками комунікації; забезпечує досягнення цілей спілкування з оптимальними витратами і приводить до досягнення взаєморозуміння між партнерами по спілкуванню [2,с.42-45]. Оволодіння мистецтвом слова є важливою умовою успішного впливу на пацієнтів, потужним засобом профілактики та лікування захворювань. Відомий давньогрецький учений Гіппократ вважав, що супутником лікаря у професійній

діяльності має бути ввічливість, оскільки суворість сприяє виникненню бар'єрів між лікарем та пацієнтом [3,с.55].

Відсутність соціалізації та приналежності до «ком'юніті» також є важливою проблемою, адже в онлайні студенти не ідентифікують себе з якоюсь соціальною групою чи спільнотою. В звичайних умовах студенти вчаться командній роботі, долати конфлікти, міжособистісні виклики та ефективно взаємодіяти один із одним.

Тотальна гаджетизація життя вносить також свої негативні наслідки, як безпосередні, так і віддалені, що згодом призведуть до проблем із здоров'ям, через порушення зору та формування неправильної постави. Якщо раніше після шкільних уроків діти мали можливість відвідувати спортзал, секції, витрачали певний час та активно рухалися по дорозі до школи та назад, то тепер сучасні студенти змушені більшість часу сидіти перед монітором. Причому час, проведений за комп'ютером - це не лише лекції та практичні, що проводяться онлайн. Це ще й багато часу, що витрачається на пошук додаткової інформації в мережі Інтернет, вирішення тестів на платформі Google class, переглядання методичних вказівок до практичних занять в pdf-форматі, лекцій у режимі презентацій тощо. Це призводить до порушення зору, незважаючи на перерви та рухи під час відпочинку.

Окрім того, ані батьки, ані викладачі не в змозі контролювати поставу студента під час навчання за монітором. Тривале сидіння негативно впливає на ще недостатньо сформований скелет, який натомість потребує певного фізичного навантаження та гармонізації.

Присутність на лекції під час онлайн-транслявання легко перевірити, але проблема ідентифікації також заслуговує окремої уваги. Досить багато часу викладачу необхідно для контролю присутності студентів на лекції і переносу інформації з електронного носія на паперовий журнал, адже викладач не може бути впевнений чи студент повністю прослухав лекцію, чи тільки поставив відмітку про присутність. Особливо це стосується лекції на потоці, коли присутні декілька груп і кількість осіб є значною.

Під час дистанційного навчання ми втрачаємо аспект кінестетики. Більшість студентів-медиків, окрім візуального, аудіального каналу інформації, значно опираються на кінестетичний фактор. Для них дуже важливим є тактильний контакт, оскільки можливість виготовити та дослідити мікропрепарат, оглянути і описати макропрепарат формує поглиблену увагу та дозволяє краще закарбовувати отримані знання.

Власне «магія навчального процесу» – надзвичайно важливий територіально-психологічний фактор. Коли студент опиняється в навчальній аудиторії, весь простір навколо ніби опромінює інформацією і налаштовує на сприйняття чогось нового. Студенти сидять у халатах і дотримуються певної дисципліни. Навчальна кімната містить ілюстровані плакати, що розвішені на стінах, мікроскопи, набори реактивів та можливість виготовляти та досліджувати мікропрепарати, експонати та макропрепарати за темами практичних занять тощо. В аудиторії є авторитетний викладач, якому можна поставити питання та отримати швидку відповідь, індивідуальну допомогу у вирішенні та роз'ясненні завдань, тестів, задач. Звичайно, цього неможливо досягнути в кімнаті вдома, де вночі сплять, вдень відпочивають, періодично приймають їжу, навчаються, розважаються тощо.

Враховуючи вищеперераховані недоліки, особлива увага надається лекції. Кожна лекція має бути максимально адаптована до теми, матеріал має бути у стислій та зрозумілій формі. Для покращення засвоєння інформації необхідно використовувати таблиці, графіки, діаграми, структурно-логічні схеми.

Текст лекції має бути простим, логічним та зрозумілим, підпорядкований дидактичній меті. Стиль – лаконічний, конкретизований та предметний.

Найкращим засобом демонстрації навчального матеріалу, безумовно, є мультимедійна лекція, яка дозволяє бачити презентацію (активує візуальний канал сприйняття інформації) та чути пояснення лектора (аудіальний канал інформації). Такий спосіб подання інформації активує увагу, підвищує концентрацію уваги, покращує когнітивні здібності студента. Також під час

дистанційного навчання можливо поставити лекцію на запис і залишити посилання на неї для подальшого вивчення матеріалу.

Згідно з літературними даними [4, с. 125-128] розвиток інформаційних технологій дає змогу студенту користуватися найновішими науковими досягненнями та відкриттями. Сьогодні існує вдосталь платформ для проведення вебінарів – Zoom, Google meet, Skype тощо, які дають нам можливість працювати як із кожною групою індивідуально, так із цілим потоком студентів під час карантинного навчання.

Взаємодія в лекційному занятті – важливий компонент засвоєння матеріалу. Саме тому розповідь викладача має супроводжуватися короткими питаннями до студентів. Запитання в переважній більшості не передбачають розгорнутої відповіді, проте мають на меті перевірити рівень сприйняття інформації.

Як правило, увага під час лекції постійно змінюється, тому варто кожні 10-15 хв ставити дискусійне питання з короткою відповіддю «так» чи «ні» і просити студентів відповісти в чаті. Окрім чату, до сучасного інструменту онлайн-взаємодії є Whiteboard – електронна панель, що виконує функцію дошки для спільної роботи. Вона дозволяє викладачу та слухачам спільно використовувати частину екрану, де можна розміщувати слайди та картинки, малювати, виправляти помітки тощо. Це завжди активує увагу студента, оскільки посилює зворотній контакт і створює паузу для короткого відпочинку. Крім того, такий метод змушує студента активно слухати лекцію, щоб правильно відповісти на наступне питання.

Ще одним важливим фактором активації уваги є демонстрація коротких відео, в цю мить статична картинка презентації змінюється динамічною, а голос викладача змінюється голосом з відео. Можна подати лише частину або фрагмент відео і зацікавити студента самостійно переглянути відеоматеріал після лекції. Крім того можна ставити питання, відповіді на які можна отримати після перегляду певного відео. Також до кожної лекції варто давати посилання

на навчальне відео з мережі Інтернет за темою лекції, що дає можливість розширити об'єм поданого матеріалу.

Висновки:

1. Застосування мультимедійних технологій є необхідною умовою вивчення медичної біології.

2. Розповідь лектора має супроводжуватися короткими питаннями до студентів. Запитання зазвичай не передбачають розгорнутої відповіді, проте мають на меті перевірити рівень сприйняття інформації.

3. Найкращим засобом демонстрації навчального матеріалу, безумовно, є мультимедійна лекція, яка дозволяє бачити презентацію (активує візуальний канал сприйняття інформації) та чути пояснення лектора (аудіальний канал інформації).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія: підручник / Н.М. Касевич. – К.: Інститут культурології АМУ. – 2009. – 184 с.

2. Гуменна І. Комунікативна компетентність як одна із складових професійної культури майбутніх лікарів / І. Гуменна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Вип. 29. – С. 42–45.

3. Кубіцький С.О. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників / С.О. Кубіцький, Н.В. Неділька // Вісник Національної академії оборони. Питання педагогіки. – 2010. – № 2 (15). – С. 55.

4. Побуцький О.О. Застосування іноваційних методів навчання та візуалізації у підготовці медичних кадрів / О.О.Побуцький // Галицький лікарський вісник. – 2010. – Т.17, №2, ч.1. – С. 126-128.

УДК 629.07.015

**ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ НЕРУЙНІВНОГО
КОНТРОЛЮ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНЬ У СИЛОВОМУ
НАБОРІ КРИЛА ЛІТАКА**

Мітрахович Михайло Михайлович

д. т. н, професор

Расстригін Олександр Олексійович

д. т. н, професор

Комаров Володимир Олександрович

Заслужений винахідник України

Сащук Святослав Іванович

начальник науково-дослідного відділу

Центральний науково-дослідний інститут

озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

м. Київ, Україна

Анотація: В роботі розглянуто систему організації процесів діагностування авіаційної техніки при її експлуатації. Обґрунтовано застосування методу контролю частоти власних коливань (ЧВК) для виявлення пошкоджень в силових елементах крила літального апарату, закритих обшивкою. Вибрано діагностичне обладнання для здійснення контролю ЧВК.

Ключові слова: технічний стан, технічне обслуговування, експлуатація, літальний апарат, діагностика, діагностичні параметри, контроль частоти, власні коливання, несправність, дефект, пошкодження.

При вирішенні задачі забезпечення надійності і економічності сучасного літака важлива роль відводиться експериментальним методам дослідження втомної довговічності літакових конструкцій, в першу чергу таких, що

сприймають змінні навантаження, а саме - крила. Тому до них пред'являються високі вимоги щодо повноти та достовірності відтворення експлуатаційних навантажень і отримання вихідної інформації [1].

Зазначене можна здійснити за допомогою установок для втомних і частотних випробувань крила літака, що розроблені на основі огляду розвитку методів натурних втомних і частотних випробувань як за джерелами наукової інформації, так і з патентних баз даних, де можна виявити як варіанти конструктивного виконання експериментальних установок, так і методи сіловозбудження. Пошук нових технічних рішень здійснювався на основі вібраційного (частотного) методу, що забезпечує збудження коливань конструкції з власною частотою. За матеріалами досліджень було розроблено пристрій для збудження коливань конструкції з власною частотою, який може при одному і тому ж обладнанні порушувати коливання досліджуваної конструкції з власною частотою як вигинної, так і крутильної форм. Зазначений пристрій являє собою електродинамічний вібробуджувач з одновимірним зворотним зв'язком і може бути використаний для дослідження впливу пошкодження силових елементів конструкції (об'єкта контролю) як зразків і моделей (пластин і тонкостінних оболонок), так і натурних конструкцій (крила, оперення, кіля) - переважно консольно закріплених конструкцій.

Особливістю розробленого пристрою, у порівнянні з відомими аналогами, є безконтактність збудження - використовується в якості змінної збудливою сили зосереджене магнітне поле від силових електромагнітів. Зусилля, що розвивається електромагнітами, передається на конструкцію через силопередаючий важіль (феромагнітний якір) малої маси, виконаний, переважно, з магнітомягкого матеріалу, на закінцівках якого закріплені феромагнітні накладки. Це дозволяє зменшити динамічний вплив системи силовозбудження на виділення авторезонансної частоти.

Випробувальне обладнання, що використовує метод контролю частоти власних коливань, забезпечує стабільність підтримки частоти власних коливань (вигинних і крутильних) і заданою точністю випробувань. Так само воно

виключає вплив повторних експлуатаційних факторів, що знижують чутливість обладнання, забезпечує можливість просторової орієнтації вектора сили від електромагнітів і можливість ручного і автоматичного управління [2].

У комплексі із засобами вимірювань (контрольно-перевірною апаратурою) випробувальне обладнання, за допомогою якого здійснюється метод неруйнівного контролю (МНК) - метод контролю частоти власних коливань, забезпечує: - визначення частоти f власних (авторезонансних) коливань, амплітуди A коливань і фазових характеристик досліджуваного коливального процесу з необхідною точністю; - реєстрацію сигналів в необхідному діапазоні f і A ; - можливість оперативного (одномоментного) отримання інформації як під час частотних випробувань, так і після закінчення випробувань; - можливість багаторазового використання і повторення; - надійність в роботі.

Устаткування для збудження коливань крила з власною частотою (за вигинною та крутильною формами показано на рис. 1.

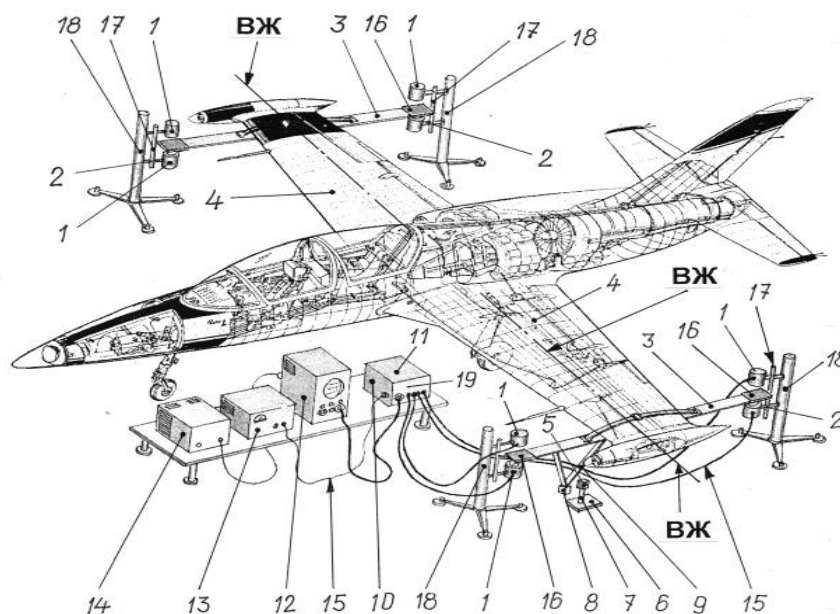
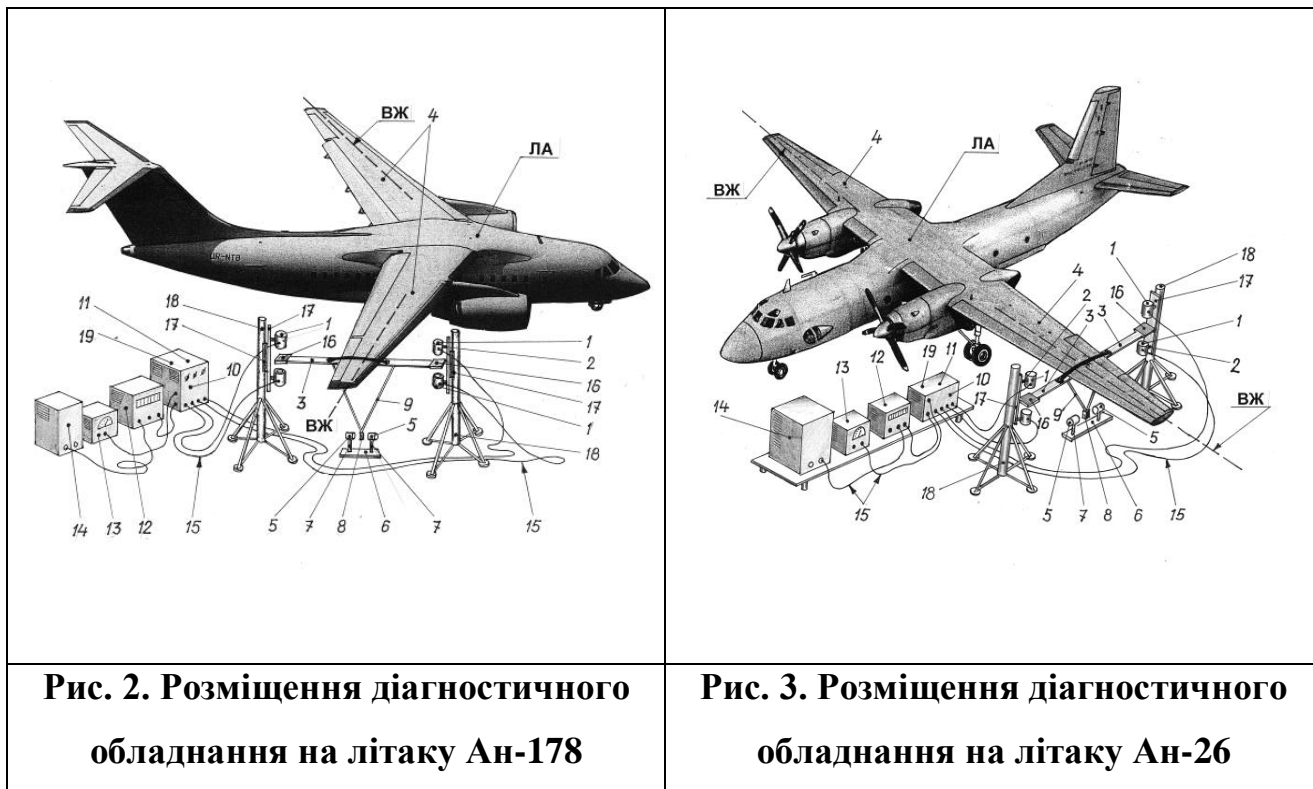

Рис. 1. Схема розміщення на крилі літака типу Л-39 устаткування для збудження коливань крила з власною частотою (за вигинною та крутильною формами)

Устаткування для збудження коливань крила з власною частотою (за вигинною та крутильною формам - рис. 1) містить (як варіант конструктивного виконання) дві пари силових електромагнітів (електровібраторів) 1, кожна з яких закріплена на силовій основі на спеціальних механізмах 2, що дозволяють плавно змінювати зазор між силопередаючим важелем 3 (закріпленим жорстко на випробувальному об'єкті контролю - на крилі 4) і зазначеними силовими електромагнітами 1 в кожній з пар.

Зазначене діагностичне обладнання може бути застосовано як для літаків типу Су-25, МіГ-29, Л-39 (рис. 1) військової авіації, так і для літаків транспортної авіації типу Ан-178 (рис. 2), Ан-26 (рис. 3) та інших типів ЛА.

До складу обладнання для збудження коливань крила з власною частотою (за вигинною і крутильною формами) також входять індукційні датчики 5, що закріплені на силовій рамі 6 на спеціальному механізмі 7, що дозволяє плавно змінювати зазор між ними і постійним магнітом 8, що розташовується між зазначеними індукційними датчиками 5.

Зазначений механізм 7 може встановлювати індукційні датчики 5 як уздовж об'єкта контролю 4 (по осі жорсткості - В.Ж.), так і поперек (уздовж

поздовжньої осі силопередаючого важеля 3).

Конструктивно постійний магніт 8 винесено за допомогою кронштейна 9 із зони магнітного поля N/S, створюваного електромагнітами 1. Так само до складу зазначеного вище обладнання входять: підсилювач 10 низької частоти (ПНЧ), фазоінвертор 11 (входить до складу ПНЧ 10), електронно-рахункового частотомір 12, джерела струму 13 і 14 (відповідно, постійного струму 27 В, для живлення ПНЧ 10, і змінного струму напругою 220 В 50 Гц, для живлення електронно-рахункового частотоміра 12) і комутуючі проводи 15 (див. рис. 1).

На закінцівках силопередаючого важеля 3 закріплені феромагнітні накладки 16, а спеціальні механізми 2, на яких закріплені силові електромагніти 1, закріплені, у свою чергу, на силових опорах 17 (входять до складу силової основи), що жорстко закріплені на силовій рамі 18 (наприклад, на гідропідйомниках - як варіант конструктивного виконання).

До складу обладнання також входить каскад узгодження 19 [3]. Особливістю конструктивного виконання зазначеного обладнання є те, що з його допомогою можна порушувати як вигинні, так і крутильні коливання крила 4 щодо осі жорсткості (В. Ж.).

Конструктивно силопередаючий важіль 3 виконаний довжиною L (більшою, ніж максимальна ширина об'єкта контролю - крила 4) і закріплюється на крилі 4 літака перпендикулярно його осі жорсткості В. Ж. так, щоб його плечі $L/2$ були рівними між собою щодо В. Ж. (рисунки 4-5).

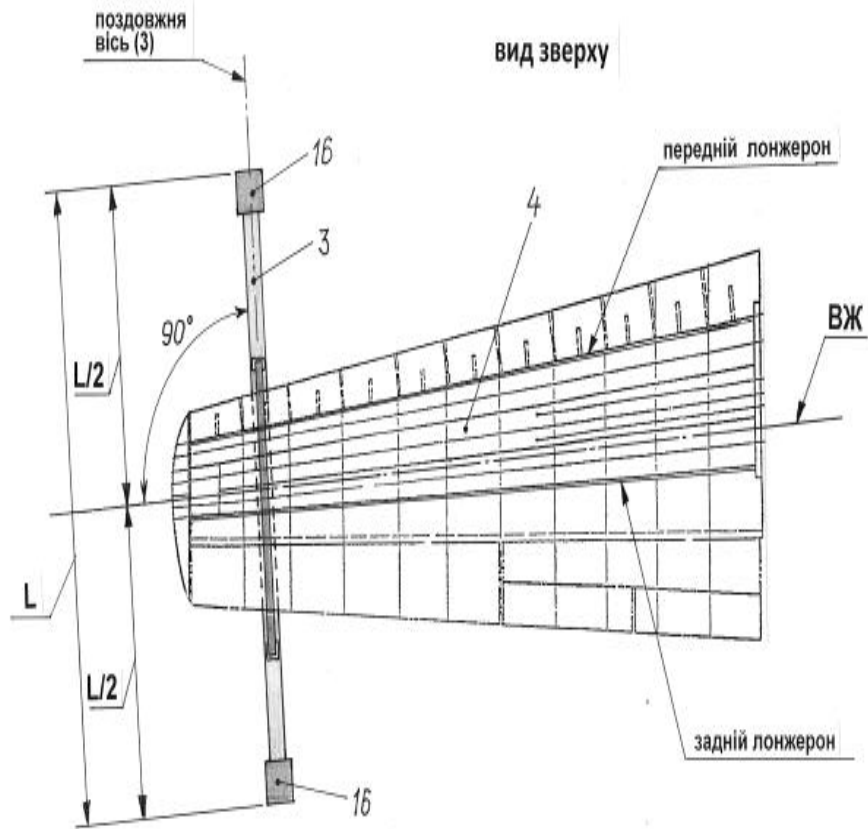

Рис. 4. Розміщення силопередаючого важеля на крилі літака типу Ан-26

Силкові електромагніти 1 встановлюють так, щоб зазор δ між силопередаючим важелем 3, а саме, його феромагнітної накладкою 16, і торцями електромагнітів 1 в парі був однаковим, а саме, $\delta 1 = \delta 2$ (рисунки 6-7).

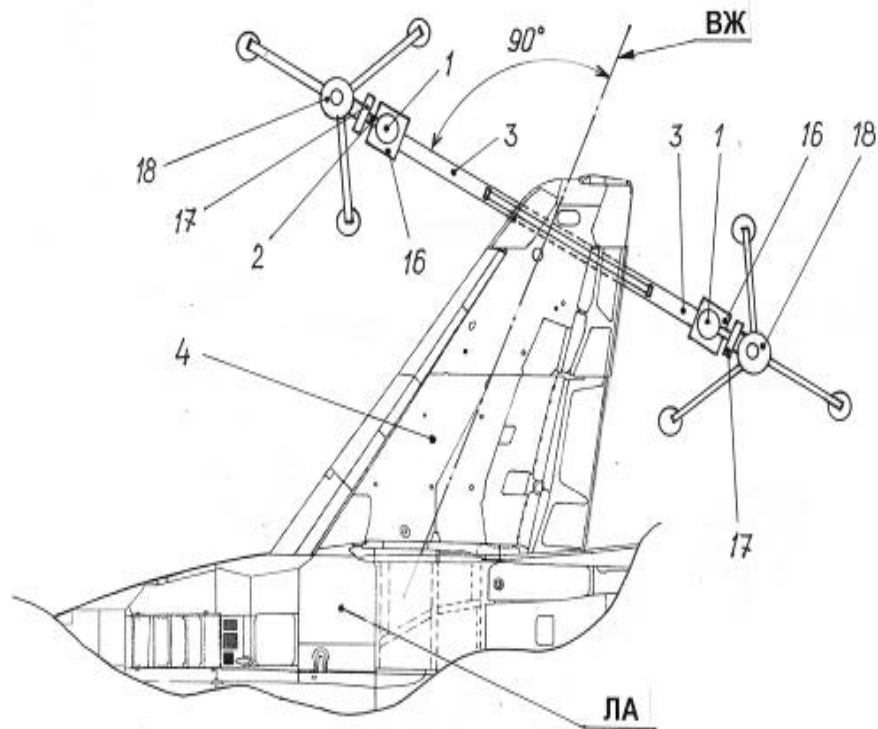

Рис. 5. Розміщення силопередаючого важеля на крилі літака типу МіГ-29

Збудження вигинних коливань здійснюється парою сил P , створюваних по черзі попарно розташованими верхніми і нижніми силовими електромагнітами 1 (рис. 9), а збудження крутильних коливань здійснюється парою сил P , створюваних по черзі діагонально протилежними силовими електромагнітами 1 (рис. 10).

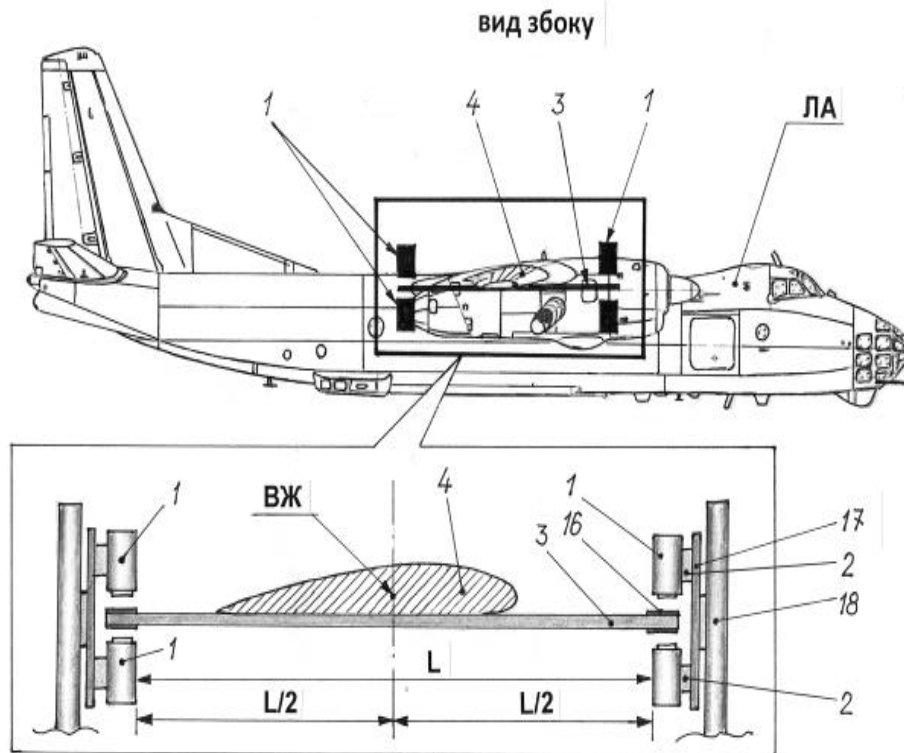
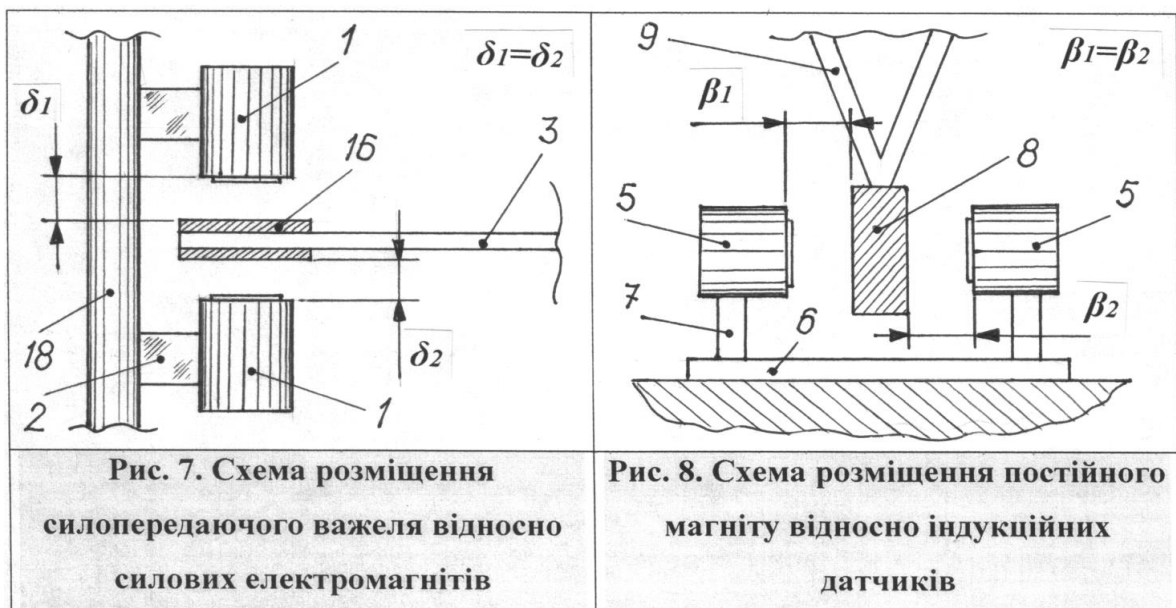

Рис. 6. Схема розміщення силопередаючого важеля відносно блоків силових електромагнітів

Постійний магніт 8 встановлюють так, щоб він знаходився на однаковій відстані β від індукційних датчиків 5, а саме, $\beta_1 = \beta_2$ (рис. 8).

збудження вигинних коливань

збудження крутильних коливань

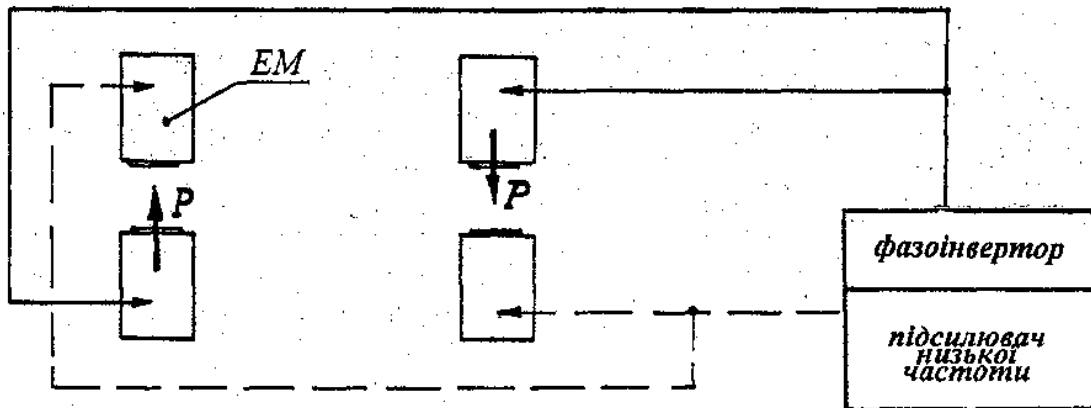

Рис. 9. Схема збудження вигинних коливань

ЕМ - силові електромагніти (поз. 1)

P - зусилля від силового електромагніта

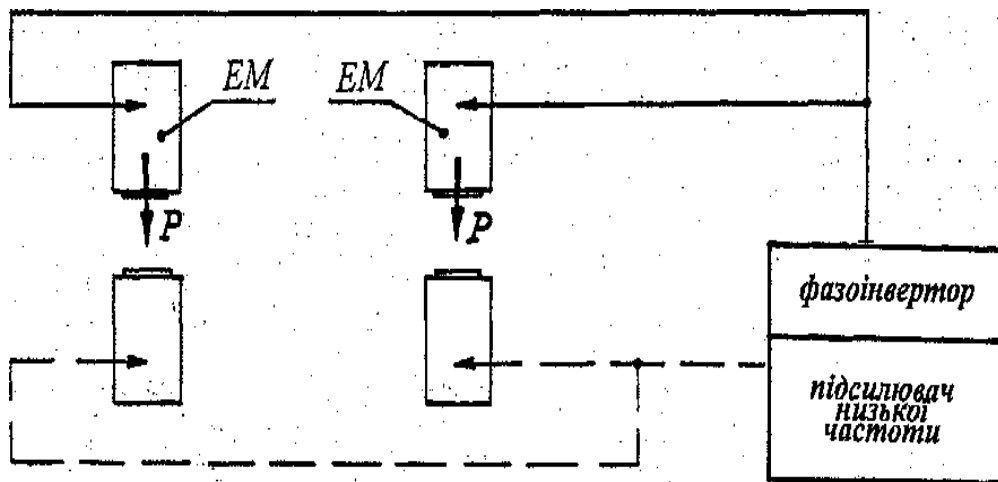

Рис. 10. Схема збудження крутильних коливань

Вибір форми коливань здійснюється відповідним перемиканням каналів підсилювача 10 низької частоти (за допомогою каскаду узгодження 19, що входить до складу ПНЧ 10) через фазоінвертор 11 з подачею напруги від ПНЧ 10 на відповідні силові електромагніти 1 в блоках. Замір частоти власних коливань (ЧСК) здійснюється за допомогою електронно-рахункового частотоміра 12 за сигналами, що надходять з УНЧ 10 (або безпосередньо від силових електромагнітів 1). Для забезпечення стійкості будь-якої *i*-тої форми авторезонансних коливань, був застосований зворотний зв'язок (релейний з насиченням), щоб забезпечити порушення всіх *n* авторезонансних частот і

форм коливань. Таким чином, отримуємо експериментальну залежність ЧСК i -тої форми коливань від величини пошкодження і його місця розташування:

$$f_e^i = f(x_{тр}, l_{тр}).$$

Сталі коливання на авторезонансному режимі є відповідними балансу енергії дисипації і енергії, що надходить в коливальну систему від джерела неколивальної природи.

Особливістю методу контролю частоти власних коливань є те, що він дозволяє порушувати як вигинні, так і крутильні коливання об'єкта контролю (наприклад, пластини) щодо осі жорсткості, що проходить по осі в координатах центрів жорсткості перетинів.

Найбільш вірогідно частоти власних коливань (ЧСК) конструкції можуть бути визначені на режимах автоколивань – вони приймаються рівними відповідним авторезонансним частотам. Для збудження коливань з власною частотою конструкція охоплюється зворотним зв'язком - переміщенням постійного магніту, жорстко закріпленого до конструкції між двома нерухомими котушками індукційних датчиків.

Сталі коливання на авторезонансному режимі, відповідні балансу енергії дисипації і енергії, що надходить в коливальну систему від джерела неколивальної природи, порушуються при певному співвідношенні між параметрами конструкції і зворотного зв'язку. У цьому випадку вектор змушуваних сил є періодичною функцією. Оскільки конструкція (об'єкт контролю) включається в автоколивальну систему у якості частотно-виборчої ланки, то рішення системи

$$\{ f(t) \} = \{ f(x, x) \}$$

буде близько до гармонійного в сенсі близькості періоду коливань [4].

Таким чином, в коливальній системі буде мати місце «авторезонансу - резонансу» під дією сил, що породжують рух однієї конструкції. Завдяки явищу авторезонансу величина клірфактору коливань (кількісної характеристики відхилення форми періодичної функції від гармонійної, що виражає вплив нерезонансних тонів розкладання в ряд Фур'є вектора $\{f(t)\}$, викликаних

нелінійністю зворотного зв'язку) для конструкцій з малим демпфуванням навіть при сильно негармонійної змушуючої сили буде невелика. Для забезпечення стійкості будь-якої i -тої форми автоколивань, був застосований зворотний зв'язок (релейний з насиченням), щоб забезпечити порушення всіх n авторезонансних частот і форм коливань..

Таким чином, використовуючи теоретичні основи МНК і результати патентного пошуку, була спроектована і випробувана в умовах експлуатації літаків реальна система силовбудження, що дозволяє, при проведенні перевірки технічного стану консольно закріплених конструкцій планера літака, забезпечити проведення динамічних втомних випробувань і отримати взаємозв'язок між частотами власних коливань і фактичною міцністю випробуваної конструкції

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Косицын А.В. Метод вибродиагностики дефектов упругих конструкций на основе анализа собственных форм колебаний // Приборы и методы измерений. 2011. № 2 (3). С. 129–135.

2. Биргер, И. А. Техническая диагностика. – М.: Машиностроение, 1978, - 240 с.

3. Пат. 127849 Україна, МПК (2006.01) В 64 С 3/00, G 01 М 7/00, G 01 В 11/26. Пристрій для визначення просторово-частотних характеристик коливань консольно закріплених елементів літальних апаратів при їхніх випробуваннях на утомлену міцність / Комаров В. О. ; заявники і патентовласники Комаров В. О., Расстригін О. О. – № u 2018 02126 ; заявл. 01.03.18 ; опубл. 27.08.18, Бюл. № 16/2018. – 4 с. : іл..

4. Киселев, Ю. В. «Вибрационная диагностика систем и конструкций авиационной техники» [Электронный ресурс]: учеб. / Ю. В. Киселев, Д. Ю. Киселев, С. Н. Тиц, – Электрон, текстовые и граф. дан. (8 Мбайт). - Самара: Изд-во Самар. гос. аэрокосм. ун-та, 2012. - 1 электрон, опт. диск (CD-ROM). ISBN 978-5-7883-0917-0

УДК 502.4

**ОЦІНКА ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В
ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Нагаєва Світлана Павлівна

керівник, к.т.н., доцент

Чернякова Оксана Іванівна

ст. в.к.

Демчук Дмитро В'ячеславович

магістрант

Одеський державний екологічний університет

м.Одеса, Україна

Актуальність теми: Оцінка природно-рекреаційного потенціалу для сталого розвитку Тернопільської області є актуальною для потенційного розвитку та забезпечення ефективного і комплексного використання наявного туристичного та природно-рекреаційного потенціалу.

Мета роботи: Оцінка природно-рекреаційного потенціалу Тернопільської області шляхом аналізу забезпеченості області природно-рекреаційними ресурсами та об'єктами інфраструктури та формування основних напрямків перспективного розвитку.

Об'єкт дослідження: природно -рекреаційний комплекс Тернопільської області України.

Методи дослідження: порівняльно-описовий, бальної оцінки, розрахунково-конструктивний, аналітичний.

Ключові слова: природно-рекреаційний комплекс, рекреаційні ресурси, історико культурні ресурси.

Результати та обговорення: Основу природно-заповідного фонду області становлять об'єкти різних категорій: національні природні парки,

заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища зі збереженням природних угруповань та ландшафтів.

Хмельницька область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок.

На території Тернопільської області знаходиться природний заповідник «Медобори» - це справжня перлина цілої України. Також своїми видами вражають два національні природні парки "Кременецькі гори" і "Дністровський каньйон".

На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду(ПЗФ) області охороняється 168 рідкісних та зникаючих видів рослин та 169 видів рідкісних тварин.

Існуюча мережа ПЗФ, проведення природоохоронних заходів сприяє стабілізації видового складу фауни та флори, збереженню цінних природних комплексів.

У природно-заповідному фонді області переважають невеликі за площею пам'ятки природи. Так, частка пам'яток природи складає 72,6% загальної кількості об'єктів ПЗФ області, що підкреслює подрібненість і водночас збереження найменших фрагментів (компонентів) ландшафтів [1].

З метою забезпечення реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року в частині збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, збільшення площі природно-заповідного фонду, головою обласної державної адміністрації видано розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 08 травня 2014 року №148-од «Про розвиток природно-заповідного фонду області» [2].

Структура природно-заповідного фонду на території Тернопільської області наведена в таблиці 1 [3].

Таблиця 1-**Структура природно-заповідного фонду Тернопільської області**

№	Категорія охоронних об'єктів	Кількість	Площа, га
1	Природні заповідники	1	9516,7
2	Національні парки	2	17780,3
3	Пам'ятки природи:	467	1343,7
4	Заказники:	133	62020,4
5	Ландшафтні заказники	28	11684,2
6	Регіональні ландшафтні парки	3	42997,0
7	Ботанічні сади	3	232,86
8	Пам'ятки садово-паркового мистецтва	15	120,6
9	Дендрологічні парки	9	109,70
10	Зоологічні парки	1	10
11	Заповідні урочища	5	492,2
	Всього	639	134623,7

Таким чином, до складу природно-заповідного фонду Тернопільської області входить 639 природних об'єктів і комплексів загальною площею 134623,7 га. При площі Тернопільської області 13,8 тис. кв. км, показник заповідності складає 8,91 %, що є вище середнього значення по Україні.

Розподіл природних об'єктів і комплексів по території відносно рівномірний.

Найбільшу за кількістю займають 294 ботанічні пам'ятки природи на площі 293,8 га. Найбільшу площу займають загальнозоологічні заказники - 47383,0 га.

Майже на 139 тис. га планують збільшити на Тернопільщині природно-заповідний фонд, який є привабливим, передусім, для туристів.

В роботі розраховано індекс інсуляризованості (розчленованості) (I),

$$I = (S_1 / S + N_1 / N) / 2, \quad (1)$$

запропонований Ю.М. Грищенко за формулою :

де S_1 - площа відносно нестійких природно-заповідних територій (з територією менше 50 га);

S - загальна площа природно-заповідного фонду певної території;

N_1 – кількість нестійких природно-заповідних територій;

N – загальна кількість природно-заповідних об'єктів в даному регіоні.

В результаті виконаних досліджень встановлено, що індекс інсуляризованості по області дорівнює 0,50, що є досить високою цифрою, оскільки при загальній площі області 134623,7 тис.га, в ній охороняється 123104,1 тис.га території, що складається з 639 об'єктів, 6 з них віднесені до групи інсуляризованих. Значну роль в загальній території, що охороняється, відіграють малі ділянки.

Таким чином, ступінь сучасного розвитку фонду природних територій, що охороняються Тернопільською областю є задовільний, маються всі передумови для його поліпшення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Статистичний щорічник Тернопільської області за 2019 рік*
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2019 р. № 1089 „Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року”
3. П'ятківський І.О. // Екологічний паспорт регіону Тернопільська область 2019, табл. 48 ст. 82-83

ОТРИМАННЯ НАНОСТРУКТУРНИХ СОРБЕНТІВ НА ОСНОВІ Fe₃O₄

Нігода Валерія Вікторівна

студентка

Пасенко Олександр Олександрович

к.т.н., доцент

ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»

м.Дніпро, Україна

Анотація: проведено аналіз отриманих наноструктурних сорбентів на основі Fe₃O₄. Матеріалом дослідження обрано Fe₃O₄ та розглянуто основні методи отримання сорбентів на його основі. В якості головного методу отримання обрано осадження активної маси адсорбенту на діатоміт.

Ключові слова: адсорбент, діатоміт, оксид заліза (II, III), грануляція, статична міцність гранул.

Вступ. Забруднення води фосфатами та важкими металами дуже небезпечно для організму людини і навколишнього середовища. Тому завданням цього дослідження є отримання сорбентів для їх видалення [1].

Аналіз літературних даних в галузі хімії і технології отримання адсорбентів свідчить про те, що не існує одностайного підходу до методу їх одержання. Ми хочемо дослідити отримання сорбентів на основі оксиду заліза нанесеного на діатоміт [2].

Мета дослідження. Утворення кульок з альгінату натрію та діатоміту або діатоміту з нанесеними гідроксидами заліза та вивчення їх адсорбційних властивостей відносно видалення іонів PO₄³⁻ з водного середовища [3].

Методи та матеріали.

Альгінат натрію, діатоміт, FeCl₃, FeSO₄, Fe₂(SO₄)₃, H₂SO₄, HCl, амоній молібденовокислий 4-водний, Na₂CO₃, CaCl₂, SnCl₂, Pb(NO₃)₂, розчин аміаку,

уротропін, Трилон Б, індикатор ксиленоловий жовтогарячий, ч.д.а., лимонна кислота, крохмаль, сахароза.

Результати та обговорення.

В якості наповнювача ми вибрали природний діатоміт, що має розвинену поверхню та може використовуватись в якості адсорбенту. Були проведені дослідження залежності діаметру повітряно висушених кульок від вмісту діатоміту [4]. Його велика кількість призводить до закономірного збільшення розміру гранул. Вміст діатоміту більше 20% не дозволяв провести якісну грануляцію на нашій дослідній установці. На рис. 1 зображені альгінат-діатомові гранули у мокрому стані.

Рис. 1. «Мокрі» альгінат–діатомітові гранули

Повітряно висушені гранули із збільшенням вмісту діатоміту набувають більш сферичної форми. При вмісті діатоміту більше 5% утворюються круглі гранули. Вміст гранул більше 10% практично нівелює різницю в діаметрі вихідних сопел. На рис. 2 зображені альгінат-діатомові гранули у висушеному стані.

Рис. 2. «Сухі» альгінат-діатомітові гранули

Отримані гранули з нанесеним Fe_3O_4 володіють магнітними властивостями, що розширює межі їх практичного використання.

На рис. 3 зображені кульки з вмістом нанесеного адсорбенту з додаванням Fe_3O_4 . Фото чітко показує, що утворюються сферичні гранули.

Рис. 3. «Мокрі» гранули з нанесеним Fe_3O_4

У сухому вигляді (рис. 4) форма гранул практично не змінюється, вони як і раніше залишаються сферичної форми.

Рис. 4. «Сухі» гранули з нанесеним Fe_3O_4

Проведені дослідження процесу адсорбції іонів PO_4^{3-} шляхом перемішування адсорбенту з розчином протягом 20 годин наведені на рис. 5. Використання в якості активної адсорбуючої добавки Fe_3O_4 (рис.5) показало, що максимальне вилучення PO_4^{3-} становить 4 та 9 мг PO_4^{3-} /г адсорбенту.

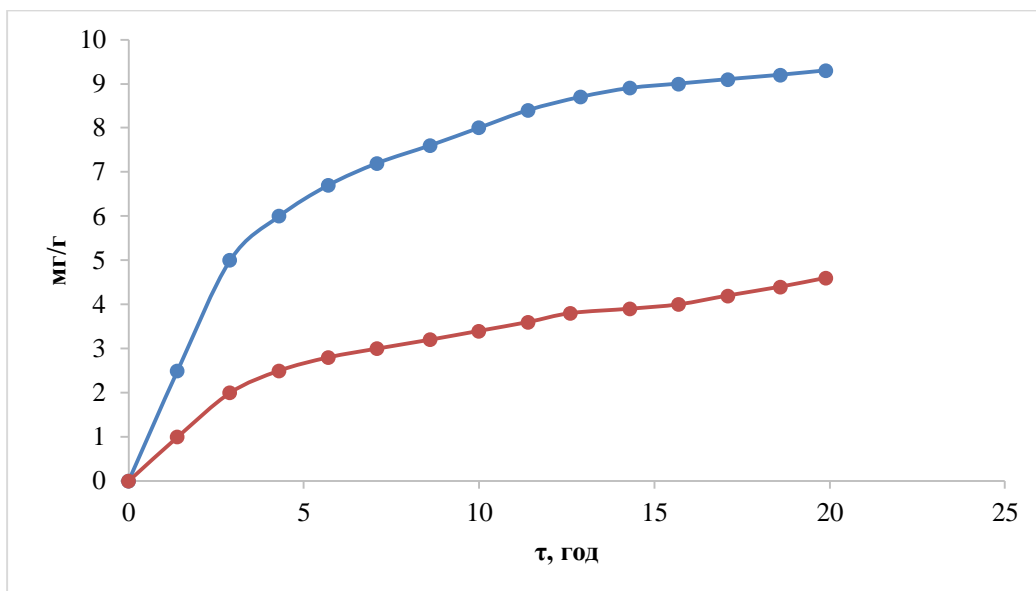

Рис. 5. Кількість адсорбованого PO_4^{3-} в залежності від часу адсорбції. Нанесений Fe_3O_4 на діатоміт.

Висновки. В результаті проведених досліджень встановлено кількість адсорбованого PO_4^{3-} в залежності від часу адсорбції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мухлѐнов И. П. Общая химическая технология / [И. П. Мухлѐнов, Д. А. Кузнецов, А. Я. Авербух и др.] — М.:Высшая школа, 1964. — 930 с.
2. Al-Degs, Y. Sorption of lead ions on diatomite and manganese oxides modified diatomite / Y. Al-Degs, M.A.M. Khraisheh, M.F. Tutunji // Water Research. – 2001. – I. 15. – Vol. 35. – P. 3724-3728.
3. Патент № 92894 Спосіб приготування та застосування композиції адсорбенту фосфату, адсорбент фосфату, композиція адсорбенту фосфату, – 8 с.
4. Методичні вказівки до лабораторних робіт з курсу “Хімічна технологія неорганічних речовин”. Частина 1. Типові технологічні процеси у технології мінеральних добрив. Експериментальне визначення основних фізико-хімічних властивостей мінеральних добрив, спеціальності 7.091602 “Хімічна технологія неорганічних речовин” для студентів IV курсу денної та V курсу заочної форм навчання. / Укл.: В.К. Стеба, Н.Г. Борисова, О.О. Пасенко. – Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2009. – 17 с.

УДК 377.6

**ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
НА ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА
ТА ДОГЛЯДУ ЗА ХВОРИМИ**

Опошнян Світлана Іванівна

Пономаренко Наталія Олександрівна

Викладачі

Комунального закладу освіти

Полтавський базовий медичний фаховий коледж

Полтавської обласної ради

м. Полтава, Україна

Анотація: Використання проблемного методу навчання під час фахової підготовки майбутнього медичного працівника середньої ланки є вимогою сьогодення. Діяльність у будь-якій галузі охорони здоров'я щоденно ставить перед фахівцем проблеми, які потребують додаткових знань для їх розв'язання. Тому, головним завданням викладача – клініциста є формування у студента-медика клінічного мислення, прагнення до пізнання та самовдосконалення. Саме такий фахівець у майбутньому здатний якісно розв'язати задачі, які постають перед ним.

Ключові слова: проблемний метод навчання, якісна підготовка фахівця, медсестринський догляд за пацієнтом, творчий пошук.

Сучасність вимагає від спеціалістів усіх напрямків, особливо охорони здоров'я, незалежно від рівня підготовки постійного розвитку. Людина, яка не розуміє цього й не приділяє належної уваги своїй самоосвіті, через декілька років може втратити належні фахові здібності. Кожен має усвідомлювати необхідність постійної самопідготовки, розвитку, вдосконалення, щоб завжди йти в ногу з часом. Спеціаліст не зможе бути конкурентоспроможним на ринку

праці, якщо навчання у формі самоосвіти не стане способом життя, якщо він стане не здатним до постійного покращення своїх знань, а прагнення до самоосвіти не буде одним з головних пріоритетів.

Діяльність у будь-якій галузі охорони здоров'я щоденно ставить перед фахівцем завдання, проблеми, які потребують додаткових знань для невідкладного розв'язання.

Сьогодні, як ніколи раніше, коли всю земну кулю спіткала тяжка недуга – COVID-19, від якої щоденно потерпають тисячі людей, змінюється й характер надання медсестринської допомоги пацієнтам. Медичні працівники вищої та середньої ланки для досягнення своїх цілей у наданні допомоги постраждалим використовують найсучаснішу техніку, прийоми й методи, засновані на застосуванні наукових досягнень у сфері вітчизняної медицини, переймають передовий досвід розвинутих країн. Кожного дня відбуваються зміни в алгоритмі надання допомоги людям, які потребують особливого догляду.

У цей час паралельно відбувається підготовка фахівців галузі охорони здоров'я вищої та середньої ланки. Перед викладачами-клініцистами постає дуже відповідальне питання щодо якості підготовки майбутнього середнього персоналу, який на сучасних засадах, використовуючи новітні технології та техніку, буде спроможний надавати без вагань якісну допомогу тим, хто її потребує. При цьому кожен має з розумінням ставитися до нагальної проблеми профілактики особистого зараження у важких умовах. Дотримуючись вимог профілактичної дезінфекції, асептики, антисептики, стерилізації та користуючись засобами індивідуального захисту, ми можемо як медичні працівники попередити захворювання в колективах, розповсюдження хвороби серед населення. Проблемою є збереження здоров'я серед медичних працівників, які мають прямий контакт з пацієнтами, хворими на коронавірусну інфекцію, тому якісна підготовка майбутнього фахівця є викликом сьогодення.

Викладачі коледжу під час проведення занять з основ медсестринства та догляду за хворими постійно на основі власного досвіду прагнуть навчити майбутнього фахівця мислити, самостійно вирішувати поставлені завдання,

виховують у нього потребу до покращення своїх знань та умінь у сфері медсестринського догляду за пацієнтами, враховуючи виклики сучасності.

Кожен майбутній медичний працівник повинен бути широко обізнаний щодо нормативних наказів МОЗ України щодо санітарно-протиепідемічного режиму, слідкувати за їх змінами, доповненнями, повинен знати й вміти застосовувати сучасні дезінфекційні розчини, проводити активну санітарно-просвітницьку роботу серед населення щодо профілактики небезпечних хвороб, таких як COVID-19 тощо, щоб попередити розвиток епідемій та пандемій.

Під час підготовки молодших фахівців для охорони здоров'я необхідно розвивати їхні творчі здібності, вміння самостійно ставити перед собою й розв'язувати складні питання у сфері професійної діяльності, бачити проблему та знаходити шляхи її практичного вирішення.

Якщо застосовувати проблемний метод навчання під час фахової підготовки майбутнього медичного працівника, виникає потреба в якісному розв'язанні задач, які постають перед ним. Цього можна досягти шляхом прагнення до пізнання, адже, щоб розв'язати проблему, необхідно системно володіти матеріалом, вміти його застосувати у своїй практичній діяльності. Питання, які додатково виникають під час розв'язання проблеми, спонукають студента до творчого пошуку, роботи з додатковою літературою.

Основні мотиви пізнання формуються завдяки логічній побудові занять з основ медсестринства та догляду за хворими, застосуванню цікавих прикладів про роботу в умовах стаціонару, раптових яскравих аналогій, використання наочних посібників, сучасних муляжів, фантомів. Дуже важливим є розуміння значущості вивчення поданого матеріалу з клінічних дисциплін для практичної роботи в системі охорони здоров'я.

Уміння логічно мислити, встановлювати клінічно-послідовні зв'язки так чи інакше призведе до активного пошуку правильних рішень, сформує у майбутньому відмінного фахівця, якого вимагає сучасність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Володін Н. Н., Чучалін А. Г., Шухов В. С. Питання безперервного медичного утворення (проблемно-орієнтоване навчання) // Лікар, що Лікує. 2000. № 3.
2. Кріль В. М. Психологія і педагогіка. М.: Вища школа, 2001.
3. Крячко В. Б. Загальна педагогіка і теорія рішення винахідницьких завдань // Вчителям про ТРІЗ. 1999. № 3.
4. Кушель С. С. Підсумки дискусії "Роль викладачів у впровадженні проблемно-пошукових засобів навчання" // Educational Technology & Society. 2002. № 5.
5. Лептіна І., Семенова Н. Використання ефективних технологій навчання // Вчитель. 2003. № 1.
6. Навчання співробітників — класичні теорії навчання // Управління персоналом. 2000. № 5.
7. Репкіна Н. В. Що таке розвиваюче навчання?: науково-популярний нарис. Томськ: Пеленг, 1993.
8. Скосарев Ю. П. До розробки моделі системи проблемного навчання у вузі // Сайт проекту Інтернет-конференції "Актуальні проблеми медичної освіти", пряме посилання: vgmu.vitebsk/intconf/sect3/1.htm
9. Снапковська С. В. Проблемне навчання як засіб інтенсифікації педагогічного процесу в системі роботи кафедри педагогіки і психології // Сайт проекту Інтернет-конференції "Актуальні проблеми медичної освіти", пряме посилання: vgmu.vitebsk/intconf/sect4/10.htm
10. Столяренко Л. Д. Педагогіка. Ростов: Фенікс, 2003.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФЛЯЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Оскома Олена Володимирівна

к.е.н., доцент

Бут Катерина Андріївна

Буцанова Катерина Геннадіївна

Тодоренко Іван Олександрович

Студенти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Дослідження інфляційних процесів у різних регіонах показало, що особливий вплив на рівень і темп зростання інфляції виявляє соціально-економічний стан економіки регіону. Географічне сусідство, як можливий фактор, що обумовлюють схожі тенденції в темпах регіональної інфляції в конкретних умовах місця і часу, виявлено не було.

Дослідження характеру інфляційних процесів в перехідних економічних системах привели до створення єдиної моделі інфляційного процесу, що з'єднує в собі концепції відкритої і пригніченої інфляції. При цьому, інфляційний процес розглядається як складне динамічне явище, що представляє собою єдність процесів відкритої інфляції і накопичення інфляційного потенціалу.

З'ясування закономірностей розвитку інфляційного процесу, його циклічності, має величезне наукове значення. Рішення такої глобальної проблеми вимагає комплексного підходу. Практика показала, що для подолання стрімкого зростання цін недостатньо використовувати тільки монетарні заходи. Такі дефляційні заходи, як невиплата заробітної плати, пенсій, допомог призводить до зменшення платоспроможного попиту, який є основою для економічного розвитку [1, с. 60-61].

У даному контексті на особливу увагу заслуговує динаміка доходів населення та індексу споживчих цін в сучасній Україні. Тим більше, що сучасна ситуація в умовах світової фінансової кризи вимагає використання нових підходів до регулювання економічних процесів.

Інфляція, у міру її поглиблення, з тимчасового стимулятора економічного зростання перетворюється в гальмо, підриваючи рушійні сили розвитку економіки.

Незалежно від того, в якій сфері зароджується інфляція, виникає ланцюгова реакція (пряма і зворотна), оскільки виробництво, розподіл, обмін і споживання перебувають у системній залежності. Будучи наслідком розбалансованості економіки, інфляція, в свою чергу, посилює диспропорції відтворення і дезорганізує господарські зв'язки. Нерівномірне зростання цін по товарних групах породжує нерівність норм прибутків, ставок заробітної плати, що стимулює відтік коштів і кадрів з одного сектора економіки в інший.

Інфляція підриває стимули антизатратного механізму, знецінюючи грошові накопичення підприємств, населення і послаблюючи зацікавленість в результаті господарської діяльності.

Інфляція стимулює розвиток «тіньової економіки», спотворює структуру споживчого попиту, що проявляється в недовірі до національної валюти, придбання цінних товарів, іноземної валюти, нерухомості [2, 176-178].

Це підтверджує її двоїстий характер і сутність в перерозподілі доходів. Дестабілізація зовнішньоекономічної діяльності в умовах девальвації призводить до подорожчання імпорту.

Таким чином, вимагає подальшого дослідження безпосередньо грошовий ринок в його тісному взаємозв'язку з ринком товарів і послуг. Так, наприклад, дослідження грошового ринку, як механізму регулювання інфляційних процесів, включає аналіз впливу попиту на рівень цін, обумовленого появою доходів у населення за рахунок дефіциту держбюджету і позабюджетних фондів соціального страхування. Іншими словами, фінансування соціальних витрат відбувається, як правило, за рахунок додаткової емісії. Необхідно також

чітко уявляти, що інфляція, за своєю суттю - не просто збільшення кількості грошей в обігу. В умовах, коли обсяги випуску ВВП ростуть, має відбуватися і адекватне збільшення грошової маси, необхідної для опосередкування матеріальних потоків. Тому інфляцію, як показник зростання цін, слід розглядати з точки зору причин її виникнення та розвитку. Дослідження показали, що динаміка доходів суб'єктів економіки, структура національної економіки та інші загальноекономічні показники безпосередньо впливають на рівень цін. Проте для отримання повного переліку причин і можливих тенденцій розвитку тих чи інших цінових змін слід поглибити проведений аналіз дослідженнями розвитку грошового ринку в Україні шляхом вивчення впливу на економіку таких грошових показників, як рівень грошової маси і коефіцієнт монетизації, співвідношення кредитів і депозитів, а також пропорцій між готівкою і безготівковими грошима.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батракова Т.І., Рогаченко О.С. Проблеми регулювання інфляційних процесів в Україні. Економіка і суспільство. 2016. № 7. С. 59–64;
2. Тіверіадська Л.В., Якименко А.М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. Економічний простір. 2015. № 93. С. 175–188.

**СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЧНОГО АУДИТУ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ**

Паршаков Валерій Миколайович

здобувач кафедри інформаційних систем

в управлінні та обліку

Державний університет

“Житомирська політехніка”

м. Житомир, Україна

Анотація. Розглянуто підходи до визначення поняття стратегічний аудит діяльності підприємств в контексті праць закордонних та вітчизняних вчених. На основі опрацювання особливостей діяльності видобувних підприємств та опрацьованих термінологічних підходів пропонується під стратегічним аудитом діяльності видобувних підприємств розуміти важливий елемент системи їх стратегічного управління, що призначений забезпечити реалізацію загальних стратегічних цілей, стратегічних планів розвитку операційної, інвестиційно та фінансової їх діяльності, стратегічних рішень в межах останніх через сукупність специфічних методів та прийомів оціночно-діагностичного характеру. Наведене визначення відповідає особливостям загальної композиційної структури економічної діяльності вказаних суб'єктів господарювання, відбиває комплексні об'єкти власне стратегічного аудиту та окреслює в цілому методичний інструментарій.

Ключові слова: стратегічний аудит, стратегічне управління, підприємства видобувної галузі.

Сьогодення сучасної економіки відзначається великою сукупністю мінливих умов, ризиків та факторів впливу. За цих умов стратегічне управління набуває особливого значення, оскільки не тільки сприятиме розширенню меж

передбачення, а й забезпечує створення можливості своєчасної реакції підприємства на зміни зовнішнього середовища на ринках у різних сферах [1, с. 363]. В його межах реалізуються всі класичні функції управління – планування, організація, мотивація та контроль. Не останню роль в загальному механізмі стратегічного управління відіграє стратегічний аудит, який фактично, виник впродовж 50-літнього розвитку останнього [2-7]. Оскільки розбудова стратегічного управління на вітчизняних підприємствах заходиться у зародковому стані, питання стратегічного аудиту перебуває також на етапі осмислення та первинного опрацювання. Не є виключенням і підприємства видобувної галузі.

Попри десятиріччя обговорення, поняття “стратегічного аудиту” не зазнало єдності трактування в спеціалізованій літературі. Оскільки, основоположниками стратегічного аудиту вважаються країни Західного Світу, логічним вбачається розпочати дослідження цього питання саме з характеристик, наданих вчених цих країн. Так, родоначальник стратегічного управління американський вчений І.Ансофф вважав, що стратегічний аудит являє собою “...ступінь узгодженості політики із стратегічними ресурсами, стратегічним і зовнішнім кліматом і позиціями підприємства” [8, с. 18]. Томпсон А.А. та Стрікленд А.Дж., наслідуючи підхід І.Ансоффа, характеризують стратегічний аудит аналогічно [9, с. 27]. Основоположник сучасної теорії управління маркетингом Ф.Котлер вбачав в стратегічному аудиті “один з основоположних інструментів збору збору важливої (з точки зору досягнення успіху, лідерства) інформації, що включає відомості, використовувані при розробці конкретних цілей і стратегії бізнес.”, який складається із двох основних частин: внутрішнього та зовнішнього аудиту [10, с. 286]. Американські економісти Хангер Дж.Д., Уїлен Т.Л. стверджують, що “стратегічний аудит дає відповіді на питання щодо окремих ділянках або аспектам, що дозволяє проведення системного аналізу різної корпоративної стратегії. Він є незамінним в якості діагностичного інструменту задля визначення проблемних ділянок і демонстрації сильних і слабких сторін

компанії” [11, С. 59]. Галкіна Є.В. в своїй праці щодо фінансово-аналітичних аспектів стратегічного аудиту вказує на реалізацію функціонального аспекту стратегічного управління, зазначаючи, що перший є функцією другого [12]. Автори праці з питань оцінки наслідків проектів з позиції стратегічного аудиту Пискунов О.О., Пискунова М.О., Любезнов Л.Н., Гусева Ю.В., Столяров Н.С. закріплюють таку колективну точку зору з приводу стратегічного аудиту: це “різновид управлінського аудиту, який включає оцінку архітектури управління, управління технологіями і цілями.” [13]. Відомий фахівець в сфері малого підприємництва Філобокова Л.Ю. стверджує, що “на концептуальному рівні стратегічний аудит слід розглядати як значущу сполучну ланку між стратегічним управлінням і процесом контролю, головною установкою якого є формування інформаційного масиву, необхідного для обґрунтування управлінських рішень, а в окремих випадках - вироблення таких рішень на умовах альтернативних варіантів.” [14]. Тарасова Т.М. на відміну від попередніх думок, стверджує, що «стратегічний аудит – це не експертиза доцільності прийнятих стратегічних рішень. Це спеціальна методика, яка дозволяє оцінити ресурсну забезпеченість і можливість реалізувати заявлені плани. Стратегічний аудит дозволяє зробити процеси прозорими, а значить - контрольованими і керованими.» [15]. Молоді вчені Ємельянова І.Н. та Суздалева Н.Ю. вважають відповідно, що: «стратегічний аудит – оцінка ступеня адекватності стратегії, формування, реалізація та оцінка якої здійснюється на основі даних, що формуються в рамках обліково-аналітичної системи комерційної організації, що розташовуються організацією ресурсів, умов зовнішнього макросередовища та внутрішньої мікросередовища» [16]; «Стратегічний аудит – це частина системи внутрішнього аудиту організації, що включає в себе аналіз інформації, що дозволяє оцінити об'єктивність виробленої стратегії і результативність її реалізації на відповідність вихідних і отриманих даних обліково-аналітичної системі організації, організаційно-розподільчої документації, умов зовнішньої і внутрішньої середовища, інтересів користувачів (власників, інвесторів, працівників організації та ін.)

відповідно до вимог нормативно-законодавчих актів.» [17, с. 166]. Щодо вітчизняних вчених, питання стратегічного аудиту діяльності будь-яких підприємств представлені надзвичайно обмежено в поодиноких публікаціях, в яких, зокрема, автори відстоюють таку точку зору щодо стратегічного аудиту:

– “Стратегічний аудит – це перевірка і оцінка якості роботи підрозділів організації, проекту або програми, в яких ведеться стратегічне управління. Такий аудит може бути або всеосяжним, тобто зачіпати етапи процесу стратегічного управління, або спрямованим – зачіпати лише частина процесу. Стратегічний аудит – це експертиза досягнення цілей інфраструктурних проектів та програм. При проведенні стратегічного аудиту аудитор оцінює результати проведеного в організації стратегічного аналізу, здійснений стратегічний вибір і реалізацію стратегії, а також контроль за її реалізацією. При цьому якісні показники цілепокладання та ціледосягнення стають домінуючими, особливо на рівнях аудиту ефективності та стратегічного аудиту. Це вимагає розроблення відповідних методів і підходів при проведенні аудиту.” [18, с. 20];

– “Це перевірка оптимальності стратегії і програми розвитку фірми стосовно прогностного маркетингового середовища і розробка рекомендації щодо їх вдосконалення” [19, с. 191];

– “Стратегічно орієнтований внутрішній аудит – це, невід’ємна частина загальної системи стратегічного управління стратегічно орієнтованого підприємства, яка виконує функцію стратегічного контролю” [20];

– “Стратегічний маркетинговий аудит – перевірка відповідності обраних цілей і стратегій маркетингу тенденціям розвитку цільових ринків підприємства.” [21].

Аналіз представлених позицій виявив фактичну наявність трьох підходів, за якими перша група вчених розглядає стратегічний аудит як елемент стратегічного управління, другі – як елемент управлінського аудиту, третя – уникає чіткої ідентифікації стратегічного аудиту в межах жодної з підсистем господарського життя економічних суб’єктів. Вбачаєм за необхідне

приєднатись до першої групи вчених, оскільки управлінський аудит також відноситься до загальної системи управління.

Сучасний стан розвитку підприємств видобувної галузі характеризується такими проблемними позиціями: високим рівнем фізичного зношення машин та обладнання (до 70%), а також інших виробничих засобів праці, що, в свою, чергу вимагає його постійного ремонту та оновлення складу; необхідності залучення високопрофесійного персоналу до виконання основних високоточних виробничих робіт, а також задіяння та обов'язкової присутності значної кількості обслуговуючого персоналу; проведення регулярних допоміжних робіт щодо перебудови транспортних шляхів і ліній електропередач; споживання значної кількості паливно-мастильних матеріалів та електроенергетичних ресурсів; порушення термінів виконання технологічних етапів та робіт; економічно досить обтяжливому механізмі управління, а також необхідності швидкого прийняття управлінських рішень при всебічному обліку всіх факторів впливу та послідовно швидкій реалізації цих рішень; необхідності здійснення природоохоронної діяльності. Всі зазначені проблеми пов'язані з відповідними напрямками господарської діяльності, які традиційно згідно світовій теорії та практики економічного життя класифікуються в межах трьох спрямувань: операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Оскільки, їх облік і оцінка, а отже контроль здійснюється як у натуральних, так і вартісних показниках пропонується за відправні укрупнені об'єкти обліку стратегічного аудиту видобувних підприємств обрати саме стратегії розвитку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. На підставі опрацювання вищенаведених підходів, пропонується під стратегічним аудитом діяльності видобувних підприємств розуміти важливий елемент системи їх стратегічного управління, що призначений забезпечити реалізацію загальних стратегічних цілей, стратегічних планів розвитку операційної, інвестиційно та фінансової їх діяльності, стратегічних рішень в межах останніх через сукупність специфічних методів та прийомів оціночно-діагностичного характеру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чухлата Ж.Г. Проблеми впровадження інноваційних технологій в умовах економіки України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. Вип. 57. С. 129-133.
2. Алексеева И.В. Развитие стратегического аудита хозяйствующих субъектов: теория и практика: монография. Ростовн/Д: ООО «Азов печать», 2010. 212 с.
3. Алексеева И.В. Развитие терминологической базы в области стратегического аудита. Учет и статистика. 2010. № 20. С. 70-75.
4. Алексеева И.В. Современное развитие стратегического аудита коммерческих организаций в международной и российской практике. Аудитор. 2012. №2.
5. Аудит бизнеса. Практика и проблемы развития: монография / под ред. Р.П. Булыги. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013.
6. Булыга Р.П. Становление и развитие стратегического аудита. Аудитор. 2014. № 4. С. 10-17.
7. Арсанукаев А.Х. Исследование эволюции стратегического аудита. Учет и статистика. 2015. № 2 (38). С. 38-46.
8. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб.: Питер Ком, 1999.
9. Томпсон А.А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: учеб. для вузов; пер. с англ. под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1992. 736 с.
11. Хангер Дж.Д., Уилен Т.Л. Основы стратегического менеджмента: учеб. для вузов. 4-е изд. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 320 с.
12. Галкина Е.В. Финансово-аналитические аспекты стратегического аудита. URL: http://www.rusnauka.com/11E1SN_2010/Economics/62537.doc.htm.
13. Пискунов А.А., Пискунова М.А., Любезнов Л.Н., Гусева Ю.В., Столяров Н.С. Стратегический аудит: оценка последствий проектов. «Ассоциация КСО России». №1/2010(12). URL: <http://www.ach->

14. Филобокова Л.Ю. Стратегический аудит в малом предпринимательстве: суть, содержание, методология. Электронный научно-практический журнал «Учет и контроль» №1-2. 2016. URL: https://www.cfin.ru/management/strategy/plan/Strategic_auditing.shtml

15. Тарасова Т.М. Развитие понятийного аппарата стратегического аудита. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1836/246.pdf?sequence=1&isAll owed=y>

16. Емельянова И.Н. Место стратегического аудита в системе стратегического планирования. Актуальные проблемы бухгалтерского учета, анализа, аудита, налогообложения и статистики. Всерос. науч.- практ. конф. Ростов н/Д: РИНХ, 2009. С. 191-194.

17. Суздалева Н.Ю. Стратегический аудит: понятие и сущность. Вектор науки ТГУ. 2013. № 4. С. 164-166.

18. Бушуев С.Д., Козир Б.Ю., Запривода А.А. Стратегічний аудит інфраструктурних проектів та програм. Управління розвитком складних систем. 2019. Вип. 38. С. 20-28.

19. Турило А.А., Кондратюк О.М. Стратегічний аудит банківської діяльності: необхідність дослідження. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2011. Вип. 29(1). С. 190-193.

20. Чуєнков А.Є. Концептуальні засади стратегічно-орієнтованого внутрішнього аудиту підприємства. Ефективна економіка. 2011. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_25

21. Майорова Н.І. Стратегічний аудит маркетингу у системі контролю підприємства. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. 2012. Вип. 9(2). С. 325-332.

ВПЛИВ ДОСВІДУ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ НА СУЇЦИДАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ

Пашко Тетяна Анатоліївна

кандидат психолог. наук, доцент
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Анотація: У статті подані результати емпіричного дослідження суїцидальної поведінки військовослужбовців, які приймали участь у військових діях в зоні ОРДЛО. Проведено аналіз феномену суїцидальної поведінки, етапів розвитку суїцидальної поведінки, описані чинники та мотиви суїцидальної поведінки військовослужбовців. Подані результати емпіричного дослідження схильності до суїцидальних реакцій військовослужбовців в розрізі їх екстремального бойового досвіду. Проведено аналіз депресивних та суїцидальних реакцій та станів військовослужбовців в залежності від віку, статі, сімейного положення та звання.

Ключові слова: суїцидальна поведінка, суїцид, мотивація, військовослужбовці, бойові дії.

Суїцид – аутоагресивна форма поведінки особистості, яку зумовлюють психологічні, соціальні, релігійні та біологічні чинники. Оскільки самогубство – це вчинок особистості то, вочевидь, за своєю сутністю це психологічне явище. Суїцид – це усвідомлений або несвідомий акт позбавлення особистістю себе життя, зумовлений психотравмуючими переживаннями, за яких життя перестає бути головною цінністю для людини.

Суїцид – це завершена дія, яка має літальний результат. Він суттєво відрізняється від замаху на самогубство, який не має кінцевого результату у

вигляді смерті та може бути засобом привернення уваги до себе або до своїх проблем.

В психологічному просторі існує багато підходів до аналізу феномену суїцидальної поведінки особистості. В межах психодинамічного підходу суїцидальна поведінка розглядається як наслідок внутрішнього конфлікту особистості (З. Фрейд, К. Хорні) або прагнення людини до духовного переродження, яке зумовлено актуалізацією одного з архетипів колективного несвідомого (К. Г. Юнг). Г. Саліван розглядав суїцидальну поведінку в межах переживання індивідом образу «поганого Я», який актуалізується у період життєвих криз та конфліктів. Р. Мей та К. Роджерс пов'язують суїцидальну поведінку із переживанням повної недовіри до власного Я, що викликає почуття самотності та провокує появу ненависті до життя та ідеалізації смерті. В. Франкл пов'язує суїцидальну поведінку із не бажанням людини переживши страждання розвинути, він наголошує, що людина яка зчиняє самогубство боїться жити.

Е. Шнейдман, аналізуючи причини та сутність суїцидальної поведінки, наголошував, що в її основі лежать душевні страждання, які виникають у людини внаслідок фрустрації потреби в безпеці, автономії, приналежності та розумінні. На основі аналізу передсмертних записок він розробив типологію суїцидентів: 1) еготичні суїциденти – це люди, які зчиняють суїцид внаслідок гострого внутрішнього конфлікту між частинами Я, який актуалізується зовнішніми обставинами; 2) діадичні суїциденти – це люди, які використовують суїцид як акт відношення до значущого іншого, внаслідок неможливості реалізувати бажання та потребу з ним; 3) агенеративні суїциденти – при такому типі людина вчиняє суїцид як наслідок втрати почуття приналежності до чогось великого та значущого (покоління, людства) [1].

Суїцидальна поведінка – це динамічний процес, який має певні етапи та ознаки. Людина не вчиняє самогубство спонтанно, ці наміри визрівають певний час. Дуже часто, подія, яку вважають тригером до самогубства, є лише кінцевою краплиною в системі переживань особистості. Динаміка визрівання

суїцидальної поведінки має наступні етапи: 1) суїцидальні тенденції – це етап на якому виникають думки, наміри або суїцидальні почуття; 2) суїцидальні дії – до цього етапу відносяться суїцидальні спроби, пара-суїцид та завершений суїцид; 3) постсуїцидальна криза – це період з миті реалізації суїцидальної поведінки до зникнення суїцидальних тенденцій [2].

Таке розуміння динаміки суїцидальної поведінки дає можливість окреслити коло превентивних заходів з метою попередження реалізації особистістю суїцидальної поведінки.

Аналізуючи феномен суїцидальної поведінки в розрізі військового досвіду особистості слід зауважити, що традиційно самогубства вчинені військовими прив'язують до останніх подій в їх житті. Але це не вірне трактування причин і мотивів суїцидальної поведінки. Мотиви, які спонукають військового до самогубства дуже різні - це самопокарання за скоєне; протест проти проблем буденного життя; безпорадність у вирішенні окремих питань; бажання отримати захист, підтримку чи розуміння від суспільства. Зазначені прояви загострюється тим, що такі тенденції у військових сприймаються негативно та носять осудний характер. Таким військовим не надається необхідна психологічна допомога, а навпаки вони, частіше за все, караються за недисциплінованість. Тому серед військових рішення покінчити з життям досить часто носить імпульсивний характер. Воно може виникнути під впливом образи, що гостро спалахнула, при бажанні помститися, нетерпимості до негативних оцінок власної поведінки з боку оточуючих.

Вивчення матеріалів розслідувань щодо фактів самогубств, історій хвороб осіб, що замахувались на своє життя, а також бесіди з ними та їх товаришами по службі надали можливість класифікувати мотиви самогубств на декілька груп:

1. Конфлікти, пов'язані зі сферою службової діяльності військовослужбовців, серед яких: конфлікти, пов'язані з труднощами військової служби; конфлікти між воїнами різних періодів служби або воїнами з різних регіонів; конфлікти між начальниками і підлеглими.

2. Особисто-сімейні конфлікти, серед яких: кохання, зрада дівчини або дружини; розлучення; хвороба, смерть близьких; статева неспроможність.

3. Конфлікти, пов'язані з очікуванням карної відповідальності; страх ганьби за негативні вчинки.

4. Стан здоров'я, і зокрема: психічні захворювання; соматичні (тілесні) захворювання; фізичні вади.

5. Матеріально-побутові та інші мотиви [3].

До поведінкових проявів військовослужбовців з ризиком суїцидальних дій належать:

– відкриті висловлювання про бажання накласти на себе руки (товаришам по службі, командирам, в листах родичам і знайомим);

– непрямі натяки на можливість суїцидальних дій (наприклад, поява в колі товаришів по службі з петлею на шиї з брючного ремня, мотузки, телефонного дроту; публічна демонстрація петлі з будь-яких гнучких предметів; гра зі зброєю з імітацією самогубств);

– активна попередня підготовка, цілеспрямований пошук, засобів накласти на себе руки (збирання таблеток, залишення і приховання патронів після виконання навчальних стрільб, пошук і зберігання отруйних рідин);

– фіксація на прикладах самогубства (часті розмови про самогубства взагалі);

– надзвичайно наполегливі прохання про переведення в інший підрозділ, про госпіталізацію, надання відпустки за сімейними обставинами;

– порушення міжособистісних відносин, звуження кола контактів у військовому колективі, прагнення до усамітнення;

– раптовий прояв невластивих раніше військовослужбовцю рис акуратності, відвертості, щедрості (роздача особистих речей, фотоальбомів, радіоприймачів, значків, обмундирування тощо);

– втрата інтересу до навколишнього (аж до повної відчуженості) [4].

Важливим зовнішнім чинником суїцидальної поведінки є екстремальні критичні події, які відрізняються потужним негативним впливом і вимагають від індивіда величезних зусиль щодо опанування ними.

Екстремальні події в процесі військово-професійної діяльності можуть спричиняти виникнення негативних психічних станів, які можна поділити на дві групи. До першої групи відносять: ситуації, що загрожують життю і фізичній цілісності військовослужбовців; поранення, контузії, травми, каліцтва; загибель близьких людей і товаришів по службі; жахливі картини смерті і людських мук; події, у результаті яких постраждали честь і гідність військовослужбовця. До другої групи відносяться: підвищений рівень перманентної потенційної загрози для життя; тривала напружена діяльність; тривала депривація основних біологічних і соціальних потреб; різкі і несподівані зміни умов служби і життєдіяльності; важкі екологічні умови життєдіяльності; відсутність контактів з близькими; неможливість змінити умови свого існування; інтенсивні і тривалі міжособистісні конфлікти; підвищена відповідальність за свої дії; потенційна можливість фізичних і моральних страждань заради досягнення цілей, неясних для військовослужбовця [5].

Екстремальність умов бойових дій виражається в інтенсивності стрес-фактора, раптовості, небезпеці, тотальному впливі на великі групи людей. Екстремальні умови діяльності з психологічної точки зору характеризуються наявністю сильного психотравмуючого впливу подій і обставин на психіку військовослужбовця. Екстремальні умови можуть бути: потужні й однократні (застосування зброї, затримка озброєного злочинця, стихійне лихо); інтенсивні та багаторазові, які потребують періоду адаптації до постійно діючих джерел стресу (участь у бойових діях).

Екстремальні впливи призводять до вузько спрямованого розвитку всіх структур психіки і різкого розвитку екстремального компонента в особистості. Це означає, що перебільшений розвиток окремих особистісних властивостей в екстремальних умовах не завжди може бути забезпечений відповідним станом

організму. Виникає ситуація невідповідності вимог до організму людини. У підсумку це веде до порушення нормального процесу особистісного функціонування та поведінки.

З метою вивчення впливу досвіду бойових дій на суїцидальну поведінку військовослужбовців нами було проведено емпіричне дослідження, в якому прийняли участь 199 військовослужбовців мотопіхотної бригади Збройних Сил України.

Для реалізації мети емпіричного дослідження ми використали наступні методики: “Шкали оцінки інтенсивності бойового досвіду”; “Шкали депресії А.Т. Бека”; “Оцінки схильності до суїцидальних реакцій”.

За даними методики “Шкали оцінки інтенсивності бойового досвіду” ми виявили, що 48% респондентів мали досвід підвищеної небезпеки від 13 до 50 разів та 29 % мали такий досвід більше ніж 50 разів. Вони склали групу військовослужбовців (77%), які мали інтенсивний бойовий досвід (10 з них мали поранення різного ступеню складності). Цей досвід характеризується наступними ознаками: перебування під обстрілом, поранення середнього ступеня важкості, наявність тяжко поранених або вбитих у підрозділі.

За даними методики “Шкали депресії А.Т. Бека” у 47% респондентів нашої вибірки виявлені депресивні стани важкого та середнього ступеню. Це говорить про наявність у респондентів яскраво вираженої депресивної симптоматики, яка потребує допомоги фахівців. Депресивні стани можуть супроводжуватись суїцидальними намірами.

Аналіз результатів методики “Оцінка схильності до суїцидальних реакцій” був зроблений крізь віковий критерій. Так з 199 військовослужбовців 38% респондентів складають групу віком від 18 до 30 років, 44% з яких мають ознаки суїцидальних реакцій. У групі 30-40 років – 18% респондентів мають схильність до суїцидальної поведінки, а у групі 40-50 років – 23% респондентів. Отже, найбільш вразлива вікова група військовослужбовців це 18-30 років.

Аналіз вибірки за гендерною ознакою дав можливість зазначити, що більш схильні до суїцидальних реакцій чоловіки – 40% мають ознаки високого

та середнього рівня схильності до суїцидальних реакцій, у жінок цей відсоток менше 5%. Це може бути обумовлено тим, що кількість жінок, які мають екстремальний бойовий досвід невелика.

Якщо аналізувати результати методики за ознакою наявності освіти, то більш високі показники за шкалою схильність до суїцидальних реакцій отримали респонденти з середньою освітою – 44% мають високий та середній рівень схильності до суїцидальних реакцій порівняно із менш ніж 5% респондентів з вищою освітою.

Аналіз результатів методики схильності до суїцидальних реакцій за ознакою звання показав, що найбільш вразливою категорією нашої вибірки є солдати, 28% яких мають високий та середній рівень схильності до суїцидальних реакцій. Найменш схильні до суїцидальних реакцій офіцери – менше ніж 5% опитуваних. За ознакою сімейний стан, більш схильними до суїцидальних реакцій є не одружені респонденти – 26 % з них мають ознаки високого та середнього рівня схильності до суїцидальних дій.

Висновки. Суїцидальна поведінка особистості обумовлена низкою зовнішніх та внутрішніх факторів, формується поступово та пов'язана із переживаннями болю та страждань. Військовослужбовці, які пережили екстремальний бойовий досвід потрапляють у групу ризику по суїцидальній поведінці та потребують щільної уваги спеціалістів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шнейдман Э. Душа самоубийцы /Эдвин шнейдман. – М.: Когито-Центр, 2012. – 132с.
2. Моховиков А. Н. Суицидология: прошлое, настоящее и будущее /Александр Моховиков. – М.: Когито-Центр, 2013. - 566 с.
3. Кокун О.М. Особливості вияву негативних психічних станів у військовослужбовців внаслідок тривалої участі в бойових діях та перебування в зоні АТО /О.М. Кокун, Н.А. Агаєв, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська // Вісник

національного університету оборони України. – 2015. – Вип. 3 (46). – С.123 – 129.

4. Черней В.В., Костицький М.В., Кудерміна О. І. Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції [Текст]: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : ч. 2. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 183 с.

5. Ладик-Бризгалова А.К. Посттравматичні психічні порушення та суїцидальна поведінка в учасників бойових дій. Український науково-дослідницький інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, м. Київ, ISSN 2077-6594. Україна. Здоров'я нації. 2016. № 4/1.

ОЦІНКА ВПЛИВУ СКИДУ СТІЧНИХ ВОД АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ «ДНІПРОАЗОТ» НА ЯКІСТЬ ВОД Р. ДНІПРО

Перченко М. Г.

ст.гр. МЕБ-20

Науковий керівник: доц.

Юрасов С. М.

Кафедра: Екології та охорони довкілля

Кам'янське, де знаходиться АТ «ДНІПРОАЗОТ», відноситься до числа найгірших промислових міст в Україні, в якому екологічний стан оцінюється як критичний. Це є наслідком того, що в центрі міста у безпосередній близькості одне від одного розташовані крупні металургійні, коксохімічні та інші хімічні підприємства.

На території міста зосереджено мільйони тонн промислових відходів, які розміщені у накопичувачах елях, відвалах підприємств і на міському звалищі. Підприємство – є провідним постачальником хімічної продукції на внутрішній ринок, в країні ближнього і далекого зарубіжжя.

Сьогодні АТ «ДНІПРОАЗОТ» випускає продукцію, яка користується постійним попитом у сільському господарстві, хімічній, енергетичній галузях, у металургії та машинобудуванні. Оптимальне поєднання факторів виробництва – близькість до сировини і наявність кваліфікованих трудових ресурсів – стимулюють виробництво, а вдале територіальне розташування (близькість до портів, розвинена мережа залізничних шляхів) сприяють розвитку експортної спрямованості підприємств. Більш 80% продукції поставляється в країни Європи, Азії та Латинської Америки.

Мета – аналіз та оцінка впливу стічних вод акціонерного товариства «ДНІПРОАЗОТ» на якість води річки Дніпро.

Об'єкт дослідження – якість вод річки Дніпро.

Предмет дослідження – вплив скидів стічних вод на якість річкових вод.

Вихідною є інформація про концентрацію забруднювальних речовин у скидній воді та показники якості р. Дніпро у фоновому створі за 2014 рік.

На основі проведених досліджень виконані такі завдання:

1. Проведено огляд методичних підходів до аналізу можливого впливу стічних вод на річкові.
2. Зроблено характеристику підприємства з точки зору основних виробничих процесів та водовідведення.
3. Проведена оцінка відповідності стічної води ГДК для скидання у водойму.
4. Проведений аналіз масштабів впливу на якість води р. Дніпро.
5. Запропоновані заходи охорони річкової води та моніторингу водних об'єктів.

Основною метою дослідження – є аналіз та оцінка впливу стічних вод акціонерного товариства «ДНПРОАЗОТ» на якість води річки Дніпро. Річка Дніпро зазнає впливу скидів стічних вод як від населених пунктів так і окремих підприємств, різного ступеня очищення.

Дослідження показало, що в очищених стічних водах концентрація забруднювальних речовин не перевищує санітарно-гігієнічні нормативи (ГДК), за виключенням БСК₅. Але, в процесі виконання роботи стало очевидно, що зокрема розміщення відходів є і інші проблеми, пов'язані із виробництвом.

В місті приймаються Програми з забезпечення екологічної безпеки та покращання захисту населення, основним недоліком яких є недостатнє фінансування. Зокрема, Програмою заплановано:

-рекультивация шламонакопичувача в балці Ясинова, де знаходяться відходи підприємства «Дніпроазот» – зола й сернисті сполуки (планується усунути це джерело хімічного забруднення та техногенної загрози підтоплення);

-приведення у безпечний стан уранових об'єктів Придніпровського хімічного заводу;

-моніторинг стану та часткову рекультивацію хвостосховищ, здати в експлуатацію 1-у чергу цеха дезактивації;

-ввести в дію пост моніторингу гідрологічного стану на річці Коноплянка;

-перепрофілювання 2-ої черги хвостосховища «Сухачевське»;

-придбання 3 метеорологічних поста контролю аерозолів.

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАКЦІЙНОЇ ЗДАТНОСТІ ПОХІДНИХ 5-(2-АМІНОФЕНІЛ)-1,2,4-ТРИАЗОЛУ МЕТОДОМ ГРАНИЧНИХ МОЛЕКУЛЯРНИХ ОРБІТАЛЕЙ

Пилипенко Олена Олексіївна

асистент

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Святенко Людмила Костянтинівна

к.х.н., доцент

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Оковитий Сергій Іванович

Дніпровський національний університет

м. Дніпро, Україна

д.х.н., професор

Вступ Вивчення властивостей похідних триазолів передбачає прогнозування реакційної здатності даних сполук. Для зменшення матеріальних витрат та скорочення часу експериментальних досліджень, використовуються різні методи комп'ютерного моделювання. Зокрема, для передбачення реакційної активності сполук користуються методом граничних молекулярних орбіталей. Даний метод визначає відносну реакційну здатність сполук за величиною перекривання граничних молекулярних орбіталей. Перенесення заряду, внаслідок перекривання орбіталей, відбувається з вищої зайнятої орбіталі донора (НОМО) на нижчу вільну орбіталь акцептора (LUMO). Різниця енергій між НОМО та LUMO називається енергетичним проміжком, який вказує на реакційну здатність сполук.

Мета роботи: Провести дослідження реакційної здатності похідних 1,2,4-триазолів, методом граничних молекулярних орбіталей. Визначити найбільш

активні місця атаки в молекулі. Порахувати енергетичний проміжок та дослідити вплив замісників на реакційну здатність.

Матеріали та методи: Обчислення проведено, шляхом використання квантово-хімічного комп'ютерного моделювання, з використанням SMD/M06-2X/6-311++G(d,p) підходу.

Результати та обговорення:

Проводились обчислення енергетичних проміжків для трьох таутомерних форм триазольного кільця з різними замісниками (рис. 1)

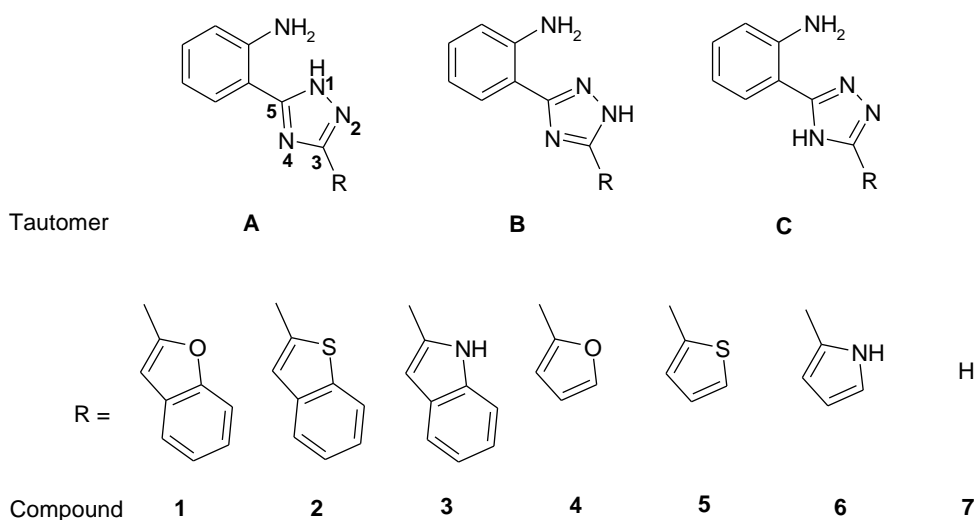

Рис. 1 Таутомерні форми та замісники 5-(2-амінофеніл)-1,2,4-триазолу

Встановлено, що для сполук 1 та 2 розміщення НОМО-електронів сконцентровані на триазольних та амінофенільних фрагментах. Щодо сполук 3-6, то в даному випадку розподіл НОМО-електронів приблизно рівномірно розподілений по всій молекулі, виключення становлять лише атоми N4 для сполуки 3, атом Оксигену для сполуки 4, атом S для сполуки 5, а для сполуки 6 – це атоми N4 та N піролу.

Для LUMO-електронів переважна локалізація зосереджена на триазолі, а також є деякі відмінності між їх розташуванням у таутомерів А та В для сполук 3-5. Для таутомеру А основна концентрація LUMO-електронів припадає на амінофенільні та триазольні ділянки сполук 3 та 4. В сполуці 5, окрім атома N4 йде рівномірний розподіл. Щодо таутомеру В, то зосередження LUMO

відбувається на триазолі та замісниках в третьому положенні частин молекули у сполуках 3-5.

Введення замісників для даного типу триазолів, таких як пірол та індол, в положення 3, спричинює збільшення НОМО енергії на 0,1 -0,2 еВ. Щодо інших замісників, то їх вплив виявився несуттєвим.

Вплив замісників на енергію LUMO проявляється у вигляді зменшення енергії. Бензофуран та бензотіофен мають найбільший вплив, знизивши рівень LUMO на 0,73 та 0,88 еВ відповідно. Згідно даних досліджень, визначено, що енергетичний проміжок для досліджуваних сполук 1-6 на 0,1-0,9 еВ нижчий, ніж для сполуки 7. Тому, можна зробити висновок, що реакційна здатність триазолів зростає при введенні замісників у 3-положення.

Обговорено та проаналізовано отримані результати, встановлено порядок енергетичного проміжку для даних сполук: $2 < 1 < 3 < 5 < 4 < 6$. Визначено шляхи подальшого дослідження та порівняння обраних сполук.

Висновки

Отже, проведені обчислення дали можливість дослідити реакційну здатність 1,2,4-триазолів, визначити як впливають замісники на хімічну активність даних сполук. Використання методів квантово-хімічного комп'ютерного моделювання дійсно допомагає отримати необхідні результати та прогнозувати подальші кроки в дослідженні новосинтезованих сполук.

**ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОПОРНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В
УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Попович Лідія Миколаївна

Науковий співробітник

Інституту педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація: для організації ефективного управління опорним закладом освіти та їх філіями в умовах дистанційного навчання нами було розроблено та надано керівникам опорних закладів освіти рекомендації, які включають : мету, завдання, функції, основні напрямки та форми управлінської діяльності.

Ключові слова: організація управління закладом освіти, опорний заклад освіти, дистанційне навчання, віддалене навчання.

В умовах дистанційного навчання надзвичайно актуальною проблемою є організація управління опорним закладом освіти та його філіями, так як керівники таких закладів освіти приймають управлінські рішення віддалено, використовуючи різноманітні платформи, такі як: ZOOM, Viber, Classroom, які забезпечують якісний відеозв'язок із здобувачами освіти, а для контролю та поточного тестування ефективно використовують платформу clastime тощо.

Нами було досліджено, що використання Viber, FACEBOOK, You Tube, Online TestPad, Classroom, Classtime, Telegram та відеоуроки по телебаченню були найбільш доступними для керівників, педагогічних працівників та учнів в умовах достатнього матеріально-технічного забезпечення та наявності швидкісного інтернету.

Проте в частини експериментальних закладах освіти в умовах віддаленого спілкування та навчання учнів виникли проблеми: недостатнє матеріально-технічне забезпечення вихованців та педагогічних працівників

комп'ютерною технікою, відсутність швидкісного інтернету, особливо в сільських учнів та багатодітних родин (12 %); спостерігалася відсутність зв'язку з учнями, які не виходили на контакт із педагогічними працівниками з різноманітних причин (8 %); відсутність електронного документообігу, документації (щоденників, журналів) (25 %) тощо.

Вітчизняні вчені досліджували та аналізували проблеми організації управління опорними закладами освіти та філіями в умовах дистанційного (віддаленого) навчання та узагальнили основні виклики, з якими стикалися педагоги під час карантину (О.Онаць, М. Топузов, Л. Попович) [3]; ефективності управління опорними закладами освіти в умовах децентралізації (Л. Калініна, М. Малюга) [2] ;стану управління опорними закладами освіти в умовах децентралізації та об'єднаних територіальних громад (ОТГ) (О. Онаць) [1] та ін. Проте рекомендації керівникам опорних закладів освіти щодо організації ефективного управління в умовах дистанційного навчання було висвітлено недостатньо.

Опорний заклад освіти – це юридична особа, яка забезпечує право наших громадян на здобуття повної загальної освіти, цей заклад покликаний створити комфортні та безпечні умови для здобуття якісних знань та підготовки учнів до самостійного життя. Також він має виховати українського громадянина – патріота, який буде захищати свою державу та родину, а також постійно дбати про розвиток країни, її економічне зростання та достойний імідж української держави у світовому просторі. Тому опорні заклади освіти та їх філії потребують якісного управління: кадрами, ресурсами, фінансами тощо, особливо в умовах віддаленого навчання. Під управлінням опорним закладом освіти ми розуміємо, що це є соціально-педагогічна система, яка забезпечує розвиток освітнього процесу в закладі освіти відповідно до вимог наукового та соціального прогресу та реалізацію управлінських функцій таких як: планування, організація діяльності, координування, регулювання, мотивація, контроль, прийняття певного рішення тощо. З метою організації ефективного управління опорним закладом освіти та їх філіями в умовах дистанційного

навчання нами було розроблено та надано рекомендації керівникам опорних закладів освіти, філій, які включають : мету, завдання, функції, основні напрямки та форми.

Мета - створення умов для забезпечення особистісно-професійного розвитку керівників, педагогічних працівників, удосконалення педагогічної майстерності, для успішного вирішення завдань, які стоять перед керівниками сучасних опорних закладів освіти; створення комфортних умов для *учнів*, організація для них безпечного освітнього середовища для здобуття ними якісної загальної середньої освіти.

Завдання - підвищення рівня управлінської та професійної компетентності *керівників, педагогічних працівників*; методологічного, психолого-педагогічного і предметної підготовки, розвиток професійної компетентності: науково-методичної, інформаційної, комунікативної, аналітичної, проєктної тощо. Формування інноваційної спрямованості діяльності педагогічного колективу, яка виявляється в узагальненні, поширенні ефективного передового педагогічного досвіду роботи, який колеги можуть використовуватися у своїй практичній діяльності. Оволодіння *керівниками* закладів освіти, *педагогічними працівниками* сучасними видами діяльності такими як : моделювання, проєктування, конструювання, прогнозування та ін., використання в практичній управлінській діяльності інноваційних педагогічних технологій, активних форм і методів навчання та виховання, вивчення, осмислення, практична реалізація нових навчальних програм, освітніх державних стандартів, надання науково-методичного супроводу педагогам у питаннях професійного саморозвитку, підвищення інформаційної культури педагогів, застосування у практичній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, науково-методичний супровід дослідницької, експериментальної, проєктної діяльності тощо. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності *учнів*; оволодіння знаннями цифрової грамотності, використанням вихованцями пошукових систем, зокрема в Інтернеті тощо.

Основні напрямки - управління: навчально-виховною роботою, науково-методичною роботою, діяльністю педагогічного та учнівського колективів; підвищення інноваційної, цифрової, компетентності педагогічних працівників, участь в інноваційній діяльності (дистанційно), інформаційно-методичний супровід педагогів у режимі онлайн, надання методичних рекомендацій (дистанційно), проведення засідань різноманітних комісій дистанційно; розвиток педагогічної творчості (участь у різноманітних фахових конкурсах (дистанційно)).

Методи управління:

організаційно-адміністративні - система організаційних та розпорядчих впливів, спрямованих на досягнення мети: інструктування, нормування (навчального навантаження, застосування нормативно-розпорядчих актів) тощо;

педагогічні - науково-практичні конференції педагогічних працівників, інструктивно-методичні наради, семінари, диспути, вебінари, онлайн навчання, педагогічні читання, інформування у вайбер групі тощо;

соціально-психологічні - використання моральних принципів до педагогічної праці (відзначення подяками, грамотами, присвоєння педагогічних звань), створення комфортного психологічного клімату й творчої атмосфери, задоволення духовних потреб, встановлення соціальних норм поведінки, соціальних захист; методи формування суспільної свідомості, морального стимулювання, методи впливу на педагогічних працівників на основі використання традицій педагогічного колективу (посвячення молодого педагога, творчі звіти учителів), а також методи соціологічних досліджень (анкетування, інтерв'ювання, тестування, використання різноманітних соціометричних методик тощо), які дозволяють визначити рівень задоволення педагогічною діяльністю;

економічні - матеріальне заохочення, преміювання, підвищення заробітної плати педагогічних працівників за якісну роботу, шляхом проведення атестації, преміювання учнів за успішне навчання, перемоги в

олімпіадах, конкурсах-захистах наукових робіт учнів Малої академії наук, різноманітних предметних конкурсах.

Функції управління – включають розподіл обов'язків у сфері управління між керівником опорного закладу освіти, завідувачів філій, заступників, педагогічними працівниками та іншими працівниками закладів освіти.

Загальні функції – це планування, організація діяльності, координування, регулювання, контролю, мотивації, прийняття рішення тощо. У педагогічній діяльності є спеціальні функції управління – це права та посадові функціональні обов'язки керівника опорного закладу освіти, завідувачів філіями, їх заступників та педагогічних працівників; права та обов'язки учнів, інших працівників закладів освіти. Нами було *встановлено*, що керівники опорних закладів освіти отримали додаткові функції внаслідок децентралізованого управління, вони мають значно більше обов'язків, ніж керівники інших закладів. Саме керівник відповідає за якість освіти у навчальному окрузі, а не лише у своєму закладі освіти, але і у філіях; він відповідає за налагодження системи професійного розвитку педагогічних працівників округу.

Форми управління - координація зусиль педагогічних працівників, учнівського колективу для підвищення ефективної роботи над формуванням особистості учнів : активні та пасивні, інтерактивні, групові та індивідуальні, У практичній роботі в організації професійної діяльності педагогічних працівників широко використовуються такі форми роботи як : проблемні наради у режимі онлайн, моделювання та аналіз педагогічних ситуацій, спілкування та навчання педагогів на дистанції у вайбер групах; спілкування у скайпі, використання електронних журналів, щоденників, тощо. В організації управління учнівським колективом в умовах віддаленого навчання використовуються такі форми роботи як: навчання з використанням платформ ZOOM, Classroom, скайп, вайбер, телеграм, електронна пошта та консультації в телефонному режимі, відеоуроки по телебаченню тощо.

Отже, для ефективного управління опорним закладом освіти та його філіями в умовах дистанційного навчання керівнику необхідно володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, використовувати інноваційні методи та форми управлінської діяльності, які ми надаємо у наших рекомендаціях. У подальших дослідженнях необхідно розкрити аналіз змін, які відбулися в організації управління опорними закладами освіти, філіями в умовах віддаленого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онаць О. М. *Стан управління опорними закладами освіти в умовах децентралізації та ОТГ*. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2018 рік. Педагогічна думка, м. Київ, Україна, стор. 222-223. [Електронний ресурс]. Доступно: https://lib.iitta.gov.ua/713388/1/Onats_O.M._Anotov_rezultati_2018_st.222_223.pdf.

2. Калініна Л.М., Малюга М.М. *Ефективність управління опорними закладами освіти в умовах децентралізації*. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2019 рік. Педагогічна думка, м. Київ, Україна, стор. 221-223. [Електронний ресурс]. Доступно: https://lib.iitta.gov.ua/718790/1/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BC_%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%B3%D0%B0%20%D0%BC%D0%BC.pdf.

3. Онаць О. М., Попович Л.М., Топузов М. О. *Виклики дистанційного навчання під час карантину в підручнику для керівника*. Проблеми сучасного підручника: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (електронне видання), 28-29 травня 2020 р., м. Київ, 28– 29 травня 2020 року, м. Київ, Україна. [Електронний ресурс]. Доступно: https://lib.iitta.gov.ua/721574/1/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_%D0%9E%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C_%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%B7%D0%BE%D0%B2_%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ДО ФЕНОМЕНУ ЛІВОРУКОСТІ

Поцупко Олена Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті здійснено аналіз історичним етапам розвитку взаємовідносин між суспільством та лівшами. Встановлено, що з найдавніших часів аж до кінця 80-х рр. ХХ ст. суспільство негативно ставилося до ліворуких людей. За радянських часів ліворукість не схвалювалась, а викорінювалась перевчанням писати правою рукою. Єдиною епохою в історії людства, свого роду «золотим віком» для лівшів, було Середньовіччя, коли суспільство щодо цих людей ставилося толерантно. Ситуація кардинально змінилась тільки у 1990-ті рр. як в Україні, так і в інших країнах СНД, наслідком чого стало збільшення кількості ліворуких дітей-першокласників. У сучасному світі ставлення до ліворуких людей кардинально змінилось в значній кількості випадків, однак все ще немає однозначної тенденції і вирішених питань, пов'язаних з цією проблемою, тому що у науковому світі лівшами зацікавилися тільки кілька десятиліть назад.

Ключові слова: феномен, ліворукість, півкуля, асиметрія, головний мозок.

Актуальність дослідження. Проблема ліворукості є однією з найменш досліджених та найскладніших, тому що одночасно ліворукість є і явищем рідкісним, і явищем розповсюдженим. На сьогоднішній момент абсолютно немає ясного уявлення і розуміння, чим же відрізняються ліворукі і праворукі люди в тому, як організовані у них вищі психічні функції. З досвідчених ситуацій можна винести тільки те, що лівші і правші можуть бути самими

різними. І саме ця різниця, з одного боку, приваблює, а з іншого боку – лякає людей та науковців. І так було завжди – в усі періоди існування людства.

Виклад основного матеріалу. У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається, що основне завдання нової школи України у XXI столітті – формування культурної, гармонійно розвинутої особистості, здатної реалізувати свій інтелектуальний та особистісний потенціал. Завдання оновленої освіти полягає в тому, щоб дати змогу дітям формувати свою індивідуальність, розвивати особистість.

Всесвітній день ліворуких уперше відзначали 13 серпня 1992 р. за ініціативою британського Клубу ліворуких, створеного в 1990 р., аби привернути увагу виробників товарів на необхідність враховувати потреби людей цієї категорії, влаштовувати для них різноманітні заходи та змагання. Проте головною турботою Клубу ліворуких Великобританії є те, що в багатьох школах країни ліворуких дітей, як і раніше, прагнуть навчити писати правою рукою, що викликає психологічні стреси і знижує успішність учнів. Звичайно, подібні проблеми мають місце не лише у Великобританії, а й в інших країнах, зокрема, і в Україні. Основною метою Міжнародного дня ліворуких є: 1) підвищувати поінформованість про ліворуких і проблеми, спричинені життям серед праворуких людей; 2) навчати дизайнерів і виробників враховувати потреби ліворуких, проектуючи нові вироби й будівлі; 3) розвіювати численні забобони та вигадки, про лівшів у багатьох культурах упродовж сотень років, які й досі створюють упереджене ставлення до них; 4) забезпечувати максимальний перелік обладнань, спеціально сконструйованих для використання ліворукими, щоб полегшити їм щоденне життя; 5) сприяти дослідженню різноманітних аспектів ліворукості [2, с. 53].

Явище ліворукості відоме людству споконвіку. Найдавніші відомості про ліворукість можна знайти в Біблії. Науковці наводять велику бібліографію, що свідчить про негативне ставлення до ліворуких. Показово, що в перекладі з латини «sinister» – слово «лівша» означає «зло», тоді як «правша» – «dexter» – добро, вміння. Ліворукість у багатьох народів вважалася неабиякою фізичною

вадою, каліцтвом, відображенням якихось таємних душевних дефектів. У деяких східних державах (наприклад, в Японії) ліворуких вважали брехливими і спритними людьми. У стародавньому світі лівшів завжди боялися, оскільки не розуміли, як і все непізнане, а також не довіряли їм. У Стародавньому Римі «вітатися лівою рукою було не лише непристойним, а й вказувало нібито на те, що ти щось приховуєш від свого візаві. Ще в II ст. до н. е. Марк Аврелій писав: «Вправляйся, хоча й не мрієш про успіх. От ліва рука, у решті справ через незвичку неробоча, вузду тримає міцніше за праву – до цього привчена» [1, с. 6]. Правшів підтримувало й християнство: правою рукою дається благословення, хрестяться теж правою. У Біблії понад сто разів згадується про праву долоню винятково з позитивного боку, а про іншу руку близько 25 разів – з негативного. Диявол часто зображується лівшею, до того ж злі духи завжди ховаються за лівим плечем (саме тому прийнято кидати розсипану сіль правою рукою через ліве плече). І взагалі, коли ми говоримо «правий», маємо на увазі «правильний», а слово «лівий» має негативне забарвлення. Ось так і пригноблювали всіх ліворуких ще з давніх часів. На Русі дітям, які тягнулися до загальної миски лівою рукою, давали по лобі» [3, с. 2]. Єдиним народом, який вбачав у ліворукості не підступи диявола, а хорошу ознаку, були стародавні греки. У них побутувала думка, що такі люди – посланці богів (оскільки відрізняються від решти), а отже, приносять щастя. Існує думка, що найвідоміший давньогрецький філософ Аристотель був лівшею. Саме він висунув ідею про відсутність різниці між правою та лівою руками: «Лівий і правий боки схожі за своїми складовими та ідентичні в усьому, крім того, що лівий бік більш слабкий, ніж правий» [1, с. 6].

Однак епоха Середньовіччя стала «золотим віком» для лівшів. Переписувачі й ремісники підписували лівою рукою свої твори, їм дозволяли бути такими, якими їх створила природа і не примушували бути іншими, тобто правшами. Історичні документи XIII – XIV ст. засвідчують, що на початку середніх віків люди носили прізвиська, які підкреслювали, що вони лівші. Отже, попри те, що ліворукість у середні віки відкидали, ставилися до неї як до

шкідливої звички, суспільство не прагнуло боротися з ліворукими й лівшами, їх не карали й не утискали, ставлення до них було відносно спокійним, іншими словами, презирство мало умовний, символічний характер. Саме 1530 рік можна назвати переломним, оскільки завершив період толерантного ставлення до лівшів. Після цієї «знаменної» дати найчастіше людей «з активною лівою» просто спалювали на вогнищах за обвинуваченням у чаклунстві і сприянні дияволу. Вважається, що близько 300 тисяч осіб з ліворукістю згоріли на вогнищах інквізиції. З часом склалося правило: якщо ви людина вихована, то всі дії маєте виконувати правою рукою і, звичайно, писати також. Лівша стає невігласом. Саме з цього часу аксіомою стала думка про те, що лівшу обов'язково треба перевчати [4, с. 163]. Справедливості заради відзначимо, що за всіх часів існували особистості більш спостережливі й далекоглядні, які вступали в суперечку з офіційно прийнятими думками. Одним з перших захисників лівшів нового часу став у 1646 р. учений Т. Браун. У свою працю «Лженаука забобонів, або Дослідження безлічі загальноприйнятих догматів і поширених істин» він включив розділ «Про праву й ліву руки», який присвятив спростуванню забобонів [1, с. 7]. Однак лівшам праці вченого не допомогли.

Уже в XIX ст. багато видатних діячів мріяли зробити з лівої руки другу праву руку. Здатність однаково добре володіти і правою, і лівою рукою отримала назву дворуконості, або амбідекстрії. Так, М.Юго в 1851 р. опублікував роботу, присвячену рівноцінному розвитку обох рук. А у 1878 р. Чарльз Рід у праці «І прийде Людина» розмірковує так: «Нова людина буде амбідекстром; не просто правшею або лівшею, а людиною, яка вирвалася з тієї пташиної клітки, де панують матері, годувальниці й гувернантки з їхніми язичницькими лічилками й дурними упередженнями проти лівої руки; загалом це буде людина, якою її й задумав Господь» [1, с. 7].

Період від останньої третини XIX ст. до закінчення Першої світової війни можна вважати найбільш несприятливим для лівшів. Ворожість до ліворукості ніколи не демонструвалася настільки організовано й агресивно. Це був час сенестрофобії – страху лівої руки, коли до лівшів ставилися як до виродків,

грішників. Так, Ч. Ломброзо в 1903 р. писав: «...Я не стверджую, що всі лівші – злочинці, але Ліворукість у поєднанні з багатьма іншими факторами може сприяти розвитку найгірших рис у людині» [5, с. 46]. Так, наприклад, автор стверджував, що лівші у 3 рази частіше правшів стають злочинцями і частіше страждають на лунатизм. У 1905 р. в Англії було засновано асоціацію «Амбідекстрія, або Дворукість і дворозумність». Метою цієї асоціації було створення нової людини, яка насолоджується повнотою буття й «примиряє» не лише ліву та праву руки, але й ліву і праву півкулі головного мозку, завдяки чому вдвічі збільшує свій фізичний та інтелектуальний потенціал. Психіатр В.Айленд вивчав питання, чи потрібно насильно примушувати лівш користуватися правою рукою, і дійшов такого висновку: «Дитина-лівша, яку примушують писати правою рукою, перебуває в тому ж становищі, що й правша, яку примушують писати лівою». Амбідекстр сприймався як людина гармонічна, і, можливо, умовно й бездоказово дворукість уважалася запорукою здоров'я та успіху. У 1911 р. Е. Штієр представив лівшів як вимираючу частину людської популяції. На його думку, риси виродження в лівшів спостерігаються удвічі частіше, ніж у правшів, а досягнень у соціальному житті в ліворуких набагато менше, ніж у праворуких [6, с. 29]. Ці та інші подібні псевдонаукові теорії, незважаючи на свою бездоказовість й упереджений аналіз, намагалися пов'язати ліворукість і недорозвиненість, розумову неповноцінність. І лише наслідки Першої світової війни, у результаті якої з'явилося багато людей, що втратили на фронті праву руку та змушені були вчитися володіти лівою рукою, змусили громадськість змінити ставлення до ліворукості. Виникла проблема, як допомогти правшам, якщо робочою залишилася тільки ліва рука (в 1919 р. в Америці почали поширювати брошуру «Як навчитися писати лівою рукою тим, кому ампутували праву»). Водночас варто зазначити, що лівшів продовжували переважати користуватися правою рукою, але вже у 20-ті рр. ХХ ст. проблема навчання ліворуких дітей набула чималої актуальності. Почали висловлюватися думки про те, що переважання лівої руки є вродженою особливістю, а не набутою, тож намагалися переробити природу лівшів означає наразити його

організм на небезпеку «серйозного нервового розладу». Особливий інтерес викликають праці шкільного психолога того часу О.Коварської, яка вважала, що, по-перше, ліворукість – це «не феномен, створений вихованням або наслідуванням, а вроджена природна схильність, постійна й необоротна, яка спостерігається в досить великої частки населення та яку слід поважати» [7, с. 7]; а, по-друге, лівша «залишиться лівшею на все своє життя», однак «боротьба за це виснажує сили дитини, змінюючи умови при цьому природного біологічного розвитку та завдаючи організму шкоди» [7, с. 8]. На межі ХІХ та ХХ ст. ворожість суспільства до ліворукості досягла своєї вершини, набув популярності міф про амбідекстрію, і вже у ХХ ст. поступово дедалі активніше обговорювалися переваги лівої руки як руки – розумниці та право кожного лівші вільно користуватися своєю провідною рукою.

За радянських часів ліворукість також не схвалювалась. У родині, коли в дитини з'являлися ознаки ліворукості, батьки боролися з цією «вадою». Дітям прив'язували ліву руку до стільця, щоб вони навіть не намагалися взяти нею олівець або ложку. У дошкільному віці ліворукість насильно викорінювалась перевчанням. Такими ж методами боролися з лівшами й у школі. У 80-ті рр. ХХ ст. проблема психічного здоров'я ліворуких дітей та підлітків стала предметом дослідження українських учених-ентузіастів. Вони звертали увагу громадськості на те, що перевчання ліворуких дітей веде до виникнення у них різноманітних нервово-психічних розладів, зміни асиметрії півкуль головного мозку, а звідси – складна перебудова пізнавальних процесів і новоутворень. У 1980 р. було розпочато цілу науково-громадську кампанію на захист ліворуких учнів від перевчання, виступи в засобах масової інформації, звернення в союзні Міністерства охорони здоров'я і освіти.

У 90-х рр. ХХ ст. в Україні та інших країнах СНД ліворуких дітей перестали перевчати, їх кількість збільшилася в 2,5 – 3 рази. Зокрема, О.Чуприков одним із перших у своїх дослідженнях звернув увагу на серйозне вивчення неврозів, які виникають у ліворуких учнів під час перевчання їх писати правою рукою [3, с. 119]. Результати досліджень ученого засвідчують,

що чинник перевчання (декстрастрес) за своєю сутністю є високо специфічним психогенним для виникнення неврозів у ліворуких дітей. Перший документ, який захищав права ліворуких на переважне використання ними під час письма лівої руки, було надруковано ще в 1985 р. Ці методичні рекомендації Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти СРСР були розроблені українськими та російськими вченими; в них затверджувалось положення «Про заборону від перевчання ліворуких дітей», яке охороняло їх право на самобутність [3, с. 121-122]. Водночас відмова від переучування не розв'язує всіх проблем, пов'язаних з ліворукістю, а, навпаки, швидше породжує цілу низку нових, починаючи від навчання письма й оволодіння трудовими навичками до, можливо, постановки такої соціальної проблеми, як виготовлення спеціального устаткування, створення верстатів і пристосувань, які досить просто трансформувалися б із урахуванням відмінностей латеральних характеристик людини. Справді, адже ліворука меншість, яка живе в праворукому світі, опиняється в невідгладному становищі, оскільки все навколо – від найпростіших побутових предметів до складного устаткування – розраховане на правшів. Що ж робити в цьому випадку? Про це, імовірно, слід замислитися вже сьогодні. До речі, відомі випадки, коли лівша змушений був залишати улюблену роботу лише тому, що не міг пристосуватися до устаткування. Як наслідок страждало не тільки виробництво, але й людина отримувала психологічну травму. Сьогодні ліворукість стала модним явищем – з'явилися чутки, що деякі молоді люди намагаються «перевчатися» з праворукості на ліворукість. У це можна повірити, якщо звернути увагу на широко відомий факт, що ліворукі складають значний відсоток серед визначних особистостей людства. Так, наприклад, серед визначних державних діячів лівшами були Олександр Македонський, Юлій Цезар і Тиберій, Карл Великий і англійська королева Вікторія, Наполеон Бонапарт, Отто фон Бісмарк. Серед американських акторів-зірок список ліворуких очолюють класики Чарлі Чаплін, Грета Гарбо та Мерлін Монро, серед сучасних акторів-зірок кількість ліворуких просто вражаюча: Джим Керрі, Том Круз, Роберт де Ніро, Анжеліна Джолі,

Ніколь Кідман, Джулія Робертс, Брюс Уїліс, Сільвестр Сталоне, Демі Мур та інші. Залишили лівші свій слід і в філософії – Аристотель і Фрідріх Ніцше; в літературі – Ганс Крістіан Андерсон, Льюїс Керол, Марк Твен, Герберт Уелс і Франц Кафка; в образотворчому мистецтві і скульптурі – Мікеладжело і Леонардо да Вінчі; в музиці – Паганіні та Бетховен; в науці – Альберт Ейнштейн і Ісаак Ньютон; у бізнесі – Білл Гейтс та Генрі Форд [4, с. 165].

Висновки. Існує ще чимало нерозв'язаних питань, пов'язаних з ліворукістю. Зрозуміло одне – лівша нічим не «провинився» перед правшами, і потрібно допомогти йому впевнено відчувати себе в суспільстві. Проблема ліврукості наразі перебуває в центрі уваги вчених. Медичні працівники й педагоги, батьки й вихователі, суспільство взагалі можуть і повинні зробити свій внесок в охорону психічного здоров'я і створення повноцінної, гармонічно розвиненої й суспільно активної ліворукої особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи / упоряд. Л.В. Туріщева. – Х.: Основа, 2010. – 192 с.
2. Мартинюк О. Сучасні підходи до організації навчання та виховання ліворуких дітей // Початкова школа. – 2014. – № 7. – С. 53 –56.
3. Чуприков А.П. Асиметрія мозку та ліворукість: монографія / А.П.Чуприков, Р.М. Гнатюк, М.А. Чуприкова. – К.: КММ, 2011. – 140 с.
4. Шкарбан Л.В. Проблема ліврукості в історії розвитку медичної та психолого-педагогічної науки // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. – № 1 (26). – С. 161 – 166.
5. Ламброзо Чезаре. Гениальность и помешательство. – М.: Академический Проект, 2016. – 240 с.
6. Туріщева Л.В. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи. – Х.: Основа, 2010. – 192 с.
7. Коварская Е.А. К вопросу о психолого-педагогическом значении разных учебных предметов // Русская школа. – 1916. – № 5 – 6. – С. 1 – 21.

УДК 651.5:004.77

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ З РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ЗАЛІКОВОЇ КНИЖКИ

Приходько Дар'я Олександрівна

к.е.н., доцент, доцент

Фролова Юлія Сергіївна

Ізотова Юлія Романівна

Студенти

Харківський національний

автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Анотація: У статті висвітлені теоретичні аспекти інноваційного проєкту з розробки електронної залікової книжки, що обумовлено актуальністю переходу на електронний документообіг у всьому світі, у тому числі у закладах вищої освіти. Визначено функції та операції з електронною заліковою книжкою, що можуть виконуватися різними користувачами: студент, викладач, адміністративний персонал (деканат, навчальний відділ, відділ кадрів та ін.).

Ключові слова: інформація, документообіг, електронна залікова книжка, студент, викладач, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасні технології змінили світ до невпізнання. Завдяки впровадженню певних технологій в двадцятому і двадцять першому століттях були здійснені досягнення, які зробили революцію в нашому житті.

Постійне збільшення кількості інформації, необхідної для прийняття важливих управлінських рішень, призводить до того, що звичайні методи роботи з документами стають все більше нерентабельними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями щодо переходу на електронний документообіг займалися А. Тупицин та М. Передерко [1].

А. Данилова займалась питанням функціонування електронних журналів та щоденників [2]. Дослідженням стосовно проблеми ідентифікації електронних документів займалася Н. Суровцева [3]. Н. Захарченко, Н. Маслій, М. Мамуненко вивчали вплив електронного документообігу на ефективність діяльності підприємства [4]. О. Кравченко та А. Ткаченко розглядали електронний документообіг в системі управління підприємством [5]. Г. Охріменко розглядала основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації [6]. Праця О. Гарбич-Мошори присвячена електронному документообігу у закладі вищої освіти, його тенденціям та перспективам [7].

Невирішені складові загальної проблеми. Не дивлячись на те, що світ стрімко починає використовувати інноваційні технології та переходить на автоматизацію багатьох процесів, в Україні існує проблема повільного переходу на електронний документообіг. Ця проблема переведення документів в системний онлайн-режим обмежує прогресування у багатьох сферах діяльності та процесах.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у визначенні теоретичних аспектів інноваційного проекту з розробки електронної залікової книжки.

Виклад основного матеріалу дослідження. За статистичними даними 15% паперових документів губляться, а для їх пошуку працівники витрачають близько 30% свого часу [8]. Кожного тижня рядовий співробітник офісу роздруковує 6 документів з 10 сторінок, що становить близько 2880 аркушів на рік. Середня компанія налічує від 50 до 200 співробітників, що в масштабі тисяч компаній у такій багатомільйонній країні, як Україна, налічує сотні тисяч гектарів лісу, які щорічно йдуть на виробництво паперу. За даними Association for Information and Image Management економія однієї тонни паперу дозволяє врятувати 17 дерев, 26 тисяч літрів води, 3 кубічних метра землі, 240 літрів пального та 4 тисячі кВт / рік електрики [9]. За оцінками вчених, щорічно на планеті вирубають понад 15 млрд. дерев [10].

Враховуючи поточну швидкість ведення бізнесу та кількість підприємств

і установ по всьому світу, можна припустити, що вже через 30 років доведеться відводити цілі будівлі під зберігання паперових архівів компаній. Ще через 10 років ці будівлі-архіви перетворяться на цілі квартали, і згодом – міста.

Технологічний та інформаційний прогреси, які є рушійними силами нашого сьогодення, здатні зупинити такий паперовий колапс. Неоминув технологічно-інформаційний прогрес й освітній простір – комп'ютери та Інтернет стали невід'ємною частиною будь-яких освітніх процесів, особливо надзвичайно важливими вони є під час надання сучасних освітніх послуг та дистанційного навчання. Інтернет слугує величезним ресурсом для навчання, забезпечуючи доступ до різноманітних інформаційних сайтів та пов'язуючи між собою користувачів мережі. Комп'ютери та сервери можуть зберігати великі обсяги даних в дуже маленькому просторі, скорочуючи численні полки з довідниками та бібліотеки до одного компакт-диска або до однієї кімнати з даними. Повертаючись до питання освіти, слід зазначити, що в деяких навчальних закладах, наприклад, в університетах, не зважаючи на впровадження комп'ютерних технологій та Інтернету, зберігається тенденція обігу паперових документів на адміністративному рівні, які можна було б замінити на електронні. Паперові документи дуже поступаються електронним, адже вони гальмують сам процес документообігу, швидкість опрацювання інформації та прийняття рішень, а також періодично губляться, викликають певні незручності. Наприклад, візьмемо до уваги студентську залікову книжку, це документ, в якому містяться записи про здачу студентом заліків, іспитів, захист курсових, випускних кваліфікаційних робіт, дипломних робіт, різних видів практики, дисертацій, і який більшість студентів можуть забути або втратити в найвідповідальніший момент. У 2020 році дуже розповсюджена тема збереження природи та екології. Тому перехід від паперових документів на електронні гарна можливість підтримати збереження лісів та природи в цілому. В межах актуальності цього питання, авторами статті планується розробка інноваційного проекту з розробки універсальної електронної залікової книжки, яка допоможе освітянам та студентам подолати кризу паперового

накопичення та оптимізувати інформацію і пришвидшити її обіг.

Якщо більшість університетів перейде на електронний документообіг, у тому числі на виставлення оцінок в заліковки та у відомості в електронному вигляді – спроститься процес обробки даних, пришвидшиться процес виставлення оцінок, вирішаться проблеми помилок при виставленні балів, втрат і забуття залікових книжок. Незважаючи на ряд переваг обігу документів в електронному вигляді, тут є й певні недоліки, які в порівнянні з недоліками паперового обігу документів є незначними та усувними. Головними недоліками електронного документообігу, що одночасно є й головними проблемами, з якими можна зіткнутися під час використання електронних носіїв інформації, є комп'ютерні віруси, збій в системі обігу та врахування даних, несправність серверу, а загалом – втрата даних. Проте ці недоліки та проблеми можна передбачити та заздалегідь розробити варіанти захисту: встановлення антивірусних програм на комп'ютери, що зберігають та опрацьовують інформацію, дублювання інформації на інших носіях даних (карти пам'яті, хмарне сховище даних) та резервних серверах, щоб уникнути втрати даних.

Головна ідея цього інноваційного проекту полягає в переході на електронні залікові книжки, які прив'язані до відповідного університету. На даний момент в Україні є декілька схожих проектів: у НТУ «ХП» для студентів I і V курсів та викладачів університету розроблені персональні електронні кабінети [11]; FossLook – це платформа для побудови рішень з управління документами і спільній роботі з ними, це система електронного документообігу FossDoc, система управління взаємовідносинами з клієнтами FossLook CRM, система управління заявками FossLook Заявки, система управління прибиральними компаніями FossLook Cleaning та інші [12]; ТОВ «НВП» МКР» та його продукт програмний комплекс «Автоматизована система управління навчальним закладом», представляє собою безліч пов'язаних між собою програм, які забезпечують управління вузом в єдиному інформаційному просторі, та включає в себе модулі, що працюють в середовищі Windows (навчальний модуль, деканат, абітурієнт, методичний

відділ, відділ кадрів тощо) та WEB портал (відображення розкладу занять, успішності, навчальних планів, нарахувань оплат за гуртожиток, контроль оплат за навчання та гуртожиток, тестування студентів, запис студентів на вивчення дисциплін т.д.) [13]; програмний комплекс «КАСКАД» – комплекс програм автоматизованої системи конструювання розкладу навчальних занять розроблений та впроваджений Науковим центром Повітряних Сил ХНУПС імені Івана Кожедуба спільно з кафедрою математичного та програмного забезпечення АСУ факультету АСУ та НЗПА [14].

Однак на відміну від існуючих конкурентних альтернатив, пропонуваній авторами інноваційний проєкт має свої особливості. Відмінностями та особливостями цього проєкту є можливість мати багато потрібної інформації щодо навчання, яку увібрав у себе лише один додаток. Відкриваючи на телефоні додаток електронної залікової книжки, студент має можливість, перебуваючи поза межами університету, отримати повну інформацію щодо свого навчання, а саме: розклад, відвідувань пар, сесія, борги, також швидкий зв'язок з викладачем. Також такий додаток надає можливість викладачам та адміністративному персоналу університету здійснювати певні функції в електронному вигляді, спрощуючи та прискорюючи документообіг та виконання своїх професійних обов'язків.

Функції електронної залікової:

- Виставлення балів в онлайн режимі;
- Перегляду розкладу занять та заліків/екзаменів;
- Зберігання інформації за різними показниками (база даних);
- Облік академічної успішності та заборгованості;
- Нагадування студентові про терміни внесення та суму оплати за навчання / гуртожиток;
- Дані викладача для зв'язку з ним (номер телефону, електронна пошта);
- Чат-зв'язок студента з викладачем;
- Стрічка новин університету (свята, конференції, ярмарки вакансій,

інше);

- Нагадування щодо незданого предмету;
- Відображення відвідування пар;
- Функція перегляду погоди (щоб розуміти, як вдягатись з ранку на заняття);
- Рейтингове оцінювання лекційного/практичного/семінарського занять за викладачами;
- Вибір студентом дисциплін для вивчення (для вибіркового дисциплін).

В таблиці 1 представлений повний перелік функцій електронної залікової книжки та виконуваних операції з нею за різними користувачами.

Таблиця 1

Виконувані операції з електронною заліковою книжкою за користувачами

Операції з електронною заліковою книжкою у межах функцій, що виконуються різними користувачами		
Студент	Викладач	Адміністративний персонал (деканат, навчальний відділ та ін.)
Перегляд навчальних дисциплін (за семестрами)	Перегляд навчальних дисциплін у відповідності до учбового навантаження (за семестрами)	Складання навчального плану (за семестрами)
Перегляд розкладу занять (за семестрами)	Перегляд розкладу занять (за семестрами)	Складання розкладу занять (за семестрами)
Перегляд розкладу екзаменаційно-залікової сесії	Перегляд розкладу екзаменаційно-залікової сесії	Складання розкладу екзаменаційно-залікової сесії
Перегляд розкладу семестрових, залікових та екзаменаційних консультацій	Складання розкладу семестрових, залікових та екзаменаційних консультацій	Облік виконання учбового навантаження за консультаціями
Перегляд виставлених викладачем оцінок під час сесії за відповідною навчальною дисципліною (бали за заліками, екзаменами)	Виставлення оцінок студентів під час сесії за відповідною навчальною дисципліною (бали за заліками, екзаменами)	Облік академічної успішності та заборгованості за сесіями

Перегляд загальної зведеної інформації за результатами сесії	Заповнення відомостей за навчальними дисциплінами	Складання рейтингу студентів за результатами сесії (для призначення стипендії, ін.)
Перегляд інформації щодо термінів внесення та суми оплати за навчання чи гуртожиток (для студентів, що навчаються за контрактом)	Перегляд інформації щодо термінів внесення та суми оплати за навчання чи гуртожиток (для студентів, що навчаються за контрактом)	Формування даних щодо термінів та сум оплати за навчання та гуртожиток, облік даних про здійснені оплати та заборгованість
Перегляд даних викладача для зв'язку з ним (номер телефону, електронна пошта)	Зв'язок зі студентами через залишення даних викладача у додатку (номер телефону, електронна пошта)	Облік персональних давних співробітників та студентів (номер телефону, електронна пошта) у межах реалізації освітніх послуг
Швидкий зв'язок з викладачем через чат у додатку	Швидкий зв'язок з студентом через чат у додатку	Швидкий зв'язок з викладачем через чат у додатку для реалізації адміністративних завдань
Можливість перегляду стрічки новин університету з найближчими подіями (свята, конференції, ярмарки вакансій та ін.)	Можливість перегляду стрічки новин університету з найближчими подіями (свята, конференції, ярмарки вакансій та ін.)	Формування стрічки новин
Нагадування студентові щодо незданого предмету	Перегляд боржників за незданими предметами	Встановлення термінів здачі академічних заборгованостей та вмикання функції нагадування про них
Моніторинг правильності відміток про присутність / відвідування занять	Фіксування відвідування занять студентом	Маніторинг відвідування занять студентами
Перегляд погоди (щоб розуміти, як вдягатись з ранку на пари)	Перегляд погоди (щоб розуміти, як вдягатись з ранку на роботу)	Перегляд погоди (щоб розуміти, як вдягатись з ранку на роботу)
Виставлення оцінок викладачу (оцінювання) за прослуханими заняттям (лекційного/практичного/семінарського)	Моніторинг за рейтинговим оцінюванням студентами лекційного/практичного/семінарського занять	Рейтингове оцінювання лекційного/практичного/семінарського занять за викладачами
Вибір дисциплін для вивчення (для вибіркового дисциплін)	Опис навчальних дисциплін (для спрощення вибору студентами вибіркового дисциплін)	Формування навчального плану, складання навчального навантаження

Отже, електронна залікова книжка, яку ми плануємо впровадити – це додаток, який можна встановити у мобільний телефон, планшет, а також користуватись ним через комп'ютер. Він увібрав в себе необхідні та важливі функції для полегшення навчання студентам, роботи викладачам та адміністрації вищого навчального закладу. За кожним викладачем буде закріплений код, щоб студенти не могли мати доступ до функцій викладача (виставляти оцінки за викладача, ін), також у студентів буде свій к'юар-код для того, щоб викладач міг його відсканувати, зайти відразу студента у базі даних і виставити оцінки. Завдяки цьому багатфункціональному додатку студенти та викладачі можуть переглядати розклад занять, бачити виставлені бали та виставляти їх без помилок, бачити нездані предмети, відстежувати всі заходи університету у стрічці новин.

Також студенти, викладачі та адміністративний персонал мають можливість швидко зв'язатися один з одним через чат у додатку. Маленьким бонусом є вбудована функція перегляду погоди, щоб зручніше було збиратись зранку до університету. Для адміністрації деканату передбачена вже вбудована база даних всіх студентів та викладачів для зручного введення електронної документації. Всі дані автоматично з'являються в базі навчального закладу, при бажанні або необхідності є можливість роздрукувати потрібну інформацію. Також в додатку є функція, яка полегшує процес формування навчального плану з урахуванням вибіркового дисциплін, адже за допомогою лише декількох натискань студент зможе обрати дисципліни для вивчення. Ще додаток включає важливу функцію рейтингового оцінювання викладачів та занять, які вони проводили, а студенти слухали. Великим бонусом цього додатку є те, що при його встановленні користувач має можливість обирати потрібні йому функції, окрім основних, якими він має намір користуватись.

Висновки. Отже, головною ідеєю яку ми прагнемо донести – це актуальність переходу на електронний документообіг в університетах, та ідея яку ми прагнемо реалізувати – це впровадження електронних залікових книжок в університети для полегшення роботи викладачів, адміністративного

персоналу та життя студентів.

Розробка, впровадження та реалізація пропонованого інноваційного проєкту за електронною заміною паперової книжки здатні змінити буденність та стати практикою паперового документообігу та проблем, які виникали і виникають на базі цього в Україні, та сприяти прискоренню переходу на електронні носії обігу та збереження інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Переход на электронный документооборот: перспективы, риски, правовые последствия. *Научная электронная библиотека «КиберЛенинка»* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/yhCPF GD> (дата обращения: 12.10.2020).
2. Данилова А. А. Функционирование электронных журналов и дневников. *Образовательная социальная сеть nsportal.ru* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/0hCPSG2> (дата обращения: 12.10.2020).
3. Н. Г. Суровцева. Электронный документ: к проблеме идентификации. *Научная электронная библиотека «КиберЛенинка»*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/whCPDmp> (дата обращения: 15.10.2020).
4. Захарченко Н.В., Маслій Н.Д., Мамуненко М.С. Вплив електронного документообігу на ефективність діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 582–587.
5. Кравченко О.В., Ткаченко А.А., Електронний документообіг в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 31. С. 116–119.
6. Охріменко Г. В. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації. *Наукові записки. Сер. Культура та соціальні комунікації*. 2009. Вип. 1. С. 300–307.
7. Гарбич-Мошора О. Електронний документообіг у закладі вищої освіти, тенденції та перспективи. *Молодь і ринок*. 2018. №9 (164). С. 80–84.
8. Час – гроші. *IQusion*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/yhCPOXW> (дата звернення: 19.10.2020).

9. Впровадження систем електронного документообміну. *Інтелектуальний Сервіс*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/vhCPJip> (дата звернення: 19.10.2020).
10. В цифрах: скільки деревьев росте і зникає на Землі. *Bit.ua* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/1hCPP39> (дата звернення: 10.11.2020).
11. У студентів ХПІ – нові електронні залікові книжки. *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/ZhCPJ6t> (дата звернення: 20.11.2020).
12. Призначення та функції платформи СЕД FossLook. *FossLook* : веб-сайт. URL: <https://fosslook.com.ua/articles/what-is-fosslook> (дата звернення: 26.11.2020).
13. Автоматизована система управління навчальним закладом. *Mkr.Org* : веб-сайт. URL: <http://mkr.org.ua/aboutprojects/index/2/> (дата звернення: 26.11.2020).
14. Комплекс програм автоматизованої системи конструювання розкладу навчальних занять «КАСКАД». *Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/ph8MEa0> (дата звернення: 26.11.2020).

УДК 617-089.844

**ОРГАНОЗБЕРІГАЮЧІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ОПТИМАЛЬНИЙ МЕТОД
ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З ЛОКАЛЬНИМ РАКОМ НИРКИ:
РЕТРОПЕРІТОНЕОСКОПІЧНИЙ ДОСТУП З СЕЛЕКТИВНОЮ
ЕМБОЛІЗАЦІЄЮ СУДИН ТА ФЛУОРЕСЦЕНТНОЮ
ВІЗУАЛІЗАЦІЄЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ICG**

Решетняк Сергій Олександрович

Євтушенко Дмитро Васильович

К.М.Н.

Ібрагімова Шафаг Ельнур кизи

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Локальний рак нирки становить 45- 60% від загальної кількості новоутворень нирки. Застосування сучасних методів діагностики відіграє значну роль у визначенні локалізації пухлини, вивченні архітекtonіки судин органу. Це дозволяє виконувати функціонально більш щадну операцію.

Ключові слова: локальний рак нирки, селективна емболізація та флуоресцентна візуалізація з використанням ICG.

Актуальність. Рак нирки становить 2% від усіх злоякісних новоутворень. Вагому частину серед загальної кількості вперше виявлених утворень нирки займає саме локальний рак нирки [1, с. 2]. Оптимальним методом лікування даної патології є хірургічне, а саме - нефронзберігаючі операції, однак існує багато питань щодо необхідності проведення теплової ішемії під час операції, вибору варіанту доступу та ін. [2,3, с. 17, с. 26]. З метою оптимізації оперативного лікування можливо використання передопераційної селективної

емболізації сегментарних судин нирки. Це дає змогу не проводити інтраопераційну теплову ішемію з високим ризиком судинної травматизації, пролонгованою тривалістю втручання та негативним впливом на функцію органу.

Мета. Покращення результатів діагностики та хірургічного лікування локалізованого раку нирки.

Матеріали і методи. До аналізу включено 14 пацієнтів із локальними утвореннями нирок. Усім хворим проведено КТ із внутрішньовенним контрастуванням для структурної візуалізації судин нирки в артеріальній фазі та визначенням гілки ниркової артерії, що насичує ділянку органу з новоутворенням, яке підлягало резекції. Під час обстеження у 9 пацієнтів (65%) виявлене додаткове пухлинне новоутворення нижнього полюсу нирки, у 3 (19%) - новоутворення локалізувалось у середньому сегменті органу, у 2 (16%) – локація пухлини - верхній полюс. Середній розмір 35 мм (від 24 мм до 70 мм). Також пацієнтам виконана рентгеноваскулярна емболізація таргетної сегментарної або субсегментарної гілки ниркової артерії. Проведено емболізацію з використанням спіралей «Nester» («Cook»). У 1 хворого виконана емболізація двох гілок ниркової артерії. Перед операцією пацієнтам вдруге виконали КТ із внутрішньовенним контрастуванням. Визначена селективна ішемія ділянки нирки, що підлягала резекції у 100% випадків. Хворим проведена ретроперітонеоскопічна резекція нирки (в 9 випадках - клиновидна резекція, у 3-х - сегментарна полюсна резекція, у 1 випадку - енуклеорезекція, в 1 – фронтальна резекція) з визначенням меж резекції за допомогою інтраопераційної флуоресцентної візуалізації інфрачервоної ділянки спектра з використанням ICG. Аналіз ранніх післяопераційних ускладнень проводили відповідно до класифікації Claven – Dindo. Діагностичні заходи та морфологічна верифікація проведені за рекомендаціями NCCN, EAU.

Результати. У ранньому післяопераційному періоді нами зареєстрований 1 випадок ускладнення – на першу післяопераційну добу відзначена рясна гематурія, яку купіювали консервативно на другу добу. У 100 % випадках не

виявлено післяопераційних порушень моторики ШКТ, що потребували б корекції препаратами. Час операції склав в середньому – 90 хвилини (55 хв–125 хв). Рівень крововтрати в середньому склав 80 мл (60 –190 мл). Термін перебування хворого в стаціонарі в середньому тривав 4 дні. У 13 пацієнтів при морфологічному дослідженні верифікований світлоклітинний нирковоклітинний рак (pT1-2acN0M0R0G1-3), у одного - верифікова ангиоліптома нирки.

Висновки. Таким чином, проведення теплової ішемії, з усіма ризиками стає недоцільним. Так саме, як і проведення інтраопераційної оцінки меж резекції з використанням cito-діагностики. Мінімізуючи інтраопераційну травму, рівень крововтрати, час проведеної операції стає можливим швидке відновлення хворих у післяопераційному періоді. Беручи до уваги доступ (ретроперітонеоскопічний), у хворих після операції був практично відсутній больовий синдром, введення НПЗС знадобилося тільки у 1 добу. Також перевагою даного методу є практично відсутня можливість виникнення троакарних кил. Ми вбачаємо перспективність вивчення та подальше впровадження вищеописаного алгоритму діагностики та лікування хворих на локальний рак нирки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kalman, D., & Varenhorst, E. (1999). The role of arterial embolization in renal cell carcinoma. *Scand J Urol Nephrol*, 33(3), 162–170. doi: 10.1080/003655999750015934.
2. Dindo, D., Demartines, N., & Clavien, P. A. (2004). Classification of surgical complications: a new proposal with evaluation in a cohort of 6336 patients and results of a survey. *Ann Surg*, 240(2), 205–213. doi: 10.1097/01.sla.0000133083.54934.ae.
3. Volpe, A., Blute, M. L., & Ficarra, V. (2015). Renal Ischemia and Function After Partial Nephrectomy: A Collaborative Review of the Literature. *European Urology*, 68(1), 61–74. doi: 10.1016/j.eururo.2015.01.025.

**АНАЛІЗ ПУНКТУАЦІЙНИХ НОРМ В
«УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ» 2019 р.**

Савченко Ірина Степанівна

канд. філол. наук, доцент

Черкаський національний університет

імені Б. Хмельницького, Україна

Анотація. У статті проаналізовано пунктуаційні норми чинного правописного кодексу 2019 р., відзначено його позитивні нововведення та порушено питання, які потребують детальнішого вивчення, зокрема випадки вживання тире на місці випущеного присудка, пунктуація при відокремлених означеннях, виражених одиничними прикметниками і дієприкметниками, пунктуаційне оформлення вставлених конструкцій, що виражають додаткові відомості та зауваження; уживання двокрапки або тире між частинами безсполучникового складного речення з причиновими відношеннями тощо.

Авторка статті подає рекомендації щодо упорядкування правил пунктуації за синтаксичними темами, використання структурного, структурно-семантичного та функціонально-стилістичного принципів пунктуації, оновлення ілюстративного матеріалу в подальших редакціях правопису.

Ключові слова: пунктуаційні норми, принципи пунктуації, структурний принцип, структурно-семантичний принцип, функціонально-стилістичний принцип, варіанти розділових знаків, «Український правопис» 2019 р.

Вступ. Динаміка життя, збільшення сфер функціонування мови якісно впливали на побудову синтаксичних одиниць різних мовних рівнів, семантико-синтаксичні відношення між членами речення. У зв'язку з цим виникли нові умови для використання розділових знаків, смислового та стилістичного навантажень їх.

Більш як пів століття поспіль українські правописні кодекси (1960 р., 1989 р.) представляли пунктуаційні правила без особливих змін. Стабільність норм є високим показником, проте мовна практика доводить, що в окремих стилях, зокрема художньому та публіцистичному, діють інноваційні процеси текстотворення та вживання пунктуації в них. Нова редакція «Українського правопису», що набула чинності з червня 2019 р., представила систему пунктуаційних правил, урахувавши зміни в мовно-писемній практиці та додавши ті випадки вживання розділових знаків, які не були описані в попередніх правописах. Обговорення цих змін та нововведень – саме на часі, бо освітні заклади, видавництва, діловодство, письменство чекають на якісно нову систему пунктуаційних правил, яка включала б правила вживання варіантної пунктуації та розділових знаків з «авторським» правом.

Теоретичне підґрунтя. Погляди мовознавців на основні засади пунктуації в усі часи не були однотайними. Одні вчені (І. Давидов, І. Гак, О. Пешковський) віддавали перевагу інтонаційному принципу, і ця думка мала вагоме обґрунтування: розділові знаки в перших рукописних книгах (переважно крапки) виконували роль партитурних знаків, які вказували читцеві на тривалість паузи у тексті, оскільки він не був розчленований на окремі речення. Інші лінгвісти надавали перевагу синтаксичному принципу (Я. Грот, М. Зав'ялов, В. Кендзерський) або смислового (Н. Тоцька, Н. Валгіна).

Н. Гуйванюк пропонувала не протиставляти ці пунктуаційні засади, а поєднувати їх, для того щоб максимально задовольнити потреби пунктуаційного оформлення писемних текстів, ураховуючи їхнє змістове навантаження, різноманітність структури тощо. Дослідниця наголошувала на таких функціях розділових знаків, як структурно-синтаксичний (відокремлення, виділення), семантико-синтаксичній (передача семантико-синтаксичних відношень) та функціонально-стилістичній (передача різноманітних стилістичних колоритів, інтонаційних та ритмомелодійних параметрів, авторської модальності тощо) [2, с. 494, 505].

На наш погляд, принципи пунктуації умісно розподілити за формами мовлення – усним і писемним. Зважаючи на те, що засобами інтонації відтворюють авторський задум (зміст визначає інтонацію, а не навпаки), інтонаційний принцип, безсумнівно, властивий усному мовленню. Для письма дієвим є структурний принцип (передбачає вживання нормативних безваріантних розділових знаків), структурно-семантичний (обґрунтовує нормативну варіантну пунктуацію) та функціонально-стилістичний (умотивовує використання індивідуально-авторських знаків) [5, с. 98; 6, с. 39–41]. Виділення функціонально-стилістичної засади пунктуації спричинена бажанням майстрів пера графічними засобами письма виразити оригінальність авторського мислення, його художнього стилю (авторська пунктуація є насамперед інноваційним мистецтвом поетів та прозаїків).

Ще на початку ХХ ст. О. Синявський (упорядник пунктуаційних правил «Українського правопису» 1928 р.) підкреслював важливість розмежування безумовної (загальнообов'язкової), можливої (суб'єктивної) та неможливої пунктуації в межах мовного унормування [8, с. 354]. Питання авторської пунктуації порушували Н. Гуйванюк [2], І. Ющук [11], Н. Валгіна [1], В. Критська [3], І. Савченко [4; 6; 7] та ін.

Мета нашої статті – проаналізувати систему пунктуаційних правил, представлених в «Українському правописі» 2019 р. (далі за роком видання – УП, 2020).

Результати дослідження. Українські правописні традиції (як орфографічні, так і пунктуаційні) уже тривалий час чекають на зміни, доповнення, уточнення, якісно новий підхід до пунктуаційної варіантності. Інноваційні тенденції у структурі синтаксичних одиниць (парцеляція, елімінація, поява речень-гігантів, сегментація фраз, зростання емоційно-оцінних висловлювань, актуалізація окремих фрагментів висловлювань) суттєво впливають на вибір графічних засобів членування мовленнєвого потоку (насамперед знаків пунктуації). Читач завдяки системі розділових знаків усвідомлює зміст тексту, розуміє авторський задум. Тому важливо навчити

того, хто читає, правильно «декодувати» написане, розмежовувати, що є нормою чи анормативом, а що – пунктуаційною новацією.

Правопис 2019 р. додав багато цінних матеріалів: інформацію про вживання круглих, квадратних і ламаних дужок (УП, 2020, § 163), лапок різного графічного накреслення (УП, 2019, § 164), використання скісної риски (УП, 2020, § 165), комбіноване вживання розділових знаків (УП, 2020, § 166). Слушним у новій редакції правопису є опис пунктуаційного оформлення епіграфів та вказівки на джерело повідомлення (УП, 2020, § 158, I, прим. 2), іменникових конструкцій з називним відмінком теми (уявлення) (УП, 2020, § 158, п. 18; § 155, п. 1; § 157, п. 1; § 161, I, п. 8; § 162, п. 1). В аналізованому нами правописі відображено пунктуацію заголовків, назв на вивісках, печатках, титульних аркушах (УП, 2020, § 155, п. 1, прим. 1; § 160, II, п. 1а; § 161, I, п. 4).

Проте загалом пунктуаційні норми в редакції правопису 2019 р., на жаль, подано в незручній для читача формі: тут перераховано правила вживання коми, тире, двокрапки тощо в різних синтаксичних конструкціях. Читач, щоб знайти відповідне правило, марнує час, перебираючи десяток сторінок у пошуках необхідної інформації, губиться в низці приміток і, нарешті, віднайшовши правило, в іншому параграфі знаходить можливий пунктуаційний варіант оформлення цієї синтаксичної одиниці.

Так, наприклад, правило про вживання тире між підметом та іменною частиною присудка, вираженого іменником або кількісним числівником у називному відмінку (з нульовою зв'язкою), «загубилося» в семи примітках (УП, 2020, § 161, I, п. 1). Керуючись змістом цих приміток, речення на зразок: *Його ім'я – Іван; Життя – як казка; Це – наша хата; Діти – завжди діти; Серце – не камінь; Я – письменник; Усі зошити – в клітинку* – можна оформити з тире (якщо присудок логічно виділений) і без нього (якщо відсутнє спеціальне акцентування): *Його ім'я Іван; Життя як казка; Це наша хата; Діти завжди діти; Серце не камінь; Я письменник; Усі зошити в клітинку* (УП, 2020, § 161, I, п. 1).

Одиничні дієприкметники та прикметники відокремлюють комами, якщо вони стоять після означуваного слова й утворюють ряд з двох або більше однорідних членів речення або перед іменником уже є означення (*Високо, трохи не серед неба, стояв місяць, ясний, блискучий, повний* (І. Нечуй-Левицький)) (УП, 2020, § 158, I, п. 13, 1), б)] і тире «в разі виразнішого логіко-інтонаційного наголошування» (*Тепер інша доля – холодна і хмура – заступила матір* (Панас Мирний)) (УП, 2020, § 161, I, п. 6, а)).

Пунктуаційне оформлення вставлених конструкцій, що виражають додаткові відомості, зауваження, пояснення також строкате. У § 161 (п. 10 I розділу – УП, 2020) їх рекомендують виділяти за допомогою тире (*Опуклою згори – аж вітром зашуміло – Орел ушкварив на ягня* (Є. Гребінка)), а в § 163 (I, п. 2 I розділу – УП, 2020) ці фрагменти речень пропонують подавати в дужках (*Там батько, плачучи з дітьми (А ми малі були та голі), Не витернів лихої долі, Умер на панщині!..* (Т. Шевченко)).

Про вживання двокрапки і тире між частинами безсполучникового складного речення, що виражають причину, теж відзначено в різних параграфах: *Як і вони, я був щасливим: Із теплих уст ловив слова* (О. Ющенко) (УП, 2020, § 160, II, п. 1, б)) і *Не жди ніколи слушної пори – Твоя мовчанка може стать ганьбою* (Д. Павличко) (УП, 2020, § 161, I, п. 1).

Ці та інші аналогічні випадки, виявлені в розділі V «Уживання розділових знаків» правописного кодексу 2019 р., утруднюють сприйняття матеріалу і заплутують читача. Щоб полегшити процес осмислення пунктуаційних норм, радимо розподілити пунктуаційні правила за синтаксичними темами, розмежовуючи в них випадки нормативного безваріантного (обов'язкового) та нормативного варіантного (необов'язкового, можливого) уживання розділових знаків. Для протиставлення нормі доречно також виокремити випадки індивідуально-авторського використання знаків пунктуації [див.: 6; 7].

Такий підхід реалізує три засади сучасної пунктуації: структурну (структурно-синтаксичну), структурно-семантичну (семантико-синтаксичну) та функціонально-стилістичну, про які згадувалося вище. Зважаючи на те, що

пунктуація та інтонація – це різні способи вираження писемної та усної форм мовлення, вважаємо недоречними вирази в поданих правилах: «якщо голос підвищений, то ставимо тире», «інтонаційно виділяється», «для спеціального виділення за допомогою паузи» [10, с. 213], «в разі наявності в інтонації відповідної паузи» [10, с. 209] тощо, оскільки пунктуаційні знаки передають задум того, хто пише, зміст висловленої на письмі думки, тоді як інтонація, завдячуючи знакам, відтворює зміст в усному мовленні під час озвучення тексту. Більше підійдуть фрази: «у разі виразнішого логіко-інтонаційного наголошування» [10, с. 201], «за наявності (відсутності) спеціального акцентування», «в разі спеціального наголошування» [10, с. 199], якими послуговувалися укладачі пунктуаційних норм у чинній редакції правопису.

Викликає сумнів таке формулювання: «Проте якщо немає потреби в увиразненні паузи, тире можемо не ставити, напр.: *Мотря вибігла з хати. Мелашка за нею* (І. Нечуй-Левицький)». У реченнях з відсутнім дієсловом-присудком зі значенням перебування та обставинами місця і часу... тире між ними та підметом рекомендують ставити в разі наявності інтонації відповідної паузи, пор.: *Біля воріт дві тополі* (О. Довженко) і *Удовина хата – край села* (А. Головка) [10, с. 200].

Як відомо, кожна синтаксична одиниця (словосполучення, речення) має свій стержень, який тримає всю мовленнєву «споруду». Таким стержнем для речення є присудок, і його пропуск на формальному рівні бажано зафіксувати, скажімо, за допомогою тире (знаком, первісно відомим як «мовчанка»). Попередній правописний кодекс (1989 р. та його всі наступні редакції) передбачає тире «на місці пропущеного члена речення, переважно присудка» (УП, 2020, § 121, I, п. 4). У цьому узагальненому правилі – і рекомендація ставити тире на місці випущеного присудка, і передбачена можливість не вживати цей знак, якщо контекстуально відсутні підмет, додаток, обставина, означення.

Наведені нами приклади з відсутнім тире в чинній редакції правопису – з вказівкою на твори класиків минулих століть, пунктуаційна система яких

застаріла для нашого часу. Тому пропонуємо «узаконити» тире на місці випущеного присудка у неповних реченнях (правило віднести до нормативних безваріантних знаків), а випадки пропуску підмета та другорядних членів речення – до нормативних варіантних (з тире або без нього).

У статусі «непоміченого» чи «загубленого» залишився розділовий знак, що являє собою єдине ціле, – «кома з тире». Цей комбінований знак (термін редакції правопису 2019 р.) рекомендують уживати при оформленні прямої мови та цитат (УП, 2020, § 167), у деяких випадках у складних реченнях (УП, 2020, § 166). Проте звичну для цього знака позицію – використання в періоді, що закріпилася в попередньому правописі (читаємо: «для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді» вживають тире «разом з комою» [9, с. 148], змінено на інше формулювання: «У періоді (разом з комою або без неї) – [уживаємо тире] для виділення переходу від підвищення до зниження інтонації (УП, 2020, § 161, III, п. 2)».

На наш погляд, у цьому правилі єдність знака зруйновано. Приклад наведеного речення *Азовське море і Чорнеє море, Зелені діброви і спів солов'я, Високі Карпати, донецькі простори – Це ти, Україно моя! (І. Нехода)* переконливо доводить необхідність уживання тире між висновковою частиною періоду, що містить узагальнювальне слово, та однорідними членами, що становлять його засновок. У навчальному посібнику І. С. Савченко, у якому пунктуаційні правила розподілені за синтаксичними темами і згруповані за здатністю мати пунктуаційний варіант (нормативні безваріантні та нормативні варіантні) рекомендація щодо пунктуаційного оформлення цієї стилістичної фігури така: «Висновок від засновку [періоду] відділяють складеним знаком – комою з тире. Наприклад: ...*Коли у зіницях моїх зів'януть дзеркала сліз, Коли почорніє листя моїх долонь, Коли з чола мого впаде овоч останній, І осінь сивооці вщепить у скроні мої, – **Будь зі мною тоді*** (Б. Рубчак)» [7, с. 107].

Якщо ж засновок періоду включає однорідні члени речення, що стосуються узагальнювального слова, поданого у висновковій частині, то в таких стилістичних фігурах між засновком і висновком, як виняток, варто

вживати лише тире, як-от: *Ні м'яка, у веснянках-зірках ніч, яка тихо-тихо, немов величезна чорна кішка, зійшла на землю кришталевими, що ведуть прямисінько з неба, східцями, ні теплий розжевий ранок, який, мов блискучими діамантами, розбризкався краплистою росою, коли дерева, ще не зовсім прокинувшись від оксамитної солодкості ночі, – хмільні й блаженні – тремтливо потягались листям; ні розпечений, що дихав гаряче, захлинаючись розплавленим асфальтом, що марив дощем, простягаючись у небо, немов руки хтось простягав благально, верхів'ям дерев, серпневий день; ні вже навіть цей, такий бажаний ще недавно лист – ніщо не могло тепер розтопити скупаної слізми хмурочолої Снігової Королеви у її серці* (О. Надточій).

У чинній редакції «Українського правопису» науковці доречно звернули увагу на комбінування розділових знаків. На наш погляд, матеріал матиме краще сприйняття, коли ці випадки будуть описані та проілюстровані прикладами речень, а не обмежуватимуться відсилками до певних параграфів (УП, 2020, § 166). Про специфіку поєднання крапок зі знаком питання та знаком оклику (!., ?., ??., ?!., !!) також варто зазначити в наступних редакціях правописного кодексу. Це економія друкованих знаків, а, значить, і здешевлення видавничої продукції (знаки оклику, запитання і крапки у своєму графічному накресленні містять крапку, тому й комбінують ці знаки, накладаючи знаки оклику чи запитання на три крапки іншого знака так, щоб зберегти графічну економію та функціональне призначення).

З двох запропонованих назв – «крапки» і «три крапки» (§ 162) – доречною, на наш погляд, є номінація «крапки»: нею здавна послуговувалися ще в перших рукописних творах, їхня кількість у тексті була довільною, не мала обмежень. Чотири-, а пізніше трикрапкове вираження цього пунктуаційного знака знаходимо в друкованих виданнях книг уже в XIV–XV ст. Значеннєве вираження крапок багатовимірне: їх використовують для вираження незавершеності думки, переліку понять, багатозначності вислову тощо. Воно не передбачає якихось обмежень, тому ця назва має більше переваг, аніж «три крапки».

І на останок – бажаним є оновлення ілюстративного матеріалу до багатьох представлених правил пунктуації: тяжіє тенденція до автоматичного перенесення з видань попередніх правописів речень, дібраних з творів класиків ХІХ ст. (І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського та ін.). Щоб зрозуміти читачеві зміни, які відбулися в структурі синтаксичних одиниць та пунктуаційному оформленні їх, йому треба побачити це в контексті сучасних творів (переважно кінця ХХ – початку ХХІ ст.). Це підвищить ефективність сприйняття пунктуаційних ситуацій, що передбачають логічне виділення фрагментів речення за допомогою тире, вираження багатозначності сприйняття вислову завдяки крапкам тощо.

Висновки. Таким чином, констатуємо, що, по-перше, пунктуаційні норми в чинному правописі подані в незручній для користувача формі; по-друге, формулювання окремих правил побудовано на основі інтонаційного принципу пунктуації; по-третє, частина ілюстративного матеріалу до правил є застарілою.

У зв'язку з цим пропонуємо інший спосіб систематизації правил уживання розділових знаків, який упорядкував би пунктуаційні правила за синтаксичними темами («Уживання розділових знаків у простому неускладненому реченні», «Уживання розділових знаків у простому ускладненому реченні», «Уживання розділових знаків у складному реченні», «Уживання розділових знаків у складній синтаксичній конструкції» тощо). Правила варіантної пунктуації радимо формулювати не на основі інтонаційного принципу (це прерогатива усного мовлення), а на базі структурної, структурно-семантичної та функціонально-стилістичної засад уживання розділових знаків на письмі, розподіливши пунктуаційні правила на три групи: нормативні безваріантні (обов'язкові), нормативно варіантні (можливі) та індивідуально-авторські. Представлення авторської пунктуації (навіть часткове) допоможе вчителям, коректорам, працівникам ЗМІ, письменникам та іншим категоріям людей, які пов'язані з художньою творчістю, публіцистикою, правильно сприйняти зміст і виявити в ньому інноваційні знаки письма.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Валгина Н. С. Русская пунктуация: принципы и назначение. – М., 1979. – 124 с.
2. Гуйванюк Н. В. Пунктуація і смисл // Гуйванюк Н. В. Слово – речення – текст. Вибр. пр. – Чернівці: Чернівецьк. нац. університет, 2009 р. – С. 479–516.
3. Критська В. Теоретичні засади пунктуації (до питання про новий правопис) // Українське мовознавство: міжвідом. наук. зб. Вип. 25. – К.: Київський університет, 2003. – С. 92–98.
4. Савченко І. С. Авторські розділові знаки в аудіюваному тексті // Українська мова та література. – 1998. – №39 (103). – С. 4–5.
5. Савченко І. С. Принципи української пунктуації: традиції й нове розв'язання проблеми // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія Філологія (мовознавство); гол. ред. Н. Іваницька. – Вінниця: Планер, 2012. – Вип. 16. – С. 97–100.
6. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української літературної мови: посіб. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2008. – 152 с.
7. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української літературної мови: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. – Черкаси: Вертикаль, 2020. – 144 с.
8. Синявський О. Н. Норми української літературної мови. – К.: ВД Дмитра Будаго, 2018. – 368 с. – Репринт з видання 1931 р. (Серія “Українська граматична класика”).
9. Український правопис. 3-тє вид. – К: Наук. думка, 1990. – 240 с.
10. Український правопис з коментарями та примітками до нової редакції. – Х: Ранок, 2020. – 320 с.
11. Ющук І. Правопис повинен бути стабільним, але... // Український правопис: так і ні. – К., 1997. – С. 18–24.

УДК 372.3:398(477)

**МУЗИЧНО-ІГРОВИЙ ФОЛЬКЛОР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ФОЛЬКЛОРНОЇ
ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ**

Садовенко Світлана Миколаївна

кандидат педагогічних наук

доктор філософії

доцент, старший науковий співробітник

заступник завідувача

професор кафедри

режисури та акторської майстерності

та професор кафедри академічного

і естрадного вокалу та звукорежисури

Інституту сучасного мистецтва

Національна академія керівних

кадрів культури і мистецтв

художній керівник зразкового

художнього колективу Театр пісні «Ладоньки»

Центр позашкільної роботи

Святошинського району Києва

заслужений діяч мистецтв України

(м. Київ, Україна)

Анотація. У статті показано, що актуальним для кожного народу, зокрема українського, є збереження національних традицій, мови, сакрального мистецтва, що становить код нації. Означено український дитячий музичний фольклор як цікавий, доступний і багатофункціональний матеріал для виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, сутність якого полягає в наданні дитині перших відомостей про оточуюче середовище,

передачі суспільних моральних цінностей і культури свого народу через прості форми фольклорного матеріалу. Висновується, що за своєю природою дитячий музичний фольклор є важливою складовою у формуванні музичних здібностей, скерований на вдосконалення потреб дитини у спілкуванні з батьками, ровесниками, іншими людьми, спрямований на самопоглиблення, саморозвиток та виховання практичного життєвого досвіду особистості.

Ключові слова: український музично-ігровий фольклор, фольклорна дитяча художня творчість, цінності, зразковий художній колектив Театр пісні «Ладоньки» Центру позашкільної роботи Святошинського району міста Києва.

Музичний фольклор – це народна музично-поетична творчість, частина набутку народної спадщини минулого, музично-поетичний фольклор, перш за все вокальна (пісенна), інструментальна, вокально-інструментальна і музично-танцювальна творчість народу, що містить етичний та естетичний ідеали народу та найважливіші принципи народної педагогіки.

Український музичний фольклор, як складова слов'янської словесності, містить чимало спільного з усною народною творчістю неслов'янських народів – фінів, литовців, румунів. Однак, український фольклор, сформований на трипільській культурі у 6-4 ст. до н.е., – найбагатший пласт народної мудрості [1, с. 50].

Із традиційним народним побутом міцно пов'язане художнє явище, що дістало у фольклористів назву дитячий фольклор. Дитячий музичний фольклор, який є практично ігровим, відображає динаміку людського життя в усьому розмаїтті його форм, починаючи з колиски. Як суттєва частина загальнонаціональної народної творчості дитячий музичний фольклор, певною мірою продовжуючи існувати нині, у різних своїх жанрах відображає динаміку людського життя в усьому розмаїтті його форм, починаючи з колиски, народних обрядів, вірувань тощо.

Український дитячий музичний фольклор – це цікавий, доступний, багатофункціональний матеріал для виховання дітей дошкільного та молодшого

шкільного віку, сутність якого полягає в наданні дитині перших відомостей про оточуюче середовище, передачі суспільних моральних цінностей і культуру свого народу через прості форми фольклорного матеріалу. За своєю природою дитячий фольклор є скерованим на вдосконалення потреб дитини у спілкуванні з батьками, ровесниками, іншими людьми, а також спрямованим на самопоглиблення, саморозвиток та виховання практичного життєвого досвіду особистості [там само].

Українська традиційна народна художня творчість, завдяки своїй буттєвій автентичності та автохтонності традиційно-неолітичної культури, є ефективним історичним механізмом «підхоплювання традицій» (за терміном В. Гусєва), який найбільше чиниться у період дитинства через дитячий музичний фольклор, який є ігровим і найбільш доступним для сприйняття у незрілому віці [2, с. 812]. Дитячий музично-ігровий фольклор «у спрощеній формі через колісанки, забавлянки, утішки, дитячі пісеньки, казки, гумор тощо не тільки надає відомості про оточуюче середовище, суспільні цінності та культуру свого народу, але й стає підґрунтям для розуміння культурних цінностей інших народів» [3, с. 50], закладає основи для творчого діалогу зі світовою культурою та культурами інших народів, взаємодіяти з якими нове покоління українців зможе з позицій знання і розуміння рідної мови, культури.

На основі багаторічного педагогічного досвіду, апробації авторської комплексної методики з формування музичних здібностей у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку на матеріалі українського музичного фольклору (а з роками – з дітьми значно старшого віку) в зразковому художньому колективі театрі пісні «Ладоньки», що протягом п'ятнадцяти років діє на базі Центру позашкільної роботи Святошинського району міста Києва, з впевненістю констатуємо, що основними *педагогічними засадами* ефективного використання останнього є:

- використання у фольклорній дитячій художній творчості системного підходу, який передбачає формування загально-музичних, вокально-слухових,

ритмічно-рухових та музично-творчих компонентів музично-естетичного розвитку;

- відбір для проведення музичних занять та належна авторська адаптація на основі власного досвіду відповідного репертуару, представленого різними видами та формами українського музично-ігрового дитячого фольклору, у тому числі хороводами, танцями, народними музичними іграми, розвагами, піснями, обрядами, святами тощо;

- знайомство учнів з українськими фольклорними традиціями через створення спеціальних умов, спрямованих на їх опанування та засвоєння;

- залучення дітей до фольклорної музичної діяльності (фольклорної дитячої художньої творчості), насиченої імпровізаційними та креативними компонентами, в тому числі, відповідних забав, ігор, етюдів та вправ;

- використання прийомів та методів українського дитячого музичного фольклору в процесі музичної діяльності та фольклорної дитячої художньої творчості дітей.

Формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку вимагає особливої уваги щодо наповнення змісту музичної діяльності та фольклорної дитячої художньої творчості. Для підготовки занять ми постійно розробляємо і оновлюємо систему репертуарних творів різних жанрів українського фольклору (пісні, хороводи, дитячі музичні ігри, музичні вставки до ігор та казок, заклички, примовки, прозивалки, танці, забави, розспівки-скоромовки, пісні-казки тощо). За їх допомогою забезпечується якісний вплив спочатку на дітей дошкільного віку двох-трьох років, згодом – їх залучення до виконання українського музичного фольклору.

Добираючи необхідний для занять репертуар та укладаючи систему навчання, ми спираємося на розроблені у наукових джерелах музично-фольклорні канони й зразки, посилаємося на принципи доцільності та доступності фольклорного репертуару для дітей різного віку (О. Смоляк, В. Скуратівський та ін.), безумовно, на власний досвід.

Варто зауважити, що значна кількість фольклорних зразків завжди потребує адаптації, приведення їх у відповідність з рівнем сприймання та виконавських можливостей дітей різного віку (3–4–5 чи старше років). Ця робота полягає у спрощенні або частковому ускладненні музичних фраз, скороченні або розвитку окремих музичних зразків. У деяких випадках виконання музичних фольклорних творів відбувається у вигляді наслідування канонічним і художнім традиціям, створенні на їх основі цікавих для дітей розспівок та скоромовок.

Разом з співанками на матеріалі українського музичного фольклору, можна запропонувати авторську адаптацію, як от:

МУСІЮ

Розспівка

Обр. Світлани Садовенко

Жваво ♩ = 120

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The tempo is marked 'Жваво' (Allegro) with a quarter note equal to 120 beats. The melody is on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. The lyrics are written below the notes.

Му - сі - ю, — Му - сі - ю, я му - ки на - сі — ю,
 5
 Спе - чу па - ля - ни — ці, у - сім на гос - ти — нці.

Мусію, Мусію,

Я муки насію,

Спечу паляниці,

Усім на гостинці

У пропонованій співаночці використовуються фольклорні інтонації, що асоціюються з коломийковим звучанням, двоголосний виклад умовного приспіву (друга стрічка) також наближає авторський варіант вокальної вправи до народної пісні.

Можна, на наш погляд, в якості розспівки використовувати окремі фрагменти безпосередньо з народних пісень, приміром, «Туман яром»,

«Стелися, барвінку», «Виноград» тощо. Цікавою є розспівка, узята, наприклад, з приспіву знаної української народної пісні, «Ой, у вишневому саду»:

Весело, не поспішаючи

Віть - віть - віть, тьох - тьох - тьох, а - я - я, ох - ох - ох,
Там со - ло - вей - ко ще - бе - тав.

Методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку на матеріалі українського музичного фольклору та фольклорна дитяча художня творчість передбачає не сліпе наслідування запропонованих засобів, методів та форм музичного виховання, а їх адаптацію до віку дитини, особливостей регіонального музичного фольклору, використання типових для місцевості музичних зразків, наближення музичного виховання до умов життєдіяльності дитини у певному соціально-культурному середовищі тощо.

У дошкільному віці кожна людина проживає етап ігрового дитинства, в якому провідною діяльністю є гра. Для дошкільнят гра – це життя. Дитячий письменник Василь Довжик називає ігри народним мистецтвом, а мистецтво – методом пізнання себе і світу. «Гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас із вами, наш національний характер». У грі і через гру малята змагаються, пізнають світ, себе, одне одного, налагоджують товариські або дружні стосунки між собою, відчують та надають допомогу, виховують відчуття відповідальності тощо.

За В. Сніжко, «гра – це не пустоці. Це своєрідне мистецтво. Гра – це характер народу. Український народ свято береже свою мову, пісню, гру і природу. Бо в усьому цьому і є його правдивість». В. Сухомлинський писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлячий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [1].

«Гра є моделюванням дійсності і озвучуванням певного фрагмента її», – зазначає М. Шуть. Під таке трактування ним віднесене самокерування поведінкою, відтворення, успадкування та примноження суспільного досвіду, формування та узагальнення творчих компетенцій особистості тощо. Автором підкреслюється, що моделювати дійсність – «значить “ліпити” щось за обраним оригіналом чи образом, тобто “формувати” дещо реальне засобами умовного, з метою дослідити складне явище, процеси, об’єкти, зв’язки». Саме у музично-фольклорному середовищі і формується «дещо реальне засобами умовного».

Вагомий пласт в українській дитячій музичній творчості складають музичні ігри, які складають групу власне дитячого музичного фольклору, віддзеркалюють дитяче світосприйняття і мають особливе значення в розвитку дитини й формуванні її особистості. Дитячі музичні ігри – це невеликі музично-поетичні твори, в основі яких лежить розкриття різних життєвих ситуацій засобами музично-рухових елементів. Найдавнішими серед них є хороводні ігри, які в основному розкривають тему хліборобської праці через поєднання музики, хореографічних рухів, пантоміми, слова тощо. Вони проводяться у гурті, найчастіше – у колі – символі життя. В українських народних дитячих іграх закладена психологія українця – працюючого господаря, умілого хлібороба, захисника прав особистості. Українські ігри включають всі види природних рухів: ходу, біг, стрибки, боротьбу, лазіння. Окрім цього, в них діти обов’язково співають, рухаються зі співом або під музичний супровід, ритмічно плескають, тупають, водять хороводи, а отже – розвивають музичні нахили дітей дошкільного віку, вчать їх здійснювати музичну діяльність.

Цікавим, на наш погляд, прикладом є українська народна дитяча музична гра «Чижику-чижику, пташку маленький», яка природно створює музично-фольклорне середовище, містить в собі всі базові види діяльності, якими оволодіває людина протягом життя, серед яких: ігрова й навчальна діяльність, спілкування, праця й навіть експериментування, а також музична діяльність. Через всі дійові надбання, образне й емоційне сприймання, творчі здобутки кожної дитини утворюється основа і середовище для набування вихованцями

компетентності в здійсненій музичній діяльності. Моделювання народної гри, за допомогою прийому діючої співучасті дітей, створює музично-фольклорне середовище, в якому легко моделюються фрагменти реального життя, реальні взаємини дітей та дорослих, пов'язані з ігровою ідеєю, відбувається залучення малят до пошукової музично-ігрової діяльності, самостійності, розвивається їхня художньо-творча фантазія.

У репертуарі зразкового художнього колективу Театру пісні «Ладоньки» (м. Київ, художній керівник – С. Садовенко) зроблено добір фольклорних творів усіх обрядових циклів. У весняно-літнього циклу – заклички до Сонця, Вітру, Вогню, Дощу; у осіннього – осінні співаночки; зимового – колядки, щедрівки. Матеріал завжди подається через слухання, бесіди з дітьми, показ і виготовлення разом з дітьми наочного матеріалу (паперові краплинки, сонячні промінчики, картинки тощо), проведення музичних ігор з використанням зазначеного наочного матеріалу. Такі форми навчання впливають на розвиток образного мислення дітей, їх емоційний відгук та зацікавленість у музичній діяльності та інтегрованій фольклорній дитячій художній творчості.

Визначаючи музичний матеріал, ми завжди звертаємо особливу увагу на добір відповідних до теситури дитячого голосу тональностей. Так, наприклад, у творі «Їхав, їхав козак містом» здійснюється транспонування з основної тональності соль мінор в сі мінор (можна навіть у ля мінор), у творі «За світ встали козаченьки» – з соль мінору в до мінор. Разом із тим, демонструвався наочний матеріал, супроводжуваний розповідями про історичне минуле українського народу, слуханням відповідно підібраних аудіо та відео матеріалів. Наприклад, мультфільми про козаків, слайди, картинки тощо.

Враховуючи, що для концентрації уваги дітей дошкільного віку необхідно постійно тримати дитячу увагу, необхідно використовувати допоміжні матеріали у вигляді дитячих шумових інструментів (бубни, свистки, «музичні скриньки»). Так, у творі «Їхав козак за Дунай» діти мають змогу активно виражати свої емоції та настрої за допомогою ритмічної імпровізації з

використанням зазначених шумових інструментів. Завдяки творчій імпрровізації, діти стають співтворцями сценарію музичного заняття.

Необхідною частиною роботи є використання різних видів хороводів, побутових та сюжетних танців, співу з танцювальними рухами, які включають як традиційні для фольклорного зразка, так імпрровізаційні компоненти. Таким чином, створюються можливості для формування ритмічно-рухових та музично-творчих (креативних) компонентів музично-естетичного розвитку дітей дошкільного віку та формування у них музичних здібностей та фольклорної дитячої художньої творчості.

Зауважимо, якщо у роботі з дорослими виконавцями частина заняття розминка-розспівування передує репетиційній роботі і має визначену тривалість, то у роботі з дітьми дошкільного віку (у відповідності з віковими психолого-педагогічними особливостями) вона може розподілятися на окремі частини і передувати виконанню кожного музичного зразка.

З огляду на те, що дітям дошкільного віку притаманна потреба у рухах, бажання брати участь у рухливих іграх, пізнавати та розучувати різні танці, необхідно формувати у дітей загальні поняття «український хоровод», «український танець», «українська гра», наближаючи дітей до розуміння та засвоєння музичних особливостей та основних рухів, що характерні українському музичному фольклору.

Засвоєння дітьми специфічних українських музичних фраз, музичних фігур, музичних малюнків, рухів та способів їхнього виконання відбувається на основі виконання певних вправ – за зразком, голосові вправи, пальчикові вправи з елементами співу, імпрровізації тощо.

Через те, що одним з найефективніших методів формування фольклорної (народної) манери співу є показ, ми вдаємося до методу зразка. Окрім показу викладачів з вокалу, які є дипломованими фахівцями в галузі народного вокалу (К. Канонишена, А. Нечаєва, Б. Масляк), діти відвідують концерти за участю фольклорних та хорових колективів, ансамблів народного співу, слухають записи музичних творів. Зокрема, діти разом із батьками були присутні на

виступах Українського Національного академічного хору імені Г. Верьовки. З метою обміну досвідом та репертуаром, на музичні заняття фольклорного гурту «Ладоньки» запрошувалися представники фольклорних колективів Київщини, зокрема дитячий фольклорний ансамбль «Яворина», представники фольклорного гурту «Крالیця» (керівник – заслужений працівник культури України, професор Іван Сінельников).

Отже, український музично-ігровий фольклор передбачає природне формування й розвиток загально-музичних, вокально-слухових, ритмічно-рухових та музично-творчих умінь і навичок дітей різного віку. У статті ми увиразнили окремі методи й прийоми реалізації певних етапів музичного виховання та застосування їх у створеній нами і представленій фрагментарно авторській методиці формування музичних здібностей та фольклорної дитячої художньої творчості.

Отже, у процесі формування музичних здібностей та фольклорної дитячої художньої творчості вагому роль відіграє національний музично-ігровий фольклор. Створена нами авторська методика формування музичних здібностей дітей на матеріалі українського музично-ігрового фольклору, пройшовши експериментальну апробацію у 2005–2006, 2006–2007 навчальних роках на базі Центру позашкільної роботи (ЦПР) Святошинського району міста Києва, школі-дитячому садку I ступеня імені Софії Русової м. Києва та ДНЗ № 674 м. Києва, дала підтвердження нашій гіпотезі. Методика виявилася дієвою, поступово набувала свого нового статусу, вийшовши з дошкільного віку на нові вікові рівні й протягом вже 15-ти навчальних років продовжує своє успішне втілення у двічі зразковому художньому колективі – Театрі пісні «Ладоньки» Центру позашкільної роботи Святошинського району міста Києва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Садовенко С. М. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору: Навчально-методичний посібник. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с. (Б-ка «Шк. світу»).

2. Садовенко С. М. Фольклорна дитяча художня творчість у часі та просторі української народної художньої культури // The 6th International scientific and practical conference «Science, society, education: topical issues and development prospects» (May 10-12, 2020) SPC «Sci-conf.com.ua», Kharkiv, Ukraine. 2020. 1125 p. С. 812–818.

3. Садовенко С. М. Дитячий музичний фольклор у просторі взаємодії національних культур // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: [Наук. журнал]. Київ: Міленіум, 2015. № 2. 224 с. С. 45–51.

**ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ
Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Садикова Вікторія Вікторівна

к.іст.н., старший викладач

Військовий інститут телекомунікацій

та інформатизації імені Героїв Крут

м. Київ, Україна

Анотація: з'ясовано як загальнонародні, так і “особисті” передумови національно-визвольної боротьби Б. Хмельницького проти польсько-шляхетського гноблення; досліджено шляхи та засоби підготовки українського козацтва до революції за матеріалами Літопису Самійла Величка та універсалів Хмельницького.

Ключові слова: Б. Хмельницький, боротьба, революція, Річ Посполита, гніт.

Кожен свідомий українець, зокрема військовослужбовець Збройних сил України, зобов'язаний досконало знати історію власної держави. Особливо це стосується воєнної історії з найдавніших часів до сьогодення, знання якої є репрезентантом минулого та засобом удосконалення майбутнього країни шляхом осмислення її позитивних та негативних сторінок.

Українські землі з XIV ст. перебували на орбіті інтересів багатьох світових держав (Литва, Польща, Росія, Австро-Угорщина тощо). Подібну тенденцію можна простежити і в умовах сьогодення. Саме поневолення українського народу стало причиною появи у XV ст. такого соціального пласту як козацтво, що, в свою чергу, стало не лише виразником ідейної боротьби українців проти гноблення, а й першим революційним рухом на чолі зі славетним керманичем Богданом Хмельницьким. Безсумнівно, національно-

визвольна боротьба Хмельницького стала фундаментом для подальшої боротьби українців за самовираження та право називатися вільною нацією.

Однією з головних передумов визрівання в Україні Національно-визвольної революції, що розпочалася повстанням на Запоріжжі на початку 1648 р., став стрімкий процес розвитку козацтва, яке упродовж другої половини XVI – перших десятиліть XVII ст. зазнало значних внутрішніх змін і набуло принципово нового сприйняття. Козак – постає виразником національних і релігійних інтересів українського народу, здійснює внутрішнє переродження зі стану “в собі” та “для себе” у стан, який претендує на політичне лідерство, на роль репрезентанта волі народу, статус, який у тогочасній політичній практиці трактувався як “політичний народ” [1,с.183].

Важливість такої метаморфози значно підсилювалася тим, що українська шляхта в цей час поволі втрачає позиції виразника інтересів свого народу внаслідок інтенсивних процесів окатоличення. Український історик М. Костомаров у праці “Богдан Хмельницький” із приводу цього відзначав: “Захоплена пристрастю до наживи, польська шляхта прагнула привластити величезні простори української землі та закріпити її людей. Шлях до цього вона вбачала у полонізації України, окатоличенні українців. І тому католицька церква і особисто папа іменем Христа Благословляли будь-які бузувірства і розправи над непокірними “хлопами-схизматами”” [2,с.6]. За словами М. Костомарова, “злочини шляхти проти українського народу були страшними” [2,с.6]. Грабування, насильство жінок і самих дітей, побої, страждання та вбивства перевищили міру самих непросвідчених варварів. Чинили різні грабіжництва, перед очима батьків спалювали дітей на жару і варили в казанах, а потім і матерів віддавали на муки і смерть. До того ж все це поєднувалося з образою національної гідності і віри. Таким тоді було життя на Україні [2,с.7]”.

Як наслідок, в Україні виникає народний супротив, що переростає у повстання та національно-визвольні рухи, на чолі з козацькими ватажками. Про них М. Костомаров говорив: “ то були справжні велетні волелюбного духу. І кожен з них полишив по собі пам’ять у народному серці, яка живе і буде жити,

доки буде жити український народ. Це Северин Наливайко і Тарас Трясило, Самійло Кішка і Петро Конашевич-Сагайдачний, Максим Кривоніс та Іван Богун і багато інших, в діяннях яких вбачалися не лише відчайдушна хоробрість, а й національний характер самого народу, його найцнотливішої верстви-козацтва. Бо саме з козацтвом народ пов'язував свої сподівання на краще майбутнє” [2,с.7].

Для Б. Хмельницького настрої суспільного невдоволення були зрозумілими та близькими, адже саме в цей час він утягується в особистий конфлікт із чигиринським підстаростою (управителем замку та належної до нього волості) Даніелем Чаплинським. Намагаючись відібрати в козацького сотника Хмельницького хутір, привілей на який він отримав у 1646 р. із рук короля Владислава IV, Чаплинський у 1647 р. здійснює наїзд на господарство свого опонента, грабує хутір, викрадає його дружину та забиває до смерті сина Богдана – Остапа.

Суть конфлікту Б. Хмельницький викладає у листі від 3 (13) березня 1648 р. до коронного великого гетьмана Миколи Потоцького: “Думаю, в. м., пан і добродій, добре пам’ятаєте, що я вже кілька разів скаржився в м., м. м. панові, на його м. пана коронного хорунжого і на українських урядників його м-сті, а саме на пана Даніеля Чаплинського. Уподобавши собі мій власний, успадковий від батька, хутір, пан Чаплинський випросив у небіжника славної пам’яті пана краківського дозвіл осадити слобідку на вищезгаданому моєму хуторі і після смерті небіжника силоміць відібрав його у мене з усім добром, з хлопами, з ставами, з сіножатями. Цим хутором з давніх часів володів мій батько небіжник, і я маю на нього привілей його к. м-сті. Та, незважаючи на це, вони вигнали мене з усього, і щоб я не домагався відплатити за ці кривди й шкоди, пригрозили мені смертю, безпідставно і незаслужено обвинувативши мене в тому, що я нібито замишляв перевезти на Запоріжжя гармату” [3,с.202].

У цьому листі Б. Хмельницький просить захисту в польського короля від Чаплинського, однак, небажання влади проводити справедливий суд над підданими, змушує Хмельницького вирушити на Запорозьку Січ. У листі до М.

Потоцького від 13 березня 1648 р. він відзначав: "... я змушений був податися на Запоріжжя, де багато таких бідолах, скривджених і знівечених козаків, не зі своєї волі покинувши жінок, дітей, майно своє..." [3,с.202].

Оскільки випадок із Чаплинським не був поодиноким, козацький старшина дуже швидко знайшов однодумців. На осінь 1647 р. справою підготовки чергового козацького повстання, окрім Б. Хмельницького, опікувалися також інші козацькі лідери: Федір Вешняк, Кіндрат Бурляй, Богдан Топига, Іван і Данило Гирі, Філон Джеджалій, Максим Кривоніс, Іван Ганжа та інші.

Підняти повстання планувалося восени 1647 року під час запланованого походу коронного хорунжого О. Конєцпольського проти татар. Однак викриття задумів Хмельницького польській владі осавулом Романом Пештою зірвало ці плани. Чигиринського сотника було заарештовано та кинуте до в'язниці. Лише завдячуючи допомозі полковника Станіслава Кричевського, в майбутньому впливового лідера повсталих, Хмельницькому вдалося звільнитися. У січні 1648 року він разом з невеликим загоном своїх однодумців прийшов на Запоріжжя[1, с.183-185].

У Літописі Самійла Величка із цього приводу зазначається: "Хмельницький прибув із Криму до Запорозької Січі перед заходом сонця у супроводі чотирьох, посланих від Тугай-бея, татар. Кошовий з усіма курінними отаманами сердечно й радісно його привітали, а надто зраділи тоді, коли Хмельницький повідомив їм, що хан з'явив до нього й усього Запорозького війська свою прихильність та ласку й вислав з мурзою Тугай-беєм орду на допомогу Хмельницькому проти поляків.

Отож назавтра кінне військо (піхотне-бо вже все було в Січі), яке залишилося в полі й на лугах поблизу Січі з кіньми, могло вже зібратися до коша для справжнього діла. Для того по заході сонця, за давнім запорозьким звичаєм, ударили з трьох найбільших гармат, а, переночувавши, удосвіта знову стрілили із тих трьох гармат, подавши таким чином потрібне гасло. Коли ж розвиднілося ... до Січі зібралася вже значна частина кінного війська.

Числилося усього того війська, пішого й кінного, тридцять з лишком тисяч. А коли вдарено в котли на раду, то побачили, що для такої сили війська січовий майдан затісний.

Отож, зважаючи на це, кошовий отаман із Хмельницьким мусили вийти з січової фортеці на просторіший майдан. Тут було оголошено всьому війську й виразно сказано, що за збитки та гніт, які терплять козаки й уся Мала Росія, проти поляків починається війна. При тому було звідомлено, що кримський хан прихильний і ласкавий до Запорозького війська і не тільки відпустив із Хмельницьким чотири тисячі татар на чолі з Тугай-беєм, але й сам з усіма ордами (коли на те буде потреба) готовий буде прибути в допомогу козацькому війську проти поляків. Для того він зважив на настійне прохання Хмельницького, повірив присязі Хмельницького і взяв собі в заклад старшого його сина Тимоша. Почувши це, все Запорозьке військо одностайно й одноголосно назвало Хмельницького своїм гетьманом і 19 квітня постановило й обіцялося стояти за нього у війні з поляками, навіть якщо треба буде головами накласти” [4,с.58-59].

Б. Хмельницькому були вручені (за матеріалами Літопису) військові клейноди: “дуже гарна королівська золотописна короґва, дуже модний бунчук з позолоченою галкою й деревцем, дуже майстерно зроблена й оздоблена коштовним камінням срібна позолочена булава, срібна військова печатка та нові мідяні великі котли з довбишем. До того всього приставлено було три легкі польові гармати з додачею до них пороху й куль, з амуніцією і пушкарями [4, с.58-59].

Здобувши гетьманську булаву, Богдан Хмельницький почав активно готуватися до повстання. Гетьман розіслав адресовані до козаків і всього українського народу універсали із закликом піднятися на боротьбу проти свавілля польських магнатів і шляхти [5,с.186]. У одному з них йшлося про причини початку боротьби проти поляків: “Богдан Хмельницький, великий гетьман Війська Запорізького і всебоже Військо Запорозьке.

Доводжу до відома духовних люде-владик, архімандритів, прототопів, ігуменів, попів та інших слуг домів божих, а також старшин грецької віри-війтів, бурмистрів, радників та інших урядовців, що ми зазнали чимало шкоди і кривд від ляхів і різних панів, які порушили наші права і зневажили наше Військо Запорізьке, через що Україна наша і слава і божі доми мало не загинули” [6,с.203-204].

Враховуючи вище зазначене, Б. Хмельницький закликає увесь український народ до боротьби проти польського ярма: “Прошу вашої ласки і господнього милосердя, кому мила віра благочестива, кому з вас любима цілість вітчизни вашої – України – і ...честь ваша[1,с.203-204], щоб ви- люди одного бога, однієї віри та крові, коли я буду наближатися до вас з військом, приготували зброю - рушниці, шаблі, кульбаки, коней, стріли, коси, списи для оборони стародавньої грецької віри.

А де можна, якими силами та способами, готуйтеся зустріти ляхів, цих ворогів наших і стародавньої віри нашої і нашого народу...Запасайтесь найбільше порохом, а також оловом і грішми для справ, про які дам вам знати пізніше. А якщо довідаєтесь або почуєте від проїжджих чи прохожих про чужоземне військо, яке король зібрав проти нас, давайте нам знати і попереджайте нас. Це стосується і лядської землі, якщо є там військо і сила. Про все це прошу повідомляти нас через нашого посильного...” [2,с.82-83],[6,с.203-204].

Посланці із Запоріжжя встановили тісні зв'язки з повсталими по всій території України. Козаки, перевдягнувшись жебраками та богомольцями, ходили містами та селами, агітуючи населення відчиняти міські ворота перед запорожцями, насипати пісок у польські гармати, тікати на Січ.

Таким чином Б. Хмельницьким та його побратимами провадилася підготовка до української революції – багатовікової боротьби українського народу проти поневолення та гніту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвин В.М. Історія України / В.М. Литвин. – К.: “Наукова думка”, 2013. – 990 с.
2. Костомаров М. Богдан Хмельницький: історична монографія / М. Костомаров. – К.: “Веселка”, 1992. – Київ, 1992р. – 512 с.
3. 1648, березня 3(13) Запоріжжя.- Лист до коронного великого гетьмана Миколи Потоцького з викладом причин переходу на Запоріжжя. Литвин В.М. Історія України. Хрестоматія / В.М. Литвин. – К.: “Наукова думка”, 2013. – с. 202.
4. Уривок з Літопису Самійла Величка про прибуття Богдана Хмельницького на Запорозжя та обрання його гетьманом Війська Запорозького (початок 1648 р.) // Величко С.В. Літопис / С.В. Величко. –Т. 1. К.: “Дніпро”, 1991. – С. 58-59.
5. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: “Знання – Пресс”, 2006. – 598 с.
6. З універсалу Богдана Хмельницького до населення України із закликом об’єднатися з ним для збройного захисту своїх прав (1648 р., травень) // Литвин В.М. Історія України. Хрестоматія / В.М. Литвин. – К.: “Наукова думка”, 2013. – С. 203-204.

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНИХ
ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ (ПО СПРАВІ
СЕРЖАНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ВІТАЛІЯ МАРКІВА)**

Саїнчин Олександр Сергійович
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри галузевого права
Херсонський державний університет
м.Херсон, Україна

Анотація В статті розглядаються проблеми призначення експертних досліджень по кримінальним провадженням відносно умисних вбивств в зоні проведення бойових дій. Визначена низка новітніх експертиз, які можливо проводити як комплексні дослідження для встановлення винних осіб. Враховані деякі види комплексних експертиз, які проводилися по справам генерала Віктора Назарова та Віталія Марківа.

Ключові слова: кримінальне провадження, умисне вбивство, справа Марківа, виправдальний вирок.

Відомо, що старшого сержанта Національної гвардії України Віталія Марківа звинувачували в причетності до вбивства у 2014 році італійського фоторепортера Андреа Роккеллі та його російського перекладача і журналіста Андрія Миронова. Справа слухалася в Італії, де в минулому році суд першої інстанції засудив Марківа до 24-х років позбавлення волі. Представниками юридичної спільноти та державної влади (очолював міністр внутрішніх справ Арсен Аваков), після дослідження матеріалів вироку та показів Марківа по справі, були встановлені певні розбіжності, що могли бути встановлені лише низкою експертних досліджень на місці загибелі журналістів (гора Карачун, м. Слов'янськ, Донецької області, місце проведення бойових дій у 2014 році).

В рамках кримінального провадження по факту вбивства італійського журналіста та його перекладача, навесні цього року, в місті Слов'янську (Донецька область) група експертів провела слідчий експеримент у справі та призначили низку експертиз, зокрема: акустичні, балістичні та топографічні дослідження в той же час року і на тих же локаціях, де розгорталися події загибелі фоторепортера і перекладача [1].

Коментуючи слідчі дії та експертні дослідження, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Олександр Рувин, пояснив, що з метою відтворення подій, які відбулися 25 травня 2014 року, в результаті яких загинув італійський журналіст, були призначені ряд експертиз, з метою відтворення подій, які відбулися 24 травня 2014 року. Додатково були призначені комплексні військові і трасологічні та вибухо-технічні експертизи, які повинні були встановити дії військовослужбовця Марківа при виконанні ним службових обов'язків, можливість використання зброї, яке у нього було. Необхідне було встановити ракурс того, що він міг побачити, маючи при собі автомат і приціл на ньому. Також була призначені фоноскопична та фототехнічна експертизи, які повинні були встановити, яким чином, на якій відстані і які звуки були записані на фотоапарат, що належав французькому журналісту, та який знайшли на місці їх загибелі. Крім цього, був ще ряд експертиз, зокрема, балістична, яка повинна була встановити наслідки потрапляння бойових пошкоджень в автомобіль, на якому прибули на це місце і поверталися загиблі назад. Це червоний автомобіль Деу, на якому був поранений французький журналіст і на якому вбитих відвезли в місто.

Виходячи з того, що події вбивства мали місце 25 травня 2014 року, у той же день тільки через 6 років з моменту тих трагічних подій, враховуючи те, щоб була така ж погода і такий же час доби, таку саму зброю і приціли, була відтворена обстановка згідно з документами, які нам були надані органами досудового розслідування України та які були залучені в матеріалах італійського суду першої інстанції.

Таким чином, слідчими та експертами була відтворена обстановка бойових подій, в яких брав участь військовослужбовець України Марків. Дослідницьким шляхом було встановлено, що він не міг бачити автомобіль, на якому приїхали журналісти. Також на підтвердження цього враховувались відео і фотоматеріали, зроблені безпілотними апаратами. Все це виконано на спеціальних картах з відповідними розрахунками і встановили, що Марків не міг бачити автомобіль і журналістів. Те ж стосується приладів, які у нього були (зокрема, приціл на автоматі) і візуально не міг бачити, що це були люди без зброї. Були проведені дослідні постріли з різних видів зброї. Дослідивши записи експериментальних пострілів та порівнявши їх з тими, що були на фотоапараті французького журналіста, знайденому на місці подій, експерти дійшли до висновку, що вказані обставини не збігаються між собою.

Крім того, були проведені експертизи з різними видами оптичної розвідки, для чого застосували військові прилади, спеціальні фотоапарати та об'єктиви, які мають здатність збільшення в кілька сотень разів. Паралельно з цим, проводився експеримент, який встановлює місце, звідки стріляли. Для цього залучили фахівців з кафедри акустики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», які проводили дослідження на своїх приладах. Провели експериментальні постріли з різних місць. Отримані дані свідчать, що постріли були здійснені з заводу «Зевс». Згідно з даними, які є у кримінальному провадженні, в той час там, на території заводу, знаходилися незаконні збройні формування невизнаних республік. Було точно встановлено і місце, і вид зброї, тому можемо стверджувати, що ці постріли були здійснені в районі 100-150 метрів від місця перебування журналістів і зі зброї, яка була у бійців незаконних збройних формувань.

При проведенні вибухотехнічної експертизи було встановлено, що вражаючі елементи, від яких загинув італійський журналіст, - це частини 127-міліметрової міни з міномета, вона летіла з іншого боку, не з боку гори Карачун, а з боку, де в той час була мінометна батарея незаконних збройних

формувань. Крім цього, було визначено і автомобіль, на якому вони їхали, адже навздогін їм стріляли. А це було одним із доказів італійського суду, що це міг стріляти і Марків. Експертизою встановлено, що відстань була більшою 1600 м. І кулі з автомата, який був на озброєнні у Марківа, залишали б інші отвори, що було доведено відповідними трасологічними та балістичними експертизами.

Висновки усіх експертиз та протоколів слідчих дій, згідно з законодавством України, були переведені на італійську мову і скеровані до розгляду справи в апеляційному суді Італії. Проблема полягала в тому, чи прийме суд Італії матеріали досудового провадження України для їх вивчення та застосування в якості доказів [2 - 4].

Суд в Мілані розглянув апеляцію у справі Віталія Марківа і вирішив його виправдати [5].

Це вже друга справа, після справи генерала Віктора Назарова, яку ми досліджуємо, у якості проблем досудового розслідування вбивств, які вчиняються в зоні проведення бойових дій на сході України та проведення нових, комплексних експертних досліджень, для встановлення істини по справі [6, 7].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. <https://journalist.today/direktor-kniisje-aleksandr-ruvin-rasskazal-ob-jekspertizah-po-delu-ukrainskogo-nacgvardejca-markiva-video/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.09.2020).
3. Про судову експертизу: закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.09.2020).
4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва

юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/paran17#n17> (дата звернення: 20.09.2020).

5. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3129344-sud-v-italii-vipravdav-nacgvardijca-markiva.html>

6. Саїнчин О.С. Загальна теорія та практика застосування комплексних судових експертиз при розслідуванні злочинів (за матеріалами кримінального провадження обвинувачення генерал-майора Віктора Назарова) : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 185-187.

7. У суді оголошують вирок генералу Назарову у справі про збитий Іл-76. Онлайн-трансляція // Цензор.НЕТ: сайт. URL: <http://ua.censor.net.ua/v433633> (дата звернення: 25.09.2020).

УДК 544

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНО-ЕЛЕКТРОННИХ ПОТЕНЦІАЛІВ ОКИСНЕННЯ АЗАЦИКЛІЧНИХ СПОЛУК

Святенко Анастасія Сергіївна

студент

Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Святенко Людмила Костянтинівна

к.х.н., доцент

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Розроблено обчислювальні протоколи, які успішно передбачають стандартні потенціали окиснення азациклічних сполук у ацетонітрилі. Різні моделі сольватації були перевірені у поєднанні з рівнем теорії функціоналу густини $B3lyp/6-31+G(d)$. Для розрахунку потенціалів окиснення використовувались моделі PCM та SMD з різними радіусами атомів. Встановлено, що потенціали окиснення можна розрахувати з середнім абсолютним відхиленням 0,20 В та середньоквадратичною похибкою 0,19 у наближенні $B3lyp/6-31+G(d)$ із застосуванням сольватних моделей SMD(UAHF) і PCM(Bondi), відповідно, для нейтральної молекули і катіон-радикалу.

Ключові слова: квантово-хімічний розрахунок, потенціал окиснення, моделі сольватації, теорія функціоналу густини.

Обчислювальна електрохімія стала потужним інструментом для органічної хімії. Точне передбачення теоретичного потенціала відіграє важливу роль у розумінні характеру реакцій переносу електронів та визначення молекулярних характеристик. Можливість точного розрахунку окисно-

відновних потенціалів є вигідною, особливо там, де експериментальні вимірювання ускладнені через складність хімічної рівноваги і коли молекули важко синтезувати або досліджувати.

Для дослідження було обрано 16 азациклічних сполук з наявними експериментальними потенціалами окиснення (рис. 1).

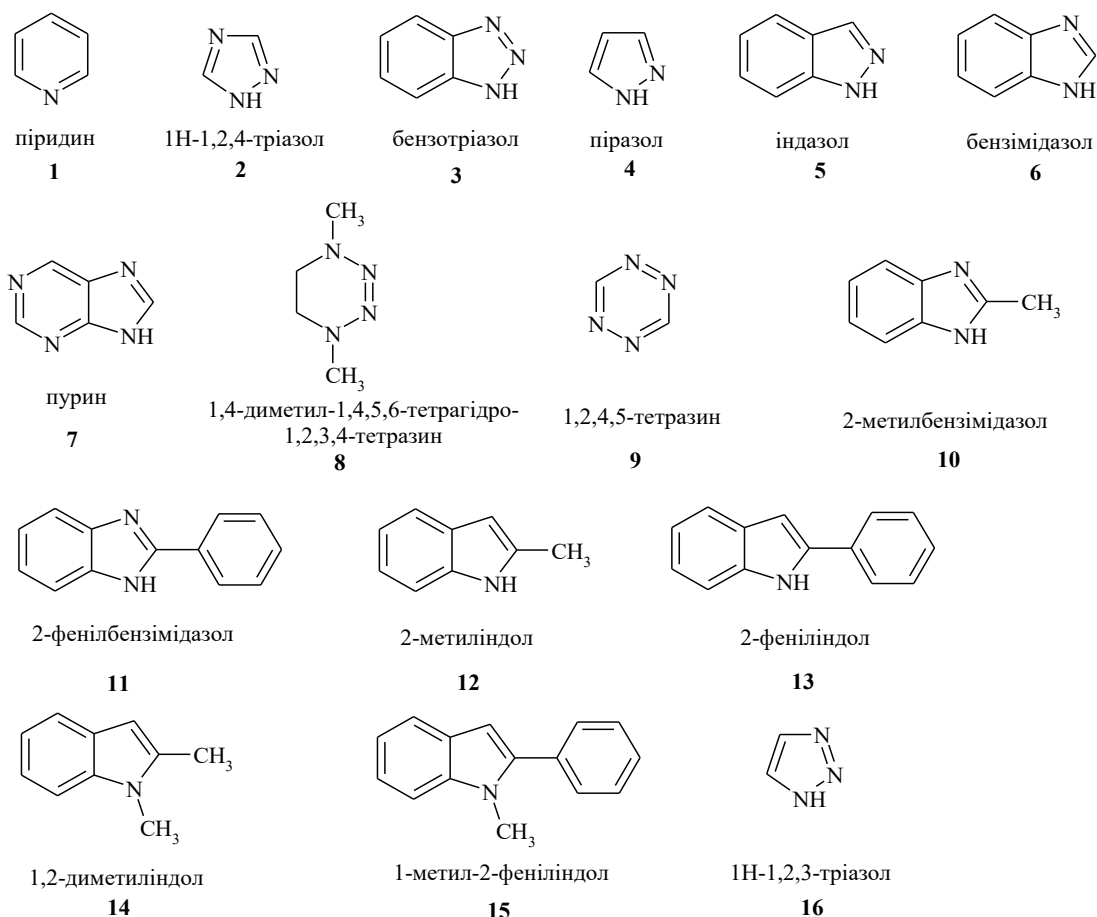

Рис. 1. Нумерація азациклічних сполук

Стандартний потенціал окиснення (E_{ox}^0) розраховували згідно із законом Фарадея:

$$E_{ox}^0 = \frac{\Delta G_{ox,sol}^0}{nF} + E_H$$

де n – кількість перенесених електронів, F – стала Фарадея (заряд на моль електронів). Абсолютний потенціал нормального водневого електрода (NHE), використаного як електрод порівняння, E_H прийнято як $-4,52$ еВ для розчинів у ацетонітрилі. Вільну енергію окиснення ($\Delta G_{ox,sol}^0$) розраховували як різницю

між вільними енергіями катіон-радикала окисненої форми ($\Delta G_{sol}^0(O^{\cdot+})$) та нейтральної відновленої форми ($\Delta G_{sol}^0(R)$) у розчині.

$$\Delta G_{ox,sol}^0 = \Delta G_{sol}^0(O^{\cdot+}) - \Delta G_{sol}^0(R)$$

Всі розрахунки були проведені за допомогою програмного пакета Gaussian 09. Геометрія нейтральних та радикальних видів була оптимізована на рівні B3lyp/6-31+G(d). Ефекти розчинника оцінювались за допомогою одноточкових обчислень із використанням ряду моделей сольватації PCM і SMD та різних атомних радіусів, позначених у Gaussian09 як радіуси UFF, UA0, UAHF, UAKS, Pauling і Bondi. Були вивчені всі можливі комбінації. Для моделей сольватації було обрано позначення (A1/A2), де A1 стосується моделі сольватації, що застосовується для нейтральних молекул, а A2 відноситься до моделі, обраної для обчислення вільної енергії Гіббса радикальних форм. Вільна енергія Гіббса була розрахована за температури 298 К. Розраховані потенціали окиснення азациклічних сполук порівнювали з експериментальними даними. Статистичний аналіз (RMSE – середньоквадратична похибка) наведено у табл.1.

Одержані результати дослідження показали, що підвищену точність оцінки сольватації можна одержати, використовуючи два різні набори радіусів (або навіть різні моделі з різними радіусами) для нейтральних молекул та катіон-радикалів (табл. 1). Найбільш точні результати одержані за допомогою обох сольватних моделей PCM і SMD з радіусами UFF, UA0, Pauling і Bondi для нейтральної форми і радіусом UA0 для катіон-радикалів, а також моделей PCM і SMD з радіусом UAHF для нейтральної форми і радіусом Bondi для катіон-радикалів. Найбільш точними моделями сольватації для цих розрахунків були встановлені SMD(UAHF)/PCM(Bondi), SMD(UA0)/PCM(UA0), SMD(Bondi)/PCM(UA0). Відповідна розрахована похибка RMSE становить 0,19-0,21 В.

Таблиця 1

Середньоквадратична похибка (RMSE) розрахованих у наближенні
 ВЗлур/6-31+G(d) потенціалів окиснення E_{ox}^0 азациклічних сполук 1-16
 від експериментальних даних

Сольватна модель для нейтральної молекули	Сольватна модель для аніон-радикала											
	P C M (U FF)	PC M (U A0)	PCM (UA HF)	PCM (UA KS)	PCM (Paul ing)	PC M (Bo ndi)	S M D (U FF)	S M D (U A0)	SM D (UA HF)	SM D (UA KS)	SM D (Paul ing)	SM D (Bo ndi)
PCM(UFF)	0,26	0,27	0,88	1,00	0,67	0,52	0,69	0,35	0,94	1,07	0,74	0,59
PCM(UA0)	0,27	0,25	0,83	0,95	0,62	0,48	0,65	0,32	0,89	1,01	0,69	0,55
PCM(UAHF)	0,42	0,37	0,46	0,58	0,29	0,22	0,36	0,37	0,52	0,64	0,37	0,29
PCM(UAKS)	0,52	0,47	0,40	0,49	0,27	0,26	0,35	0,46	0,46	0,55	0,33	0,30
PCM(Pauling)	0,27	0,24	0,71	0,83	0,51	0,37	0,54	0,28	0,77	0,89	0,58	0,45
PCM(Bondi)	0,26	0,24	0,74	0,86	0,53	0,40	0,57	0,29	0,80	0,92	0,61	0,47
SMD(UFF)	0,28	0,22	0,65	0,78	0,43	0,30	0,44	0,22	0,70	0,82	0,49	0,35
SMD(UA0)	0,25	0,21	0,78	0,90	0,56	0,42	0,56	0,25	0,83	0,96	0,62	0,48
SMD(UAHF)	0,46	0,40	0,42	0,53	0,24	0,19	0,28	0,37	0,46	0,58	0,29	0,22
SMD(UAKS)	0,57	0,51	0,36	0,45	0,24	0,27	0,29	0,47	0,40	0,49	0,27	0,27
SMD(Pauling)	0,28	0,23	0,66	0,79	0,45	0,32	0,46	0,24	0,71	0,84	0,51	0,37
SMD(Bondi)	0,27	0,21	0,68	0,81	0,47	0,33	0,48	0,23	0,73	0,86	0,53	0,39

Отже, ми визначили обчислювальні протоколи, які дають прогнози потенціалів окиснення для азациклічних сполук у ацетонітрилі з достатньою точністю. Різні моделі були одержані незалежними варіаціями радіусів порожнин PCM та SMD для нейтральних форм та катіон-радикалів. Наше дослідження пропонує розрахункові схеми для одержання надійних значень потенціалів окиснення азациклічних сполук, для яких відсутні експериментальні дані.

УДК 16

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ В ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Старикова Галина Геньевна

к.ф.н., доцент

Важинський Богдан Витальевич

Курьянов Артём Игоревич

Студенты

национальный университет радиоэлектроники

г. Харьков, Украина

Аннотация: в статье рассматриваются актуальные вопросы влияния Интернета на социализацию современной молодёжи. В работе приведены данные исследования об использовании молодыми людьми социальных интернет-сетей в повседневной жизни, проанализированы положительные и отрицательные стороны влияния социальных аспектов на социализацию современной молодёжи.

Ключевые слова: социализация, интернет-коммуникация, интернет-пространство, социальный институт, интернет-контент

Суть социализации состоит в том, что общество стремится воспроизвести себя как целостность и для этого формирует каждого своего члена в соответствии с накопленными в ходе исторического развития моральными, нравственными, эстетическими, интеллектуальными и т.д. идеалами.

Осуществляется этот процесс в различные периоды жизни человека в различных средах - семейно-бытовой, учебной, досуговой, трудовой и других значимых областях социальной практики. Важная роль на всех этапах социализации принадлежит людям, с которыми общается личность, а также социальным институтам, в рамках которых осуществляется приобщение

человека к ценностям и нормам социума. Факторы, которые оказывают непосредственное влияние на процесс социализации традиционно называют агентами социализации. Их состав и степень влияния на разных этапах жизни человека определяются многими обстоятельствами. [1, с. 46]

Совершенно очевиден факт формирования в сетевом пространстве уникальных с точки зрения классических институциональных моделей бытовых практик, унифицированных и имеющих довольно четкую структуру. Данные нормы и правила «дисциплинируют» общественные отношения в рамках среды, ограничивают и минимизируют случаи девиантного поведения.

Интернет-коммуникации не только заменяют традиционные формы, в которых происходила столетиями социализация (общение, игра, обучение и т.д.), но и ограничивают эти виды деятельности в реальной жизни. Человек предпочитает общаться не лично, а с помощью Интернет-почты, играет в интернет-игры. Более того, он начинает искать в Интернет-пространстве возможности удовлетворить потребности в социальных отношениях (в т.ч. любви, дружбе, признании). В итоге возникает разрыв с культурной традицией, формируется личность нового типа. [1, с. 67]

Проблема социализации личности, несмотря на свою широкую представленность в научной литературе, остается актуальной и по сей день. Процессы, происходящие в любых сферах общественной жизни, оказывают влияние на личность, его жизненное пространство, внутреннее состояние.

Как отмечает С.Л. Рубинштейн, личность это «...не только то или иное состояние, но и процесс, в ходе которого внутренние условия изменяются, а с их изменением изменяются и возможности воздействия на индивида путем изменения внешних условий». В связи с этим механизмы, содержание, условия социализации личности, претерпевая существенные изменения, вызывают столь же интенсивные изменения в формируемой личности.

Современный человек постоянно находится под воздействием множества факторов: как техногенных, так и имеющих социальное происхождение, которые вызывают ухудшение его здоровья. Физическое здоровье личности

неразрывно связано с психическим. Последнее в свою очередь связано с потребностью человека в самореализации, т.е. обеспечивает ту сферу жизни, которую мы называем социальной. Человек реализует себя в обществе только в том случае, если он имеет достаточный уровень психической энергии, определяющий его работоспособность, и в то же время достаточную пластичность, гармоничность психики, позволяющую адаптироваться к обществу, быть адекватным его требованиям. Психическое здоровье является необходимым условием успешной социализации личности. [2, с. 179]

Статистика свидетельствует, что лиц, свободных от каких-либо психических нарушений, в настоящее время насчитывается в среднем лишь 35%. Прослойка людей с преболезненными состояниями в населении достигает немалых размеров: по данным разных авторов - от 22 до 89%. Однако, половина носителей психической симптоматики самостоятельно адаптируются к среде.

Успешность социализации оценивается по трем основным показателям:

- а) человек реагирует на другого человека, как на равного себе;
- б) человек признает существование норм в отношениях между людьми;
- в) человек признает необходимую меру одиночества и относительную зависимость от других людей, то есть между параметрами «одинокий» и «зависимый» существует определенная гармония.

Критерием успешной социализации является способность человека жить в условиях современных социальных норм, в системе «Я - другие». Однако, все реже можно встретить людей, отвечающих указанным требованиям.

Все чаще мы сталкиваемся с проявлениями затрудненной социализации, особенно в среде подрастающего поколения. Как показывают результаты исследований последних лет, детей с нарушениями в поведении, отклонениями в личностном развитии не становится меньше, несмотря на существование развернутой сети психологических служб. [2, с. 215]

Есть и отрицательные аспекты виртуализации образа жизни: утрата ценности реального мира в сознании и жизни человека; ослабление реальной коммуникации, снижение личной ответственности за действия в виртуальном мире; мифологизация мировоззрения; усиление этического и нравственного плюрализма; размывание границ между «добром» и «злом» в виртуальной деятельности, ослабление моральных регуляторов и замена их правилами «пользователя» (геймера). [3, с. 105]

Психологические причины агрессивного поведения пользователей или тех, кто решил поддержать такое поведение: потребность самоутвердиться, страх самому стать жертвой агрессии, скука, личностный кризис, неудачи.

Современные технологии предоставляют массу новых возможностей для развития личности, так как современный человек находится в обогащенной информацией и коммуникациями среде и управляет построением своей идентичности. Для того, чтобы конструктивно применять возможности, предоставляемые интернетом, необходимо развивать навыки осмысленного восприятия и критической оценки информации, почерпнутой в сети, внутри личностной фильтрации вредоносного интернет-контента, выбора адекватных поведенческих моделей во время выхода в интернет-пространство. Общая рекомендация: обращайтесь с другими людьми (как в реальной жизни, так и в Интернет-пространстве) так, как Вам хотелось бы, чтобы обращались с Вами.

В ходе интернет-социализации меняется социальный опыт пользователя. Расширение социального опыта личности происходит благодаря наличию конструктивных представлений или мифов о роли Интернета в жизни личности, что задает выбор социального окружения личности в виртуальном пространстве и направление взаимодействия с ним; мотивации, которая может быть нормативной или девиантной, потребительской или творческой; определенному уровню инструментальной компетентности. Пользователи с девиантным направлением интернет-социализации представлены преимущественно активными и чрезмерно активными пользователями с достаточным или высоким уровнями инструментальной компетентности. Эти

пользователи имеют ошибочное одностороннее представление о роли Интернета в жизни человека, в частности: «Интернет – благо», «в Интернете возможно все делать безнаказанно», «Интернет – место для избранных» и другие. Ведущими мотивами выступают мотив личного пространства, обозначенного присутствия и репликации, сочетание мотивов взноса, репликации в девиантной форме реализации.

Мотивация агрессии, доминирования, достижения в сравнении с реальным пространством существенно увеличивается, в рамках интернет-пространства респондент чувствуют себя значимыми, мощными, однако в реальное пространство такая оценка не переносится. Виртуальная личность характеризуется преимущественно высокой виртуальностью, высоким уровнем вовлеченности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. М., Воронеж, 1995.
2. Соколенко С. И. "Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины". – К.: Логос, 1998. – 568 с.
3. Холостова Е. И. Технологии социальной работы. Ученик. – К.: Изд-во: Инфра-М, 2003. – 400 с.

УДК 347.511

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ) ЗА
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Середницька Інга Анатоліївна

К.ю.н., доцент, доцент

кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Церковна Олена Володимирівна

К.ю.н., доцент, доцент

кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Анотація: в роботі досліджується інститут майнової відповідальності за шкоду, заподіяну споживачу або його майну внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг. Аналізується система деліктних зобов'язань, яка базується на принципі генерального делікту, суть якого полягає в тому, що заподіяна шкода, кому і ким би її не було заподіяно, і в чому б вона не виявлялася, підлягає відшкодуванню крім випадків, прямо передбачених законом.

Ключові слова: споживач, шкода, зобов'язання, потерпілий, делікт, непереборна сила, вина.

В даний час, захист прав та інтересів споживачів в Україні регламентують три основних акти: Конституція України, Цивільний кодекс України та Закон України «Про захист прав споживачів». Права, свободи людини і громадянина є найвищою цінністю, а захист їх, згідно з Конституцією України, є обов'язком держави [1].

Інститут майнової відповідальності за шкоду, заподіяну споживачу або його майну внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг, не є новелою ні для національного права, ні для права інших країн. Він має вікову історію в праві країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Так, зазначимо, що у 1985 році була прийнята Європейська Директива «Про відповідальність за шкоду, заподіяну неякісною продукцією». Така законодавча ініціатива в рамках більшості країн свідчила про зростаючу актуальність питання підтримки економічно слабкої сторони у відносинах між підприємцями та громадянами, які придбавають товари, роботи і послуги для цілей особистого споживання.

Зобов'язання по відшкодуванню шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг, відносяться до цивільно-правових деліктів. Сукупність норм, що регулюють зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди, іменується в науці деліктним правом, а самі ці зобов'язання називаються деліктними [4]. Деліктним називається зобов'язання, в силу якого особа, яка завдала шкоди особі або майну фізичної або юридичної особи, зобов'язана цю шкоду відшкодувати. Деліктні зобов'язання - це охоронні правовідносини, покликані забезпечити захист майнових прав фізичних осіб і організацій від будь-яких зазіхань на них, а в разі їх порушення та заподіяння шкоди - відновити майнову сферу потерпілого в тому стані, в якому вона перебувала до правопорушення. Дуже важливу роль деліктні зобов'язання відіграють також в справі охорони життя і здоров'я громадян, їх особистих немайнових інтересів.

З кінця 80-х років минулого століття англо-американська доктрина розвитку правового захисту споживачів стала на шлях розвитку деліктної відповідальності виробників і продавців товарів, робіт або послуг за шкоду, заподіяну їх споживачам. Причиною розвитку стало стрімке зростання економіки США і країн Європи, високий рівень індустріалізації в кінці ХХ століття. В цей час з'являється поняття безвинної деліктної відповідальності (*strict liability*) і різні форми її застосування, виробляються раніше невідомі підходи у визначенні суб'єктів відповідальності і нові підстави звільнення їх від відповідальності перед споживачем, зокрема, і на вітчизняних теренах.

Зазначимо, що система деліктних зобов'язань базується на принципі генерального делікту, суть якого полягає в тому, що заподіяна шкода, кому і ким би її не було заподіяно, і в чому б вона не виявлялася, підлягає відшкодуванню крім випадків, прямо передбачених законом. Зобов'язання по відшкодуванню шкоди за недоліки товарів, робіт і послуг в цивільному законодавстві України регламентовані параграфом 3 глави 82 Цивільного кодексу України [2]. Даний вид правовідносин в законодавстві України має позадоговірну правову природу.

Ще однією важливою особливістю досліджуваних відносин є їх пряме відношення до цивільної відповідальності. Цивільно-правова відповідальність є одним з видів юридичної відповідальності. Одна з ознак, що має узагальнююче значення для всіх видів юридичної відповідальності - це державний примус. Елемент примусу є невід'ємною властивістю інституту цивільно-правової відповідальності. Юридичну відповідальність можна охарактеризувати як реакцію держави на вчинене правопорушення, що реалізується через санкцію.

Форма санкції визначається особливостями правовідносин, які регулюються відповідною галуззю права, і видом вчиненого правопорушення. Цивільно-правова відповідальність, в залежності від підстав її виникнення, є відповідальністю за порушення договірних зобов'язань, а у випадку порушення абсолютного суб'єктивного цивільного права – позадоговірною (деліктною) відповідальністю. Таким чином, позадоговірну відповідальність слід розглядати як різновид цивільно-правової відповідальності.

У законодавстві принцип генерального делікту виражений в ч. 1 ст. 1166 Цивільного кодексу України. Тлумачення вказаної норми призводить до висновку про те, що однією з основних умов покладення на особу обов'язку відшкодування позадоговірної шкоди є неправомірність (або протиправність) рішення, дії чи бездіяльності такої особи. Саме протиправність поведінки є загальною умовою настання деліктного зобов'язання [5, с. 33].

Поряд з генеральним деліктом, який визначає загальні умови відповідальності за шкоду, закон передбачає ряд особливих випадків, до

кожного з яких застосовуються спеціальні правила, що утворюють спеціальні делікти. Зобов'язання по відшкодуванню шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг розглядається в якості спеціального делікту. Це цілком виправдано, в зв'язку з тим, що специфічний спосіб заподіяння шкоди відбивається практично на всіх елементах складу цивільного правопорушення. Таким чином, зобов'язання за шкоду, заподіяну внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг, можна визнати спеціальним деліктом.

Статтею 1210 ЦКУ встановлено коло осіб, які зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Основні особливості суб'єктного складу зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів (робіт, послуг) полягають у наступному: юридично передбачена і гарантована можливість розбіжності кола осіб, які фактично заподіяли шкоду, з особами, зобов'язаними її відшкодувати; використання суб'єктивної ознаки в якості критерію для визначення належного кредитора; вирішальна роль кредитора (потерпілого) у визначенні боржника як сторони в деліктному зобов'язанні.

Особливого роду взаємодія таких суб'єктів розглянутого деліктного зобов'язання, як виробник і продавець (в разі заподіяння шкоди внаслідок недоліків товару), все ж не дає підстав кваліфікувати його за моделлю зобов'язання з множинністю осіб хоча б з тієї причини, що будь-яке єдине зобов'язання, загальне для обох цих осіб, в даному випадку відсутнє, а має місце лише юридично закріплена альтернатива у вигляді потенційної можливості для потерпілої сторони самостійно визначити, до кого адресувати свої претензії.

Крім того, законом встановлюються підстави, за наявності яких виготовлювач товару, виконавець робіт (послуг) звільняються від відшкодування шкоди (ч. 2 ст. 1209 Цивільного кодексу України). Виготовлювач товару, що є нерухомим майном, виконавець робіт (послуг) звільняються від відшкодування шкоди, якщо вони доведуть, що шкода

виникла внаслідок непереборної сили або порушення потерпілим правил користування або зберігання товару, результатів робіт (послуг).

Щодо першої підстави зазначимо, що поняття непереборної сили введено в цивільному законодавстві насамперед стосовно відповідальності за порушення зобов'язань. Втім, немає підстав вважати, що в сфері деліктних (позадоговірних) зобов'язань воно має особливу специфіку. Надзвичайний характер даних обставин означає, зокрема, що мова йде про події та явища, за своєю природою рідкісні і непередбачувані. Невідворотна обставина означає, що особа, яка спричинила шкоду, не змогла б попередити їх негативний вплив на якість товару, роботи, послуги навіть в тому випадку, якщо б могла їх передбачити.

Стосовно другої підстави, за наявності якої виготовлювач товару, виконавець робіт (послуг) звільняються від відшкодування шкоди, а саме: порушення потерпілим правил користування або зберігання товару, результатів робіт (послуг), зазначимо наступне. Варто звернути увагу на те, що суб'єктом порушення названий не потерпілий, а споживач. З цього можна зробити висновок, що особа, яка зазнала безпосередньої шкоди від недоліків товару (роботи, послуги), і особа, чіїми діями були порушені відповідні правила, можуть і не збігатися. Однак поняття «споживач» передбачає, що порушник правил видобував із товару (роботи, послуги) будь-які корисні властивості, оскільки, відповідно до п. 22 ч. 1 Закону «Про захист прав споживачів» [3], споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Як видається, в даному випадку фактор вини заподіювача шкоди не має значення. Точніше кажучи, як саме відшкодування шкоди продавцем, виробником або виконавцем не обумовлено його провиною, так і в даному випадку обставина, що звільняє від відповідальності, законом не зв'язується з винним характером порушення правил користування або зберігання. Обов'язок по відшкодуванню шкоди не виникає також при загальній

недостатності фактичного складу, що породжує дані зобов'язання (наприклад, при закінченні строків, в разі, якщо товар, робота чи послуга купувалися для використання у підприємницькій діяльності тощо).

Отже, можемо зазначити, що досліджуваний вид деліктного зобов'язання характеризується тим, що його метою є захист цивільних прав споживачів товарів і послуг. Саме факт наявності споживчих відносин (в аспекті цивільного права) і надає деяку специфічність досліджуваному цивільно-правовому інституту. А отже, доцільно розглядати зобов'язання з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) в якості спеціального делікту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року за №435-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 30. ст.379.
4. Лукань М.О. Деліктні зобов'язання в інтелектуальній власності Європейського Союзу. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2019. №6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2019-6-5234>.
5. Отраднава О.О. Критерії правомірності поведінки у деліктних зобов'язаннях. *Право і громадянське суспільство*. № 2. 2015. С. 33-39.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ
ГУМАНІТАРНИХ ПРЕДМЕТІВ**

Тарарук Дарина Павлівна

аспірант

Хмельницька гуманітарно

педагогічна академія

М.Рівне, Україна

Анотація. У статі проаналізовано риси сучасного вчителя гуманітарних дисциплін, розкрито суть поняття профорієнтація, запропоновано педагогічні умови формування готовності до профорієнтації вчителів гуманітарних дисциплін у процесі підготовки.

Ключові слова: профорієнтація, організаційно-педагогічні умови, учитель гуманітарних предметів, компетентність, особистість сучасного вчителя.

Постановка проблеми. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [5]. Ключовою фігурою для досягнення окреслених завдань є вчитель, як носій базових знань, які учні мають засвоїти у процесі навчання. Тому, питання готовності вчителя до успішної та ефективної роботи постає першочерговою педагогічною проблемою. Актуальність означеної теми полягає в тому, щоб окреслити організаційно-педагогічні умови готовності до профорієнтації вчителів гуманітарних предметів з метою підготовки кваліфікованих, психологічно та професійно готових вчителів до роботи у сфері гуманітарної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці останніх років розробкою проблеми профорієнтації вчителів гуманітарних дисциплін та формування особистості сучасного вчителя займалися такі вчені: В. Андрущенко, І. Гирка, В. Кремень, О. Савченко, І. Табачек, О. Фокша та ін.

Формулювання цілей статті. Виходячи з вищезначеної мети статті, цілями даного дослідження є окреслити суть процесу профорієнтації; визначити організаційно-педагогічні умови готовності до профорієнтації; сформулювати ряд рекомендацій, базуючись на сучасних реаліях системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір майбутньої професії починається ще у стінах школи, коли майбутній випускник планує свій подальший шлях у стінах вищого навчального закладу. Але після обрання та вступу до ВИШу остаточно процес профорієнтації не завершується, бо часто школяр не усвідомлює рівень своєї готовності до роботи у межах обраної професії, не знає реальних проблем та труднощів, з якими зіткнеться у майбутньому. Тому, профорієнтацію варто продовжувати і у стінах ВНЗ.

У педагогічній та методичній літературі професійну орієнтацію розглядають як систему, яка включає такі основні напрямки або підсистеми: профінформація, профконсультація, профвідбір, профадаптація [1, с. 8]. Важливою складовою профорієнтації є професійна діагностика, метою якої є вивчення особистості. В процесі профдіагностики вивчають характерні особливості особи: інтереси, потреби, нахили, здібності, професійні наміри, професійну спрямованість, риси характеру, темперамент, стан здоров'я, використовуючи при цьому анкетні, апаратурні та тестові методи [7, с. 115].

Отже, профорієнтація – це складний, комплексний підхід до визначення пріоритетів, можливостей та готовності особи займатися певним видом діяльності, виконувати покладені на нього, в рамках професії, обов'язки. Щоб виховати та підготувати спеціаліста до трудової діяльності потрібно створити якісні організаційно-педагогічні умови. У науці існують різні підходи до визначення цього поняття, але на нашу думку більш доречним є наступне: організаційно-педагогічні умови – це сукупність взаємопов'язаних об'єктивних

можливостей, які спрямовані на цілеспрямований відбір, формування елементів змісту й організаційних форм навчання, моніторингу й коригування складових педагогічної системи для досягнення дидактичних цілей [3, с. 15].

Для коректного окреслення організаційно-педагогічних умов готовності до профорієнтації вчителів гуманітарних предметів варто окреслити феномен гуманітарної освіти та гуманітарних дисциплін. Суспільно-гуманітарна наука – це комплекс наук, які досліджують людину як суспільну, духовну, моральну особистість і все, що вона створює. Це дослідження проблем розвитку суспільства, вивчення та пояснення людської поведінки, її духовного життя і культури. До суспільно-гуманітарного циклу належать: філософія, історія, філологія, право, економіка, мистецтвознавство, культурологія, релігієзнавство тощо. Отже, гуманітарна освіта забезпечує формування високодуховної особистості, яка керується гуманістичними нормами й цінностями, розуміє своє місце у світі та державі, критично мислить та, використовуючи набуті знання, успішно самореалізується в умовах розвитку сучасного суспільства. Перед вчителем гуманітарних дисциплін стоїть складне завдання навчання та виховання всебічно-розвиненої особистості, яка уміє керувати своїми бажаннями, визначати пріоритети, критично мислити, усвідомлювати складність людського суспільства і відчувати себе комфортно в ньому. Відповідно вчитель гуманітарних дисциплін повинен бути, у першу чергу, лідером думок, бути всебічно-розвиненою особистістю, яка володіє високим рівнем знань у різних галузях людської діяльності.

О. Фокша вважає, що вчитель гуманітарних дисциплін має володіти наступними рисами та властивостями: знання варіативності педагогічного спілкування, знання прийомів педагогічної техніки, комунікативна компетентність, конфліктологічна компетентність, емоційність, емпатійність, рефлексивність [6, с. 91-92]. До переліку цих рис ми вважаємо за потрібне додати: артистизм, розвинена фантазія, полікультурність, демократизм, толерантність, уміння зрозуміти учня та аргументувати його і свою позицію.

Зважаючи на специфіку гуманітарних дисциплін, коли думка стосовно певного явища чи процесу не може бути чіткою, єдиною, вчитель гуманітарних дисциплін повинен мати сформовану систему моральних цінностей та пріоритетів і вміти навчити учнів формувати свою систему принципів і вміти аргументовано її відстоювати.

Для того, щоб сформувати готовність до профорієнтації вчителя гуманітарних дисциплін, бачимо створення таких організаційно-педагогічних умов:

- розширення переліку гуманітарних дисциплін у межах варіативної частини програми підготовки;
- збільшення обсягу навчальної інформації у межах дисциплін "Педагогіка", "Психологія", "Основи педагогічної майстерності" задля детального вивчення таких напрямків, як: "Конфліктологія", "Мистецтво ведення дискусії", "Емпатія, толерантність, демократичність – як основи гуманітарної освіти";
- набуття студентами педагогічних ВНЗ знань практичного спрямування, шляхом залучення їх до соціокультурної, громадської діяльності, спостереження за педагогічною практикою в умовах реального часу;
- підготовка вчителів до роботи в умовах інформатизації, глобалізації;
- розширення знань про новітні методи, прийоми та засоби навчання, які допоможуть якісно зрозуміти об'єкт навчання, підібрати ефективний підхід до навчального процесу;
- навчання вчителя основам технології іміджування для формування власного позитивного іміджу;
- залучення вчителів до сучасного культурного та мистецького життя;
- створення сучасних умов навчання у ВНЗ (педагогічних, технічних, інформаційних).

Сьогодні в Україні активно реформується система загальної середньої освіти, де основними принципами навчання стають дитиноцентризм, демократизм, увага до особистості школяра, виховання в нього критичного мислення. Концепція Нової української школи та новий Закон про базову середню освіту якісно змінюють шкільну освіту, відповідно реформувати необхідно і вищу педагогічну освіту, готувати спеціалістів нового часу.

Таку думку підтримує дослідниця О. Фокша, яка говорить, що "орієнтація на суб'єктно-суб'єктну взаємодію характеризує переформатування професійної діяльності вчителя гуманітарних спеціальностей, а значить саме гуманітарний складник професійної освіти є оптимальним для формування професійної компетентності учителя в межах професійної підготовки" [6, с. 91]. У межах цієї думки ми пропонуємо розширити перелік гуманітарних дисциплін у межах варіативної частини програми підготовки, звернути увагу на детальне вивчення "Конфліктології", поглиблення навичок ведення дискусії, підготовка до освітньої діяльності у атмосфері багатозадачності, варіативності, проблемності.

Підвищення ефективності інформаційної підготовки вчителів гуманітарних дисциплін забезпечить їхню готовність до роботи в інформаційному середовищі. Численні дослідження, педагогічні експерименти, педагогічна практика показують, що сучасні школярі сприймають мову "твітів" (за висловом психологині О. Любченко [4]), тому навчальну інформацію варто скорочувати та візуалізувати. Але традиційне використання ілюстрацій та картинок вже не показує високого рівня ефективності. Сучасні школярі вимагають складніших форм візуалізації, тому вчителю гуманітарних дисциплін необхідно володіти знаннями про використання різних інтернет-ресурсів, комп'ютерних програм, сучасних технічних засобів. Навчання роботи з ними необхідно розпочинати з ВНЗ, готувати майбутніх вчителів гуманітарних дисциплін до режиму безперервного навчання, пошуків нових методів навчання, готовності удосконалювати свою комп'ютерні навички.

У процесі фахової підготовки, а саме на ранніх етапах, майбутній вчитель повинен зрозуміти свою готовність до виконання професійних обов'язків.

Тому, саме на перших етапах навчання потрібно сформувати максимально реалістичне уявлення про діяльність вчителя гуманітарних дисциплін. Ще одним аргументом цієї позиції виступає потреба у формуванні власного педагогічного іміджу, який варто починати ще під час процесу фахового навчання. Вчитель гуманітарних дисциплін повинен бути готовий до постійного вдосконалення, самоосвіти, розвитку своїх педагогічних умінь та особистості. Про педагогічний імідж та ідеал вчителя докладно говорять В. Андрущенко та І. Табачек: "Позитивний імідж, професіоналізм і здатність адаптуватися поряд з рішучістю є головним ключем до успіху в будь-якій сфері діяльності. Вчитель, що наближається до ідеалу, повинен володіти мистецтвом вирішення педагогічних конфліктів. В екстремальних (з педагогічної точки зору) ситуаціях педагог контролює їх перебіг, втручається при потребі та згладжує їх. Вчитель має з позицій толерантності глибоко проаналізувати конфліктну ситуацію, безпомилково її розв'язати, а то й запобігти. Допомогти йому в цьому має володіння такими методичними прийомами, як жорстка позиція, компроміс, "третейський суд", гумор тощо. Обов'язковою умовою виступають виваженість і аргументованість" [2, с. 63]. Окремо вважаємо за потрібно додати, що окрім навчання та виховання майбутніх вчителів гуманітарних дисциплін, варто проводити тести та дослідження, надавати профінформацію, профконсультацію, профвідбір та профадаптацію. Перед тим як приступити до виконання професійних обов'язків, вчитель повинен бути впевненим у своєму виборі та готовим до майбутніх труднощів. Для цього необхідно проводити зустрічі, майстер-класи, дискусійні вечори з вчителями-практиками, які зможуть поділитися власним досвідом, напрацюваннями, спостереженнями. У свою чергу, студенти матимуть змогу отримати не тільки теоретичну, а й практичну інформацію, запропонувати свої ідеї. У ході таких зустрічей у майбутніх вчителів гуманітарних дисциплін буде формуватися уявлення про професію якою вона є у дійсності.

Висновки. Отже, комунікативна компетентність, конфліктологічна компетентність, толерантність та демократизм стоять, на нашу думку, першими

у списку професійних якостей вчителя гуманітарних дисциплін. Для того, щоб вчитель був готовий до майбутньої професійної діяльності у сучасних умовах, для цього потрібно створити відповідні організаційно-педагогічні умови, до яких ми включаємо: інноваційність та сучасність навчання у ВНЗ, збільшення та посилення ролі спостереження за практичною діяльністю вчителя, формування особистості, яка готова до предметних дискусій, конфліктів, у ході яких буде формуватися всебічно-розвинена особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ананко Т. В. Профорієнтація та її складові // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки, 2014. Вип. 115. С. 8-10.
2. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах // *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 58-69.
3. Гирка І. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки / *Обрії*. 2015. № 1. С. 64-67.
4. Мірошникова А. Як вчителям порозумітися з "цифровим" поколінням дітей: розмова з психологинєю О. Любченко / *Osvitanova*, 2017. URL://osvitanova.com.ua/posts/977-yak-vchyteliamporozumitysia-z-tsyfrovym-rokolinniam-ditei дата відвідування 13.11.2020).
5. Закон України "Про освіту". Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380 / Офіційний сайт Верховної Ради України, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата відвідування 12.11.2020).
6. Фокша О. М. Детермінанти підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої педагогічної освіти // *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. Педагогічні науки. 2018. № 3. С. 89-94.
7. Тундалева В. Как выбрать профессию в 17 лет. Москва: Феникс, 2013. 208 с.

ДО ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ БУЛЬБАРНОГО І ПСЕВДОБУЛЬБАРНОГО СИНДРОМІВ

Тещук В. Й.

Заслужений лікар України

кандидат медичних наук

доцент

начальник ангіоневрологічного відділення

клініки нейрохірургії і неврології

Військово-медичного клінічного центру

Південного регіону України

полковник медичної служби

м. Одеса, Україна

Тещук Н. В.

лікар-невролог

Центру медичної реабілітації та санаторного лікування

«Одеський» м. Одеса, Україна

Руських О. О.

студент 6-го курсу, III-го медичного факультету

Одеського національного медичного університету

м. Одеса, Україна

Резюме. У статті дана характеристика клінічних особливостей бульбарних проявів у пацієнтів котрі проходили стаціонарне лікування в ангіоневрологічному відділенні (АНВ) клініки нейрохірургії і неврології Військово-медичного клінічного центру (ВМКЦ) Південного регіону (ПР) з метою проведення диференціальної діагностики, що враховує дані оцінки стану рефлексів (піднебінного, глоткового, нижньощелепного) та супутніх рухових і чутливих розладів.

Ключові слова: Гостре порушення мозкового кровообігу (ГПМК), бульбарний синдром, псевдобульбарний синдром, диференційна діагностика.

Проаналізувавши історії хвороб пацієнтів АНВ ВМКЦ ПР з 2007 року по 2020 рік, відмічено, що у 10 % наших пацієнтів спостерігалась дисфонія, дисфогія та дизартрія. Тривалий час бульбарна група м'язів (до яких належать м'язи м'якого піднебіння, гортані, глотки, язика) мали вагоме значення для неврологів, анестезіологів, інфекціоністів, отоларингологів та інших фахівців. Через поліфункціональність даного гурту м'язів, диференціальна діагностика рівня ураження їх іннервації має велике значення для вище вказаних спеціалістів, з метою не тільки вирішення питання стосовно природи ураження, а й для встановлення оптимального плану обстеження, лікування та прогнозу захворювання.

Враховуючи те, що це може спостерігатися як при бульбарному так і при псевдобульбарному синдромах, доцільно розглянути деякі клінічні аспекти диференціальної діагностики. З цією метою ми спробували розділити дані прояви за нозологічними формами. Серед причин бульбарного синдрому ми відмітили, такі: гострі порушення мозкового кровообігу (ГПМК) у вертебрально-базиллярному басейні (ВББ) — 7(13,7%); інфекційні та інфекційно-алергічні полірадикулоневрити (полірадикулоневропатії) — 7(13,7%), зокрема гострий демієлінізуючий полірадикулоневрит (параліч Ландрі — 1(2%), токсичні поліневропатії — 3(5,8%), алкогольна поліневропатія — 1(2%), сирингобульбомієлія — 1(2%), аномалії краніовертебрального переходу, аномалія Арнольда – Кіарі — 1(2%);

Серед найбільш частих причин псевдобульбарного синдрому ми відмічали такі: судинні захворювання головного мозку (хронічна недостатність мозкового кровообігу (ХНМК) — 13(26,5%)), наслідки тяжкої черепно-мозкової травми — 10(20%), розсіяний склероз — 3(5,8%), об'ємні утворення головного мозку — 4(7,8%). Диференціальна діагностика між бульбарним і псевдобульбарним синдромами ґрунтується на відмінностях ознак

периферичного й центрального паралічів[1;2]. За даними літератури нами були узагальнені особливості синдромів ураження бульбарної групи м'язів залежно від рівня ураження іннервації [1-3].

Змішаний парез бульбарної гурту м'язів (за рахунок наявності ознак як бульбарного, так і псевдобульбарного синдромів) найчастіше спостерігається при виражених судинних енцефалопатіях з ішемічним ураженням, як структур довгастого мозку, так і півкуль [1;3;4;5;6].

Слід відмітити, що комбінація бульбарного і псевдобульбарного синдромів також спостерігається при боковому аміотрофічному склерозі (БАС)[4-6;7;8]. Клінічні особливості змішаного парезу бульбарної групи м'язів при боковому аміотрофічному склерозі залежать від форми та варіанта захворювання. Також зазначаємо, що комбінація бульбарного й псевдобульбарного синдромів призводить до того, що згідно з неврологічною аксіомою, периферичні порушення «перекривають» центральні порушення, тому ознаки периферичного парезу бульбарної групи м'язів будуть провідними [1;3;9;]. Отже, клінічна діагностика, що ґрунтується на аналізі та оцінці супутніх симптомів, які супроводжують дисфонію, дисфагію та дизартрію, залишається основним методом діагностики, що дає змогу виявлені порушення віднести до бульбарного або псевдобульбарного синдрому [10].

В загальному ми відмічали, що у пацієнтів з псевдобульбарним синдромом прогноз був більш сприятливий (порівняно з бульбарним синдромом). За бульбарного синдрому – прогноз несприятливий (бульбарний синдром може завершитись порушенням вітальних функцій). При псевдобульбарному синдромі ми відмічали явища емоційного автоматизму (насильницький сміх, насильницький плач), симптоми орального автоматизму (патологічні аксіальні рефлекси), що не характерно для бульбарного синдрому. Бульбарний синдром - це периферичний парез бульбарної групи м'язів. В свою чергу псевдобульбарний синдром - це центральний парез бульбарної групи м'язів, для якого характерна симетричність ураження, на відміну від бульбарного синдрому. За даними ряду авторів [1;2;3;11-13;] бульбарний

синдром виникає внаслідок частково двобічно ураження рухових ядер або корінців каудальної групи черепних нервів, або самих нервів каудальної групи IX, X, XII пар. В свою чергу псевдобульбарний синдром обумовлений частковим двобічним ураженням *tractus corticonuclearis* [1-4;].

Підтвердженням того, що псевдобульбарний синдром є центральним парезом бульбарної групи м'язів є порушення рефлекторної сфери, за яких піднебінний рефлекс був збережений або підвищений. У наших пацієнтів був збережений глотковий рефлекс (значимий діагностичний феномен збереження); та відмічався підвищений нижньощелепний рефлекс. В той час, як за бульбарного синдрому відмічалась гіпорексія (арексія) піднебінного, глоткового та нижньощелепного рефлексів. Рухові порушення відігравали значну роль в диференціальній діагностиці бульбарного та псевдобульбарного синдромів. Так, за бульбарного синдрому відмічалась асиметрія дужок м'якого піднебіння, в результаті двобічного провисання, в той час, як при псевдобульбарному синдромі асиметрія не відмічалась. Девіація язичка вбік менш вираженого ураження відмічалась при бульбарному синдромі, за цього, при псевдобульбарному синдромі девіація язичка не відмічалась. Парез голосових зв'язок був характерний для обох гуртів наших пацієнтів. Виливання рідкої їжі через ніс відмічалось при бульбарному синдромі, а при псевдобульбарному синдромі ми цього не відмічали. Атрофія м'язів язика була відмічена нами у пацієнтів з бульбарним синдромом. У пацієнтів з псевдобульбарним синдромом атрофії язика не відмічалось. Також при бульбарному синдромі ми відмічали фасцикуляції (фібриляції) м'язів язика, парез і фібриляції *m.orbicularis oris*, як правило вони спостерігалися при ураженні ядра XII пари черепних нервів, що збігається з даними літератури [1;3;12]. В той же час, ці прояви не характерні для псевдобульбарного синдрому. Девіація язика при бульбарному синдромі відмічалась нами вбік паралізованого м'язу, у той самий час, як при псевдобульбарному синдромі - у протилежний від вогнища бік. При бульбарному синдромі, у наших пацієнтів, ми відмічали обмеження рухливості язика, що не спостерігалось нами у

пацієнтів з псевдобульбарним синдромом. Для псевдобульбарного синдрому були характерні двобічні пірамідні порушення, котрі були відсутні у пацієнтів з бульбарним синдромом. Дисфонія (афонія), котра виникала внаслідок парезу голосових зв'язок більш була характерна для бульбарного синдрому. Дисфагія (афагія), котра виникала внаслідок парезу м'язів м'якого піднебіння, глотки, гортані, надгортанника, була також більш виразніша у пацієнтів з бульбарним синдромом. Дизартрія (анартрія), котра виникала внаслідок парезу м'язів язика була більш характерною для пацієнтів з бульбарним синдромом. В той же час дисфонія, дисфогія, дизартрія спостерігалась у пацієнтів з псевдобульбарним синдромом. Відмінною ознакою бульбарного синдрому була назофонія (назолалія), котра виникала внаслідок парезу м'язів м'якого піднебіння, за цього ця ознака була відсутня у пацієнтів з псевдобульбарним синдромом. Чутливі порушення, як правило, були характерні для бульбарного синдрому: нами відмічалась гіпестезія (анестезія) задньої стінки глотки, мигдаликів, задньої третини язика, за рахунок ураження nucl. alae cinerea IX - X пар черепних нервів; та гіпестезія задньої поверхні вушної раковини і задньої стінки зовнішнього слухового проходу, за рахунок ураження r. auricularis n. vagus. Порушення смаку було характерним для бульбарного синдрому: нами спостерігалась гіпогевзія (агевзія) задньої третини язика, за рахунок ураження nucl. tractus solitarii n. glossopharyngeus. Для бульбарного синдрому у пацієнтів котрі знаходились на стаціонарному лікуванні в АНВ ВМКЦ ПР ми відмічали лабільність частоти серцевих скорочень, частоти дихання та артеріального тиску. Слід відмітити, що у пацієнтів з псевдобульбарним синдромом, ні розладів чутливості, ні порушення смаку, ні вегетовісцеральних порушень ми не спостерігали.

Таким чином, чітке виділення бульбарного або псевдобульбарного синдрому є основою для наступного необхідного етапу неврологічної діагностики — встановлення топічної діагностики рівня ураження нервової системи, що відіграє провідну роль у призначенні потрібних додаткових

методів дослідження, допомагає диференціальній діагностиці з наступним встановленням нозологічного діагнозу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Триумфов А. В. Топическая диагностика заболеваний нервной системы. Краткое руководство / Под ред. доц. А.И. Шварева. — 5-е изд. Л.: Медицина, Ленинградское отделение, 1964. — 304 с.
2. Скоромец А. А., Скоромец Т.А. Топическая диагностика заболеваний нервной системы: Руководство для врачей. — 6-е изд., перераб. и доп. — СПб.: Политехника, 2007. — 616.
3. Ткаченко Е.В. Ствол головного мозга: анатомо-физиологические основы поражений. — К., 2002. — 115с.
4. Яхно Н.Н., Штульман Д.Р. Болезни нервной системы: Руководство для врачей. — М.: Медицина, 2003. — Т.1. — 743 с.
5. Одинак М.М., Дыскин Д.Е. Клиническая диагностика в неврологии: руководство для врачей. — СПб.: СпецЛит, 2007. — 528 с.
6. Дифференциальная диагностика нервных болезней / Под ред. А.К. Акимова. — СПб.: Гиппократ, 2004. — 742с.
7. Скоромец А.А., Скоромец А.П., Скоромец Т.А. Неврологический статус и его интерпретация: учебное руководство для врачей / Под ред. проф. М.М. Дьяконова. — М.: МЕДпресс- информ, 2009. — 240 с.
8. Кроль М.Б., Федорова Е.А. Основные невропатологические синдромы. — М.: Медицина, 1966. — 512 с.
9. Дуус П. Топический диагноз в неврологии. Анатомия. Физиология. Клиника. — М.: ИПЦ«ВАЗАР-ФЕРРО», 1997. — 400с.
10. Медведева А. В., Дамулин И. В. Клинические и патогенетические аспекты псевдобульбарного синдрома//Журн. невр. и психиатрии. — 2008. — № 2. — С. 60-65.

11. Бразис П.У., Мэсдю Д.К., Биллер Х. Топическая диагностика в клинической неврологии: Пер. с англ. / Под общ. ред. О. С. Левина. — М.: МЕДпресс-информ, 2009. — 736с.
12. Алиферова В.Ф. Патология черепных нервов. — К.: Здоров'я, 1990. — 191с.
13. Михайленко А. А. Клинический практикум по неврологии. — СПб.: ООО «Фолиант», 2001. — 480с.
8. Мументалер М., Маттле Х. Неврология: Пер. с нем./ Под ред. О.С. Левина. — М.: МЕДпресс-информ, 2007. — 920 с.

**ТРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В
БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ПОПУЛЯРНОЇ
ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ ПІСНІ**

Ткач В. В.

Кушнір М. В.

Мінакова Т. Г.

Петрусяк Т. В.

Чернівецький національний університет

ім. Ю. Федьковича, Україна

Чернівецька гімназія №5, Україна

Чернівецька музична школа №1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані три приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

Дані задачі засновані на пісні «*Não hesitava um segundo*» (муз. сл. Тозе Бріту)

Entre os teus olhos azuis
E um quadro azul de Picasso,
Entre o som da tua voz
E som de qualquer compasso,

Entre o teu anel de prata
E todo o ouro do mundo
Escolheria o que é teu –
Não hesitava um segundo.

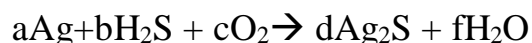
У пісні описано, що герой між всіма багатствами світу і своєю коханою, не вагаючись ні секунди обирає саме її.

У приспіві пісні її згадується срібна каблучка, яку він за текстом пісні обере навіть якщо йому запропонують все золото світу.

Даний фрагмент покладено в основу завдань 1 – 3.

1. Срібло є одним із найпопулярніших дорогоцінних металів у ювелірній справі. Воно було відомим ще з давніх-давен – з нього робили прикраси.

Незважаючи на це, у срібних прикрас був один недолік – від тривалого зберігання срібло темнішало, внаслідок утворення Аргентум (I) сульфідів при контакті із сірководнем та киснем – компонентами атмосфери:

1.1. Збалансуйте реакцію і, знайшовши значення відповідних коефіцієнтів, розв'яжіть рівняння:

$$x^2 - (d+f)x - 2000 - 3(a+b+c) = 0$$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції
- Область значень функції
- Координати вершини параболы
- Область додатніх та від'ємних значень функції.

1) З допомогою теореми Вієта або формули квадратичної функції, покажіть, що корені рівняння мають різні знаки.

2) Чи відповідає негативний корінь рівняння, взятий з протилежним знаком, атомному номеру Аргентуму?

3) Чи відповідає позитивний корінь рівняння атомному номеру Технецію?

4) Складіть квадратне рівняння, коренями якого будуть суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

1.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) В даній реакції Сульфур змінює свій ступінь окиснення від -2 до +2

б) Аргентум є відновником, а Оксиген – окисником

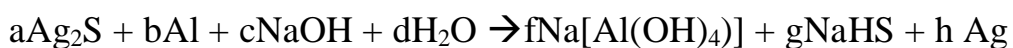
в) При тьмянінні прикраси масою 54 г утворюється сульфід масою 62 г

г) У даній реакції ступінь окиснення Гідрогену залишається незмінним

г) У даній реакції Оксиген змінює свій ступінь окиснення від 0 до -2

1.3. Маса срібної каблучки при тьмянінні зростає на мг. Користуючись рівнянням реакції, знайдіть значення срібла, що прореагувало, в разі кількісного виходу реакції.

2. Очистка срібних поверхонь від тьмяніння може бути проведеним у декілька способів. Одним із таких способів є кип'ятіння ювелірних засобів в алюмінієвому посуді у розчині соди. При гідролізі соди утворюється Натрій гідроксид, який взаємодіє з Аргентум (I) сульфідом у присутності Алюмінію за реакцією:

2.1. Збалансуйте реакцію і, знайшовши значення відповідних коефіцієнтів, розв'яжіть рівняння:

$$x^2 - (30+a+b+c+d)x - 100 - 8(f+g+h) = 0$$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції
- Область значень функції
- Координати вершини параболы

- Область додатніх та від'ємних значень функції.

1) З допомогою теореми Вієта або формули квадратичної функції, покажіть, що корені рівняння мають різні знаки.

2) Чи відповідає позитивний корінь рівняння атомному номеру Аргентуму?

3) Складіть квадратне рівняння, коренями якого будуть суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

2.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) В даній реакції Алюміній окиснюється з утворенням комплексної сполуки

б) Сульфур є відновником і окиснюється зі ступеня окиснення -2 до -1

в) За реакцією із 31 г Аргентум сульфід утворюється срібло масою 27 г

г) Аргентум є окисником і відновлюється до металу

г) Комплексна сполука, яка утворюється за реакцією, також може утворюватися при розчиненні алюмінію в лугах

2.3. Маса стьмянілої прикраси складає 139 г. Масова частка сульфідів складає 22,3 %. Знайдіть масу прикраси після очищення.

3. Іншим методом очищення ювелірного срібла від стьмяніння є обробка стьмянілого срібланошатиричним спиртом у присутності Гідроген пероксиду за реакцією:

В такому разі сульфід переходить у розчинну комплексну сполуку, а обробка відмивається від осаду. При цьому блиск відновлюється, але незважаючи на це, маса срібної деталі безповоротно зменшується в порівнянні із оригіналом.

3.1. Збалансуйте реакцію і, знайшовши значення відповідних коефіцієнтів, розв'яжіть рівняння:

$$x^2 + (2010 + a + b + c)x + 4 - (d + f + g)19440 = 0$$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції

- Область значень функції
- Координати вершини параболи
- Область додатніх та від'ємних значень функції.

1) З допомогою теореми Вієта або формули квадратичної функції, покажіть, що корені рівняння мають різні знаки.

2) Чи відповідає позитивний корінь рівняння атомному номеру Аргентуму?

3) Складіть квадратне рівняння, коренями якого будуть суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

3.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) В даній реакції Нітроген не змінює свого ступеня окиснення. Відтак він не є ні окисником, ні відновником

б) У Гідроген пероксиді ступінь окиснення Оксигену складає -1

в) На відміну від попередніх реакцій, Сульфур змінює свій ступінь окиснення від -2 до +6

г) За реакцією 31 г Аргентум (I) сульфїду відповідають 33 г утвореного амоній сульфату

г) У Гідроген пероксиді ступінь окиснення Гідрогену складає -1

3.3. На початку реакції маса срібної деталі з нальотом складала 52 г. За реакцією утворилося 16,5 г амоній сульфату. Знайдіть кінцеву масу срібної деталі.

УДК81(092)

МОВОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ М. МАКСИМОВИЧА

Товкайло Тамара Іванівна

к. філол. н., доцент
доцент кафедри української лінгвістики
та методики навчання

Довбня Людмила Еммануїлівна

к. філол. н., доцент
доцент кафедри української лінгвістики
та методики навчання
доцент кафедри педагогіки, теорії та методики
початкової освіти
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Анотація: У статті робиться спроба проаналізувати вчення М. Максимовича в аспекті українського історичного й синхронічного мовознавства, окреслити його внесок у становлення і розвиток вітчизняних лінгвістичних учень, визначити роль ученого-енциклопедиста в поступальному русі славістичних учених загалом та україністики зокрема..

Ключові слова: мовознавство, історія, дослідження, українська мова, лексикологія, лексикографія, фонетика, графіка, орфографія.

Михайло Максимович – особистість творча, багатогранна й неординарна. Його заслуга перед Батьківщиною неоціненна. Учений-енциклопедист, перший ректор Київського університету, професор ботаніки, філософ, він стояв біля витоків українознавства та слов'янознавства. Саме він обґрунтував тричленну

класифікацію слов'янських мов, створив наукову концепцію розвитку і взаємовідносин східнослов'янських мов порівняно з іншими слов'янськими та європейськими; обґрунтував самобутність української мови, подав характеристику специфічних рис української фонетики, лексики, граматики; створив варіант українського правопису на історико-етимологічних засадах; заклав основи української діалектології тощо.

Та, за словами М.С. Грушевського, «його найбільшим подвигом, як і подвигом передреволюційного українознавства взагалі, було виявлення народної основи української історії, її тяглості і неперевершеності, укріплення на сім ґрунті того переконання, що український народ – це дійсний будівничий великого тисячолітнього діла української історії і одвічний господар української землі, политої його потом і кров'ю» [1, с. 3].

Народився Михайло Максимович 3 вересня 1904 р. на Полтавщині в родині, що походила із старшинських козацьких родів. Першу освіту здобув у церковнопарафіяльній школі Благовіщенського жіночого монастиря в Золотоноші, а, далі на становлення, інтелектуальний розвиток та отримання належної освіти мали вплив серйозні настанови і допомога рідних дядьків: Р. Тимківського – професора грецької та римської словесності Московського університету та Є. Федоровича – чиновника міністерства закордонних справ, оскільки вони посіяли в душу хлопчика любов до науки.

Неабиякий вплив на світогляд і громадську позицію молодого науковця мали особисті знайомства з видатними постатями: Т. Шевченком; Г. Квіткою-Основ'яненком; П. Гулаком-Артемовським; Є. Гребінкою; М. Гоголем; А. Міцкевичем та ін.

Умовно життєвий і творчий шлях великого вченого можна інтерпретувати у трьох періодах: московському, київському і михайлівському, – кожен із яких є науково потужним, надважливим у розвитку україністики.

У так званий московський період життя молодий вчений займався не лише викладацькою діяльністю, він був особистістю з високим почуттям гідності й патріотизму.

Результатом творчості вченого є понад сто наукових праць. Філософські погляди М. Максимовича були висвітлені в публікаціях: «Мнение о малороссийском языке и правописании оного» (1829), «Книга Наума о великом божьем мире» (1833), «Размышление о природе» (1833) та ін.

Добре усвідомлюючи значення слова для розвитку української нації, він із гідністю і науковою принциповістю боронив рідну мову та її історію від принижень, перекреслюючи теорію про початок українознавства із XVI століття. У листі до Погодіна від 17 липня 1856 р. вчений-патріот писав: «Мы жили здесь с предковеху Мы остались по-прежнему в своей родимой киевской стороне, в своих стародавних городах и селах, со своими преданиями и обычаями, – мы остались на корню» [2; с. 387].

М. Максимовичу, інтелігенту-патріоту, довелося відстоювати духовну самостійність українців, право на існування української мови, доводячи, що ця мова має давніше походження, не «груба» і не є результатом перекручення російської мови і діалектом польської (заперечення тверджень російського мовознавця Греча в його «Граматичі» (1827) та польського філолога Лозинського, автора брошури 1834 р. «О wprowadzeniu abecadle polskiego do pismiennictwa ruskiego»), а є самодостатнім відгалуженням східнослов'янської мови.

«Наконец скажу несколько слов о правописании, мной изобретенном сообразно свойства сего языка. В каждом языке есть как бы любимейшие звуки; так в малороссийском звуке И, – и сколько одному приписывают обыкновенно грубость языка, столько в самой вещи он составляет его благозвучие» [3, с. 288].

Особливо гостро вчений ставить питання про автохтонність української мови, відстоюючи право на її визнання. Свідченням цього є його публікації: «О правописании малорусского языка» (1841), «О малороссийском произношении местных имен (об именах южнорусских городов» (1843). Саме він є праотцем «мовної програми», а правопис «максимичівка» став наріжним на теренах Західної України.

Працюючи за межами України і не приховуючи своїх поглядів щодо неї, М. Максимович часто зазнавав переслідувань за «малоросійство» і мріяв повернутися на Батьківщину. Мрія збувається, і в 1834 р. він очолює кафедру російської словесності і стає деканом історично-філологічного факультету, а згодом – ректором Університету Святого Володимира в Києві.

Учений-енциклопедист, патріот-мовознавець прагнув усіляко вдосконалити рівень освіти, особливо сприяв розвитку української науки, за що й зазнавав неабияких утисків. Сміливою і глибоко усвідомленою була його промова «Об участии и значении Киева в общей жизни России».

Гоніння та певні утиски підірвали стан здоров'я Михайла Максимовича, тому в 1840 р. він змушений був залишити університет і переїхати на хутір Михайлова Гора (Черкащина).

Пізніше він знову повертається до викладацької діяльності, але на знак незгоди з тодішньою політикою уряду і керівництва зокрема йде у відставку. Помер Михайло Максимович 10 листопада 1873 р. Похований на хуторі Михайлова Гора (Черкащина).

Результатом діяльності Михайла Максимовича в університеті Святого Володимира (1834-1845) стали 27 статей і монографій, які порушували питання розвитку мовознавчих досліджень, історичного процесу східнослов'янських мов, доводячи їх самостійність. Це, зокрема, «Песнь о полку Игореве, сложенная в конце XII века на древнем русском языке», «История древней русской словесности», «Критико-историческое исследование о русском языке» та ін.

М. Максимович як учений привертає увагу широким діапазоном природознавчих інтересів. Він є автором 4-х підручників і близько 100 наукових розвідок у цій царині, «одним з основоположників вітчизняної ботанічної науки» [4], «одним із видатних мислителів, вчених-природознавців першої половини XIX ст., який дав нове трактування системи, що базується на визнанні об'єктивного характеру причинності, закономірному зв'язку явищ»,

«одним із перших вчених у Росії, що прокладали шлях до наукової систематики» [5].

М. Максимович – людина універсальних інтересів, його природничі здобутки різнобічні. З реєстру творів, опублікованих О. Щегловою 1916 р., знаходимо «Заметки о физике», «Записки о химии», «Записки по зоологии», «Общие понятия о планетах» тощо [2].

Багатогранність і наукова обізнаність Михайла Максимовича принесла йому визнання як одному з перших дослідників історії України. Він є автором багатьох публікацій, зокрема «Откуда пошла Русская земля», «История древней русской словесности» тощо.

Зазначимо, що йдеться про етапи становлення і розвитку історії Київської Русі. Гідною була і громадянська позиція вченого: він був патріотом і ідейним фундатором багатьох українських гуртків, у яких відстоювалося рідне слово, пропагувалися рідна освіта, культура, звичаї, ментальність.

У 20-30-х роках ХІХ ст. наскрізними для М. Максимовича є лінгвістичні дослідження, які стають основою наукового мовознавства, фольклористики та літературознавства, показують органічний зв'язок між державою, нацією, мовою, культурою. Такими є розвідки «Мнение о малороссийском языке и правописании оного» (1829), «О поэме Пушкина «Полтава» в историческом отношении» (1830), «Речь о русском просвещении» (1832), збірник «Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем» (у 4-х книгах, М., 1827).

Цінною для дослідників є і передмова до збірника, яка, на думку П.М. Попова « являє собою надзвичайно важливу, по суті першу теоретичну працю, з якої слід починати історію української фольклористики як науки» [6]. Саме в ній М. Максимович зазначає: «Великої уваги заслуговують пам'ятки, в яких найповніше відбивається народність: це є пісні, де звучить душа, зрушена почуттям, і казки, де відсвічує фантазія народна. У них часто бачимо баснослів'я, повір'я, звичаї й нерідко події дійсні, які в інших пам'ятках не збереглися: «сказка-складка, а песня-быль», – каже прислів'я... Особливо мова

вдосконалюється дослідженнями залишків від минулого, в яких вона ближча до свого кореня, отже чистіша в складі та міцніша в силі» [7].

Неабияке ставлення вченого було і до української пісні, яку він вважав особливим мистецьким виявом усної народної творчості. Він зібрав і видав низку збірок «Малороссийские песни» (1827), «Украинские народные песни» (1834), «Сборник украинских песен» (1849), «Дни и месяцы украинского селянина» (1856).

Порівнюючи українські та російські пісні, М. Максимович звертає увагу на специфіку поетичних розмірів наголосу, порівняльні конструкції, вказує на особливості, характерні для кожної з мов. «Форма малороссийских песен, равно как и самый язык, занимают средину между русскими и польскими. С первыми они сходны тоническим размером и, следовательно, тем движением, какого не имеют польские. С польскими песнями (а особливо – нежные) имеют необходимую частую рифму или, по крайней мере, созвучие, звонкие и частые уменьшительные слова, от чего зависят нежность и гармония, которыми они превосходят русские песни» [1, с. 349]. Саме в передмові окреслено низку питань українського правопису. Автор зазначає, що стихія писемності народної не дозволяє видумувати правопис знову, і наш малоросійський правопис не повинен, та й не може бути простим, зовнішнім копіюванням звуків мови буквами. Він має обов'язково, крім історичної своєї стихії, відображати більшою чи меншою мірою внутрішні, етимологічні закони і властивості нашої мови [8].

У словнику М. Максимовича є лексичні зіставлення українських слів із російськими та польськими, іноді – сербськими, дається їхнє тлумачення російською мовою. «Скільки міг, із допомогою інших, я прагнув показати спорідненість оних із словами польського та інших слов'янських нарідів», – писав видатний учений [9].

Погляди вченого ґрунтовні й переконливі, особливо щодо норми і правопису рідної мови, оскільки саме завдяки їм чітко виокремилися напрями української лінгвістики I половини XIX ст.

Мають місце у словнику етнографічні та міфологічні тлумачення, ремарки. Ця наукова розвідка сприймається мовознавцями як цінне наукове дослідження, що опирається на фольклорний матеріал, уперше введений до сфери глибокого наукового дослідження [3, с. 289].

У працях М. Максимовича 30-40-х років «Песнь о полку Игореве. Критический разбор. Из лекций о русской словесности, читанных 1835 года в Университете св. Владимира» (1836), «Критико-историческое исследование о русском языке» (1838), «О правописании малороссийского языка» (1841) та ін. порушуються питання з актуальних проблем славістики. Учений переконаний, що «історія словесності й мови кожного народу повинна йти поряд з історією самого народу, тим більше, що ця остання й базується переважно на пам'ятках словесності й мови» [10, с. 8].

Саме в праці «История древнерусской словесности» (1839) вчений розробив нову систему періодизації пам'яток словесності, подав визначення понять «словесність», «історія словесності», зазначаючи, що існують «три види словен, що носять спільне ім'я великого народу руського, складають собою східну половину цілого племені словенського» [11, с. 364]. Згодом слов'янознавчі та українознавчі дослідження М. Максимовича створили передумови для розвитку східнослов'янського мовознавства на порівняльно-історичній основі та дали поштовх українському мовознавству як окремій лінгвістичній дисципліні, а мовознавча концепція вченого-сподвижника «лягла в основу наступного розвитку науки» [12, с. 112]. Мовознавча класифікація М. Максимовича не була досконалою, проте в ній уперше показано співвідношення східнослов'янських мов з іншими мовами і чільне місце відведено українській, бо, як зауважує ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Національної академії наук України Віктор Скопенко, «... живучи в Україні від народження і почавши в ній формуватись як особистість, Максимович увібрав в себе українську стихію» [1, с. 6].

Поцінуюючи неабиякий внесок великого вченого в історію україністики, передусім у розвиток історичного мовознавства, вважаємо, що саме ґрунтовні наукові дослідження, патріотизм та професіоналізм стали основою для прийдешніх поколінь дослідників-мовознавців. Надважливими є його напрацювання у сферах історичної лексикографії української мови, графіки та орфографії давніх писемних пам'яток, надав комплекс методичних підходів до аналізу писемних пам'яток тощо. Сподвижницький запал М. Максимовича сприяв становленню історико-філологічної школи Київського університету Святого Володимира.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Максимович Михайло. У пошуках омріяної України. – К., 2003. – 360 с.
2. Максимович М. Собр. соч. – К., 1880. – Т.ІІІ. – 746 с.
3. Максимович М.О. Киевъ явился градомъ великимъ // Вибрані українознавчі твори. – К., 1994. – 448 с.
4. Острянин Д.Х. Світогляд М.О. Максимовича. – К., 1960. – 162 с.
5. Марков П.Г. Общественно-политические и исторические взгляды М.А. Максимовича. – К., 1986. – 248 с.
6. Попов М.П. Перший збірник українських народних пісень. Зб. Українські пісні. – К., 1962. – 361 с.
7. Максимович М.А. Предисловие // Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. – М., 1827. – 180 с.
8. О правописании малороссийского языка. Письмо к Основьяненку // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. – К., 1966. – 203 с.
9. Максимович М.А. Словарь // Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. – М., 1827. – 234 с.
10. Максимович М. А. Откуда идет Русская земля, по сказанию Несторовой повести и по другим старинным писаниям русским // Максимович М.А. Собр.соч. – К., 1876.Т. 1. – 147 с.

11. Максимович М.А. История древней русской словесности // М.А. Максимович. Собр.соч. – Т.Ш. – К., 1880. 473 с.

12. Лобода А.М. Заслуги М.А. Максимовича в области языка и словесности // Чтения Исторического общества Нестора Летописца. – К., 1905. – Кн. 18, вып. III и IV. – 211 с.

13. Короткий В., Біленький С. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття. – К., 1999. – 387 с.

14. Плющ П.П. Історія української літературної мови. – К., 1971. – 424 с.

15. Щеглова С.А. Описание рукописей Киевского художественно-промышленного и научного музея имени императора Николая Александровича. – Петроград, 1916. – 112 с.

**МЕХАНІЗМ РОЗРАХУНКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ**

Томашевська Антоніна Василівна

к.е.н., доцент

Козак Ніна Ярославівна

студент

ДВНЗ "Прикарпатський національний
університет ім. В.Стефаника"
м.Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Одним із ключових завдань нинішньої влади є питання розвитку регіонів та посилення їхнього економічного потенціалу. Одним з найважливіших чинників економічного зростання є інвестиції. Для України, яка переживає період виходу з кризового стану, особливо важливим та актуальним є питання залучення іноземних інвестицій, оскільки вони мають вагомий вплив на економічний розвиток країни.

Поряд з тим найбільшої деградації в Україні на сьогодні зазнає інвестиційна діяльність. Погіршення інвестиційного клімату, можливостей бюджетів усіх рівнів, зниження ділової активності суб'єктів господарювання призвели до складного стану інвестиційної сфери.

Ключові слова: інвестиційна привабливість регіону, методика оцінки інвестиційної привабливості регіону, показники оцінки інвестиційної привабливості регіону, рейтинг регіону за рівнем інвестиційної привабливості.

Одним із методів, що буде сприяти додатковому зовнішньому та внутрішньому фінансуванню, є проведення порівняльного аналізу фінансово-економічних та соціальних показників діяльності міст і на цій основі складання

їх рейтингу, щоб найкращі із міст мали можливість залучати необхідні фінансові ресурси, а найслабші — шукати шляхи покращення свого стану.

В Україні офіційно проводиться щорічний рейтинг регіонів України, а систематичний аналіз діяльності міст України — відсутній. Таку ініціативу можуть проявити органи місцевого самоврядування і за окрему плату замовити проведення програм дослідження у громадських чи інших організаціях.

Також є громадські організації, які здійснюють рейтинг міст України лише за один рік (безсистемний підхід) і без пояснення методики розрахунку показників та методики їх групування, що не дозволяє побачити повну картину дослідження.

На думку Дуки А. П., інвестиційна привабливість країни визначається такими факторами [4]:

- можливість закріпитися на перспективному ринку збуту України;
- прагнення одержати прибуток на довгостроковій основі;
- доступ до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, що підвищує конкурентоспроможність продукції за рахунок економії витрат виробництва і наближеності до джерел сировини;
- використання відносно дешевої і кваліфікованої робочої сили як важливого фактору зниження витрат виробництва і відповідно собівартості продукції.
- Що стосується безпосередньо системи показників, то стандартного переліку немає, кожен із експертів, фахівців виокремлює свою класифікацію.

На наш погляд, одним із підходів, який найбільш широко охоплює всі соціально-економічні, фінансові процеси в регіонах є наступний розподіл[2]:

- *Забезпеченість регіону природними ресурсами і якість навколишнього середовища в регіоні* (наявність у регіоні основних видів природних ресурсів, рівень забруднення навколишнього середовища, можливості переробки відходів виробництва);

- *Трудові ресурси* (чисельність економічно активного населення, рівень зайнятості і безробіття, обсяг пропозиції кваліфікованої робочої сили);
- *Регіональна інфраструктура* (рівень розвитку транспортної, енергетичної, телекомунікаційної, житлової, фінансової інфраструктур);
- *Внутрішній ринок регіону* (масштаби секторів роздрібної торгівлі та платних послуг, наявні доходи і купівельна спроможність населення регіону);
- *Виробничий потенціал регіональної економіки* (сукупні результати і особливості економічної діяльності підприємств, що вже працюють в регіоні (обсяг і динаміка виробництва, розмір активів, їх якість і ефективність їх використання));
- *Інституційне середовище і соціально-політична стабільність* (експертна оцінка ефективності регіонального законодавства, що регулює взаємодію влади та інвесторів, експертна оцінка сприятливості регіонального податкового законодавства (наявність податкових пільг і можливості їх отримання), рівень соціальної та кримінальної напруженості в регіоні);
- *Фінансова стійкість регіонального бюджету і підприємств регіону* (стан державних фінансів у регіоні (сума податкових надходжень, збалансованість бюджету, регіональний державний борг), а також оцінка фінансового становища підприємств регіону (прибутковість (збитковість) фірм, стан кредиторської та дебіторської заборгованості організацій, наявність інвестиційних ресурсів)).

Систематичне проведення рейтингу дозволить суспільству оцінювати ефективність роботи регіональних влад і, в разі необхідності, вимагати перерозподілу ресурсів і зусиль на вирішення більш важливих проблем. Подібна статистика є також ефективним інструментом для виявлення системних проблем у регіонах для подальшого їх усунення самими структурами влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт рейтингового агентства “Євро-рейтинг”. Методологія рейтингу міст та регіонів: <http://euro-rating.com.ua/regiony/metodologiya/>
2. Офіційний сайт рейтингового агентства “ІВІ Rating”: <http://ibi.com.ua/RU/>
3. Міжнародний центр перспективних досліджень. Regional business environment in Ukraine.
4. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. Національне рейтингове агентство, 2017. Режим доступу: <http://www.ranational.ru/sites/default/files/other/23.pdf>

ВПЛИВ СПОЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ НА ТКАНИНИ ПАРОДОНТУ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Форос Анатолій Ілліч

старший викладач

Танасійчук Павло Михайлович

Студент 4 курсу

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Анотація: поширення наркозалежності зростає у всьому світі. Зловживання наркотиками завдає шкоди багатьом органам людини, таким як порожнина рота, легені, печінка, мозок, серце тощо. Наркозалежні страждають від фізичних, психологічних, емоційних та поведінкових проблем. Їх харчування також порушено. Безумовно, всі ці фактори впливають на здоров'я пародонту. Саме тому, стоматологи повинні знати про вплив наркотиків на тканини пародонту та враховувати його під час лікування наркозалежних.

Ключові слова: тканини пародонту, наркозалежність, алкоголь, тютюн, опіати, коноплі, амфетаміни

Вступ. Вживання таких речовин, як алкоголь, тютюн та інших заборонених наркотиків, є проблемою охорони здоров'я, яка викликає все більшу стурбованість. Незаконне зловживання наркотичними речовинами зростає у всьому світі. Всесвітня організація охорони здоров'я підрахувала, що 2 мільярди людей у всьому світі вживають алкоголь, а 76,3 мільйона мають ускладнення, спричинені алкоголем. Опитування щодо зловживання наркотиками та психічного здоров'я за 2000 рік повідомило, що вживання алкоголем, тютюном та незаконними наркотиками призводить до серйозних проблем із здоров'ям. Наркозалежні фізично та психологічно залежать від наркотиків і нехтують своєю гігієною порожнини рота, харчуванням та

системним здоров'ям, які безпосередньо пов'язані із захворюваннями зубів та пародонту. Також наркотичні препарати можуть мати місцевий та системний шкідливий вплив.

Мета роботи. Метою даної наукової роботи було представити сучасні дослідження щодо впливу споживання наркотиків на тканини пародонту.

Матеріали та методи. Огляд стосувався всіх публікацій англійською мовою проведених до кінця 2019 року щодо впливу зловживання наркотиками, таких як алкоголь, тютюн, опіати, коноплі, амфетаміни тощо на загальний стан здоров'я та пародонту. Враховувались лише оригінальні дослідження проведені *in vivo* на людях. Інформація була отримана з електронних баз даних. Електронний відбір проводився в PubMed.

Результати та обговорення. Захворювання пародонту характеризується запаленням тканин, що оточують зуб. Основним етіологічним фактором є зубний наліт. Захворювання виникає коли з'являється дисбаланс між потенційно патогенними мікроорганізмами та захисними реакціями організму. В ході даного наукового дослідження виявлено, що карієс зубів та захворювання пародонту частіше зустрічаються у наркозалежних, ніж у загальній популяції.[1] Повідомлялося, що у наркозалежних частіше буває кровоточивість ясен. Лише 36% наркозалежних відвідували стоматолога на протязі останнього року, а 18% чистили зуби рідше одного разу на день.[2] У більшості наркозалежних спостерігається високий рівень накопичення зубного нальоту та відкладень каменю внаслідок занедбаності гігієни порожнини рота, ксеростомії та зміни мікробного профілю.[3]

Захворювання пародонту у алкоголіків в першу чергу пов'язані з поганою гігієною порожнини рота та відсутністю вчасного стоматологічного лікування.[4] Алкоголь негативно впливає на ротову порожнину, спричиняючи рак ротоглотки, карієс, втрату зубів та більший ризик розвитку генерального пародонтиту, включаючи інфекцію ясен, збільшення ясенної кишені[5, 6, 7] через зниження стійкості до зараження грамнегативними організмами під час гострого алкогольного сп'яніння.[8] Доведено позитивну кореляцію між гамма-

глутамілтранспептидазою, ферментом печінки, який є показником вживання алкоголю, та враженням періодонтальної зв'язки.

Зловживання такими наркотиками як опіати, призводять до зниження больових реакцій, змушуючи пацієнта ігнорувати ознаки карієсу, захворювань пародонту та обмежений доступ до стоматологічної допомоги.[9] Опіати, амфетаміни та алкоголь викликають ксеростомію, тобто вони зменшують вироблення слини, яка захищає зуби карієсу та ясна від захворювань пародонту. У більшості споживачів ін'єкційних наркотиків (СІН) тютюновий дим викликає проблеми пародонту, рак порожнини рота та призводить до виникнення передракових захворювань.[10] СІН завжди слід тестувати на вірус імунодефіциту людини та гепатит, оскільки вони неодноразово використовують нестерильні голки, що збільшує ризик виникнення цих захворювань.

Регулярне вживання кокаїну може мати серйозні орофациальні наслідки, такі як перфорація носової перегородки, піднебіння, ураження ясен та ерозія поверхні зуба. Вживання кокаїну збільшує ризик виникнення надзвичайної ситуації під час лікування зубів, особливо коли використовується місцевий анестетик, що містить адреналін. Це може збільшити ризик серцево-судинних ускладнень під час лікування зубів.[11] Тому стоматологічне лікування слід відкласти на 6-24 год після вживання кокаїну.

Пероральні ефекти, спричинені екстазі, включають зміни слизової оболонки, ксеростомію та підвищений ризик розвитку ерозії зубів та бруксизму. Після зловживання наркотиками, таких як екстазі, суб'єкти відчували сухість у роті.[12]

Довготривала залежність від героїну безпосередньо сприяє зниженню стану гігієни порожнини рота завдяки прямим фізіологічним впливам та через погану особисту гігієну та хронічне недоїдання.[13] Високий рівень карієсу, захворювань пародонту та травм обличчя / зубів виявили в споживачів героїну та метадону. У них також помітили звичку стискати зуби і наявність болючості у жувальних м'язах або суглобі.

Доведено, що споживачі конопель мають слабе здоров'я порожнини рота, відносно людей, що не вживають їх. Збільшується частота розвитку карієсу та захворювань пародонту. Дим конопель діє як канцероген і може спричинити передпухлинні ураження слизової оболонки порожнини рота. Побічні ефекти впливу на порожнину рота, пов'язані з коноплями, - це ксеростомія, лейкодема та підвищена поширеність *Candida albicans*. [14]

Листя коки, що утримують у слизовій складці і жують його протягом декількох годин, викликає виділення психоактивних речовин, що спричинює вивільнення дофаміну. Це часто супроводжується курінням тютюну. До захворювань порожнини рота, пов'язаних із жуванням коки, належать періодонтит, лейкоплакія порожнини рота та рак порожнини рота. [15]

Вживання тютюну є відомим фактором ризику розвитку захворювань порожнини рота та пародонту. Його використання пов'язане із збільшенням глибини кишені, втратою періодонтальної зв'язки, зниженням рівня альвеолярного гребеня та вищим рівнем втрати зубів. Тютюн також впливає на результат консервативної, хірургічної терапії, а також на встановлення імплантатів. Основним інгредієнтом тютюну є нікотин, який впливає на ясенний кровотік, вироблення цитокінів, нейтрофіли та інші функції імунних клітин і призводить до руйнування тканин пародонту. [2,5]

Ще одним фактором, пов'язаним з розвитком пародонтиту у наркозалежних, є порушення харчування. Встановлено, що 21% алкоголіків недоїдали, [16] що призводило до захворювань ясен та пародонту, спричинених порушенням харчування (знижений індекс маси тіла та окружність м'язів середини руки). [17] Більш того, наркозалежні мають непостійний і нерегулярний режим харчування, що також призводить до захворювання зубів.

В ході даного системного огляду автори дійшли до висновку, що існує великий розрив стану здоров'я органів порожнини рота між наркозалежними та загальною популяцією. Тривале вживання наркотиків або безпосередньо сприяє зниженню стану здоров'я порожнини рота, або через змінений спосіб життя наркозалежних призводить до збільшення захворювань порожнини рота. [18]

Наркозалежні нехтують своєю гігієною порожнини рота через фізичну та емоційну залежність від наркотиків.

Отже, місцеві фактори навколишнього середовища в поєднанні із системною дією препарату, а не сам препарат, є причиною високого рівня захворюваності .[19]

Наслідки. Лікар повинен використовувати інформацію з історії хвороби, а також позаротове спостереження та клінічне обстеження для виявлення пацієнта із наркотичною залежністю. Пародонтит у підлітків може натякати на вживання марихуани. Запах дихання може бути показовими. Слід дослідити привушні залози на предмет етіологічних факторів.

Лікар повинен знати про можливість підвищення артеріального тиску та контролювати життєво важливі показники під час кожного прийому. Усвідомлювати потенціал надмірної кровотечі, коли наявне погіршення функції печінки, і необхідний контроль кровотечі під час лікувальних процедур. Якщо спостерігається надмірна кровотеча, лікування слід припинити та застосувати гемостатичні засоби. Перед подальшими процедурами лікування слід порадити направлення на медичне обстеження та необхідні тести на згортання крові. Оскільки вживання алкоголю та тютюну збільшує ризик розвитку раку порожнини рота, огляд на предмет наявності раку порожнини рота повинен проходити при кожному відвідуванні пацієнта. Зменшення потоку слини може спричинити посилення карієсу або кандидозу. За необхідності слід рекомендувати антикаріозні засоби, або протигрибкову терапію.

Оскільки люди, які зловживають опіоїдами, виробляють толерантність до знеболюючих ефектів, заблокувати зубний біль може бути важко. Можуть застосовуватися нестероїдні анальгетики (ібупрофен, напроксен). Якщо пацієнт лікується від наркозалежності, введення опіоїдного вмісту знеболюючого може стимулювати людину знову почати зловживати опіатами. Для пацієнта-алкоголіка кислі препарати, таких, як аспірин та нестероїдні протизапальні препарати, слід уникати через ризик індукції кровотечі в шлунку. Ацетамінофен можна застосовувати до 4 г щодня.

Існує абсолютна лікарська взаємодія між судинозвужувальними засобами та кокаїном, що забороняє вживати ці два препарати разом. Кокаїн та судинозвужувальні засоби мають сильну взаємодію, яка може призвести до зупинки серця. Також слід уникати судинозвужувальних препаратів, коли метамфетамін вживали протягом останніх 24 годин. Це слід пояснити пацієнтові, а пацієнт повинен надати гарантію, що наркотики не вживались протягом 24 годин до лікування, коли призначена місцева анестезія судинозвужувальним засобом. Необхідно усвідомлювати можливу потребу застосовувати судинозвужувальний засіб для зменшення періодонтальної кровотечі, оскільки використання лише місцевого анестетика може не забезпечити тривалості анестезії або ступеню гемостазу, необхідного для процедури.

Безалкогольні засоби для полоскання рота слід рекомендувати при підозрі на зловживання наркотичними речовинами або тим, хто в анамнезі зловживав алкоголем.

Хвора печінка не здатна зберігати достатній рівень вітаміну К, і перетворення вітаміну К у фактори згортання зменшується. Це знижує вітамін К-залежний фактор згортання (II, VII, IX та X рівня) та збільшує кровотечі. Інші супутні захворювання включають тромбоцитопенію, варикозне розширення стравоходу, спонтанні кровотечі та розтягнення живота, пов'язані з печінковою недостатністю. Препаратами, що застосовуються в стоматології, які метаболізуються в печінці, є амідні місцеві анестетики та бензодіазепіни. Ці ліки можуть знизити обмін речовин, і рівень крові не буде падати так швидко, як у звичайного пацієнта. Одноразова доза препарату не потребує зменшення, але може знадобитися зменшення повторних доз або подовження інтервалу між дозами для запобігання надмірного рівня крові. Лікарі можуть порадити консультування щодо наркозалежності, коли клієнт, що зловживає, визнає це.

Висновки. Зловживання наркотиками викликає занепокоєння в наші дні, оскільки воно зростає з кожним днем. Існують різні типи наркотиків, такі як алкоголь, опіати, кокаїн, конопель, тютюн, кат, амфетаміни тощо. Пацієнти, які

зловживають цими наркотиками, фізично, психічно та емоційно залежать від них і не можуть залишити їх самостійно. Ці препарати згубно впливають на загальний стан здоров'я пацієнтів загалом та здоров'я порожнини рота зокрема. Пацієнти, залежні від наркотиків, страждають від поганої гігієни порожнини рота, ксеростомії, збільшення поширеності зубних та пародонтозних захворювань. Цей огляд може бути корисним стоматологам для розуміння впливу зловживання наркотичних речовин на тканини пародонту у наркозалежних. Стоматологи повинні дотримуватися належного протоколу під час лікування цих пацієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cho CM, Hirsch R, Johnstone S. General and oral health implications of cannabis use. *Aust Dent J.* 2005;50:70–4.
2. Malhotra R, Kapoor A, Grover V, Kaushal S. Nicotine and periodontal tissues. *J Indian Soc Periodontol.* 2010;14:72–9.
3. Molendijk B, Ter Horst G, Kasbergen M, Truin GJ, Mulder J. Dental health in Dutch drug addicts. *Community Dent Oral Epidemiol.* 1996;24:117–9.
4. Fazzi M, Vescovi P, Savi A, Manfredi M, Peracchia M. The effects of drugs on the oral cavity. *Minerva Stomatol.* 1999;48:485–92.
5. Tezal M, Grossi SG, Ho AW, Genco RJ. The effect of alcohol consumption on periodontal disease. *J Periodontol.* 2001;72:183–9.
6. Shizukuishi S, Hayashi N, Tamagawa H, Hanioka T, Maruyama S, Takeshita T, et al. Lifestyle and periodontal health status of Japanese factory workers. *Ann Periodontol.* 1998;3:303–11.
7. Amaral Cda S, Luiz RR, Leão AT. The relationship between alcohol dependence and periodontal disease. *J Periodontol.* 2008;79:993–8.
8. Marr JJ, Spilberg I. A mechanism for decreased resistance to infection by gram-negative organisms during acute alcoholic intoxication. *J Lab Clin Med.* 1975;86:253–8.

9. Carter EF. Dental implications of narcotic addiction. *Aust Dent J.* 1978;23:308–10.
10. Laslett AM, Dietze P, Dwyer R. The oral health of street-recruited injecting drug users: Prevalence and correlates of problems. *Addiction.* 2008;103:1821–5.
11. Brand HS, Gonggrijp S, Blankma CJ. Cocaine and oral health. *Br Dent J.* 2008;204:365–9.
12. Murray MO, Wilson NH. Ecstasy related tooth wear. *Br Dent J.* 1998;185:264.
13. Novak MJ, Novak KF. Smoking and periodontal disease. In: Newman MG, Takei H, Carranza FA, editors. *Carranza's-Clinical Periodontology.* 9th ed. St. Louis: WB Saunders Company; 2003. p. 245.
14. Versteeg PA, Slot DE, van der Velden U, van der Weijden GA. Effect of cannabis usage on the oral environment: A review. *Int J Dent Hyg.* 2008;6:315–20.
15. El-Wajeh YA, Thornhill MH. Qat and its health effects. *Br Dent J.* 2009;206:17–21.
16. Harris CK, Warnakulasuriya KA, Johnson NW, Gelbier S, Peters TJ. Oral health in alcohol misusers. *Community Dent Health.* 1996;13:199–203.
17. Harris C, Warnakulasuriya KA, Gelbier S, Johnson NW, Peters TJ. Oral and dental health in alcohol misusing patients. *Alcohol Clin Exp Res.* 1997;21:1707–9.
18. Rosenstein DI. Effect of long-term addiction to heroin on oral tissues. *J Public Health Dent.* 1975;35:118–22.
19. Colon PG., Jr Dental disease in the narcotic addict. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol.* 1972;33:905–10.

ПРОБЛЕМЫ ПОСТРОЕНИЯ КВАНТОВЫХ КОМПЬЮТЕРОВ И МЕТОДЫ ИХ РЕШЕНИЯ

Харахайчук Иван Анатольевич

Студент факультету
компьютерной инженерии и управления
Харьковский национальный
университет радиоэлектроники
г. Харьков, Украина

Аннотация: Квантовый компьютер – устройство будущего, которое способно будет заменить дата-центры и суперкомпьютеры. Главное его отличие от последних, это использование явлений квантовой механики для работы с данными. В отличие от обычных компьютеров квантовые оперируют не битами, а кубитами, которые используют принцип суперпозиции (одновременно находятся в состоянии 0 и 1). Но создание полноценного квантового компьютера, на данный момент, является лишь гипотезой, пока познания в квантовой теории не продвинулись до нужного уровня и не будут решены проблемы с их разработкой.

Ключевые слова: квантовый компьютер, квантовая теория, бит, кубит, полупроводник.

Например, есть задача: найти количество способов, которыми можно рассадить 10 людей по двум машинам. Ответ несложный, поскольку для перебора всех вариантов нужно количество машин вознести в степень от количества людей, то есть 1024. Для современных компьютеров решение данной задачи проблем не составит. Но если людей будет не 10, а 100 или 200? Такие числа не способны обчислить современные калькуляторы, а на решение этой задачи при задействовании всех компьютеров на Земле, уйдёт более 15

миллионов лет. Несмотря на абсурдность этой задачи, хорошо видно, что современные кремниевые процессоры на транзисторах не смогут провести такие вычисления в короткие сроки.

Решить данную проблему смогут квантовые компьютеры. Использование в их основе не битов, а кубитов, позволяет делать вычисления, на которые современным процессорам уйдёт не один миллион лет. Главной особенностью кубита является его пребывание в состоянии суперпозиции, что позволяет одновременно работать не с одним регистром двоичной системы, а с 2^N , где N – число кубитов в системе. На Рис.1 приведён пример, который показывает отличие обычного регистра от квантового.

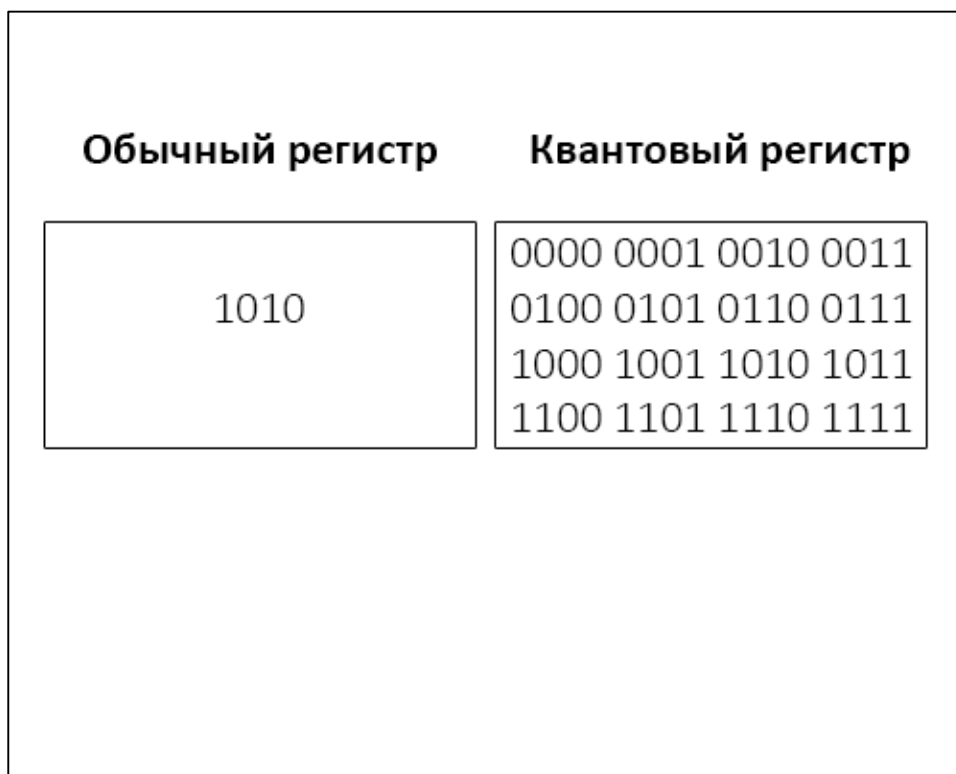

Рис.1. Отличие обычного регистра от квантового

Большинство современных квантовых компьютеров базируются на основе небольшого количества кубитов (до 50 - 60), но даже такое количество пока что не приблизило их к мощности обычных стационарных ПК.

Одна из основных проблем с которой сталкиваются инженеры при проектировании квантовых компьютеров – это выбор физической системы для реализации кубитов. Главным условием для выбора является наличие двух

квантовых состояний у объекта. Примерами могут быть: состояние изолированных ионов или атомов, поляризационные состояния фотонов и тд. Но если создать такие физические базы проблем не составляет, то поддержание их состояния требует большого количества ресурсов и энергии.

На сегодняшнее время большинство прототипов квантовых компьютеров базируются на сверхпроводящих элементах, ионах или квантовых точках на полупроводниках. Для поддержания данных систем их охлаждают до экстремально-низких температур с помощью установок с жидким гелием.

Минусом данного способа является постоянная подача вещества, производство которого весьма дорогое. Решить данную проблему сможет замена гелия на более дешёвый аналог с похожими свойствами или изменение технологии получения хладагента в сторону удешевления производства. Также, как вариант, выведение квантовых компьютеров на околоземную орбиту в качестве космической станции. Данный способ решит сразу две проблемы: охлаждения (в космосе температура равна абсолютному нулю) и создания вакуума. Передача данных будет осуществляться с помощью квантовой связи, благодаря которой можно будет объединять орбитальные компьютеры в кластеры для повышения общей производительности.

Второй проблемой являются современные алгоритмы шифрования (AES, Blowfish, DES, CAST), которые учитывая теоретически возможную скорость вычисления квантовых компьютеров, будут взламываться за считанные часы. На данный момент, для взлома алгоритма AES с размером ключа 256 бит у мощнейшего суперкомпьютера Fugaku уйдёт приблизительно 2,5 тысячи лет. Обычным пользователям не стоит переживать по этому поводу, потому что все вышеперечисленные методы используются для шифрование правительственных файлов, баз данных и документов.

Вариантом решения данной проблемы есть разработка новых или модернизация старых методов с использованием алгоритмов квантового шифрования, которые в разы увеличат криптостойкость и уберегут данные от взлома с использованием компьютеров на кремниевых процессорах.

Несмотря на данные проблемы, переход на новый тип процессоров нужно делать. Размер одного транзистора на кремниевых кристаллах уже достиг 5 нанометров. Минимально возможный размер транзистора это 2 нанометра из-за неспособности человечества изменять структуру вещества на атомном уровне. Постоянное увеличение размера кристалла приведёт к увеличению энергопотребления таких систем и как итог увеличение тепловыделения. На данный момент переход к квантовым типам компьютеров выглядит наиболее реальным и перспективными.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. «Forbes». И, да и нет: ответ на главный вопрос о квантовом компьютере. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.forbes.ru/tehnologii/347997-i-da-i-net-otvet-na-glavnyy-vopros-o-kvantovom-kompyutere>
2. «IBM». What is quantum computing? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ibm.com/quantum-computing/learn/what-is-quantum-computing/>
3. «Intel». Reinventing Data Processing with Quantum Computing. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.intel.com/content/www/us/en/research/quantum-computing.html>

УДК 669.046.51+669.046.55]- 026.65

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕПЛОВИХ ЕФЕКТІВ МАТЕРІАЛІВ В ПРОЦЕСІ
ВЕЛР НИЗЬКОЛЕГОВАНОЇ СТАЛІ**

Харченко Олександр Вікторович

к.т.н., доцент

Лічконенко Наталія Володимирівна

старший викладач

Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Виконано аналіз теплових ефектів матеріалів і електроенергії при позапічній обробці сталей 09Г2С і 35ХГСА із застосуванням технології вторинного електротермічного легування і рафінування (ВЕЛР). Розглянуті особливості зміни теплових ефектів матеріалів залежно від питомого заряду шлаку і частки внесених матеріалів. Розраховані теплові ефекти матеріалів, включаючи феросплави, карбід кремнію, вапно і електроенергію.

Ключові слова: сталь, метал, шлак, температура, тепловий ефект, феросплав, розкислювання, легування.

Вступ. Процес вторинного електротермічного легування і рафінування сталі (ВЕЛР) – це відносно нова розробка, можливості якої по ефективній вторинній обробці рідкої сталі було описано у ряді робіт [1-3].

Одним із важливих аспектів технології процесу ВЕЛР є контроль і підтримка температури розплаву за рахунок врахування теплових ефектів матеріалів і електроенергії.

Залежно від поточного стану системи «метал-шлак-газ» теплові ефекти можуть бути як позитивними, так і негативними, тобто введення в розплав легуючих матеріалів може призводити як до підвищення, так і до зниження температури розплаву. Теплові ефекти матеріалів, зокрема феросплавів,

обумовлені складною взаємодією елементів, що входять до їх складу, з рідкою сталлю і шлаком.

Існує три основних складових такої взаємодії:

1. Поглинання фізичної теплоти розплаву матеріалом з температурою довкілля.
2. Неідеальність багатоконпонентного металевого розчину, що може спричиняти як поглинання, так і виділення теплоти.
3. Взаємодія елементів з розчиненим в рідкому металі киснем з утворенням оксидної фази (розкислювання).

Кожна з перерахованих складових залежить від теплоємності металу, шлаку і газу, що становлять систему. Крім того, сама технологія ВЕЛР є додатковим чинником, який впливає як на процес розкислювання, так і на процес окислення металу залежно від полярності заряду шлаку. При цьому відбувається або поглинання теплоти при позитивному заряді, або її виділення при негативному заряді шлаку.

Мета роботи. У роботі поставлено завдання дослідження теплових ефектів, що виникають в процесі ВЕЛР низьколегованих сталей при різних рівнях питомого заряду шлаку, у тому числі теплові ефекти матеріалів і електроенергії.

Матеріали і методи. Як об'єкт дослідження було обрано розкислені рідкі сталі марок 09Г2С та 35ХГСА при температурі 1600 °С, покриті шаром рівноважного шлаку. Масу металу приймали 150 т, початкову масу шлаку – 1,5 т. У складі пічного шлаку містилось, %: 20 FeO, 20 SiO₂, 10 MnO, 45 CaO, 3 MgO, 1,5 Al₂O₃, 0,3 S і 0,2% P₂O₅. Такий склад шлаку є типовим для шлаку закінчення конвертерної плавки.

Результати і обговорення. Найтипівіший випадок зміни температури розплаву із збільшенням частки внесених матеріалів представлений на рис. 1 (а). Екстремальний вигляд кривих характерний при будь-якому рівні заряду шлаку. Максимальна температура спостерігається при внесенні менше 20% матеріалів, вказаних в таблиці 1. Максимум пояснюється екзотермічним

ефектом при розкислюванні напівпродукту, що спочатку містить 0,05-0,12% кисню. При подальшому збільшенні маси внесених матеріалів екзотермічний ефект знижується із-за синхронного зниження вмісту кисню в рідкій сталі.

Таблиця 1.

Оптимальні маси матеріалів, які використовують для легування 150 т сталей 09Г2С і 35ХГСА, т

Сталь	Назва матеріалу							
	ФМн78	МнС17	ФС65	ФХ800Б	ФСХ33	АВ-87	Карбід Si	Вапно
09Г2С	1,26	1,68	1,06	-	-	0,05	-	-
35ХГСА	1,41	-	-	0,37	3,96	0,10	1,16	1,22

На рис. 1 (б) показані графіки зміни температури розплаву при обробці низьколегованих сталей за технологією ВЕЛР. В результаті відновних процесів відбувається зменшення маси шлаку, поглинання теплоти і помітне зниження температури розплаву, яке необхідно компенсувати додатковим введенням електроенергії.

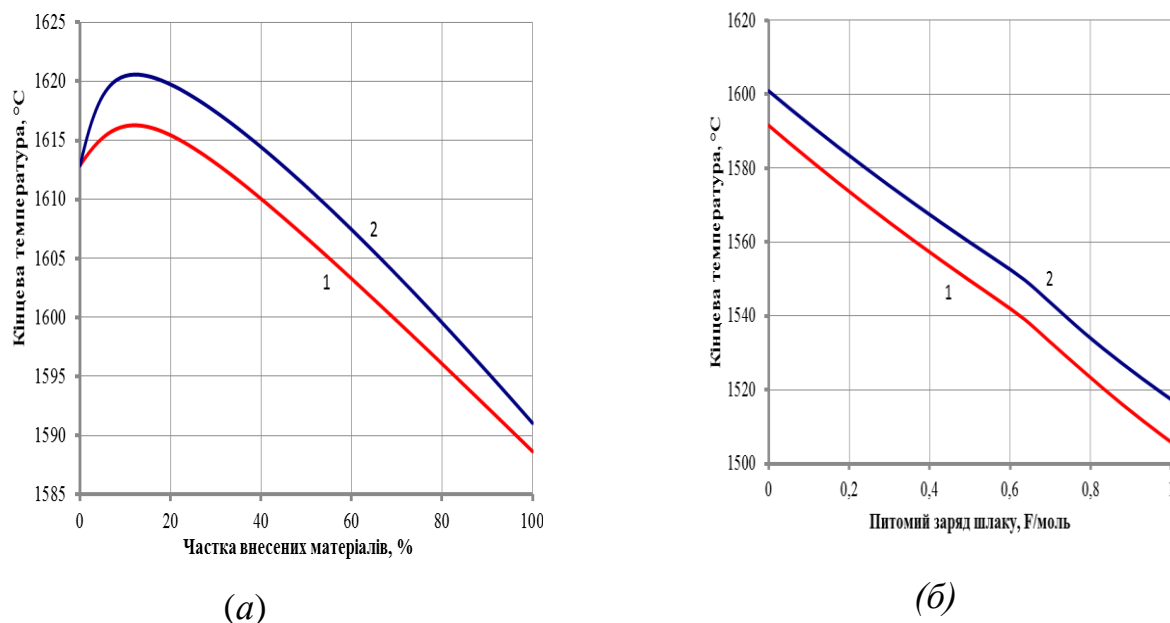

Рис. 1. Вплив частки внесених матеріалів (а) і питомого заряду шлаку (б) на температуру розплаву при обробці сталей марок 09Г2С (1) і 35ХГСА (2) за технологією ВЕЛР

Типовий приклад впливу питомого заряду шлаку на тепловий ефект матеріалу зі значним екзотермічним ефектом – вторинного алюмінію марки АВ-87 – представлений на рис. 2 (а). Як видно, тепловий ефект цього матеріалу знижується від 12,5 К/(кг/т) для сталі 09Г2С і 3,9 К/(кг/т) для сталі 35ХГСА в область негативних значень при підвищенні питомого заряду шлаку. Це пояснюється відновленням елементів з позитивною валентністю і одночасним зниженням вмісту кисню в сталі в процесі обробки. В цілому спостерігається більш високий тепловий ефект АВ-87 при обробці низьковуглецевої сталі 09Г2С, яка спочатку містить більше кисню.

На рис. 2 (б) представлений графік зміни теплового ефекту карбиду кремнію при збільшенні питомого заряду шлаку q від 0 до 1 F/моль. Цей матеріал також має екзотермічний ефект при високій окисленості сталі, проте вуглець, що входить до складу карбиду кремнію, значно знижує його.

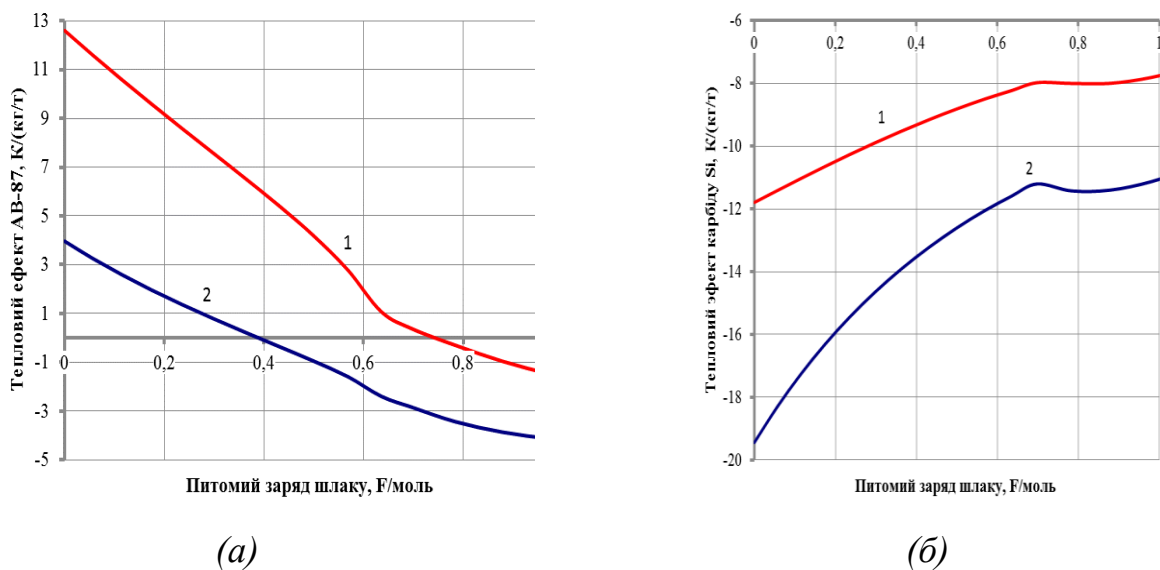

Рис. 2. Вплив питомого заряду шлаку на теплові ефекти вторинного алюмінію АВ- 87 (а) і карбиду кремнію (б) при обробці сталей марок 09Г2С (1) і 35ХГСА (2) за технологією ВЕЛР

Характер такої залежності пояснюється взаємодією вуглецю з киснем розплаву з утворенням газової фази при $q < 0,6$ F/моль. При цьому відбувається поглинання теплоти газовою фазою, що супроводжується низькими показниками теплового ефекту. При видаленні кисню з підвищенням питомого

заряду шлаку тепловий ефект карбиду кремнію помітно підвищується для обох досліджених сталей.

Висновки. Встановлено, що теплові ефекти матеріалів при обробці низьколегованих сталей з використанням технології ВЕЛР істотно залежать як від частки внесених матеріалів, так і від питомого заряду шлаку. Розраховані теплові ефекти усіх матеріалів, що використовуються для розкислювання-легування сталі, включаючи феросплави, карбід кремнію, вапно і електроенергію. Досліджені особливості зміни теплових ефектів матеріалів залежно від питомого заряду шлаку при позапічній обробці сталей 09Г2С і 35ХГСА. Показано, що збільшення питомого заряду шлаку знижує тепловий ефект вторинного алюмінію і інших матеріалів з великим екзотермічним ефектом. В той же час відбувається відносно підвищення теплового ефекту матеріалів, що містять вуглець, наприклад, карбиду кремнію. На прикладі сталей 09Г2С і 35ХГСА показана екстремальна залежність температури розплаву від частки внесених матеріалів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Харченко А. В., Личконенко Н. В., Горяйнова Н. В. Вторичное легирование и рафинирование стали в установках печь-ковш // Металургія: наукові праці Запорізької державної інженерної академії. 2012. – Вип. 1(26). – С. 17-21.
2. Харченко А. В., Лаптев Д. А., Лупол Д. А. Экспериментальные исследования технологии вторичного электротермического легирования и рафинирования // Металургія: наукові праці Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 1(31). - С. 30-35.
3. Харченко О. В. Синяков Р. В., Воденніков С. А., Лічконенко Н. В. Спосіб позапічної обробки сталі // Патент України №132087, зареєстрований в Державному реєстрі патентів України на корисні моделі 11.02.2019.

АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ОСНОВ СУЧАСНОГО ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Хоменко Людмила Миколаївна

к.п.н., доцент

Державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Анотація: Проблеми вивчення сучасного виробництва на уроках технологій були предметом уваги багатьох провідних вітчизняних вчених. Проте, такі питання, як зміст та методика ознайомлення учнів старшої школи з сучасним швейним виробництвом в процесі вивчення розділів і тем залишилися поза увагою дослідників. Це і визначило вибір теми нашої статті.

Ключові слова: швейне виробництво, технології, ділова гра, пошиття виробу, діяльність

Відомо, що у підлітковому віці спостерігається потреба у формуванні власного світогляду, прагнення бути дорослим, бурхливий розвиток фантазії та уяви, спрямованість на самоствердження перед суспільством. Задоволенню цих прагнень сприяють ділові ігри, які залучають підлітка до діяльного вирішення завдань і проблем.

Ділова гра використовується для вирішення комплексних завдань, засвоєння нового та закріплення вивченого матеріалу, розвитку творчих здібностей, формування навчальних умінь, а також дає можливість учням зрозуміти і засвоїти навчальний матеріал з різних позицій. Навчання засобами ділової гри сприяє здобуттю більш глибоких теоретичних знань, прийняттю оптимальних рішень, розвитку активності учня; відповідає інтересам того чи іншого учасника гри; спонукає творчо засвоювати матеріал і приймати, залежно

від ситуації, правильні рішення. У діловій грі ігрові елементи об'єднані в єдине ціле із сферою реальних життєвих ситуацій, присутній елемент зацікавленості, оскільки гра містить необхідні учням факти, події, ситуації, створюються нові цікаві моменти, в яких гравець може яскравіше розкрити себе, формуються уміння і навички, необхідні у майбутньому житті, громадянська та особистісна позиція дитини: швидкість у прийнятті рішення, наявність у власних рішеннях твердих переконань, елементів нового, вміння користуватися науковою літературою, науковою термінологією, засобами художнього слова тощо.

Розглянемо досвід використання ділових ігор при вивченні технологій в спеціалізованій школі. Можливо, ці міркування стануть у пригоді іншим викладачам, що прагнуть опанувати цей метод навчання.

По-перше, бажано, щоб концептуально ділова гра за змістом та структурою відповідала моделі М. Ліндерса та Д. Ерскіна. Тобто, щоб її можна було класифікувати з погляду трьох складових: аналітичної, концептуальної, презентаційної.

По-друге, як твердить П. Лоуренсон, у діловій грі бажано розглядати одну ситуацію (задачу), що мала реальне втілення на знайомій учням темі, розділі модуля.

По-третє, структурно ділова гра має складатися із таких розділів:

1) часова частина системи координат, тобто матеріали мають чітко відображати часову послідовність викладених у грі подій;

2) сюжетна частина, тобто у грі необхідна наявність чіткої сюжетної лінії у розвитку подій;

3) роз'яснювальна частина гри, тобто ситуація, викладена у грі, має бути цілком (до дрібниць) зрозуміла читачеві.

По-четверте, бажано, щоб викладена у діловій грі ситуація була описана у минулому часі. Тоді матеріал гри може мати тривале життя.

По-п'яте, текст ділової гри має бути написаний чітко, без граматичних та синтаксичних помилок. [4, с. 56]

Необхідно застосовувати принцип послідовності у використанні ділових ігор.

Ці ігри надають учням можливість за короткий термін, отримати перший позитивний досвід навчання за цією методикою; закріпити навички роботи з ігровим матеріалом, набути впевненості в опануванні теоретичного матеріалу. Зростає зацікавленість учнів у засвоєнні теоретичного матеріалу, активність під час обговорення матеріалів гри, особливо якщо застосовані елементи змагання між двома-трьома командами.

Всі використовувані ділові ігри побудовано на інформації модулів інваріантної та варіативної частин програми, сучасних освітянських технологіях. Зрозуміло, що це скорочує аналіз ситуації та розробку керівних рішень щодо її зміни. Здебільшого проблема, що розглядається у цих іграх, не має багатофакторного характеру, хоча і охоплює весь модуль теоретичного розділу курсу. Така ділова гра вміщує, як правило, одну ситуативну задачу по даному модулю програми. [1, с. 25]

Основою індивідуальної системи роботи за методом ділової гри є два обов'язкові моменти: учні мають приходити на заняття підготовленими та уважно слухати і енергійно реагувати.

Обов'язок учителя — мотивувати зацікавлення учнів предметом: створити таке середовище в класі, яке заохочує учнів ділитися власними ідеями, знаннями і досвідом, брати участь в аналітичному процесі.

Обов'язок учня — привнесення в навчальний процес своєї активної уваги і участі. Учень несе особисту відповідальність за своє навчання: «Учитель знаходиться поруч, щоб допомогти мені, і я повинен використати цю допомогу, але кінцева відповідальність за результат лежить на мені».

Мета і вчителя, і учнів — створити у класі таке середовище, в якому учні можуть розвинути чи хоча б застосувати ті навички пізнання і поведінки, які потрібні будуть майбутнім випускникам для розв'язування проблем, що чекають їх на робочому місці після завершення навчання.

Для досягнення найповнішого ефекту ділової гри необхідно, щоб учитель був мотивованим та активним партнером у навчальному процесі. Від учителя очікується новий рівень відповідальності: він повинен здійснювати самостійний аналіз, вміти доводити його результати до аудиторії та захищати або зважувати цінність своїх висновків під критичним поглядом учнів.

Підготовка ситуаційної моделі для обговорення видозмінюється залежно від походження, інтересів та природних уподобань учасників. Тому рекомендується наступна послідовність підготовчих дій:

1. Ознайомитися з текстом, щоб визначити очевидні проблеми цієї ситуації і класифікувати одержану для аналізу інформацію. Перше читання — побіжне для знайомства та загального визначення ключової проблеми, щоб охопити основне, визначитися, з якою задачею маєте справу.

2. Перечитати текст дуже уважно, виділяючи ключові факти. Передбачається, що у ході другого читання учні повинні дійти до суті проблеми. Слід також уважно продивитися схеми і таблиці, щоб побачити те, чого не пояснив текст. Друге читання — уважніше, аналітичне. Вдруге читати докладно, з олівцем, відзначаючи ключові фрази, що можуть дати відповідь на запитання, винесені на обговорення.

Учні плутають симптоми прояву проблеми із самою проблемою. Симптоми лежать звичайно на поверхні і помітні одразу, а проблема як розбіжність між тим, що є і тим, що має бути, захована у ситуаційній моделі за нагромадженням фактів і подій.

Абсолютно нових рішень у природі не буває — це завжди або комбінація, або нове застосування, або модифікація старих, відомих людству рішень. Рішення надані нам апріорі, а сутність проблеми доводиться визначати.

3. Занотувати ключові проблеми. Знову переглянути ситуаційну модель і виокремити міркування щодо можливих рішень кожної проблеми. Підготувати письмову конспективну відповідь на запитання, поставлені вчителем. Така робота, виконана на папері, знадобиться і в процесі обговорення: вона допоможе слідкувати за його ходом, не повторювати інших учнів і

висловлювати ті ідеї, на які не звернули уваги колеги. Визначте пріоритети та альтернативи для цих проблем. Запропонувати рекомендації щодо розв'язання їх та оцінити свої рішення.

Проведення серйозного змістовного аналізу і вибір ефективної форми представлення результатів аналізу в класі. Аналізування передбачає виявлення фактів і визначення складових проблеми, а також їх співвідношення. Ефективний аналіз ситуативної моделі — це забезпечення своєї позиції відповідними фактами.

Творче використання методів кількісного аналізу для забезпечення якості своєї позиції також є цінною навичкою, яку можна опанувати завдяки методу ситуативних задач.

Дуже цінним є використання дошки, слайдів, плакатів, «речових доказів».

Значною мірою ефективність методу навчання за допомогою ситуаційних вправ залежить від обговорення ситуативних задач в класі. Ті розбіжності, які виникають у процесі дискусії, свідчать про змістовність і масштабність обговорюваних проблем. Часто буває доцільно зустрітися з кількома учасниками перед заняттям, щоб розглянути з ними дані, порівняти аналізи й обговорити стратегії. Саме тоді можна випробувати й удосконалити вибір стратегій, а ще дослідити та збагатити розуміння проблем цієї ситуаційної моделі через сприйняття інших людей. [3, с. 12]

Учні повинні вміти слухати один одного. На занятті повинен говорити хтось один, ніяких дуетів чи тріо бути не може. Перед тим, як висловлювати свою думку, учень повинен підвести руку і дочекатися відповідного знаку з боку вчителя (або того, хто керує дискусією у міні-групі). Дотримання цього правила стримує надто активних учнів і дає можливість виступу тим, хто через особистісні риси не вміє когось перекрикувати, моделює фрагменти нарад та зборів і, в такий спосіб, формує у майбутніх спеціалістів навички організації обговорення колегіальних рішень.

Запорукою успіху є підготовка письмового конспекту свого аналізу ситуаційної моделі ділової гри. Бажано рекомендації записати, а аналіз ситуації

викласти у схематичній формі, застосовуючи підзаголовки, таблиці та діаграми для ілюстрування важливих пунктів та взаємозв'язків.

Письмовий аналіз повинен містити: формулювання проблеми; безпосередній аналіз; рішення і їх реалізація; додатки (малюнки, схеми, таблиці).

На початку можна застосувати ігрові тести (на зразок «Професія швей мені до вподоби», «Який тип професії вам підходить», «Визначаємо свій характер», «Як вірно змоделювати виріб» та ін.), ігри, складання конструктора.

Варіанти формування груп: об'єднання за принципом схожості членів групи; об'єднання за принципом протилежності членів групи; випадковий поділ; рольовий поділ.

1. Згуртування групи та відмежування груп одна від одної.
2. Створення конкурентного середовища.
3. Мотивація.
4. Забезпечення навчального процесу необхідними матеріалами.
5. Вивчення потреб та схильностей кожного учня.
6. Варіанти оцінювання: кількісний підхід; якісний підхід.
7. Практичне застосування ділової гри.

Зміст навчального проекту ділової гри повинен ґрунтуватися на принципах дидактики з урахуванням вікових особливостей школярів.

Важливим завданням навчання методом ділової гри у межах освітньої галузі «Технологія» є формування в учнів: технологічної грамотності, тобто свідомого і творчого вибору людиною оптимальних способів перетворювальної діяльності з інших можливих підходів; уміння мислити системно і комплексно, самостійно виявляти потребу в інформаційному забезпеченні діяльності, постійно оволодівати новими знаннями і застосовувати їх як засоби освітньої діяльності; технологічної освіченості (необхідний і достатній обсяг знань, умінь і навичок, що забезпечує людині можливість входження її у майбутню професійну діяльність); прагнення до вдосконалення своїх знань і умінь, що дають змогу людині завжди бути в «діловій» формі і вчасно реагувати на інформаційні і технологічні обставини, які постійно змінюються; високий рівень

здібностей і наукових знань у перетворенні матерії, енергії та інформації в інтересах людського суспільства і природної сфери з урахуванням техноетики.

Як свідчить досвід роботи вчителів технологій, під час виготовлення різноманітних виробів виникають проблеми, що стосуються вибору, аналізу, реалізації, а саме: як визначити сферу діяльності; як вибрати об'єкт; як розробити технологію виготовлення виробу; як оформити звіт. Але в цілому ділова гра підсилює емоційну спрямованість учнів на сприймання навчального матеріалу з техніки і технології сучасного швейного виробництва. [2, с. 16]

Ми провели дослідження з метою порівняння і виявлення пізнавальних інтересів учнів при вивченні розділів і тем, що стосуються цього матеріалу.

Дослідження проводились на протязі навчального року.

На першому етапі дослідження ми зробили перший зріз, щоб виявити рівень знань учнів з основ сучасного швейного виробництва, а також пізнавальний інтерес до розділів і тем, що його стосується.

Для цього були проведені контрольні роботи з технологій в учнів старшої школи.

Відповідно до поставлених завдань і мети роботи була розроблена методика, що передбачала проведення анкетування, тестування, опитування учнів. Спеціально організовані уроки з використанням активних методів навчання.

Це дало змогу після проведення навчання за нашою методикою виявити рівні розвитку пізнавального інтересу учнів.

Для вивчення наявних в учнів інтересів ми використали анкети, бесіди з учнями, вчителями, батьками.

Учням запропонували анкету з метою вивчення рівня розвитку інтересу до техніко-технологічних процесів швейного виробництва.

Для того, щоб зрозуміти динаміку становлення пізнавальних інтересів, зробити їх глибокими і стійкими, важливо встановити те спільне, що характеризує підлітків у співвідношенні вікових та індивідуальних особливостей.

У своїй дослідницькій роботі нами використовувався метод анкетування. Він мав на меті визначення рівня розвитку творчих здібностей учнів. Особливістю питань анкети є те, що учням було запропоновано ряд можливих відповідей, хоч і не був виключений власний варіант.

Також у своєму дослідженні ми використовували різні варіанти опитування, під час яких запитання ставили учням усно. Відповідати на них вони мали усно або письмово і по можливості як найповніше. Кожне наступне запитання не було наперед відоме учням. Тому ми мали можливість контролювати відповіді на кожне запитання.

Другим етапом нашого дослідження було проведення уроків із застосуванням дидактичних ігор, а також на уроках використовували кросворди, конкурси між учнями, вікторини, демонстрації пошитих виробів, диспутів, змагань, тренінгів, подорожей, аукціонів, захистів творчих проектів.

Нами визначено, що одним із методів, що активізують пізнавальну діяльність учнів є ділова гра. Так, під час вивчення теми на декількох уроках у старших класах ми замінили усне опитування в процесі педагогічного дослідження іншою формою роботи: три учні класу створили експертну групу із правом виставлення оцінок, перший член комісії формував питання, другий називав учня, який буде давати відповідь, а третій давав оцінку відповіді та мотивував її. На кожному наступному уроці учасники мінялися ролями у грі, відбувалася зміна складу комісії. Таким чином об'єктивно оцінювалися знання учнів, де члени експериментальної комісії мали добрі знання з даної теми.

Застосовуючи ділову гру, ми навчили учнів не лише правильно та змістовно викладати свої думки, але й вміло та чітко ставити питання, мотивувати відповіді і оцінки. Під час гри проходить також самооцінка учнів.

При організації та застосуванні такого методу навчання не потрібно, щоб школярі попередньо готувалися до гри. Підготовка до неї зводиться до визначення загального ходу уроку і підбору кандидатур. Застосовуючи ділову гру, ми ставили перед собою мету – підвищити рівень засвоєння знань та

сприйняття знань у школярів, що мають низькі оцінки. Єдина умова для правильного проведення уроку – це участь у роботі комісії учителя.

Також протягом педагогічної практики нами були проведені уроки із використанням активних методів навчання в старших класах – ігор, кросвордів, бесід евристичного плану, екскурсій, конкурсів та інших. Ми застосували велику кількість наочного матеріалу: схеми, таблиці, інструкційні картки. Застосовували технічні диктанти, технічні тексти.

Картки-завдання мають ширші можливості для виховання та розвитку учнів. З цією метою до карток доцільно включати задачі проблемного характеру, які вимагають не простого відтворення набутих знань, вмінь та навичок, а їх застосування в нових ситуаціях.

Застосування нами натурально-предметних посібників на уроках дало учням більше можливості накопичувати новий матеріал, мати конкретні уявлення, що особливо сприяє розвиткові образного мислення школярів, їх спостережливості. У посібників цього виду багато позитивного: як правило, вони об'ємні, тому є можливість всебічного; об'єкт сприймається не тільки зором. А й іншими аналізаторами. Чим більше органів чуття бере участь у сприйнятті будь-якого враження або групи вражень, тим міцніше фіксуються вони в нашій пам'яті, зберігаються нею і легше потім згадуються. [4, с. 58]

Нами визначено, що демонстраційні стенди сприяють всіх якостей уваги (об'єму, розподілу, концентрації, стійкості, переключення), більш тривалому зберіганню у пам'яті раніше отриманих знань. Відтак, на уроках технологій зростає активність учнів, формуються, розширюються і поглиблюються інтереси як до трудової діяльності взагалі, так і до конкретної професії чи спеціальності зокрема. З спостережень за учнями, бесідами з ними та результатів їхньої роботи, ми зробили кінцевий висновок щодо рівнів успішності учнів. Порівняльний аналіз результатів дослідження показав, що у експериментальному класі зріс інтерес до ознайомлення з сучасним швейним виробництвом. Учні, які мали незадовільні оцінки, покращили свою успішність, у них помітно зросло бажання вивчати предмет і виконувати завдання, які

пов'язані з трудовою діяльністю. На уроки праці вони приходили у доброму настрої, з бажанням вчитися і робити. Також зросла якість виконуваних домашніх завдань. Виникла конкуренція у якості та швидкості виготовлення виробів чи зразків. Діти стали активніше працювати на уроках, збільшилась кількість учнів, які прагнули відповідати на поставлені запитання за власним бажанням. Вони навіть більше потоваришували один з одним. Проведена робота значно підвищила інтерес учнів до ознайомлення з сучасним швейним підприємством, не зважаючи на те, що технології – складна дисципліна і учням важко в ній орієнтуватися, але саме вона найбільш наближена до рубежів сучасної науки і техніки. Тому дуже важливо, щоб у майбутньому учні використовували свої знання і вміння, були підготовлені до творчої праці на користь суспільству.

Отже, зв'язуючи загальноприйнятну методику ознайомлення учнів з сучасним швейним виробництвом в процесі вивчення технологій із новими методами, вчитель вносить у навчально-виховний процес важливий компонент його активізації, піднімає рівень засвоєння знань при вивченні технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боринець Н.І. Трудове навчання: мистецтво технологій: 5-11 класи / Н.І. Боринець, І.Ю. Ходзицька. – К.: Шкільний світ, 2011. -124 с.
2. Єжова О.В. Технологія оброблення швейних виробів: Навчальний посібник / О.В.Єжова, О.В. Гур'янова. – Київ, 2017. – 256 с.
3. Нові педагогічні технології в освіті: рекомендац. покажч. /Херсонський державний університет; [упоряд.: Н.А. Арустамова, В. Ю. Штуріна; бібліогр. ред. Л.С. Войнова]. – Херсон: вид-во ХДУ, 2013. – 42 с.
4. Перенесієнко О. Творчий підхід до організації уроку / О. Перенесієнко // Відкритий урок. -2011. - № 5. - С. 56-60
5. Технології: 11 кл.: підручник для загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академічний рівень / О.М. Коберник, А.І. Терещук, О.Г. Гервас [та ін.]. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 160 с.: іл.

УДК 372.854

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ПРИ ФОРМУВАННІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОНЯТТЯ
« π -СТЕРЕОІЗОМЕРІЯ» В ОСЕРЕДКАХ МАЛОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Хорошилов Геннадій Євгенович

к.х.н., доцент кафедри лабораторної
діагностики, хімії та біохімії

Луганського Національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Старобільськ, Україна

Зьома Ірина Анатоліївна

здобувачка освіти за освітнім

ступенем магістра освітньої програми «Хімія»

спеціальності 014 Середня освіта

м. Старобільськ, Україна

Анотація. У статті розглядаються методичні основи використання інноваційних педагогічних технологій під час формування поняття « π -стереоізомерія» в секціях з хімії в осередках Малої академії наук України.

Ключові слова: профільна середня освіта; хімія, органічна хімія, Мала академія наук, стереоізомерія, компетентнісний підхід, проєктна технологія, технологія розвитку критичного мислення, інформаційно-комунікаційні технології навчання, інноваційні педагогічні технології.

Найголовнішим багатством України є населення, його інтелектуальний рівень. Розкриття, постійний розвиток інтелектуального потенціалу кожного члена суспільства має стати національною ідеєю України. Обдарованість у дітей необхідно своєчасно виявляти, розвивати та підтримувати. В Україні для

забезпечення організації та координації науково-дослідної роботи школярів, створення умов для розвитку інтелекту, духовності та креативності, а також професійної орієнтації шкільної молоді створена Мала академія наук України (надалі - МАНУ). Сьогодні освітня система МАНУ відіграє важливу роль у формуванні наукової еліти України [1].

Залучення обдарованих дітей шкільного віку до творчо-наукової діяльності у МАНУ сприяє їхній більш глибокій соціалізації, самореалізації, самопізнанню та соціокультурній самоідентифікації особистості. Постійне перебування в умовах інтелектуального середовища, можливість спілкування з провідними вченими країни, вчителями, ровесниками дає змогу кожному юному досліднику знайти власний життєвий і професійний шлях, зайняти відповідальну громадянську позицію.

Наукова творчість школярів у секціях з хімії в осередках МАНУ дає змогу:

- більш усвідомлено розуміти засади сучасної хімії;
- на глибокому рівні розглядати механізми перебігу реакцій між органічними сполуками;
- набути компетентність з планування та реалізації лабораторного синтезу та опрацювання отриманих результатів в наукових цілях;
- поглиблювати загальнонаукове й філософське бачення єдності матеріального світу;
- розширювати міжпредметні знання на основі встановлення діалектичних зв'язків хімії з іншими природничими дисциплінами.

Збагачення наукового змісту хімічної освіти відомостями про просторову ізомерію органічних сполук сприяє реалізації принципів наступності й неперервності у змісті базової, повної середньої та вищої хімічної освіти в Україні.

Специфіка формування хімічних понять пов'язана з безперервною зміною їхнього обсягу і змісту, перебудовою зв'язків з іншими поняттями в загальній системі знань. Більшість понять органічної хімії пов'язані із пізнанням явищ

мікросвіту. Це насамперед стосується хімічної, електронної та просторової будови органічних речовин. В основі вивчення органічної хімії лежать принципи ускладнення будови та наскрізні генетичні зв'язки в межах гомологічних рядів і класів органічних сполук.

Особливістю формування понять зі стереоізомерії органічних речовин є використання абстрактних уявлень, логічних операцій, систематизації і узагальнень, що забезпечують їх подальший розвиток та становлення[2].

Дидактичними засадами з організації навчальної діяльності школярів у процесі формування поняттєвого апарату з π -стереоізомерії заміщених алкенів є використання інноваційних технологій навчання (технологія розвитку критичного мислення, інформаційно-комунікаційна технологій навчання, проєктна технологія) хімічний експеримент, організація самостійної роботи (вивчення навчального матеріалу, виконання тренувальних вправ та індивідуального науково-дослідного завдання).

Для формування поняття « π -стереоізомерія» було розроблено курс, який включав у себе комбіновані та практичні заняття. Комбіновані заняття мають за мету сформувані у здобувачів компетентності з визначення елементів симетрії органічних молекул, побудови назв стереоізомерів за систематичною номенклатурою, методів доказу просторової будови стереоізомерів на основі ЯМР ^1H – спектрів, що були зняті з синтезованих на практичних заняттях речовин. Практичні завдання включають у себе хімічний експеримент, а саме планування, реалізацію та обробку результатів стереоспецифічного синтезу 3-феніл-1-[4-(4-[хлорфеніл]тіазол-2-іл)]індолізін-2-аміну. Структура курсу для формування поняття « π -стереоізомерія» наведено у табл.1.

Таблиця 1

Структура курсу з формування поняття « π -стереоізомерія»

	КУРС ЗІ СТЕРЕОІЗОМЕРІЇ			
	Заняття 1	Заняття 2	Заняття 3, 4	Заняття 5
Тема	Основні поняття стереохімії	Номенклатура π -діастереоізомерів	Стереоселективний синтез органічних речовин	Методи встановлення просторової будови органічних речовин з використанням ЯМР-спектрів
Тип заняття	комбіноване		практичне	комбіноване
Технологія навчання	технологія розвитку критичного мислення		проектна технологія	інформаційно-комунікаційна технологія навчання
Міжпредметні зв'язки	фізика, геометрія, біологія		фізика, біологія	фізика, біологія
Результати навчання	сформовано поняття про основні елементи симетрії органічних речовин, явище π – діастереомерії тощо	сформовано компетентність з номенклатури заміщених алкенів (<i>цис</i> -, <i>транс</i> -, та <i>Z</i> -, <i>E</i> -номенклатура)	сформовано компетентність у галузі стереоселективного синтезу та роботи у хімічній лабораторії цілому.	сформовано компетентність з роботи зі спектрами ЯМР ^1H органічних речовин
	компетентність зі стереоізомерії			

Таким чином, використання інноваційних педагогічних технологій навчання під час формування поняття « π -стереоізомерія» в осередках МАНУ є необхідною умовою для формування ключових компетентностей в галузі сучасної органічної хімії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісовий О. В. Освітня діяльність Малої академії наук України в напрямі організації навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності дітей та молоді// Наукові записки Малої академії наук України. 2012. № 1. С.11-19
2. Сковрунська Т., Толмачова В. Зміст та методика проведення орієнтованого спецкурсу «Ізомерія органічних сполук» у профільній підготовці майбутніх учителів хімії// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2012. №37. С.378-383.

УДК 658.8:339.138

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ченцов Артем Вікторович

здобувач

Університет митної справи та фінансів

(м. Дніпро, Україна)

Анотація. Визначено вимоги та умови щодо формування організаційного забезпечення стратегічного планування маркетингової діяльності підприємства. Обґрунтовано склад функцій та робіт маркетингових підрозділів в системі організаційного забезпечення стратегічного планування маркетингової діяльності підприємства. Доведено доцільність розширення прав та повноважень маркетингових підрозділів при розподілі управлінської відповідальності в організаційній структурі підприємства.

Ключові слова: стратегія, маркетингова стратегія, стратегічне планування, організаційне забезпечення, організаційна культура.

Важливість стратегічного маркетингового підходу до управління виробництвом обумовлена тим, що в умовах ринкової ситуації, яка безупинно змінюється, успішне функціонування підприємства стає неможливим без орієнтації всіх його підрозділів і підпорядкування працівників єдиній меті, що полягає у створенні продукції, потрібної споживачу. Поставити таку роботу на довгострокову основу й інтегрувати її в єдиний внутрішньоорганізаційний організм стає можливим завдяки виробленим багаторічною практикою західних компаній принципам і методам управління виробництвом, вираженим у концепції стратегічного маркетингу. Іншими словами, в сучасних умовах ринкове управління виробництвом на підприємстві досягається за допомогою створення і функціонування такого організаційного механізму, основним

елементом якого виступає маркетинг.

Організаційний механізм управління виробничо-господарською активністю на вітчизняних підприємствах повинен відповідати наступним вимогам: відбивати єдність перспективних і поточних задач підприємства; забезпечувати гнучкість і оперативність реагування системи управління виробництвом на зміни попиту й умов збуту на ринку; реалізувати маркетингові принципи управління виробництвом; сприяти максимальному використанню всіх ресурсів, скорочувати витрати виробництва й рівень запасів; стимулювати працівників, впроваджувати передові методи організації виробництва, активно брати участь в удосконалюванні управління виробництвом; забезпечувати ефективну систему планування, регулювання й контролю за ходом виробничого процесу, створення ефективної системи оперативного управління виробництвом; функціонувати як єдиний інформаційний процес управління виробництвом на основі широкого використання комп'ютерної техніки. Відповідно до перерахованих вимог сформулюємо основні напрямки створення організаційного механізму управління виробництвом на вітчизняних підприємствах: формування системи розробки перспективних і поточних цілей, задач, стратегій, програм як результат комплексних маркетингових досліджень; зміна характеру взаємин підрозділів і служб підприємства на основі організації процесів вироблення і реалізації стратегії маркетингу; створення системи простої, чіткої та якісної інформації про стан виробничого процесу на всіх його стадіях, а також про можливості й наслідки змін виробничих параметрів (завантаження виробничих потужностей, оптимального розподілу ресурсів, завантаження устаткування і т.і.) у випадку перегляду діючої маркетингової стратегії; формування організаційного потенціалу підприємства, що забезпечує реалізацію виробленої стратегії маркетингу; розвиток організаційної культури підприємства.

Таким чином, для застосування на підприємстві стратегічного маркетингу повинна змінитися система управління підприємством з урахуванням наступних основних вимог.

По-перше, введення системи роздільного управління, при якій управління і контроль за стратегічними проектами відділені від системи виробничого контролю. При цьому виробнича група зайнята оптимізацією прибутку, група стратегічного розвитку займається розробкою нових видів бізнесу.

По-друге, концентрація зусиль вищого керівництва на стратегічному розвитку підприємства.

По-третє, залучення до стратегічної діяльності всіх керуючих функціональними підрозділами (згодом – керуючих операціями на локальних сегментах цільового ринку) – при цьому процес поділу стратегічної відповідальності розподіляється між декількома рівнями.

По-четверте, використання гнучких систем управління (на основі експертних рішень, за проектами, шляхом утворення тимчасових оперативних груп, націлених на рішення конкретної ситуації і т. ін.). По-п'яте, винагорода за стратегічну діяльність, що повинна прийняти форму заохочення підприємницької діяльності і ризикованих рішень.

Значення вищого керівництва зростає ще й у зв'язку з тим, що, як показує досвід західного менеджменту, при впровадженні стратегічних змін на фірмі підтримка і вплив вищого керівництва використовуються звичайно для подолання опору змінам. Основні причини, що ініціюють такий опір, – або організаційного, або поведінкового характеру.

Основні з них: недолік управлінського потенціалу для постачання і рішення стратегічних задач вищим керівництвом; стримання стратегічної активності на користь поточної виробничо-господарської діяльності ("текучки"); групова протидія колективу, психологічно орієнтованому на інерційний сценарій, неприйняття змін з боку лінійних керуючих, недостаток професіоналізму яких змушує їх чинити опір плануванню, оскільки воно в їхньому розумінні неефективне (протидія ще більш посилюється в зв'язку з тим, що перехід до орієнтації на ринок супроводжується змінами в перерозподілі владних повноважень); відсутність банку стратегічних даних (слабка комп'ютерна база, незадовільна організація інформаційних потоків) і ін.

Серед існуючої на практиці безлічі видів організаційних структур підприємств можна виділити основні: функціональну, дивізійну, матричну (різновид проектної), ринково-стратегічну і конгломератну.

При цьому функціональна і дивізійна структури відносяться до типу механістичних, а матрична, ринково-стратегічна й конгломератна – до типу органічних, або адаптивних. Кожна з цих структур відповідає певному типу стратегії підприємства й історично є результатом еволюційного розвитку ринкової економіки.

Функціональна структура управління підприємством є найбільш вивченою, стала вже "класичною" в організаційній побудові підприємств. Її переваги особливо виявляються в масовому одногалузевому виробництві в умовах високої стабільності зовнішнього середовища, коли ефективність внутрішньофірмової організації досягається за рахунок упору на вертикальний контроль і керівництво за функціями.

Широке використання проектних структур обмежене їхньою складністю. Однак завдяки матричній організації досягається можливість одержання одночасно переваг різних типів структур (як функціональних, так і дивізійних).

Таким чином, доцільність застосування матричних структур визначається необхідністю інтеграції виробничих і науково-дослідних підрозділів підприємства, що робить більш ефективними розробку і впровадження у виробництво нової техніки й технології.

Аналіз основних організаційних форм побудови підприємств стосовно еволюції ринкових відносин і стратегій управління виробництвом дозволяє зробити висновок, що генеральним напрямком організаційного розвитку підприємств країн з розвинутою ринковою економікою є все більша децентралізація управління, ліквідація твердої вертикальної ієрархії і посилення значення горизонтальних зв'язків між підрозділами, а також відхід від командних методів внутрішньофірмового регулювання і перехід на регулювання окремих аспектів діяльності за допомогою елементів ринкового

механізму. Модифікація організаційних структур підприємств відбувається постійно.

Часто внаслідок зміни стратегії підприємства чи технології виробництва спостерігається співіснування декількох типів структур. Загальна думка західних фахівців полягає в тому, що ефективне функціонування підприємства може бути досягнуте при будь-якій організаційній структурі, важливо лише, щоб вона найбільшою мірою відповідала стратегії підприємства й умовам його господарювання.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ РИЗИКУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

Черкас Вікторія Миколаївна

Аспірантка кафедри господарського права
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

Анотація: Проаналізовано та надано характеристику змісту поняття ризику господарської діяльності фізичної особи-підприємця, відмінності ризику від явища невизначеності, ознакам явища ризику господарської діяльності фізичної особи-підприємця, факторам виникнення та ключовим елементам. Запропоновано власне визначення поняття ризику господарської діяльності фізичної особи-підприємця.

Ключові слова: господарське право, ознаки ризику, ризик господарської діяльності фізичної особи-підприємця, ризикологія, сутність ризику, невизначеність.

Господарська діяльність суб'єктів бізнесу, як і, зокрема, фізичних осіб-підприємців, неминуча від впливу кола ризиків. Зазначене обумовлюється наявністю об'єктивних та суб'єктивних, внутрішніх та зовнішніх факторів, що є невід'ємною складовою провадження будь-якої підприємницької діяльності.

Фізична особа-підприємець, здійснюючи свою діяльність з метою одержання економічних та соціальних результатів, свідомо йде на певний ризик, який, у тому числі, обумовлений наявністю або відсутністю правового визначення та регулювання. Водночас, з метою визначення рівнів ризику, вироблення правових засобів їх мінімізації та управління, необхідним вбачається визначення сутності поняття ризику господарської діяльності фізичної особи-підприємця. Виокремленню змісту та ознак ризику

господарської діяльності фізичної особи-підприємця, здійсненню класифікації ризиків, пошуку традиційних та новітніх засобів їх мінімізації, насамперед, передус з'ясування значення терміну «ризик». Серед учених-правників, предметом дослідження яких ставало явище ризику, можна назвати О. Андрєєву, Н. Майданик, О. Мельник. Загалом, слід зазначити, що практика застосування наукових здобутків ризикології в процесі розробки законодавчих актів щодо підприємців приватного сектору в Україні, є досить обмеженою, при цьому, зважаючи на поширеність такої форми провадження господарської діяльності, особливостей правового статусу підприємця, залишається актуальною і потребує дослідження.

Ризик можна розглядати як ймовірність відхилення фактичного результату від очікуваного [1, с. 56], як дію наугад, сподіваючись на позитивний результат, невпевненість у можливому результат [2, с. 24] або атрибут прийняття рішення у ситуації невизначеності [3, с. 47-52]. Цілісна теорія ризиків не є сформованою, у тому числі через об'єктивну динаміку такого явища, різноманітністю поглядів. Крім того, законодавцем практично не надається визначень даного поняття, що ускладнює формування сутності ризику як господарської діяльності усіх суб'єктів господарювання, так і фізичної особи-підприємця зокрема,

Втім, невід'ємним елементом ризику господарської діяльності фізичної особи-підприємця, що обумовлює особливості його виникнення, є зокрема, його середовище, яке здійснюється в умовах значної невизначеності ситуації.

Відтак, внутрішнє середовище характеризується організаційною і виробничою структурою суб'єкта господарювання, наявністю та кількісним і якісним складом найманих працівників або їх відсутністю, обсягом і структурою виробничих фондів, технологією виробництва продукції або умов і порядку надання послуг тощо. Окремої уваги заслуговує наявність та особливості правового статусу майна фізичної особи-підприємця, інших її активів, обсягу цивільної дієздатності та аспектів кола відповідальності приватного підприємця.

Натомість зовнішнє середовище включає у себе середовище прямого впливу, як-то: ступінь виконання господарських зобов'язань із контрагентами, добросовісна чи недобросовісна поведінка партнерів або споживачів, режим конкуренції між ними, адміністративні правовідносини із контролюючими органами держави, та середовище непрямого впливу – розвиток та загальний стан економіки, міжнародні події, науково-технічний прогрес, пандемії, стихійні лиха, політичні, соціально-культурні чинники тощо.

Відтак, ризик означає поєднання можливості виникнення втрат і їх важкості і розглядається у форматі трьох-вимірної моделі. Така модель, як сукупність властивостей, спрямована у три виміри – ризик як небезпека, ризик як невизначеність і ризик як можливість (шанс), і обумовлює наявність не тільки негативного, але й позитивного потенціалу.

Складність і багатовимірність поняття ризику призводить до того, що для доказу прийнятності якоїсь дії необхідно не просто оцінити значення «прийнятності» ризику, але й мати можливість виконувати його градацію. Вказане зумовлене ознаками ризику як невід'ємного елемента господарської діяльності.

Відтак, ризик є категорією ймовірнісною - він або може бути, або ні, що є принциповим. Господарські ситуації, заздалегідь визначені й кількісно оцінені, не вважаються на певний момент ризикованими, на відміну від тих випадків, коли внаслідок впливу непередбачених чинників можуть бути відхилення реальних результатів від очікуваних.

Крім того, ризик може спричинити як негативні, так і позитивні наслідки, будучи при цьому пов'язаним з ринком, який функціонуватиме за умов бажання іти на ризик та бути готовим до будь-яких можливостей. Практично жоден підприємець, який хоче мати зиск, не може не враховувати цього. Підприємницька активність і готовність іти на ризик настільки тісно переплітаються, що їх часто розглядають як синоніми. Спроби уникнути ризику можуть призводити підприємців до великих невдач і навіть до краху, зокрема – до визнання фізичної особи-підприємця банкрутом.

Серед багатьох властивостей ризику, невіддільних від його змісту, до основних також слід додати ймовірнісний характер, суперечність, альтернативність, правомірність.

Ймовірнісна ознака дає змогу розрізняти ризик та невизначеність, які часто помилково ототожнюються, водночас не є синонімами. Зокрема, невизначеність є характерною ознакою наслідків, результатів, що виникли за умови настання ризику у господарській діяльності фізичної особи-підприємця.

Суперечність полягає і у поєднанні об'єктивно існуючих факторів ризику з їх суб'єктивною оцінкою. Суперечність ризику проявляється, з одного боку, у поспішних нераціональних рішеннях, прийнятих в умовах недостатньої кількості або якості інформації, без належного врахування об'єктивно існуючих тенденцій, що може бути неоптимальним та призвести до негативних наслідків. З іншого боку, результатом зволікання із прийняттям рішення в умовах конкуренції може стати упущена вигода, тобто недоодержання потенційного доходу через втрату певної сприятливої можливості.

Альтернативність ризику зумовлена необхідністю прийняття управлінського рішення на користь обрання однієї із альтернатив ймовірнісного характеру. Слід зауважити, що обрання ймовірнісної альтернативи, пов'язаної із втіленням інноваційних, творчих ідей призводить до суспільного прогресу.

Натомість, сутність правомірності ризику полягає в тому, що ризик-орієнтоване рішення повинно узгоджуватись як з внутрішньо-корпоративними правилами, загальними правилами ділового обороту та звичаю, положеннями антимонопольного, господарського, податкового, адміністративного, земельного законодавства тощо, так із загальними нормами цивільного закону з огляду на особливості суб'єкта господарювання.

Відтак, фізична особа-підприємець, з урахуванням законодавчих обмежень та з огляду на відповідальність за зобов'язаннями усім своїм майном, проваджуваючи власну господарську діяльність, повинна дотримуватись забезпечення балансу інтересів сторін – як контрагентів, податкових органів,

так і осіб, пов'язаних з підприємцем родинними стосунками у розумінні положень цивільного та сімейного законодавства.

Отже, можна дійти до висновку, що ризик господарської діяльності фізичної особи-підприємця слід визначити як ситуативну характеристику підприємницької діяльності, обумовлену внутрішнім та зовнішнім середовищем суб'єкта господарювання, яка полягає у невизначеності результату настання негативних наслідків. Фізичній особі-підприємцю слід шукати методи оцінювання ризику, що даватимуть змогу враховувати суб'єктивну інформацію з метою забезпечення можливості не тільки більш вірогідно виявляти небезпеку або безпеку певної дії, події, процесу господарської діяльності, але й також здійснювати управління ризиками, а саме - їх зменшувати чи оптимізувати. Водночас, визначення рівнів прийнятного ризику, вироблення правових засобів мінімізації таких ризиків є частиною загальної проблеми оптимізації і управління ризиками, яка разом з обліком і розподілом обмежених коштів, урахуванням інтересів різних сторін має багатокритеріальний характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навч. Посібн. Донець Л.І. та інші. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
2. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 480 с.
3. Тюленєва Ю.В. Визначення категорії «ризик підприємницької діяльності» як основа ефективної діяльності підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут: збірник наукових праць*, 2009. № 6. С.47-52.

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ПСИХОЛОГО- ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА

Черняк Евгения Борисовна

к.пед.н., доцент

Мищенко Светлана Павловна

концертмейстер

Мелитопольский государственный

педагогический университет

имени Богдана Хмельницкого

г. Мелитополь, Украина

Введение. В современных условиях профессиональной подготовки музыкантов все большее значение приобретает проблема формирования психолого-исполнительских компетентностей концертмейстера. Это понятие включает в себя и психологические аспекты деятельности, и овладение специальными умениями, успешно применяемыми в практике камерно-ансамблевого музицирования. Концертмейстерское искусство – уникальный пример синтеза исполнительского, педагогического и психологического компонентов.

Цель работы. Рассмотреть универсальные критерии концертмейстера-профессионала, обеспечивающие единство ансамблевого исполнения и стилистическую цельность музыкальной интерпретации. В ряде работ предпочтение отдается концертмейстерской интуиции, особому чутью, эмпатии, такту, гибкости мышления и антиципации. Известно, что достижение ансамблевой слитности во многом обусловлено коммуникативными взаимодействиями между солистом и концертмейстером. Часто в ситуации ответственного выступления концертмейстер выступает в роли психолога, помогающего нивелировать волнение солиста, создать условия для оптимального сценического настроения. При изучении специфики деятельности

концертмейстера Е. Шендеровичем на первый план выводится быстрота реакции, способность обеспечить удобство солисту, выступить музыкальным лоцманом, чтобы оградить исполнительский корабль от всевозможных рифов [6, с. 5]. Рассматривая основы ансамблевой техники, А. Готлиб не только констатирует наличие разницы концертмейстерского (синтетический) и исполнительского (аналитический) восприятия, но и указывает на необходимость антиципации музыкального развития аккомпаниатором [1]. Уделяя внимание синхронному звучанию, единству штриховой палитры, автор подчеркнул важность интуитивного взаимопонимания исполнителей, которое по аналогии с актёрским мастерством назвал «внутренней сцепкой».

Партнерским взаимоотношениям в ансамбле посвящено исследование Н. Ежовой, где природная предрасположенность и психодинамические особенности темперамента выступают необходимыми предпосылками выбора исполнительской специализации концертмейстера [2]. Учитывая переменный характер деятельности концертмейстера, на первый план выходит такое качество, как быстрое реагирование и адаптация к различным условиям выступления. Слитность инструментального и вокального ансамбля предполагает поиск в репетиционном процессе вербальных художественно-смысловых ориентиров, которые обеспечат успешность открытого музыкального исполнения. Таким образом, личностные качества концертмейстера обладают универсальным значением, независимо от его специализации. Закономерным, в этой связи, выступает изучение триединства психологического, исполнительского и педагогического компонентов.

Материалы и методы. Методологическая база исследования опиралась на основные теоретические положения по проблемам концертмейстерского искусства, рассмотренные в работах А.Готлиба, А.Люблинского, М.Смирнова, Е.Шендеровича. Отдельные аспекты коммуникативных компонентов деятельности исследовались Э.Винером, Х.Гарднером, Э.Эриксоном.

Результаты и обсуждение. Выявлено, что в процессе ансамблевого музицирования, кроме эмоционального прочтения текста и создания

адекватной композиторскому замыслу интерпретации, важную роль играет совпадение двух эмоционально-смысловых прочтений (сонастройка партнеров взаимодействия). Возникновение такой сонастройки (единое психоэмоциональное поле) возможно только в случае невербального эмоционально-флюидного взаимодействия между музыкантами. ЕПП функционирует при полном эмоционально-смысловом совпадении исполнительских интерпретаций. В процессе создания гибкой исполнительской версии необходимо прибегать к концертмейстерскому чутью, интуиции, эмпатии. Следует стремиться интериоризировать музыкальное произведение в сжатом временном пространстве [5].

В исследовании совпадений синхронистического характера, К. Юнг констатировал важность эмоционального, психического фактора [12, с. 298]. При концентрации исполнителей на общей цели, возникают совпадения волновых характеристик, которые объединяются как резонансно-полевое взаимодействие. В дальнейшем осуществляется координация интерпретации, а также её синхронное музыкальное воплощение. Не случайно интуицией называют неспецифическую рецепцию, позволяющую дистанционно взаимодействовать с окружающим миром [4]. Соответственно, концертмейстер должен помнить о необходимости развивать интуицию, то есть, быть заинтересованным в позиции другого исполнителя, эмоционально воспринимать его интерпретацию, быстро реагировать на малейшие агогические отклонения, воспитывать эмпатию. Уловить информацию об окружающем пространстве можно только при отключении сознания от внешних помех, ненужных мыслей.

Необходимым условием интуитивного реагирования является умение концентрироваться на музыкальном исполнении. Когда ощущается ансамблевое единство, которое легко диагностируется исполнителями, возникает эмоциональный подъём, лёгкость, творческая свобода. Завершает панораму эстетическое удовольствие, совпадающее у ансамблистов и аудитории слушателей. Искусство концертмейстера, состоящее в суммарном

единстве личностных качеств и специальных навыков, далеко не так просто, как кажется. Не случайно первое слагаемое упоминают редко, так как, по мнению А. Шведерского, гораздо «проще развивать специальные способности, ведь для этого от педагога требуется наличие определенной суммы знаний и умений. Общие способности развиваются благодаря особому педагогическому искусству, вследствие того, что они обусловлены интуитивными процессами, связанными со вкусом, мерой, тонкостью, глубиной, ощущением формы, чувством целого. Это сложно уловить, а можно только почувствовать. Трудно постигать то, чему нельзя научиться» [4, с. 397-398].

Выводы. Нельзя утверждать так категорично, ведь, имея соответствующие предпосылки и желания, концертмейстер в процессе совместного ансамблевого музицирования получает возможность не только совершенствовать свое исполнительское мастерство, но и приобретать навыки интуитивного взаимодействия в совместном ансамбле и в любых жизненных обстоятельствах. Овладевая всем спектром концертмейстерского мастерства, музыкант создает гармоничную атмосферу взаимодействия с партнерами по общению, а также оказывается способным поддержать людей, нуждающихся в помощи, стать концертмейстером, которого по праву называют одним из приоритетов гуманистической парадигмы современности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Готлиб А. Основы ансамблевой техники. М.: Музыка, 1971. 93 с.
2. Ежова Н. Встреча с единомышленником. Современные аспекты концертмейстерского мастерства. Тамбов.: Изд-во ТГМПИ им. С. Рахманинова, 1998. 34 с.
3. Ломов Б. О системном подходе в психологии // Вопросы психологии, 1975, № 2. С. 31-45.
4. Ражников В. Диалоги о музыкальной педагогике. М.: ЦАПИ, 1994. 141 с.
5. Успенский П. В поисках чудесного / Пер. с англ. Н. фон Бока. М.: ФАИР - ПРЕСС, 2003. 528 с.

6. Черняк Є.Б., Данченко С.М. До проблеми формування музично-слухових уявлень в учнів підліткового віку дитячої музичної школи / Є.Б. Черняк, С.М. Данченко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. – 2017. – Вип. 1 (18). – С. 96-100.
7. Черняк Є.Б., Йоркіна Н.В. Індивідуальна адаптація інструменталістів різних типів темперамента к условиям исполнительской деятельности / Є.Б. Черняк, Н.В. Йоркіна // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. – 2016. – № 1. – С. 134-140.
8. Черняк Є.Б. Формування гендерної компетентності студентів в процесі їх підготовки до умов виконавської діяльності / Є.Б. Черняк // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. – Дніпро, 2018. – № 16. – С. 163-169.
9. Chernyak Ye., Byletskya M. et al. Transformation of sound cipher complexes in the history of musical art and their specific manifestations in the work of composers of the XVII-XXI centuries / Ye. Chernyak, M. Byletskya // Journal of History Culture and Art Research. – Karabuk University, 2019. – 301 - 309 p.
10. Cherniak Ye., Mishchenko S., Yorkin V. Formation of professionally important performing qualities of children of the musical schools in the instrumental practice // The XXII th International scientific and practical conference «Theoretical foundations for the implementation and adaptation of scientific achievements in practice». – Helsinki, 2020. – P. 22-25. Available at: DOI:10.46299/ISG.2020.XXII.
11. Cherniak Ye., Yorkin V. The main issues of the development of musical and auditory images of pupils-musicians of primary school age // The 10th International scientific and practical conference Dynamics of the development of world science. – Vancouver, 2020. – P. 47-49.
12. Шендерович Е. Памяти выдающихся аккомпаниаторов // Музыка и жизнь. Вып. 3. Л.: 1975. С. 118-131.

**ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Чурикано́ва Олена Ю́рївна

к.е.н., доцент

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Анотація. В статті розглянуто ключові аспекти розвитку, базованого на принципах сталості. Представлено загальну характеристику принципів сталості та еволюцію виникнення цього поняття. Також подано сучасні аспекти запровадження принципів сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, регіональна стратегія, регіональна політика, принципи сталого розвитку, цілі сталого розвитку

Під час аналізу загальних проблем глобальної економіки прийнято виходити з об'єктивних тенденцій, таких як інтернаціоналізація продуктивних сил, інтеграція, які розглядаються як універсальні категорії, що визначають динаміку розвитку як світової економіки в цілому та міжнародних економічних відносин, так і окремих країн [1]. Але, при цьому очевидно, що різні регіони світу різною мірою схильні до дії універсальних процесів, оскільки вони характеризуються різним рівнем економічного, технологічного і соціального розвитку. Між континентами світу, та навіть між регіонами у межах окремих країн, наявні великі диспропорції та розриви у розвитку. Більш менш рівномірно розвинутими вважаються країни Західної Європи, Північної Америки (за виключенням Мексики). Наявність диспропорцій у розвитку притаманна країнам Азії, Латинської Америки, Африки, Росії та закавказьким державам [2].

Відомо, що територіальні диспропорції є природним явищем, характерним як для всієї системи світової економіки, так і для окремих континентальних регіонів і країн. Поряд із тим, в них є свої певні особливості. Якщо спочатку диспропорції з'явилися як результат відмінностей у географічному положенні, наявності різних кліматичних та природних умов, характеру і рівня розвитку продуктивних сил, то згодом, поступово, у міру цивілізаційного прогресу і у залежності від типу розвитку, якого дотримувались держави, вони або набули загострення, або істотно загладились.

Поряд із тим, очевидним стає той факт, що стійкий і постійний економічний ріст забезпечуються лише тими країнами, які досягли суттєвих успіхів на поприщі ліквідації диспропорцій у розвитку територій, що є фундаментом для рівномірного соціально-економічного розвитку країни (у територіальному аспекті). Відображення цієї ідеї достатньо широко представлено у матеріалах офіційних доповідей і звітів міжнародних організацій, у тому числі інститутів ООН, міжнародних дослідженнях, в документах і матеріалах Євросоюзу [3].

Розуміння світовою спільнотою зростання негативного впливу на навколишнє середовище, покликане стрімким розвитком індустріальної діяльності, послужило виробленню головної стратегічної цілі нашого часу – екологічно збалансованого споживання та виробництва.

Сьогодні існує небезпечна тенденція до невідновлюваного забруднення біосфери, все більшого загострення соціальних конфліктів не лише в бідних, а й в розвинених країнах.

На порядок денний ставляться питання про перехід до нового етапу цивілізаційного розвитку, що ґрунтується на зміні цінностей і цілей сучасного суспільства. Найоптимальнішим варіантом подальшого прогресу людства є сталий розвиток.

Згідно циклів Кондратьєва, економічний занепад і зростання постійно чергуються [4]:

1) 1780 – 1830 роки, виникнення парового двигуна; 1837-1843 роки, депресія внаслідок паніки 1837 року;

2) 1830 – 1880 роки, виникнення залізничних шляхів, сталі; 1873-1879 роки, довга депресія;

3) 1880 – 1930 роки, електрифікація та розвиток хімії; 1929-1939 роки, Велика депресія;

4) 1930 – 1970 роки, виникнення автомобілів та бензину; 1974 – 1980 роки, перша та друга нафтові кризи;

5) 1970 – 2010 роки, інформаційні та комунікаційні технології; 2007 – 2009 роки, фінансові кризи;

6) 2010 – 2050 роки, інтелектуальні технології.

Саме шостий цикл має дістати назву циклу сталого розвитку.

В Україні наразі відбувається реформування базових інституцій. Тому саме сталий розвиток, який може забезпечити довгострокову, зрозумілу та взаємовигідну стратегію модернізації продуктивних сил та реформ, є нагальною потребою для дослідження.

У 1940-их роках, Вернадський зазначив, що економічна діяльність людини має сильніший вплив на навколишнє середовище, аніж стихійні явища [5]. Перша глобальна конференція з навколишнього середовища і розвитку відбулася в Стокгольмі в 1972 році й одночасно було опубліковано «The Limits to Growth» [6]. Завдання з економічного розвитку та екологічної стійкості були сформульовані згідно з прогнозом зробленим у публікації. Наступна світова зустріч на вищому рівні відбулася в Ріо в 1992 році, де було прийнято 3 основні договори [7], які окреслили чітке підґрунтя для «Цілей розвитку тисячоліття» (ЦРТ) [8]. Внаслідок проведення Саміту тисячоліття ООН в 2000 році та прийняттям Декларації тисячоліття ООН, були прийняті вищезгадані ЦРТ, які описували шлях розвитку людства до 2015 року [9].

У червні 2012 року лідери країн усього світу зібралися на зустрічі «Ріо + 20», підвели підсумки щодо виконання ЦРТ. Тоді вони визначили, що боротьба з граничною бідністю є найбільш пріоритетним напрямком без якого неможливо завершити складні завдання по іншим аспектам сталого розвитку. Доказом цієї тези є факт: 7 мільйонів дітей помирають щороку до свого п'ятого дня народження в умовах, які можна повністю або частково запобігти. Результатом цієї зустрічі став перехід від ЦРТ до «Цілей сталого розвитку» [10].

Аналізуючи основні цілі сталого розвитку можна відзначити, що найбільш пріоритетною наразі залишається боротьба з граничною бідністю. Наступна ціль сталого розвитку полягає в забезпеченні розвитку, враховуючого обмеження з боку самовідновлення природних ресурсів.

Інша, одна з трьох найважливіших цілей – забезпечення ефективного навчання всім дітям та молоді. Один з провідних вчених у галузі економіки, професор Чиказького університету Джеймс Хекман, лауреат Нобелівської премії з економіки, вивчає питання інвестування в людський капітал протягом всієї своєї кар'єри. У своєму дослідженні він дійшов до висновку, що максимальної ефективності інвестиції в людський капітал досягають при інвестуванні в дошкільну освіту.

А найвищої ефективності інвестиції досягають в роки становлення мозкової активності [11]. Також зміна технологій вимагає зміни структури знання і методів її сприймання, аби забезпечити шляхи до гідної праці.

Отже, аналіз концепції сталого розвитку показав, що основними цілями розвитку є “Світ без бідності”, “Світ без голоду”, “Хороше здоров'я”. Це свідчить про те, що головним чином усі зусилля треба сконцентрувати на боротьбу з граничною бідністю, забезпечення самовідновлення природних ресурсів під час розвитку промисловості та забезпечення ефективного навчання всім дітям та молоді [12].

Повертаючись до умов сучасності та запровадження принципів сталого розвитку, прикладом застосування концепції сталого розвитку на регіональному рівні можуть служити такі аспекти як:

- сільськогосподарська діяльність регіону не повинна призводити до погіршення якості ґрунту;
- розбудова інфраструктури регіону має супроводжуватись висадженням дерев, щоб не погіршувався стан довкілля;
- поряд із видобуванням корисних копалин (руди, вугілля, нафти) мають активно вестись заходи щодо переходу на альтернативні джерела енергії, щоб у майбутньому, у разі вичерпання корисних копалин, не сталася економічна криза.
- у соціальному аспекті, заробітна плата повинна бути достатньою для відновлення здоров'я робітника, пов'язане з шкідливими умовами праці;
- медичні препарати мають не тільки сприяти одужанню пацієнта, а й бути безпечними для наступних поколінь.

Відзначений перелік прикладів стійкого розвитку безумовно може бути ще значно розширений, але є достатнім для розуміння концепції сталого розвитку – кожна дія у будь якій сфері діяльності має бути погодженою з іншими сферами та не мати негативних наслідків для майбутніх поколінь.

Одночасно з еволюцією концепції сталого розвитку у світі відбуваються процеси становлення основного інструментарію для цілей з метою одночасного вирішення проблем економічного зростання з урахуванням екологічної безпеки та гармонічного розвитку соціального середовища.

В Європейських державах застосування принципів сталого розвитку стало невід'ємною частиною управління економічним розвитком регіонів та формування регіональної політики. В Україні ж принципи сталого розвитку лише починають набувати поширення.

Країнам з перехідною економікою та Україні, у тому числі, як ніколи гостро потрібні нові інструменти та підходи до формування регіональної політики на засадах сталого розвитку з метою забезпечення гармонійного

розвитку усіх сфер: соціальної, економічної, промислової, підприємницької, екологічної, тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хасбулатов О.Р. Региональный аспект макроэкономической политики в странах-членах Евросоюза: институциональная эволюция. – Ж. Вестник Российской экономической академии им. Г.В. Плеханова, №5(17), 2007

2. ООН. Экономический и Социальный Совет. Обзор мирового экономического и социального положения, Женева, (ежегодные издания); World Economic Situation and Prospects 2007. United Nations. UNCTAD, New York and Geneva, 2007

3. ООН. Доклад о развитии человеческого потенциала в Российской Федерации 1999; Human Development Report 2003. New York, 2003; Working on European Social Policy A Report on the Forum. Brussels, Luxemburg, 1996; Implementation of the Outcome of the World Summit for Social Development and Initiatives. Geneva 2000

4. International Growth Centre public lecture “The Age of Sustainable Development” by Jeffrey D. Sachs, Jonathan Leape.

5. Вернадский В. И. “Несколько слов о ноосфере” [Текст] / В. И. Вернадский // Успехи современной биологии. – 1944. – № 18, вып. 2. – с. 113–120.

6. Meadows, D. H.; Meadows, D. L.; Randers, J.; Behrens III, W. W. (1972), “The Limits to Growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind”, Universe Books, ISBN 0-87663-165-0, p.158

7. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, official website - Режим доступа: <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>

8. The Millennium Development Goals, official website - Режим доступа: <http://www.un.org/millenniumgoals/>

9. The Millennium Summit (6-8 September 2000), official website - Режим доступу: http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml
10. The Sustainable Development Goals, official website - Режим доступу: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>
11. “The Economics of Inequality: The Value of Early Childhood Education, by James J. Heckman, American Educator”, Spring 2011, p. 31-35
12. Чуріканова О.Ю. Загорулько К.А. Світовий досвід моделювання сталого розвитку регіонів//Чуріканова О.Ю. Загорулько К.А. Ефективна економіка. – 2017. - №2. [Електроний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

УДК 378.14:331.5

**ЦІЛЬОВА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК
МОЖЛИВІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**

Шевченко Інна Юріївна

доктор економічних наук, доцент

завідувач кафедри

економіки і підприємництва

Цема Валерія Євгеніївна

студент

Харківський національний

автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Анотація: У статті запропоновано здійснення внутрішньої регіональної погалузевої прив'язки закладів вищої освіти задля забезпечення цільової підготовки фахівців для видів економічної діяльності як можливості збереження трудового потенціалу України в умовах турбулентності економіки.

Ключові слова: цільова підготовка фахівців, заклад вищої освіти, галузь знань, вид економічної діяльності, трудовий потенціал

Трудовий потенціал України сьогодні демонструє кризові явища. І справа не лише в кількісному зменшенні трудового потенціалу України за рахунок негативного природного приросту чисельності населення та інтенсивної трудової міграції економічно активного населення. Кризові явища спостерігаються і в якості трудового потенціалу, що проявляється у невідповідності професійно-кваліфікаційних характеристик економічно активного населення потребам національної економіки.

Відповідно до результатів попередніх досліджень [1] у середньому 28-32% випускників закладів вищої освіти в Україні не знаходять робочого місця по завершенні фахової підготовки та стають на облік ДЦЗУ як безробітні особи.

Причинами цього є не лише динамічна трансформація національного господарства та негативні соціально-економічні наслідки локдауну, спричиненого пандемією, – проблеми акумулювалися й у вітчизняній системі підготовки фахівців, яка практично відійшла від такого поняття як «цільова підготовка» спеціалістів для підприємств, установ, організацій.

Звичайно, можна стверджувати, що найголовнішою навичкою сучасних випускників є «вміння навчатися протягом життя», тому економіці потрібні «універсали», які зможуть працевлаштуватися та реалізувати свої здібності в будь-яких видах економічної діяльності. Але в умовах стагнації національної економіки гостро стоїть питання забезпечення працевлаштування молодих фахівців, тому цільова підготовка спеціалістів у закладах вищої освіти може стати можливістю збереження трудового потенціалу України.

Попри те, що наразі будь-яким закладом вищої освіти в Україні за умови наявності відповідного навчально-методичного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення може бути розпочато підготовку фахівців на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях практично в будь-якій галузі знань і за будь-якою спеціальністю, доцільним є здійснення погалузевої прив'язки закладів вищої освіти до видів економічної діяльності. При чому рекомендуємо таку прив'язку здійснювати за регіонами країни задля урахування регіональних особливостей розвитку національного господарства.

Чинною Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД-2010) передбачені такі види економічної діяльності (ВЕД): секція А – «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»; секція В – «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів»; секція С – «Переробна промисловість»; секція D – «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря»; секція E – «Водопостачання, каналізація, поводження з відходами»; секція F – «Будівництво»; секція G – «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт

автотранспортних засобів і мотоциклів»; секція Н – «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»; секція І – «Тимчасове розміщування й організація харчування»; секція J – «Інформація та телекомунікації»; секція К – «Фінансова та страхова діяльність»; секція L – «Операції з нерухомим майном»; секція М – «Професійна, наукова та технічна діяльність»; секція N – «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»; секція O – «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»; секція P – «Освіта»; секція Q – «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги»; секція R – «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок»; секція S – «Надання інших видів послуг»; секція T – «Діяльність домашніх господарств»; секція U – «Діяльність екстериторіальних організацій і органів» [2].

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Зазначений перелік містить такі галузі знань: 01 «Освіта/Педагогіка»; 02 «Культура і мистецтво»; 03 «Гуманітарні науки»; 04 «Богослов'я»; 05 «Соціальні та поведінкові науки»; 06 «Журналістика»; 07 «Управління та адміністрування»; 08 «Право»; 09 «Біологія»; 10 «Природничі науки»; 11 «Математика та статистика»; 12 «Інформаційні технології»; 13 «Механічна інженерія»; 14 «Електрична інженерія»; 15 «Автоматизація та приладобудування»; 16 «Хімічна та біоінженерія»; 17 «Електроніка та телекомунікації»; 18 «Виробництво та технології»; 19 «Архітектура та будівництво»; 20 «Аграрні науки та продовольство»; 21 «Ветеринарна медицина»; 22 «Охорона здоров'я»; 23 «Соціальна робота»; 24 «Сфера обслуговування»; 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»; 26 «Цивільна безпека»; 27 «Транспорт»; 28 «Публічне управління та адміністрування»; 29 «Міжнародні відносини» [3].

Спробуємо здійснити прив'язку галузей знань, за якими нині здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів

економічної діяльності відповідно до КВЕД-2010 (табл. 1). Звичайно, така прив'язка є досить умовною, адже галузі знань включають різні спеціальності та й фахівці певних спеціальностей затребувані в різних видах економічної діяльності.

Таблиця 1

Прив'язка галузей знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів економічної діяльності*

Галузі знань	Секції видів економічної діяльності (КВЕД-2010)																				
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
01																•		•			
02																		•			
03																•					
04																			•		
05							•			•	•	•	•	•	•	•					
06										•											
07							•				•	•	•	•	•					•	
08														•	•	•					•
09																•					
10																•					
11																•					
12										•											
13		•	•				•														
14				•																	
15										•											
16	•		•															•			
17								•		•											
18	•	•	•	•					•	•											
19					•	•							•								
20	•																				
21													•								
22																		•			
23															•		•				
24									•					•							
25															•						•
26															•				•		
27								•													
28														•	•						
29															•						•

* розроблено авторами.

За даними табл. 1 можна зробити висновки щодо того, що ВЕД «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» головним чином потребує фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Хімічна та біоінженерія», «Виробництво та технології» й «Аграрні науки та продовольство»; ВЕД «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Механічна інженерія» і «Виробництво та технології»; ВЕД «Переробна промисловість» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Механічна інженерія», «Хімічна та біоінженерія» і «Виробництво та технології»; ВЕД «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Електрична інженерія» і «Виробництво та технології»; ВЕД «Водопостачання, каналізація, поводження з відходами» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Архітектура та будівництво»; ВЕД «Будівництво» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Архітектура та будівництво»; ВЕД «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування» і «Механічна інженерія»; ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Електроніка та телекомунікації» і «Транспорт»; ВЕД «Тимчасове розміщування й організація харчування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Виробництво та технології» і «Сфера обслуговування»; ВЕД «Інформація та телекомунікації» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Журналістика», «Інформаційні технології», «Автоматизація та приладобудування», «Електроніка та телекомунікації» і «Виробництво та технології»; ВЕД «Фінансова та страхова діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки» й «Управління та адміністрування»; ВЕД «Операції з нерухомим майном» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки» й «Управління та адміністрування»; ВЕД

«Професійна, наукова та технічна діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Архітектура та будівництво» і «Ветеринарна медицина»; ВЕД «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Право», «Сфера обслуговування» і «Публічне управління та адміністрування»; ВЕД «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Право», «Соціальна робота», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Цивільна безпека», «Публічне управління та адміністрування» і «Міжнародні відносини»; ВЕД «Освіта» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Освіта/Педагогіка», «Гуманітарні науки», «Соціальні та поведінкові науки», «Право», «Біологія», «Природничі науки» і «Математика та статистика»; ВЕД «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Хімічна та біоінженерія», «Охорона здоров'я» та «Соціальна робота»; ВЕД «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Освіта/Педагогіка» та «Культура і мистецтво»; ВЕД «Надання інших видів послуг» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Богослов'я» та «Цивільна безпека»; ВЕД «Діяльність домашніх господарств» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Управління та адміністрування»; ВЕД «Діяльність екстериторіальних організацій і органів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Право», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та «Міжнародні відносини».

Перспективи подальших досліджень складає здійснення ідентифікації закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за зазначеними галузями знань для видів економічної діяльності у регіонах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко І.Ю. Концептуальне обґрунтування розвитку трудового потенціалу на різних рівнях його прояву. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ: ПДАБА. 2014. № 88. С. 98-109.

2. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010). URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html

3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ
ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА COVID-19 В УКРАЇНІ**

Шейкіна Надія Валеріївна

к. біол. н., доцент кафедри
освітніх та інформаційних технологій

Матус Тетяна Андріївна

Студентка

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Людство постійно переживає епідеміологічні виклики протягом багатьох тисячоліть. У цілому світі вже майже рік панує нова пандемія – COVID-19. Метою роботи була побудова моделі перебігу першої хвилі епідемії COVID-19 в Україні та прогнозування подальшої смертності методом математичної статистики. В процесі дослідження було встановлено: показник летальності в Україні від коронавірусу, що коливається в межах 1,85%, при побудові графіків та математичному аналізі пандемій потрібно більше орієнтуватися на смертність, а не на захворюваність, в середньому від початку зараження COVID-19 до смерті у зв'язку з хронічними захворюваннями проходить 3 тижні, пік захворюваності першої хвилі в Україні припадав на 11-19 листопада 2020 року, від початку хвилі до піку проходить 3,5-4,5 місяці.

Ключові слова: пандемія, COVID-19, коронавірус, перша хвиля, летальність, прогнозування, апроксимація, лінія тренду.

Вступ. Людство постійно переживає епідеміологічні виклики протягом багатьох тисячоліть. Не одна пандемія могла знищити людську популяцію, але людина й досі населяє планету, бо змогла подолати недуги. Це й чума, холера,

висипний тиф та інші. Чого й казати, багато епідемій було за останні ХХ-ХХІ століття (табл.1).[1][2][3][4][5]

Таблиця 1

Пандемії ХХ-ХХІ століття та наближена кількість смертей

<i>№</i>	<i>Період</i>	<i>Епідемія</i>	<i>Кількість смертей</i>
1	ХХ ст	Чорна віспа	300-500 млн
2	1914-1922	Висипний тиф	6 млн
3	1918-1920	Іспанський грип	50-100 млн
4	1956-1958	Азійський грип	2 млн
5	1968	Гонконгський грип	1 млн
6	пік 2005-2012	ВІЛ/СНІД	36 млн
7	2009-2010	Свинячий грип	18-25 тис
8	2019-2020	COVID-19	1,23 млн

У цілому світі вже майже рік панує нова пандемія – COVID-19. ЗМІ лякають людей другою хвилею коронавірусу, але чи справді це так? Де дані підтвердження цього? За допомогою математичної статистики та даних МОЗ можна доказати, спростувати дані ЗМІ або спрогнозувати інші хвилі вірусу в Україні.

Мета: методом математичної статистики побудувати модель перебігу першої хвилі епідемії COVID-19 в Україні та спрогнозувати подальшу смертність.

Матеріали і методи. Для проведення статистичного аналізу захворюваності на коронавірус в Україні ми використовували методи математичної статистики.

Математична статистика — це галузь математичних знань, яка розробляє раціональні прийоми (способи) систематизації, обробки і аналізу даних статистичних спостережень масових явищ з метою встановлення характерних для них статистичних закономірностей, використання для наукових і практичних висновків та прогнозування.[6]

При побудові графіків застосовували[10]:

Апроксимація - наближення однієї функції, наприклад, заданої графічно, деякою іншою функцією, як правило, заданою аналітично. Така задача виникає у випадках:

1. Коли доводиться оперувати *наборами значень, отриманих дослідним шляхом або методом випадкової вибірки*. На підставі цих наборів потрібно побудувати функцію, на яку могли б з високою точністю потрапляти інші одержувані значення.

2. Коли деяка *функція занадто складна* для продуктивних обчислень. У цьому випадку обчислюють її значення в декількох точках, а по них будують більш просту функцію.

Інтерполяція – такий різновид апроксимації, при якому крива побудованої функції проходить точно через наявні точки даних.

Екстраполяція – особливий тип апроксимації, при якому функція апроксимується поза межами заданого інтервалу, а не між заданими значеннями.

Прогнозування - обґрунтоване судження про можливі значення характеристик об'єкту чи процесу, основане на певних реальних даних.

– **Лінія тренду** – це графік апроксимуючої функції, що представляє напрямок зміни ряду даних на діаграмі. Лінії тренду дозволяють графічно відображати тенденції зміни даних і прогнозувати їхні подальші зміни.

Результати та обговорення. Нами були оброблені дані Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) [Ошибка! Источник ссылки не найден.] за період 20.03.2020-03.12.2020. Для повного розуміння ситуації, що склалася в Україні, розглянемо такий показник, як летальність.

Летальність – медичний статистичний показник, що показує відсоток смертності від числа захворілих (рис.1).

В середньому за 8 місяців в Україні цей показник дорівнює 2,49%. Слід зазначити, що летальність на початок пандемії складав 7,32%, а зараз коливається в межах 1,85%. Це свідчить про те, що в нашій країні населення більше одужує, ніж вмирає від вірусу, бо люди почали відповідальніше

ставитися до свого здоров'я, медичні працівники набули досвіду, як саме боротися зі страшною хворобою та діагностувати її на ранніх стадіях, з'явилися можливості щодо забезпечення людей засобами протидії поширення COVID-19 та лікарень апаратів штучної вентиляції легень.

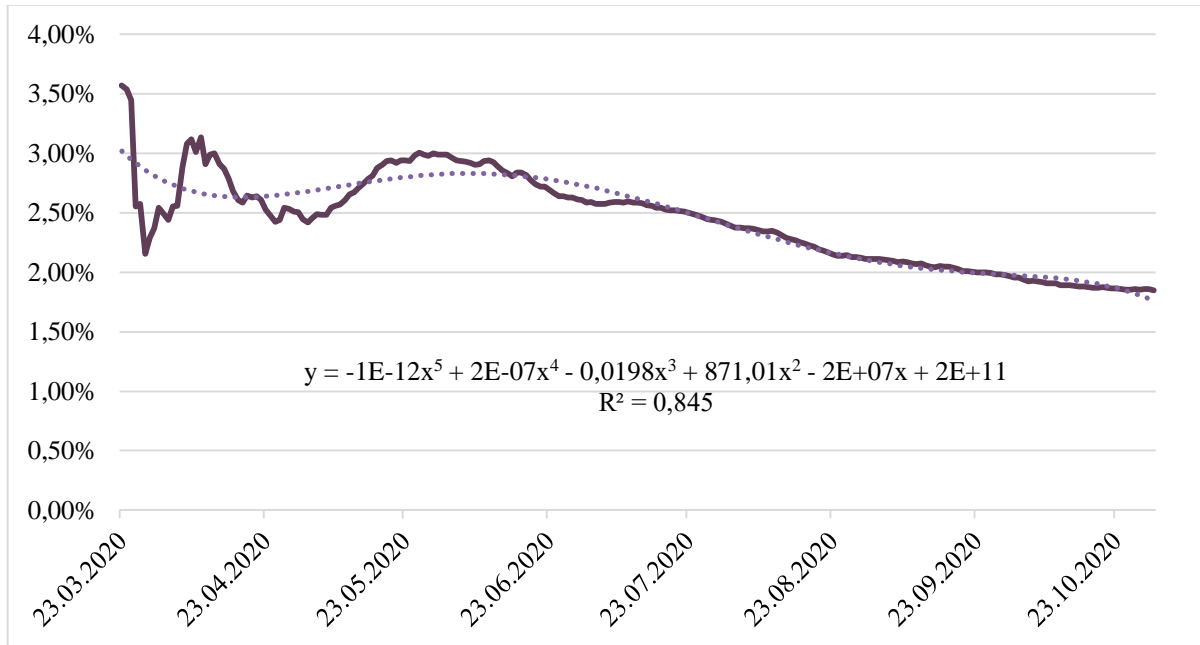

Рис.1. Летальність

Порівнюючи показники летальності України (1,85%) та Італії (3,47%)[8], можна сказати, що країна з більш кращою економікою та середньою тривалістю життя (82,12 р.) має гірший показник. Тому робимо висновок, що грає дуже велику роль менталітет країни. Всі ми знаємо, як італійці люблять вітатися поцілунками та рукоштовками, що в нашій країні це менш розповсюджене явище.[9]

Ми будували графіки залежності захворілих та померлих людей за день в різницю 2, 3, 4 тижня. Найбільшу величину достовірності апроксимації (R^2) лінії тренду мав графік, який був побудований в різницю 3 тижня (рис.2).

Тобто, проаналізувавши кількість захворілих, одужалих та померлих від COVID-19 за кожен день, слід зазначити, що від початку зараження до смерті у зв'язку з хронічними захворюваннями, проходить в середньому 3 тижні. Саме це ми й використовували для прогнозування числа померлих людей за день. На основі рівняння лінії тренду, яка має поліноміальний характер, прогнозували

кількість померлих в день, взявши за x – кількість захворілих в різницю 3 тижня.

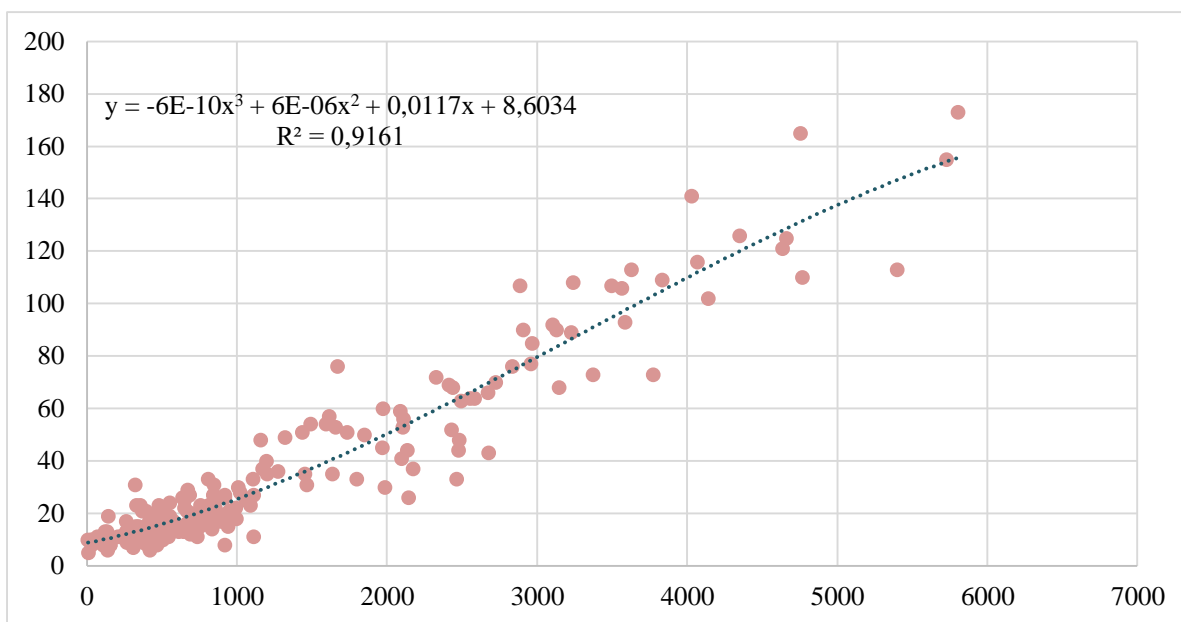

Рис. 2. Залежність захворілих та померлих людей за день

Тобто, проаналізувавши кількість захворілих, одужалих та померлих від COVID-19 за кожен день, слід зазначити, що від початку зараження до смерті у зв'язку з хронічними захворюваннями, проходить в середньому 3 тижні. Саме це ми й використовували для прогнозування числа померлих людей за день. На основі рівняння лінії тренду, яка має поліноміальний характер, прогнозували кількість померлих в день, взявши за x – кількість захворілих в різницю 3 тижня.

Порівнюючи прогнозовані та реальні значення, можна дійти висновку, що змінилась лінія тренду графіка, обидва графіки мають однаковий характер, тобто пік захворюваності був подоланий в середині листопада приблизно 11-19 числа (рис.3).

Максимальна кількість померлих людей за весь період становить 285, що відповідає дням смертності та захворюваності – 10.12.2020 та 19.11.2020 відповідно.

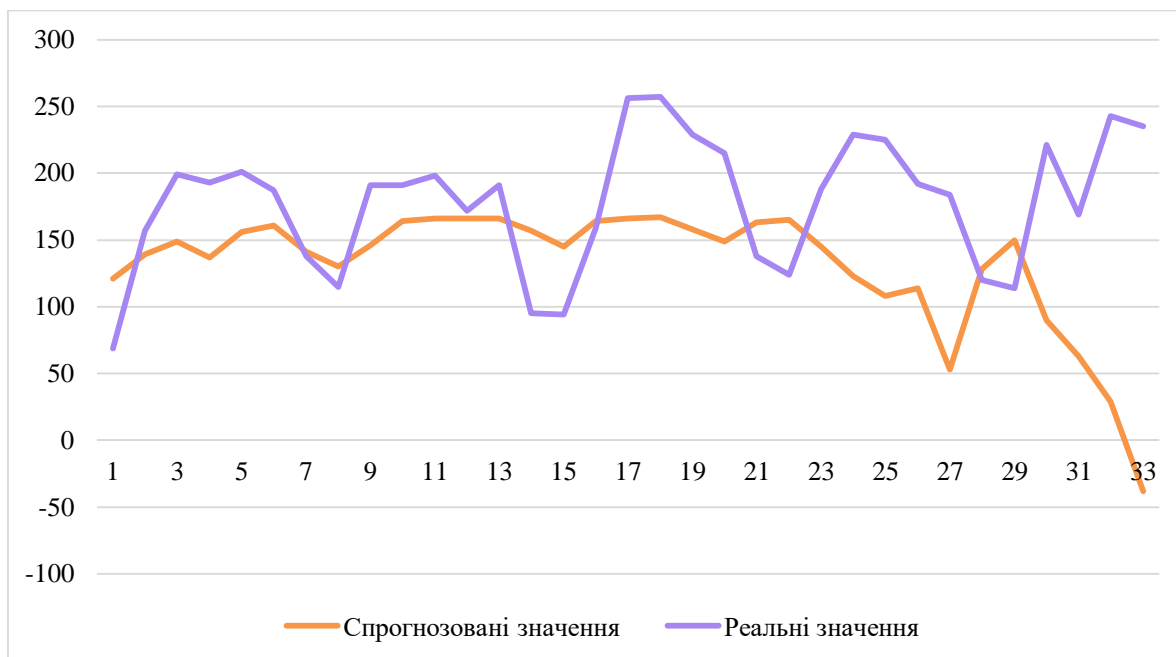

Рис.3. Порівняльний графік реальних та спрогнозованих значень померлих в день

Проаналізувавши дані МОЗ, встановлено, що коливання графіків захворюваності та смертності залежать від дня тижня. Це пов'язано з тим, що менталітет нашої країни звик здавати аналізи не в кінці робочого тижня, а на початку. Пік виявлених людей, що захворіли, припадає на середу, четвер та п'ятницю, бо ці люди зробили тест на COVID-19 в понеділок або вівторок (рис.4).

Якщо взяти до уваги, що люди поки приїжджали з-за кордону та зустрічалися зі всіма знайомими та незнайомими людьми, можна припустити, що перша хвиля взяла початок в липні-серпні. Так як пік був в середині листопада, можемо сказати, що від початку до середини хвилі проходить 3,5-4,5 місяці, тому приблизний кінець першої хвилі буде припадати на лютий-березень 2021 року, якщо враховувати той факт, що спад проходить скоріше, ніж спалах. (рис.5)

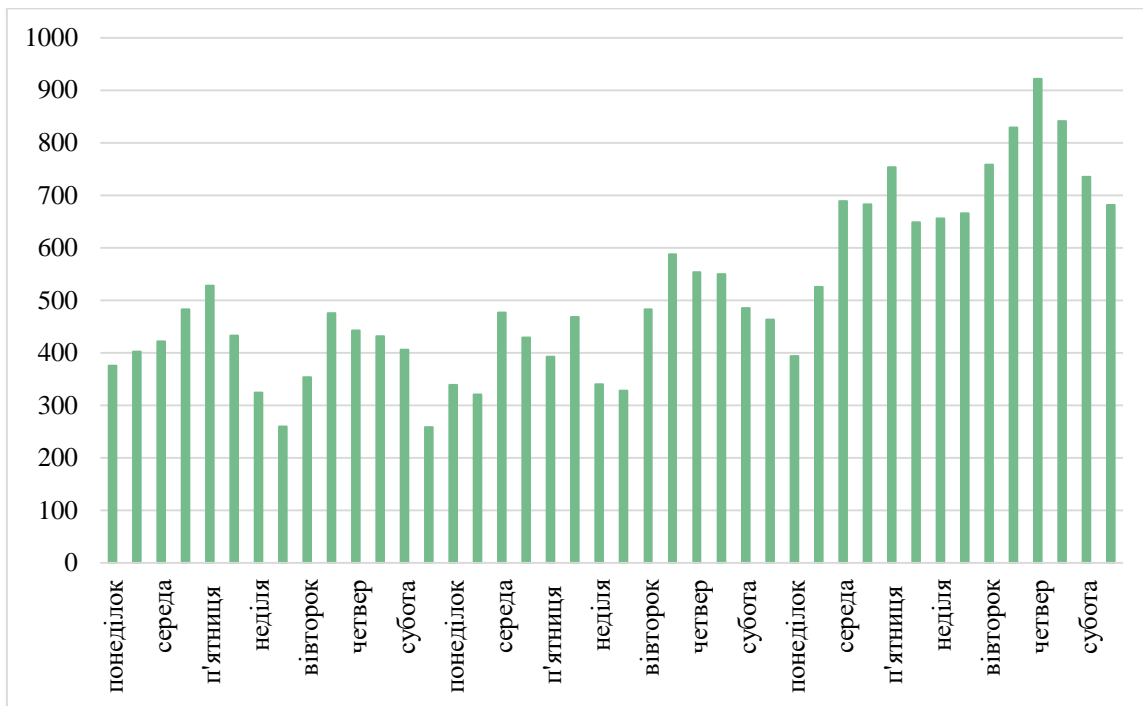

Рис.4. Графік залежності числа виявлених захворюлих в Україні від дня тижня (за період 11.05.2020 – 21.06.2020)

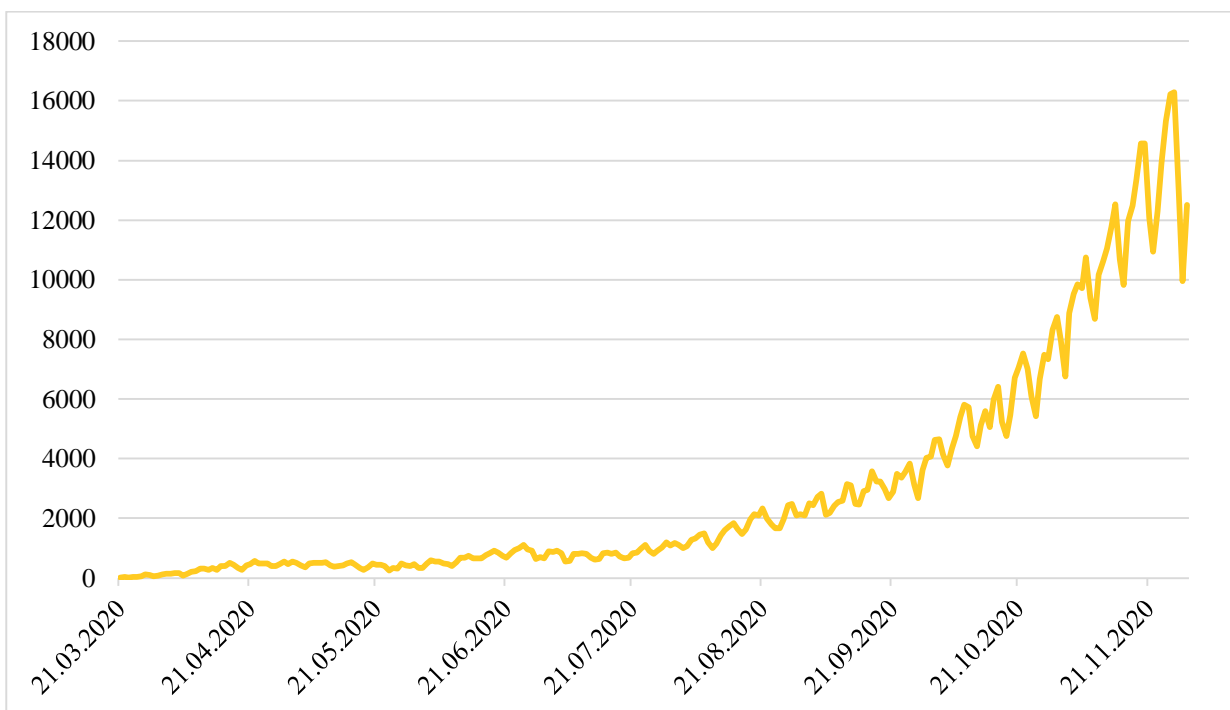

Рис.5. Графік залежності захворюлих людей в день від дати

Висновки. Встановлений показник летальності в Україні від коронавірусу, що коливається в межах 1,85%. При побудові графіків та математичному аналізі пандемій потрібно більше орієнтуватися на смертність, а не на захворюваність. В середньому від початку зараження COVID-19 до смерті

у зв'язку з хронічними захворюваннями проходить 3 тижні. Пік захворюваності першої хвилі в Україні припадав на 11-19 листопада 2020 року. Від початку хвилі до піку проходить 3,5-4,5 місяці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія світових пандемій: Тисячоліття безкінечних епідемій чуми та віспи без ліків, ВООЗ та вакцин: https://zik.ua/article/istoriia_svitovykh_pandemii_tysiacholittia_bezkinechnykh_epidemii_chumy_ta_vispy_bez_likiv_vooz_ta_vaktsyn_966517
2. Як світ боровся з пандеміями: від сифілісу до іспанського грипу: <https://rubryka.com/article/history-pandemics/>
3. Найбільш смертоносні пандемії в історії: <https://www.radiosvoboda.org/a/30493269.html>
4. ТОП-5 найбільших пандемій в історії людства: <https://kherson.ipc.org.ua/uk/2020/03/top-5-najbilshyh-pandemij-v-istoriyi-lyudstva/>
5. Не сьогодні. П'ять страшних епідемій, які не змогли знищити людство: <https://ua-news.liga.net/society/articles/ne-sogodni-pyat-strashnih-epidemi-yaki-ne-zmogli-znischiti-lyudstvo>
6. Розділ «ТЕМА 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИКИ»: <https://textbook.com.ua/statistika/1473453156/s-3?page=1>
7. Міністерство Охорони Здоров'я України, Новини: <https://moz.gov.ua/novini>
8. Мінфін, Коронавірус в Італії: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/italy/>
9. УКРІНФОРМ, Вірусолог пояснила високу смертність від коронавірусу в Італії: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2900211-virusolog-roasnila-visoku-smertnist-vid-koronavirusu-v-italii.html>
10. Національний фармацевтичний університет, кафедра освітніх та інформаційних технологій, курс «Інформаційні технології у фармації»: <https://pharmel.kharkiv.edu/moodle/course/view.php?id=1554>

МОДЕЛЬ «ХИЖАК – ЖЕРТВА» НА ПРИКЛАДІ ІМУННОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ

Шейкіна Надія Валеріївна

к. біол. н., доцент кафедри
освітніх та інформаційних технологій

Кахніашвілі Анастасія Сергіївна

Студентка

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Імунітет людини є важливим компонентом її здоров'я, тому, на основі цього методу, ми детальніше розглянемо процеси, що протікають в нашому організмі. Методом математичного моделювання були досліджені процеси перебігу імунної відповіді людини на чужорідний антиген за допомогою математичної моделі «хижак – жертва». Згідно цієї моделі “жертвою” виступає чужорідний агент, який у моделі буде кількісно описуватися концентрацією потрібного антигена X . “Хижак” виступають антитіла Y , що утворені від кількості Z цих клітин. Було встановлено, що подібна модель може описувати різний перебіг хвороби та, навіть, допомогти лікареві і в лікуванні, прогнозувати пригнічення, або загострення хвороби індивідуально для кожної людини. Це також обумовлено тим, що будь який процес в організмі людини можна описати диференціальним, або експоненціальним рівнянням, саме тому ця математична модель «хижак – жертва» є справедливою для людини.

Ключові слова: імунітет, математична модель «Хижак – жертва», антиген, антитіло, плазматичні клітини, імунна відповідь, реакція, система диференціальних рівнянь.

Вступ. Математичне моделювання – науковий підхід, пов'язаний з побудовою і використанням математичної моделі досліджуваного явища, суб'єкта або об'єкта, а також систем, які їх включають, з метою скорочення часу, сил і засобів за передбаченням можливого майбутнього, підвищення обґрунтованості і точності наукових прогнозів, обліку їх в діяльності. Математична модель «хижак – жертва», побудована В. Вольтера у 1931 р. [1, 7 с.], є одним з найфундаментальніших та найрозповсюджених методів дослідження та прогнозування перебігу тих чи інших явищ.

Імунітет людини є важливим компонентом її здоров'я, тому, на основі цього методу, ми детальніше розглянемо процеси, що протікають в нашому організмі [4].

Мета. Дослідити процеси перебігу імунної відповіді людини на чужорідний антиген за допомогою математичної моделі «хижак – жертва».

Матеріали і методи. У ході дослідження моделі, нам знадобляться статистичні дані з перебігу інфекційних захворювань, поняття про імунітет та графіки математичних функцій.

Імунітет - складний комплекс відповідних реакцій організму на вторгнення антигенів - чужорідних об'єктів або змінених власних клітин, тканин, білків. Специфічна імунна реакція на молекулярному рівні починається з того, що спеціалізовані плазматичні клітини виробляють у великій кількості білкові молекули антитіла, які нейтралізують антигени. Антитіла мають конформацію, яка комплементарна ділянці поверхні антигену. Ось чому антитіло, взаємодіючи з антигеном, діє як ключ із замком, і комплекс, який утворився, зазнає лізису ферментами [2] [3].

Розглянемо схему імунної відповіді (рис.1) поданої нижче.

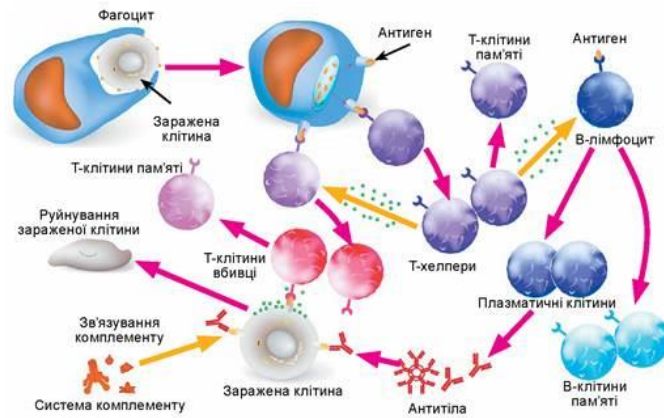

Рис. 1. Схема імунної відповіді

Проаналізуємо модель роботи імунного апарату під час тривалої інфекційної хвороби. Дана модель використовується в клінічній практиці в лікуванні вірусного гепатиту, гострої пневмонії.

При дослідженні характеру розв'язку математичної моделі отримано чотири основні форми перебігу інфекційної хвороби. Нижче показані можливі випадки динаміки імунної реакції (X - к-сть антигенів, t - час) (рис.2).

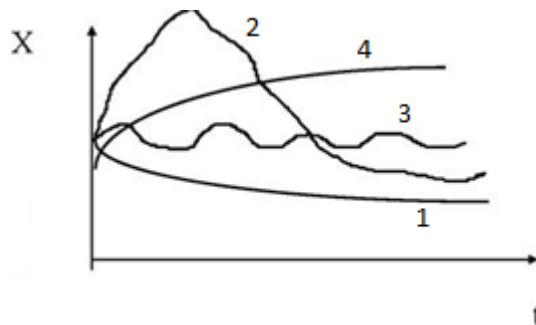

Рис. 2. Форми перебігу хвороби

Перебіг субклінічної форми (1) розвивається без фізіологічних розладів в організмі та без зовнішніх проявів. Засоби імунного захисту легко знищують антигени, не даючи їм розмножуватися до небезпечних розмірів.

Гостра форма (2) - у цьому випадку організм атакується невідомим антигеном і у великій кількості. На перших етапах відбувається його посилене розмноження. Коли ж імунна система виробляє проти нього достатню кількість антитіл, кількість антигенів різко зменшується.

Хронічна форма (3) - встановлюється динамічна рівновага антигенів та антитіл. Виникає стійка форма хвороби.

Летальна форма (4) - імунна відповідь запізнюється і більша кількість антигенів викликає в організмі руйнівні зміни.

Математична модель імунної реакції на інфекційні хвороби становить собою три взаємозалежні диференціальні рівняння (рис.3):

$$\begin{cases} dX/dt = A \cdot X - B \cdot X \cdot Y - C \cdot X \\ dY/dt = D \cdot Z - K \cdot X \cdot Y - L \cdot Y \\ dZ/dt = M \cdot F(X) - N \cdot Z \end{cases}$$

Рис. 3. Система диференціальних рівнянь

Де X - кількість антигенів; Y - кількість антитіл; Z - кількість плазматичних клітин, які виробляють антитіла.

Дана модель врахувала всі фактори перебігу імунних реакцій, включаючи залежність розмноження антигенів від температури ($A = A(T) = A(0)/T$), гіперболічну залежність швидкості утворення плазматичних клітин від кількості антигену ($F(X) = X/(Q+X)$) (1) та температури ($M = M(T)$).

Коефіцієнти A , D , M – описують продукування аргументів системи рівняння. Коефіцієнти B і K – описують частоту зустрічі антигену з антитілом (процес аглютинації). Коефіцієнти C , L , N – описують самостійну загибель аргументів системи рівняння. Щоб досконало дослідити процеси перебігу реакцій, розв'яжемо систему диференціальних рівнянь:

$$\begin{cases} \frac{dX}{dt} = A * X - B * X * Y - C * X \\ \frac{dY}{dt} = D * Z - K * X * Y - L * Y \\ \frac{dZ}{dt} = M * (F) - N * Z \end{cases} \quad (2)$$

Застосуємо рівняння (1). Нехай ця система буде стаціонарною, тоді $dX/dt = 0$, $dY/dt = 0$, $dZ/dt = 0$

$$\begin{cases} 0 = A * X - B * X * Y - C * X \\ 0 = D * Z - K * X * Y - L * Y \\ 0 = M * \frac{X}{Q+X} - N * Z \end{cases} \quad (3.1)$$

$$\begin{cases} X(A - B * Y - C) = 0 \\ D * Z - K * X * Y - L * Y = 0 \\ M * \frac{X}{Q+X} - N * Z = 0 \end{cases} \quad (3.2)$$

Розглянемо перший рядок рівняння, щоб виразити X та Y.

$$X=0 \text{ або } A - B * Y - C = 0 \quad (4)$$

X не може дорівнювати 0 за означенням, тому розглянемо другу умову.

$$-B * Y = C - A \quad (4.1)$$

$$B * Y = A - C \quad (4.2)$$

$$Y = (A - C) / B \quad (4.3)$$

Отже, змінна Y у стаціонарному стані залежить лише від статистичних показників, які ми отримуємо при збиранні анамнезу. Підставимо (4.3) у друге рівняння:

$$D * Z - \frac{K * X * (A - C)}{B} - \frac{L * (A - C)}{B} = 0 \quad (5)$$

$$N * Z = \frac{M * X}{(Q + X)} \quad (6)$$

$$Z = \frac{M * X}{N * (Q + X)} \quad (6.1)$$

Рівняння (6.1) є формулою для обчислення кількості плазматичних клітин. Підставимо формулу (6.1) у формулу (5):

$$\frac{D * M * X}{N * (Q + X)} - \frac{K * X * (A - C)}{B} - \frac{L * (A - C)}{B} = 0 \quad (5.1)$$

$$\frac{D * M * X * B - K * X * (A - C) * N * (Q + X)}{B * N * (Q + X)} = \frac{L * (A - C)}{B} \quad (5.2)$$

Поділимо рівняння (5.2) на коефіцієнт $B \neq 0$ та помножимо на вираз $N * (Q + X) \neq 0$

$$D * M * X * B - K * N * (A - C) * (Q * X + X^2) = L * N * (A - C) * (Q + X) \quad (5.3)$$

$$D * M * X * B - K * N * (A - C) * Q * X - K * N * (A - C) * X^2 = L * N * Q * (A - C) + L * N * X * (A - C) \quad (5.4)$$

$$K * N * (C - A) * X^2 + K * N * Q * (C - A) * X + D * M * B * X + L * N * (C - A) * X - L * N * Q * (A - C) = 0 \quad (5.5)$$

$$K * N * (C - A) * X^2 + X * (K * N * Q * (C - A) + D * M * B + L * N * (C - A)) - L * N * (A - C) * Q = 0 \quad (5.6)$$

Отримано квадратне рівняння (5.6) типу : $a * x^2 + b * x + c = 0$. Оскільки було вирішено, що $X \neq 0$, то будемо розв'язувати рівняння для умови $D > 0$:

$$D = b^2 - 4 * a * c \quad (7)$$

Підставимо значення з рівняння (5.6):

$$D = (K * N * Q * (C - A) + D * M * B + L * N * (C - A))^2 - 4 * (K * N * (C - A)) * (L * N * Q * (A - C)) \quad (7.1)$$

$$D = ((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N * L * N * Q) \quad (7.2)$$

Формула для обчислення значення X:

$$X_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{D}}{2a} \quad (8)$$

Підставимо значення (7.2) у формулу (8):

$$X_1 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}) / (2 * K * N * (C - A)) \quad (8.1)$$

$$X_2 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}) / (2 * K * N * (C - A)) \quad (8.2)$$

Обчислимо значення Z за допомогою формули (6.1):

$$Z_1 = (M * (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)})) / (N * (Q * 2 * K * N * (C - A) - ((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)})) \quad (9.1)$$

$$Z_2 = (M * (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)})) / (N * (Q * 2 * K * N * (C - A) - ((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)})) \quad (9.2)$$

Проаналізуємо певні сталі множники $(C - A)$, $(KNQ + LN)$, DMB , щоб краще зрозуміти біологічний зміст наведених рівнянь. Оскільки Z залежить від X , то будемо досліджувати останній аргумент.

$$(C - A)$$

Умовно цей множник описує різницю між смертністю та народжуваністю антигенів. Коли $(C - A) > 0$, то рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}}{2 * K * N * (C - A)}$$

$$X_2 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}}{2 * K * N * (C - A)}$$

Коли $(C - A) < 0$, то рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = \frac{-(-(K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{((-C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{-2 * K * N * (C - A)} \quad (8.3)$$

$$X_2 = \frac{-(-(K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{((-C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{-2 * K * N * (C - A)} \quad (8.4)$$

Коли $(C - A) = 0$, то рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_{1,2} = \frac{-(D * M * B) * (C + A)}{2 * K * N * (C^2 - A^2)} \quad (8.5)$$

Нам довелось помножити рівняння на множник $(C + A)$, адже в інакшому випадку у нас отримується ситуація, яка характеризує ауто-імунне захворювання, а ми розглядаємо стаціонарний стан. $(C + A)$ - приріст антигенів.

$$(KNQ + LN)$$

Коли $(KNQ + LN) > 0$, то рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}) / (2 * K * N * (C - A))$$

$$X_2 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}) / (2 * K * N * (C - A))$$

$(KNQ + LN) < 0$ рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = (-(-(K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{((-C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}) / (2 * K * N * (C - A)) \quad (8.6)$$

$$X_2 = (-(-(K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{((-C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}) / (2 * K * N * (C - A)) \quad (8.7)$$

$(KNQ + LN) = 0$ рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = \frac{-(D * M * B) + \sqrt{(D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.8)$$

$$X_2 = \frac{-(D * M * B) - \sqrt{(D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.9)$$

DMB

Умовно цей коефіцієнт описує приріст плазматичних клітин. Коли DMB > 0 звідси ми маємо вже одержане значення з пропорційним взаємовідношенням, де плазматичні клітини утворюються в достатній кількості, рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) + \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}) / (2 * K * N * (C - A))$$

$$X_2 = (-((K * N * Q + L * N) * (C - A) + D * M * B) - \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) + D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}) / (2 * K * N * (C - A))$$

Коли $DMB < 0$, це означає, що плазматичних клітин утворюється недостатньо для боротьби з антигеном, тому рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A) - D * M * B) + \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) - D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.10)$$

$$X_2 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A) - D * M * B) - \sqrt{(((C - A) * (K * N * Q + L * N) - D * M * B)^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q))}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.11)$$

Коли $DMB = 0$, це означає, що плазматичні клітини мають сталу кількість тому рівняння (8.1) та (8.2) набувають наступних значень:

$$X_1 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A)) + \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N))^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.12)$$

$$X_2 = \frac{-((K * N * Q + L * N) * (C - A)) - \sqrt{((C - A) * (K * N * Q + L * N))^2 - 4 * (C - A)^2 * (K * N^2 * L * Q)}}{2 * K * N * (C - A)} \quad (8.13)$$

Аналізуємо результати досліджень.

Однакові результати ми отримали при $(C - A) > 0$, $(KNQ + LN) > 0$, $DMB > 0$. За цих умов має виконуватися нормальна реакція організму на подразник при стаціонарному стані.

Висновок. Отже, використавши на практиці математичну модель, можна встановити характер перебігу хвороби та прогнозувати пригнічення, або загострення хвороби індивідуально для кожної людини. Це також обумовлено тим, що будь який процес в організмі людини можна описати диференціальним, або експоненціальним рівнянням, саме тому ця математична модель «хижак – жертва» є справедливою для людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тиманюк В. А., Животова Е. Н. Биофизика: Учебник для студентов медицинских ВУЗ. – Харьков: издательство НФаУ; Золотые страницы, 2003. – 704 с. – 7 с.
2. Доценко В. І., Сілкова О. В.. МЕДИЧНА ІНФОРМАТИКА - НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК. 2005 // Математичне моделювання в імунології. URL: <https://sci.house/tehnologii-meditsine-informatsionnyie-scibook/matematichne-modelyuvannya-imunologiji-83671.html> (дата звернення: 15.11.2020).
3. Антюфеева О. І., Балик І. А. Батюк Л. В., Бондаренко М. А., Висоцька О. В., Гордієнко В. О. та ін. Медична інформатика : підручник для студентів медичних ВНЗ / за ред. В. Г. Книгавка. - Харків : ХНМУ, 2015. - 288 с.
4. Репозитарії Харківського національного медичного університету / друга редакція, затверджена Наказом ректора ХНМУ № 436 від 10.12.2012 р. URL: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/2912> (дата звернення: 01.12.2020).

УДК: 615.22

ФІЗИЧНІ ОСНОВИ РЕАБСОРБЦІ ПЕРВИННОЇ СЕЧІ У ПРОЦЕСІ ФІЛЬТРАЦІЇ НИРОК ЯК ДОПОМІЖНИЙ ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ

Шейкіна Надія Валеріївна

к. біол. н., доцент

Голубцова Ганна Сергіївна

Студентка

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Майже 70% смертей торік сталися через захворювання системи кровообігу – відповідно пов'язаних із ними хвороб померло понад 387 тисяч українців. Найбільше – через атеросклеротичні або ішемічні хвороби серця. Висока серцево-судинна смертність хворих із захворюваннями нирок давно привертає увагу лікарів. В роботі був визначений зв'язок між серцево-судинними та нирковими захворюваннями, а також проведено порівняння дії препаратів Берліприл 5 та Берліприл «Плюс» 10/25 - інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ) з діуретичною дією та без неї. Порівнявши фармакокінетику відповідних антигіпертензивних препаратів, можна зробити висновок, що одночасне застосування еналаприлу та гідрохлортіазиду спричиняє більшу антигіпертензивну дію, ніж їх монотерапія, а також, що еналаприл може запобігати або зменшувати прояви гіпокаліємії, зумовленої гідрохлортіазидом.

Ключові слова: Серцево-судинні захворювання, АПФ, діуретики, нирки, реабсорбція, інфаркт міокарду, тиск артеріальний, антидіуретичний гормон (АДГ), Берліприл 5, Берліприл «Плюс» 10/25, гідрохлортіазид.

Майже 400 тисяч українців померли від серцевих захворювань та ураження системи кровообігу впродовж 2018 року [0]. Майже 70% смертей торік сталися через захворювання системи кровообігу – відповідно пов’язаних із ними хвороб померло понад 387 тисяч українців (див. таблицю 1; рис.1) [0]. У 2018 році померло 574571 людей, що складає 1,36 % від загального числа населення України. У структурі смертності щороку в Україні понад 68% осіб помирають через серцево-судинні хвороби (близько 420-430 тисяч людей). Це — статистика ВООЗ [0].

Таблиця 1

Причини смертності населення України 2018 року

Причина	Померлі	Смертність (на 100 тисяч)	% від усіх померлих		
Атеросклеротична хвороба серця	201292	474,90	35%		
Інші форми хронічної ішемічної хвороби серця	50959	120,22	9%		
Інші цереброваскулярні хвороби	43296	102,15	8%		
Інші хвороби серця	18355	43,30	3%		
Інфаркт головного мозку	18159	42,84	3%		

Візуально це буде виглядати так:

Рис. 1 Причини смертності.

Подібна ситуація була у США у 1980 році, коли 44% усіх смертей було від серцево-судинних хвороб. У країні було розроблено загальнонаціональну програму, на програму подолання проблеми виділили понад трильйон доларів на 20 років [0]. За ці роки в Америці летальність унаслідок серцево-судинних захворювань знизилася з 44% до 29%.

Висока серцево-судинна смертність хворих із захворюваннями нирок давно привертає увагу лікарів, що стало однією з причин появи концепції «Хронічна хвороба нирок (ХХН)», мета якої - не тільки звернути увагу на зростаючу частоту термінальної ниркової недостатності, що вимагає дорогої замісної ниркової терапії, але і підкреслити високий серцево-судинний ризик у хворих із ХХН [0]. Артеріальною гіпертензією є одним з основних незалежних факторів ризику ішемічної хвороби серця (ІХС) (порушень кровообігу міокарда внаслідок ураження коронарних артерій) [0]. АГ страждають близько 42% дорослого населення розвинених країн світу [0].

Незважаючи на досягнення сучасної кардіології, хронічна серцева недостатність (ХСН) як і раніше залишається прогностично несприятливим станом. Розвиток дисфункції нирок (ДН) - одне з найбільш часто зустрічаючихся станів, коморбідних з ХСН (тобто патогенетично поєднаних

між собою, які збігаються за часом у одного пацієнта). Зниження скорочувальної здатності міокарда призводить до погіршення функціонального стану нирок, що може викликати прогресування ХСН. У ряді ретроспективних досліджень встановлено зв'язок між перебігом ХСН і ДН, що супроводжується погіршенням прогнозу виживання пацієнтів.

Мета дослідження: визначити зв'язок між серцево-судинними та нирковими захворюваннями; провести порівняння дії препаратів Берліприл 5 та Берліприл «Плюс» 10/25 - інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ) з діуретичною дією та без неї.

ДН при ХСН може бути пов'язана з приєднанням супутньої патології нирок і ниркових судин, однак більш ніж у двох третин хворих ХСН без супутньої первинної патології нирок виявляється ХХН. ДН значно погіршує прогноз у осіб з ХСН і низькою фракцією викиду лівого шлуночка (ФВ ЛШ). Фракція викиду розраховується, як ударний об'єм (кінцево-діастолічний мінус кінцево-систолічний об'єм) поділений на кінцево-діастолічний об'єм): Фракція викиду= $(\text{КДО} - \text{КСО}) / \text{КДО}$.

Рандомізовані дослідження SOLVD і SAVE показали зв'язок між ДН та смертністю пацієнтів із систолічною дисфункцією ЛШ [0]. При зниженні швидкості клубочкової фільтрації (ШКФ) <60 мл / хв / $1,73$ м² ризик летальності підвищувався в 2,1 рази, при зниженій систолічній функції ЛШ - в 3,8 рази. Слід також зазначити, що при вираженому порушенні скорочувальної здатності міокарда ЛШ зниження ШКФ збігається з появою іншого несприятливого предиктору - підвищення рівня натрій-уретичного пептиду.

Згодом у хворих ХСН може розвинути ДН, в ряді випадків прогресуюча аж до хронічної ниркової недостатності (ХНН). Функція нирок при ХСН страждає, в основному, внаслідок падіння серцевого викиду і нейрогуморальної активації. Тобто з часом у значній кількості пацієнтів з ХСН розвивається ХНН. Існує думка, що зниження ШКФ характерно для пізніх стадій ХСН, коли відбувається різке зниження ниркового кровотоку і зрив компенсаторних механізмів. Функції нирок приведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Функції нирок

Локалізація	Функція	Наслідки
Ниркове тільце	проціджування крові та плазми в капсулу Шумлянського-Боумена під високим тиском	утворення первинної сечі
Звивисті каналця нефрона	зворотне всмоктування поживних речовин(глюкози, води, електролітів) в кров	в первинній сечі залишаються тільки сечовина, сечова кислота та креатин; утворення вторинної сечі
Звивисті каналця, ниркова миска, сечовід і сечовий міхур	проходження сечі крізь сечовивідні шляхи	виділення сечі в сечовий міхур
Низхідне коліно петлі нефрона	реабсорбція натрію	вихід води із первинної сечі в тканинну рідину
Висхідне коліно петлі нефрона	регуляція натрій-уретичної функції нирок	всмоктування натрію частково або повністю, залежно від потреб організму
Звивисті каналця першого порядку	обов'язкова або облігатна реабсорбція	всмоктування в кров 2/3 первинної сечі
Звивисті каналця другого порядку	факультативна реабсорбція	всмоктування регулюється залежно від потреб організму

Основна функція нирок - видільна - досягається процесами фільтрації і секреції. За добу в нирках із 150-180 л первинної сечі утворюється 1,5 л вторинної сечі. Кінцева сеча за своїм складом різко відрізняється від плазми крові. Канальці нирок виконують також і секреторну функцію.

Нирки дуже швидко і точно реагують на зміни гідратації тканин організму за допомогою спеціальних саморегулюючих рефлексів, їх осморорецептори розташовані в ядрах гіпоталамусу (підзгір'я) супраоптичному і паравентрикулярному. При надходженні в організм великої кількості води секреція АДГ знижується, зменшується всмоктування води в кров і нирки виділяють велику кількість рідкої сечі. Осморегулюючі механізми мають високу чутливість. Зміщення осмотичного тиску всього на 2% призводить до збільшення діурезу в два рази [0].

На основі цих даних створена фільтраційно-реабсорбційна теорія утворення сечі нирками, яка в наш час є загальноновизнаною. Фільтруючою силою є тиск крові в капілярах клубочків ($p(\text{кров.})=120 \text{ гПа}$ ($1 \text{ г-гекто } 10^2$). Йому протидіють онкотичний тиск плазми крові ($p(\text{онк.})=40 \text{ гПа}$) і тиск фільтрату в порожнині капсули клубочка ($p(\text{капс.кл.})=27 \text{ гПа}$). Різниця між величиною тиску крові і сумою протидіючих йому сил — онкотичного тиску колоїдів плазми і гідростатичного тиску фільтрату називається фільтраційним тиском ($p(\text{філт.})$). Врахуємо, що $p(\text{онк.})=40 \text{ гПа}$, $p(\text{капс.кл.})=27 \text{ гПа}$ та $p(\text{кров.}) = 120 \text{ гПа}$, отримаємо:

$$p(\text{філт.}) = p(\text{кров}) - (p(\text{онк.}) + p(\text{капс. кл.})) = 53 \text{ гПа}$$

Якщо сума протидіючих сил не перевищує тиску крові (осмотичний тиск крові в нормі знаходиться на рівні 7,4 атм або $72,82 * 10^4 \text{ Па}$), то фільтрація відбувається нормально. Зниження тиску крові в капілярах клубочків нижче 67,0 гПа або підвищення тиску в середині капсули призводить до припинення фільтрації [0]. Таким чином, роботу по утворенню фільтрату із плазми крові, або так званої первинної сечі, виконує серце. За добу через нирки проходить 1700-1800 л крові, з якої утворюється 180 л первинної сечі. Фільтраційна поверхня, тобто загальна поверхня стінок клубочків, дорівнює 1,5-2 м² (що дорівнює площі поверхні тіла).

Протипоточний обмінник в нирках - це система петлі нефрона та збиральних трубочок, котрі завдяки своїм функціям забезпечують процес концентрування сечі. Робота обмінника створює можливість урівноваження концентрації осмотично активних речовин у сечі та інтерстиції (волокниста сполучна тканина, що проходить по всьому організмі, утворює струму паренхиматозних органів й заповнює вільний простір у проміжках) нирок, завдяки пасивному переміщенню води за осмотичним градієнтом. Сеча рухається по каналцях у протилежних напрямках, а процеси транспорту речовин в одній частині підсилюються за рахунок діяльності іншої.

Механізм утворення градієнту концентрації (див. таблицю 3). Вода реабсорбується шляхом пасивної дифузії, а от транспорт Na^+ і Cl^- АТФ-

залежним активним транспортом, який регулюється АДГ. АДГ діє у збиральних трубочках, де наявні аквапорини (AQP2) та рецептори АДГ типу V2.

Таблиця 3

Механізми реабсорбції рідини залежно від осмомолярності плазми крові

Параметри	Дефіцит води	Надлишок води
Осмомолярність плазми крові	підвищується	знижується
Артеріальний тиск	зменшується	підвищується
АДГ (антидіуретичний гормон)	виділяється	не виділяється
Аквапорини	відбувається активне утворення на люмінальній мембрані головних клітин збиральних трубочок	відсутні
Кількість виведеної речовини	виведення невеликої кількості концентрованої сечі	виведення значної кількості рідини

Порушення механізму концентрування сечі відбувається найчастіше через: підвищення кровотоку в мозковій частині нирки (через вимивання Na⁺, Cl⁻ і сечовини); при вживанні осмотичних чи петльових діуретиків; у разі зниження секреції (нецукровий діабет) .

Препарати для лікування серцево-судинних хвороб та ниркової недостатності(дивись таблиця 4). Розглянемо два схожих за фармакокінетичною дією препарати, один з яких містить сечогінну складову, а саме: Берліприл 5 [0] та Берліприл «Плюс» 10/25 [00].

Таблиця 4

**Порівняння антигіпертензивних препаратів Берліприл 5 та Берлірил
«Плюс» 10/25**

Характеристики	Берліприл 5	Берліприл «Плюс» 10/25
Склад	діюча речовина: еналаприл малеат 5 мг на 1 таблетку;	діюча речовина: еналаприлу малеат 10 мг, гідрохлортіазид 25 мг - на 1 таблетку;
Допоміжні речовини	лактози моногідрат, магнію карбонат легкий, натрію крохмальгліколят (тип А), желатин, кремнію діоксид колоїдний безводний, магнію стеарат, заліза оксид (Е 172): коричневий.	лактози моногідрат; магнію карбонат легкий; желатин; заліза оксиду гідрат жовтий (Е 172), натрію крохмальгліколят (тип А); кремнію діоксид колоїдний безводний; магнію стеарат.
Лікарська форма	Таблетки.	Таблетки.
Фармакотерапевтична група	Інгібітори ангіотензин-перетворювального ферменту(АПФ), монокомпонентні.	Інгібітори АПФ і діуретики.
Фармакологічні властивості	Берліприл 5 (еналаприлу малеат) – це сіль малеїнової кислоти еналаприлу, що є похідним двох амінокислот, L-аланіну та L-проліну.	Берліприл «Плюс» 10/25 – це комбінований препарат, до складу якого входить інгібітор АПФ – еналаприл та антигіпертензивний діуретичний засіб – гідрохлортіазид.
Фармакодинаміка (Однакова)	АПФ є пептидидипептидазою, яка каталізує перетворення ангіотензину I у пресорну речовину ангіотензин II. Після всмоктування, еналаприлу малеат піддається гідролізу з утворенням еналаприлату, який пригнічує АПФ. У результаті такого пригнічення АПФ концентрація ангіотензину II у плазмі крові зменшується, що у свою чергу, призводить до підвищення активності реніну у плазмі крові (внаслідок блокування механізму негативного	АПФ являє собою пептидидипептидазу та каталізує перетворення ангіотензину I у ангіотензин II, що чинить вазопресорну дію. Після всмоктування еналаприл гідролізується з утворенням еналаприлату, який, у свою чергу, пригнічує АПФ. Це призводить до зменшення рівня ангіотензину II у плазмі крові та подальшого збільшення активності реніну у плазмі крові (внаслідок блокування механізму від'ємного зворотного зв'язку з вивільненням реніну) та зменшення секреції альдостерону. Структура АПФ не відрізняється від кінінази II,

	<p>зворотного зв'язку вивільнення реніну), та до зменшення секреції альдостерону.</p> <p>АПФ є ідентичним до кінази II. Таким чином, Берліприл 5 може також блокувати розпад брадикініну, потужного вазодепресорного пептиду. Проте роль, яку відіграє даний ефект у терапевтичній дії препарату, залишається невивченою.</p>	<p>таким чином, еналаприл може блокувати розпад брадикініну – потужного вазодилатора(релаксація гладкої мускулатури -судин). Однак клінічна значущість цього ефекту ще не з'ясована.</p>
Механізм дії	<p>Механізм антигіпертензивної дії препарату Берліприл 5 у першу чергу пов'язаний з пригніченням ренін-ангіотензин-альдостеронової системи, еналаприл може знижувати артеріальний тиск навіть у пацієнтів з низькореніною гіпертензією.</p> <p>Застосування Берліприлу 5 у пацієнтів з артеріальною гіпертензією призводить зниження артеріального тиску і в горизонтальному, і у вертикальному положенні, без значного підвищення частоти серцевих скорочень.</p>	<p>Антигіпертензивна дія еналаприлу, у першу чергу, пов'язана з пригніченням активності ренін-ангіотензин-альдостеронової системи, але препарат знижує артеріальний тиск і у пацієнтів з низькореніною формою гіпертензії. Застосування еналаприлу пацієнтам з артеріальною гіпертензією супроводжується зменшенням артеріального тиску у горизонтальному та вертикальному положенні тіла без суттєвого збільшення частоти серцевих скорочень.</p>
Лікувальна дія	<p>Ефективне пригнічення активності АПФ зазвичай настає через 2-4 години після перорального застосування індивідуальної дози еналаприлу малеату. Антигіпертензивну дію, як правило, відзначають вже через 1 годину після застосування, а максимальне зниження артеріального тиску досягається через 4-6 годин після прийому</p>	<p>Ефективне пригнічення активності АПФ зазвичай настає через 2-4 години після перорального застосування. Антигіпертензивна дія проявляється вже протягом 1 години після прийому, але максимальне зниження артеріального тиску спостерігається через 4-6 годин. Тривалість дії препарату залежить від його дози. Однак при застосуванні</p>

	препарату. гіпотензивний та гемодинамічний ефекти зберігаються не менше 24 годин.	рекомендованих доз гіпотензивний та гемодинамічний ефекти зберігаються не менше 24 годин.
Наявність відмінної допоміжної речовини	-	Гідрохлортіазид це діуретичний засіб тіазидового ряду, що чинить сечогінну дію за рахунок пригнічення реабсорбції натрію у кортикальному сегменті ниркових каналців. Він посилює виведення натрію та хлору і, меншою мірою калію та магнію, збільшуючи об'єм сечі і сприяючи зниженню артеріального тиску. Сечогінний ефект препарату зазвичай проявляється через 2 години після перорального застосування, досягає максимальної дії через 4 години та триває протягом 6-12 годин.
Фармакокінетика	Після перорального прийому еналаприлу малеат швидко всмоктується і його максимальна концентрація у плазмі крові спостерігається через 1 годину. Після перорального застосування таблетки еналаприлу малеату всмоктування, що визначається за ступенем повторного визначення в сечі, становить приблизно 60 %. Пік концентрації еналаприлату у плазмі крові досягається через 4 години після прийому пероральної дози таблетки еналаприлу. Ефективний період напіввиведення (T _{1/2}) еналаприлату після багаторазового перорального застосування становить 11 годин.	Після перорального застосування еналаприл швидко всмоктується і його максимальна концентрація у сироватці крові спостерігається протягом 1 години. Виходячи з вмісту еналаприлу у сечі, ступінь його всмоктування після перорального застосування у формі таблетки становить приблизно 60 %. Пік концентрації еналаприлату у плазмі крові досягається через 4 години після прийому пероральної дози таблетки еналаприлу. Ефективний період напіввиведення (T _{1/2})-11 годин.

Виведення	Еналаприлат виводиться переважно нирками. Основним компонентом у сечі є еналаприлат, кількість якого становить 40 % від прийнятої дози, та незмінений еналаприлу малеат (приблизно 20 %).	Еналаприлат виводиться головним чином нирками. У сечі визначаються еналаприлат, на долю якого припадає 40 % від застосованої дози, та незмінений еналаприл (приблизно 20 %).
Виведення допоміжних речовин*	-	Гідрохлортіазид Після перорального застосування гідрохлортіазид досить швидко всмоктується в об'ємі 80 % від застосованої дози. Вживання їжі чинить лише незначний вплив на його всмоктування. Максимальний рівень у плазмі крові досягається через 2-5 годин. Приблизно 50-60 % гідрохлортіазиду зв'язується з альбуміном, але більша його частина накопичується в еритроцитах. Середній період напіввиведення становить 5-15 годин. Гідрохлортіазид виводиться нирками практично у незміненому стані (> 95 %).
Показання	Лікування артеріальної гіпертензії. Лікування серцевої недостатності з наявними симптомами(розпухлі ноги та щиколотки, хронічний кашель, втома, зменшений апетит чи пришвидшене серцебиття,задишка). Профілактика симптоматичної серцевої недостатності у хворих із безсимптомною дисфункцією лівого шлуночка.	Есенціальна гіпертензія(тривале і стійке підвищення артеріального тиску з невстановлених причин). Берліприл «Плюс» 10/25 показаний дорослим, у яких зниження артеріального тиску недостатнє при застосуванні монотерапії еналаприлу малеатом.
Особливості застосування для пацієнтів ТЯЖКОЮ серцевою	Зокрема, були повідомлення про розвиток ниркової недостатності при застосуванні еналаприлу малеату, переважно у пацієнтів із тяжкою серцевою недостатністю або із захворюваннями нирок, що були першопричиною захворювання, у тому числі зі стенозом ниркових артерій. Така	

недостатністю	ниркова недостатність, пов'язана з терапією еналаприлом малеатом, носить оборотний характер за умови її своєчасної діагностики та відповідного лікування.	
Протипоказання	<p>Підвищена чутливість до еналаприлу малеату, до будь-якої із допоміжних речовин або інших інгібіторів (ІАПФ). Наявність в анамнезі ангіонабряку, який розвинувся внаслідок призначення терапії інгібіторами АПФ. Спадковий або ідіопатичний ангіонабряк. Протипоказано вагітним та жінкам, які планують завагітніти. Протипоказано призначати Берліприл 5 одночасно з препаратами, що містять аліскірен (препарат, який є інгібітором реніну) пацієнтам з цукровим діабетом та порушенням функції нирок (ШКФ < 60 мл/хв/1,73 м²).</p>	<p>Підвищена чутливість до еналаприлу або до інших інгібіторів (АПФ), діуретичних засобів групи тіазидів, засобів групи сульфонамідів/препаратів сульфонілсечовини або до будь-якої іншої допоміжної речовини лікарського засобу. Ангіонабряк в анамнезі, спричинений застосуванням інгібітору АПФ. Спадкова/вроджена схильність до ангіонабряку. Тяжка ниркова недостатність (кліренс креатиніну \leq 30 мл/хв) та лікування методом гемодіалізу, анурія. Стеноз ниркової артерії. Тяжкі порушення функції печінки. Одночасне застосування разом з лікарськими засобами, що містять аліскірен, протипоказано пацієнтам із цукровим діабетом або порушенням функції нирок (ШКФ < 60 мл/хв/1,73 м²). Вагітні або жінки, які планують завагітніти; період годування груддю.</p>
Гідрохлортіазид	-	<p><i>Порушення функції нирок.</i> Застосування діуретичних засобів групи тіазидів не завжди доцільно при лікуванні пацієнтів з порушенням функції нирок. Вони неефективні при показниках кліренсу креатиніну 30 мл/хв та нижче (наприклад у пацієнтів з нирковою недостатністю помірного або тяжкого ступеня).</p>
Побічні ефекти	<p><i>З боку серцево-судинної системи:</i> дуже часто – запаморочення; часто –</p>	<p><i>З боку серця та судинної системи.</i> Дуже часто: запаморочення.</p>

	<p>артеріальна гіпотензія (ортостатична гіпотензія у тому числі), синкопе (втрата свідомості), біль у грудній клітці, порушення ритму, стенокардія, тахікардія; нечасто: ортостатична гіпотензія, посилене серцебиття, інфаркт міокарда або серцево-судинні напади (частота виникнення порівняна з показниками у групі плацебо, а також у групах активного контролю в клінічних дослідженнях), вірогідно, внаслідок вторинного зниження артеріального тиску у пацієнтів з наявністю високих факторів ризику. З боку нирок і сечовивідних шляхів: нечасто – ниркова недостатність, порушення функції нирок, протеїнурія; рідше – олігурія.</p>	<p>Часто: артеріальна гіпотензія, у тому числі ортостатична, порушення ритму серця, стенокардія, тахікардія. Іноді: припливи, пальпітація(усилене неправильне биття серця), інфаркт міокарда або порушення мозкового кровообігу, вірогідно, на тлі тяжкої артеріальної гіпотензії у пацієнтів групи ризику. З боку нирок та сечовивідних шляхів. Іноді: порушення функції нирок, ниркова недостатність, протеїнурія. Рідше: олігурія, інтерстиціальний нефрит.</p>
Виробник	<p>1. Берлін-Хемі АГ. 2. Менаріні-Фон Хейден ГмбХ.</p>	<p>БЕРЛІН-ХЕМІ АГ, Німеччина.</p>
Ціни в аптеках	<p>від 51.20 до 84.55 грн</p>	<p>від 76.84 до 129.00 грн</p>

Як ми бачимо з порівняльної характеристики наведених препаратів, суттєва різниця полягає саме у наявності сечогінної складової. У пацієнтів із серцевою недостатністю після перорального або внутрішньовенного застосування еналаприлу малеату спостерігалось зменшення периферичного опору та зниження артеріального тиску. Хвилинний обсяг крові збільшувався, тоді як частота серцевих скорочень (яка у пацієнтів із серцевою недостатністю зазвичай підвищена) навпаки – зменшувалася. Так само знижувався тиск у кінцевих легеневих капілярах. Переносимість фізичного навантаження та ступінь серцевої недостатності покращилися. При тривалому лікуванні ці ефекти зберігаються.

У пацієнтів із серцевою недостатністю від легкого до помірного ступеня тяжкості еналаприл уповільнював прогресування дилатації/збільшення серця та серцевої недостатності, визначених за зменшенням кінцевого діастолічного та систолічного обсягів у лівому шлуночку та за покращенням фракції викиду.

Проведені клінічні дослідження довели, що одночасне застосування еналаприлу та гідрохлортіазиду спричиняє більшу антигіпертензивну дію, ніж їх монотерапія. Еналаприл може запобігати або зменшувати прояви гіпокаліємії, зумовленої гідрохлортіазидом.

Висновки: Отже, останні 10 років головною причиною смертності населення України були і залишаються серцево-судинні хвороби, які, в свою чергу, пов'язані з проблемами нирок. Виходячи з цього, було проведено порівняння двох лікувальних препаратів, які чинять дію на серцево-судинні та ниркові захворювання. Порівнявши фармакокінетику відповідних антигіпертензивних препаратів, можна зробити висновки, що одночасне застосування еналаприлу та гідрохлортіазиду спричиняє більшу антигіпертензивну дію, ніж їх монотерапія, а також, що еналаприл може запобігати або зменшувати прояви гіпокаліємії, зумовленої гідрохлортіазидом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНШИХ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новини України та миру, останні новини доби на «МЕТА Новини»: <https://news.meta.ua/>
2. Найпоширеніші причини смертності населення або останні новини Львова: <https://zaxid.net/>
3. Мультимедійна платформа іномовлення України «УКРІНФОРМ»: www.ukrinform.ua
4. Медичні поради: <https://medsovukrpro.ru/>
5. Інтернет-видання для медичних та фармацевтичних працівників, спеціалізований портал для медпрацівників PROFESSIONAL MEDICAL PORTAL: <http://www.mif-ua.com/>
6. Світова новосна платформа/THEWORLDNEWS: <http://theworldnews.net/>

7. Компендіум – довідник ЛЗ №1 в Україні: <https://compendium.com.ua/>
8. Анатомія людини, видільна систему організму людини :
<https://anatom.ua/>
9. Фармацевтична енциклопедія : <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3296/izotonichni>
10. Інструкція для застосування медичного препарату Берліприл 5:
[http://likicontrol.com.ua/інструкція/?\[10950\]](http://likicontrol.com.ua/інструкція/?[10950])
11. Інструкція для застосування медичного препарату Берліприл «Плюс»
10/25: <https://www.add.ua/berlipril-plyus-10-25-tabletki-30.html>

**ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОЗДОРОВЧОЇ МЕТОЮ**

Шеремет Борис Григорович

кандидат педагогічних наук, професор

Зейкан Ілля Анатолійович

Павловська Вікторія Володимирівна

студенти

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Анотація: У статті розглянуто питання гармонійного фізичного розвитку дітей старшого шкільного віку. Розкрито проблем формування та розвитку інтересу до самостійного виконання вправ. Визначено використання нетрадиційних форм організації занятій засобами степ-аеробіки на уроках фізичного виховання на організм дітей старшого шкільного віку.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична підготовленість, старший шкільний вік, стан здоров'я.

Постановка проблеми. Фізичне виховання як навчальна дисципліна має, порівняно з іншими, найбільше поле для оптимізації, що диктує відповідну їй найбільш її потреб. Так, наявність широкого та дуже важливого для життєдіяльності учнів спектра цілей, завдань (оздоровчих, освітніх, виховних), а також багатьох форм проведення занять і значної кількості їх засобів та привабливих сторін засвідчує, що досягнення результат неможливо без оптимізації загального навчального процесу [1, стор.143].

Розв'язуючи питання гуманізації процесу фізичного виховання, необхідно впроваджувати такі форми й методи роботи, які реалізують процес гармонійного розвитку старшокласників [2, стор.137].

Проблема формування та розвитку інтерес до самостійного виконання фізичних вправ досить складна. Неможливо виділити окремих А. Маслоу стверджував, що будь-яка поведінка проявляє тенденцію до детермінованості кількома чи навіть усіма базовими потребами одночасно, а не однією. Залучення якомога більшої кількості потреб підвищує загальний рівень мотивації діяльності [2, стор.38].

Виникненню інтересу та індивідуальної спрямованості до занять фізичними вправами сприяють також емоційне проведення всіх форм шкільних занять, оснащення й естетичне оформлення матеріально-спортивної бази, максимальна адаптація діяльності старшокласників завдяки використанню в навчальному процесі нетрадиційних форм організації занять.

Уявлення про реальний стан способу життя, інтересів і мотивів підлітків необхідно для корекції і активного керування освітньо-виховним процесом, впровадження оздоровчо-профілактичних заходів, втілення нових форм і засобів фізичного виховання для підвищення ефективності занять фізичною культурою і спортом [1, стор192].

Однією із найпопулярніших форм фізкультурно-оздоровчої роботи серед старшокласників 16-17 років є степ-аеробіка. Том, на наш погляд, використання степ-аеробіки стані в системі урочних форм занять для старшокласників, підвищить інтерес до занять фізичною культурою.

Розробка та проведення уроків фізичної культури з використання степ-аеробіки дає можливість визначити основні положення експериментальної методики:

1. Комплексний підхід до навчання рухових дій і розвитку фізичних якостей. Розвиток рухових якостей кожному році здійснюється з чітким дозуванням параметрів фізичних навантажень.

2. Диференційований підхід до планування фізичних навантажень. При плануванні фізичних навантажень враховувати тип тілобудови, рівень фізичної підготовленості, фізичний стан дітей, ступень статевої зрілості.

3. Здійснення контролю за фізичним станом старшокласників. Щомісячне тестування та визначення функціонального стану необхідно для розрахунків параметрів навантаження, слідкування за тенденціями в змінах основних показників.

4. Підбір вправ у силовій частині заняття потребує приділити вагу не тільки вправам на розвиток м'язів тулуба, рук, а і вправам, які розвивають м'язи ніг.

Аналізуючи результати дослідження, необхідно відзначити, що старшокласників 16-17 років найбільше відстають такі фізичні якості, як витривалість, сила м'язів тулуба та гнучкість.

Застосування методики проведення років фізичної культури з використанням засобів степ-аеробіки призводить до підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласників 16-17 років експериментальної групи, так після експерименту більшість показників мають статистично значущі зміни порівняно з показниками контрольної групи.

Якісна характеристика рівня фізичної підготовленості показала, що використання експериментальної методики забезпечує досягнення найбільш високих нормативів за всіма показниками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Круцевич Т. Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Т. Ю. Круцевич // : - К. - Олимпийская литература. – 1999. – 240 с.

2. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Тернопіль: Навчальна книга / Б. М. Шиян // - Богдан, 2001.- ч.1- 272с.

УДК 373

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З
ВІДХИЛЕННЯМИ В СТАНІ ЗДОРОВ'Я**

Шеремет Борис Григорович

кандидат педагогічних наук, професор

Лашук Леонід Олександрович

Тернавський Євген Вадимович

студенти

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Анотація: Розглянуто та показано концептуальні особливості фізичного виховання дітей дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я. Дан аналіз психофізичного розвитку дітей даної категорії. Розкрито механізми впливу корекційних вправ з фізичного виховання на організм дітей дошкільного віку.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична підготовленість, старший шкільний вік, стан здоров'я.

Постановка проблеми. Стан здоров'я дітей України викликає обґрунтовану тривогу. За даними фахівців близько 90% дітей мають відхилення у фізичному і психічному здоров'ї: 30-35% дітей, що вступають до школи, вже мають хронічні захворювання: за роки навчання в школі в 5 разів зростає число дітей із захворюваннями органів травлення: до 80% хлопців призовного віку по медичних критеріях не готові до служби в Озброєних силах. Подібний стан здоров'я результат тривалої несприятливої дії не тільки соціально-економічних і екологічних, але і ряду педагогічних чинників [1, стор.183].

Численні дослідження і публікацій доводять, що діти, функціональний стан організму яких не відповідає вимогам навчального навантаження, складають групу ризику. Патологічні процеси, що розвиваються в процесі хвороби, можуть викликати комплекс психічної меншовартості [2, стор.27].

Відсутній у спеціальній літературі рекомендацій призводять до нерациональної організації і методики занять з дітьми з відхиленнями у стані здоров'я, невідповідності фізичного навантаження і фізичної підготовленості.

Метою дослідження є обґрунтування організаційно-методичні підходи до фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я для підвищення рівня фізичної та психофізичної підготовленості.

Завдання дослідження:

- узагальнення досвіду фізичного виховання дітей з відхиленнями у стані здоров'я у дошкільних закладах;
- вивчити показники фізичного розвитку, фізичної підготовленості дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я;
- розробити програму фізичного виховання зміцнення здоров'я дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Поставлені задачі визначили хід теоретико-експериментального дослідження проблеми. Для вирішення поставлених завдань були застосовані наступні методи досліджень:

- аналіз і узагальнення даних літературних джерел, медичних документів;
- педагогічні спостереження;
- медико-біологічні обстеження;
- тестування рівня фізичної підготовленості;
- педагогічний експеримент;
- методи математичної статистики.

Вивчалися і аналізувалися вітчизняні і закордонні джерела з питань методології, теорії і практики дошкільного виховання дітей, у том числі і з відхиленнями у стані здоров'я.

У нашому дослідженні застосовувалися педагогічні спостереження закритого і відкритого типу.

У ході дослідження контрольна група займалася за традиційною програмою з фізичного виховання. Діти експериментальної групи - згідно розробленої нами комплексної диференційованої профілактично-корегувальної програми. Відмінності цієї програми полягали в наступному:

По-перше зміст програми складався з двох частин однакової для усіх дітей з відхиленнями у стані здоров'я і диференційованої залежно від характеру відхилень.

У фізичному вихованні дітей з відхиленнями у стані здоров'я виокремлено чотири етапи, кожен з яких відрізнявся завданнями і засобами. Завдання першого етапу - адаптація до фізичних навантажень, ліквідацію поршень у стані здоров'я. Другий етап спрямований на тренування послаблених функцій. На третьому етапі (3-4 місяці) практикувався режим загальної фізичної підготовки. Четвертий етап (протягом усього подальшого часу) передбачав тренувальний режим занять.

На підставі аналізу науково-методичної літератури виявлено, що питання організації та методики фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я висвітлені не повною мірою. У 78,12% дошкільних установ діти другої групи здоров'я навчаються за загальною програмою з фізичного виховання разом з практично здоровими дітьми основної групи.

Фахівці наголошують на необхідності індивідуальних підходів і спеціально спрямованих оздоровчих і виховних впливів у процесі фізичного виховання дітей з різним рівнем здоров'я. Разом з тим у спеціальній літературі відсутні рекомендації щодо раціональної організації і методики занять з дітьми які знаходяться на грані можливих нозологій і згідно з нормативними документами повинні займатися в одній групі разом із практично здоровими дітьми.

З'ясовано, що перші місця у структурі захворюваності дітей старшого дошкільного віку посідають порушення опорно-рухового апарату (24,12%), захворювання органів дихання (22,4%). Порушення мовлення діагностуються у 12,1%, зору - у 8,4 випадків.

Вивчення особливостей фізичного розвитку, фізичної і психофізичної підготовленості дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я дозволило уточнити ряд положень комплексної диференційованої профілактично-корегувальної програми фізичного виховання.

Проведення педагогічного експеримент з упровадження в практик розробленої нами програми дозволило зробити висновок про позитивні зміни показників у дітей експериментальної групи.

Так у результаті впровадження комплексної диференційованої профілактично-корегувальної програми фізичного виховання:

- збільшилась кількість дітей з гармонійним фізичним розвитком (з 59,83% до (75,19%) за рахунок зростання маси тіла (за винятком хлопчиків з порушеннями мовлення) і обводу грудної клітки;

- відбулося підвищення життєвої ємності легень;

- зменшився ступінь сутулості (про що свідчить збільшення індексу з 80,54% до 87,53% у дівчаток і з 80,14% до 86,39% у хлопчиків;

- зросла опірність дітей експериментальної групи до гострих респіраторних захворювань - кількість днів пропущених протягом рок у зв'язку з гострими респіраторними захворюваннями зменшилася у дівчаток з 8,5 до 4,01 днів, у хлопчиків з 8,33 до 4,27 днів;

- тим у спеціальній літературі відсутні рекомендації щодо раціональної організації і методики занять з дітьми які знаходяться на грані можливих нозологій і згідно з нормативними документами повинні займатися в одній групі разом із практично здоровими дітьми.

Висновки. Виявлено, що найвищої оздоровчої ефективності занять з фізичного виховання з дітьми з відхиленнями у стані здоров'я можна досягнути за умови комплексного застосування засобів. Комплексне застосування засобів

фізичного виховання позитивно впливає на показники соматичного здоров'я (15,36%) психічного розвитку (15,08%) і фізичні якості дитини (14,28%).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Круцевич Т. Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Т. Ю. Круцевич // : - К. - Олимпийская литература. – 1999. – 240 с.

2. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Тернопіль: Навчальна книга / Б. М. Шиян // - Богдан, 2001.- ч.1- 272с.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОНСТРУКЦИИ АВТОТРАКТОРНЫХ САМОСВАЛЬНЫХ ПРИЦЕПОВ

Шермухамедов Абдулазиз Адилхакович

д.т.н., профессор
Ташкентский государственный
транспортный университет

Байназаров Хайрулло Рахимович

докторант Андижанский
машиностроительный институт

Бобоев Нодирбек Курбоналиевич

ассистент Андижанский
машиностроительный институт

Введение. Известен тракторный прицеп 2ПТС-4-793-03/04 (см. техническое описание, инструкция по эксплуатации и техническому обслуживанию «Прицепы тракторные. 2ПТС-4-793-03» ПО «Ташкентский тракторный завод» Ташкент, 1990 г.) включающий самосвальную платформу с кузовом, установленную на боковую поверхность лонжерона через кронштейны, закрепленные пальцем, который обеспечивает разгрузку кузова на две боковые стороны с помощью гидроподъемника и удержание его в жестком положении рис. 1.

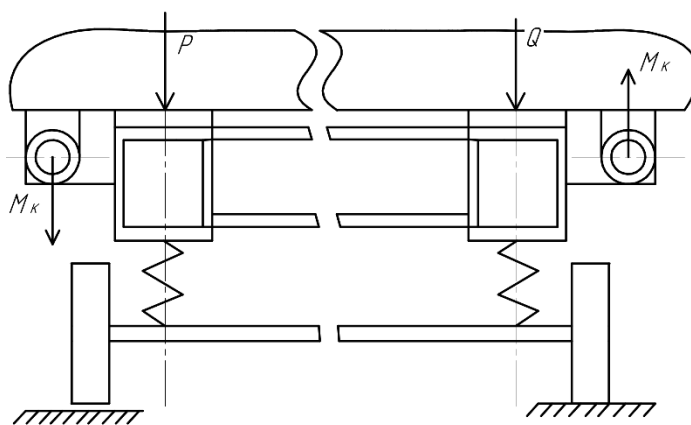

Рис. 1 Крепление платформы к раме

Однако у него имеется существенный недостаток, так как при прохождении по неровной поверхности, перераспределении массы груза и процессе работы гидроподъемника этот палец не дает кузову повернуться в сторону сосредоточения динамических усилий. В этом положении платформа работает как двухплечевый рычаг. В результате этого в сечении лонжерона создается значительный момент кручения M_k и дополнительная поперечная сила Q которые соответственно закручивает и изгибает лонжерон рамы по оси «х». Многолетняя практика показывает, что лонжероны в основном загибаются именно в этом сечении.

Цель работы. Задачи этой исследования является устранения деформации кручений и изгиба в деталях рамы, вызванных движением по неровной поверхности, перераспределением массы груза и процессом работы гидроподъемника.

Материалы и методы. Поставленная цель решается тем, что платформа с кузовом смонтирована шарнирно через кронштейны опрокидывания, установленные на верху лонжерона и под платформой в четырех местах, обеспечивающие свободный поворот платформы и освобождающий раму от кручений и изгиба, так как палец не закрепляет платформу к раме, а зафиксирует.

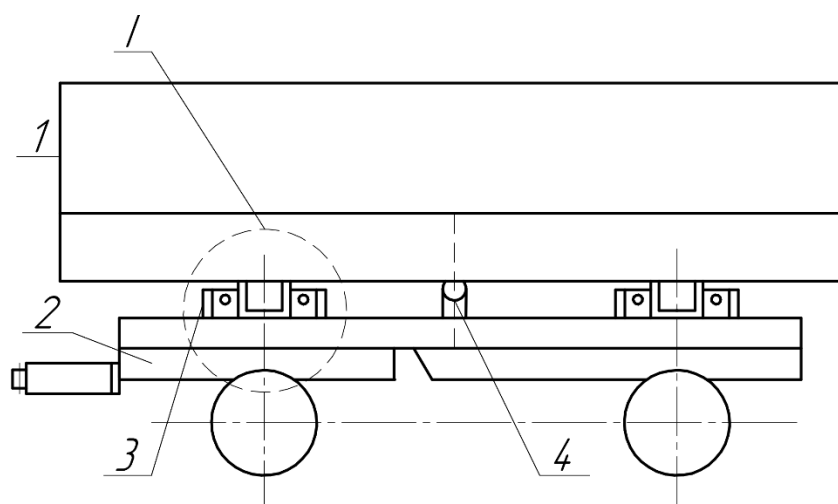

Рис. 2 Общий вид прицепа-самосвала

Прицеп-самосвал состоит из самосвальной платформы с кузовом 1, связанной с рамой 2 при помощи опорных кронштейнов опрокидывания 3, гидроподъемника 4, установленного на поперечинах рамы шарнирно. Опорный кронштейн рамы состоит из опоры 5, боковин 6, болта - фиксатора 7, а кронштейн платформы - из пальца 8, стойки 9 и боковин 10.

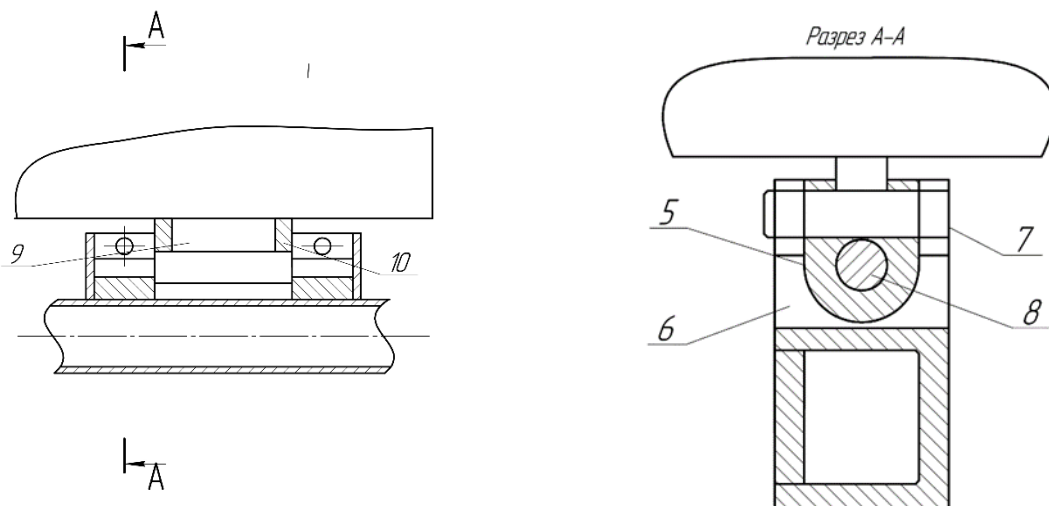

Рис. 3 Укрупненный узел крепления платформы к лонжеронам рамы прицепа.

Прицеп-самосвал работает следующим образом. Для самосвальной выгрузки кузова 1 на правую сторону предварительно распускают болты – фиксаторы 7 на левой стороне и подает рабочую жидкость в гидроподъемник 4, тогда подвижные цилиндры начинают перемещаться в верх, а платформа с пальцем 8 поворачивается по опоре 5 рамы 2 и работа будет осуществлена. После выгрузки груза из кузова цилиндры гидроподъемника и кузов возвращаются под действием собственного веса кузова в исходное положение. После этого снятые болты – фиксаторы ставятся в свое место и прицеп готов к транспортной работе.

Результаты и обсуждение. Техничко – экономическое преимущество предложенного технического решения в сравнении с известным очевидно, так как оно позволяет повысить надежность прицепа – самосвала в эксплуатационных условиях за счет исключения жесткой связи платформы с рамой, в результате этого устраняются деформации кручения и изгиба, увеличить срок службы прицепа примерно в полтора раза.

Выводы. Рекомендуемое решения относится к области безрельсовых транспортных средств и может быть использовано в конструкциях автотракторных самосвальных прицепов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шермухамедов А.А., Усманов И.И., Салимджанов Р.Т., Тогаев А.А. Методы расчета и испытания автотракторных прицепов отечественного производства / Монография. – Ташкент, 2012. – 132 с.

2. Турсунова Г.Х., Муратов Э.М., Тогаев А.А. Анализ напряженно-деформированного состояния рам автотракторного прицепа, из различных материалов // Вестник ТАДИ. – Ташкент, 2010. – №2. – С. 65-69. (05.00.00; №15).

3. Шермухамедов А.А., Тогаев А.А., Астанов Б.Ж. Выбор конструктивных параметров тракторных прицепов категории ОЗ // Вестник ТАДИ. – Ташкент, 2012. – №1-2. – С. 60-65. (05.00.00; №15).

7. Шермухамедов А.А., Усманов И.И., Тогаев А.А. Агрегатирование многозвенного тракторного поезда с прицепами категории ОЗ // Вестник ТАДИ. – Ташкент, 2012. – №1-2. – С. 65-69. (05.00.00; №15).

8. Шермухамедов А.А., Салимджанов Р.Т., Тогаев А.А. Обоснование долговечности проектируемой рамы прицепа // Проблемы механики. – Ташкент, 2013. – №3-4. – С. 108-111. (05.00.00; №6).

9. Тогаев А.А. Методика расчета напряженно-деформированного состояния рамных конструкций автотракторных прицепов для условий статического нагружения // Проблемы механики. – Ташкент, 2014. – №3-4. – С. 118-123. (05.00.00; №6).

10. Тогаев А.А. Анализ прямых методов решения динамических задач // Научно-технический журнал ФерПИ. – Фергана, 2014. – №4. – С. 40-46. (05.00.00; №20).

УДК 331.45:61-057.1

**СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ
ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

Шестаков Володимир Ілліч
Кузеванова Марія Володимирівна

к.мед.н., доценти

Мікрюкова Наталія Геннадіївна

старший викладач

Малишев Владислав Вадимович

Сильченко Микита Васильович

Стьопкіна Ольга Олександрівна

Асистенти

Донецький національний медичний університет,

Україна

Анотація. Проведено аналіз професійних відносин між працівниками, роботодавцями та громадкістю в умовах Covid-19. Розглянуто питання узгодження інтересів безпеки життєдіяльності медичних працівників та охорони праці. Відображено нормативно-правова база законодавства та умов працездатності працівників медичної галузі.

Ключові слова: аналіз, соціальне партнерство, шкідливі небезпечні умови праці, медичний працівник, роботодавець, законодавство.

Вступ. У Трудовому кодексі України в окремому розділі «Соціальне партнерство у сфері праці» законодавчо зафіксовано визначення соціального партнерства як «системи взаємовідносин між працівниками (представниками працівників), роботодавцями (представниками роботодавців), органами державної влади, органами місцевого самоврядування, спрямованої на забезпечення узгодження інтересів працівників і роботодавців з питань

регулювання трудових відносин та інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин» [1].

Сьогодні система охорони здоров'я — це понад три мільйони працюючих, тисячі лікувально-профілактичних, аптечних, санітарно-епідеміологічних установ, десятки науково-дослідних інститутів, центрів, вищих і середніх навчальних закладів, в яких експлуатується різне обладнання, комунікації, електроустановки, котельні, ліфти, водопровідно-каналізаційне господарство, технологічне обладнання харчоблоків та пралень, отруйні речовини і агресивні рідини.

У шкідливих і несприятливих умовах праці зайняті сотні тисяч працівників охорони здоров'я. У зв'язку з цим, особливого значення набуває проблема охорони та зміцнення здоров'я самого медичного працівника, формування його ставлення до власного здоров'я та мотивації на здоровий спосіб життя.

Питання здоров'я медперсоналу та його безпеку на робочому місці в даний час набули особливого значення. Звичне поняття про безпеку на робочому місці не відбиває всього різноманіття шкідливих факторів, що впливають на медичних працівників.

Мета роботи. Провести аналіз відносин між співробітниками, роботодавцями, органами державної влади та погодження їх спільних інтересів у сфері охорони праці та законодавчих документах в умовах Covid-19.

Матеріали та методи. Було проаналізовано законодавча база з питань охорони праці, дії органів місцевого самоврядування та стан медичної галузі в умовах Covid-19.

Основними методами дослідження були методи аналізу, синтезу та узагальнення отриманих результатів.

Аналіз літературних джерел.

Дотримання вимог безпеки діяльності медичних працівників викладені у наказах і нормативних документах з охорони праці та забезпечення професійної безпеки в установах та закладах охорони здоров'я [1].

Постановою Верховної Ради України прийнято закон «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [2].

Закони та нормативні акти з охорони праці розробляються і імплементуються для захисту працівників і підвищення їх добробуту. Незалежно від контексту робочого середовища важливість забезпечення здоров'я і безпеки на робочому місці для усіх тепер стала реальністю і гарантовано Конституцією України та іншими нормативними актами [2, 3].

Результати та обговорення. Один із основних принципів державної політики в галузі охорони праці є пріоритет життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці [1].

В умовах Covid-19 відносини між працівниками, роботодавцями та громадкістю повинні знаходитися в межах безпечної трудової діяльності.

Медичні працівники перебувають на передовій лінії реагування на спалах COVID-19 і піддаються ризикам, які становлять небезпеку їх здоров'ю та загрожують зараженням. Небезпечні фактори включають вплив збудника, тривалий робочий час, психологічні страждання, втому, професійне вигорання, стигматизацію, фізичне та психологічне насильство [4].

Наші лікарі працюють цілодобово, рятуючи тисячі життів, тому необхідно створювати документи, які б висвітлювали права та обов'язки медичних працівників, включаючи конкретні заходи, необхідні для охорони праці та здоров'я.

Органами самоврядування передбачено створення низки урядових ініціатив, які мають полегшити професійну діяльність медичних працівників щодо створення безпечного лікарняного середовища під час пандемії.

Незважаючи на нестабільну військово-політичну ситуацію в регіоні Маріупольська міська рада проводить активну діяльність з пошуку і залученню альтернативних інвестиційних коштів з різних джерел фінансування. Керівництво міста в постійному діалозі з представниками різних міжнародних і вітчизняних організацій.

Департамент охорони здоров'я Маріупольської міської ради метою своєї діяльності рахує здійснення дій, які направлені на забезпечення реалізації заходів для запобігання інфекційним захворюванням, епідеміям та їх ліквідацію.

Завдяки заздалегідь розробленим алгоритмам боротьби з пандемією, Маріуполь з готовністю зустрів другу хвилю коронавірусної інфекції. Лікарні, які приймають інфікованих пацієнтів, повністю забезпечені всім необхідним. В установах розгорнуто 603 ліжка, понад 50% з яких, вже забезпечені підведенням кисню [5, 6].

Завдяки комплексній роботі сьогодні в Маріуполі спостерігається стабільна ситуація з COVID-19. Кількість видужних хворих становить понад 65%. Заповнюваність ліжок на сьогодні трохи більше 40%.

В питанні якнайшвидшого одужання ключову роль відіграє кисень. Забезпечення койко-місць киснем допомагає пацієнтам з COVID-19 швидше одужати. Замість 20-30 днів маріупольці одужують за 10-15. У свою чергу, це збільшує оборотність койко-місць.

Так, маріупольська філія Метінвест продовжує допомагати медикам боротися за життя маріупольців хворих на коронавірус, налагоджено безоплатне проведення киснепроводів у міські лікарні, підключено 345 кисневих точок, які постачають кисень у необхідному обсязі. Так, в листопаді 2020 року лікарні отримали 56880м³ кисню та 9480 балонів з киснем.

Кисень постачається в лікарні з меткомбінатів, які працюють на сучасному французькому обладнанні. Він є абсолютно чистим і не містить ніяких домішок, не було зафіксовано жодного ускладнення викликаного його використанням [5].

Важливу роль в стабілізації ситуації грають ПЛР-лабораторії. Щодня виконується близько 600 аналізів в день. Зараз результати отримуються протягом доби. Це дозволило розірвати «ланцюг заражень». Якщо раніше інфікований міг тиждень ходити по місту, то зараз ми його ізолюємо протягом доби.

Медичні працівники відчують велику інтелектуальне навантаження, несуть відповідальність за життя і здоров'я інших людей, щодня вступають контакт з великою різноманітністю людських характерів, а це вимагає термінового прийняття рішень, самодисципліни, уміння зберігати високу працездатність в екстремальних умовах.

Захворювання у медичного працівника залежить від неефективності засобів індивідуального захисту, контакту з інфікованими пацієнтами, недосконалості інструментарію та обладнання.

Середній медичний персонал має особливості діяльності. Так, сестринський персонал відчуває великі інтелектуальні та психологічні навантаження, щодня стикаючись з різноманітністю людських характерів, з проявом болю, стражданнями. Обов'язки, які покладені на медичну сестру, роблять її роботу надзвичайно багатогранною, у зв'язку з цим, посилюється вплив цілого ряду несприятливих професійних чинників, пов'язаних з умовами і характером праці сестринського персоналу, які негативно впливають на стан його здоров'я, приводячи до виникнення захворювань, втрати працездатності, інвалідності, а в ряді випадків - до безпосередньої загрози життю.

Так, на 27 листопада 2020 року в Україні зафіксовано 16 218 нових випадків коронавірусної хвороби COVID-19, при цьому медпрацівників захворіло 655 осіб (результати брифінгу Міністра охорони здоров'я України М. Степанова на 27.11.2020) [6].

В Україні на COVID-19 інфікувалися понад дванадцять тисяч медичних працівників. Це, біля 9% від загальної кількості хворих. Внаслідок ускладнень 98 медиків померли. Однак лише 12 родин отримали компенсаційні виплати від держави [1, 6].

Закон України про страхові виплати медичним працівникам, які захворіли на COVID-19 або померли від ускладнень хвороби, передбачає виплати винятково у разі смерті або інвалідності медичного працівника, тому медичні установи змушені самостійно страхувати своїх працівників або звертатися за допомогою до благодійних організацій [2, 7].

Станом на 2 вересня 2020 року в Україні застраховано 3 800 медпрацівників, а загалом у країні з хворими на коронавірус працює понад 83 тисячі медичних працівників [5].

Кількість захворілих медичних працівників з початку карантину у Донецької області – 518, дев'ять медичних працівників померли від коронавірусної хвороби. У стаціонарі знаходяться 28 медичних працівників, яким підтверджено діагноз, 60-65 – очікують підтвердження, - сказав начальник відділу стратегічного розвитку Департаменту охорони здоров'я ДонОДА Олександр Педенко [5, 6].

Медичних працівників, які безпосередньо працюють у контакті з COVID-19, прирівняли до військовослужбовців, що перебувають на передовій, а це фактично не захищає лікарів, коли вони хворіють на COVID-19.

Так, у Маріуполі проводиться розслідування за фактом зараження коронавірусом 19 працівників обласної лікарні інтенсивного лікування. Те, що сталося, це, на жаль, життєва ситуація, коли ургентний хворий надходить в ургентне відділення, не маючи підтвердженого захворювання. Він був прооперований у відділенні, і тільки на третій день після операції у нього з'явилася клінічна картина захворювання на COVID-19 [2, 7].

Міністр охорони здоров'я України під час брифінгу за 28 листопада 2020 року не підтримав проєкт бюджету на 2021 рік під час останнього засідання уряду, оскільки документ не передбачає ініційоване міністерством збільшення фінансування медицини. Поданий МОЗ бюджетний запит враховує реальну вартість медичних послуг та суттєве підвищення зарплат медичних працівників [5, 8].

Медичні навчальні заклади не залишаються у стороні від сформованої ситуації зі Covid-19.

У медичних освітніх закладах налагоджуються активні наукові дискусії щодо впровадження інформаційних технологій у сучасних умовах масивного впливу пандемії коронавірусу, та важливим стає адекватне змінення педагогічної стратегії передачі знань, у тому числі, при безперервному професійному розвитку.

Так, на курсах підвищення кваліфікації викладацького складу Донецького національного медичного університету «Педагогіка вищої медичної освіти 2020-2021» впроваджуються технології метаперенесення знань, що складається з метамодульної схеми передавання знань для формування компетентностей; оптимальної комбінації дистанційного навчання з отриманням знань із навчальних систем; стратегії синергетичного поєднання декларативних і процедурних знань у процесі навчання та створення системи моніторингу рівня знань [9].

На семінарських та практичних заняттях реально оцінюється сьогоднішня ситуація в Україні та місті, а медична інформатика стає найважливішим елементом в дистанційному навчанні в умовах впливу пандемії коронавірусу, де важливим набуває адекватне змінення педагогічної стратегії передачі знань, у тому числі, при безперервному професійному розвитку самих педагогів.

Так, 70-80% студентів 4-6 курсів медичного факультету № 3 Донецького національного медичного університету поєднують навчання у навчальному закладі з роботою у практичних закладах охорони здоров'я. Нинішня ситуація вимагає від професорсько-викладацького складу розширення в навчальних програмах тематики щодо профілактики та лікування гострої респіраторної хвороби COVID-19 спричиненої коронавірусом, заходом створення навчального порталу на сайті навчального закладу, де збирається вся корисна інформація про боротьбу з COVID-19 як вітчизняна, так і закордонна. Там же розміщені всі керівні нормативні документи, які розроблені в МОЗ та в нашому закладі, які доступні для кожного студента і викладача.

У ході 58 сесії Маріупольської міської ради заступниця міського голови Ксенія Сухова розповіла про ключові напрямки роботи медичних працівників та муніципалітету в разі другої хвилі коронавірусу, а саме: збільшення тестувань на добу, налагодження роботи провізорного відділення, забезпечення киснем медустанов і засобами індивідуального захисту, а також ефективна робота амбулаторного моніторингу [10]. Як зазначила К. Сухова, у Маріуполі визначені чіткі напрямки боротьби з Covid-19, а це: ретельне працювання з колом контактних осіб; налагодження взаємодії первинної та вторинної ланки медицини; поновити заповнення ліжок в госпітальних базах плановими хворими; прийняття рішення про преміювання медичних працівників з міського бюджету.

Висновки. Показником для поліпшення епідемічної ситуації є виконання населенням та установами усіх заходів попередження та захисту від COVID-19.

Основним завданням системи охорони здоров'я є своєчасне та кваліфіковане надання професійної медичної допомоги та як можна швидше вилікувати пацієнта. Передумовами уповільнення розповсюдження хвороби у сучасних умовах є робота усіх ланок діяльності об'єктів господарської діяльності та громадкості на забезпечення безпечних і здорових умов праці та реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс законів про працю України: Законодавство України. 10.12.1971: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про охорону праці: Закон України. Постанова Верховної Ради від 14.10.1992 № 2694-ХІІ: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Конституція України: Відомості Верховної Ради України. - Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2020): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.

4. Нова коронавірусна інфекція (COVID-19): клініко-епідеміологічні аспекти /В.В. Никифоров, Т.Г. Суранова, Т.Я. Чернобровкіна, Я.Д. Янковська, С.В. Бурова: <https://doi.org/10.20514/2226-6704-2020-10-2-87-93>.
5. Коронавірус_інфо: Telegram-канал Міністерства охорони здоров'я оперативною та поточною інформацією щодо ситуації з вірусом COVID-19 в Україні: https://t.me/COVID19_Ukraine.
6. Департамент охорони здоров'я: завдання та функції. - Маріуполь, 2020: <https://mariupolrada.gov.ua/ru/department/department-ohoroni-zdorovja>.
7. У Маріполі 19 медиків заразилися корона вірусом, деякі продовжують працювати //Газета «Українська правда». – 26 квітня 2020: <https://mariupolPravda.com.ua/news/2020/04/26/7249439/>.
8. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закону України. – Постанова Верховної Ради України. Закон №3376-1 "Про внесення змін до статті 39 щодо додаткових гарантій прав медичних та інших працівників, зайнятих у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, та членів їх сімей": <https://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про зміну форми організації навчання у зв'язку з епідемічною ситуацією, що склалася у місті Маріуполь: Наказ ректора № 610 від 12 жовтня 2020 року: <https://dnmu.edu.ua>.
10. Сухова К. Готовність Маріуполя до боротьби із пандемією: доповідь /К. Сухова //58 сесія міської ради. Маріуполь,2020: <https://mariupolskoe.tv/videos/view/58-sesiya-miskoi-radi#>.

ЦІННІСНА ОСВІТА: СУЧАСНИЙ ЗМІСТ

Шетеля Наталя Ігорівна

кандидат психологічних наук

заслужений працівник культури України

директор інституту

КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»

м. Ужгород, Україна

Анотація. Поточна невизначена й мінлива ціннісна ситуація, власне як і загалом культурна, спонукає по-новому застосувати усі потенційні можливості ціннісної освіти. Звернення до цього феномену корелюється з пошуками нової моделі вищої освіти, здатної органічно поєднувати в собі завдання формування професіоналів з високим рівнем компетентностей на тлі забезпечення розвиненої ціннісної культури. Ціннісна освіта в роботі потрактовується як процес залучення особистості до аксіологічного знання шляхом використання різноманітних педагогічних методик, що сприяють як засвоєнню змісту аксіології, так і сприйняттю цінностей позитивного для соціуму характеру.

Ключові слова: ціннісна освіта, професійна підготовка; педагогіка, аксіологія, аксіологічна парадигма, ціннісна культура.

Сучасна ціннісна ситуація у сфері освіти характеризується наростаючим релятивізмом по відношенню до моральних регулятивів і культурних цінностей існування людини. Останнє, вочевидь зумовлено загальним культурним трендом масових змін, зокрема ціннісного порядку [1]. Разом з тим, справедливою є точка зору, що проголошений плюралізм цінностей не компенсує дефіцит більш-менш стійкої системи взаємостосунків, які б сприяли росту духовного потенціалу людей. «Тому знову стають актуальними «абсолютні» та фундаментальні цінності – добро, істина, краса, родина, робота,

добробут, благополуччя дітей тощо, незважаючи на їх амбівалентний характер» [2, с. 115].

На практиці вказана теза концептуалізується довкола необхідності створення нової моделі вищої освіти, здатної органічно поєднувати в собі завдання формування професіоналів з високим рівнем компетентностей на тлі забезпечення розвиненої ціннісної культури. Це тим більше актуально, якщо взяти до уваги той факт, що на наших очах відбувається становлення нової креативної цивілізації, і в цих умовах освіта повинна готувати людину для життя у мінливій реальності, в тому числі до ситуації переосмислення цінностей й формування нових ціннісних орієнтацій. Зрештою цінність самої особистості прямо корелює з рівнем її культури й характером цінностей, які вона сповідує. Отож ціннісна освіта потрапляє у центр дослідницької уваги, а сам цей феномен, логічно, потребує спеціального осмислення.

Нині у всьому світі спостерігається значне зростання інтересу до ціннісної освіти. Показово, що у програмі «The Future of Education and Skills 2030», яка була укладена експертами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), наголошується, що нині є необхідність готовності до діяльності у нових культурних й технологічних умовах та можливостях, тому на часі мова не лише про професійні компетентності, але й про наявність освітніх передумов (знанневих та емоційних) для реалізації власного потенціалу, навичок сприяння життю інших людей й допомозі кращому майбутньому [3].

Принагідно варто відзначити, що в Україні актуальність ціннісної складової освіти визнана ні рівні держави та відображена у базових освітнянських нормативно-правових актах. Зокрема чинний Закон України «Про вищу освіту» також звертає увагу на ціннісну складову освітнього процесу, адже визначає, що вища освіта є «сукупністю систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань

за певною кваліфікацією» [4]. Вказане дає підстави стверджувати, що українським законодавцем створені передумови для розвитку ціннісної освіти або, щонайменше, ціннісної складової у процесі професійної підготовки у вищій школі. Водночас, парадигмальною основою творення нової моделі вищої освіти, здатної органічно поєднувати в собі завдання формування професіоналів з високим рівнем ціннісної культури має стати аксіологічна парадигма. Виходячи з настанов американського науковця Томаса Куна щодо феномену парадигми [5], аксіологічну парадигму ми вважаємо за можливе позначити як сукупність досягнень сучасної аксіології, що визначають необхідність порушення суспільних проблемних питань та їх вирішення крізь призму сучасної ціннісної теорії з урахуванням поточної культурної, в тому числі, ціннісної, ситуації.

Для практичної педагогічної діяльності наслідком застосування аксіологічної парадигми має стати активне залучення в освітній процес аксіологічних підходів до здійснення навчання. За таких умов, педагог стає «ретранслятором» аксіологічних знань, сприяє їх засвоєнню учнями або студентами, залишаючи при цьому їм простір для самостійного осмислення ціннісного матеріалу, самостійного формування ціннісних преференцій й орієнтирів. Принагідно варто згадати позицію відомого австралійського фахівця у сфері ціннісної освіти Теренса Ловата, який послідовно обстоює ідею, що ключовою фігурою ціннісної освіти є вчитель, як «ретранслятор» гуманістичних, суспільством схвалених цінностей та ідеалів. «Ціннісна освіта лежить в основі того, з чого почалася освіта, як суспільне благо, покликане змінити ситуацію, або як доповнення до того, що пропонується вдома, або для компенсації того, чого не вистачає вдома» [6]. Зауважимо, нині в освітній діяльності спрямована на формування цінностей визнана обов'язковою для австралійської системи освіти. Ціннісна компонента відображена у навчальних програмах і змісті конкретних предметів, що заохочується австралійським урядом [7].

Український філософ й педагог Віктор Андрущенко прямо не вживаючи поняття «ціннісна освіта» влучно формулює її завдання у загальноосвітньому контексті: «формування загальнолюдських та національних цінностей засобами освіти має спиратися на культурологічні, філософські, аксіологічні, правові економічні, екологічні та соціально-психологічні знання, а також традиційні, активні та інтерактивні методи та технології їх запровадження» [8, с. 10]. Залучення аксіологічного підходу в освіті науковець розглядає як ефективний засіб подолання «ціннісної невизначеності особистості» та прагматизації ціннісної палітри суспільного буття людини.

Отже, нині є підстави стверджувати, що поточна ціннісна ситуація, власне як і загалом культурна, спонукає по-новому застосувати усі потенційні можливості ціннісної освіти. Зауважимо, що ціннісну освіту ми потрактуємо як процес залучення особистості до аксіологічного знання шляхом використання різноманітних педагогічних методик, що сприяють як засвоєнню змісту аксіології, так і сприйняттю цінностей, формуванню індивідуальних ієрархій цінностей, ціннісних орієнтацій позитивного для соціуму характеру. Ціннісна освіта за своїм характером очевидно може бути віднесена до просвітницької освіти, адже сприяючи засвоєнню особистістю аксіологічних знань, вона залишає простір для самостійного осмислення ціннісного матеріалу, самостійного формування ціннісних преференцій й орієнтирів.

Ціннісна освіта може розглядатися як важливий компонент гуманізації сучасної освіти (зокрема, університетської) і водночас постає засобом розвитку креативно-ціннісних й критично-ціннісних властивостей особистості. Певною особливістю ціннісної освіти напевно можна вважати те, що вона сприяє розкриттю потенціалу (в тому числі, аксіологічного) особистості і водночас формує ціннісне ставлення студента до навколишнього світу, різноманітних відносин, учасником яких доводиться ставати, що зумовлюють пошук, оцінку, вибір і проєкцію оптимальних й ціннісно-зважених життєвих рішень. Водночас, сучасна ціннісна освіта передбачає звернення до заходів інноватизації освітнього процесу з метою посилення його ціннісно-сміслової спрямованості.

Зокрема, йдеться про створення педагогічних умов, що ефективно сприятимуть розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості, її аксіологічної культури як невід'ємного елемента загальної культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Greenfield P. M. Social change, cultural evolution, and human development. *Current Opinion in Psychology*. – 2016. – № 8. – Pp. 84–92.
2. Стасевська О. А. Духовні цінності і соціокультурна ідентичність: проблема взаємообумовленості. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія. – 2016. – № 4. – С. 113–122.
3. The OECD Future of Education and Skills 2030 project. URL: <https://www.oecd.org/education/2030-project/about/> (дата звернення: 30.09.2020).
4. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.04.2020).
5. Кун Т. Структура научных революций. – Москва: Прогрес, 1977. – 290 с.
6. Lovat T. What is values education all about? 2005. URL: http://www.curriculum.edu.au/verve/_resources/Terry_Lovat_VE_Newsletter.pdf (доступ 12.06.2020).
7. Lovat, T., Schofield, N. Values education for all schools and systems: A justification and experimental update. *New Horizons in Education*. – 2004. – № 111. – Pp. 4–13.
8. Андрущенко В. Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти. *Вища освіта України*. – 2015. – № 3. – С. 5–13.

УДК 342

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ КОМПРОМІСУ У СПРАВАХ
ПРО ПОРУШЕННЯ МИНИХ ПРАВИЛ**

Шостак Ю. О.

студентка

1 курсу магістратури

юридичного факультету

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

Яковенко Є. О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

адміністративного і кримінального права,

Дніпровський національний університет

ім. Олеся Гончара

Анотація: У статті досліджуються позитивні аспекти укладання мирової угоди у справах про порушення митних правил. Запровадження інституту компромісу було зумовлено приведенням законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів. Автор звертає увагу на недоліки в Митному кодексі, що регулює інститут компромісу, які потребують врегулювання на законодавчому рівні.

Ключові слова: компроміс, мирова угода, Митний кодекс України, порушення митних правил, колізії в законодавстві.

Удосконалення митного законодавства неможливе без гармонізації з міжнародними стандартами та правилами. Одними із найважливіших міжнародних договорів у митній сфері, що прийняті й ратифіковані Україною –

Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства 1977 року[1] та Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція)1973 року [2]. Саме норми Кіотської конвенції містять положення про врегулювання митних правопорушень на основі компромісу. Незважаючи на те, що Україна відповідно до Закону України № 227-V приєдналась до Конвенції ще в 2006 році, положення Конвенції щодо компромісу знайшли своє відображення лише в 2012 році з прийняттям нового Митного кодексу. Митний кодекс не лише передбачає можливість припинення провадження у справі про порушення митних правил шляхом компромісу, але й в статті 521 МКУ розкриває це поняття, чим унеможливорює кардинально різне тлумачення науковців. Зокрема, компроміс полягає в укладенні мирової угоди між заз

наченою особою та митним органом, посадова особа якого здійснює провадження у справі [3]. Стаття 521 МКУ детально визначає умови такої угоди, а для уникнення розбіжностей Наказом Міністерства фінансів України № 607 була затверджена Типова мирова угода про припинення провадження в справі про порушення митних правил шляхом компромісу [4].

Захарова О. В. та Дуженко С.А., аналізуючи статистичні показники діяльності митних органів протягом 2013 –2017 років, дійшли до висновку, що питома вага укладання компромісів коливається від 1, 27% до 1, 46% від загальної кількості розпочатих проваджень у справах про порушення митних правил (тобто, складених протоколів). Найбільш схильні до компромісу з органами митниці є особи, які вчинили порушення, передбачені ст. 485 МК України (дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру), та ст. 472 МК України (недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення)[5;с. 208-209]. На жаль ні Державна фіскальна служба ні Державна митна служба України не містять у відкритому доступі статистичну інформацію щодо провадження у

справах про порушення митних правил, що ускладнює аналіз показників діяльності на поточний рік.

Однозначно можна сказати, що запровадження інституту компромісу надає переваги державним органам. Як зазначає у своїй роботі Семененко В.В.: «За умови укладення мирової угоди митні органи отримують беззаперечне визнання правопорушником вини у вчиненні порушення митних правил та позбавляються необхідності продовжувати провадження у такій справі, а держава – надходження до бюджету без застосування заходів примусу, завдяки діяльності органів виконавчої служби» [6; с. 24] Однак, укладання компромісу має позитивний вплив також для особи, яка вчинила правопорушення у митній сфері, оскільки, відповідно до ч. 8 ст. 521 МК України в разі припинення провадження у справі про порушення митних правил шляхом компромісу особа, яка вчинила це правопорушення, вважається такою, що не була притягнута через нього до адміністративної відповідальності [3, ст.521]. Це означає, що у випадку повторного вчинення митного правопорушення, особа не буде нести суворіше покарання за повторність. Проте, відповідно до ч. 1 ст. 521 укладання компромісу можливо лише за відсутності ознак кримінального правопорушення. Визначення чи підпадає діяння під ознаки кримінального правопорушення покладається на посадових осіб митних органів. Враховуючи те, що посадові особи митних органів можуть бути недостатньо компетентними в розмежування адміністративних та кримінальних правопорушень, останні, можуть залишитись поза увагою правоохоронних органів. Також, право визначати чи містить діяння ознаки кримінального правопорушення чи ні, може бути фактором, який спонукає до корупції на митницях.

Незважаючи на те, що інститут компромісу у митній сфері діє вже вісім років, певні колізії в Митному кодексі до сир пір неврегульовані. Зокрема, у ч.2, ст.521 МКУ: За умовами мирової угоди особа, яка вчинила порушення митних правил, зобов'язана в тридцяти денний строк внести до державного бюджету кошти в сумі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті Кодексу, та/або задекларувати в митний режим відмови на користь

держави товари - безпосередні предмети порушення митних правил [3; ст.521]. У ч.1 ст. 184 МКУ зазначено, що митний режим відмови на користь держави поміщуються іноземні товари [3;ст.184]. Отже, виходить, якщо предметом порушення митних правил які є українські товарами, то з огляду на ч.2, ст.521 застосувати процедуру компромісу неможливо. Очевидно, така прогалина потребує вдосконалення. Законодавство України дозволяє укладати мирові угоди у цивільній, кримінальній, податковій сферах, і митна сфера не є виключенням. У підсумку, можна сказати, що в цілому укладання компромісу у справах про порушення митних правил є необхідним інструментом, оскільки це зменшує навантаження на органи, які уповноважені розглядати справи даної категорії та все одно наповнює державний бюджет. Однак для кращого правового регулювання доцільно врегулювати колізії в Митному Кодексі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства: Документ № 995_926. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text
2. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: Документ: № 995_643. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
4. Про затвердження Типової мирової угоди про припинення провадження в справі про порушення митних правил: Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 № 607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0985-12#n15>
5. Захарова О. В., Дуженко С. А. Проведення у справах про порушення митних правил: статистичний аналіз. *Історія торгівлі, податків та мита* 2017. № 1-2.С. 203–211
6. Семененко В.В. Податкові та митні правопорушення: сучасні реалії та шляхи протидії: магістерська робота. Тернопіль, 2018, 108с

**КОРПОРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ**

Шрам Поліна Ігорівна

викладач

Університет митної справи та фінансів

(м. Дніпро, Україна)

Анотація. Визначено сутність та зміст корпоративного управління в системі організації діяльності акціонерного товариства. Розглянуто вплив розподілу прав власності на побудову механізму здійснення корпоративних відносин. Узагальнено підходи щодо виявлення природи корпоративного контролю в акціонерному товаристві.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративне управління, корпоративний контроль, права власності, корпоративні відносини.

Оптимізація діяльності АТ здійснюється шляхом корпоративного управління, що засновано на досягненні балансу інтересів між учасниками корпоративних відносин. Однією з найважливіших складових корпоративного управління є корпоративний контроль, що представляє собою спроможність учасників корпоративних відносин забезпечувати власні інтереси шляхом прийняття або реалізації стратегічних рішень, контролю відповідності фактичних результатів діяльності АТ очікуванням та створення обмежень щодо порушень принципів корпоративного управління з боку інших учасників з урахуванням інституціонального оточення АТ. Формування корпоративного контролю в системі корпоративного управління та підтримка його оптимальності є досить актуальними.

Виникнення й розвиток корпоративних відносин обумовлено в першу чергу необхідністю рішення проблем нагромадження капіталу, зниження

підприємницького ризику, розподілу управлінських рішень. Наявність такого роду відносин стає особливо важливим для середніх і великих підприємств, що знаходяться під значним впливом ринкової конкуренції й інших факторів середовища господарювання.

Необхідно відзначити, що мотивація різних груп учасників кардинально розрізняється, це обумовлює складність характеру таких відносин. До учасників корпоративних відносин належать не тільки акціонери й вище керівництво, але й працівники, фахівці, кредитори, клієнти, постачальники, партнери й ін. Ефективний результат взаємовідносин між різними групами учасників досягається лише у випадку узгодження ними цілей, однобічної спрямованості дій.

Даний результат досягається шляхом використання такого механізму як корпоративне управління. Розподіл прав власності й сфери управління викликано в першу чергу тим, що корпоративні відносини виникають, як правило, на великих підприємствах, для управління якого необхідні висококваліфіковані фахівці, що володіють певними навичками в сфері управління й сфері виробництва.

Акціонери ж, будучи власниками АТ, виконують функцію контролю над діяльністю вищого керівництва й вносять свої корективи в міру розбіжності результатів діяльності останніх з їхніми цілями. Боротьба учасників КВ за отримання такого ступеню впливу, що буде достатньо для прийняття та реалізації стратегічних рішень в АТ, приводить до першочерговості завдання перерозподілу корпоративного контролю над забезпеченістю стійкості АТ та його стратегічного розвитку.

Тому, важливим завданням корпоративного управління стає оптимізація впливу учасників корпоративних, створення сприятливих умов щодо забезпечення стійкості АТ. Діагностика стану корпоративних відносин (КВ) в АТ, визначення ступеню співробітництва дозволяє своєчасно виявити майбутній результат впливу учасників корпоративних відносин на управлінський процес та прийняти заходи щодо знаходження балансу інтересів

в АТ шляхом створення бар'єрів до здійснення агресивного впливу певними учасниками КВ та мотивації учасників до участі в забезпеченні стратегічного розвитку АТ. Корпоративний контроль є многогранним та складним поняттям, підтвердженням чого є наявність різних підходів щодо визначення сутності цього явища. Загальною метою здійснення корпоративного контролю є забезпечення та захист власних інтересів певними учасниками корпоративних відносин.

Досягнення цього може здійснюватися шляхом: використання права власності, управлінського контролю, або створення інших умов та обмежень щодо досягнення корпоративних інтересів іншими учасниками корпоративних відносин.

У зв'язку з цим, можна визначити чотири підходи щодо розуміння сутності корпоративного контролю: корпоративний контроль як право власності, як специфічна функція управління, специфічна функція мотивації та корпоративний контроль з точки зору інституціонального впливу на корпоративні відносини та корпоративне управління.

Зміст та характер вкладу учасників корпоративних відносин до діяльності АТ, що визначається різними інтересами та очікуваннями, створює підстави щодо прямого або непрямого втручання, постійної або періодичної участі в управлінській діяльності АТ.

Механізмом такої участі є корпоративний контроль як похідна права власності. З точки зору даного підходу метою реалізації можливості приймати участь в процесі прийняття рішень та здійснювати вплив на характер стратегічної діяльності підприємства є отримання суб'єктом корпоративного контролю максимальних вигод від діяльності підприємства.

Головними інструментами здійснення корпоративного контролю, при цьому, є участь в процесі прийняття рішень шляхом використання прав власності, інструментів влади, прав вимоги, боргових інструментів. Участь в управлінській діяльності суб'єктів корпоративного контролю характеризує корпоративний контроль як специфічну функцію управління.

З цієї позиції до суб'єктів корпоративного контролю можуть належати не тільки фінансові учасники КВ акціонери, інвестори, кредитори, але й нефінансові учасники – вище керівництво.

Завданням фінансових суб'єктів корпоративного контролю буде забезпечення відповідності фактичних результатів діяльності АТ очікуванням учасників корпоративних відносин. Корпоративний контроль вищого керівництва буде полягати у створенні умов щодо забезпечення стратегічної діяльності АТ в цілому.

КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Юдіна Єлизавета Олександрівна

студент

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: Щодня в світі фіксуються тисячі подій, при яких відбувається порушення нормальних умов життя і діяльності людей і які можуть призвести або призводять до загибелі людей та/або до значних матеріальних втрат. Такі події називаються надзвичайними ситуаціями. Техногенне навантаження, шкідливі природні процеси та соціальні умови створюють певний рівень небезпеки для людини, її життя та здоров'я. У цій роботі представлена класифікація надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: Техногенна небезпека, екологічна ситуаціяНС техногенного характеру, не техногенного природного характеру, не природного характеру, не соціально-політичного характеру.

Техногенна небезпека - це сукупність факторів, пов'язаних з функціонуванням технічного об'єкта, обумовлених певними ініціюючими подіями і здатними привести до негативних впливів на людей й довкілля. Такі події можуть бути у вигляді техногенної аварії, стихійного лиха, катастрофи, надзвичайної ситуації.

Екологічна ситуація – це просторово-часове співвідношення природних, економічних, соціальних і політичних умов, які створюють відносно стійку систему життєзабезпечення людини і суспільства. Складовими екологічної ситуації є умови, процеси й обставини. Умови на певній території визначають найбільш значимі групи екологічних чинників. Головними з них є несприятливі природні процеси, густота населення, територіальна концентрація виробництва,

господарське використання земель, забруднення навколишнього середовища, які визнаються джерелами екологічної небезпеки.

Надзвичайна ситуація (НС) – ситуація, що виникла внаслідок раптових природних лих або техногенних аварій і супроводжуються великими збитками, гостротою прояву, значним відхиленням показників навколишнього середовища від норми: перевищення ГДК забруднюючих речовин в сотні, тисячі і навіть десятки тисяч разів

Надзвичайні ситуації класифікуються за багатьма принципами, серед яких нами проаналізовані за масштабом сил, обладнання і органів керування, що залучені до ліквідації наслідків НС (державні, регіональні, місцеві, об'єктові); за рівнем або масштабам НС (число постраждалих, кількість людей, для яких порушені умови життя, матеріальні збитки, площа зони ураження та за походженням небезпеки (природні; техногенні; соціально-політичні; воєнного характеру) які також відповідають Державному класифікатору надзвичайних ситуацій (ДКНС), що є складовою частиною Державної системи класифікації і кодування техніко-економічної та соціальної інформації В Україні.

Відповідно до державного класифікатора до групи НС техногенного характеру належать:

- аварії на транспорті;
- пожежі і вибухи;
- аварії з викидом (СДОР, радіоактивних і біологічно небезпечних) речовин;
- наявність в навколишньому середовищі шкідливих (забруднюючих) речовин більш ГДК;
- раптове руйнування споруд;
- аварії на системах життєзабезпечення;
- гідродинамічні аварії.

До НС природного характеру:

- геологічні НС (землетруси, виверження грязьових вулканів, зсуви, осідання земної поверхні, обвали і осипи, карстові провалля),

- небезпечні гідрологічні і агрометеорологічні явища;
- пожежі в природних екосистемах;
- інфекційні захворювання людей (екзотичні, епідемії (пташиний грип, свинячий грип і т.п.), пандемії);
- масові отруєння (продуктів харчування, води токсичними речовинами);
- інфекційні захворювання с/г тварин;
- масова загибель диких тварин;
- ураження с/г рослин хворобами та шкідниками.

До НС соціально-політичного характеру:

- встановлення вибухового пристрою в громадському місці, установі і т.п.;
- зникнення або крадіжка зброї і небезпечних речовин з об'єктів їх зберігання, використання, переробки або під час транспортування;
- тероризм;
- аварії на арсеналах, складах боєприпасів та інших об'єктах військового призначення з викидом уламків, реактивних та звичайних снарядів.

До НС воєнного характеру, пов'язані з наслідками застосування звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якої виникають вторинні фактори ураження населення:

- виявлення боєприпасів часів ВВВ (сучасні);
- вибухи та пожежі на складах боєприпасів;
- аварії та руйнування сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухових пристроїв, сильнодіючих отруйних речовин, транспортних та інженерних комунікацій.

Внаслідок такого роду ситуацій виникають збитки матеріальні, пошкодження чи руйнування споруд, або їх знищення; збитки природному середовищу та вплив на здоров'я людей. Для ефективного реагування на такі події, а краще їхнього запобігання необхідно мати розлогий аналіз їх видів, масштабів та наслідків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цикало А.Л. Екологічна безпека. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища». – Одеса: Вид. ПО «Издательский центр», 2008. 96 с.
2. Надзвичайні ситуації/під ред.. Шуфрича Н.І.- збірник нормативно-технічних документів, том 5.- К.: Чорнобильінтерінформ, 2007. 808 с.
3. Боков В.А., Лущик А.В. Основы экологической безопасности: учебное пособие. – Симферополь: СОНАТ, 1998. 224с.

**НЕОБХОДИМЫЕ НАВЫКИ ПСИХОЛОГИИ
ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ ПРОЕКТОМ**

Яковенко Виктор Владимирович

Гречишкин Данил Сергеевич

Студенты факультета ИТМ

Научный руководитель

Коробкина Татьяна Владимировна

доктор философских наук, доцент

профессор кафедры философии

Харьковский национальный

университет радиоэлектроники

г. Харьков, Украина

Аннотация. Должность руководителя проекта подразумевает наличие определенных лидерских качеств, который находят свое выражение в профессиональных компетенциях. В данной работе рассматриваются такие компетенции у руководителей проектов в сфере информационных технологий.

Ключевые слова. Руководитель проекта, менеджер проекта, команда, лидерские качества, доверие.

Актуальность работы обусловлена тем, что в современном обществе принято работать в командных проектах, в большинстве из которых есть лидер. Качества и свойства личности лидера сказываются на особенностях организации деятельности команды в целом.

В области гуманитарного и, в частности, психологического знания вопросами исследования профессиональных компетенций занимались многие зарубежные и отечественные ученые: Дж. Барне, Е. Пенроуз, Дж. Роос, К.

Рамперсад, Е. Брукинг, Т. Стюард, Г. Селье, К. Изард, В. Шепель, В. Маслов, О. Землянская, А. Черкашин, В. Христенко и др.

Опираясь на толкование понятий компетентность и компетенция Д.И. Ушаковым, мы будем считать «*компетентностью* - осведомлённостью, авторитетностью; а *компетенцию* - кругом вопросов, явлений, в которых данное лицо обладает авторитетностью, познанием, опытом, кругом полномочий» [1]. Руководитель, или далее РМ (от англ. Project Manager), должен обладать некоторыми отличительными качествами.

На сегодняшний день в психологической научной и научно практической литературе активно обговаривается базовая модель компетенций руководителя, в которой выделяют определенные блоки. Первый блок – *личностные компетенции*. Среди них: коммуникации и навыки межличностного и группового общения; самоконтроль, контроль над личными эмоциями и стрессами; умение противостоять манипуляциям; управление личным обучением и развитием; способность конструктивно реагировать на критику. Второй – *лидерские компетенции*. Сюда относятся способность ответственно создавать и поддерживать отношения, деловые контакты и связи с другими людьми, развитие чувства социальной ответственности и солидарности; эффективное управление конфликтами; способность направлять подчиненных в определенное русло, оказывать им необходимую поддержку; способность работать с разнородным коллективом и формировать в организации чувство сплоченности. *Управленческие компетенции*, выделяются отдельным блоком. К ним относятся: профессионализм, предпринимательские способности; - развитие навыков планирования и постановки целей; прогнозирование результатов своей деятельности в соответствии с анализом внутренней и внешней среды; использование ситуационного стиля руководства; организация процесса деятельности в соответствии с функциями менеджмента; способность принимать решения; способность эффективно делегировать полномочия. Четвёртым блоком выделяют *инновационные компетенции*, а именно: способность инициировать перспективные процессы изменений и внедрения

инноваций; способность создать благоприятный климат для появления новых идей и осуществлять совместную работу над внедрением этих идей. И последние – *технические компетенции* – специальные знания, умения и навыки, необходимые для эффективного выполнения руководителями своих должностных обязанностей (необходимы руководителю для решения вопросов, составляющих непосредственное содержание процессов и функций, за которые он ответственен).

Лидер должен совершенствовать свои навыки менеджмента, особенно, как нам кажется, в области коммуникативных компетенций. Коммуникативная компетентность руководителя, по мнению большинства авторов, занимающихся этой проблемой, является главным структурирующим и интегрирующим компонентом в системе профессиональной компетентности. Так, Дж. Равен, один из самых известных психологов-исследователей профессиональной компетентности определяет её, как «специфическую способность, необходимую для эффективного выполнения конкретного действия в конкретной предметной области и включающую узкоспециальные знания, особого рода предметные навыки, способы мышления, а также понимание ответственности за свои действия» [2, С. 6].

Шиндрик Р.Ю., например, считает феномен ответственности личностной чертой, внутренней саморегуляцией [3]. Ответственность не существует в вакууме – ее рассматривают в определенном контексте, в ситуации выбора. Также ответственности как явления не добиться, если она не исходит от самого руководителя. Если руководителя назначают против его воли, то отдача в работе у него будет минимальной. Важно соблюсти свободу выбора, которая напрямую связана с ответственностью [4].

Сейчас особое внимание уделяется развитию у руководителя «мягких навыков» (англ. «Soft skills») [5]. Мягкие навыки – это комплексные черты общения человека. Обладая высоким уровнем развития «мягких навыков» человек, имеет возможность коммуницировать с окружающими значительно проще и увереннее, нежели человек с низким уровнем. Поэтому высокий

уровень социальных навыков является необходимым для кандидатов на должность РМ, а руководителю и в дальнейшем предстоит постоянно следить за их развитием.

РМ должен внушать доверие своим подчиненным, должен создавать возможности для их профессионального роста, быть способным выходить из зоны собственного комфорта. Одним из условий эффективного управления является преодоление стресса и профессионального выгорания руководителями. Для этого РМ необходимо применять различные способы совладающего поведения (копинг-поведения) – сознательного поведения, позволяющего справиться со стрессом или трудной жизненной ситуацией способами, адекватными личностным особенностям и данной ситуации [6].

Итак, недооценка роли профессиональных компетенций, особенно в их коммуникативной сфере, пагубно влияет на развитие любого бизнеса и тем более бизнеса в IT, а также приводит к снижению эффективности работы команды и скорости реализации проекта. Необходимо учитывать компетентностную составляющую при отборе кадров, повышать коммуникативные навыки посредством проведения обучающих мероприятий (тренингов, бизнес-игр, мастер-классов, бизнес-симуляции, фасилитации и пр.)

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940. (4 т.)
2. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы /Пер. с англ. Изд. 2-е, испр. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 142 с.
3. Шиндрик Р.Ю. Ответственность как психологический феномен в контексте ситуации выбора [Электронный ресурс] – Санкт-Петербург, 2016. – Режим доступа: <https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/2985/1/st042293.pdf> , свободный.

4. Селина М.В. Свобода, а не принуждение [Электронный ресурс] – Омск, 2018. – Режим доступа: <https://iq.hse.ru/news/214892703.html> , свободный.

5. Бацунов С. Н., Дереча И.И., Кунгурова И.М., Слизкова Е.В., Современные детерминанты развития soft skills, научно-методический электронный журнал[Электронный ресурс] – Тюмень, 2018. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-determinanty-razvitiya-soft-skills>, свободный.

6. Крюкова Т.Л. Психология совладающего поведения в разные периоды жизни. – Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2010. – 296 с.

МИТНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Яковенко Євгеній Олександрович

к. ю. н., доцент

Гердова Кристина Олександрівна

студентка 1 курсу магістратури

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню форм митного декларування, які застосовуються при переміщенні товарів через митний кордон України, та їх особливості. Визначено, що в нашій країні декларування здійснюється у трьох формах: письмова, усна та шляхом вчинення дій. Також встановлено, які виникають проблеми при їх застосуванні та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: митне декларування, письмова форма декларування, електронне декларування, митне оформлення, митна декларація.

Декларування є одним з основних елементів митного оформлення, без якого неможливий пропуск товарів та транспортів комерційного призначення через митний кордон України. Для забезпечення ефективності функціонування суб'єктів господарювання, а також повноти надходжень до бюджету держави за рахунок митних платежів процедури митного оформлення повинні бути прозорими, якісними та оперативними. Саме тому вважаємо за потрібне дослідити форми декларування в Україні та недоліки їх реалізації.

Правове регулювання декларування в нашій державі здійснюється згідно із Главою 40 Розділу VIII «Митне оформлення» Митного кодексу України. Відповідно до ст. 257 МКУ декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних

відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках, а також електронних (сканованих) копій паперових документів, засвідчених електронним цифровим підписом декларанта або уповноваженої ним особи [1]. Отже, законодавство виділяє такі форми митного декларування, як усна, письмова, підвидом якої є електронна, та конклюдентна (шляхом вчинення дій).

Усна форма передбачає повідомлення власником-громадянином в усній формі при митному оформленні на вимогу посадової особи митного органу всіх необхідних даних, що стосуються кількісних, якісних та вартісних характеристик предметів, які переміщуються таким громадянином через митний кордон України [2, с. 109]. Ця форма використовується лише у випадках, які передбачені МКУ (ч. 1 ст. 371, ч. 1 ст. 374, ч. 2 ст. 376 МКУ).

Прикладом декларування шляхом вчинення дій є обрання одного з двох каналів проходу через митний кордон України. «Зелений коридор», призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню. А «червоний коридор», призначений для всіх інших громадян [1].

Основною формою декларування є письмова, але на сьогоднішній день активного поширення набуває використання саме електронних митних декларацій. Враховуючи глобальний процес інформатизації в усіх сферах нашого життя, у тому числі в державному управлінні, це очікуване явище.

Науковці виділяють наступні переваги електронного декларування: значне скорочення витрат часу на проведення митного оформлення, усунення суб'єктивного фактору при його здійсненні та загальне спрощення процедури оформлення товарів і транспортних засобів в митному відношенні [2, с. 114]. Також беручи до уваги «безконтактність» подання електронних митних декларацій, така форма може сприяти зменшенню корупційного елемента в сфері митної справи.

Проте існує й ряд недоліків при використанні даної форми декларування, а саме відсутність нормативно-правового акта, який би врегулював порядок функціонування єдиної бази електронних митних декларацій, а також порядок взаємодії інформаційних систем органів доходів та зборів з інформаційними системами інших органів виконавчої влади тощо. Також у митному законодавстві не встановлено обмежень щодо подання органу доходу і зборів електронної митної декларації, не встановлено і перелік тих осіб, які мають право або повинні і в яких випадках подавати декларацію саме в електронному вигляді [3, с. 121].

Але тут потрібно зазначити, що впровадження тільки електронних митних декларацій, насправді, недостатньо для спрощення митного оформлення, адже все одно інші документи, необхідні при здійсненні даної процедури (наприклад, зовнішньоекономічний договір, транспортні документи, комерційні документи тощо), оформляються у паперовій формі і подаються митним органам разом електронною митною декларацією із долученням у формі PDF-файлів.

Окрім цього проблемою є необхідність суб'єктам господарювання отримувати повноцінний примірник оформленої електронної митної декларації. Це пов'язане з тим, що вони не мають прямого доступу до інформаційних баз даних митних органів і вони отримують від своїх брокерів тільки паперову копію митної декларації без будь-яких підписів, печаток чи інших відміток митних органів. Ми підтримуємо думку Назарової І., яка пропонує, що вирішенням даної проблеми могло б бути надсилання митними органами за

зверненням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вже оформленої митної декларації у електронні сервіси, доступні платникам податків. Зокрема, можливе отримання електронних митних декларацій за допомогою систем електронного документообігу з контролюючими органами, таких як «М.Е.ДОС», «FREDO Звіт», «Арт-Звіт», «Електронний кабінет платника податків» тощо [4, с. 257].

Також одним із недоліків митного декларування науковці називають визначення митної вартості товару та підтвердження країни походження. Належне визначення митної вартості імпортованого товару є важливим питанням для імпортера, тому що для митних цілей митна вартість є базою нарахування митних платежів. Проблеми з декларуванням в Україні пов'язані не з законодавством, а з неправильним його застосуванням. Зокрема, з метою порівняння цін імпортованого товару органи доходів і зборів використовують внутрішню базу цінової інформації, обов'язковий статус якої на законодавчому рівні не визначено [3, с. 119].

З огляду на те, що Україна обрала курс на євроінтеграцію, треба звернути увагу, як здійснюється митне декларування в країнах ЄС. Відповідно до змін у Митному кодексі ЄС з 01.05.2016 р. всі митні декларації мають подаватися лише в електронному вигляді через систему EDI. Нині в ЄС використовується «централізоване митне оформлення».

Отже, митне декларування – це основна митна процедура, яка в сукупності з іншими утворює інститут митного оформлення. Митний кодекс України чітко визначає форми декларування та порядок їх реалізації, проте ми все одно спостерігаємо ряд недоліків, які ще потребують вирішення. Одним із варіантів вдосконалення нашої системи подання декларацій є вивчення практики європейських країн та запозичення процедур чи механізмів, які можуть бути ефективно запроваджені в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Митний кодекс України : Закон України від 24 жовтня 2020 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n3232>.
2. Коваль Н. А. Форми митного декларування та порядок їх застосування. *Lex Portus*. 2018. № 3 (11). С. 106–118.
3. Милейко К. С., Шевчук О. М. Електронне декларування товарів при переміщенні через митний кордон України: проблеми правореалізації. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 117–123.
4. Назарова І. Проблеми електронного документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 10 вер. 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 254–257.

ОНЛАЙН ТА ОФЛАЙН ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Яцкевич Інна Володимирівна

д.е.н., доц., проф.

кафедри менеджменту організацій

Стерхова Анастасія Станіславівна

студентка 2 курс МЕБО

ОРІДУ НАДУ при Президентові України

Анотація: У роботі обґрунтовано актуальність дискусійного питання щодо перспективи використання онлайн або офлайн форми щодо формування та розвитку підприємницької діяльності. Досліджено суть, проблеми та перспективи онлайн або офлайн діяльності в сучасних умовах.

Ключові слова: діяльність, криза, онлайн, офлайн, підприємство.

У підприємницькому середовищі функціонують і розвиваються безліч підприємств. Однак, в сучасних умовах виникає дискусійне питання про шляхи формування та розвитку підприємницької діяльності - онлайн або офлайн, що пов'язано зі складним економічним становищем в Україні. Так, третина підприємців повідомляють про 50-75% втрат від доходів, а ще 44% зазнали до 50% втрат [1].

Також підприємства повідомляють про значне зростання дебіторської заборгованості. Водночас, 7% підприємств розглядають варіант закриття та лише у 14% не відбулося жодних змін у роботі або ж навіть зріс дохід.

Більшість підприємств, а саме 48% вдалося зберегти заробітну плату персоналу у незмінному вигляді, тоді як 29% були змушені скоротити розмір оплати праці, а ще 19% - відправити працівників у неоплачувану відпустку.

Зберегти персонал підприємства у незмінному складі змогли 59% підприємств. Отже, 33% підприємства торкнулося скорочення, а от 6% навіть зараз шукають нових працівників.

Водночас, підприємці готові повертатися до роботи – 54% підприємств відновлять свою офлайн діяльність протягом травня-квітня. Водночас 60% підприємців розглядають можливість повного чи часткового переходу на онлайн режим роботи.

Питанням щодо перспективи, розвитку та переваги онлайн або офлайн висвітлені у роботах [2.5]. Однак актуальність даного питання зростає й набирає обертів а особливо в умовах карантину. Таким чином, розглянемо більш детально дані форми та систематизуємо переваги й недоліки кожної з них.

Офлайн (традиційний спосіб) – діяльність характеризується реальною і фізичною діяльністю, яка здійснюється у певний час. А саме: продаються фізичні продукти у магазині або надаються послуги, які обмежені географічним місцем розташування. Електрик або сантехнік, наприклад, змушені їхати, щоб відвідати будинок своїх клієнтів особисто, а не пропонувати їх віртуально (онлайн-послуги).

Проаналізовані роботи [2.5] дали змогу узагальнити та систематизувати переваги та недоліки офлайн-діяльності. Так, перевагами офлайн-діяльності є:

1. Офлайн-діяльність викликає у клієнтів відчуття довіри, оскільки показує, що власник підприємства фінансово стабільний, щоб утримувати підприємство. Він також додає елемент професіоналізму, що робить його досить популярним серед клієнтів.

2. Покупець вважає за краще побачити та відчутти продукт, перш ніж витратити на них гроші. Зазвичай це робиться, коли продукт є ювелірним виробом, електронним предметом, одягом тощо.

3. Покупці просто заходять в магазин, якщо їм подобається щось, що демонструється на вітрині, або якщо їм порадив піти в конкретний магазин

хтось із клієнтів. Офлайн бізнес збільшує шанси знаходження клієнтів, що в врешті решт приводить до збільшення продажів.

4. Коли відкривається офлайн-підприємство в певному регіоні, то керівництво точно розуміє, що потрібно людям та яка ніша на ринку вільна. Дана ситуація сприяє тому, що надаючи продукти або послуги, які раніше не були доступні в повному обсязі у даному районі, отримуєте синергетичний ефект.

Однак, дослідження офлайн-діяльності дає можливість знайти суттєвий недолік - це високі витрати, пов'язані з інфраструктурою і людськими ресурсами. Це вимагає не тільки відповідних значних коштів, але й постійного нагляду. Будь-яке підприємницьке приміщення потребує значних витрат, як і заробітна зарплата персоналу.

Онлайн-діяльність - це діяльність, яка надає свої послуги за допомогою мережі Інтернет та отримує дохід від продажу товарів (послуг), які є цифровими або доставляються до будинку споживача.

Роботи [2.5] дали змогу узагальнити та систематизувати переваги та недоліки онлайн-діяльності.

Перевагами онлайн-діяльності є:

1. Завжди відкриті. Інтернет-діяльність не дотримується годин роботи, а це означає, що клієнти можуть переглядати свої продукти або послуги в будь-який час. Згідно з дослідженням електронної комерції Workarea [3], прайм-тайм для покупок в мережі Інтернет розпочнеться близько 20:00, коли більшість фізичних магазинів вже закрито.

2. Менш затратно в установці та експлуатації. Для створення онлайн-діяльності потрібно певний капітал, але тільки ту суму, яку повинні заплатити за якісний конструктор веб-сайтів з платформою електронної комерції. Оскільки він завжди онлайн і може приймати платежі автономно та не потребує наймати додатковий персонал для нагляду за сайтом.

Недоліками онлайн-діяльності є:

1. Важко завоювати довіру та репутацію. У світі електронної комерції жорстка конкуренція, відповідно керівникам онлайн-підприємства потрібно знайти спосіб бути особливими серед клієнтів та переконати їх в тому, що його продукти або послуги найкращі. Це означає, що керівнику онлайн-підприємства потрібно більш детальний та грамотний опис продукту та кілька високоякісних фотографій продукту. Також дуже важливо включати огляди та відгуки, щоб потенційні клієнти могли бачити, що інші задоволені його послугами.

2. Занадто багато відволікаючих факторів. Легше заблукати в доступних підприємцям варіантах. Важливо вибрати щось вигідне й унікальне. Бажано не перескакувати з однієї справи на іншу.

3. Можливості зростання. Якщо керівник онлайн-підприємства починає свою діяльність у невеликому місцевому масштабі, і швидко набирає обертів, зростання діяльності може бути швидким та ефективним. Якщо керівник перебуває в мережі, він автоматично отримує глобальне охоплення, тому, просто пропонуючи доставку по всьому світу, він може експоненціально збільшити свою цільову аудиторію.

4. Занадто багато відволікаючих факторів. Легше заблукати в доступних підприємцям варіантах.

5. Відсутність відповідної нормативно-правової бази, яка б регламентувала діяльність.

Закриття багатьох підприємств під час карантину вже стало звичною справою в світі. У той же час криза дала можливість переосмислити свою діяльність. Більшість видів підприємницької діяльності можна частково або повністю перевести у сферу онлайн. Звичайно, не всю діяльність можна перевести в онлайн. Наприклад, це не вдасться зробити невеликого цілодобового магазину в спальному районі. Тому рішення даної проблеми потребує всебічного дослідження.

Проте, онлайн та офлайн-діяльність будуть ефективніші, якщо почнуть доповнювати один одного, оскільки покупці часто йдуть в магазин, щоб оглянути потрібний товар, а придбати його вже через мережу Інтернет. Гравці ринку прекрасно знають про це, тому в перспективі буде превалювати саме такий тип інтеграції, коли офлайн-магазини будуть грати роль вітрин з товарами, а онлайн - реальними майданчиками для продажу і покупки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Третина малих підприємців втратили понад 50% доходів – опитування. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/05/27/661022/> (дата звернення: 16.12.2020).
2. Проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні — Міжнародна юридична фірма Integrites. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/50-problemi-ta-perspektivi-vedennya-biznesu-v-ukrayini> (дата звернення: 16.12.2020).
3. Старт онлайн-бізнесу: мінімум вложений — максимум ефекта. URL: <https://nv.ua/biz/markets/kak-ukrainskiy-biznes-pereshel-iz-offlayna-v-onlayn-igor-syrovatko-olx-karantin-2020-novosti-ukrainy-50081097.html> (дата звернення: 16.12.2020).
4. Антикризисный перевод офлайн-бізнесу в онлайн. URL: <http://uageeks.com/articles/antikrizisnyj-perevod-oflajn-biznesa-v-onlajn/> (дата звернення: 16.12.2020).
5. Чим відрізняється онлайн від офлайн? Чим відрізняється онлайн від офлайн? URL: <https://moyaosvita.com.ua/osvita-2/chim-vidriznyayetsya-onlajn-vid-oflajn/> (дата звернення: 16.12.2020).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Тонких Олексій Григорович

к.е.н., ст.викл.

кафедри

готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

Київського національного університету

культури і мистецтв

Ковтуненко Денис Ігорович

магістрант

Київського національного університету

культури і мистецтв

Анотація. У науковій статті розглядається актуальна проблема особливостей процесу управління витратами на підприємствах ресторанного бізнесу. Досліджені визначення, суть, особливості поняття "управління витратами", проаналізовані підходи до управління витратами та системи їх обліку на підприємствах ресторанного бізнесу.

Ключові слова: управління витрат, система обліку, витрати, ресторанний бізнес, процес управління.

В існуючих умовах ринкової економіки для кожного суб'єкта господарювання особливого значення набуває ефективність управління витратами і шляхи їх економії. Основні питання формування витрат підприємств ресторанного господарства вивчали такі вчені, як: І. А. Бланк, Н. О. Власова, О. П. Єфимова, Т. В. Ємельянова, А. В. Череп та інші. Однак, проблеми оптимізації і економії витрат підприємств ресторанного господарства в системі споживчої кооперації не знайшли глибокого вивчення та відображення в економічній літературі. [1, с. 168].

Управління витратами підприємств ресторанного бізнесу доцільно вважати процесом цілеспрямованого їх формування щодо їхніх видів, носіїв та місць при постійному контролі рівня витрат і стимулювання їхнього зменшення. Це важлива функція економічного механізму кожного ресторану.

В узагальненому вигляді визначення поняття «управління витратами» подане в економічній літературі зарубіжними та вітчизняними ученими розглядається як:

- процес, який включає управлінські дії для досягнення економічного результату;
 - багатопрофільний процес, який охоплює всі аспекти господарської діяльності, від постачання до реалізації готової продукції;
 - процес формування оптимального рівня витрат їх зниження та контроль;
 - набір методів, процесів і конкретних механізмів з управління ресурсами організації;
 - розробка й реалізація управлінських впливів, які засновані на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його поточних та стратегічних цілей. [2 с. 79].
- Вивчення праць вчених проілюструвало, що існує доволі різне трактування поняття «управління витратами». Серед науковців немає однієї думки щодо визначення сутності «управління витратами». При формуванні поняття вчені дотримуються системного та процесного підходу. У визначенні категорії «управління витратами» більшість науковців визначають взаємозв'язок витрат та високого економічного результату підприємства. Вочевидь, це так, оскільки, управління – це процес вирішення проблем під час досягнення цілей. Крім того, з позицій економічної теорії будь-яку діяльність підприємства ресторанного бізнесу правомірно розглядати як трансформацію витрат в результати.

Функціонування ресторанів, зацікавлених в отриманні позитивних фінансових результатів та ефективному використанні ресурсів, зумовлює розробку й застосування такої системи управління витратами, яка б

забезпечувала оптимальний рівень витрат й очікуваний рівень рентабельності. Позаяк діяльність вітчизняних закладів ресторанного господарства характеризується, здебільшого, збитковістю (від'ємне сальдо по Україні за останні десять років), справедливою є точка зору А. Курамшиної, яка зазначає, що порогом між збитковістю й прибутковістю є «точка рівноваги системи управління витратами» [3, с. 195]. Тому, у теперішніх умовах управлінню витратами має сприяти створення його раціональної та єдиної функціонуючої системи через окреслення мети з чітко визначеними взаємопов'язаними елементами. В економічній літературі все більше уваги приділяється системі управління витратами, як сукупності взаємопов'язаних етапів, процесів, елементів, і механізмів, які узагальнюють господарські процеси для досягнення цілі та реалізації тактичних й стратегічних планів.

Процес реалізації управління витратами забезпечується залученням до системи управління витратами відповідних методів та інструментів вироблення управлінського впливу. Систему управління витратами визначають через застосування таких методів як: ощадливе виробництво, кайзер-костінг, АВС-контроль, якість ресурсів. Система управління витратами є цілісною та може бути охарактеризована ззовні – з огляду на її взаємодію із оточуючим середовищем, і зсередини – як така, що складається із сукупності елементів, які взаємодіють між собою у певному оточенні, у структурному, функціональному, ієрархічному аспектах та аспекті динаміки виробничого процесу. Іншими дослідниками система управління витратами подається як сукупність принципів, методів, форм і прийомів управління .

Беручи до уваги наукові доробки щодо системи управління витратами та практику підприємств ресторанного бізнесу, пропонується розуміти її як взаємопов'язану сукупність прийомів і важелів, інструментів й методів впливу на формування витрат, спрямовану на досягнення їх максимальної ефективності, за умов постійного їх контролю відповідно до обраної стратегії.

Висновки. Отже за умов, які визначені у вітчизняній науковій літературі, виникає нагальна потреба в поступовому переході до управління витратами,

шляхом застосування системного підходу щодо їх формування. Вітчизняними та зарубіжними дослідниками зауважується на доцільності використання саме системного підходу до управління витратами з метою забезпечення підвищення якості управління та ефективності діяльності. Узагальнення дефініцій поняття управління витратами, поданих в літературних джерелах, дозволило сформулювати найбільш оптимальне його пояснення, яке вказує про те що ця діяльність, направлена на регулювання процесів формування витрат шляхом їх оптимізації для забезпечення очікуваного рівня ефективності функціонування підприємства. При цьому під регулюванням мається на увазі вплив на витрати через реалізацію у взаємозв'язку функцій управління, способів, методів, інструментів, елементів, технологій. З метою виконання стратегії підприємства необхідно згрупувати всі цілі щодо її реалізації, й визначитись з ймовірними витратами для досягнення результату. Тому, управління витратами має не лише передбачати їх зниження, а й розповсюджуватися на всі елементи управління діяльністю підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Котеленець О.О. Особливості системи управління витратами на підприємствах багатопроєктного управління / О.О. Котеленець // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: зб.наук.праць.–Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2014. –Вип. 6 (L).

2. Кравченко О. С. Теоретичні аспекти створення системи управління витратами / О. С.Кравченко // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць. –Донецьк : ДонДУЕТ, 2015. –Вип. 19, Т. 4.

3. Ясінська А. І. Сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах / А. І. Ясінська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика». –Львів : Вид. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2007. –Но 594.